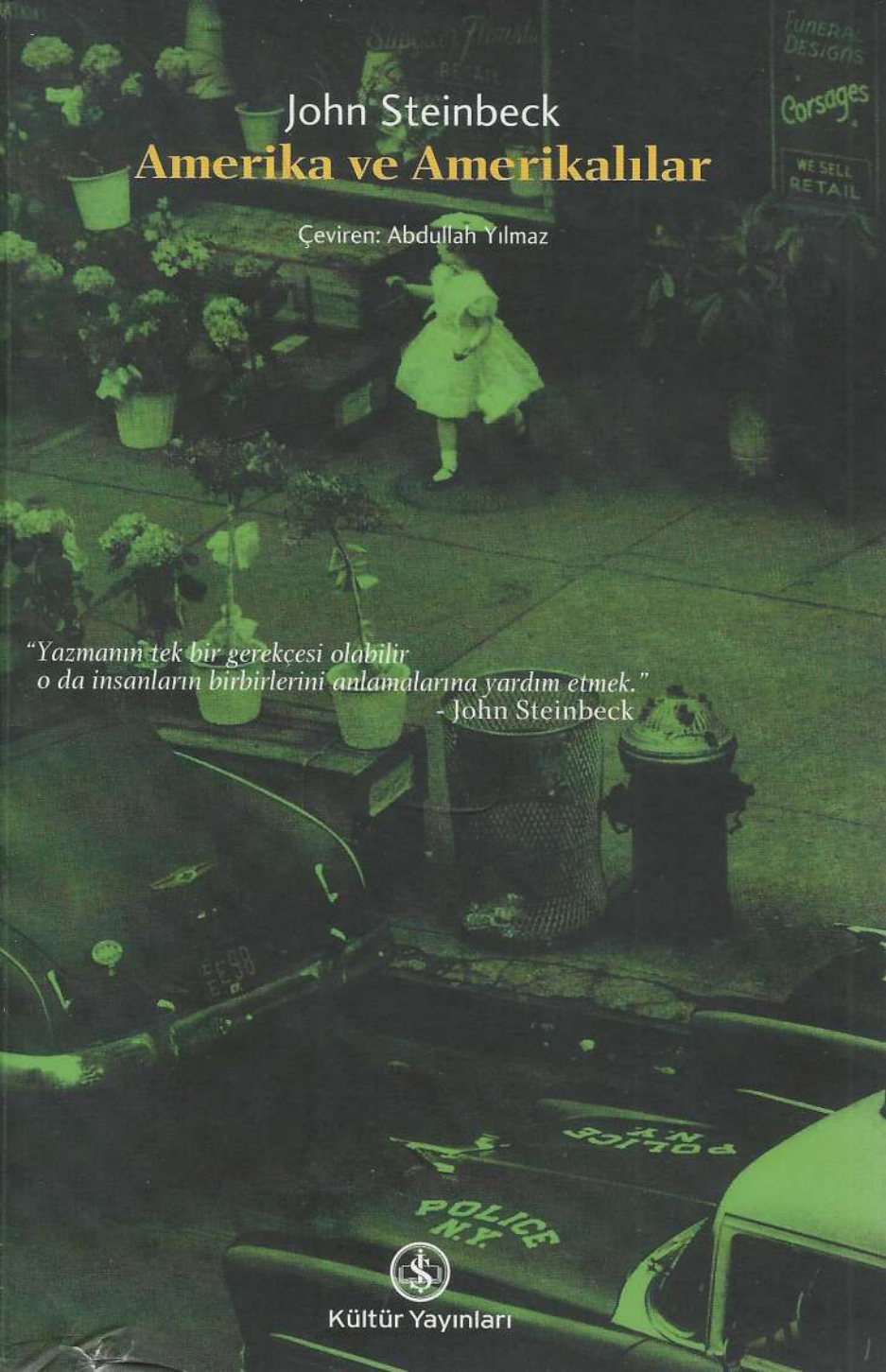

John Steinbeck

Amerika ve Amerikalılar

Çeviren: Abdullah Yılmaz

"Yazmanın tek bir gerekçesi olabilir
o da insanların birbirlerini anlamalarına yardım etmek."
- John Steinbeck

Kültür Yayınları

Genel Yayın: 682
Edebiyat Dizisi: 276

Özgün Adı America and Americans
Copyright © Elaine Steinbeck and Thomas Steinbeck, 2002
Kesim Telif Hakları Ajansı kanalıyla alınmıştır.

© Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Yayına Hazırlayan Mürşit Balabanlılar

Kapak Tasarımı Mehmet Ulusel
Düzelti Alev Özgüner
Sayfa Düzeni Tipograf (0212) 249 01 01
Birinci Basım Mart 2003
ISBN 975-458-442-7
OTM 11027601
Basımevi Şefik Matbaası (0212) 551 55 87
İstanbul

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

amerika ve amerikalılar

John Steinbeck

Çeviren Abdullah Yılmaz

İÇİNDEKİLER

Giriş 9

I. YÜREK MEKÂNLARI 21
Salinas'ta Her Zaman Yapacak Bir Şeyler Bulunur 25
Altın Kelepçe 36
30'lar İçin Bir Kılavuz 40
Bir New York'lu Olmak 58
Deniz Kartallarıyla Savaşım 69
Sag Harbor Muhabbetleri 80

II. TARAFLI SANATÇI 97
Kaliforniya'da Bitmeyen Kavga 104
Mahsul Çingeneleri: İşgal Kamplar 111
Portakal Ağaçları Altında Açlıktan Ölmek 117
Taraf Tutan Yazarlar'dan 122
Ben Bir Devrimciyim 123
Silahsız Düello 126
Arthur Miller'ın Duruşması 138
Atque Vale 143
Sevgili Adlai 146
L'envoi 151

III. ÇEŞİTLİ MAKALELER 157
Derken Kolum Koptu 166
Balıkçılık Üzerine 175
Sirk 179
Başıboş Köpekler Üzerine Başıboş Düşünceler 182
Yakalanmış Ateşböcekleri Gibi... 185
Hepimizin İçindeki Jan 187
"O" Dediğimiz bir T Model 190

IV. YAZMA ÜZERİNE 195
Oyun-Roman 200
Kısa Romanlarım 204
Mantıksal Temel 207
Eleştirmenler – Bir Yazarın Bakış Açısından 209
Kitaplar Üzerine Bazı Rasgele ve Kaba Görüşler 214
Nobel Ödülünü Kabul Konuşması 220

V. ARKADAŞLAR 223
Ed Ricketts Hakkında 227
Ernie Pyle 266
Tom Collins 268
Robert Capa 271
Adlai Stevenson 273
Henry Fonda 278
Woody Guthrie 280

VI. DIŞARIDA GAZETECİ 283
Fransa'nın Ruhu ve Bedeni 291
Paris'te Bir Amerikalı (dördüncü makale) 306
Paris'te Bir Amerikalı (on üçüncü makale) 309
Positano 313
Floransa: Kulenin Patlaması 322
İrlanda'ya Dönüyorum 326
Anthony Daly'nin Hayaleti 336

VII. SAVAŞ MUHABİRİ 341
Çıkarma Gemisi 349
Bekleme 353
Blitz Hikâyeleri 356
Lilli Marlene 359
Bob Hope 362
Vietnam Savaşı: Ne Cephe Belli, Ne de Gerisi 365
Deltada Harekât 368
Terörizm 374
Püf, Sihirli Ejderha 378
Şair Yevtuşenko'ya Açık Mektup 383

VIII. AMERİKA VE AMERİKALILAR 385
Önsöz 390
E Pluribus Unum 393
Paradoks ve Düş 405
Halkın Hükümeti 416
Yaratılmış Eşit 424
Genus Americanus 434
Mutluluk Peşinde 452
Amerikalılar ve Toprak 461
Amerikalılar ve Dünya 468
Amerikalılar ve Gelecek 478
Sonsöz 491

Kaynakça 493
Steinbeck'in Düzyazılarından Seçme Kaynakça 495

GİRİŞ

Çoğu Amerikalı, John Steinbeck adını bilir ve birçoğu da onun *Gazap Üzümleri, Fareler ve İnsanlar, Cannery Row* ve *Cennetin Doğusu* romanlarını okumuştur. Kitapları her yıl milyonlarca satıyor ve bütün Amerikan okullarında kitaplarından biri ya da öteki mutlaka okutuluyor. Ölümünden çok sonra bu kadar sevilen ve tutkuyla okunan yazar sayısı fazla değildir. Ve Steinbeck gibi, hem bu kadar tanınmış hem de eleştirel ve kültürel karşı akımlara uzun yıllar dayanan kitaplar yazmış çok az yazar vardır. Mark Twain, Robert Frost ve Willa Cather gibi, John Steinbeck'in de bu kadar sevilmesinin nedeni gerçek bir Amerikalı, halk için, halkın içinden bir yazar olmasıydı.

Çoğu kişi Steinbeck'in romanlarını bilir ama düzyazıları pek bilinmez. Halbuki, Steinbeck 1936'dan 1966'ya kadar, ülkede ve yurtdışında çeşitli gazete ve dergilerde yayımlanan sayısız makale kaleme almıştı. Bunlar o günlerde çok okunmuş ve zaman içinde unutulup gitmiştir. Ama geneline bakarsak bu yazılar şaşırtıcı bir biçimde modern ve günceldir. Steinbeck toplumsal akımlarla, politikayla ve tarihle iç içe yaşayan bir yazardı. O yirminci yüzyıl için hayati önem taşıyan meseleleri ele almıştı; örneğin, çevre, yoksulluk ve evsizlik, Amerika'daki ahlaki çöküntü, büyük savaşlar, ırkçılık, etnik ayrımcılık. Diğer denemeleri ise hayatını, seyahatlerini, fikirlerini ve tasarılarını anlatır. Ufku çok geniş, üslubu yalın ve içten, konuları son derece zengindir; açıklayıcı, esprili, izlenimci, tutkulu yazılardır bunlar.

Steinbeck'in yüzüncü yılı onuruna yayımlanan elinizde-

ki bu derleme ilk kez onun gazeteci yazar olarak kaleme aldığı örnek makalelerini, denemelerini ve köşe yazılarını bir araya getiriyor. Yine bu derlemede birinci basımı 1966'da yapılmış, Steinbeck'in Amerikan hayatı üzerine düşüncelerini topladığı, son kitabı *Amerika ve Amerikalılar* yeniden yayımlanıyor. Ayrıca *Travels with Charley*'in (1962) şimdiye kadar hiç yayımlanmamış son bölümü de bu derlemeye eklenmiştir. Bu deneme ve makalelerin bazıları kışkırtıcı, bazıları sarsıcı, bazıları düşündürücü ve bazıları da eğlencelidir.

Steinbeck 1956'da "Gazetecilikle ilgili ne söyleyebilirim ki?" diye soruyor ve kendisi yanıtlıyordu: "Gazetecilikte en yüce erdemi ve en büyük kötülüğü yan yana görebilirsiniz. O bir diktatörün kontrol altına alacağı ilk şeydir. O hem edebiyatın anası hem de bir süprüntü yığınıdır. Birçok durumda sahip olduğumuz tek tarihtir ama yine de kötü insanların elinde oyuncaktır. Buna rağmen, uzun yıllardan beri ve belki de bu kadar çok insanın ürünü olduğu için, gazetecilik belki de yaptığımız en temiz iştir" (*SLL* 526).* Steinbeck'in makaleleri ve denemelerini bir araya getiren bu derleme, birçok bakımdan, kendi zamanının tanığı olan bir yazarın "en yalın/temiz" kayıtlarıdır. Eleştirmen Lewis Gannett'in *Sea of Cortez* için söyledikleri, gazeteci yazar Steinbeck'in eserleri için de söylenebilir: Burada "hiçbir romanında olmadığı kadar bütün bir insan, John Steinbeck var."

Mark Twain gibi Steinbeck de sağlam bir demokrattı; güç ve ayrıcalıklara kuşkuyla bakar, en iyi yönlerimizi teşvik etmeye çalışırdı ve bunu bazen kederli, bazen şaşkın ve öfkeli ama bazen de alaycı bir dille ve şeytani bir gülümsemeyle yapardı. Romancı ve gazeteci olarak rolünü oynarken o her zaman elinden gelenin en iyisini yapmıştır; işine büyük bir özen

* Editörlerin bölüm girişlerindeki notlarında adı geçen eserleri kitabın sonundaki "kaynakça" bölümünde bulabilirsiniz; yayımlanmamış mektuplar, özellikle Harry Guggenheim / John Steinbeck mektupları, tarih belirtilerek gösterilmektedir.

gösterirdi ama, Twain gibi, o da nadiren kendini fazla ciddiye alırdı. 1956 genel seçimlerinde muhabirlik yapmaya gönüllü olduğunda, makalelerini yayımlayacak gazetelerin editörlerine şöyle yazmıştı: "Walter Lippmann, Alsop'lar ve David Lawrence'ın benden korkması için hiçbir neden yok. Benim, güvenilir ya da değil, kaynaklarım yok. Eğer bir tahminde bulunacak olursam, bunu muhtemelen San Jose, Kaliforniya'dan yedek listedeki bir delegenin eşinden aldığım bilgiyle ve 'genellikle güvenilir kaynaklar' arasında sayılan birine buz servisi yapmış otel görevlisinin kulağıma fısıldadıklarıyla yapacağım." (*SLL* 526)

Steinbeck, sıradan insanları ilgilendiren konuları seçmekte, genellikle kendisini onların yerine koyarak belli bir tutum takınmakta çok ustaydı. Ama her şeyden önce, bütün bunları yaparken eğlendirdiği kadar bilgilendirmesini de bilirdi. Aslında bu yazılar, hem yaşadığı süre içinde hem de ölümünden sonra, sevgisi, ilgisi ve espri anlayışıyla kendisini Amerikan halkına sevdirmiş bir insanın hayatından kesitler oluşturuyor. Bu kitabın düzeni de onun bu zenginliğini gösterecek biçimde yapıldı; düşüncesinin gücünü, tutkularının boyutunu ve edebi deneme ve makalelerini kaleme alırkenki yaklaşımını sergileyen yazılar seçildi.

John Steinbeck, bir meslek olarak gazeteciliğin henüz son derece esnek bir kavram olduğu bir çağda yaşadığı için şanslıydı. Gazeteler haber yapmak üzere romancıları görevlendiriyordu ve *Gazap Üzümleri* ardından adı Amerikan halkının bilinçaltına kazınmış olan Steinbeck bu iş için biçilmiş kaftandı. Yayıncılar, sırf adından dolayı değil, en sıradan yazılarında bile hünerini sergilediği bilindiği için de onun eserlerini yayımlamaktan mutluydu. İlk makalesini yayımladığı 1936'dan 1966'daki son makalesine kadar, Steinbeck bu kısa yazıları hep ciddiye almış, her birinin üzerine titremişti. 1952'de üstlendiği görev yüzünden aklının karışık olduğu bir sırada temsilcisi Elizabeth Otis'e şunları yazıyordu: "Beni bilirsin, hayatım boyunca gerçekten kolay bir tek yazı yazma-

dığımı da iyi bilirsin. Bu makaleleri yazmak hayatımda yaptığım her şey gibi çok zor olacak." (*SLL* 451)

Bir çırpıda yazıp bitirdiği bir gazete yazısı yok gibiydi, çünkü Steinbeck her zaman romancıydı; karakterler, sahneler ve konuşmalar kurguluyor, düzenliyor ve yaratıyordu, yer yer hoşluklar yapıyor ya da fantastik öğeler katıyordu. Steinbeck'in hem makale ve denemeleri hem de haber yazıları her zaman edebi kurguyla düzyazı arasındaki sınırda dolaşır. 1930'larda "göçmenler meselesi" üzerine yazdıkları belgesel ve röportaj ağırlıklı olsa da, 1950'ler ve 1960'lardaki yazılarında Steinbeck ruhsal çözümlemeleri, anlatı ve kurgu tekniklerini gönlünce harmanlar. Bunların bir kısmı o anki ruh halini yansıtan yazılar olabilir –aslında 1925 yılında, kaleme aldığı haber metinleri gerçeklerden uzaklaştığı için, *New York American*'daki muhabirlik işinden kovulmuştu– ama bazıları, 1930'larda Steinbeck'e yakın olan, gazeteci Lincoln Steffens'ın araştırmacı gazeteciliğinden esinlenmişti. Steffens hiç kuşkusuz Steinbeck'in politik akıl hocasıydı; 1935'te, yazarı, Monterey Peninsula'da saklanan grev örgütleyicileriyle mülakat yapmaya teşvik eden oydu. İlk başta aklında bir örgütçünün biyografisini yazmak vardı ama sonra bundan vazgeçerek, üç emekçi romanından ilki olan, *In Dubious Battle*'ı (1936) yazdı. Ancak sahibi olduğu *New York Commercial Advertiser*'la, bir biyografi yazarının işaret ettiği gibi, "kişisel, edebi, doğrudan" olarak tarif edilebilecek "yeni tür bir gazetecilik" örneği veren Steffens belki de böylelikle Steinbeck'i "betimsel anlatı" okulunda eğitmiş oluyordu (Kaplan 82). İyi bir haber metni "yalnızca hayatı" içermelidir diyen Steffens yüzyılın başında yalnızca New York'lu muhabirlere değil, 1930'larda onun Carmel'deki evine akın eden sürüyle Stanford'lu gazetecilik öğrencisine –ve 1935'te Steinbeck'e– de öğretmenlik yapmıştı. 1936'da, Steinbeck "The Harvest Gypsies" adlı ilk haber dizisini kaleme aldığında, Steffens'ın muhabirlere tavsiye ettiği gibi, olayları oldukları gibi "görmesini" biliyordu.

Steinbeck, 1936'dan başlayarak, makalelerini kırka yakın

gazete ve dergide yayımlattı. Birçoğu yeniden basıldı ve birçoğu da seçilerek ülke çapında sayısız gazetede yeniden yayımlandı. Dört haber dizisi –ya da bunlardan parçalar– toplandı ve ayrıca basıldı: 1938'de, *Their Blood Is Strong* (orijinal adı "The Harvest Gypsies"di ve 1936'da *San Francisco News*'ta yayımlanmıştı); 1958'de, *Once There Was a War* (orijinali 1943'te *New York Herald Tribune*'de basılan savaş yazılarıydı); 1948'de, *A Russian Journal* (bu yazıların bir kısmı 1948'de *Herald Tribune*'de yayımlandı); ve 1956'da, *Un Américain à New-York et à Paris* (1956'da, *Le Figaro Littéraire* için yazılmış makalelerin on yedisi). Steinbeck'in son kitabı, *Amerika ve Amerikalılar* bir dizi olarak *Long Island Newsday*'de yayımlandı. Gazeteler için yaptığı diğer diziler ise şimdiye kadar derlenmedi. Yalnızca *Le Figaro* makaleleri bir Fransızca kitapta toplandı ve bunlar içinden sadece birkaç makale ayrıca Amerikan ve İngiliz dergilerinde yayımlandı. Steinbeck'in *Louisville Courier-Journal*'deki için kaleme aldığı iki dizi yazıyı pek bilen yoktur: Bunlardan biri 1956 yılındaki önseçim çalışmalarına ilişkin Steinbeck'in gözlemleri ve diğeri de bir yıl sonra Avrupa'ya yaptığı gezinin notlarıdır. Ve 1966 ve 1967'de *Newsday* için kaleme aldığı, "Alica'ya Mektuplar" adlı en son ve en tartışmalı gazete yazılarını bir yere yerleştirmek zordur. Bütün bu dizilerden seçmeler, *A Russian Journal* hariç, bu kitapta bulunuyor.

Steinbeck sık sık dergiler için uzun makaleler yazıyordu. Dergi yazıları yazdığı dönemde, 1940'ların sonunda 1960'ların başına kadar, dergiler ailelerin önemli bir eğlence kaynağıydı. *Collier's* gibi genel ilgi alanlarına hitap eden dergiler; makaleler, kısa hikâyeler ve dizi romanlar yayımlıyordu ve bunlara sık sık fotoğraflar, resimler, karikatürler ve köşe yazıları eşlik ediyordu. Savaştan sonra, bunun gibi popüler dergiler yavaş yavaş yayımladıkları roman ve öykü miktarını azalttılar ve deneme yazılarının peşine düştüler. Parlak resimlerle birlikte gidilecek tatil mekânlarını anlatan yazılar ve gezi yazıları basan bir dergi olan *Holiday*, Steinbeck'in birçok makalesini yayımladı; bunların ikisi onun en kişisel ve

çarpıcı makaleleri olan "Always Something to Do in Salinas" ve "Conversation at Sag Harbor"dı. Milyonlarca satan *Collier's*, *Holiday* ve the *Saturday Evening Post* sıradan Amerikalı okura hitap ediyordu ve fikirlerini ifade etmesi için Steinbeck'e mükemmel bir platform sağlıyordu. Steinbeck kelimenin tam anlamıyla bir entelektüel olmamakla birlikte, çevresinde gördüğü sorunlar üzerine, genellikle tutkulu bir biçimde kafa yoran tam bir fikir adamıydı.

Steinbeck yalnızca şöhretinin değil, ABD'de ve bütün dünyada onun edebi gazeteciliğini hayata geçireceği yerler bulmakta hiçbir zahmetten kaçmayan yetkin ajansların da faydasını görmüştü. İşlerinin çoğu bu ajanslar tarafından ayarlanmış olsa bile, kendisi de birçok arkadaşı kanalıyla şaşırtıcı sayıda iş yaratmıştı. Bu dostlar arasında sıkı bir liberal ve *Louisville Courier-Journal*'ın yazı işleri müdürü Mark Ethridge, *Long Island Newsday*'in sahipleri Alicia Patterson ve Harry Guggenheim, *New York Herald Tribune*'ün kitap sayfası editörü Lewis Gannett ve *The Saturday Review*'nun editörü Norman Cousins vardı. Örneğin, Steinbeck ve Cousins, ikisi de liberaldi ve Birleşmiş Milletler'e tam destek veriyordu. 1950'lerin ortasında, Cousins Steinbeck'ten haftalık köşe yazıları istedi. Cousins, "Her sayısında bir Steinbeck yazısı basmak *SR* için önemli bir zafer olacaktı" demişti (Benson 775) ama tam gün gazetecilik yapmaya pek hevesli olmayan yazar bu teklifi geri çevirdi. Daha sonra "Serbest Editör" olarak çalıştığından, katkılarını kendisi belirleme imkânı oldu. 1950'lerden itibaren gazete ve dergilerle mümkün olduğunca bu koşulda anlaşma yapacaktı. II. Dünya Savaşı sırasında muhabir olarak Londra'ya ilk gittiğinde yaptığı gibi, düzenli olarak yazı çıkarabiliyor olsa da, normalde her hafta bir yazı yetiştirmek zorunda olmaktan nefret ediyordu; bu yüzden, neyi önemli görüyorsa onu yazmak üzere ucu açık anlaşmalar imzalamayı tercih ediyordu. 1965 yılında *Newsday* için yazılar yazmaya başladı çünkü Harry Guggenheim ona, "Canın ne zaman isterse bir yazı gönder... Eğer istemiyorsan yazma" (3 Eylül 1965) demişti.

Steinbeck'in düzyazılarından ve edebi gazetecilik örneklerinden oluşan bu derleme, tarih sırasına göre değil, onun ilgi alanlarının genişliğine ışık tutmak üzere, konularına göre düzenlendi. Her bölüme kısa bir giriş yazıldı. Yine de, bütün metin boyunca Steinbeck'in düzyazılarında hep gördüğümüz birkaç önemli nokta akılda tutulmalıdır: Kendi gözlem ve yargılarına bağlılığı; hayatı boyunca objektif haber ilkesine sadık kalması; kararlı bir biçimde sıradan, bildik ve ihmal edilmiş ayrıntılara odaklanması; ve nihayet, idealizmi, doğrudan şaşmaması ve haklının yanında olması.

Steinbeck'in gazeteciliği, liberal *San Francisco News* için göçmen işçilerin sorunlarını anlattığı yedi makalelik bir diziyi kaleme aldığı 1936 yılında başladı. 1943'te, savaşın yükünü taşıyanlara bir katkıda bulunma arzusuyla, *New York Herald Tribune*'ün savaş muhabiri olarak birkaç aylığına denizaşırı seyahatler yaptı. Savaştan sonra yine aynı gazete adına Rusya gezisi hakkında bir dizi hazırladı ve bu yazılar 1948 yılında yayımlandı. Hepsi de kitap olarak yayımlanan bu üç yazı dizisi Steinbeck'in gazetecilik yapma güdüsünün özünü açığa çıkarır: İnsanları, yerleri ve olayları ilk elden gözleme ve onları mümkün olduğu kadar aslına sadık kalarak tüm boyutlarıyla anlatma. Steinbeck'in en iyi eserleri, olayı ya da şeyi kendi gözüyle tüm boyutlarıyla görerek onu belli bir bakışın içine yerleştirmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu, ister gezi yazıları, savaş muhabirliği isterse 1956 seçim kampanyası üzerine yazdığı eğlenceli makaleler olsun, kabul ettiği her iş için geçerlidir. Örneğin, bu son işi kapmak için *Louisville Courier-Journal*'ın editörü Mark Ethridge'e yazmış ve, Ethridge'in hatırladığına göre, "parti kongrelerini haber yapma arzusunu dile getirmişti." Sözleşmeli Gazete Editörleri'ne yazdığı bir mektupta, "Bu zamana kadar hiçbir ulusal parti kongresinde bulunmadım" diyordu. "Oraya gitmek istememin temel nedeni budur." (*SLL* 525)

Aynı dürtü onu sık sık denizaşırı seyahatlere çıkardı. Steinbeck, romanlarında güçlü bir yerellik duygusu uyandıran batılı bir yazar olarak tanınmakla birlikte, onun ülke dışına se-

yahat etme isteğine karşı koyamadığı da aynı ölçüde doğrudur. Sık sık yaptığı Meksika gezileri ve 1940'lardaki savaş haberlerinin ardından, 1950'ler ve 1960'larda seyahatlerini sürdürmüş, Fransa, İtalya, İngiltere ve İrlanda'ya gitmiş, son görevinde de İsrail devleti ve Vietnam hakkında yazılar yazmıştı. Aylar süren gezilerini *Collier's, Holiday* ve *Esquire* gibi popüler dergilere yazdığı yazılara borçluydu. *Courier-Journal* ve *Newsday* için gezi yazıları yazmayı kabul eden Steinbeck, Avrupa'da bulunduğu sırada İngiltere'den *Punch* ve Fransa'dan *Le Figaro*'ya makaleler yazmıştı; Steinbeck her zaman olduğu gibi bu son işini de hevesle yerine getirmişti:

> Burada, Fransa'da, her gün insanlar benimle mülakat yapmaya geliyor. Saatler boyu gazetecilerle vakit geçiriyor ve onlara bir hikâyenin nasıl anlatılacağı, çerçöpün nasıl ayıklanacağı ve gereksiz şeylerin nasıl kırpılıp biçileceği konusunda yardım ediyorum. Acaba ben niye kendi gözlemlerimi kaleme almıyorum, niye harcadığım bu saatler için ücret talep etmiyorum ki diye düşündüm, yolumu bulurdum... [Buna belki de] Paris'te bir Amerikalı gibi bir başlık atılırdı – gözlemler, denemeler, sorular olurdu içinde ama her şey şaşmaz bir biçimde Amerikalı olurdu. *(SLL* 480*)*

Ancak yazılarının Fransızcaya çevrilmek zorunda oluşu *Le Figaro* için yazma hevesini kırıyordu. Her yazdığını bir mücevher gibi işlemesi yetmiyormuş gibi, bunun üzerine bir de çeviri sürecinin eklenecek olması onu çok endişelendiriyordu. Sekreteri Marlene Gray, *Le Figaro*'nun önerdikleri de dahil olmak üzere, çok sayıda çevirmen denedi ve her keresinde hayal kırıklığına uğradı. Gray sonunda bu iş için meslekten bir çevirmen yerine başka bir yazar, yazılan şeyin yalnızca sözcüklerini değil ruhunu da yeniden üretecek birini buldu. Gray, Steinbeck'in olaylara bakışının böyle olduğunu ve altında "Steinbeck" imzası olan bir yazının böyle yazıldığını fark etmişti. Gerçekten de, "Steinbeck" tınısı ve "şaşmaz

bir biçimde Amerikalı" yaklaşımı, ister Kaliforniya'nın küçük bir kasabası isterse Fransızların balık avlama alışkanlıkları üzerine olsun, bütün yazılarına damgasını vuruyordu; bunlar Amerikan ruhu taşıyordu.

Steinbeck'in yazılarının çoğunda, ama özellikle de *Cannery Row* ve *Sea of Cortez*'de, bütünsel olarak görme birincil amaçtı ama farklı görme biçimleri arasındaki bağlantıları bulmak da önemli bir motifti. Bu iki kitapta da bakış açısı her şeyin önüne geçer. İnsan, beyniyle görebileceği gibi yüreğiyle de görebilir. Örneğin, *Sea of Cortez*'in başında Steinbeck şöyle yazıyordu:

> Gözümüzün erişebildiği her şeyi görmek, düşünebileceğimiz her şeyi düşünmek isteriz ve bu gördüklerimiz ve düşündüklerimizden, gözlediğimiz gerçekliği taklit eden bir model üzerine yapılar inşa ederiz. Biliriz ki, göreceğimiz, kaydedeceğimiz ve kurduğumuz her şey, tıpkı tüm bildiklerimiz gibi, önce yaşadığımız çağın ve ırkımızın kolektif baskısı ve akışının, sonra da kendi kişiliğimizin prizmasından geçerek çarpılır. Ama bunu bilmek, bizi bekleyen birçok tuzaktan kurtulabileceğimiz anlamına gelmez; kendi prizmamızla bağımsız şey, yani dış gerçeklik arasında belli bir denge sağlanabilir. Bu ikisinin birliği hem biri hem de diğerinin katkısıyla pekiştirilebilir. (2)

Steinbeck, hem burada hem de başka yazılarında, yazdığı her şeyin "nesnel" olmaktan uzak olduğunu kabul eder çünkü bunlar zorunlu olarak onun algılarının ve çağının rengini alır, "çarpılır." Bu yüzden, Sovyetler Birliği üzerine yazdıklarına kesin "o" görüş yerine, "bir" görüşü yansıttığını göstermek için A Russian Journal başlığı atıyordu; ortalama bir Amerikalının, bir "turistin" gözüne göründüğü haliyle Paris'i anlatıyordu; çatışmaya girmek üzere olan bir bombardıman uçağı mürettebatı üzerine yazan Steinbeck'ti. Steinbeck, Charles Kuralt'tan çok önce, az ya da çok *On the Road*'u

[Yolda] keşfetmişti. O, yazdığı şeye bağlanmasıyla sıradan bir gazetecilik yapmıyordu; o, haber yaparken her zaman duygularını da katıyordu ve, ister kurgu isterse düzyazı olsun, onu bize sevdiren de buydu.

Sea of Cortez'in yayımlanmasından yirmi beş yıl sonra, İsrail'e yaptığı ilk, yurtdışına yaptığı son gezi sırasında hâlâ bir okurun "Alicia'ya Mektuplar"da ne bulduğu sorusu üzerine kafa yoruyordu:

> Sık sık merak eder ve kendi kendime sorarım: Ne kadarını görüyorum ya da görebiliyorum. Burada gözlemimizin geçmişimiz ve deneyimlerimiz tarafından koşullandığını söylemeye bile gerek yok ama herhangi bir şeyi nesnel olarak gözlemleyebilir miyiz; bir şeyi bütün olarak, olduğu gibi görebilir miyiz? Ben her zaman kendimi olabildiğince nesnel bir gözlemci olarak görmekten hoşlanmışımdır ama şeylerin bütün kategorilerini gözden kaçırıp kaçırmadığımı da merak etmekten kendimi alamıyorum. Neyi kastettiğimi açıklamak için bir örnek vermeme izin verin: Alicia. Yıllar önce ABD Enformasyon Bürosu işini iyi yapan tanınmış bir İtalyan fotoğrafçının masraflarını karşılayarak, ondan Amerika'ya gitmesi ve ülkemizin resimlerini çekmesini istemişti. Bir İtalyanın çektiği resimlerin İtalyanlar için değerli olacağı, çünkü bu resimlerin İtalya için ilginç gelecek şeyleri yansıtacağı düşünülmüştü. O zamanlar ben Floransa'da yaşıyordum ve resimler yayımlanır yayımlanmaz tamamını görme imkânım oldu. Adam Amerika'nın her yerini gezmişti ve biliyor musunuz, resimlerinde ne vardı? İtalya. Gittiği her Amerikan şehrinde adam bilmeden İtalya'yı aramış ve bulmuştu. Portreleri İtalyandı, manzaralarda da Toscana, Po Vadisi ve Abruzzi vardı. Gözleri aşina olduğu şeyleri aramış ve bulmuştu... Bu adam İtalya'ya benzemeyen Amerika'yı görmemişti; halbuki ne kadar çok vardı o Amerika'dan. Ve ben de güneye yaptığım bu şaha-

ne gezide neleri kaçırdım acaba diye merak ediyorum. Yalnızca Amerika'yı mı gördüm acaba? İtiraf etmeliyim ki, bunu yaptım. Bu nefes kesici dağları gezerken ve aşağıda buram buram yanan çöle bakarken... kendimi, evet burası tam Teksas sınırı, şurası Nevada olmalı, orası da Death Valley [Ölüm Vadisi] olabilir, derken yakaladım... Onları bildiğim bir şeyle özdeşleştirerek, bilmediğim şeylerle arama duvar çekmiş olmuyor muydum, onları görmemiş, hatta tanımamış olmuyor muydum? Onları algılamamı sağlayacak kolay bir yol olmadığından... ne kadar ayrıntıyı, ne kadar inceliği kaçırdım acaba? (*Newsday*, 2 Nisan 1966)

Steinbeck'in gazeteciliğine baktığımızda, işini doğru ve hakkıyla yapmak isteyen, hiçbir böbürlenmeye kalkışmadan açık ve net olarak görmek isteyen birinin sicilini görürüz; ve o kendi görüşünün kesin ve tamamen doğru bir görüş olduğunu da iddia etmez. Steinbeck her zaman, mümkün olduğunca önyargılardan arınarak insani bir bakış açısı yakalamaya çalışır; bir platformdan ya da müstahkem mevkiden değil, sokaktaki insanın dilinden konuşur. Ed Ricketts'in *Between Pacific Tides* kitabına yazdığı önsözde Steinbeck şunları söylüyordu: "Bu dünyada en heyecan verici şey gözlemden fikir yürütmeye ve oradan da hipotez oluşturmaya giden yoldur. Bu yaratım sürecidir ve muhtemelen bildiğimiz en yüce, en doyurucu şeydir." (vi)

Dahası, Steinbeck tuhaf bakış açıları, küçük ayrıntılar, sıradan insanlar ve çoğu gazeteci tarafından genelde anlatılmaya değmez konularla ilgilenmekten büyük zevk alıyordu. 1965'te Max Lerner'a yazdığı bir mektupta, bir kere daha gazeteciliğe heves etmesinin nedenlerini açıklayarak, neden "bu öldüren cazibeye kapıldığını ve köşe yazarları sürüsüne katıldığını" anlatıyordu:

Max, biliyorsun, uzun ve iyi bir yazı üzerinde çalışırken, her türden parlak ve sevimli fikir ve imge kafana

> üşüşür ya, işte öyle bir şey belki. Yazdığın şey neyse orada onların hiçbirine yer yoktur ve eğer gençsen, onları gelecekte işe yarasın diye bir deftere yazarsın. Ve bir daha onların yüzüne asla bakmazsın çünkü onlar dalgaların dövdüğü bir kıyıdaki çakıl taşları gibi parlak ve canlıdır. Onları cebine doldurma arzusunun önüne geçemezsin. Ama eve geldiğinde hepsi kuru ve renksizdir. Hâlâ ıslakken ben birkaçını elime almak istiyorum. (*Newsday*, 4 Aralık 1965)

Nihayet, Steinbeck'in toplumsal sorunlara ilişkin kaleme aldığı birçok yazıda, özellikle de düzyazılarını topladığı son eseri olan *Amerika ve Amerikalılar*'da belli bir gerilim hissedilir. Steinbeck bir şey vazetmez, okşar ve sever sadece. Gördüğü haliyle, hayatın küçük ama öğretici deneyimleri üzerine yoğunlaşarak yazar ve yazdıklarının arkasında bir ahlakçı ve idealist vardır. Steinbeck hayatı boyunca bir idealist olarak kaldı; yani o şeylerin özünü, gördüklerinin arkasındaki anlamları ya da yapıları arayan biriydi. Hayatının son günü de yaptığı şey buydu: Amerika'yı yorumlamak.

Belki de ömür boyu sürecek kayıt tutmasını sağlayan şey 1930'larda Kaliforniya-Central Valley'de, dikkat çekmemek için döküntü arabasını bırakıp göçmenler arasına karışarak yaşadıklarıydı. Steinbeck, bütün manzarayı mümkün olduğu kadar doğru bir biçimde demokratik bir gözle görebilmek için, sıradan insanları ve mekânları gözleyerek kendinden çok ötelere bakıyordu. Bu *Gazap Üzümleri*'nde, Kaliforniya'ya doğru yola çıkan Joad'lara katılırken Casy'nin kendine biçtiği göreve tıpatıp uyuyordu. Steinbeck bu görevi meslek hayatı boyunca unutmadı: Olabildiğince açık bir biçimde bütünü görmek; beyniyle olduğu kadar yüreğiyle de görmek onu.

I.
YÜREK MEKÂNLARI

ÇEVRESİNE son derece duyarlı olan John Steinbeck, çevreci yazar Barry Lopez'in (Lopez 71) bir deyişiyle ifade edecek olursak, "insan yüreğiyle toprağı birleştirir." Lopez gibi Steinbeck de okuru iki ana mekânı ayırmaya çağırır: Dış mekânlar –toprakla, meşe ağaçlarıyla, geceleri kurbağa sesleriyle ilişkilerimiz– ve genelde yaşadığımız yerler tarafından biçimlendirilen iç mekânlar. Steinbeck'in düzyazılarının en iyi örnekleri yazarın iç mekânlarını, yaşadığı ve sevdiği yerleri konu alır; bunlar arasında 1902'de doğduğu ve on sekiz yaşına kadar yaşadığı Salinas, Kaliforniya; 1920'lerde kısa bir dönem yaşadığı San Francisco; 1930'dan 1936'ya kadar ilk romanlarını yazdığı Monterey Peninsula; ve hayatının son on sekiz yılını geçirdiği Doğu Kıyısı –New York City ve Sag Harbor– vardır.

Bu yerlere dair düşünceleri bazen, "30'lar İçin Kılavuz" ve şahane bir deneme olan "Sag Harbor'da Konuşma"da olduğu gibi, tefekküre dayanır ve ciddidir. Ama onun görüşleri çoğu kez mizahla, bazen dokunduran bazen de alay eden bir mizahla renklenir. Her zaman yazarın yaşadığı yerle bağını hissederiz. Bu parçalar bir dereceye kadar bir tür otobiyografi oluşturur ve hem Salinas hem de Monterey'de bazı insanların ona ne kadar kötü davrandıklarını (1944'te Monterey'e geri döndüğünde bir iş hanı sahibi kendisine oda vermemişti) ve New York'a ilk geldiği günlerde ne zorluklar çektiğini düşünecek olursak, yazılanlarda serzenişin izine rastlanmamasına hayran olmamak elde değildir.

Sahilden yirmi mil içeriye uzanan Salinas Vadisi ve ailesi-

nin yazlık bir evinin olduğu Monterey Peninsula sonradan "Steinbeck Ülkesi" haline geldi çünkü romanları hep bu mekânlar ya da civarında geçiyordu. Çok az yazar belli bir bölgeye böylesine silinemez biçimde damgasını vurmuştur. Turistler genellikle bu bölgeyi olduğu haliyle görmeye değil, Steinbeck'in anlattığı haliyle görmeye gelir. Ama "Always Something to Do in Salinas" [Salinas'ta Her Zaman Yapılacak Bir Şeyler Bulunur] makalesinden de anlaşılacağı gibi, yazar doğduğu memlekete ilişkin karmaşık duygular besliyordu. Salinas midillisinin üzerinde kırlarda gezinen bir çocuk için güzel bir yer olsa da, bölge halkının muhafazakârlığı sinir bozucuydu. Steinbeck'in yaşı ilerledikçe kasabanın püriten saygı kuralları ve işçi ve emekçi karşıtı önyargıları da giderek artıyordu; buna rağmen o, yıllar sonra geriye dönüp baktığında, Salinas ahalisinin bağnazlığını anlayışla karşılayabilecekti. Salinas'ın aksine, Monterey'i daha rahat ve farklı, aylaklara ve serserilere daha hoşgörülü bir yer olarak kurgular. Bütün yarımada, 1940'larda yazdığı gibi, "doğuda rastlanmayan bir ruha sahiptir" (*SLL* 28). Steinbeck özellikle de Monterey'de Cannery Row'u seviyordu; buzhaneler, toptancılar, kerhaneler, manavlar ve balıkçı barınaklarıyla dolu bir caddesi olan Cannery Row hayat dolu bir yerdi. Gariptir ama 1957'de buzhanelerin ve toptancı hallerinin yeniden geliştirilmesi –1948'de sardalye endüstrisi çökmüştü– hakkında yazması istendiğinde, Steinbeck nostaljiye kapılmak yerine şöyle tavsiyelerde bulunuyordu: "Dünyada yeni şeyler, ama Pasifik kıyısının nefes kesen güzelliğine katkıda bulunacak şeyler, tasarlaması için genç, korkusuz ve yaratıcı mimarlar iş başına getirilmelidir." Sonra doğduğu topraklardaki değişiklikler karşısında hüzünlenmişti ama büyüme ihtiyacı konusunda gerçekçiydi. (*Monterey Peninsula Herald,* 8 Mart 1957)

Steinbeck San Francisco'da görece kısa bir dönem geçirdi. Hatırladığı kadarıyla, çoğu Kuzey Kaliforniyalının verdiği isimle "Kent" çocukluğunda, annesinin onu operaya, müzelere ve tiyatroya götürdüğü bir yerdi. Bir yetişkin olarak şehir-

deki bohem hayatına ilişkin özlemle anlattığı anıları 1920'lerde, Schilling baharat şirketinde sekreter olarak çalışan, gelecekte evleneceği kadına, Carol'a yakın olmak için şehre yerleştiği, yaklaşık iki yıllık bir döneme aittir. Carol'la birlikte şehirde geçirdiği geceleri bir hayal âleminde yaşıyormuş gibi anlatır Steinbeck, ama gündüzleri toptancı halinde kan ter içinde çalıştığı uzun saatlerden hiç söz etmez. Steinbeck şehir hayatını hiçbir zaman tam olarak benimsemeyecektir. Yine de, yıllarca yaşadığı bir diğer büyük şehre, New York'a hayranlığı akıllara onun her çevreye uyum sağlayabileceğini getiriyor. Üniversitedeki oda arkadaşı Carlton Sheffield'a şöyle yazıyordu: "Gerçekten New York'ta yaşadığın zaman, ülkenin taşrasından daha çok kırsal kesimde yaşadığın hissine kapılıyorsun. Yaşadığın mahalle bir köy ve günün birinde nasıl San Francisco'ya gitmişsen Times Square'e de öyle gidiyorsun" (*SLL* 456). Steinbeck ilk kez 1940'ların başında geldiği ve 1950'den sonra sürekli yerleştiği New York'u bazen bütün kalbiyle kucaklıyordu. 1955'te bir radyo konuşmasında, "New York her şeydir" diyecekti. "O yorulmak nedir bilmez, enerji doludur. New York'ta başka yerde olmadığı kadar, yorgunluk nedir bilmeksizin uzun ve sıkı çalışabiliyorum." (*The Saturday Review*, 26 Kasım 1955)

Ancak ne kadar överse övsün, hep boşluğa, toprakla ilişkiye, denizi görmeye ihtiyaç duyan biri için şehir hayatı hiçbir zaman tamamen tatmin edici olamaz. Steinbeck özellikle okyanusu özlüyordu, onun kokusunu, deniz kuşlarını ve teknelerine binip balığa çıkan insanlarını. Arthur Miller, "Bizim bir kent uygarlığımız var ve John kentli biri değil. Bir zamanlar kentli olduğunu düşünmekten hoşlanıyor... O Amerika'da, salt bir gözlemci ya da bir yorumcu olmak yerine, onu besleyecek, duygusal bir ilişkiye girebileceği bir cemaat bulmaya çalışıyor. Dünyada böyle bir yer kaldı mı, bilmiyorum" (Benson 701-2) diyordu. Steinbeck üçüncü eşi Elaine'le birlikte Long Island'da, Monterey'i anımsatan ve duygusal bir ilişkiye girebileceği bir yer olan, eski bir balina avcıları köyü Sag Harbor'ı buldu. 1954'te, koyu yukarıdan gören bir

yerde inşa edilmiş küçük bir ev satın aldılar. Evi kışın da kullanabilecekleri bir biçimde yalıttılar; bu yüzden bir yazlık olmanın ötesindeydi. Burada yeni dostlar edindiler ve Steinbeck eski elbiselerini giyip gemici şapkasını başına geçirerek sabah kahvesini içmek için kasabaya inebiliyordu. Steinbeck bir kayık –zaman içinde birkaç tane– satın aldı ve iki oğluyla, temsilcisi Shirley Fisher'la ve gelen konuklarla balık tutuyor ya da tutar gibi yapıyordu. Steinbeck Sag Harbor'da ününü gölgede bırakabiliyor, yerel halkla muhabbet edebiliyor, okuyabiliyor, küçük küçük buluşlar yapmak için çok uzun saatler harcayabiliyor, koyda yelkenle geziye çıkabiliyor ve kuşkusuz kendisinin inşa ettiği ve "Joyous Garde" adını verdiği küçük, sekiz köşeli çalışma odasında yazılar yazabiliyordu. "Burada" diye yazıyordu, Viking'deki editörü Pascal Covici'ye, "eski huzur ve bütünlük duygusunu yakaladım." (Benson 784)

Steinbeck'in sevdiği yerler üzerine yazdığı yazılar, onun düzyazılarının en önemli özelliklerinden birine, yani bir mekâna bağlanmasına tanıklık eden anılar olarak okunabilir.

Salinas'ta Her Zaman Yapacak Bir Şeyler Bulunur

Salinas'la ilgili ilk anılarım o kadar karışık ki, neyi gerçekten hatırladığımı ve neyi hatırlamam gerektiğini bilmiyorum. 1906 depremi konusunda hiçbir kuşkum yok. Babam beni Main Street'e götürdü, orada yıkılmış tuğla evleri hatırlıyorum. Bizim ahşap evimiz hasar görmemişti ama baca düşmeden olduğu yerde dönmüştü. Ve *San Francisco Call*'a iki yıllık abonelik karşılığında aldığımız bir fonografın –ilk konuşan aletimiz– bir raftan atlayıp kendi canına kıydığı bugün gibi aklımda. O zamanlar Salinas'ta iki bin beş yüz civarında insan yaşıyordu ama abartmayı sevenler, kendilerinden gayet emin, bir gün burasının beş bin kişilik bir metropol olacağını söylerdi.

Salinas'ın gelenekleri güçlüydü ve kasabam bir hakareti asla unutmaz ve bağışlamazdı. Örneğin, 1900 yılı Dört Temmuz bayramında Salinas tulumbacılar takımı Watsonville takımıyla bir yarış yapıyordu. Salinas takımı hortumu maharetle açtı, uzak ara öndeydiler ama korktukları şey başlarına gelmiş, hortum bir yerde düğümlenmişti. Düğümü açamadılar, suyu akıtamadılar ve yarışı kaybettiler. Watsonville onlarla açıkça alay etmişti. On yıl sonra, herhangi bir barda adamın biri sırf bu konuyu açtı diye dayak yiyebilirdi. Ben de Watsonville'lilerin yabancılar ve sahtekârlar olduklarını düşünürdüm. Onlara güvenilemezdi.

Eski Camino Real, Kaliforniya'yı boydan boya geçen kraliyet yolu vadiyi dolanıyor ve çok iyi bir nedenle Salinas'a uğramıyordu. Daha sonra Salinas olacak yer, yaz sonuna doğru kuruyan ve geriye beyaz bir alkali tabakası bırakan bir

sazlıktı. Bu yere adını veren işte bu tuz görüntüsüydü. Kraliyet yolundan geçen atlı arabalar, Gabilan Dağı'nın eteklerinde, her gün ara vermeksizin vadiyi altını üstüne getiren sert rüzgârlara karşı korunaklı, sisin, bataklığın ve sivrisineklerin olmadığı güzel küçük bir kasaba olan Natividad'da mola veriyordu. Natividad'da, belki de Kaliforniya'da ilk olan, küçük bir yüksekokul vardı.

İnsanların dürtülerini anlamak imkânsızdır. Bir demirci sazlığın ortasına bir atölye açtı ve onun etrafında evler kümelenmeye başladı: Main Street oluştu ve kara, pis kokulu bataklıkların üzerine küçük köprüler inşa edildi. Hiç olmaz denilebilecek bu yerde Salinas büyüdü, Natividad yok olup gitti. Kerpiç okulun önce çatışı uçtu, sonra da pencereleri. Kıraliyet yolu kırın ortasında kaldı. Benim zamanımda bataklığın çoğu kurutulmuştu ama geride geceleri kurbağa seslerinden geçilmeyen daha birçok bataklık kalmıştı. Sessizliğin kurbağa şarkılarına karşı örülmüş bir duvarla ilgili olmadığını öğrendiğimde artık kocaman bir çocuktum.

Salinas hiçbir zaman sevimli bir kasaba olmadı. Bataklıklardan aldığı kara bir yüzü vardı. Üzerinde gri bir bulut asılı kalmış, durmak bilmez bir rüzgâr vadiyi soğuk ve tekdüze darbeleriyle dövüp durmuştu. Vadinin iki yanındaki dağlar güzeldi ama Salinas öyle değildi ve biz bunu biliyorduk. Belki de bu yüzden kasaba günahını insanlarının pervasızlığı ve enerjisiyle telafi ediyordu. Zamanında ileri görüşlü bir gazeteci kasabanın düsturunu tayin etmişti: "Salinas'tır." Bunun ne anlama geldiğini bilmiyorum ama iddialı bir şey olduğu kuşku götürmez.

Bataklıklar kuruyup pis kokulu kara çamur ortaya çıktıkça, bu toprakların sanılandan zengin olduğu da ortaya çıktı. Ve Salinas zengin oldu, bize söylendiğine göre, bütün dünyada kişi başına gelirin en yüksek olduğu bir cemaat haline geldi. Sanırım, bu doğruydu. Elbette, biz Salinas'lılar dibe vurduğumuz zamanlarda bile bunu asla sorgulamadık. O, ahşap süslemeli evlerden oluşan, vadinin ticaret merkezi ve bizim bildiğimiz kadarıyla, bütün dünyanın sosyal merkezi olan bir kasabaydı.

Toplumsal doku garip ve ilericiydi. Önceleri Salinas Vadisi'nin İlk Aileleri, Sığır İnsanları zümresi vardı ve bu zümrenin doğuştan ata binme ve kendilerine ait malları, toprağı ve sığırları alıp satma hakkı vardı. Sarsılmaz bir konuma sahip bu zümre bir parça İngiliz kraliyet ailesine benziyordu. Günün birinde Hollanda'dan Claus Spreckels geldi ve bir Şeker Fabrikası (büyük harfle yazılan) kurdu ve Salinas etrafındaki vadinin düzlüklerine şeker pancarı ekildi ve Şeker İnsanları palazlandı. Onlar kuşkusuz sonradan gelmişlerdi ama paralıydılar. Sığır İnsanları onlara diş biliyordu ama her aristokrasi gibi onlar da son sözü kanın değil, paranın söylediğini biliyordu. Eğer pancar vadide yeşil altın haline gelmemiş olsaydı, Şeker İnsanlarının hiçbir sosyal statüsü olmayacaktı. Buradan yeni bir türedi kesime geliyoruz: Pancar İnsanları. Şeker İnsanları tepeden bakmada Sığır İnsanlarına katıldı. Bu Pancar İnsanlarının da tepeden bakacağı Havuç İnsanları vardı ve bunlar Karnabahar İnsanlarıyla aynı kefeye konmayı bir türlü anlayamıyorlardı. Ve kasaba durmaksızın yayıldı, sokakları kırlara doğru uzadı. Çiftlik arazileri parsellendi. Salinas beş bin, sonra da on bin oldu. Aşka gelenler yirmi binin sayılamayacak kadar büyük bir sayı olmadığını düşünüyordu. Tuğladan yapılmış bir lisemiz ve dans partileri için Ulusal Muhafızlar'a ait bir depomuz vardı. Ve yazları turistleri çekmek için rodeo düzenlenirdi.

Bu şenlik bir tür yerel yarışma olarak başlamıştı. Birilerinin amcaları ve hatta atletik halaları ip çekme müsabakası yapardı. Dağ eteklerindeki vadinin sığır çobanları gümüş işlemeli eyerleri olan atlarıyla gelirler, oğulları da at üzerinde uzun kalma becerilerini sergilerlerdi. Zamanla profesyoneller geldiler ve bu artık bir "gösteri işi" haline dönüştü. Çalışan bir sığır çobanının profesyonel sirk cambazlarının mükemmelliğine erişmek için vakti yoktu ve çok geçmeden vahşi atlar ve Brahma boğaları getirildi ve gösteriden gösteriye koşan kovboy soytarılar Lynche'lerin, Abernathy'lerin ve Bardin'lerin oğullarının yerini aldı.

Nüfusu dört binle beş bin arasında olduğu zamanı Sali-

nas'ın en iyi günleri olarak hatırlıyorum. O günlerde Main Street'i boydan boya yürüyebilir ve karşılaştığınız herkesle konuşabilirdiniz. Polis memuru Tom Meek ve Şerif Nesbit, Jim Bardin, Şeker Fabrikası'nın müdürü Mr. Pioda ve çok sayıdaki Hughes'lerden herhangi biri olabilirdi bu. Portekizli, İsviçreli ve İskandinavyalı kuşaklar o kadar Amerikalı olmuştu ki, artık Tavernetti, Sveresky, Anoitzbehere ya da Nissen adları kulaklarda yabancı çağrışımı yapmıyordu.

Bütün kasabalarda bu siyah leke –yüzeyin tam altındaki şiddet duygusu– var mıydı acaba? Kuşkusuz, bu benim bildiğim tek kasabaydı. Diğer hepsinde de uğursuz fısıldaşmalar oluyor muydu bilmem? Burada kulaktan kulağa ya doğrudan katillerin adları ya da imalı sözler fısıldanıyor, bölge fonlarının talan edildiğinden bahsediliyordu. Eski mahkeme binası yandığında, dosyaların bazı yetkililer için tehlikeli olabileceği söylentisi yayıldı. Bu sanki bataklıklardan yükselen bir karanlıktı; kuluçkadaki yumurtaların kabuğu hiçbir zaman kırılıp içindeki ortaya çıkmayacaktı; bataklığın kara sularına gömülü çökeltiler gibi sessizce kabarıp patlayan ama yüzeye çıkmayan bir şiddet vardı. O günlerde Salinas'ın eğlenceli bir yer olduğunu sanmıyorum. Monterey öyleydi ama Salinas değil. Belki de sinir uçlarını her gün döven rüzgâr, aylarca süren yüksek, hüzünlü ve gri bulut neden oluyordu buna.

İnsanlar zengin olmak istiyordu ve oldular da ve o zenginliğin üzerine oturdular. Bana öyle geliyordu ki, zengin olduklarında, en iyi otomobili aldıkları ve nefret ettikleri ama zorunlu gördükleri Avrupa seyahatlerini yaptıklarında, hayal kırıklığına uğradılar ve eski günleri düşünüp üzüldüler. Para kazanmanın dışında bir şey kalmamıştı. Monterey'e tiyatro, hatta opera bile geldi. Yazarlar, ressamlar ve şairler Carmel'de ortalığı birbirine kattı ama bunların hiçbir Salinas'ta olmadı. Salt kültür adına bizim de yazları Chautauqua'mız oluyordu; William Jennings Bryan, Billy Sunday, The World of Art ve tahta oturakları olan dev bir çadır. Herkes her etkinliğe bilet alıyordu ama en popüler olanı hiç kuşkusuz iplerle çevrili ringde şeytanla dövüşen boks eldivenli Billy Sunday'di.

Keman öğretmeni Mr. Rowling yıllarca küçük bir orkestra oluşturmak için didinip durdu ama kasaba İrlanda şarkıları söyleyen Joe Conner'ı dinlemeyi tercih ediyordu. Kuşkusuz, şimdi olduğu gibi bizi o zaman da bağlasanız tutamazdınız. Bir keresinde, on sekiz mil uzaktaki Del Monte'ye Tetrazzini gelmişti. Biz liseliler, karatahtaya okunuşuyla yazılan İtalyanca "Santa Lucia" sözcüklerini öğrendik ve Del Monte'ye gittik; her birimizin elinde bir demet karanfil vardı. Onunla birlikte şarkılar söyledik, ona karanfiller attık ve süklüm püklüm evlerimize döndük. Tetrazzini korse takmış, şişman bir kadındı ve sanki hıçkırarak ağlıyordu. Onun şarkı söylediğini hatırlamıyorum. Belki bizim sesimiz onunkini bastırmıştı, belki de ağlamıyor, gülüyordu.

Bizim Salinas'taki yaşadığımız yere Kidville denirdi; az zengin ve zor doğum yapanların oturduğu bir bölgeydi burası. Kidville çocukları bir tür "aykırı" tiplerdi.

Andy bir Kidville çocuğuydu ve hayatta gördüğüm en nazik çocuklardan biriydi. Kendi başına takılan ama başkalarıyla olmayı da seven sessiz, yalnız bir çocuktu. West End School bahçesine ne kadar erken giderseniz gidin, Andy'yi orada, tahta perdelere yaslanmış beklerken bulurdunuz. Andy sabahları erken yola çıkan bir çocuktu. Heyecan neredeyse Andy de oradadır ama kenarda, sessiz durur, seyreder. Eğer kendi aralarında konuşan birileri, "Şu çocuğu def edin buradan" diyorsa, bilin ki o çocuk Andy'dir. Biz hepimiz dördüncü sınıf öğretmenine âşıktık, Andy ise hepimizden daha çok âşıktı ama o her zamanki gibi sessizdi ve içine atıyordu.

Sirk ve temsil günleri dışında, arada bir ölüm haberleri de Salinas'ta heyecan yaratırdı. Ve Castroville Street'te küçük bir evde yaşayan yalnız bir adam tüfeğinin namlusunu ağzına sokup ayak parmaklarıyla tetiği çektiğinde, heyecanın yanında umutsuzluğa kapılmamız da gerekirdi. O sabah okul bahçesine ilk damlayan Andy değildi, ama geldiğinde, yanında o zamana kadar hiçbir Salinas'lı çocuğun sahip olmayı aklından bile geçirmediği bir hazine vardı. Elinde yaldızlı kâğıtlara sarılı bonbon şekerlerinin konduğu bir kutuyla çıkagelmişti

Andy ve onu bir hediye olarak öğretmenin masasının üzerine koymuştu. Düşünün, ne kadar seviyordu onu.

Öğretmenin kutuyu nasıl açtığını ve dehşet içinde kutudan çıkan insan kulağını masasının üzerine bırakıverdiğini gayet iyi hatırlıyorum ama sonrasında neler olduğunu hatırlamıyorum. Belki de olayın şiddetiyle bir hafıza kaybı olmuştur. O günden sonra öğretmen gözlerini Andy'den kaçırıyor gibi geldi bana ve bu onun kalbini kırmıştı. Halbuki Andy kendisinin ya da herhangi bir çocuğun bir daha sahip olamayacağı tek kulağı vermişti ona.

Salinas'ta şimdilerde "tip" dediğimiz birçok insan vardı. Geriye dönüp baktığımda, bana öyle geliyor ki, dost canlısı adamlardı bu tipler ama ben o zaman herkesin böyle yaşadığını düşünüyordum.

Mesela Aç Anderson vardı, eli çok sıkı biri olarak bilinirdi. Adam karısıyla birlikte kasabanın bir mil dışında yaşıyordu. Lakabı evinin çatısını yaptırdığı günlerden kalmıştı. Öğleye doğru çatıdaki marangozları altı ya da yedi dakika aşağıya indirirmiş ve marangozlar aşağıda dinlenirken kendisi yukarıya çıkıp adamların azıklarını yermiş. Bunu da, marangozlar geç kalınca, yemek istemediklerini düşündüğünü söyleyerek açıklarmış. O günden beri adı Aç Anderson kalmış, insanlar onun pintinin biri olduğunu söylüyordu. Bunu ispatlamak için de gıcır gıcır Chalmers otomobili alanın o olmadığı, içgüdülerinin önüne geçemediği için onu aldığını anlatırlardı. Otomobili kasabada bir sundurmanın altında dururdu; kasabaya faytonuyla gelir, otomobili çıkarıp bir iki turladıktan sonra yerine bırakır ve çiftliğine geri dönerdi.

Uzun saçlı ve çok tuhaf bakışlı bir adam vardı. Kulak uçları kesik olduğundan saçlarını uzattığını duymuştuk. Koyun hırsızlarına verilen bilinen cezaydı bu.

Ve pintilerimiz vardı, hem de aramadığınız kadar. Onların kim olduğunu Allah bilir ama bizim pintilere ihtiyacımız vardı, belki çil çil altınları saymayı ve gizli hazineleri bulmayı hayal etmek için. O günlerde birçok alışveriş altınla yapılıyordu. Kâğıt para salt alışıldık olmadığından son derece

şüpheyle karşılanıyordu. Zenginlerimizden biri bir faturayı altınla ödemek zorunda kaldığında sıkıntıdan kan ter içinde kalırdı. Kâğıt para onun bu acısına son verdi çünkü onun gözünde kâğıdın değeri yoktu.

Ama bir de bize büyük bir zevk veren pintiler şahı vardı. Kuşkusuz, şimdi adamın iyi biri olduğunu biliyorum ama o zaman bu başka bir şeydi. Karısı ve kızıyla birlikte kasabanın biraz dışında bir elma bahçesinin ortasındaki karanlık küçük bir evde yaşıyordu. Adam nam salmış bir pintiydi. O zamanlar babamın bir zahire dükkânı vardı ve bu adam yaklaşık iki buçuk kiloluk kepek un alırdı. Kepeği her hafta alırdı ve belli ki satın aldığı tek şey buydu. Ailenin yediği tek şey kepek ve elmaydı.

Önce kızı öldü, bir yıl ardından da karısı. Ölüm belgelerini imzalayan doktorun açlıktan öldüklerini söylediği konuşuldu; biz dördüncü ağızdan duyduk bunu. Ve bizim pinti o karanlık elma bahçesinin ortasındaki o karanlık evde tek başına yaşıyordu.

Doğal olarak adamı alt etmek bizim için çocuk oyuncağıydı. Geceleri penceresinin altına kadar sürünüyor ve onu gaz lambası ışığında büyük günlüğüne bir şeyler yazarken dikizliyorduk. Her seferinde adam bir kere ayağa kalkar ve karşısında hiç kimse olmadığı halde bir konuşma yapardı. Sesini duyabiliyor ve hareketlerini görebiliyorduk ama söylediklerinin tek kelimesini dahi anlamıyorduk. Sonra hoş bir şey keşfettik. Eğer adam uzun süre kıpırdamadan oturmuşsa, duvara usulca, hayalet gibi vurarak onu yerinden oynatabiliyorduk. O zaman ayakları üzerine dikiliyor, yüzü heyecandan gerilmiş ve ağzının kenarından salya akarken kollarını kaldırıyor ve yumruklarını sallayarak nutuk atmaya başlıyordu. Eğer yeterince üzerinde çalışırsak, bazen onu iki saksen yere bile serebiliyorduk. Salinas'ta her zaman yapacak bir şey bulunurdu.

Derken, bir gün adam ortadan kayboldu ve biz çok üzüldük çünkü uzaklara gittiğini düşünmüştük. Ama gitmemişti. Evin içinde bir yerdeydi ve yaklaşık on gün sonra biri onu bul-

muştu ve şerif yardımcısı onu muşambadan bir örtüye sarmak ve evi katran ruhuyla dezenfekte etmek zorunda kalmıştı.

İtiraf edeyim, hepimiz altın sevdasına kapılmıştık. Elma bahçesindeki her ağacın dibini kazdık. Açık bir pencere bulduk ve burunlarımızı mendille kapatarak evi aradık. Büyük defter oradaydı ve sökebildiğimiz ancak, "Go good god goodly like liver line god do devil darn dawn" gibi cümlelerdi. Bunun anlamını ancak psikiyatristler çözerdi ama onlar da çözememişti. Her neyse, biz gizli bölmeleri bulmaya çalıştık, duvarlara oyuklar açtık, hatta birkaç döşeme tahtasını kaldırdık. Sonunda vazgeçtik. Sonra uzak bir akrabası bizim gözümüzden kaçan bir yere, lavabonun altına bakmayı akıl etti ve orada çuval bezine sarılmış sekiz bin altın dolar buldu. Onu bizim de bulabileceğimiz aklıma geldikçe, bugün bile tüylerim diken diken olur. Bizim ve ailelerimizin tüm hayatını değiştirebilirdi bu altınlar.

Salinas'ta nazik bir locales dengesi vardı; zevkine düşkünler için Geyikler, Dünyanın Oduncuları, Pythias Şövalyeleri ve sonra, Columbus Şövalyeleri. Bizimki Mason bir aileydi; babam Mason'du ve annem bir Doğu Yıldızı. Babam ortalama bir Mason'du; bazıları gibi üst kademeden, birçoğu gibi daha üst kademeden değildi. Yarı gizli bazı törenler yapılıyordu galiba çünkü pala bıyıklı, kısa boylu ve şişman kasabımız Louis Schneider'in bir tahtın üzerinde oturuşunu çok iyi hatırlıyorum. Herhalde Kraliyet ailesinden geliyordu. Üzerine yakası sunni kürklü bir kaftan geçirmiş ve başına tavuk yumurtasının yarı büyüklüğünde taşları olan bir taç giymişti. Krallara layık olmayan tek şey mavi yün çorapları ve uzun deri çizmeleriydi.

Salinas'ın kaderi öteki kasabalardan farklıydı. Verimli kara toprağın yanında, yüksek gri bulutları ve serinle soğuk arası havasıyla yörenin berbat ikliminde dünyanın en büyük marulları yetişiyordu. Senede birkaç mahsul alınması yetmiyormuş gibi, Amerika'nın hiçbir yerinde marullar daha boy vermeden ilk mahsul alınıyordu. Kasaba kendisine Dünyanın Salata Tabağı adını takmıştı ve soğutma sistemli vagonlar dur

durak bilmeksizin Chicago ve New York yönünde akıyordu. Tren yolu boyunca hangarlar dizilmişti ve bir zamanlar dondurma yapmak için omzunda yirmi beş kiloluk buz parçaları taşıyan yörenin dondurmacısı büyük bir servet yapmıştı.

İşgücü ihtiyacı büyüktü. Marulları toplamaları ve taşımaları için Filipinliler getirtmiştik kasabaya ve ilginç sonuçlar alıyorduk. Filipinli kadınlara izin verilmemişti ve kara kuru, çevik küçük adamların "beyaz kadınlar" yüzünden başları dertten kurtulmuyordu. Filipinliler beşli, altılı kümeler halinde yaşıyor ve çalışıyordu. Eğer biriyle kavga etmişseniz, altısını karşınızda bulurdunuz. Nasıl küme olarak otomobil satın alıyorlarsa, küme halinde kadın alıyorlardı. Beş ya da altı kadının ücreti yüksek olduğundan, makul fiyata ortak bir kadın almaya paraları ancak yetiyordu. Bilmem neden, başka şeyler söz konusu olduğunda hiç de ahlaki bakımdan duyarlı görünmeyen bazı hemşehrilerimizin bu durum fena halde kanına dokunuyordu. Cumartesi geceleri Market Street'teki bilardo salonları bazen çok sıkı çete savaşlarına sahne olurdu.

Marul toplamak için getirilen Filipinlilere ek olarak, marulların ayıklanması ve hangarlara istiflenmesi için de işçi gerekiyordu. Kadınlar ve erkekler marulları kasalara yerleştiriyor, buz koyuyor ve çiviliyorlardı. Bu işleri yapanlar hasat zamanına göre bir yerden bir başkasına giden göçmen işçilerdi. Sayıları çok fazlaydı ve bazıları saat ücreti alırken, bazıları parça başı çalışıyordu.

Günün birinde, beklendiği üzere, bu insanlar bir sendikaları olsun istediler. Bu her yerde oluyordu ve onlar da bunun dışında kalmak istemiyorlardı. Mal sahipleri küplere binmiş, bu işin arkasında komünistlerin olduğuna hükmetmişti, belki de öyleydi. Kimse olduğunu da olmadığını da ispat edemedi ama sendika kuruldu. Sanırım, ücretler çok düşük ve kârlar çok yüksekti. Şimdi artık bir sendikaya kavuşmuş hangar insanları ücretlerinin artırılmasını istedi ve istekleri reddedildiğinde, greve gittiler. Eğer o tarihteki Salinas gazeteleri doğrulamıyor olsa, olanlara kimse inanmazdı. Birden ortaya bir

adam çıktı, mal sahiplerine ve şerife giderek kendisinin grevlerle baş etmekte bir uzman olduğunu söyledi. Adam bu işleri bilen biri olsa gerekti. Şerif işleri ona devretti.

General, Geoffrey House'da bir daireye yerleşti, çeşitli merkezlerle doğrudan telefon bağlantısı kurdu. Hatta adamın hiçbir yere bağlı olmayan başka telefonları da vardı. Dairesini silahlı muhafızların koruduğu adam Salinas'ta bir tür sıkıyönetim ilan etti. Gönüllüleri örgütledi. Servis istasyonu operatörleri, küçük dükkân sahipleri, banka memurları, en azından batıda, bana göre, dünyanın en iyi silahlanmış halkı olan küçük kasabalı Amerikalılar bütün silahlarını, av tüfeklerini, tabancalarını, yivli tüfeklerini ortaya çıkardılar. Düşünün ki sadece benim, çeşitli çapta on iki ateşli silahım vardı ve ben en iyi donanımlılardan biri değildim. Tüfekli adamlara ek olarak, sokaklarda beyzbol sopalı ekipler nöbet tutuyordu. Herkes iyi vakit geçiriyordu. Dükkânlar kapalıydı ve kasabayı dolaşmak için birçok engeli aşmanız gerekiyordu ya da okula giderken yanınıza tepeden tırnağa silahlı birini verirlerdi.

Marul hangarlarına doğru devriyelerin sıklaştığı görülüyordu.

General, muhafızlarca korunan Geoffrey House'daki dairesinde emirler yağdırıyor, taktikler belirliyordu. Belki de Salinas'ın yokolma tehlikesiyle karşı karşıya olduğuna inanmıştı, kim bilir. Ben bilemezdim. Birden General ortaya bir haber attı. Yüz mil ötemizdeki San Francisco'dan, Amerika'nın en güçlü ve en disiplinli sendikası Longshoremen "Enternasyonal" marşı eşliğinde Salinas'a doğru yürüyüşe geçmişti. Salinas'ı korkuyla karışık bir heyecan dalgası sardı. Başkomutanlık'tan emirler birbiri üstüne yağmaya başladı. Kasaba halkı postu pahalıya satmak üzere yollara döküldü. Şerif sanki General'in emir eri olmuştu. Derken, özellikle uyanık bir kasabalı korku veren bir keşifte bulundu ve anında kahraman oldu. Salinas'a gelen yollardan birinde, aralıklarla kızıl bayraklar dikilmişti. Artık bu, General'in tahminlerinin de ötesinde bir şeydi. Bayraklar mutlaka Longshoremen takımı-

nın geçeceği güzergâhı gösteriyordu. General valiye bir telgraf çekerek Ulusal Muhafızlar'a emir vermek üzere hazır beklemesini bildirdi ama o, tilki gibi kurnaz biri olarak, kızıl bayrakların hepsini Main Street'te herkesin gözü önünde yaktırmıştı.

Eğer o günlerde Karayolları Komisyonu bir otoyol genişletme çalışması için diktikleri işaret bayraklarını birilerinin çaldığı yolunda şikâyette bulunmamış olsaydı, eğer bir San Francisco gazetesi bir araştırma yapıp Longshoremen'lerin her zamanki gibi doklardaki işlerinin başında olduklarını duyurmamış olsaydı ve Salinas'lı ev kadınları alışveriş yapamadıkları için diklenmemiş olsalardı, ne büyük şenlik olacaktı kim bilir. Yurttaşlar ister istemez silahları bıraktı, mal sahipleri küçük bir ücret artışına razı oldu ve General kasabayı terk etti. Hep merak etmişimdir, o adama ne oldu diye. Salinas'ın bu olayı tartışmaya değer bulması uzun bir zamanı aldı. Şimdi her şey gönül rahatlığıyla unutuldu. Salinas ilginç bir kasabaydı doğrusu.

Salinas artık bir tür metropol ve bir zamanlar bataklığın ortasında bir demirci dükkânının bulunduğu yerde şimdi yaklaşık on dört bin insan yaşıyor. Vadinin tüm çehresi değişti. Ama yüksek, ince ve gri sis tabakası hâlâ kasabanın üzerinde asılı duruyor ve her öğleden sonra aman vermeyen şiddetli bir rüzgâr King City'den gelerek vadiyi altüst ediyor. Ve kasaba daha ilk yıllarında kendisi için söylenen sloganın hakkını veriyor... Salinas'tır!

Altın Kelepçe

Hiç dikkat ettiniz mi, San Francisco hakkında yazılan her yazı şaşmaz bir biçimde bir otobiyografiye dönüşüyor. Bunun nedeni, kentin son derece kişisel hatta öznel oluşu, bir kere onu tanıdığınızda neyin San Francisco'ya ve neyin size ait olduğunu asla ayırt edemeyişiniz olabilir mi? Kimliklerin iç içe geçişinin bir avantajı olarak, bu kent hiçbir zaman yavan olmamıştır. Ne kadar seveni varsa o kadar San Francisco vardır. Sevenlerinden biri de benim ve ben bu kenti birçok yüzüyle tanıdım.

Salinas doğumlu biri olarak, hiçbir zaman San Francisco'dan adıyla söz edildiğini hatırlamıyorum. O Kent'ti ve sanırım biz bununla bütün kentleri kastediyorduk; bir çocuk için hiç de fena bir değerlendirme sayılmaz doğrusu.

Kentin adını ilk kez Joe Hamilton Amca'dan duydum; Joe, King City'den gelmiş ve eski *San Francisco Wasp*'ta çalışmak için Acropolis'e çıkmıştı. Ben onun yalancısıyım. Joe Amca ayrıca bir keresinde Mark Twain ve Bret Harte'ın oturduğu sandalyeye de oturduğunu söylemişti. Küçük bir çocuktum ve Kent'i Joe Amca'nın sayısız ziyaretlerinden biliyordum.

Julius Caesar'ın eski Ferry Building'in kemerli girişinin yakınında sırtından hançerlendiğini, Market Street'in Arch of Titus'un altından, elbette Palace Hotel olan, Forum'a geçtiğini ve oradan Capitoline ya da Nob Hill'e uzandığını da öğrendim. Gözlerini Fairmont'a dikmiş Jan Dark'ın Union Square'de yakıldığı ve Musa'nın Yasa Tabletleri'ni almak için İkiz Tepeler'e tırmandığı da açıktı. Amcamın buğulu gözlerine ba-

karak bunları anlayabilirdiniz ve ben Kent'i oraya adımımı atmadan çok önce biliyordum.

İkinci düzeydeki anılarım farklı olmakla birlikte birincisinden aşağı kalmıyordu. Annem bir sofunun kiliseye tapındığı gibi kültüre tapan bir hanımefendiydi. O her zaman neden hoşlandığını bilirdi ve ne gariptir ki, hoşlandığı ne varsa, o bir sanattı. Ben de, orta halli bir çocuk olarak kültürün kanıma işlemesi için Kent'e götürülmüştüm.

Salinas'ta müzik deyince akla, piyanoda George Rowling ve kulak tırmalayan tatlı sesler çıkaran ve hiçbir zaman bu ikisini ayıramayan bir kemanla boğuşan sevimli kız kardeşi, bir de "When Irish Eyes Are Smiling" ve "The Rosary" şarkılarını okuyan Joe Conner gelirdi. Kabul etmeniz gerekir ki, Caruso, Melba, Tetrazzini, Scotti ve geriye kalan fantastik Archangels takımının karşısına hazırlıksız çıkmamak için bu liste de oldukça baş döndürücüydü. Ve bir süre sonra Eleonora Duse'u gördüm, dinledim ve hissettim; varsın *Ghosts*'u İtalyanca oynamış olsun, hiç önemi yoktu. Hatta o yaşımda bana öyle gelmişti ki, o, tiyatroya bizim her sezon oynadığımız Chautauqua ya da Mrs. Bumpstead-Leigh'in Salinas Lisesi versiyonunda olmayan bir şeyler getirmişti. Hiçbir çıkar çatışması yoktu. Salinas Salinas'tı ama Kent başkaydı, büyülüydü o.

Üçüncü San Francisco'mu Stanford'a gitmek üzereyken yaşadım. Kalbim kırıktı ve kendimi gönlümce hoş kokulu günahın kollarına bırakamamıştım ama fütursuzca alıp başımı gidebildiğim tek yer San Francisco'ydu. Bush Street'in apartmanları ve Van Ness Avenue'nun Pleasure Domes'u varken, kim Paris'i ya da Roma'nın ipek işlemelerini arar ki? Çok daha sonra, kıyasladığımda, Pigalle ve Right Bank'in parıltılı eserlerinin bunların yanında sönük kaldığını gördüm.

Nihayet, hani o mektep bitirmiş dediğimiz çağa geldiğimde, entelektüel bir bohem olarak görev turumu tamamlamak üzere San Francisco'ya geldim. Hepsini hatırlamıyorum ama birçok yerde kaldım ve hepsinin ortak bir yanı vardı, küçük ve ucuzdular. Powell Street'te küçük loş bir ta-

van arası hatırlıyorum. Oda, kaplamasız çatı kirişleri ve güvercinlerin girip çıktıkları küçük penceresiyle geleneğin en iyi örneklerinden biriydi. Sonra North Beach'te, duvarlarına bir uçtan diğerine sarımsakların asıldığı bir tür kovuk vardı. Hatırladığım kadarıyla, geriye kalanlar, tek çekici yanları ucuzluğu olan batakhanelerin küçük odalarıydı.

O dönemin gençleri olarak biz Şanssız Kuşak'tık ya da bize öyle denmeliydi çünkü ne bir kuşağa aittik ne de bir tane icat etmeye niyetimiz vardı. Bizden önceki Kayıp Kuşak tüm borçlarını ödemişti ve artık kayıp değildi. Beat Kuşağı ise uzak bir gelecekteydi. Ama bizde de onlarda olan bir şey vardı. Biz de onlar kadar perişandık ve bundan en az onlar kadar nefret ediyorduk ve elimizden geldiği kadar o perişanlık içinde yüceldik. Parayla tanışıklığımız adil bir oyundan geliyordu. Kuşku götürür yetilerimizi sevgi ve anlayış karşılığında satıyorduk ve gariptir, bazen başarılı da oluyorduk. Ölümsüz nesirlerimizle ve daha beteri şiirlerimizle kafa ütülerdik ama bunlardan birini bir barda yüksek sesle okumaya yeltendiğimizde, bize görülmemiş bir hızla A ve C verip susturuyorlardı. Barlar içme, kavga etme, tartışma ve görüşme yerleriydi, şiir değil.

Ama başka bakımlardan havamız yerindeydi. Sardalyeler, börekler ve çöreklerle besleniyor ve en iyisinden kahveler içiyorduk. Ara sıra hasta oluyorduk ve yakamıza yapışanın iskorbüt illeti olduğunu bilmiyorduk. Bazen hayata karışmak için yürüyüşler yapıyordum ve yol kenarındaki çiçek tarhlarına içim gidiyordu. Bazı karanlık tiplerle dostluklar kurdum ve bazıları tarafından da reddedildim. Hatta hiçbir utanç duymadan çeşitli işlerde bile çalıştım, bir yılkı atı olduğum halde. Çok iyi olduğum sıradan işler yaptım, kapı kapı dolaşarak bir şeyler satma işinde beş para etmediğimi gördüm, tatil günlerinde büyük mağazalarda tezgâhtarlık yaptım ama özgür ruhumdan ve aydın kıçımdan asla taviz vermedim.

Ne yerdi ama. Aman Tanrım! Ne kadar güzeldi ve ben o zaman ne kadar güzel olduğunu biliyordum. Cebimde beş gümüş doların şakırdayıp alkış tuttuğu Cumartesi gecesi.

Sisli bir akşamın ışıklarıyla uyanan North Beach. Belki kollarında bir kız, o an yoksa da, kesinlikle az sonra. Cafe Auvergne'de akşam yemeği! Kesin adını hatırlamıyorum ama yağa bulanmış beyaz masa örtüsü, tepeleme bayat ekmek dolu sepetler, kâseler dolusu günün çorbası, sonra balık ve et, meyve, peynir, kahve, 40 sent. Şarap da varsa, bol şarap yani, 50 sent.

Ve yemek sonrası ışıl ışıl yanan sokaklara çıkarsın, elinde şarap şişesi, hem de öyle sirke gibisinden değil, birinci sınıf şarap, yarım galonu 38 sente. Ardından şarap tanrısı Baküs'ü kutsayan bir gece, belki bir çalının arkasında sevişme, Beach'e kadar araba sefası ve sis bedeninin üzerinde dans ederken bir kayanın kucağında ağzın kuru, nefessiz uzanma. Ne kadar masum ve ne kadar zekiydik, kepenkleri kapatmış, her şeye boş vermiştik.

Ve sonra akşamdan kalma ve mutlu, dar yataklı, tek sandalyeli, daktilomun ve gözleri korumak için etrafına iki dosya kâğıdı iliştirilmiş çıplak elektrik ampulünün olduğu gizli odaya dönüş. İşimizi böyle yerlerde öğrendik, ya da denedik. Buna mecburduk. İş bulmak zordu. Dergiler yazdıklarımızı istemiyordu. Yayıncılar ilk romanlara dudak büküyordu ve haklıydılar da. Keşke yazdıklarımın bazısına daha fazla dudak bükselerdi. Kimse bana reklamcılıkta ya da sinemada bir iş sunmadı. Sunulmuş olsa, acaba reddeder miydim? Hiçbir zaman bilemeyeceğim bu sorunun yanıtını ama korkarım balıklama atlardım – geçici olarak elbette, her zaman olduğu gibi! Ekmeğimizi taştan çıkarmayı öğrendik çünkü daha iyi teklifler almıyorduk ama San Francisco tepelerinin büyüsüne çok şey borçluyduk. Neydi o biliyor musunuz? Anahtarı atılmış bir altın kelepçe.

Birine San Francisco'yu sorun, bahse girerim size kendisini anlatacaktır, gözleri buğulanacak ve dalıp gidecektir.

30'lar İçin Bir Kılavuz

Kuşkusuz Bin Dokuz Yüz Otuzları, o berbat, sıkıntılı, muzaffer, kabaran Otuzları hatırlıyorum. Her bakımdan bu kadar çok şeyin olduğu bir onyıl daha tarihte yoktur. Şiddetli değişimler görüldü. Ülkemiz yeni bir kalıba girdi; hayatlarımız yeniden biçimlendi; devletimiz yeniden kuruldu ve yeni işlevler üstlenmek zorunda kaldı; görevler ve sorumluluklar hiç olmadığı kadardı ve asla yakamızı bırakmıyordu. En gözü dönmüş, histerik Roosevelt düşmanı bile, reformları, güvenceleri ve devletin bütün yurttaşlarından sorumlu olduğu kavrayışını ortadan kaldırmaya yeltenemezdi.

Geriye baktığımda, bu onyıl sanki bir oyun gibi titizlikle kaleme alınmıştı. Giriş, gelişme ve sonucu, hatta bir önsözü bile vardı – 1929 yılı gelecek on yılın trajik kaderini gösteriyordu.

1929'u çok iyi hatırlıyorum. Onu biz yarattık (şahsen ben değil ama çoğu insan yarattı). Borsada muhtemelen karşılığını ödeyemeyecekleri kâğıttan büyük servetler kazanmış insanların sarhoşluğunu ve mutluluğunu hatırlıyorum. "Bugün on dakikada on bin yaptım. Bak bakalım, bu haftada seksen bin eder."

Küçük kasabamızın banka müdürleri ve demiryolu işçileri postaneye üşüşüp simsarları arıyordu. Herkes, az ya da çok, bir simsar olup çıkmıştı. Öğle paydosunda tezgâhtarlar ve stenograflar gözleri borsa tablosunda sandviçlerini atıştırırken, bir yandan da yığılan servetlerinin hesabını yapıyorlardı. Gözlerinde, rulet masasının etrafındaki insanlarda görebileceğiniz bir bakış vardı.

Bunu tüm çıplaklığıyla görüyordum çünkü oyunun dışındaydım, kimsenin satın almayacağı kitaplar yazıyordum. Servet kazanmanın kıyısında bile değildim. Çılgınca para harcayan insanları, pencerelerden şampanya ve havyarları, tiyatroların kapısında baş döndürücü parfümler dökünüp kürkler giyinmiş hanımefendileri gördüm.

Sonra zemin çöktü ve bunu da tüm çıplaklığıyla görüyordum çünkü ben uzun bir süreden beri depresyondaydım. Benim bir kaybım olmadı.

Big Boys, meşhur şahsiyetler mülakat üstüne mülakat veriyordu. Bazıları müflis milyonerleri temin etmek için zaman çalıyordu: "Bu sadece doğal bir geriye yaslanma." "Korkmayın, alın, satın alın, durmayın." Bu arada Big Boys satış yapıyordu ve borsa yüzükoyun kapaklandı.

Ardından panik başladı, paniğin ardından da şok. Piyasalar düşerken, fabrikalar, madenler ve çelik işletmeleri kapandı ve sonra kimse hiçbir şey, yiyecek bile alamaz hale geldi. İnsanlar sanki dayak yemiş gibi şaşkın gözlerle ortalıkta dolanıyordu. Gazeteler, mahvolmuş insanların binaların tepelerinden atladığını yazıyordu. Kaldırıma indiklerinde gerçekten mahvoluyorlardı. Arkadaşlarımdan birinin amcası çok zengin bir milyonerdi. Serveti birkaç haftada yedi milyondan iki milyona düştü ama ne de olsa iki milyon nakit parası vardı. Yemeğe nasıl gideceğini bilmediğinden şikâyet ediyordu ve kahvaltıda yediği bir yumurtayla yetinmeye başladı. Avurtları çöktü ve gözleri kanlandı. Sonunda şakağına bir kurşun sıktı. İki milyonla açlıktan öleceğini söylüyordu. Değerler bu hale gelmişti işte.

Sonra insanlar küçük banka hesaplarını, bu hain dünyadaki tek kesin olan şeylerini hatırladı. Paralarını çekmek için bankalara koşuşturdular. Banka önlerinde kavgalar oluyor, kargaşa çıkıyor ve polis barikatları kuruluyordu. Bazı bankalar paraları ödeyemez hale geldi; söylentiler havada uçuşmaya başladı. Korkmuş ve öfkeli insanlar kapıların kapanmasına fırsat vermeden bankalara hücum etti.

Beyaz Saray'daki Mr. Hoover için üzüldüm. Köşesine çe-

kilmiş, miyadını doldurmuştu. Sözcükleri karıştırma konusunda bir dehaydı. İşsizler elma satsın önerisi, Otuzların "öyleyse, pasta yesinler"i haline gelmişti. Kampanya sloganları –"Refah tam köşeyi dönünce; her tencerede bir piliç"– ekmek kuyruklarında bekleşen halka acı bir şaka gibi geliyordu. Yakın tarihte Danimarka'dan satın alınan Virjinya Adaları'nı ziyaret ederek, buralara Karayipler'in çöplüğü demişti. Adalılar bu sözleri hiç unutmamıştır.

Prim Yürüyüşçüleri taburlar halinde Washington'da birleştiler. Kongre primi kabul etmişti, ama sonra verilecekti. Bu insanların bazıları üçkâğıtçı olabilirdi, belki de aralarında birkaç komünist bile vardı ama çoğu ülkeye hizmet etmiş, aç ailelerinin halinden korkmuş eski askerlerdi. Perişan ve bitkin kalabalık trafiği tıkamış ve arılar gibi Capitol'ün merdivenlerine üşüşmüştü. Onlar parayı şimdi istiyorlardı. Washington'ın kıyısına kâğıtlardan ve tenekelerden bir mahalle kurmuşlardı. Çoğu eş ve çocuklarını da yanında getirmişti. Günümüzdeki kayıtlarda bu talihsiz insanların düzen ve disiplininden bahsedildiğini görürüz.

İktidar koltuklarında neler olmuştu? O zaman hükümet ürkmüş gibi görünüyordu, hâlâ öyle görünüyor. Askeri kordon altına alınan Beyaz Saray, Başkan'ın kendi halkından korktuğu izlenimi veriyordu. Kulaktan kulağa Mr. Hoover'ın Santa Cruz'daki dağ evinde üç yıllık yiyecek istiflediği yayılıyordu. Bunun doğru olup olmamasının bir önemi yoktu. İnsanlar buna inanmıştı bir kere. Ve yönetim katlarında korku hüküm sürüyor olmalıydı çünkü ancak korkmuş insanlar kuvvete başvurur. Bu aç ve sefil eski ordu mensuplarını dağıtmak üzere Ordu göreve çağrıldı.

Altı piyade taburu, dört süvari birliği, bir makineli tüfek bölüğü ve iki tank dilekçecileri Washington sokaklarından sürdü, göz yaşartıcı gaz bulutu altında karton ve teneke mahallesine saldırdı ve sefaletin bu acıklı kalesini yerle bir etti. İlginçtir, komutanları General Douglas MacArthur'du. Elbette o emir kuluydu. Askerler ayaktakımını silip süpürmüştü.

Bu aşamayı biraz uzun anlattım çünkü liderlik konumla-

rının birçoğu benzer bir durum yaşadı. İş çevresinin liderleri panikledi, bankalar panikledi. İşçiler fabrikaların açık kalmasını istiyordu ama ürünleri alan yoktu. Toplumun her kesiminden insanlar sanki bir istilaya hazırlanıyormuşçasına dayanıklı yiyecek maddeleri istiflemeye başladı. Korku dolu sesler insanlara bu yapılanların olmaması gerektiğini anlatmayı sürdürdü. Talihsiz Mr. Hoover'ın İçki Yasağı'nın asil bir deneyim olduğunu söylediği yazıldı. Öyle dememişti halbuki; niyet olarak asil olduğunu söylemişti.

Bu asil deneyim ülke içinde gangsterlerden kurulu başka bir yönetim aygıtı, birbiriyle savaşan, cinayet işleyen, memurları satın alan, beylik kuran ve likör satan küçük devletler yaratmıştı. Bu yeni aristokrasi bir şişe kalitesiz içkiyle ödüllendirilmiş yurttaşlar tarafından desteklenmekle kalmıyor, başarılı gangsterler film yıldızları dışında bütün diğer Amerikalılardan daha çok tanınıyor, saygı görüyordu. Onların bütün yaşamları, aşkları, ihanetleri ve cenazeleri tam sayfa haber oluyor ve su gibi okunuyordu. Önemli yurttaşlar onlarla tanışmak ve hizmet etmek için can atıyordu. Sanki bu ülkede ne korkan ne de şaşıran bir tek onlar kalmıştı.

Sonra bu nazik ortamda yeniden seçilmek için yarışa giren Mr. Hoover yeni bir inci daha yumurtladı. Eğer Roosevelt seçilirse sokaklarda ot biteceğini söyledi. Halbuki, baksaydı sokakların zaten otla kaplandığını görecekti. Çiftçiler fiyatların düşmesini önlemek için sütleri döküyor, mahsulü yakıyordu. Silahlı yöre halkı evlerini icra memurlarından korumak için nöbet tutuyordu. Ot yalnızca sokakları kaplamamıştı, fabrikalara giden tren yolları da otla kaplanmıştı.

Seçimin sonucundan kimsenin pek kuşkusu yoktu. Dizzy Dean'in ölümsüz sözleriyle, Franklin D. Roosevelt yuvaya kondu.

Tahmin ediyorum, tarihte Mr. Roosevelt'ten daha çok lakap takılan ve suçlanan biri yoktur ama kimse onun korktuğunu ne düşündü ne de söyledi. Dahası, o korkusuzluğunu bütün halka aşıladı. Çok daha sonraları, iş âlemi toparlanıp da liderleri hükümete ve Mr. Roosevelt'e karşı öfke kusma-

ya başladıklarında, sanki başlarını onun göğsüne dayayıp ağladıklarını, başa geçmesi, ne yapacaklarını ve nasıl yapacaklarını söylemesi için ona yalvardıklarını, devlet kontrolünün sembolü olan Mavi Kartal için yürüdüklerini, sloganlar attıklarını ve kavga ettiklerini unutmuş görünüyorlardı. Ama bunlar, olmuştu.

Otuzlara ilişkin kütüphaneler dolusu kitap, milyonlarca metrelik film var. Bu tamamen kaydedilmiş ve belgelenmiş bir dönemdir. Ama o yılları bizzat yaşamış ve belki de o yıllarda kişiliği biçimlenmiş bizler için, Otuzlar bir kişisel anılar kütüphanesidir. Benim kendi anılarım elbette başkalarınınkiyle aynı olmayacaktır ama başkalarının anıları da olsa onlar, düşüncelere ve kendi anılarıma dalmama yetecektir.

Büyük Buhran benim için mali bir şok değildi. Kaybedecek param yoktu ama milyonlar gibi ben de açlıktan ve soğuktan hiç hoşlanmıyordum. İki şeyim vardı. Babamın Kaliforniya, Pacific Grove'da üç odalı küçük bir evi vardı ve oturmam için o evi bana bırakmıştı. Bu birinci güvencemdi. Pacific Grove deniz kenarıdır. Bu da ikincisi. Sahilden uzak yerleşim yerlerinde ya da kapanmış ve yıkıntı haline gelmiş endüstriyel mezarlıklarda yaşayan insanların sorunu benimkinden çok büyüktü. Deniz varsa, bir insanın aç kalması için aptal olması gerekir. Bu büyük yiyecek havuzu her zaman açıktır. İhtiyacım olan proteinin büyük bir kısmını okyanustan aldım. Yakacak odunum her gün plaja geliyordu zaten, ihtiyacım olan tek şey bir el testeresi ve bir baltaydı. Evin bir de kara topraklı küçük bir bahçesi vardı. Kuzey Kaliforniya'da bütün yıl boyunca her türlü sebze yetiştirebilirsiniz. Yerine bir yenisini dikmeden hiçbir zaman bir patates sökmedim. Küçük bahçemde lahana, marul, pazı, turp, havuç ve soğanlar sürekli yer değiştiriyordu. Koyda suların çekildiği zamanlar istiridye, yengeç ve çeşitli kabuklularla deniz börülcesi denen otlar hazırdı. Bir misina ve sopayla mavi morina, kaya morinası, levrek, turna ve iskorpit tutulabilirdi.

Şimdi "ben"den "biz"e geçmem gerekiyor, çünkü böyle yaşayan oldukça büyük bir yoksul çocuklar grubuyduk biz.

Sorunlarımızı, olduğunda paramızı, keşiflerimizi ve zevklerimizi paylaşırdık. O günleri sıcak ve dostça zamanlar olarak hatırlıyorum. Bizi yalnızca hastalık korkuturdu. Hasta olacaksan, paran olacak – ya da o günlerde öyleydi. Ve diş sorunu diye bir sorun yoktu. Sonuç, dişlerimin hepsi çürük ve çarpıktı. Bir doların yoksa, dolgu da yoktu.

Çok nadir olarak bir işimiz olurdu demek garip geliyor bana şimdi. Zaten ortada iş diye bir şey yoktu. Grubumuzdan bir kızın Woman's Exchange'de bir işi vardı. Para ödenmiyordu ama para yerine pasta veriyorlardı ve o da eve getiriyor ve elbette bizimle paylaşıyordu, bu sayede arada bir bayat ve leziz pastalar yiyebiliyorduk. Bir işim olmadığından, kendimi yazmaya verdim. Kitaplar, denemeler, küçük öyküler yazıyordum. Bunlar düzenli olarak evden çıkıyor ve düzenli olarak yine geri dönüyorlardı. İyi olsalar bile dönüyorlardı çünkü en büyük darbeyi yayıncılar yemişti. İnsanlar yoksullaşınca vazgeçtikleri ilk şey kitaplar olur. Elyazmalarımı göndermek için posta ücretini bile bulamıyordum. Ajanlarım, McIntosh ve Otis, eserlerimi satamıyor olsa da, posta paralarını ödüyordu. Söylemeye gerek yok, onlar hâlâ benim temsilcilerim ve o günlerde yazılmış çoğu çalışmam basılmış durumda.

Deniz ve bahçeler sayesinde, asgari düzeyde hırsızlık yaparak idare ediyorduk. Çok çalmamız gerekmiyordu. Civardaki çiftçiler ve meyve bahçeleri sahipleri ürünlerini satamıyordu. Bize her türlü meyveyi, hatta onları eve taşımak için traktörlerini de veriyorlardı. Yürüyüşe çıktığımızda çuvallarımızı yanımıza alıyorduk. 1 dolara, eğer varsa, canlı bir koyun, 2 dolara bir domuz alabiliyorduk ama onları kesmek ve çuvallarımıza doldurup eve ya da kampa taşımak zorundaydık. Bunu bile yaptık.

Temizlik bir sorundu çünkü sabun para demekti. Bir süre çamaşırlarımızı domuz yağından yapılmış sabunlarla, kül ve tuzla yıkadık. İşe yaradı ama çarşaflardaki kokunun gitmesi için uzun süre güneşte kurutulmaları gerekiyordu.

Eğlenceye gelince, halk kütüphanesi, sonu gelmez muhab-

betler, uzun yürüyüşler ve her türlü oyun vardı. Müzik yapıyor, şarkılar söylüyor ve sevişiyorduk. Eğlenmek için muazzam keşifler yapıyorduk. Her şey bir parti bahanesiydi; bütün bayram ve doğum günleri kutlanmalıydı. Diyelim, şenlik ihtiyacı duyduk ama takvim boş, hemen bir Jack'ler Çılgın Günü ilan ediyorduk.

Ara sıra bir mucize gerçekleşiyor ve birimiz küçük bir iş buluyor ya da akrabadan biri kafayı yiyip mektupla birlikte para da –2 dolar, bir ya da iki kez, Allah sizi inandırsın, tam 5 dolar– yolluyordu. Kuşkusuz, haber bölgeye yayılır. Acil ihtiyaçlara öncelik verilir ve sonra sıra en acil ihtiyacımıza, bir parti yapmaya gelirdi. Elbiselerimiz her geçen gün daha fazla dökülmeye başladığından, partilerimiz genellikle bir kıyafet balosu olurdu. Kızlar güzel görünmek isterlerdi ama bunun için elde malzeme yoktu. Ama bir kıyafet balosunda her türden örtü, perde ve çarşaf kullanılabilirdi.

Bir buçuk kiloluk jambon bir çeyrekti ve tabii ağırlığının üçte biri su oluyordu. Etin içine bu kadar suyu nasıl karıştırabiliyorlardı, bilmem. Elbette, pişiriliyordu ve ancak bir aptal o suyu dökerdi. Etin suyuna kahverengi ekmek banmak, bir de taze mantar, özellikle toplayıp kuruttuğumuz büyük ve siyah olanlarından varsa, tadına doyulmaz bir zevkti. Kızlar kırlarda yetişen soğan şeklinde sabun kökleriyle saçlarını yıkıyordu, işe de yarıyordu. Nadiren viskimiz ya da cinimiz olurdu. Bunlar bütçede onarılmaz delikler açabilirdi. Yerel şarap vardı ve fena da değildi; en azından bizi öldürmüyordu. Bir galonu 20 sentti, isterseniz kendi testinize de doldurabilirdiniz. Bazen bağcıların toplamamıza izin verdiği üzümlerle kendi şarabımızı kendimiz yapıyorduk. Ve bağ bozumunda da bir parti verirdik. Bu partiler genellikle oldukça resmiydi; zenginlerin verdiğini düşündüğümüz türden partileri taklit etmeye çalışıyorduk. Bir gramofon müzik sorununu çözüyordu ve plaklarımız o kadar yıpranmıştı ki, işporta malı denebilirdi onlara, ama seslerine diyecek yoktu doğrusu.

Ortaçağ festivallerindeki yabandomuzu başı gibi omuzlarda taşınan büyük tek parça etler çevirdiğimizi hatırlıyorum.

The Saturday Evening Post'tan kesilmiş bir reklamdaki gibi onu süslüyorduk. Bir gün Holman mağazasının arkasındaki çöplükte, Paskalyalarda vitrine konan cinsten kızarmış bir hindinin kâğıt hamurundan yapılmış bir maketini buldum. Alıp eve getirdim ve boyayıp bir güzel tamir ettim. Artık o, partilerimizde servis tabağından eksik olmuyordu ve kara hindiba çiçekleriyle süsleniyordu. Boş hindinin altında ise bir yığın hamburger yerleştiriliyordu.

Her şey parti ve eğlence değildi. Köpeğim hastalandığında, veteriner onu tedavi edebileceğini ve bunun 25 dolara patlayacağını söylemişti. Bu parayı biriktirmemizin imkânı yoktu. Ve iki hafta Tillie'nin ölümünü seyrettik. Eğer geceler boyu başından ayrılmayan insanlar bir şey yapabilseydi, iyileşebilirdi belki. Böyle şeyler bizi öfke ve çaresizliğe itiyordu. Ama çoğu kez elimizden gelenin en iyisini yaptık çünkü bir adım ötemizde bizi bekleyen bolluk değil, sefaletti. Hiçbir şeyden yokluktan korktuğumuz kadar korkmadık. Bu yüzden de sıkı durduk.

Hiçbir şey çıkmayacağını bile bile sürekli yazmak kolay değildi. Ama o günleri sıcaklık ve sevecenlik günleri olarak hatırlıyorum. İçimizden birinin canı yansa, hastalansa ya da sıkıntıya düşse, ötekiler neyi var neyi yoksa koştururdu. Herkes iyisi kadar kötü kaderi de paylaşırdı.

Ardından belli bir rahatlama oldu, iyi de oldu. Biraz yiyeceğe kavuştuk, peynir kalıpları ve konserve devlet bifteği. Bu biftekleri hiç unutmam. Tıpkı kaynamış çamaşır gibi kokuyordu, besin değeri de o kadardı. Özel işletmeler bunları devlet malı sığırlardan üretiyordu ama biftek satılıyor, bize de gerisi kalıyordu. İşte muhtemelen kalan bu kaynamış çamaşırları yiyorduk.

Nihayet WPA* geldi, sevindik çünkü iş imkânı sağlıyordu. Yazarlar için bile fırsatlar vardı. Ben kapamadım ama birçok iyi insan bir işe kavuştu. Benden Monterey Peninsula'daki bütün köpeklerin, cinslerinin, ağırlıklarının ve karak-

* Work Progress Administration (İş Geliştirme İdaresi). – ç.n.

terlerinin dökümü istendi. Ben de kapsamlı bir araştırma yaptım ve, raporumun büyük bir ihtimalle yüksek makamlara erişmeyeceğini bilmeme rağmen, tazıların, kanişlerin, av köpeklerinin karakter özelliklerine ilişkin oldukça ayrıntılı bir rapor hazırladım. Eğer rapor Washington'da bir yerlerde saklanıyorsa, Otuzlar başında Monterey Peninsula'daki köpeklerin eksiksiz bir kaydını orada bulabilirsiniz.

Ülke çapında WPA sistemi işliyordu. Bugün bile kullandığımız birçok havaalanı, yüzlerce okul, postane, stadyum inşa edildi, ayrıca Chicago'daki o muhteşem Sahil Yolu da bitirildi.

Bu arada iş dünyası da toparlanmaya başlamıştı ve işadamları WPA'in kazma kürek sallamak dışında hiçbir şey yapmadığı takıntısına kapılmıştı. Kazma kürek işlerine özellikle sinir olan bir amcam vardı. Ben kürek sallamanın zorunlu olduğunu savunduğumda benimle dalga geçmiş, ben de onunla olmayan 5 dolarına, durmaksızın on beş dakika kürek sallayamayacağı üzerine bahse girmiştim. Amcam bir insanın elinde kürek bütün gün çalışabileceğini söylemişti. Üç dakika sonra yüzü kızardı, altıncı dakikada teklemeye başlamıştı ve daha sekizinci dakikaya gelmemiştik ki, karısı imdadına yetişti ve olası bir inmeyi önledi. O günden sonra bir daha kürek lafını ağzına almadı. Kafa işinin kol işinden daha zor olduğunu her duyduğumda, içimden gülmek gelir. Kimsenin, mecbur olmadıkça, masa başındaki işini bırakıp da gübre yığınına daldığını görmedim.

Bu arada ülkede şahane şeyler oluyordu: Gençler çıplak tepeleri ağaçlandırıyor, ressamlar kamu binalarının cephelerini resimliyordu. Yazarlar eyalet rehberleri hazırladı; bunlar basıldıkları günden beri hâlâ Amerika üzerine yazılmış en iyi kaynak kitaplar olarak duruyor.

Hallie Flanagan adlı destansı bir şahsiyet Ulusal Tiyatro'yu yaratıyordu. Ve oyun yazarlarıyla oyuncular asgari ücrete çılgınlar gibi çalışıyordu. En iyilerimizden bazıları o günlerde yıldızlaştı. Bazı ileri zekâlı senatörlerimiz *Getting Gertie's Garter*'ın ahlaksız bir oyun olduğu bahanesiyle her şe-

yin içine etmemiş olsaydı, bugün hâlâ bir Ulusal Tiyatromuz olurdu.

Pacific Grove'da işlerin düzeldiğini duyuyorduk ama henüz bizimle ilgilenen yoktu. İyileşme göstergelerinden biri, devletin her şeyi üstlenmesi ve kendilerine yol göstermesi için yalvaran insanların şimdi devlet kontrolüne öfke kusuyor ve Mr. Roosevelt'e hayli renkli lakaplar takıyor olmasıydı. Demek ki, iş âlemi artık ayakları üzerine dikilmişti ve bu da son derece doğaldı. Ancak muhtaç olduğunuzda yardımı hoş görebilirsiniz.

Fabrikalar yavaş yavaş tekrar eski canlı hareketli günlerine dönüyordu ve çiftçiler, bir çiftçi ne kadar olursa işte, iyimserdi. Ve ardından hava tanrıları geldi ve biz de nasibimizi almış olduk. Yağmurlar şıp diye kesildi. 1934'ün hava durumu haritası uğursuz bir hikâyedir – kurak, çorak, yanık, kavruk. Ülkenin tahıl ve sebze ambarı batı, Middle West ve güneybatı toprakları kurudu, çatlayıp buruştu. İnekler bir deri bir kemik kaldı ve domuzlar karınları acıktığında bağırmaz oldular. Ekinler daha boy vermeden sararıp soldu.

O tarihte yasak kalkmıştı ve her yerde eğri büğrü duvar yazıları göze çarpmaya başladı: "Bira verdiniz, bari su da verin!" Geniş ovaları halı gibi kaplayan bufalo çimenleri biçileli çok olmuştu, toprak güneşin altında çıplak ve çaresiz kavruluyordu. Kuvvetli bir rüzgâr estiğinde, toprak yüzeyi toz bulutları halinde göğe yükseliyor, güneşi kapatıyor ve sonra evlerin ve bahçelerin üzerine siyah kar olarak yağıyordu. O tarihte çekilmiş fotoğraflarda, ülkenin en zengin toprakları ay yüzeyi gibi çorak ve korkunç görünüyordu. Sığırlar öldü ya da vurulup öldürüldü ve insanlar taşıyabildikleri ne varsa yanlarına alarak, canlarını kurtarmak için yollara düştü. Nemli bölgelere –Kaliforniya, Oregon ve Washington– akın vardı; oralarda kışın soğuğu fazla bir sorun olmayacaktı. Amerika, yediği bir sol aparkatla yere yıkıldıktan sonra, çenesinin ortasına bir sağ kroşe yemek üzere ayağa dikilmeye çabalayan bir boksöre benziyordu.

Göçün ilk günlerinde, bazı gruplar başka türden bir ha-

vaya yakalandılar. Örneğin, Kaliforniya, King's County'de kamp yapan yaklaşık üç bin kişi sele yakalandı. İnsanlar su ve çamur kaplı tarlaların ortasındaki yüksek tepeciklere doluştu ve açlıktan ölmemek için direndi.

San Francisco News'tan George West adlı bir arkadaşım vardı, benden oraya gidip bir haber yapmamı istedi; hatırladığım kadarıyla, bu benim ilk özel işim olacaktı. Gördüklerimden dehşete kapıldım. Biz sadece yoksulduk ama bu insanlar kelimenin tam anlamıyla açlık çekiyordu, yani açlıktan ölüyordu. Çamura bulanmış, ıslak, aç ve sefildiler. Üstelik iyi, yürekli insanlardı. Beni tam olarak içlerine aldılar, yüreklerini ve ruhlarını açtılar bana. Altı ya da yedi haber yaptım, sonra da elimden geldiği kadar onlara yiyecek temin etmeye uğraştım. Yerel halk ürkmüştü. Onlar da elinden geleni artlarına koymuyordu ama korku ve belki de acıma yüzünden, doğal olarak, bu kirli, çaresiz çekirge sürüsünden hoşlanmıyorlardı.

Gazete bana bir miktar para verdi ve o günlerde havadan biraz daha para gelmişti ve ben de göçmenlerle birlikte yaşamaya karar verdim; önce yurtlarını neden terk ettiklerini görmek için gidip önceden yaşadıkları yerleri gördüm. Bunun hayırseverlikle alakası yoktu. Ben bu insanları sevmiştim. Beni cezbeden bir mizah anlayışları, cesaretleri, keşfetme istekleri ve enerjileri vardı. Düşündüm ki, eğer bir ulusal karakterimiz ve bir ulusal dehamız varsa, Okies* adıyla anılmaya başlayan bu insanlarda olmalıydı. Şartlar ne olursa olsun, bu insanlar iyiliklerinden ve metanetlerinden bir şey yitirmediler. Ve bugün de koruyorlar.

Pacific Grove'daki sosyal hayatımızın bir parçasını politika oluşturuyordu; komünizmi, sosyalizmi, işçi örgütlenmesini ve iyileşmeyi gündeme getiriyor, tartışıyor ve savunuyorduk. En hoşlandığımız şeylerin başında konuşmak geliyordu ve bu kötü bir şey değildi. İyileşmenin başlaması ve

* Otuzlardaki Büyük Buhran sırasında, Oklahoma'dan başka yerlere göçen çiftçilere ve tarım işçilerine verilen ad. – ç.n.

özel sektörün canlanmasıyla birlikte, grevler de patlak vermeye başladı. Neler olup bittiğini görmek üzere grevlere gittim, havasını kokladım, yaşadım, araştırdım ve epeyce yazı yazdım. İşin ilginç yanı, bazıları inkâr ettikleri halde yazdıklarımı satın almaya ve okumaya başlıyordu. Komünistler tarafından kapitalist ve kapitalistler tarafından da komünist olarak damgalanan bir kitabımı hatırlıyorum. Duygular, her zaman olduğu gibi, düşüncelerden daha öndeydi.

Ve Otuzlarda duygular yüksek seyrediyordu. O günlerde insanlar şimdiki gibi değildi, duygularını açıklamaktan çekinmiyordu. Eğer bir şeye inanıyorsanız, onu bağıra bağıra söylerdiniz. Heyecanlı yaşıyorduk ya da, en azından, konuşuyorduk. Avrupa'da olanları tartışıyorduk. Hitler yenilgiye uğramış eski askerlerin umutsuzluğu üzerinden iktidara yürüyor, Mussolini İtalyan yoksulluk ve şaşkınlık dalgasıyla yükseliyordu.

Ve Amerika'da belki bizim durumumuz da iç açıcı değildi. Kısa bir sürede birkaç kez dibe vuruyor, düze çıkıyorduk. Şaşkınlık içinde hep bir patron arayışına girmiştik. Bir beyzbol skandalı mı oldu, ahlaka aykırı bir film mi piyasaya çıktı, hemen sorumlu bir kişi olsun diye bağırıp çağırırdık. Tuhaftır, biz o kişiye hep Çar derdik ama, iyi ki, şimdiye kadar hiçbirini semirip tepemize binecek kadar beslemedik.

Ama Otuzlarda, Hitler'in başarılı olduğu ve Mussolini'nin trenlerin zamanında kalkmasını sağladığı günlerde, bir sürü Çar bozuntusu boy göstermeye başlamıştı. Gerald L.K. Smith, Peder Coughlin, Huey Long, Townsend; bunların her biri huzursuzluk, şaşkınlık ve nefreti kendi kişisel iktidarlarına malzeme yapmak için planlar yapıyordu.

Klan güçlenmişti, en azından sayı olarak. Pacific Grove'da KKK sokaklara kocaman harflerle sloganlar yazıyordu ve birkaç kez kapımın altından "KKK" imzalı, üzerinde, "Gözümüz üzerinde" yazılı küçük kırmızı kartlar atıldı.

Komünistler aktifti, herkesle birleşik cephe kuruyordu. Bu konuda şamatalı tartışmalar yürütüyorduk. Oldukça akıllıy-

dılar. Adalet mi istediniz, ya da yoksulluğun kaldırılmasını, ya da eşitlik, hatta ana sevgisi mi istediniz, otomatik olarak komünistlerle birleşik cephedesiniz demekti. Ayrıca Lovestone'cular ve Troçkistler de vardı. Stalin'in Rusya'da iktidarda olması ve ötekilerin olmaması dışında asla aralarındaki farkı anlayamadım. Neyse, onlar birbirlerini sevmiyordu. Stalinistler gizli bir şeyleri bilen insanların edasıyla bıyık altından gülerlerdi ve sıradan insanların erişemeyeceği enformasyon kaynaklarına sahip oldukları izlenimi veriyorlardı. Bunun böyle olmadığını ancak çok sonraları fark ettim. Hiçbirimiz diktatörleri sevmezdik (eğer diyalektiği hakkıyla öğrenmişseniz, Stalin bir diktatör değildi). Basında Hitler-Stalin paktına ilişkin şaşırtıcı haberlerin çıktığı gün, komünist arkadaşlarımdan biriyle yolda karşılaştım. Daha yanına yaklaşmadan bağırmaya başladı: "Bana sorma. Bilmiyorum. Allah kahretsin! Bize söylemediler." Olaylar gelişirken, Kremlin Amerikan komünistlerine hiçbir şey söylememişti. Birileri sonra bana Kremlin'dekilerin onlara güvenmediğini söyledi.

Oldukça sıkı ve kendini davaya adamış, fabrikalarda grevleri örgütleyenler dışında, benim tanıdığım çoğu komünist orta sınıf kökenli, bir rüyanın peşine düşmüş orta yaşlı insanlardı. Hali vakti yerinde bir kadını hatırlıyorum, bir arkadaşına daha zengin olmaktan bahsediyordu: "Devrimden sonra daha çok şeyimiz olacak, değil mi, canım?" Sonra, proletarya âşıkları vardı, ama pazar günleri arazisi üzerinde piknik yapanlara lanetler okuyorlardı.

Tahminime göre, sorun hiçbirinin içten proleter olmamasıydı. Hepsi geçici olarak kendinden utanan birer kapitalisttı. Soruşturma komiteleri tarafından yakından takip edilen komünistler belki Amerika için bir tehlikeydi, ama benim tanıdıklarımdan –en azından kendilerine komünist diyenlerden– hiçbiri pazar günleri yapılan okul pikniğinden geri durmadı. Ayrıca kendi içlerinde kavga edip duruyorlardı.

Otuzların başında edebiyat deneyimim talihsizliklerle doluydu, ama bu bir tek benim başıma gelmiyordu. Kitaplarım-

dan birini basmayı kabul eden her yayıncı iflas etti. Bir kitabımı biri kabul ediyor, ikincisi basıyordu, yayımlamak ancak üçüncüye nasip oluyordu. Ama zaten satmıyordu. Kendimi edebiyat dünyasının Tifüslü Mary'si* gibi hissediyordum. Ama Otuzların ortalarında, cebime biraz para girmeye başladı. Hatırlıyorum, *The Red Pony* (Al Midilli) adlı bir öykümü şimdi artık kapanmış olan *North American Review* satın almıştı. 90 dolar ödediler de inanamadım. Dünyada bu kadar para var mıydı? Bu paranın getirdiği bolluk haftalar boyu sürdü. Nakit ödeme yapmak bana göre değildi, ama yaptım.

1936 yılında, belli ki ülke bir yükselişe geçmişti. Bir yazarın hali fena değilse, ülkenin geri kalanı oldukça iyi demektir. Yayıncı yayıncı sürünen bir kitabım nihayet alıcı bulmuş ve Pat Covici tarafından basılmıştı. İyi de sattı, ayrıca 3.000 dolara film haklarını da sattık. Bu kadar para benim aklımın alacağı bir şey değildi. Işık yılı kadar uzaktı bana. Erişilmez.

O kitabın sonraki hikâyesi bir bakıma içinde yaşadığımız değişimin bir göstergesi gibiydi. Stüdyo önce kitabımın yeniden yazılması için 250.000 dolar harcadı, sonra onu bir kenara attı. Ardından önce kitabı satın alanı işten attılar. Adam 3.000 dolara kitabı tekrar satın aldı ve sonra onu 90.000 dolara sattı. Değerler nasıl da değişiyordu. Ama ben hâlâ dünyada olabilecek en büyük para olarak ilk 3.000 dolarda kalmıştım. Paranın çoğunu bağışladım çünkü bana göre çok fazlaydı. Tahminim o ki, benim kumaşımda kapitalist olmak yokmuş. Bir demokrat olarak kaldım.

Buhran yılları ve ardından gelen yavaşça toparlanma döneminde, bilim adını verdikleri ıvır zıvır dünyası Pacific Grove'da bizim de kapımızı çaldı. Arkadaşlarımdan biri bir T Model Ford aldı, yüksek tavanı, kesme camları vardı ama oldukça tehlikeli bir araçtı çünkü el freni tutmuyor ve geri vitese geçmiyordu. Acil durumlarda ancak, o da bir çeyreklik benzinimiz varsa, kullanılabiliyordu.

* 1938 yılında ölen, ABD'ye tifüs mikrobunu taşıyan İrlanda asıllı aşçı kadın. – ç.n.

Bir keresinde uzun antenli, kristal mikrofonlu, kulaklıklı bir radyo gördüm. Ama oturduğum yerden ayaklarımla müziğe tempo tutmam ya da başka kimsenin duymadığı şakalara gülmem yüzünden karım beni boşanmakla tehdit etti. Ama artık 15 dolara ikinci el şahane bir radyo alacak kadar zenginleşmiştim. Görünüş olarak Notre Dame Katedrali'nin bir kopyasıydı, sadece hayvan başlı oluklar eksikti. Aletin kendisi iyiydi, hâlâ öyledir. Artık bütün dünyanın müziğini, özellikle haberleri dinleyebiliyorduk. Hepimiz mikrofonun yakınına toplaşırdık çünkü yakınımızda bir X-ışını makinesi en hayati zamanlarda çalışıp parazit yapmanın bir yolunu bulurdu. Bu alet sayesinde Mr. Roosevelt'in şömine başı sohbetlerini, Gabriel Heatter'ın suçlayıcı tondaki konuşmalarını ve H.V. Kaltenborn'un sunduğu haber özetlerini dinledik. Ama milyonlarca insanın tezahüratları ve "Heil" sesleri arasında Hitler'in banda kaydedilmiş sesini de dinledik. Ayrıca korku içinde Peder Coughlin'in aşağılayıcı, yapmacık, alaycı sesini duyduk. Bir gece Madison Square Garden'a, kahverengi gömlekli göstericilerin insanın kanını donduran nefretlerini haykırdıkları bir mitinge bağlandık. Derken bir muhalif ses yükseldi ve sonra yumrukların ete inmesinin seslerini duyduk; adam tekme tokat, yerlerde sürüklenerek meydandan atılmıştı. America First sesleri geldi mikrofona ve bu bize Nazi yaklaşımını çağrıştırdı. Lindbergh'e Beyaz At'a* binmesi önerildi; bu onu üzmüş olmalı. Ayrıca, kendi çocuğunu kaçırıp öldüren bir adamın duruşmalarını da dinledik.

Refah geri gelmiş, kara günlerin sıcak ve candan çağrışımları mazide kalmıştı. Detroit'te grevler ve şiddetli kavgalar, Chicago'da ayaklanmalar patlak verdi; göz yaşartıcı bombalar ve gece yol kesmeler ve çekilen şeritler ve ters dönmüş otomobiller. Hışım iki tarafın da ne kadar korktuğunu gösteriyordu, çünkü insan korktuğunda zalimleşir.

İspanya Savaşı Amerikalıları ikiye böldü. Bizim bildiğimiz

* Britanya'yı işgal ettiklerinde Saksonların simgesi olan beyaz at. – ç.n.

insanlar Cumhuriyet'i destekliyordu. Hitler ve Mussolini'nin besleyip silah sağladığı insanlar nasıl adalet getirebilirdi. Hükümetimizin loyalistlerin yardım yollarını kesmesini ve onları Rusya'ya el açmak zorunda bırakmasını üzüntüyle izledik. O günler, radyo denen o kutsal aletle birlikte gelen çılgın bir zamandı.

O zamanlar küçük bir kız olan Shirley Temple'ın, ilaç almaları için loyalist İspanya'ya para göndermesi Dies Committee tarafından engellendi. Benim de nefes kesen bir deneyimim oldu çünkü bir ambulans için bağışta bulunmuştum. O günlerde herkesin bir telefon şakacısı vardı. Bizimki hayvanat bahçesine uğramaktan ve Mr. Ayı'ya hal hatır sormaktan hoşlanan bir kadındı. Bir gün telefon çaldı (ha, unutmadan, telefonumuz da olmuştu nihayet), açtım. Şakacı olduğunu düşündüm çünkü telefondaki ses aynen şöyle diyordu. "Burası *Monterey Herald*. Bugün Dies Committee tarafından reddedilmiş bulunuyorsunuz. Bir yorum yapar mısınız?"

Ben arayanın hâlâ bu şakacı olduğunu düşünüyordum, dedim ki, "Shirley Temple için iyi olan benim için de iyidir."

Ama haber doğruymuş. İspanya'ya tıbbi yardım için para gönderme talebim geri çevrilmiş. Yanıtım bütün gazetelerde yayımlandı ama belli ki komite başkaları kadar komik bulmamıştı yanıtımı. İtiraz için yazdığım telgrafıma yanıt bile vermediler. Ama o günden sonra ben Dies Committee gözünde bir komünisttim. O günlerde, durduğu yere bağlı olarak, herkes ya komünist ya da faşistti zaten.

Kitaplarım umduğumdan ya da tahminimden daha iyi satıyordu ve bu beni memnun ettiği kadar korkutuyordu da. Bunun böyle sürmeyeceğini biliyordum ve hayat standartlarımın yükselmesinden ve bir sonraki çöküşte elimin ayağımın birbirine dolaşmasından korkuyordum. Biz sefalete bolluktan daha çok alışıktık. Ayrıca benim arkaik öfkeli tanrı hislerim vardı, bu yüzden kazandığımın büyük bir kısmını dağıtıyordum. Para isteyen herkesin ya da her örgütün kapısını çaldığı ilk kişi bendim. Sanırım, bu bir tür ver kurtul hissiydi. Şapkası elinde, süklüm püklüm reddedilmiş bir kitabın

şimdi şevkle satın alınmasına –hatta bunun için yalvarılmasına– bir anlam veremiyordum. Bu güvenilir bir durum değildi. Ama kendime daha çok zaman ayırmaya başlamıştım.

Mr. Roosevelt'le tanıştım ve bir nedenle onu güldürdüm. Hayatının son dönemlerinde, arada bir kendini üzgün ve kırgın hissettiğinde, beni yanına çağırırdı. Yarım saat konuşurduk ve kâğıt dolu masanın gerisinde sandalyesinde nasıl ileri geri sallandığını hatırlıyorum; patlayan kahkahaları kulaklarımdan gitmiyor.

Bir gece, New York'ta, John Gunther'in dairesinde başkanlık için yarışan Wendell Willkie'yle tanıştım. Politik olarak karşı olmakla birlikte, ondan çok hoşlandım. Sıcak ve açık fikirli birine benziyordu. Gecenin ilerleyen saatlerinde, bir sürü viskiyi mideye indirdikten sonra, her zaman ilgimi çeken bir konuyu açtım. Ona neden başkan olmak istediğini sordum. Bana göre, başkan dünyanın en yalnız ve en çileli kişisiydi. Yuvarlak camlı gözlüğünü avuçlarında döndürüyor ve gözlerini ondan ayırmıyordu. Sonunda şöyle dedi: "İnan bana, en ufak bir fikrim yok."

O günden sonra onu daha da sevdim. Beni salak yerine koymamıştı.

Otuzların garip yürüyüşü sona yaklaşıyor ve sanki zaman daha hızlı akıp gidiyordu. Amerikan ulusu ve halkı göze batmaksızın değişiyor, gerçek bir devrim geçiriyordu ve biz neler olup bittiğinin ancak kısmen farkındaydık.

Savaş yaklaşıyordu. Bunu bilmek için âlim olmaya gerek yoktu. Her haber bülteninde, kaz adımlarıyla yürüyen Nazilerin her ayak sesinde bu vardı. Almanya'nın ilk kahverengi üniformayı sırtına geçirdiği günler mazide kalmıştı. Nefesimizi tutmuş savaş provalarını –Etiyopya, İspanya, Ruhr, Çek sınırı– izliyorduk. İş işten geçmeden, ilk başlarda savaş belki durdurulabilirdi – ya da durdurulabilir miydi? Biz inanmasak bile Amerika savaşın geldiğini biliyordu. Çaresiz gözlerle üstüne gelen çıngıraklıyılanı izleyen bir kuş gibi savaşın yaklaşmasını izliyorduk. Ve geldiğinde, her zaman olduğu gibi, şaşırdık.

Ama Otuzların o sanki planlanmış takvimi işliyordu. Tarih sanki bu onyılın iki ucuna da işaretler, çarpıcı köşe taşları koymuştu. Yalnızca finans yapısının değil, bütün düşünce ve eylem biçimlerinin de çöküşüyle başlamış olan Otuzlar belki Büyük Savaş'la veda ediyordu.

Savaştan bir hafta önce, New York'un ortasında koca bir ofiste çalışan bir arkadaşa uğramıştım. Yemek için dışarı çıktık, yolda, "Sana bir şey göstermek istiyorum" dedi ve beni bir borsa simsarının bürosuna götürdü. Bir duvarda boydan boya borsa işlemlerini gösteren grafikler diziliydi. Bir genç sürekli bir koşuşturma içinde yükselişleri, düşüşleri, alışları, satışları anında panoya işliyordu. Tahtadan bir tırabzanın gerisinde takım elbiseli, kravatlı izleyiciler, memurlar, küçük iş adamları ayakta dikiliyordu. Çoğu, ticaret akışını izlerken elinde sandviç, öğle yemeğini atıştırıyor, ara sıra zarfların üzerine notlar alıyordu. Kendilerinden geçmişlerdi ve gözlerinde bir rulet masasının etrafında görebileceğiniz insanların bakışı vardı.

Bir New York'lu Olmak

New York benim yaşadığım tek kentti. Taşrada, küçük bir kasabada ve New York'ta yaşadım ben. Doğru, San Francisco, Mexico City, Los Angeles ve Paris'te daireler tuttum, hatta bazen aylarca oralarda kaldım da, ama bu çok farklı bir şey. Memleketim diyebileceğim yerler, küçük bir Kaliforniya kasabası, bir de New York'tur. Bu bir hissetme meselesidir.

Küçük bir kasabadan New York'a geçiş yavaş ve çetin bir süreçtir. Bunu, kimsenin yaşamadığı şeyleri yaşadığımı düşündüğüm için yazmıyorum; tam tersine. Burada doğmayan milyonlarca New York'lunun benzer şeyler –en azından paralel deneyimler– yaşadığını sanıyorum. Muhtemelen, benim anlattıklarım kendi yaşadıkları acı, tatlı anları hatırlatacak onlara.

1925'te, New York'a ilk geldiğimde, hayatımda başka bir kent olmamıştı. (Stanford Üniversitesi'nde okurken San Francisco'ya öğrenci gezileri yapmış ve doğal olarak bu kent hakkında her şeyi, özellikle de harçlığım çapında tattığım günahlarla ilgili her şeyi, bildiğimi düşünmüştüm. Yirmi üç yaşındaydım ve harçlığımın çapı da küçüktü.) Kente bir gemiyle turist olarak geldim, cebimde 100 dolar vardı. Aylardan kasımdı. Bu yüz doların yanında, San Francisco'dan, neler yapabileceğimi görmek üzere New York'a doğru yola çıktığımda başka bir 100 dolarım daha vardı. Daha zengin ya da bir parça daha tecrübeli olsaydım, ne Havana'da tatlı bir kızı arabama alıp gezdirir ne de mumlu, meyveli geniş kadehlerde rom içmenin cazibesine kapılıp kendimden geçerdim. New York'a geldikten

sonra çok güzel bir kızla ne yapılır ki; ne bileyim, evlenilirdi o kızla belki, sonra Park Avenue'daki, ziyaretçi listesinde meşhur, güzel ve yalnız kadınlardan geçilmeyen küçük odama getirilirdi kız. Neyse, olmadı işte ve bu sırada New York için ayırdığım 100 dolar suyunu çekmiş, 3 dolar kalmıştı geriye.

Liman girişinde, kenti ilk kez gördüm, ürküttü beni. Dev gibi bir şeydi; uzun binalar göğe uzanıyor, yağan karın altında ışıklar parıldıyordu. Korkmuş ve üşümüştüm ve midemde panikten gelen bir kasılmayla, kıyıya süründüm. Bu Dick Whittington'ın bir kedisi bile yoktu.

Durumum o kadar da feci sayılmazdı. New York'ta bir kız kardeşim vardı ve onun da iyi bir işi vardı. İyi bir kocası, kocasının da iyi bir işi vardı. Şimdi, Kaliforniya'da bir akraba ziyarete gelince, her zaman iyi bir yatak bulunurdu, belki yüklükte olurdu ama ne kadar isterseniz kalırdınız ve kaldığınız sürece o sizindi. Kız kardeşim gerçekten şık bir dairede oturuyordu; evin büyük bir odası, küçük bir banyosu ve basit yemeklerin yapılabildiği ama yapılmadığı, mutfak yerine geçen küçük bir girintisi vardı. Onunla kalmamın lafı bile edilmedi. Gündüzleri koltuk vazifesi gören çift kişilik sedir kusursuz bir uyuma yeriydi halbuki. Kayınbiraderim bana 30 dolar borç verdi ve ilk gece beni bir otele yerleştirdi. Ertesi gün büyük bir inşaat şirketinde amele olarak işe soktu beni ve ben de Brooklyn'de Fort Greene Place'in üç sokak ilerisinde bir oda tuttum. Demek ki, iş başa düşmüştü. İş Madison Square Garden'daydı ve acelesi vardı. Tam mesai, yarım mesai ve çift mesai yapılıyordu. İri ve güçlüydüm. İşim harç karmaktı, uzun bir sıranın bir yerlerinde, art arda dizilmiş teskerelerin gerisinde, saatler boyu harç karmak. O kadar büyük ve güçlü değilmişim meğer. Az daha canımı çıkarıyordu, belki de canımı kurtardı. İş günü bitiminde, etrafta neler olup bittiğini göremeyecek kadar yorgun düşüyordum.

Sıradakilerin çoğu zenciydi; hiç de iri ve güçlü görünmeyen çelimsiz tiplerdi ama 75 kiloluk el arabalarını sanki tüy taşır gibi sürüyorlardı. Taşırken konuşuyor ve şarkı söylüyorlardı. Asla bitkin görünmüyorlardı. Günde on, on beş ve ba-

zen on sekiz saat çalışıyorduk. Pazar tatili yoktu. Çift yevmiye, altın yevmiye, saati 2 dolar demekti bu. Eğer sıradan bir kişi eksilirse, yerini almayı bekleyen elli adam vardı. Kente ilişkin bilgim bulanıktı; ağrı sızılar, ışıklar, metronun uğultusu, geçilen üç sokak, tırmanılan merdivenler ve gelinen kirli yeşil duvarlı bir oda, doğru dürüst yıkanmadan düşülen yatak, yarı pişmiş et, kahve ve kahve fincanına bandırılan kurabiyeler, ben yürürken yalpalayan bir ara sokak, sonra yine harç karma sırası. Her şey ateşler içinde görülen bir rüyadaki gibi birbirine karışmıştı. Ellerimizi ısıtmak için ağzından alev saçan ejderhalar olurdu ve ben de diğerleri gibi ısıtırdım ellerimi, bir süre sonra ellerimi hiç hissetmezdim. Otuz metre yüksekliğindeki tavana yakın bir iskeleden düşen birini hatırlıyorum, iki metre yakınıma indi. Yere çarptığında kırmızıydı, sonra yüzündeki kan bir perde gibi çekildi ve şantiye ışıkları altında mavi ve beyaza dönüştü.

Bu işin ne kadar sürdüğünü hatırlamıyorum bile. Sanki hep çalışmıştım, ara vermeksizin, belki bir ay belki altı hafta. Neyse, Garden altı günlük bisiklet yarışlarına yetiştirildi ve Tex Rickard hepimizi, renk ve ırk ayrımı yapmaksızın, tebrik etti. Bazen oradan geçerken hâlâ korkudan titrerim.

Bu sırada, zengin ve başarılı amcam Chicago'dan çıkıp geldi. Her yerde bağlantıları olan bir reklamcıydı. Şöhreti dillere destandı. Commodore'da bir süitte kalıyor, canı istediğinde kahve, içki ya da sandviç ısmarlıyor, olur olmaz her yere telgraf çekiyordu. Bu sonuncusu hâlâ aklımdan çıkmaz. Ne lükstü ama! Amcam bir gazetede –William Street'te bir yerde *New York American*– bana bir iş buldu. Bir muhabir olmanın birinci kuralını bilmiyordum. Şimdi düşünüyorum da, bana ödedikleri haftalık 25 dolar tam bir israftı. Haber yapmam için Queens ve Brooklyn'den hikâye başlıkları veriyorlardı bana ve ben oralarda kayboluyor, dönüş yolunu bulmak için saatler harcıyordum. Bir aile fotoğraf vermeyi reddettiğinde masanın üzerindeki bir fotoğrafı aşırmayı henüz öğrenememiştim ve hep duygularımı işe karıştırıyor, kahramanı kurtarmak için bütün hikâyeyi berbat ediyordum.

Ama amcama kalsa, beni daha ilk hafta kapının önüne koymaları gerekirdi. Aksine, Park Row Post Office'teki federal mahkemeleri bana verdiler. Nedenini asla öğrenemedim. Bu bir uzmanlık işiydi. Orada çalışan insanların bazıları yıllarca kavga vermişti ve ben mahkemeler hakkında hiçbir şey bilmiyordum, kolayca öğreneceğim de yoktu. Merak ederim, Park Row Post Office'in muhabirler odasındaki insanların bana gösterdikleri nezaketi, ben genç bir züppeye gösterebilir miyim diye. Bana sanki yaptığım işi biliyormuşum gibi davrandılar ve kısa yoldan her şeyi öğretmek için ellerinden geleni yaptılar. Hangi yargıcın gazetelere çıkmaya hevesli olduğunu anlattılar ve birkaç kez kaçırdığım haberi benim yerime yazdılar. Böyle şeylerin karşılığını ödeyemezsiniz. Onları hiç tanımıyordum, nerede oturduklarını, bu odayı terk ettikten sonra ne yaptıklarını, nasıl yaşadıklarını bilmiyordum.

Bunun için bir nedenim vardı ve neden yine bir kızdı. Onu Kaliforniya'dan az da olsa tanıyordum ve çok güzeldi. Yalnızca benim aklımda yer etmiş olduğunu da sanmıyorum. Öylesine dolaşırken Greenwich Village'da bir iş buldu; ve bilmem neden işi hiç zorlanmadan bulmuştu. Bu şanstı, çünkü bunun için bir şey yapmasına gerek kalmamıştı. Haftada 100 dolar alıyordu. Sırılsıklam âşık olmuştum kıza.

Artık New York değişmişti gözümde. Benim kız Gramercy Park'ta oturuyordu ve doğal olarak ben de oraya taşındım. Eski Parkwood Hotel'ın haftada 7 dolara verdikleri küçük odaları vardı, altıncı katta. New York'ta yapacak hiçbir işim yoktu. Kent, bu altın romansın yaşandığı sahneden başka bir şey değildi. Kız çok nazikti. Benden dört kat fazla kazandığı için, yediğimiz basit akşam yemeklerinin parasını çoğu kez o veriyordu. Her akşam çıkışta beklerdim.

Neden beni düzeltmeyi kafasına taktı, aklım almıyor. İtalyan lokantalarına giderdik, o öderdi, ve şarap içerdik. Yazmak, romanlar yazmak istiyordum. Teoride bunu onaylıyordu ama reklam piyasasına girmem gerektiğini söyledi, yani önce. Reddettim. Yoksul bir sanatçı olabilirdim ama guru-

rum vardı. Hep merak ederim, reklam dünyasından birileri bana bir iş vermiş olsaydı, acaba bugün ne yapıyor olurdum? Bu seçeneğim hiç olmadı.

Bütün bu zaman zarfında, bir kere bile olsun şahsen bir New York'lu tanımadım ya da görmedim. Onların hepsi bu gerilimli kişisel oyunun küçük figüranlarıydı. Sonra, her şey bir anda oldu. Ve ben o sırada olduğu için mutluyum. Kız düşündüğümden daha sağduyulu çıktı. Middle West'ten bir bankacıyla evlendi ve oraya taşındı. Tartışmadı da. Sadece bir not bıraktı ve iki gün sonra *Amerikan*'dan atıldım.

Ve nihayet kent üzerime üzerime gelmeye başladı ve ben ölümüne korktum. İş aradım, ama iyi, hoş işler. Bulamadım. Kısa öyküler yazdım ve onları satmaya çalıştım. Başka gazetelere iş başvurusu yaptım; şimdi baktığımda, komikti tabii. Ve kent içeri süzüldü; soğuk ve kalpsiz diye düşündüm. Oda paramı karşılayamaz duruma geldim. Cebimde her zaman bir jokerim vardı. Ameleliğe geri dönebilirdim. Arada bir bana az da olsa borç veren bir arkadaşım vardı. Ve nihayet, amele olarak bir iş arayacak hale gelmiştim. Ama bu zaman zarfında yetersiz beslenme etkisini göstermişti. Bir küreği bile zor kaldırıyor, altıncı kattaki odama tırmanana kadar canım çıkıyordu. Arkadaşım bana 1 dolar verdi, ben de iki somun çavdar ekmeğiyle bir torba kurutulmuş ringa balığı alıp odama kapandım ve bir hafta dışarı çıkmadım. Sokağa çıkmaya korkuyordum; aslında trafikten, gürültüden korkuyordum. Ev sahibinden, insanlardan korkuyordum. Hatta bir tanıdığa rastlamaktan bile korkuyordum.

Sonra, aynı lisede okuduğum bir arkadaş San Francisco'ya giden bir gemide bilet karşılığı geçici bir iş buldu. Ve beni iteklemesine de gerek yoktu. Bu kent canıma okumuştu. Burada yaşamak için her ne gerekiyorsa, o bende yoktu. Kenti tiksinerek terk etmedim; yersiz korkuların verdiği bir saygıyla ayrıldım kentten. Ve küçük kasabama geri döndüm, ormanda çalıştım, romanlar, öyküler ve oyunlar yazdım ve bu kente geri dönüşüm on bir yılı aldı.

İkinci New York seferim farklıydı ama birincisi kadar da komikti. Birçok denemenin ardından bir romanım bir biçimde başarılı olmuştu. Yağan telifler krallara layıktı. Bunun arkası gelmeliydi. Önceki romanlarımdan üçü aldığım avansları karşılamamıştı ve avans 400 dolardı. Bir kısa öyküden aldığım en yüksek meblağ 90 dolardı. *The Red Pony* için ödemişlerdi bu parayı. Meblağın yüksek olmasının tek nedeni hikâyenin uzun olmasıydı. *Tortilla Flat*'in telif ücreti 1.000 doların üzerine çıkınca ve Paramount 3.000 –net 2.700– dolara film haklarını satın alınca, normalde sevinçten göklere uçmam gerekirdi ama ben korkmuştum. Geçtiğimiz yıllarda tam anlamıyla asgari bir parayla, ayda 35-50 dolar arası bir parayla, mutlu mesut yaşamayı öğrenmiştim. Ufukta o muazzam 2.700 dolar göründüğünde, eski sade hayatıma geri dönemeyeceğimden korktum.

İlk New York denemem acemi bir şaşkınlıkken, ikincisi yoldan çıkış halini almıştı, ben de herkesin peşine takılan domuz yavrusuydum. Beşinci dereceden bir yıldızdım artık. Dar bir çevreden insanlar kendilerince bana nazik davranıyor, beni bir yerlere davet ediyor, bana hafif ve yıllanmış içecekler ikram ediyorlardı. Ve ben, 29 sentlik şarap zevkimi kaybetme korkusuyla, keçi gibi ayak diriyordum.

En domuz tarafıma gelince, sanki lükse ve günaha –bu ikisi benim için aynı şeydi– kapılıp gitmezsem, beni yoldan çıkaracak başka hiçbir şeyi yoktu bu kentin. Benimki hiçbir orijinalliği olmayan tepkilerdi; bugün başarıyı yakalayan insanların da tıpkı benim gibi yaptığını görüyorum. Demek ki, ben icat etmemiştim. Kentten, her metresinden ve her tuzağından, nefret ediyormuşum gibi yapıyor, sonra da buna kendim inanıyordum. Batı Kıyısı'nın sükûnet ve dinginliğini özlemiştim. 29 sentlik şarapları ve kuru fasulyeyi tercih ederdim. Ve yine daha New York'u görmemiştim bile. Yine beni korkutuyordu ama bu defa farklı bir biçimde. Bu yüzden, gözlerimi yumdum ve kafamı erdemli hayata gömdüm. Bana karşı nazik olmaya çalışan herkesi aşağıladım, gönül huzuru ve erdemli bir doygunlukla Babil'in kokuşmuş hayatından kaç-

tım; kentin, erişmek istediğim sanatsal yalınlık ve onur yolunda kurulu büyük bir kapan olduğuna kendimi inandırdım.

Hiç vakit geçirmeden batı sahiline döndüm, yeni bir ev yaptırdım, bir Chevrolet satın aldım ve kimseye çaktırmadan 29 sentlik şaraptan 59 sentlik şaraba terfi ettim. Telif ücretlerinin akışı sürüyordu. New York'a birkaç iş gezisi yaptım ve kendimi taşralı çocuk rolüne öyle kaptırmıştım ki, kente bakmıyordum bile, çünkü tuzaklar ve engellere karşı zaferimin tadını çıkarmalıydım. Yazdığım bir oyun sahnede başarılı olmuştu ama kendim asla gidip görmedim. Beni ilgilendirmiyor, diyordum içimden ama muhtemelen görmeye korkuyordum. Hatta tiyatrodan nefret ettiğime ilişkin hoş bir yalan bile uydurdum. Ve New York'a yaptığım çeşitli geziler Kurtuluş Ordusu'nun genelev ziyaretleri gibiydi; zorunlu ve cazip ama iğrenç.

İlk keresinde kente gelişim ve yerleşmem bir kızın eseriydi. Orta yaşın verdiği oturaklı konumdan bakınca görüyorum ki, benim gözü pek kararlarımın çoğunun arkasında bir kız yatıyordu. Temel bazı sağlıklı özelliklerim, kızları günah defterime sıralamama asla izin vermedi. Ve hayatın zevklerinden uzak duran ben, zevklerin en pahalısı olan kadınlar için kolay lokmaydım.

First Avenue ve Second Avenue arasında kalan Batı Elli Birinci Cadde'de bir apartman dairesi aldım ama o zaman bile önyargılarımı terk etmiş değildim. Yeni evim üç katlı bir apartmanın birinci ve ikinci katlarından oluşuyordu ve oturma odamın penceresi bahçe denen kurum kaplı küçük bir avluya bakıyordu.

Aylandız denen iki arsız Brooklyn ağacı hayatını sürdürmekle kalmıyor, New York havasında dolaşan ince kömür tozu ve nitrik aside de nanik yapıyordu.

Geriye dönüp baktığımda, her şey ne kadar garipti. New York'ta yaşayacaktım ama onu hayatıma sokmayacaktım. Bahçeye çim ektim, koca koca saksılar aldım ve domates ektim ve bir suluboya fırçasıyla çiçekleri dölledim. Ama şimdi bakıyorum da, ben farkında bile olmadan, bir tezgâh kurul-

muştu ve işliyordu. Spor olsun diye uzun yürüyüşler yapıyordum ve bir kasapla, bir gazeteciyle ve içki satan bir adamla tanıştım; dost ya da düşman olarak değil, insan olarak tanıdım onları.

Birçok insanla bu konuda konuştum ve bana öyle geliyor ki, bu bir tür mistik deneyimdi. Hazırlık bilinçdışıydı, gerçekleşme ise şimşek hızıyla bir anda oldu. Ne zaman ve nerede olduğunu da hatırlıyorum.

Third Avenue'daydım. Trenler gıcırdaya gürüldeye başımın üzerinden geçiyordu. Yol kenarlarında birikmiş kar yığınları neredeyse göğüs hizasına geliyordu ve toplanmamış çöpler her tarafa saçılmıştı. Rüzgâr soğuk esiyor ve donmuş kâğıt parçaları kaldırım boyunca uçuşuyordu. Bir içki dükkânının vitrinine bakmak için durdum, su dolu camdan bir silindirin içindeki dansçı görünmeyen bir motor sayesinde dans ediyordu – ve o an bir şey oldu, kafamın içinde bir ışık çaktı sanki; öyle bir duygu seline kapıldım ki, dile gelse, "Aman Tanrım! Ben buraya aidim. Ne kadar şahane, değil mi?" diye haykırırdı.

Her şey canlandı birden. Her yüzü görüyordum. Her kapı, her merdiven gözüme çarpıyordu. Sokağın karşısına baktım, puslu camdan dantel işlemeli perdeleri ve saksılardaki sardunyaları gördüm. Ne güzeldi – ama en önemlisi, ben bunun bir parçasıydım. Artık bir yabancı değildim. Bir New York'lu olmuştum.

Kolayca, hiç çaba sarf etmeksizin New York'a giren insanlar olmuştur mutlaka ama bu konuda konuştuğum çoğu insan kabul edilmeden önce benzer bir ateş çemberinden geçmişti. Ve kabulün iki anlamı vardı. Kent nihayet sizi kabul ediyordu, tıpkı sizin nihayet kenti kabul ettiğiniz gibi. Doğma büyüme New York'lu olanlar bu konuda hiçbir şey bilmezler ve bu yüzden şanslı mıydılar yoksa şanssız mı, bilmiyorum.

Küçük bir kasabadan bir genç, küçük bir havuzda bir kurbağa, ayağını sallasa bir dalga yaratır, yanındakinin gö-

züne çamur sıçratır, yani bir etki yapar. Kendisi tanınır. Ailesi tanınır. İnsanlar, ister iyi ister kötü niyetle, ilgi gösterir. Bu genç New York'a gelir ve ne yaparsa yapsın kimse ilgilenmez, etkilenmez. Genç, kente meydan okur, kavgaya çağırır onu ve kent hiç fark ettirmeksizin genci yutar. Bu, küçük kasaba egosuna indirilmiş öldürücü bir darbedir. Genç kendisini yok sayan organizmadan nefret eder. Yüzüne bakıp da onu görmeyen insanlardan nefret eder.

Ve sonra bir gün genç yere düşer, kenti kabul eder ve artık kavgayı bırakır. Kent ona dikkat etmez bile, o kadar büyüktür ki; sonra birden kentin ona dikkat etmeyişi dünyanın en hoş şeyi olup çıkar. Gencin benlik bilinci buharlaşıp uçar. Eğer iki dirhem bir çekirdek giyinmişse, ondan aşağı kalmayan yarım milyon insan vardır. Eğer paçavralara sarınmışsa, paçavralar içinde bir milyon vardır. Eğer uzun boyluysa, bu zaten uzun insanların kentidir. Kısaysa, sokaklar cüce doludur; çirkinse, bir dakika içinde yanından on tane hilkat garibesi geçmiştir; güzelse, zaten sokakta bir güzellik yarışması yapılmaktadır. Yetenekliyse, herkesin on parmağında on marifet vardır. Eğer bir toga giyerek dikkat çekmeye çalışırsa, az ilerde biri leopar kürküne sarınmış dolaşmaktadır. Ne yaparsa yapsın, ne söylerse söylesin, ne giyerse giysin, ne düşünürse düşünsün, biricik olmayacaktır. Bir kere bunu kabul ederse, kendi olmak için kusursuz bir özgürlüğe kavuşur, kabul etmediğinde ise korkar.

New York City'nin başka kentlere benzediğini sanmıyorum. Los Angeles ya da New Orleans gibi bir karakteri yok onun. O zaten bütün karakterleri taşıyor, aslında her şey onda. O insanı mahvedebilir ama gözleriniz açıksa, hiç canınızı sıkmaz.

New York çirkin bir kent, kirli bir kent. İklimi tam bir rezalet, politikacıları öcü gibi, trafiği akıl almaz, rekabeti öldürücü. Ama bir şey var: Bir kere New York'ta yaşamışsanız ve orası yuvanız olmuşsa, başka hiçbir yer yetmez size. Her şey, ama her şey burada toplanmıştır; nüfus, tiyatro, sanat, yazı, yayın, ithalat, iş, cinayet, soygun, lüks, yoksulluk. Her şey-

dir o. Akıp gider. Yorulmaz ve havası enerji doludur. New York'ta başka hiçbir yerde olmadığı kadar, yorulmadan uzun ve sıkı çalışabiliyorum.

Yaşamak üzere başka yerlerden kopup New York'a gelen herkesin kaderinde memleketten gelen misafirler vardır. Ellerinde görmek istedikleri yerlerin ve gösterilerin bir listesiyle gelirler. Bir hafta boyunca onları lokantalara, tiyatrolara, gece kulüplerine götürürsünüz. Saat dörtte kokteyl içmeye başlarsınız. Uyku uyuyacak vakit bulamaz, işinizi yapamazsınız. Karınızla kavga eder, çocuklara kötü davranırsınız. Ve ayrılırken hepsi de, sanki anlaşmış gibi, "Bu tempoya nasıl dayanıyorsunuz, aklım almıyor" der. Ziyaretin etkisinden kurtulmanız iki haftanızı alır.

Doğu Yakası'nda Yetmişinci Cadde civarında küçük bir evde yaşadım. Güneye bakan küçük bir bahçesi vardı. Köyümdü burası benim. Bütün dükkân sahiplerini ve komşularımın bazılarını tanıyordum. Bazen haftalar boyu köyümün dışına çıkmıyordum. Gürültüsü dışında bir köyden farkı yoktu. Hiç kimse işimize karışmaz, kimse önce telefon etmeden çat kapı içeri girmezdi ve bu en uygar şeydi doğrusu. Dış kapıyı kapattığımızda, kent de dünya da kapanıyordu ve biz Antarktika'da kimsenin görmediği bir inzivaya çekiliyorduk. Kentte çok arkadaşımız vardı, iyi arkadaşlar. Bazen altı ya da sekiz ay onları görmediğimiz oluyordu ama bu hiçbir biçimde dostluğumuzu zedelemiyordu. Başka her yerde bu ihmal olarak görülüp, kırgınlık yaratırdı. Davetleri kabul ederdik ya da bir açıklama yapmaksızın, bir bahane uydurmaksızın reddederdik.

Bir parti verdiğimizde, kimi görmeyi istiyorsak onu çağırırdık ve davet edilmeyen bir arkadaş onulmaz bir yara almazdı. Bazen akşamın sekizinde yatağa girerdik, bazen de hiç uyumazdık. Sevdiğimiz arkadaşlar uğradığında ya da uğramayı istediğinde, onları kırmadan hayır diyebilirdik. Canımız ne zaman isterse o zaman lokantaya, tiyatroya giderdik. "İşim var" dediğimizde gerçekten işimiz olurdu. Bazen sanki biraz arkamızdan konuşulurdu ama tartışma kesinlikle vardı. Ne zaman girip ne zaman çıktığınızı kimse bilmez, önem de ver-

mezdi. Ben kendimce meşhurdum ama daha önemli yüz bin kişi vardı. New York'ta ünlü olmanın ağırlığı yoktur. Bu Hollywood ziyaretçilerini korkutan bir şeydir.

Herkes şu ya da bu vesileyle neden New York'u herkesten çok sevdiğini açıklamaya çalışır. Yanımda çalışan biri, uyuyamadığında bütün gece açık sinemalara gidebildiği için New York'u seviyordu. Bu hepsi gibi iyi bir nedendi doğrusu.

Ne zaman birkaç ay kentten uzaklaşsak, hep, "Şükür, evimdeyim" duygusuyla döneriz. Bu kente ilişkin duygularımı anlatmak için düşünebildiğim tek açıklama şu: Eğer New York'ta yaşıyorsanız, başka hiçbir yer size yetmez. New York her türlü laneti, illeti ve güzelliğiyle bir dünyadır ama mahremiyeti de vardır. Daha ne olsun ki?

Deniz Kartallarıyla Savaşım

Deniz kartallarıyla savaşım, çoğu savaş gibi, büyük oranda tesadüflerin eseriydi ve önceden tahmin edilmeyen boyutlara sıçramaya gebeydi. Bugün bile sona ermiş değil bu savaş. Kışın bastırmasıyla ister istemez bir ateşkes imzalandı. Ben New York'a taşınmak zorundayım, deniz kartalları da kışları nereye gidiyorsa oraya göçtüler. Her ne kadar ben içten içe barış, hatta dostluk dilemiş olsam da, baharın gelmesiyle birlikte yeni çatışmalar çıkabilir. Şimdi neredeler bilmiyorum ama umarım bu yazdıklarımı okurlar.

Şimdi geçmişe dönüp, ne propaganda yapmaya ne de kendimi haklı çıkarmaya çalışmadan Gerçeği ama yalnızca Gerçeği her şeyin üzerinde tutarak, olabildiğince adil olmaya çalışarak, kendi cephemden meselenin ne olduğunu anlatacağım. İttifakın bittiği son güne kadar ben neredeyse kırılma noktasına kadar esneklik gösterdim, bundan zerre kadar kuşkum yok.

İki buçuk yıl önce, Long Island'ın uç noktasına çok yakın, Sag Harbor'ın kıyısında küçük bir yer aldım. Long Island'ın dışa açılan ucu, ağzını açmış bir timsahın dişlerine benzer ve ağzın derinlerinde, damak tabakasının yumuşaklaştığı yerde Sag Harbor vardır. Çok uzun zaman önce buraya yerleşmiş olan insanların yaşadığı şahane bir köydür. Burası hiçbir otel ya da otopark yapmayarak, turistlerin gelişine direnmiş kendi halinde bir balıkçı köyüdür.

Sag Harbor bir zamanlar dünyanın en büyük iki balinacılık limanından biriymiş ve yöre halkının anlattığına göre, Nantucket Adası'ndan aşağı kalır hiçbir yanı yokmuş. O za-

manlar en az yüz elli balina teknesi okyanuslara açılır ve yağ içindeki servetleriyle geri dönerlermiş. Gazyağı bulunmadan önce Sag Harbor ve Nantucket dünyanın lambalarını yakıyormuş ama sonra balinacılıkla birlikte köy de önemini giderek yitirmiş.

Zenginleşen balina avcıları 1800'lü yılların başında köye, zarif sütunlarıyla neo-Grek tarzı mimarisi, Grek kapı süslemeleri, yelpaze pencereleri, şömineleri olan çok güzel evler inşa etmişler. Bu muhteşem eski evlerin, üzerinde kadınların gözlerini denize dikip bir yıllık seyahatlerinden dönecek kocalarının yollarını gözlediği balkonları var. Bu eski evlerin bazıları şimdi yeniden keşfedilip, onarılıyor. Sag Harbor'ın birçok sokağına eksi balinacıların adları verilmiş. Benim yerim Jesse Halsey Lane yakınında ve buralarda hâlâ ona Yaşlı Kaptan Jesse derler. Bende onun sert bakışlı, kaba sakallı bir resmi var.

Benim aldığım yer eski büyük evlerden biri değil, Bluff Point denen bir koyda küçük, güzel bir toprak parçasıydı; bu koyun tayfun-geçirmez olduğu söyleniyor. Koyda normalde yalnızca iki kayık demirlidir, bunların da biri benim; ama kasırga uyarıları duyulur duyulmaz neredeyse otuz irili ufaklı tekne gelir ve tehlike geçtiği bildirilene kadar koyda demirli kalır.

Benim iki dönümlük arazimde dört çeşit meşe ağacı vardır ve deniz tarafında çalılıklar ve çam ağaçları dizilidir. Sınırımı belirlemeleri, kökleriyle toprağı tutmaları ve nihayet her Allah'ın günü esen rüzgâra –bazen bir meltem, bazen de sert ve yakıcı bir keşişleme– karşı güzel bahçemi korumaları için, New York Eyaleti'nin verdiği bin tane siyah Japon çamını kendi ellerimle dikmiştim.

Çimen kaplı arazimin en yüksek noktasında küçük, korunaklı bir ev ve kıyıda, orta büyüklükte bir tekneyi bağlayacak kadar, sular çekildiğinde yüksekliği neredeyse üç metreyi bulan bir iskele var. Benim teknem, Lillymaid, liman idaresinde kayıtlı adıyla Astolat, adını karımdan alıyor. Yaklaşık altı metre uzunluğundaki teknem, kullanışlı, Jersey işi geç-

meli ağaç omurgası olan bir küçük yelkenli. İki buçuk metre uzunluğundaki direğiyle son derece güvenilir ve dayanıklı. Bu özelliklerin birçoğu karımda da var, elbette onun omurgası ağaçtan değil. Lillymaid'in deniz çok kabardığında yelkenleri toplamak için bir çanaklığı ve ani bastıran bir fırtınaya yakalanmadan kaçabilmek için yüz beygirlik bir motoru var. Teknem sevimli, yararlı ve dayanıklı bir taşıt ve en büyük zevkimiz olan balık tutma ve kıyı gezileri için gerekli her şeye sahip.

Çok küçük olmakla birlikte evimiz çift katlı duvarlarıyla kış koşullarına uygun yapıldı. New York'un bizi canımızdan bezdirdiği soğuk havalarında sığındığımız sıcak bir mekân burası.

On ve on iki yaşlarındaki –ama deniz kartalları savaşı başladığında sekiz ve on yaşlarındaydılar– benim oğlanlar buraya tapıyor ve tekneyle gezerek ya da iskelenin üzerinde, meşe ağaçlarının altında çimenlerin üzerinde neşe içinde dalaşarak, yaz aylarının büyük bir kısmını burada geçiriyorlar. İlk aldığımda gerçekçi kuşkuları olduğuna inandığım karım şimdi buraya bayılıyor.

Sag Harbor köy halkıyla uyumumuz, sanırım, hepimizi mutlu ediyor. Ben aslen Batı Kıyısı'nda küçük bir kasabadan, ahalisinin uzun süreden beri bir arada yaşadığı bir sahil kasabasından geldim. Ve fark ettim ki, benim doğduğum yer için geçerli olan her şey Sag Harbor için de aynı oranda doğruydu. Eğer faturalarınızı ödüyor, alışverişlerinizi mümkün olduğunca yerel esnaftan yapıyor, işinizle meşgul oluyor ve normal bir nezaket gösteriyorsanız, çok geçmeden sizin bir yabancı olduğunuz unutulur. Sag Harbor'a ait olduğumu hissediyorum ve köy ahalisinin bizi kendilerinden biri olarak kabul ettiklerine gerçekten inanıyorum. Bize hınç duymadıklarını biliyorum, onu turistlere ve yazlıkçılara saklıyorlar.

Ama şimdi deniz kartallarına dönmek istiyorum çünkü onlarla dostluk kurmayı beceremediğim yetmiyormuş gibi, aşağılandım, suratıma eldiven çarptılar, tabii ben de kabul ettim.

Batı Kıyısı'nda, doğduğum Kaliforniya, Monterey'de, çocukluğumdan beri çimenler ve çiçekleri, böcekler ve balıkları, sincap ve köstebekten çakal ve yabankedisine, geyikten dağaslanına kadar çeşitli hayvanları ve elbette kuşları, en azından yaygın olanlarını bilirim. Bunlar bir çocuğun büyürken kendiliğinden kaptığı şeylerdir.

Long Island'a ilk geldiğimde buradakilerin hiçbirini bilmiyordum. Ağaçlar, çimenler, hayvanlar ve kuşlar, hepsi bana yabancıydı; öğrenilecekti, çaresiz. Ve bazen yerli ahali istese de yardım edemiyordu çünkü buradaki her şeyi o kadar iyi ve derinden biliyorlardı ki, üzerinde konuşamıyorlardı.

İş başa düşünce, kitaplardan ve sorular sorarak, ağaçların ve çalıların, çileklerin ve çiçeklerin adlarını öğrenmeye başladım. Karımın doğum günümde hediye ettiği bir teleskopla, misksıçanlarını ve koyumuzda yüzen bir çift susamurunu gözledim. Yolculuklarına ara verip koyumuza dinlenmek için inen yabankazlarını ve göçmen kuşları tanımaya çalıştım.

Su kanalımız boyunca büyüyen kamışlıkta bir çift yabanördeği vardı ve iskeleden attığımız ekmek parçaları için yavrularını getiriyordu. Çimene rahatça yayılmış oğlanların bacakları üzerinde emekleyen yabanördeklerine elleriyle çörek ikram edişlerini seyrettim.

Yavru tavşanlar sebze bahçeme dadandılar ve ben tavşanları cılız sebzelerimden daha çok sevdiğimden, toprağımda yalnızca yaşamalarına değil karınlarını doyurmalarına da izin verdim.

Evimizin camlı bir verandası var ve onun dışına kuşlar için bir beslenme merkezi inşa ettim. İçerde otururak elimde bir Audubon kitabı, farklı ziyaretçilerin kimlik tespiti için elimden geleni yapıyorum ve itiraf etmeliyim ki, her zaman başarılı olamıyorum. Bir kara kuş var, tür olarak sığırcığa benziyor ama gaga rengi farklı, onun adını bilmiyorum mesela.

Arazimizin en tepe noktasındaki yarısı kurumuş meşe ağacının en üst dallarında, iyice bakınca, yol kıyısındaki ucuz otellerin dağınık yataklarına benzeyen bir paçavra yığı-

nı duruyor. Birinci baharımızın ilk günlerinde buranın yerlisi ve aynı zamanda bizim de müteahhidimiz ve inşaatçımız olan Ray Bassenden bana, "Bu bir deniz kartalı yuvası. Her yıl gelirler. Çocukluğumdan beri bu yuvayı hatırlıyorum" dedi.

Ben de, "Darmadağınık bir yuva yapmışlar" dedim.

"Evet, dağınık" dedi, işi bilen biri edasıyla, "rüzgârın savurup atmaması için bir şeyler yapabilir miyim, bilmiyorum. Pek hoş durmuyor ama aşağıdan bakınca iyi bir mimarın eseri gibi görünüyor."

Mayıs sonunda, deniz kartalları bir yerlerden çıkageldiler, iyi ki de geldiler ve ilk günden ilgimi çektiler. Bu kuşlar neredeyse dünyanın en iyi balıkçılarıdır ve ben de neredeyse en kötüsüyüm. Bir saat boyunca onları izledim. Yaklaşık on beş metre suyun üzerinde, kendilerini esintiye bırakıp kıyı boyunca uçar, sonra aniden kanatlarını bir bombanın kıç kanatları gibi dikip ok gibi dalışa geçer ve hemen her keresinde sudan bir balıkla çıkarlar. Sonra pençelerinde balığı, başı rüzgâra dönük olacak şekilde çevirir ve avını yemek üzere yüksek kuru dallardan birine konarlar. Deniz kartalı gözlemeyi alışkanlık haline getirdim.

Zamanı gelir, deniz kartallarımdan ikisi aşk ateşiyle yanıp tutuşur ve birlikte kuru ağacımdaki büyük yuvaya yeni malzeme taşımaya başlarlar. İnanılmaz şeyler buluyorlar doğrusu – odun parçaları, keser sapları, kumaş parçaları, kamışlar, deniz yosunları. Birisi, yemin ederim, yapıya koymak üzere neredeyse bir metrelik ince bir çam dalı getirdi. Çok titiz ustalar değillerdi. Ağacın altı inşaat artıklarıyla dolmuştu.

Teleskopumu camlı verandaya kalıcı olarak kurdum, hatta aradaki ağaçların bazı dallarını budadım ve o günden sonra âşık deniz kartallarının bir an için bile olsa mahremiyetleri kalmadı.

Sonra, Haziran geldi, okullar tatile girdi ve oğlanlar neşe içinde Sag Harbor'a koştular. Yuva yapıcıları korkutacak kadar yakınlarına yaklaşmamaları konusunda oğlanları uyardım ve onlar da bana söz verdiler.

Derken, bir sabah baktım ki, deniz kartalları yuvayı terk edip gitmişler. Artık geri dönmeyecekleri ortaya çıktığında, ağaca yaklaştım ve yarı yolda, yuvada arkasına tüyler takılmış bir ok gördüm.

Ailemizin okçusu küçük oğlum Catbird'dü. Aşağıya seğirttim ve protestoyla karışık yalvarır bir sesle yuvaya ok atmadığını söylemesine rağmen, bundan onu sorumlu tuttum.

Bir hafta kuşların dönmesini bekledim, ama dönmediler. Koyun karşı kıyısındaydılar. Teleskopla, bir telefon direğindeki bir trafonun üzerine zar zor bir yuva kondurmaya çalıştıklarını görebiliyordum, orada istenmedikleri belliydi.

Bir merdiven aldım ve bizim ağacın üzerindeki yuvaya tırmandım. Ağaçtan indiğimde Catbird'den onu haksız yere suçladığım için özür diledim. Çünkü yuvada okun yanında benim bambu saplı bahçe tırmığım, oğlanların üç tişörtü ve bir Plaza Hotel havlusu da bulmuştum. Görünen o ki, bu deniz kartalları yuva yapmak için her şeyi çalma hakkını kendilerinde buluyordu. Ama kesin olan bir şey varsa, o da kuşlar artık gitmişti ve dönmeye niyetleri de yoktu. Tekrar Audubon'uma döndüm ve o bana şunları anlattı:

"Deniz kartalı (balık şahini), *Pandion haliaëtus*, uzunluğu 23 inç, kanat genişliği 6.5 *feet*, ağırlığı 3.5 *pound*.

Özellikleri: Uçarken kanatları uzun görünür ve kanatların yarısı karakteristik bir biçimde geriye dönüktür.

Huyları: (21 yıl yaşar) Rahatsız edilmedikçe, deniz kartalları yeterli miktarda temiz suyun ve yüksekçe bir mekânın olduğu her yere yuvalarını yaparlar. Bu kuşlar insandan korkmaz ve mükemmel bekçi köpekliği yapar, davetsiz misafirleri sesleriyle ürkütür ve kargalarla öteki av kuşlarını kovar. Bu yüzden evlerin ve çiftliklerin yakınlarına yuva yapmalarını sağlamak için uzun direkler dikilir ve tepelerine bir platform kondurulur. Yedikleri tek şey balıktır. Avlarını on metreden otuz metreye kadar yüksekten görebilir, sonra havada bir an asılı kaldıktan sonra, kanatlarını kısıp suya dalarlar. Balığı pençeleriyle yakalarlar, tırnakları bu işe uygun olarak ikisi bir yanda, diğer ikisi bir yanda olmak üzere ayrıktır. Bu

tırnaklar ve ayakların sert yüzeyi en kaygan balığı bile sıkıca kavramalarını sağlar. Avlarını yakaladıktan sonra hızla yükselirler... ve önce balığın başını rüzgâra göre tutarlar."

Ardından bu kuşların yedikleri balıkların, uçuş menzillerinin ve huylarının bir listesi geliyordu.

Kabul etmem gerekir ki, onları avlanırken izlemiş olmanın dışında, kendi kartal yuvamın oluşu da hoşuma gitmiş, hatta biraz gurur bile duymuştum. Geldiklerinde yuvayı nasıl yaptıklarını gözlemlemeyi planlamıştım. Şimdi ağacın üzerindeki boş yuva benim için bir üzüntü kaynağıydı ve canım sıkılmıştı. Yaz, o boş yuvayla, parıltısından bir şeyler yitirmişti ve sonra kış rüzgârları bu yarım kalmış eciş bücüş yuvayı dağıttı.

Yanıtı 1956 Şubat'ında buldum. Eğer insanlar direkler üzerine platformlar kuruyorsa, neden ben, aklında neslini sürdürme düşüncesiyle, yolu buralardan geçen hiçbir deniz kartalının dayanamayacağı kadar cazip bir yuva yapamayacaktım? Neden ben kuşlarımı elektrik şirketinin yıkıp yıkmayacağı belli olmayan bir trafo üzerindeki rahatsız yuvadan kurtarıp tekrar kazanmayacaktım. Danimarka'da bulunmuştum bir zamanlar ve taşrada insanların leylekler için neler yaptıklarını gözlerimle görmüştüm? Leylekler onları sevmiş ve yavrularını çatıların tepesine bırakmış ve yıllarca ev sahiplerine şans getirmişlerdi.

Kışın sonlarında işe koyuldum. Tepedeki meşe ağacına çıktım ve eski yuvadan kalanları temizledim. Sonra oraya yatay olarak geniş bir at arabası tekerleği monte ettim ve telle sıkıca bağladım. Kuru kamış püsküllerini kestim ve onları uzun demetler halinde bağladım. Ardından, dondurucu kış rüzgârı iliklerime işlerken, ağaca tekrar tırmandım ve bir yuva olacak şekilde kamış demetlerini tekerleğin yan çubuklarından geçirerek sardım. Sanki analık duygularım kabarmıştı ve yuva yapma isteğinin önüne geçemiyordum.

Karım, sıcak giysilerine sarınmış halde, ağacın altında görev bilinci içinde bekliyordu. Başka vesilelerle çekici bulduğum son derece gelişkin bir mizah anlayışı vardı karımın.

Uğuldayan rüzgâra karşı aşağıdan bağırdı: "Eğer biri seni görecek olsa, yaşını başını almış bir adam, kışın ortasında ağacın tepesinde, bir yuva yaparken, deli doktorlarına ne söylerim ben?"

Yersiz espriler, bazı koşullarda, insanın canını sıkar. Ben sessizce ve inatla batı âleminin en yahşi yuvası olduğuna inandığım şeyi bitirdim. Ve camlı verandama dönüp olacakları beklemeye başladım.

Oğlanlara projeyi açıklamakta bazı zorluklar çektim. Büyük oğlum Thom, "Kuşlar için neden yuva yapıyorsun?" diye sordu. Şaka yollu, "Onlardan daha iyi yuva yapabilirim ben ama yumurta yapamam, anlayacağın, ortaklık yapmak zorundayız" dedim.

Kış uzun ve soğuktu ve sanki bahar hiç gelmedi. Yaz 1 Haziran'da aniden çıkageldi. Yazdığım roman aksamaya başladı çünkü ikide bir, muhtemel kiracılarım, deniz kartallarının dönüp dönmediğini görmek için teleskopa koşturuyordum. Sonra okullar tatil oldu ve oğlanlar Sag Harbor'a taşındılar da, teleskopun başına onları diktim.

Bir sabah Catbird, garajın bir köşesini işgal eden çalışma odama daldı.

"Kartallar" diye bağırdı. "Koşun, gelin – kartallar!"

"Şşşş" dedim, karşılık olarak. "Bağırma öyle. Rahatsız edeceksin kuşları."

Catbird'ü yana devirerek ve Thom'un ayağına basarak, teleskopun başına seğirttim.

Balıkçı kartallar gelmişti, doğru, ama benim güzel yuvacığıma yerleşmemişlerdi. Onu söküp parçalıyorlar, titizlikle bağlanmış kamış demetlerini yerlerinden alıp koyun karşısına taşıyorlar ve aynı trafonun üzerine gelişigüzel diziyorlardı.

Elbette, kırıldım. Ama kırgınlığın ardından öfke bastı. Bu yavşak, balık delisi, hırsız kuşlar, bu sütü bozuklar, bu – bu kartallar. Gözlerim şöminenin üzerinde asılı duran tüfeğe kaydı ama daha tüfeğe elim varmamıştı ki, Makyavelci bir fikir çaktı zihnimde.

Evet, balıkçı kartallarını kırmak istiyordum. İntikam al-

mak istiyordum ama dörtlük saçmayla mı? Hayır. Onlar beni nasıl kırmışsa ben de onları öyle –psikolojik olarak– kırmak için yanıp tutuşuyordum.

Psikolojik savaşta üstüme yoktur doğrusu. Bıçağı en hassas yerlere daldırıp nasıl kanırtacağımı biliyordum ben. Buz gibi bir sessizlik çöktü üzerime, ölü gibiydim. Çocuklar durumu hissetmişti ve Thom, "Ne oldu, baba, pokerde para mı kaptırdın?" diye sordu. Sakin bir biçimde, "Garajdan uzak durun" dedim.

Planımı yaptım. Garajı yasak bölge ilan ettim. Roman yazmayı tamamen bir kenara bıraktım. Gün boyu garajda, tel örgü parçaları ve bol miktarda Paris alçısı kullanarak, çalıştım.

Sonra çok iyi bir ressam olan komşumuz Jack Ramsey'e telefon ettim ve ondan atölyeme gelmesini ve gelirken paletiyle fırçalarını da yanına almasını söyledim. İkinci günün sonunda eserimiz ortaya çıktı: Gerçek boyutlarında, gagasını havaya dikmiş dişisini çağıran bir turnanın mükemmel bir kopyası. Bu nadir ve şahane kuşlardan dünyada yalnızca otuz yedi tane olduğuna inanıyordum. Pekâlâ, bu da otuz sekizinciydi işte.

Şeytanca kıkırdayarak alçı kuşu ağacın tepesine çıkardım ve yuvaya sıkıca bağladım. Kuşun göz alıcı beyaz gövdesi, siyah kuyruğu ve parlak kırmızı kafası vardı. Hemen göze çarpması için ölçülerini biraz abartmıştım.

Sonra camlı köşküme döndüm ve teleskopumu hiçbir şey olmamış gibi trafo üzerindeki inşaatlarıyla meşgul görünen deniz kartallarına çevirdim. Şimdi ilgisiz görünmeye çalışsalar da, neler olacağını biliyordum. Ayrıca, belirtmeliyim ki, her zamankinden daha eciş bücüş bir yuva yapıyorlardı.

Bayan Kartal, "Aman Tanrım, George! Bak, senin beğenmediğin daireye kim taşınmış. Seni neden dinledim ki?"

Bay Kartal'ın yanıtı geliyordu: "Ben beğenmedim, öyle mi? Çevresinin iyi olmadığını söyleyen sen değil miydin? Laf söylememe fırsat bile vermedin, Mildred."

"Herkes senin ince zevkler ve derinlikten yoksun olduğu-

nu biliyor" diyordu Bayan Kartal. "Amcan bir mezbahanın çatısına yuva yapmıştı, unuttun mu?"

Ve ben kıs kıs gülüyordum. Onulmaz dertlerdi bunlar. Bu gerektiği gibi verilen bir psikolojik savaştı.

İki gün sonra, Thom koşarak garajdaki çalışma odama daldı.

"Yuva" diye bağırıyordu, "yuvaya bak."

Dışarıya fırladım. Balıkçı kartallar kıskançlıktan gözleri dönmüş bir halde pike yaparak benim turnama saldırıyorlardı ama ellerine, alçının sert yüzeyine çarpan gagalarını kırmaktan başka bir şey geçmiyordu. Sonunda vazgeçtiler ve uçup gittiler, "Oh olsun!" diye bağırdım.

Büyük oğlanın kardeşine, "Babam aşırı çalışıyor. Kafayı yedi" dediğini duydum.

Catbird, "Gururu incindi. Bazen insan bir konuya fazla kafayı takar ve bütün sinirleri ayaklanır ve ruh hali bozulur" dedi.

Hiç de değil.

Doğru, deniz kartalları bir daha saldırmadılar ama başka ziyaretçilerimiz oldu, insan ziyaretçiler.

Bir sabah pencereden haki çorapları ve boğazlı kazağıyla bir izciye benzeyen bir bayanın çimenlik boyunca sürünerek ilerlediğini gördüm. Dürbünü boynuna asılıydı ve elinde bir fotoğraf makinesi vardı. Ne yaptığını sormak için dışarı çıktığımda, bana kızgınca el salladı.

"Dur, gelme" diye fısıldıyordu öfkeyle. "Kuşu kaçıracaksın!"

"Ama anlamıyorsunuz –" diye söze başladım.

Kızgınca, "Alçak sesle konuşamaz mısın sen?" dedi. "Bunun ne olduğunu biliyor musun? Kulüp bana inanmayacak. Eğer bir fotoğrafını çekemezsem, canına okurum senin."

Ya, artık kuş gözcülerimiz olmuştu, hem de sürüyle. Biliyorsunuz, bizim öten turnamız çok uzaktan seçiliyordu. Bir süre sonra, işin aslını çözdüler ama bunun neden yaptığımı anlatmama izin vermediler. Aslında, kızdılar, ama kabahatli olan kartallara değil de, bana.

Bu yazıyı 1956 güzünde yazıyorum, soğuklar ve rüzgâr arttı. Görünüşe bakılırsa, kış erken gelecek ve soğuk geçecek. Öten turnamı ağaçtan indirdim ve yuvayı eski güzel haline getirdim. Kimse bağışlanmaz bir şey yaptığımı söylemesin. Yuva hazır ve bekliyor. Göreceğiz bakalım, balıkçı kartallar "olan olmuş" deme büyüklüğünü gösterebilecek mi?

Karım gelecek yıl böyle bir şey yaşamak zorunda kalırsam, ... dedi. Ne dediğini söylemeyeceğim. Dedim ya, espri anlayışı bazen biraz kıtlaşıyor.

Sag Harbor Muhabbetleri

Kuzey rüzgârı patladı
Ve kar yağacak
O zaman ardıçkuşu ne yapacak –
Zavallı Yavrucak!

Ambarda oturacak
Kendini sıcak tutacak
Ve başını kanatlarının altına sokacak –
Zavallı Yavrucak!

Birliktelik bana göre bir şey değil; Amerikalı anne babalarla çocukları arasındaki şiddetli soğukluğu pekiştiren bir şey gibi geliyor bana. Bir babanın oğlunun kafadarı olması saçma olduğu kadar tehlikeli de olabilir. Baba ve oğul birbirinin doğal düşmanıdır ve iki taraf da bu düşmanlığı koruduğu sürece daha mutlu ve daha güvende olur.

Dostum Jack Ratcliff meseleyi iki cümleyle özetliyor: "Onları yakalayabilirsen, canlarına oku. Yakalayamazsan, rüşvet ver."

İki oğlum da "ayrılık ilkesi"ni anlıyor ve saygı gösteriyor; bazen, bu gerçeği unutmadan, kışın en soğuk, en kötü ve en zalim kısmı olan mart ayındaki bahar tatillerinde, birlikte, erkek erkeğe bir geziye çıkarız.

Benim oğlanlar on üç ve on beş yaşında. Yaşlarının bütün hatalarına düşüyor, bazı doğrularını yapıyorlar. Başka okullardan arkadaşları var ve yeniyetmeliğin bütün haylazlıkla-

rını yapmış olmalarına rağmen, hiçbiri bugüne kadar hapse düşmedi, ama yaklaştılar.

Geçtiğimiz yıl, Long Island'ın ucuna yakın Sag Harbor'a gitmeye karar verdik. Bizimki kafadar olma değil, iki tarafın da karşı taraf hakkında bilgi toplama ve değişen silahlarını etkisiz hale getirme girişimiydi. Sag Harbor'da, yarımadanın korunaklı bir koya uzandığı noktada, sıcak ve sevimli küçük bir yuvam var. Oraya bir başımıza gitmemiz, kadınlığın uygarlaştırıcı etkilerinden uzak muhabbet, yiyip içme ve davranma –başka bir deyişle, dağıtma– imkânı veriyor.

Hava inanılmaz soğuktu, mart ayında bu zamana kadar kaydedilmiş en uzun soğuk hava dalgası vardı. Kar New York'tan buraya uzanan yüz millik otoyolun iki tarafında yüksek duvarlar oluşturmuştu ama bizim canımızı çok sıkmadı. Benim evladiyelik steyşın vagona kasımdan mayısa kadar kar lastikleri takarım. Yine de, yolculuk benim için kâbustu; radyo bangır bangır çalarken çocuklar ayaklarını döşemeye vurarak, el şaklatarak tempo tutuyorlar, itişip kakışıyor ve ara sıra çaktırmadan birbirlerine vuruyorlardı. Araba sürecek yaşa gelseler memnun olacağım, o zaman arkama yaslanır ve dırdır edebilirdim: "Önüne bak! Çok hızlı gidiyorsun! Allah aşkına, sollama!" – böyle şeyler.

Yolun tam yarısında, uzun bir yemek molası verdik. Çocuklar müzik dolabına para doldurdular ve her biri üçer hamburgerle birer şişe kola aldılar. Tatlı olarak biri çikolata soslu çikolatalı dondurma, diğeri de çikolata soslu vanilyalı dondurma yedi. Görünüşe bakılırsa, temel sorunları açlıktan ölmeden bir yemekten diğerine yetişmekti. Ben hesabı öderken onlar da ceplerini akşam yemeğine kadar idare edecek şekerlemeyle doldurdu.

Arabaya döndüğümüzde, bir parça –itişip kakışmayacak kadar– durulmuş ve dilleri çözülmüştü. Bir kadın için yeni bir saç biçimi ya da çiçekli bir şapka neyse, bizim için de bu böyle bir şeydi. Büyük oğlan Tingler, küçük de Fly oldu; korku filmlerinden karakterler. Ben eski adımı, Trinidad'da ödül olarak takılan adımı korudum: Insidestraight.

Önce karşılıklı birkaç yoklama çektik – havadan sudan konuştuk, hal hatır sorduk, birlikte olmak ne güzel falan dedik. Dövüş henüz başlamamıştı, göstermelik yumruklar sallıyor, kol mesafelerini ölçmeye çalışıyorduk ama bu fasıl her zaman beni şaşırtan bir gerçeği yeniden öğrenmeme yetti: Kısa süre içinde, onları son gördüğüm Noel'den beri, değişmiş, serpilip büyümüşlerdi.

Fly burnundan kıl aldırmıyordu; davranışlar, giyim kuşam ve fikirler ondan sorulurdu ve standartları kesindi. Birçok kişiyi, fikri ve şeyi kaba, basmakalıp ya da duygusal buluyordu.

Belden aşağı bir yumruk salladım. "Benim bildiğim, kaba ya da duygusal olmaktan yalnızca toy çocuklar ve çapsızlar korkar. Homeros bundan korkmuyordu. Shakespeare de. Albert Einstein'dan daha patavatsız birini düşünebiliyor musun?" Hamle boşa gitmişti.

"Bu bir güvensizlik işareti" dedi Tingler. Bunun derin bir tahlil olduğunu sanmayın diye söylüyorum, Fly'ın "kaba" ve "basmakalıp" dediği aynı şeye Tingler'ın "güvensiz" dediğini söylemek zorundayım. Oğlanlar biraz gerilmişti. Yakın dövüşün başlamak üzere olduğunu hissediyorlardı.

Discove Point'e vardığımızda akşam olmuştu ve güneş Great Peconic Bay'in güneyindeki tepelerin üzerinde, bulutların içinde kayboluyordu. Point kardan görünmüyordu. Arabayı garaja sokmak için bir yol açmak zorundaydık. Açık suların gelgit kanallarıyla birlikte bizim koy da donmuştu. Karın beyazlığı ve buzun çelik mavisiyle bir tezat oluşturan koca meşe ağaçları siyahtı. Benzinle çalışan iyi bir ısıtma sistemi olan küçük ağaç işlemeli yuvamız sevimli, sıcak ve kusursuzdu. En azından, geldiğimizde temizdi. Isıtıcıyı açtık ve kentten getirdiğimiz egzotik ve hazmı zor yiyecekleri buzdolabına tıkıştırdık.

Gece olmuştu ve dolunay, tüm beyazlığı, sükûneti ve yalnızlığıyla, çok güzeldi. Kabaran suyun kıyıya sürüklediği atıklar koyun buzla kaplı kıyısı boyunca yığılmıştı. Koyda, buzun üzerinde martılar kambur yaşlı adamlar gibi toplanmış, korunmak için gagalarını rüzgâra çevirmişlerdi. Dalga-

ların yarıştığı açık sularda yabanördekleri çene çalıyor –artık kaşıkçı ördekleri buraya uğramadan geçiyor– ve burayı hiç terk etmeyen erkek kazlarla yarışıyorlardı. Bizim sahilde bir mavi balıkçıl yaşıyor, Poor Harry dediğimiz bir arkadaş, bir komşu. Harry tek ayağı üzerinde dikiliyordu, başını göğsüne gömmüş, gagasının uzun kılıcını tüylerinin arasına gizlemişti. Ayakta durduğundan, mahzun bakışlı zavallı kuş tüylerinin kalkmasını önlemek için rüzgâra arkasını dönmüştü. Dolunay beyazı pırıl pırıl gecenin içinde, dalgalar buzları kırıp öğütüyordu. Ve işte meşeler, yanmış köknarın isinden mürekkep ve yabaneşeklerinin postundan yapıştırıcıyla yapılan Sung tabloları gibi, göğe doğru siyah kollarını uzatıyor; çamlar soğuktan sararmıştı ve çıplak üzüm asmaları garajın beyaz duvarları üzerinde dağılmış örümcek ağları gibi duruyordu. Uzakta, Sag Harbor'ın titrek ışıkları, tıpkı Aurora Borealis gibi, nurlu bir kubbe oluşturuyordu.

Yakın çevremizdeki evlerin çoğu kış nedeniyle boştu. Point'te yürüyüşler yaptık, kabuk bağlamış kar yüzeyi ayaklarımızın altında kırılıp dağılıyordu ve evin ışıklarını görmek, yeni tutuşturulmuş çam odunlarının kokusunu duymak büyük mutluluktu.

Fly ateşli bir trompetçiydi. Fonografın sesini sonuna kadar açtı ve başı arkaya düşmüş, gözleri kaymış bir halde oturdu ve iş dünyasının en başarılı bazı müdür yardımcıları havasında ayaklarını uzattı.

Tingler çizim takımlarını masaya yaydı. İlke ve yöntem olarak tamamen yeni bir sal tasarlıyorduk; bu bize hiç kuşkusuz bir servet kazandıracaktı, evet, yanlış duymadınız, bir servet.

Akşam yemeğimizi anlatmayayım, en iyisi. Ne güçlü ve yetkin kadınlar bilirim ki, bizim mönülerimiz karşısında teslim bayrağı çekmiştir. Neyse, biz akşamın spesiyalitesiyle –siyah, beyaz, pembe, sarı, yeşil katları olan her türden kendin pişir kendin ye türü pudingi bir kaba boca ederek yapılmış harika bir tatlı, *pousse* puding– yemeğimizi bitirdik.

Fly, trompetinden uzak, koca bir saat geçiriyordu. Akşam

yemeğini pişiriyordu ve yerken çalamıyordu. Puding boğazını tıkıyordu. Ben ve Tingler mutfağı temizlerken, yalnızca bulaşıkları değil, o koca mutfağın her yerini temizlerken, Fly sessiz sakin oturdu. Bize kendi spesiyalitesi olan Sag Harbor *minyon* hazırlamıştı; bu leziz yemek, gerçek mantarlardan oluşan bir mantar yığını üzerine hamburger parçacıkları serpilerek yapılıyordu.

Tingler Tanrı ve Kızlar Çağı denilen çağlarını yaşıyordu. Bazen ikisi arasında farkı unutuyordu. Kendimi o yaşlarda hatırlıyorum da, sanki boğuluyormuşum gibi gelirdi ve aniden gülme ya da ağlama nöbetlerine tutulurdum ama dışarıya karşı tam bir umursamazlık gösteririm.

"Kızlarla aran nasıl?" diye sordum.

"Her zamanki gibi" dedi. "Ya çok fazla oluyor ya da hiç. Hangisinin daha kötü olduğunu bilmiyorum. İnsanı güvensiz yapıyor."

"Merak etme, bu hep böyle olacak" diye temin ettim onu.

"Keşke onları bu kadar sevmeseydim" dedi, "çünkü onlardan nefret ediyorum."

"Boş ver, en azından onları sen yaratmadın. Bak, şu tabakların bütün yağını alamadım, biliyorum, bana bir iyilik yap da onları kurula, ha? Dinle aran nasıl, bu arada? Hâlâ Katolik olmayı mı düşünüyorsun?"

"Ben ateistim" dedi.

"Yaşamak için zor bir din seçmişsin. En iyisi merdiven altlarından geçme ve yeni ayda dilek dile."

Kızgınlıkla, "*Hiçbir şeye* inanmıyorum" dedi.

"Haleluya! Adı ne?"

"Helen."

"Bir fıstık, ha?"

"Orospunun biri" dedi Tingler.

"Fly'a katılalım mı? En azından, yarım ses si minöre inanıyor."

"O daha çocuk" dedi Tingler.

Fly'ın adı hürmetine, yeni doğmuş bir sineğin pencerede

ağır aksak yukarıya tırmanışını seyrediyordu. "Söyle bakalım" diye sordu, "bir 707 jet uçağının bir saat havada kalma maliyeti nedir?"

"Bilmiyorum. Oldukça fazla, sanırım. Neden?"

"Yok bir şey."

Sonra sesi ben de duydum; pek uzağımızda olmayan bir havaalanından kalkan uçakların tekdüze uğultusu. Onlara bakmak üzere dışarı çıktık. Ayın beyaz yüzünde uçuyorlardı. Sonra her zaman şofbenin patladığını düşünmeme yol açan bir gürültüyle gözden kayboldular. Soğuk hava kısa kollu gömleklerimizden içimize işliyordu, kollarımızdaki tüyler ayağa dikildiler, bu yüzden tekrar içeri girdik.

"Bu zavallı diskcokeyleri neden yerden yere vuruyorlar?" diye sordu Fly.

"Payola" dedim.

"Plugola" dedi Tingler.

"Bunda yanlış olan ne?" diye sordu Fly. "O plakları çalıyor ve belki birileri ona birkaç papel veriyor. Bu hukuka aykırı mı?"

Babacan mantık ve akıl ses tonuyla, "Hukuka aykırı olup olmadığını bilmem ama ahlak dışı olduğu kesin" dedim. Bu ses tonundan nasıl nefret ediyorlardı, Allah bilir.

Tingler, küçük bir yumurcak olarak gördüğü ve onun gözünde muhtemelen hep öyle kalacak olan, kardeşine durumu açıkladı. "Biliyorsun, insanlar duyduğu parçayı satın alır. Çalınan ise iyi olan değil, iyi getiren oluyor. DJ'ler çalınması için para aldıkları plakları çalıyor. Bazı cokeylerin plak şirketlerine ortak olduğu söyleniyor. Yani, plaktan pasta yapıyorlar."

Dil söz konusu olduğunda bu atışların ne kadar değerli olduğunu görebilirsiniz. Fly, haklı olduğundan emin, hayretle gözlerini bize dikti. (Burada bir noktaya işaret etmeliyim: Benim oğlanların hiçbiri, haram ya da helal, eve tek kuruş getirmiş değildir.) "Eisenhower çocukları tatillerini Porto Rico'da geçirecek" dedi Fly. "Air Force 707'yle gittiler."

"Kıskandın mı?" diye sordum.

"Kesinlikle. Bunun vergi ödeyen bir kişiye kaça patladığını biliyor musun?"

"Neden canını sıkıyorsun ki?" dedim. "Vergi ödemiyorsun sen."

Sonra huzurlu odamıza sıkıntılı bir sessizlik çöktü. Oğlanların alışıldık bir söyleve karşı birbirlerine destek olmaya, en azından dinlememeye hazırlandıklarını hissedebiliyordum. Bu iş için daha uygun bir zamanı beklemeye karar verdim ve bıraktım sessizlik sürsün.

En sonunda, "Pekâlâ, bu mesele üzerinde biraz dursak iyi olacak" diyerek, sessizliği bozdum.

Oğlanlar bir an için göz ucuyla birbirine baktı, bakışlarından, "Aman kardeşim, işte başlıyor" okunuyordu.

"Bu konuda birkaç şey söylemek istiyorum" diyerek lafa başladım. Fly kurbanlık koyun gibi çaresiz, başını önüne eğmişti. Tingler en haylaz, Şark kurnazı bakışları tercih etmişti, dinler gibi yaptığı anlamına geliyordu bu.

"Ara sıra, babanız olmam yüzünden, ister istemez, size neyin ne olduğunu söylemek zorunda kalıyorum."

Bir ağızdan, "Evet, efendim" dediler, üçkâğıtçılar.

"Elimde öğretmenlerinizin ve sınıf hocalarınızın yazdığı, beni göreve çağıran raporlar var. Sen, Tingler, okulda biraz daha iyisin, ama yeterince iyi olmana çok var. Sen, Fly, okulda saygısız davranan bir çocuksun. Ödevlerini yapmamakla ya da çok az yapmakla kalmamış, bir öğretmeninle inatlaşmaya girerek, sıkıntı ve kaygı yaratmışsın. Bunlar doğru mu?"

"Evet, efendim" – hep bir ağızdan.

"Peki, bahaneniz var mı?"

"Evet, efendim. Yani, hayır, efendim."

"Size yazarak ve konuşarak bunları anlatmadım, baba nasihati vermedim mi?"

"Evet, efendim."

"Size söylediklerime inanıyor musunuz?"

"Evet, efendim."

"Ama haylazlığa ve tembelliğe devam ediyorsunuz."

"Ne yapsak kabahat oluyor" dedi Fly.

"Bundan ötesine benim aklım ermiyor" dedim. "Gerçekten ermiyor. Size bütün bildiklerimi anlattım, belki çok değil ama olanını da biliyorsunuz artık."

Yanıt beklemek için ara verdim ama piç kuruları susacakları zamanı iyi biliyorlardı. Odada ölüm sessizliği hüküm sürüyordu ve derken güm, bir silah sesi, uzaktan.

"Birileri kazlara ateş ediyor" diye fikir yürüttü Tingler.

"Tamam, tamam. Şimdi konuyu değiştirmenin zamanı değil. Çok düşündüm ve size acı gelecek, canınızı yakacak bir şey yapmaya karar verdim."

Oğlanların ikisi de yere bakıyordu. Ses çıkarmadan darbenin inmesini bekliyor, zavallı, mahzun ve saygılı görünmeye çalışıyorlardı. İçimde çok korkmadıklarına dair bir his vardı. "Evet, efendim."

"Size özgürlüğünüzü vereceğim."

"Efendim?"

"Peşinizi bırakacağım."

"Ne demek yani?"

"Yani, artık dersler yok, ipler elinizde. Koca adam oldunuz ve hayatın acılarını tatma zamanınız geldi. Artık serbestsiniz."

"Serbest derken neyi kastediyorsunuz?"

"Anlatacağım. Eğer iyi bir not getirirseniz, bu sizin notunuz. Başarısız olursanız da sizin. Özgürlük budur ve dehşet verir." Bir an için pür dikkat kesildiklerini sanıyorum.

"Bunun neresi dehşet verici?" diye sordu, Fly.

"Anlatırım, ama kendiniz bulmak zorundasınız. Özgürlük en beter köleliktir. Ne aldatacağınız bir patron, ne alaya alacağınız bir öğretmen vardır. İşe yarar bir tek bahane kalmamıştır. Ve kimse canınızı burnunuzdan getirmez."

"Bu mu oluyor şimdi peşimizi bırakmak?"

"Evet, bu oluyor. Pek hoş bir duygu değil, doğru mu?"

Haylaz küçük beyinleriyle işin hilesini bulmak için kıvrandıklarını hissedebiliyordum ve düşüncelerine yine ben tercüman oldum.

"Bu işin şakası yok" dedim. "Kuşkusuz, elinizde olmadan

zor duruma düşerseniz, yanınızda olacağım. Ama artık ayrıntılara karnım tok. O perde kapandı."

Tingler, "İddiaya girerim, öğretmenler bu işten hoşlanmayacak."

"Doğru, elbette hoşlanmayacaklar. Ne polis ne de, karşısına çıkarsanız eğer, yargıç bundan hoşlanacak. Ama bu size kalmış. Adam olmak iyi bir şeydir, belki en iyi şey, ama adam dediğin ne yaptığını, sorumluluğunu bilmeli, adam olmalıdır."

"Anladım" dedi Fly, "peki yan gelip yatan bütün o insanlara ya da ayyaşlara ne diyeceksin?"

"Onlar hasta ya da çocuk, adam değil. Sanırım, ders sona erdi. Hem de sonsuza kadar. Size bildiğim her şeyi öğrettim. Bundan sonra ancak tartışabilirsiniz."

Yavaşça hava kaçıran bir lastik gibi tuttukları soluklarını bıraktıklarını duyabiliyordum. "Bir şeyler giyin üzerinize de yürüyüşe çıkalım" dedim. "Ay muhteşem."

Dışarıda hava buz gibiydi, karın üstü kabuk bağlamıştı. Küçük iskelemizin direkleri çevresinde, denizin kabarmasıyla kırılan buzların sesi geliyordu. Suyun kabarma çizgisinin hemen bittiği yerden başlayan sık sazlıkta gizlenen sevimli küçük misksıçanları vardı ve o kadar sessiz ve çabuktular ki, hiçbirimiz bir tekini bile yakından görememiştik. Birilerinden misklerin yabani havuç sevdiğini duymuştuk. Sazlığın içine, deliklerinin yakınına yem olarak ucuna yabani havuç bağlanmış Havahart tel tuzaklarından birini kurmuştuk. Birini yakalayıp bir süre yakından izlemeyi ve sonra bırakmayı düşünüyorduk. Ayrıca kıyıda bir çift susamurumuz da vardı ama onları yakalamak daha zordu.

Fly trompetiyle iskelenin ucuna geldi. Ağızlığını göğüs cebinde taşıyarak sıcak tutuyordu. İki mil uzaktaki komşularımızın yüreklerini ağızlarına getirecek sesler üflemeye başladı ve virtüözlüğünü kanıtlamak için yine, farklı notalarla üç kez çaldı. Eğer trompetine sarf ettiği dikkatini okulda ödevine vermiş olsaydı, daha bu yaşta Princeton'da doktora yapıyor olurdu.

Gecenin umutsuz beyaz güzelliği, rüzgârın tatlı sert esin-

tisi ve sazların kendi aralarındaki muhabbeti arasında, soğuktan betimiz benzimiz attı ve kulaklarımız sızlamaya başladı. Sıcak eve koşturduk ve Benny Goodman'in Carnegie Hall'da verdiği konserin albümünü baştan sona dinledik. Tek fark bizim orijinal konserdekinden muhtemelen daha yüksek sesle çalışımızdı. Ben bir bira içtim, oğlanlar da bol çikolatalı iğrenç bir karışım yaptılar. Sonra odalarımıza çekildik, yarım ağız bir kar fırtınası için dua ederek. Point, esaslı kar fırtınaları üzerinde bir ata biner gibi rüzgâra bindiğinde, muhteşem olurdu.

(Not 1: Yarın, eğer mümkün olursa, meyve ağaçlarıma kış ilaçları sıkacağım.)

(Not 2: Çimler boy verene kadar ancak tamir edilebileceği ihtimaline karşı, çim biçme makinesini şimdiden tamirciye götüreceğim.)

(Not 3: Aman peşlerini bırakma.)

Uzun ve tatlı bir uyku çektik.

Sabah ustura gibi keskin ve parlaktı. Hatta gelgit kanallarının üstü bile buz tutmuştu. Tingler enfes bir kahvaltı hazırladı. Bir gün geç uyuyan bir kadını çok mutlu edecek, belli. İyi bir aşçı çünkü yemeye bayılıyor. Fly ise hiç oralı değil. Hatırlatmasak, çoraplarını yer.

Dört gözle beklediğimiz kahve saatine doyum olmuyordu; küçük camlı verandada oturuyor, güneşin keyfini çıkarıyor ve yapraksız ağaçlarla kaplı uzak tepeleri seyrediyorduk. Yemin ederim, şimdiden yeşile çalmış görünüyorlardı. Bunun doğru olmadığını bildiğim zamanlarda bile, hep böyle düşünmüşümdür. Bir mavi tepeli karga pencerenin önündeki ağaca koyduğumuz bir sepetin içindeki toprağı eşeliyor, tohum arıyordu. Bir sürü kahverengi kuş yıl sonuna doğru biçilecek olan çıplak arazide koyun gibi otluyordu. Ne buluyorlardı yiyecek? Türü neydi bu kuşların? Her yıl görüyor, sonra da unutuyordum bu kuşları.

Bildiğim ve söyleyebileceğim tek şey, bilerek olmuyordu bu. Zambak tomurcukları gerçekten de şişmiş ve parlak,

sütlü bir görünüm kazanmıştı. Elinizde sıkarsanız, yapışkan bir su bırakıyordu. Sabah güneşi altında, o altın değerindeki sükûnet anlarında, somut ve kanıtlanabilir bir değişikliğin olması ne güzeldi: Yüksek sesli müzik yoktu.

Kalkar kalkmaz tuzağa bakmaya gidiyorduk. Misklerden haber yoktu. Havuçlar olduğu gibi yerinde duruyordu, biraz daha sararmışlardı o kadar.

Mutfak merdivenlerinin yakınında bir şamatadır gidiyordu. Baktım, yuvasını düzenli olarak bizim sazlığa yapan yaşlı bayan yabanördeğiydi gelen. Kar üzerinde yalpalayarak, ekmek kırıntıları için mutfak kapısına gelmiş ve yana yakıla ne kadar çekici bir kadın olduğunu ve dilenmenin ne kadar arına gittiğini anlatıyordu.

Fly, "Gimpy geldi!" diye bağırdı. "Onun gibi insanlar da var, bilirsin? Bir tavşan olarak yeniden dünyaya gelmiş yaşlı, koca bir buldok vardı. Sanıyorum, onu sen tuzağa düşürüp East Hampton yolunda bıraktın."

"Bırakmıştım" dedim, "ama geri geldi."

Çocukların cin gibi kalktıklarına dair bir teori var. Benimkiler sanki eter koklayıp kalkıyorlar.

"Geçen geceki dersimi hatırlıyor musunuz?" diye sordum.

"Tabii ki."

"Pekâlâ, bunu takdir ediyorum. Ama sadece tartışalım diyorum, Fly, bu kadar veryansın eden sınıf öğretmeninle sorunun ne senin?"

"O adam..." ve sonra ani bir frene bastı. "Nasıl başladığını hatırlamıyorum. Ama ben bir şey yapmışım, ardından o bir şey yapmış, sonunda artık bir araya gelemez olduk işte. Birbirimize kanımız ısınmadı, o kadar."

"Çok iyi anladım. Bir şey önermek için söylemiyorum, sadece bir gerçeğin altını çizmek istiyorum. Son söylediğini ona da söylemiş olsaydın, iyi ve kalıcı bir arkadaşlık kurabilirdiniz."

"Söyleyemezdim" dedi, "söyleyebileceğimi sanmıyorum."

"Canını sıkıyor bu durum, değil mi?"

"Sıkmaz mı?" Fly'ın insanı kahreden dürüst anları var-

dır. "Öyle oldu ki, yapmadığım şeyler için onu suçlamaya başladım."

"Nasıl olduğunu bilirim. Hatırlıyorum da, inanmayabilirsin ama gerçekten hatırlıyorum ben. İçinizden biri haberler için radyoyu açsın."

Haberlerde Eisenhower'ın Avrupa ve Hindistan'daki muazzam başarıları ballandıra ballandıra anlatılıyordu; milyonlarca insan, milyonlarca çocuk bayrak sallıyordu.

"Çok seviliyor, belli ki" dedim.

Fly burun kıvırarak, "Bana yarım gün tatil ve bir de bayrak verin, King Kong'a bile sallarım. Şenlikten kim kaçar ki?"

"Ne canavar döllemişim" dedim. "Tingler, sabahları bazen sen çok nazik ve sevimli çocuk oluyorsun. Bana biraz bal uzatır mısın canım?"

"Bir okul arkadaşım var, babası Madison Avenue'da çalışıyor."

"Keşke iyi İngilizcesi olan bir arkadaşın olsaydı."

Tingler hevesli bir biçimde, "Onu bir dinlesen" dedi. "Bu oğlan saf Madison Avenue ağzıyla konuşabiliyor. Söylediklerinin tek kelimesini anlamazsın."

"John Crosby'nin sütununda bazı örneklerini gördüm. Bugün için planınız nedir, bakalım? Salı suya indirebilir ve icadımızın işe yarayıp yaramadığına bakabiliriz."

"Kıçımız donar, ama ben varım. Getirdiğin savaş artığı Donanma kıyafetlerini giyebiliriz."

Bizi zengin edecek yeni tür salı suya indirmek kolay değildi. Onu buzun üstüne çıkardık, sonra gelgit kanalına kadar milim milim çektik ve her an buzlu suya gömülmeyi bekledik. Yılanbalığı avcılarının eskiden açtığı, tekrar donan delikler doluydu etrafta. Balıkçılar buzda delikler açıyorlar ve koca bir yılanbalığı yakalayana kadar çok başlı mızraklarla dibi tarıyorlardı. Kanalda birkaç küçük motorlu tekne demirlemişti çünkü baharda çıkan dilbalıkları görünmeye başlamıştı. Teknelerin üzerinde çömelmiş insanlar kuştüyü yataklar gibi kabarık duruyordu, öyle sarınıp sarmalanmışlardı ki, gözleri ve burunları dışında hiçbir yerleri görünmüyordu. Bu

mevsimde dilbalıkları soğuktan uykulu ve uyuşuktur. Balıkçılar bir demir parçası ya da eski bir yatak yayını tembel balıkları harekete geçirmek için birkaç kez dibe sallandırır. Uyanan balıklar yeniden dinlenmeye çekilmeden, bir yem yutmak isteyecektir. Bu basit bir avlanma teorisidir ve işe yarar.

Açık suya yaklaştıkça, buz giderek gevşemiş ve güvenilmez olmuştu, bu yüzden ağırlığımızın çoğunu salın dubalarına veriyor ve küçük motorları iten çocuklar gibi tek ayak üstünde ilerliyorduk. Ben bir keresinde battım ve botumun teki yarıya kadar su doldu. Sonunda güçlü bir akıntı ve rüzgârın yardımıyla sal yüzmeye başladı. Olması gerektiğini düşündüğümüz yere motorumuzu kurduk ve çalıştırdık, taşıt bir at gibi ileri fırladı ve neredeyse dikilip ters dönecekti. Allah'tan motoru zamanında boşa aldık, açısını değiştirdik ve yarım yol verdik.

Hiç çekinmeden diyebilirim ki, icatlarımızın çoğu tam bir fiyaskoyla sonuçlanmıştır, ama bu defa durum farklıydı. Birkaç küçük ayarlamayla suyun üzerinde kızak gibi kaymaya başladık. Ne kadar hız yaptığımızı bilmiyorum. Soğuk rüzgâra öyle bir dalıyorduk ki, eldivenlerimizin içinde olmasına rağmen parmaklarımızı hissedemez olmuştuk. Benim görmüş geçirmiş oğlanlar bile etkilenmişti. Çok hızlı giden, çok yükseğe çıkan, çok derine inen her şeye hayran oluyorlardı, kabul etmeliyim ki, onlardan aşağı kalır yanım yoktu, ama fark etmeye başladık ki, yavaş yavaş donup ölecektik ve geri dönüp koya girmek zorundaydık. Çocukların durumu da aynıydı.

Eğer mutfak-sandalyesi-ve-kırbaç yöntemini uygulamamış olsam, buza gelir gelmez kaçıp eve sığınırlar, beni teknede yalnız başıma bırakırlardı.

"Zavallı küçük donmuş parmaklı evsiz barksızlar" dedim, "sizi sokağa kibrit satmaya bırakıp, zengin olabilirdim."

"Ateşin önünde oturur, paraları sayardın değil mi?"

"Tabii, neden olmasın?"

Tingler, "Alıntı yapıyorum, 'hayatını kazanmanın daha kolay yolları olmalı', bitti. Eve girip bunun doğru olup olmadığına bakmak istiyorum. Üşüdüm."

Şöminede dev bir ateş yaktık ve buz tutmuş giysilerimizi astık. Gariptir, insanın yüzüne sıcak hava çarpınca da titriyor. Fly, eğer dudağı donmamışsa, ki konuştuğuna göre sorun yoktu, bize dayanamayacağımız bir resital çekeceği müjdesini verdi.

Yemek yapma sırası bendeydi. Konserve et çıkardım, yanına miskfarelerinin yüz vermediği havuçlardan doğradım ve birkaç çeşit reçel koydum masaya. Oğlanlar pek iştahlı değildi ama yediler. Bıraksam asıl birbirlerini yerlerdi. Bazı eski emprovize caz plaklarını –Eddie Condon, Peewee Russell, Wild Bill Davison, Bobby Hackett– çıkardım ve tozlarını sildim. Burada oturup ateşin üzerinde kızaran giysilerin kokusunu duymak, bulaşıklarla meşgul iki sevimli yavrucağı seyretmek güzeldi doğrusu. Bu arada son derece uyumlu oğlanlar caz müziğinin ritmine uyarak, ortalığı birbirine katmış, bir de sürahi kırmıştı. Neredeyse tropikal iklimlerdeki gibi batan güneş yeşil altın rengine bürünmüştü.

Tingler, "Ne çiziyorsun?" diye sordu.

"Bir tabak üzerinde asılı duran ters dönmüş bir saksıdan kendiliğinden dolan bir kuş yemliği taslağı çiziyorum. Bak, şu gördüğün ipten sarkacak saksıdaki yemler kuşlar ihtiyaç duyduğunda dökülecek. Bunları, ziller gibi, canlı renklerle boyayıp ağaçlara asacağım. Hoş, değil mi? Belki de bu icadım bize bir servet kazandıracak."

"Her gün bir servet kazanıyoruz ama hâlâ meteliğe kurşun atıyoruz" dedi Fly.

"Kötü talih. Bin yıl önce, ben okula giderken, geyik zamanları olurdu – sanırım bu terimi artık kullanmıyorsunuz, eskidi."

"Kesinlikle."

"Hâlâ devam ediyor mu?"

"Elbette, karaborsadan alınma şişelerce kola içerdik."

"Pekâlâ, kızların dışında aranızda neleri tartışıyorsunuz bakalım?"

"Sen söyle, biz tartışalım."

"Önemli, çarpıcı konular mı?

Otomatik olarak sustular, susmaları lazımdı. Bir yetişki-

ne asla güvenilmez. Bu birinci kuraldır. Ve sonra her fırsatta özgür olduklarını hatırlattılar bana ve bu şok edici türden bir düşünceydi.

Tingler, "En önemli konumuz Dick Clark'tı" dedi.

"Sahi mi?" dedi Fly, "Bizim de."

"Diskcokeyler medeniyetimiz için bu kadar önemli mi? Cevap vermeyin! Rudy Vallee günlerini hatırlıyorum."

"Dick Clark'la başladı yalnızca."

"Ama sürdü..."

"Sen mi anlatacaksın, yoksa ben mi?"

"Demek birbirinden iki yüz mil uzaklıktaki iki okulda da aynı tartışma sürdü, öyle mi?"

"Elbette. Fly'la bu konuyu konuştuk aramızda."

"Bakın, dürüst çocuklar, ağız birliği edemediğinizde, konuyu saptırdığınızı düşünüyorum."

"Evet, efendim, dürüst baba" dedi Tingler. "Biliyorsun, kilisede ve sınıfta bütün bu dürüstlük-en-iyi-politikadır namelerini çok dinledik."

"Ve her zaman rüşvet aldı başını yürüdü."

Birbirlerinin sözünü kesiyorlardı.

"Çocukların bazıları bunun doğru olduğunu mu söylüyor? Siz dürüst kalın, meteliksiz kalın. Şimdi, bunun önemli olduğunu düşünüyor musunuz?"

"Elbette. Çocuklar bütün bunları nereden öğreniyorlar?"

"Gazete okuyorlar. *New York Times*'ı okumak gerekir."

"Kimse dürüstlük için ayağa kalkmaz mı?"

"Kimlerin rüşvet aldığını okuyunca, bunun biraz zor olduğu belli oluyor. Yalnızca suçlular ve aynasızlar alsaydı, ama değil."

"Bize bir öğüt ver, dürüst baba. İhtiyacımız var."

"Kendi yolunuzu kendiniz çizmelisiniz."

"Bu delilik" dedi Fly. "Herkesle birlikte çizerim ben."

"Her zaman çürük elmalar olacaktır."

"Yüksek makamlarda mı? Bu fikri sevdim doğrusu."

"Okulda bile, erdemli insanlar azaldı demek mi istiyorsun."

"Yok, ama görüyorsun, okul ve kilise gazeteler gibi aynı hikâyeyi anlatmadığında, insanın aklı karışıyor."

"Sana katılıyorum. Hiçbir zaman kolay olmadı. Milyonlarca dürüst yurttaş var."

"Evet ama nerdeler?"

"Bu senin fikrin mi?"

"Sadece söylenenleri anlatıyorum ben. İnsanın aklı almıyor."

"Neden trompetini üflemiyorsun sen bakayım."

"İyi fikir" dedi Fly. "İyi caz taklit edilemez."

Belki Dog Island etrafında bir tur atarız ha. Ay yükselmiş mi?"

Tingler ellerini siper ederek camdan dışarıya baktı. "Ay çıkmış" dedi, "ama rüzgâr da."

"Söyle bakalım, hiç gençlik, delikanlılık sorunlarını tartışıyor musunuz?"

"Çeteleri, kabadayıları mı yoksa bir çocuğun huysuz, hırçın olmasını mı soruyorsun?"

"Beni neler konuştukları ilgilendiriyor."

"Pekâlâ, çocuklar bir şeylere inanıyor. Hükümete ve polise inanmıyor, bu yüzden kendi bildiklerini yapıyorlar. Bu iyi olmayabilir ama bildikleri tek şey bu."

"Peki, yalnız çocuklar için ne diyeceksin?"

"Ne düşündüğümü biliyorum" dedi Tingler. "Onların şaşkın olduğunu düşünüyorum. Şaşırırsan korkarsın ve sonra kafayı yersin."

"Bana mı anlatıyorsun" dedim. "Peki, senin çaren ne, profesör?"

"Müptela olmadan inanabilecekleri bir şey biliyor musun?"

"Sanırım, sen biliyorsun."

"Çikolata hazırlayacağım kendime" dedi Tingler. "Sen de ister misin, adil baba?"

"Hayır, ama bana bir bira açarsan, memnuniyetle içerim."

Ve az sonra pencerede tıkırtılar başladı.

"Kar" diye bağırdı oğlanlar. "Belki de yarın kente gidemeyeceğiz, belki de karda mahsur kalacağız burada."

Dışarının lambalarını yaktılar. Point'in üzerinde hayaletler ve rüzgârın perde perde savurduğu küçük sert kar taneleri cirit atıyordu. Dolu halinde yağan kar ağaçlara yapışmıyordu ama beyaz bir toz bulutu gibi toprağı örtüyordu. Sazlık yatağının kıyısında Poor Harry'yi, balıkçılı gördük, tek ayak üstünde dikiliyordu. Tamamen kıvrılıp büzülmüştü, gagasını göğüs tüylerine gömmüş ve arkasını karlı rüzgâra dönmüştü.

"Acaba, misksıçanları neden hoşlanır?" diye sordu Fly.

II.
TARAFLI SANATÇI

JOHN STEINBECK yirminci yüzyılın en önemli olaylarından bazılarına –1930'ların Büyük Buhranı, II. Dünya Savaşı, McCarthy duruşmaları, Soğuk Savaş, Vietnam– tanık oldu. Tutkulu ve zeki bir adam olarak kendini geliştirdi ve sürekli olarak çevresinde olup bitenlerle, tavırlar, ahlak kuralları ve çelişkilerle ilgili bir yazar oldu. Gazetecilere özgü bizzat yer alma, gözleriyle görme dürtüsü çok güçlüydü. Ve onda bir ahlakçının yorumlama, değerlendirme ve çözümler bulma dürtüsü vardı. Stanford Üniversitesi'nden arkadaşı Toby Street'in bir mülakatta dediği gibi, "John gerçekte bir misyonerdi. Esasında bir gazetecidir, biliyorsunuz, yani, sanırım neler olup bittiğini görebiliyordu o... Gözlem kulesindeki gazeteciyi kastediyorum. Ondaki bazı eğilimleri görünce, denebilir ki, 'solcular' bir şeyleri düzeltme yönündeki bu güçlü misyonerce dürtüden güç alıyor." Onun tiranlara karşı tutkuyla direnmesi ve aynı oranda marjinaller ve yalnızlar, hayal kırıklığına uğramış hayalciler ve huzursuz idealistler için duyduğu içten yakınlığı roman ve öyküleri kadar makalelerine de kaynaklık eder. O hep sıradan insanın yanında olmuş ve sıklıkla politikanın ve toplumsal altüst oluşların ters akıntılarına yakalanmıştır.

İlk gazete yazılarında hem öfke hem de şefkat belirgindir. Bunu, buraya aldığımız, Steinbeck'in Mayıs 1938'de, henüz daha *Gazap Üzümleri*'ne son şeklini vermediği dönemde yazdığı üç makalede görebilirsiniz. İlk önemli makalesi, ülke çapında dağıtılan liberal haftalık *The Nation* dergisinde yayımlandı. Aynı dergi, daha altı ay önce Mary McCarthy'nin

In Dubious Battle'ı "akademik, yavan, tatsız" bir roman (11 Mart 1936) olarak yerden yere vurduğu yazıyı da basmıştı. Steinbeck'in "Kaliforniya'da Kuşkulu Savaş" yazısıyla dergi arka arkaya baskılar yaparak bir rekor kırarken, yazarın sonraki iki yılda izleyeceği rotayı da çizmiş oluyordu: Kaliforniya'nın göçmen sorununun tarihi üzerine bir araştırma. Steinbeck göçmenlerin acılarına ilk elden tanıklık etmişti. Bakersfield yakınlarındaki Arvin'e giderek, buradaki hükümet kampını kampın müdürü Tom Collins'le birlikte dolaşmış ve insanlarla konuşmuştu. Bu geziden sonra göçmen sorununu tüm ayrıntılarıyla ve çıplaklığıyla ortaya seren yedi makalelik "The Harvest Gypsies" dizisini kaleme almış ve bu makaleler bir işçi okur kitlesi yaratmayı amaçlayan *San Francisco News*'ta, Kasım 1936'da yayımlanmıştı. 1938'de "Their Blood is Strong" adıyla yeniden basılan diziye yazdığı girişte romancı ve gazeteci John Barry şöyle diyordu: "Steinbeck eşsiz bir figür. Dünyada devrimci değişimlerin yaşandığı bir dönemde ortaya çıktı. O bu değişimler içinde bir unsur olacak" (WD 147). Aslında, bu Steinbeck'in misyonuydu. Göçmen makalelerinin üçüncüsü, "Portakal Ağaçları Altında Açlıktan Ölmek" onun en kışkırtıcı yazısıydı. Fotoğrafçı Horace Bristol'ün çektiği fotoğrafların alt metni olarak ısmarlanan yazıyı *Life* dergisi basmadı. Nisan 1938'de, küçük *Monterey Trader*'da yayımlanan makale *Gazap Üzümleri*'nin en çarpıcı bölümünü, 25. bölümü anımsatır: "Kamyonlarca portakal yere döküldü. İnsanlar meyve almak için millerce uzaktan gelmişti ama bu imkânsızdı. İnsanlar gidip toplayabilecekleri portakalın bir düzinesine 20 sent verip nasıl alacaktı? Ve adamlar portakalların üzerine gaz püskürttüler... Bir milyon kişi aç, meyveye muhtaç, ve altın dağlarının üzerine yağ sıkılıyordu." Bu üç öncü makale Steinbeck'in *Gazap Üzümleri*'ndeki yaklaşımını veriyordu: Genel bir bakış, skandal yaratacak suçlamalar, yazınsal gazap. Eşsiz bir simgesellik örneği, alanında bir destan olan *Gazap Üzümleri*, insanların konuşma biçimlerine, geçtikleri yollara ve katlandıkları çilelere sadakatiyle aynı zamanda bir gazetecilik olayıdır

da. Bu romanın kökleri, Steinbeck'in yazdıklarının çoğunda olduğu gibi, haber yazılarına uzanır.

Steinbeck göçmenlere ve bir dereceye kadar, sendikal harekete sıcak durmakla birlikte, komünizme karşıydı; ama *Gazap Üzümleri* yayımlandıktan sonra sık sık komünistlikle damgalandı. Onun tutumu ilk kez 1954 yılında *Le Figaro*'da yayımlanan "Ben Bir Devrimciyim" yazısında açıkça görülebilir. Bütün yazarlık hayatı boyunca Steinbeck bir liberaldi, işçiler ve örgütlenmeden yanaydı ama komünizmle zıt kutupta yer alıyordu. Bu ortacı tutum genellikle yanlış anlaşılıyordu. 1938'de, birkaç yazara gönderilen bir soruya yanıt verirken, "Cumhuriyetçi İspanya halkının yasal hükümetinden yana mısınız, yoksa karşı mısınız?" diye soruyor ve "Bir kişinin ya da bir grubun öteki insanları ya da grupları sömürme, eziyet etme ya da katletme özgürlüğü olabileceğine inanmayacak kadar ihanet içindeyim" diyordu. O Franco diktatörlüğüne karşı başkaldırıları, Çiftçi Birliği'nin tiranlığına karşı Joad'ları, Stalin tiranlığına karşı Rus halkını, Çin tiranlığının başını çektiğine inandığı Kuzey Vietnam saldırılarına karşı Güney Vietnamlıları destekledi. Buradaki birçok makale –ayrıca *A Russian Journal* ve "Alica'ya Mektuplar" gibi örnekler– onun komünizmin bireysel yaratıcılığı köreltmesine, hareket özgürlüğünü kısıtlamasına, amaca ulaşmak için yalanları desteklemesine karşı olduğunu gösteriyor. 1952 yılında, İtalyan komünistlerinin gazetesi *L'Unità*'da yayımlanan eleştirel "John Steinbeck'e Açık Mektup"la karşılandığı Roma ziyaretinin bir bölümü "Silahsız Düello" adlı yazıda anlatılır. Steinbeck Ezio Taddei'nin saldırısına basın yoluyla yanıt verdi, tıpkı 1966 yılında Yevgeni Yevtuşenko'nun Vietnam'da savaşı desteklediği için kendisini alaya alan şiirine yanıt verdiği gibi. Söz konusu şiir Moskova'da yayımlanan *Literaturnaya Gazeta*'da basılmış ve *New York Times*'ta "John Steinbeck'e Mektup" olarak çevrilerek basılmıştı (bkz. VII. Bölüm, "Şair Yevtuşenko'ya Açık Mektup"). İki örnekte de, Steinbeck açıkça anti-komünist duruşunu özetler ve benliği, Amerika'yı ve demokratik süreçleri savu-

nur; ayrıca ikinci mektupta Yevtuşenko'yu hem Güney hem de Kuzey Vietnam'ı kapsayacak bir geziye çıkmaya davet eder, bu gezi hiçbir zaman olmayacaktır. Steinbeck, çoğu örnekte görüleceği gibi, öfke ve kinini sözcüklere döker ve çoğu kez bunu titizlikle örülmüş bir mevziden yapar. Bu bölümdeki diğer makaleler Steinbeck'in McCarthy'nin Temsilciler Meclisi Amerikan Karşıtı Faaliyetler Komitesi'ndeki taktiklerine yapılan itirazlara ve daha rahat bir üslupla kaleme alınmış olan, Başkan'ın göreve başlarken yaptığı konuşmaya verilen yanıtlara ayrılmıştır – bu yanıtların son bölümü *Travels with Charley*'den çıkarılmıştı. Steinbeck yılmaz bir demokrasi ve *fair play* savunucuydu ve ne zaman onların tehlikede olduğunu hissetse, kalemine sarılır ve tutkuyla savunurdu onları.

Steinbeck, 1955'ten 1966'ya kadar "Serbest Editör"ü olduğu *The Saturday Review* için, daha çok geniş bir yelpazeyi kucaklayan yazılar yazdı. Manşetten verilen ismi, amacı fikir ve sanat alanının genelini kucaklamak olan bir dergi için başarılı bir hamleydi. 1940'ta popüler edebiyat dergisinin editörlüğünü üstlenen Norman Cousins, Steinbeck için şöyle diyordu: "Onu sahiden utangaç buldum, açık tartışmaya girmekte son derece gönülsüzdü ama kamusal meselelere derin ilgi duyuyor, hatta ateş püskürüyordu" (Cousins 195). Steinbeck'in arkadaşı ve meslektaşı John Hersey de, "John bir fikir adamıydı ama fikirleri derin ve açıktı. Hiç kuşkusuz, kısa, deneme türü yazmayı severdi ve sonuç genelde çok iyiydi. Bu fikir yazılarının hayranı ve okuyanı çoktu" (Parini 383) diyerek benzer bir görüşü dile getiriyordu. Burada yeniden yayımladığımız "Atque Vale" buna bir örnektir. Bu kitaba almadığımız, "Some Thoughts on Juvenile Delinquency" gibi bir makale Steinbeck'in toplumsal yorumlarının çoğunun niteliğini çok iyi gösterir: Bir mesele üzerine uzun uzun düşünür, onu bir tarihsel bağlama yerleştirir (tarihe olan tutkusu bütün düzyazılarında açıktır) ve çok iyi düşünülmüş bir ahlaki ya da felsefi konumla bağlantılandırır. Sözünü ettiğimiz makalenin sonunda Steinbeck, "İnsan iki şeydir, bir hayvan gru-

bu ve aynı zamanda bir birey. Bana öyle geliyor ki, birinciyi başarmadan ikincide başarılı olması mümkün değildir" (22) diye yazıyordu. Bu tespit onun 1930'lardaki grup davranışlarına olan ilgisinin daha sonra –*Cennetin Doğusu*'nda olduğu gibi– bireysel ahlaki sorumluluğa kaymasıyla ilgili kritik çelişkiye ışık tutar. Bu iki yönelim, Steinbeck'e göre, birbirinden kopuk değildir. Karşılıklı ve bireysel sorumluluklar ayrılamaz ve bireyler gibi, "birimler" bağlama göre yorumlanması gereken eylemlerde bulunur.

1950'lerin sonunda, Steinbeck Amerika'nın ahlaki bakımdan yozlaştığı hissine kapılmıştı; bu yaklaşım, ilk kez *Newsday*'de yayımlanan "Adlai Stevenson ve John Steinbeck Geçmişi ve Bugünü Tartışıyor" adlı makalede özetlenmiştir. (Steinbeck'in makalesini "Sevgili Adlai" başlığıyla bu kitaba aldık.) 1950 sonlarında ve 1960'larda kaleme aldığı, hem kurgu hem de düzyazı çalışmaların çoğu Amerikalıları aşırılıkları üzerinde düşünmeye ve kolektif davranış biçimlerini onarmaya çağıran bir ağıt niteliğindedir. Steinbeck ırkçılığa ve elbette, cemaat ruhunun kaybolması ve çevrenin tahribatına ve elbette, özellikle, artan maddeciliğimiz ve temel değerlerin –şeref, cesaret, görev, ülke ve insan sevgisi, şefkat– yitirilmesine karşı çıkıyordu. Steinbeck'in Kral Arthur destanlarına ve o zamanın kalıcı değerleri olduğunu düşündüğü şeylere olan sevgisi onun Amerika'ya ve daha sonra Vietnam Savaşı'na verdiği bir tepkide kendini belli eder. Amerika'da, Stevenson'a yazdığı gibi, "Ana kucağında başlayan ve hem şirketler hem de hükümetlerin en üst makamlarına erişmeden durmayan ahlaksızlığın her yana sızan sinir gazını" görüyordu. Bunun gibi yorumlar "ulus çapında bir tartışma" ateşledi ve *The New Republic*'te "Gevşedik mi?" başlığıyla yayımlanan (15 Şubat 1960) bir sempozyum toplanmasına neden oldu; toplantıya Harvard'lı tarihçi Arthur M. Schlesinger, teolog Reinhold Niebuhr, *Only in America*'nın yazarı Harry Golden ve *America* dergisinin editörü Thurston N. Davis katılmıştı. "Bay Steinbeck'in korkuları yerindedir" diye yazıyordu Golden, "çünkü orijinal bir yazar olarak onun tüm kay-

gısı yarına ilişkindir. Tarihimizin bu anında biz yarını düşünmeyi bıraktık" (15). Niebuhr benzer bir biçimde, "Bizim ahlaki ve politik gevşekliğimiz bizi, tarihte bütün gevşek ulusların karşılaştığı tehlikelere maruz bırakıyor" (15) diyordu. Steinbeck, 1950'lerin durgun yüzeyinin çatlaklarından sızan kaygılara tercüman olmuştur.

Bu bölümde Steinbeck'in politik yazılarının bir örneğini bulacaksınız. İster İngiliz isterse Amerikan okurlar için yazsın, üslubu ciddi fikirlerle hafif ironi arasında gidip gelir. Makalelerin çoğu 1956'da *Courier-Journal* için yazılmıştı. Bu dönem, Steinbeck'in kendi ifadesiyle, "politikanın acemisi gazetecilerin sağlıklı tespitler yapabileceği" (12 Ağustos 1956) bir dönemdi ve Steinbeck gazete için genel seçimleri izlemeyi teklif etmişti. Teklifi, yayıncı ve bir Avrupa seyahatinden dönen çiftlerin yıllar önce tanıştığı günden beri arkadaşı olan Mark Ethridge tarafından hemen kabul edildi. Diziye başlarken Steinbeck, "Okurlarınıza rakiplerimin hepsi kadar yanlış yapacağım ancak bazılarından daha ilginç olacağıma söz verebilirim" (12 Ağustos 1956) diyordu. Sözünü de tuttu. Ülke çapında kırk gazete tarafından da eşzamanlı olarak yayımlanan, ön sayfada kendisine ayrılan on iki sütunda Steinbeck kendince "röntgencilik yaptı ve kulak misafiri oldu" (18 Ağustos 1956). Steinbeck olaylara aşağıdakilerin gözünden bakmayı, şoförlüğünü yapan "2-A Kapısı'ndaki adam"ın (14 Ağustos 1956) ve kolları sosis tenceresi kaldırmaktan yanıklar içindeki, "bütün hafta boyunca bana sosisli sandviç ve kola servisi yapan hoş kadın" diye söz ettiği kişinin (19 Ağustos 1956) politik içgörülerini bulup çıkarmayı seviyordu. Demokrat Parti'nin ulusal seçim kongresinin sonunda, atılan nutukları dinlemekten ve "muktedirlerin arkasında dikilmekten" sıtkı sıyrılmış olan Steinbeck, "Belki sapkınlık benim içimde var, ama ne yapayım, dürüst olmayan, korkak ve zalim ve bayağı bir Amerikalıya hasret kaldım" (18 Ağustos 1956) diye yazıyordu. Okurların onu sevmesini sağlayan bu tarzıydı: Kuru bir alaycılık, "büyük olmayan" insanlara yakınlık ve yeterli pratik yapmamış bir göze, mükemmel bir sı-

radan ayrıntı gibi görünen şeyi yakalama ve ondan koca bir öykü çıkarma yeteneği: "Cumhuriyetçilerin rozetleri Demokratlarınkinden çok daha büyük ve güzel. Chicago'da, yakama küçük, eski bir plastik kart takmışlardı. Burada, San Francisco'da, keskin nişancılara verilen madalyalarla şövalyelik fermanlarının bir karışımı, beyaz ipek üzerine şahane bir bronz madalya taktılar bana. Bunu yakamdan hiç çıkarmamalıyım ve benden sonra da çocuklarım takmalı."

"Demokratların gırtlak gırtlağa kavgalarını" ve Cumhuriyetçilerin "sakin, sessiz ve düzenli bayağılıklarını" seyrettikten sonra, seçim haberlerini kendi politik duruşunu göstererek noktalıyordu: "Hayret bir şey ama ben temelde, içgüdüsel ve kaçınılmaz olarak bir Demokratım" (25 Ağustos 1956).

Kaliforniya'da Bitmeyen Kavga

Altmış yılda Kaliforniya tarımında tam bir devrim yaşandı. Eskiden temel ürünler sığır ve samandı. Bugün ise meyve ve sebze en çok kâr getiren ürünlerdir. Çiftçiliğin doğasındaki değişimle birlikte, bu işi yürütmek için zorunlu emekçilerin doğasında ve miktarında da paralel bir değişme görüldü. Pazar için üretim yapan bahçeler, dönüm başına çok daha fazla ürün vermekle birlikte, evin ihtiyacı için yetiştirilen sebze meyveye ya da samana göre çok daha fazla emek gücü ve ekipman gerektiriyordu. Aynı zamanda bu ürünler mevsimlikti, yani büyük oranda göçmen işçiler tarafından elle toplanıyordu. Yoğun tarıma geçilmesi, pazar için üretim yapan bahçelerde başka bir önemli gelişmeyi de zorunlu kıldı. Binlerce dolarlık yatırımın yapıldığı büyük ölçekli çiftliklerin sayısı arttı, dolayısıyla beş dönümle on dönüm arası büyüklükteki çok küçük çiftliklerin sayısı da arttı. Ama yüz dönümle üç yüz dönüm arası, orta büyüklükteki çiftlikler yokolmaya yüz tuttu.

Bu yüzden, Kaliforniya'da hayat standartları, arzuları, ihtiyaçları ve beklentileri bakımından birbirinden çok ayrı iki farklı çiftçiler sınıfı ortaya çıktı: Anlaşmazlıklarda genelde işçilerin yanında yer alan çok küçük çiftçiler ve *Los Angeles Times*'ın sahibi A. J. Chandler ya da muazzam genişlikte toprakları uzaktan işleten Herbert Hoover ve William Randolph Hearst gibi spekülatif çiftçiler. Bu büyük şahıs işletmeleriyle birlikte davranan, hisse sahiplerinin malı olan ve maaşlı idareciler tarafından yönetilen büyük şirket çiftlikleri ve ipotek yoluyla ele geçirilmiş, bankanın direktifine göre işçi

politikası uygulayan sorumlu müdürlerin işlettiği çok sayıda banka çiftliği vardı. Örneğin, Bank of America neredeyse Kaliforniya eyaletinin en büyük çiftlik sahibi ve işletmecisidir.

Bu iki sınıfın ortak noktası yoktu ya da çok azdı; küçük çiftçiler Grange'a üyeyken, spekülatif çiftçiler Ticaret Odası'yla çok yakın bağları olan Kaliforniya Birleşik Çiftçiler gibi örgütlere üyeydiler. Bu grubun en büyük faaliyeti tarım işçilerinin her türlü örgütlenme çabasına direnmekti. Ortak amaç, tarım işçilerini örgütlemeye yönelik her türlü girişimin kızıl bozguncuların işi ve her örgütün komünizm yanlısı olduğunu göstermeye çalışan haberler yaymak ve bildiriler dağıtmaktı.

Amerika'yı boydan boya kat eden demiryolunun tamamlanması, çalışmak için buraya getirtilen on binlerce Çinli ve biraz Hindu nüfus bırakmıştı geriye. Yaklaşık aynı dönemde, meyve üretimindeki artışla birlikte mevsimlik işçi ihtiyacı baş gösterdi ve kitleler halindeki bu ucuz işgücüne talep arttı. Ama bu insanlar bölgede uzun süre kalmadı. Kentlere göç ettiler, buralarda küçük toprak parçaları satın aldılar ve, en kötü halde, bir grup olarak ortak çabalarını yönlendirecek "ocaklar" içinde örgütlendiler. Çok geçmeden beyazlar arasında ırksal nefret alevlendi, Çinlilere karşı saldırılar başladı ve bütün eyalette kolayca bulunabilen ve ucuz emek kaynağı olan bu insanlar tarlalardan sürülüp atılana kadar, yıldırma faaliyetleri sürdü. Çinlilerin yerini almak üzere, Japonların Kaliforniya'ya göçleri teşvik edildi ve onlar da, hatta Çinlilerden daha çok, yalnızca kendi küçük toprak parçalarını edinmekte kalmadılar, örgütlenme yeteneklerini de gösterdiler. Sonuç "Yeşil Bela" kışkırtmasıydı. Derken, yüzyılın hemen başında kitleler halinde Meksikalı işçi getirtildi. Bir süre bunlar çalışkan, verimli işçilerdi, ne zaman ki ihtiyacın iki katı insan getirtildi, bu insanların kazançları her tür kabul edilebilir hayat standardının altına düştü. Bu koşullarda, onlar da diğerlerinin yaptığını yaptı: Örgütlenmeye başladılar. Büyük işletme sahipleri hemen üzerlerine ateş açtı.

Gazeteler Meksikalı sendikaların radikalizmi haberleriyle doldu. Imperial Valley, Kern County ve çevresindeki üzüm bağlarında ayaklanmalar patlak verdi. Yeni bir işçi dalgası, bu defa Filipin Adaları'ndan ayarlandı ve döngü tekrarlandı; emek bolluğuna paralel olarak ücret azalması, örgütlenme ve kaçınılmaz ırkçı nefret ve ayaklanmalar.

Yakın zamana kadar bu böyle sürdü gitti. Middle West'te geçtiğimiz yıllarda meydana gelen kuraklık muazzam bir ucuz emek gücünün bölgeye akın etmesine neden oldu. İnsanlar tarif edilmesi imkânsız araçlarla, Oklahoma, Nebraska, Teksas ve kuraklık yüzünden bazıları yaşanamaz hale gelmiş diğer eyaletlerden Kaliforniya'ya geliyordu. Çiftliklerinin mahvolması sonucunda yoksulluğun pençesine düşen ve ellerinde kalan ne varsa onu da bu yolculukta tüketen insanlar bölgeye o kadar bitap ve çaresiz geldiler ki, koşullar ne olursa olsun, ne ücret teklif edilirse edilsin çalışmaya gönüllüydüler. Göç hatırı sayılır düzeyde iki yıl önce başladı ve bugüne kadar artarak sürdü.

Bir an sanki şimdiki döngü de eskilerin tıpatıp aynısı gibi görünmekle birlikte, bu akını diğerlerinden ayıran birkaç unsur vardır. İlk önce, göçmenler hiç kuşkuya yer vermeyecek bir biçimde Amerikalı, taşıma değil. İkincisi, onlar iyi ücret vaadiyle Kaliforniya'ya akın etmedi, tıpkı bir istilaya uğrayıp felaketten kaçmış insanlar gibi mülteci durumuna düştüler. Üçüncüsü, onlar çapulcu sürüsü değil, hepsinin kendi küçük çiftlikleri ya da, eskiden Amerika'da dendiği gibi, çiftçi elleri var, yani işveren bir ailenin üyesi. Onların aklında tek şey var, toprak edinmek ve yerleşmek. Belki de en önemli fark şuradan geliyor: Öyle kolayca korkacak gözleri yok bunların. Cesur, zeki ve yetenekli insanlar. Kuraklığın dehşetini yaşamış ve ondan kaçmak için muazzam çabalar sarf etmiş bu insanlar, ötekiler gibi, sürü yerine konamaz, ürkütülemez, açlığa mahkûm edilemez ya da korkutulamaz.

Şimdi Dust Bowl'dan göçenlerin Kaliforniya'ya vardıklarında ne bulduğuna bakalım. Kalıcı ve yerleşik emek gücünün safları doludur. Çoğu durumda, bütün kaynaklar Dust

Bowl'dan buraya gelirken tükenmiştir. Çinliler ve Filipinlilerin aksine, erkekler nadiren tek başlarına gelmiştir. Eşleri ve çocukları da yanlarındadır, hatta bazılarının birkaç tavuğu ve kırık dökük ev eşyası da vardır ama çoğu örnekte bunlar yolculuk için mazot almak üzere satılmıştır. Bir adam, karısı ve sayıları üçten sekize değişen çocuklarının Kaliforniya'ya, seyahat ettikleri döküntü bir araba ve bedenlerini saran yırtık sökük elbiseler dışında hiçbir şeyleri olmadan ayak basmaları son derece normaldir. Sıklıkla yatak yorgan ve kap kacaktan yoksundur bu insanlar.

Bahar, yaz ve kısmen de güz aylarında erkekler şöyle ya da böyle tarım işçiliği bulabilir. Başarılı bir yıl içinde kazanabilecekleri en yüksek para 400 dolardır ve eğer herhangi bir sorunu varsa, hızlı, çevik ve güçlü değilse, bu para pekâlâ 150 dolar da olabilir. Görülüyor ki, bir yer kiralamak ne kelime, üste başa da bir şey satın alınamaz. Eldeki her kuruş yiyecek ve tarladan tarlaya gitmek için kullanılan araba için harcanmak zorundadır. Göçmen iki federal kamptan birinde, ya küçük ya da büyük çiftçiler tarafından kurulmuş evlerden oluşan eyalet kampında ya da malum işgal kamplarda konaklayacaktır. Eyalet kamplarında, çevre sağlığıyla ilgili düzenlemeler ve çadır kuracak bir yer vardır. Büyük çiftçiler tarafından işletilen bu kamplar iki sınıfa ayrılır; ayda 4 dolardan 8 dolara kadar kira karşılığında işçilere kiralanan evler ve işgal kamplardan pek bir farkı olmayan kamp alanları. Kira büyük bir sorun olduğundan, evlerin durumuna bir bakalım. Normalde bir odalıdır ve suyu yoktur; iki ya da üç yüz insana bir tuvalet ve bir banyo düşer. Gerçekten de, bir Üreticiler Birliği toplantısında, kadınlar ve erkekler için ayrı tuvaletler yapılmasını savundu diye, bir büyük çiftçi, "Komünist mi ne?" suçlamasına maruz kaldı. Bazı geniş sığır çiftliklerinde model işçi evleri denen evler vardır. Çok tanınmış bir şahsiyet tarafından işletilen bu çiftliklerin biri sağlam tek odalı kerpiç evler inşa etmiştir. Tanesinin 500 dolara mal olduğu söyleniyor. Bu evler ayda 5 dolara kiraya veriliyor. Bu çiftlik, ötekilerde saat başı 30 sent ödenirken, 20 sent saat üc-

reti ödüyor ve bu da Grange tarafından onaylanıyor. Bu muhterem şahıs emek maliyetinden yüzde 33.5 tasarruf yapmakla kalmıyor, evleri için de ayda 5 dolar kira alıyor; hemen görüleceği üzere, yatırdığı paranın karşılığını fazlasıyla alan bu kişi üstüne üstlük genelde bir yardımsever olarak övülüyor. Ama bu malum çiftlik, göçmenlerin mazot parası biriktirene kadar orada kalması ve sonra çekip gitmesiyle ünlüdür.

Küçük çiftçiler, tuvalet için kazılan bir iki çukur dışında, kampların hiçbir ihtiyacını karşılayamıyor. Son çare, bazı dere yataklarına kurulan, işgal kamplar oluyor. İnsanlar buraya yığılıyor. Suyunu içmek, yıkanmak, giysilerini yıkamak ve dışkılarını boşaltmak için bu dere kullanılıyor; sonuçta salgın hastalıklar kolayca yayılıyor ve kontrol edilmesi güçleşiyor. Örneğin, Stanislaus County, işgal kampı sayesinde bağırsak kurduyla tanıştı. Uzun süredir yaşadıkları yoksulluk yüzünden, bu kampların insanları hastalıkla savaşacak güçte değil. Amerika'da kimsenin acından ölmediği söylenir sık sık, ama geçtiğimiz yıl Santa Clara County'de bölge valisi beş bebeğin "yetersiz beslenme" yüzünden öldüğünü rapor etti; "yetersiz beslenme" açlıktan ölme yerine kullanılıyor ve daha az şok edici olan bir sözcük ama çağrışımı belki daha da dehşet verici çünkü acının daha uzun sürdüğü anlamına geliyor.

Bu işgal kamplarında göçmenleri bu zamana kadar görülmemiş bir sefalet bekler, ayrıca tehdit ve korkunun da sınırı yoktur. Bir kampta, aynı zamanda yakınlardaki büyük bir çiftliğin de çalışanı olan şerifin adamlarının, sanki yüzleri ezberlemeye çalışıyormuş gibi çadırlardan içeriye dikkatle bakarak, kampı saatler boyu denetlemesi alışıldık bir şeydir. Kampların kurulduğu bölge ahalisi göçmen işçilerin ürünün toplanacağı ay gelmesini ve iş biter bitmez bölgeyi terk etmesini istiyor. Eğer gitmezlerse, silahlarına davranıp zorla kovuyor.

Bunlar Kaliforniya'nın Dust Bowl'dan gelen göçmenlere sunduğu koşullardan bazıları. Ama bu göçmenler açlık sınırındaki ücretler ve derme çatma kulübeler konusunda Çinli, Filipinli ve Meksikalı mültecilere göre daha dertli. Aileleri

yanlarında olan bu insanlar önceki göçmenlere göre daha az hareket kabiliyetine sahip. Açlık kapıyı çaldığında, tek bir kişi değil, bütün aile açlığın pençesine düşer. O yüzden, bu insanlar kendi güvenlikleri için örgütlenmek zorunda olduklarını çabuk gördüler.

Örgütlenme girişimleri daha girişim halindeyken bile büyük yetiştiricilerin vahşi saldırılarıyla karşılandı. Kern County'de işçiler daha geçenlerde AF of L altında örgütlenmek üzere bir araya geldi. Formları doldurup bir yetki dilekçesi imzaladılar ve bunu Washington'a postaladılar. O gece Birleşik Çiftçiler'in bir temsilcisi Washington'a bir telgraf çekerek, bu işçilerin yetki dilekçesi hakkında bilgi istedi. Washington bürosu doğal olarak böyle bir yetki belgesinden haberleri olmadığını bildirdi. Ertesi gün Bakersfield gazetelerinde AF of L'in yetki isteminin reddedildiği yazıyordu; demek ki, önerilen sendika komünist işi olmalıydı.

Ama "komünizm" sözcüğünün öcü olarak kullanılması artık neredeyse anlamsız hale geldi. Spekülatif bir çiftçi grubunun bir yetkilisine komünist derken neyi kastettiği sorulduğunda, yanıtı, "Biz saat başına 20 sent verirken 25 isteyen adama başka ne denir?" oldu. Bu gerçekçi ve lakayt tanım sonunda işçiler tarafından anlaşıldı ve artık terim eskisi gibi korkutucu değil. Ve bir bölge yargıcı, "Kaliforniya tarımı bizim bir köleci sistem yaratmamızı ve yaşatmamızı talep ediyor" derken, tarım emekçilerinin örgütsüz geleceği tarla ve bahçelerde çalışan her insana açıkça ilan ediliyordu.

Göçmenlere karşı alışıldık yıldırma önlemleri uygulandı: Şerif yardımcılarının "kendini savunma" amacıyla ateş açması, suçsuz yere hapse atma, jüri önünde mahkemede yargılanma hakkı vermeme, işkence ve gece baskınları yaparak dayat atma. Ama bu Amerikalı göçmenlerin buraya çıkıp gelmeleriyle, kısa sürede bir değişiklik oldu. Anlaşıldı ki, bu insanlar daha yüksek ücretler istedikleri, komünist oldukları için değil, yalnızca örgütlenmek istedikleri için saldırıya uğruyordu. Ve ahali için, bu izin verilemez bir şey olduğu kadar, işçilerin güvenliği için zorunlu bir şeydi.

Bu sezon, önceden kullanılmayan yeni bir korkutma taktiğiyle başladı. Bu iş dünyasındaki rakipler arasında son derece başarılı olan fısıltı kampanyasıydı. İş dünyasında olduğu gibi, burada da ölümcül sonuçları oldu çünkü kaynağı bilinemiyordu ve kolaylıkla yayılıyordu. Bu kampanyanın bir parçası olarak, kulaktan kulağa işçi olaylarında grevcilerin saflarını dağıtmakla görevlendirilen şerif yardımcılarının göz yaşartıcı gaz değil, zehirli gaz kullanacakları yayıldı. İkinci söylenti kadınları hedef alıyordu ve ne kadar aşağılık taktikler kullanıldığını gösteriyordu. Söylenti mealen şöyleydi: İşçiler olay çıkarırsa, grevcilerin kullandığı su kaynaklarına tifo mikrobu atılacak. Bu tür duyumların eyaletin büyük bir bölümünde alınıyor olması bu taktiğin etkili olduğunu gösteriyor.

Etki beklenenin de ötesinde oldu. Şimdi Kaliforniya'da korku yerine öfke var. Büyük yetiştiricilerin aptallığı yüzünde korkunun yerini can derdi aldı. Grange, toprağa ve insanlara yakın çalıştığı ve bu yeni ırktan insanların huyunu bildiği için, az da olsa bu insanların ayakta kalmasına yetecek bir ücret belirlemeye çalıştı. Ama tarım sektöründe hatırı sayılır bir kâr elde eden tek grup olarak gösterilen, büyük sebze ve meyve yetiştiricileri paralarını göz yaşartıcı gazlara ve tüfeklere harcıyordu. İnsanlar örgütlenecek ve büyük yetiştiriciler örgütleri zorla bastıracak. Neler olacağını görmek için kâhin olmak gerekmiyor. Kern County'de, Grange pamuk toplayıcılarına ilk toplama için elli kilo başına 1 dolar önerdi. Birleşik Çiftçiler ise 70 sentin üzerine çıkmıyor. Vadide bir gerilim var ve yarın ne olacağı belli değil.

Gönül ister ki, Kaliforniya ürünlerinin toplanması için bu kadar elzem olan büyük göçmen işçi gruplarına insanca yaşam hakkı verilsin, sürekli olarak zulüm görmesinler, işkenceye uğramasınlar ve acılar çekmesinler ki, sonunda kendilerinden önce işkenceye uğrayan ve açlıktan ölen yüz binlerce insanın intikam melekleri haline gelmesinler.

Mahsul Çingeneleri: İşgal Kampları

İşgal kampları Kaliforniya'nın dört bir yanında kuruludur. Tipik bir kampın neye benzediğine bakalım. Kamp dere yamaçlarına, sulama kanalı yakınlarına ya da bir su kaynağının yakınına kurulur. Uzaktan bakınca bir kent çöplüğüne benzer, böyle diyorum çünkü kent çöplükleri bir şeyler çatmak için malzeme doludur. Kirli çaputlar ve hurda demirlerden, kamışlardan, boş konserve kutularından ve kartondan yapılmış barakalar görebilirsiniz. Ancak yakından bakıldığında bunların içinde insan oturduğu anlaşılır.

İşte size ayakta kalmaya çalışan bir ailenin yaptığı bir ev. Evin içi yaklaşık üç metreye üç metre ve duvarları bütünüyle kırış kırış olmuş kartondan. Tavan ve duvarları tutan bir tahta çerçeve var. Toprak zemin temizce süpürülmüş, sulama kanalı ya da çamurlu nehir suyu kıyısında evin kadını giysileri sabunsuz çitiliyor ve çamurlu suda çamurları temizlemeye çalışıyor. Bu ailenin morali tam bozulmamış çünkü çocukların, üç taneler, hâlâ giysisi var ve ailenin de üç eski yorganı, ıslak ve hantal bir yatağı var. Ama yiyecek bir şeyler dışında, ne giysi ne de sabuna harcayacak paraları bulunuyor.

İlk yağmurla birlikte, özenle inşa edilmiş bu ev, suyu iliklerine kadar içerek, lapa haline gelecek; birkaç ay içinde elbiseler lime lime olup çocukların bedenlerini örtmez olacak; ve bu arada besin alamayan bütün aile ilk soğukla birlikte zatürree ve bronşite yakalanacak.

Beş yıl önce bu ailenin kırk dönümlük toprağı ve bankada yüzlerce doları vardı. Kadın bir dikiş kursuna gidiyordu ve koca Grange'a üyeydi. Tavuklar, domuzlar, güvercinler bes-

liyorlar ve kendilerine yetecek kadar sebze ve meyve yetiştiriyorlardı ve tarlalarında Middle West'in en iri mısırları yetişirdi. Şimdi hiçbir şeyleri yok.

Eğer koca gecikmeden, her mahsul zamanına yetişir ve tam mesai çalışırsa, bu yıl 400 dolar kazanır. Ama bir aksilik olur, eski araba bozulur, geç kalır, bir ya da iki mahsulü kaçırırsa, bütün aileyi 150 dolara beslemek zorunda kalacak.

Ama bu aile hâlâ onurlu. Konakladıkları her yerde, çocukları okula yerleştirmeye çalışıyor. Belki, şansları yaver giderse, başka yere göçene kadar çocuklar koca bir ay okula gitmiş olacaklar.

Her yer pislik içinde burada. Çadır, yemek masası işi gören elma kasasının etrafında uçuşan, çocukların yırtık giysileri ve özellikle günlerdir ne temizlik ne banyo yüzü görmüş bebeğin çevresinde vızıldayan sineklerle doluydu.

Bu aile kâğıt evlerini yapan ustadan daha uzun bir süreden beri yolda. Burada tuvalet yok, ama çadırların da daimi ziyaretçisi olan sineklerin konduğu insan dışkılarından geçilmeyen bir ağaçlık var yakında.

İki hafta önce, bir çocukları daha vardı, dört yaşında bir oğlan. Haftalar boyu çocuğun elden ayaktan düştüğünü, gözlerinin kanlandığını onlar da görmüştü.

Çocuğa yatağın en iyi yerini, anneyle babanın arasını verdiler ama bir gece çocuk acılar içinde kıvranarak öldü. Ertesi sabah görevlinin arabası alıp götürdü onu. Bir boğaz eksilmişti.

Çok iyi biliyorlardı ki, ölümüne, yediği taze meyve ve fasulyeler neden olmuştu. Aylardır süt yüzü görmemişlerdi. Bu ölümle birlikte, ailenin görüşü değişti. Anne ve babanın duyguları köreldi, düşünmez olmuşlardı; belki bu şekilde bu kadar acıya ve üzüntüye dayanabilirlerdi.

Burada, karı kocanın yüzlerinde, her yüzde dikkatinizi çekecek bir ifadeyi yakalamaya başlıyorsun; bu endişe değil, kampın sınırlarında kol gezen mutlak açlık dehşeti bu. Bu

adam, karton evinin yakınında bir çukur kazıp, etrafını da eski bir çuval beziyle çevirerek, bir tuvalet yapmaya çalışmış. Olmamış. Ama bu yıl bu gibi şeyler yapabileceğini umuyor.

Yeni gelenlerden biri bu; morali, temizliği ve kendine olan saygısı henüz yerinde duruyor. Gelecek yıl kapı komşusuna benzeyecek.

Bu ailenin altı ferdi var; bir erkek, karısı ve dört çocuk. Toprak rengi bir çadırda yaşıyorlar. Çadır bezi öyle çürümüş ki, dikiş yerleri atmış; bir parça paslı balya teliyle tutturmaya çalışmışlar. Ailenin bir yatağı var, çadırın içinde yerde kocaman bir külçe gibi uzanmış.

Bir yorganları ve üzerine yatmak için bir parça çadır bezleri var. Uyuma işi zekice ayarlanmış. Anne ve baba birlikte yatıyor, iki çocuk da aralarına giriyordu. Sonra diğer iki çocuk başları diğerlerinin ayaklarına gelecek şekilde iki yana uzanıyor. Anne ve baba uyurken bacaklarını gerecek olsalar, çocuklara yer kalmıyor.

Ve bu baba artık yılda 400 dolar azami ücreti kazanamayacak çünkü artık çok atak davranamıyor; parça başı işlerde hızlı değil ve üzerine çöken bitkinlikten kurtulup kavgaya atılacak gücü kalmamış. Morali hızla çöküyor.

Bitkinlik bu ailenin de yüzünden okunuyor ve ayrıca onları sessizliğe gömen bir umursamazlıkları da var. Bazen hâlâ büyükleri okula göndermeye çalışıyorlar ama paçavralar içindeki çocuklar gitmiyor, çadıra dönme vaktine kadar çalıların arasında saklanıyor ya da sağda solda geziyorlar çünkü okulda aşağılanmaktadırlar.

İyi giyimli çocuklar bağırıyor, alay ediyor, öğretmenler çoğu kez bir de bunlarla mı uğraşayım deyip geçiyor, "hoş" çocukların aileleri bu hastalık yuvalarını okulda istemiyor.

Bu ailenin babasının bir zamanlar küçük bir manav dükkânı vardı ve ailesi dükkânın arkasında yaşıyor, hatta çocuklar bazen tezgâha bakıyordu. Kuraklık geldiğinde, kimse artık hiçbir şey almaz olmuştu.

Bu aile işgal kampının orta sınıfından. Birkaç ay sonra aşağı sınıfa düşecekler.

Güvenleri kalmamış ve ruhları ölümden önceki kara öfkeyi yaşıyor.

Kapı komşusu aile, bir erkek, bir kadın ve yaşları üçle dokuz arasında değişen üç çocuktan oluşuyor ve söğüt dalları ve çalıları yere çakıp, üzerine teneke, eski kartonlar ve halı parçalarını sararak yapmışlar evlerini.

Öğle güneşinden korusun diye tepeye birkaç dal atılmış. Suyu kesinlikle tutmaz. Yatak yok.

Aile bir yerlerden eski bir halı parçası bulmuş, yere sermiş. Gece halının üzerinde yatıyor ve kalan parçayı üstlerine çekiyor.

Üç yaşındaki çocuk bir kaba kumaş bezine sarılmış. Kötü beslenme nedeniyle karnı şişmiş çocuğun.

Evin önünde güneşte oturuyor çocuk ve küçük kara meyve sinekleri daireler çizerek çevresinde dolaşıyor, kapalı gözlerine konuyor ve hafif bir el hareketiyle onları kovana kadar burun deliklerinden içeriye giriyor.

Sinekler göz kenarlarındaki çapaklardan pay almak istiyor. Bu çocuk kendisinden çok daha küçük bebeklerin tepkisini veriyor. Bir yaşına kadar çok az süt içebilmiş, ondan sonra ise süt yüzü görmemiş.

Çok geçmeden ölecek. Öteki çocuklar yaşayabilir. Dört gün önce, anne çadırda kirli halı parçası üzerinde bir bebek doğurdu. Bebek ölü doğdu, canlı doğsaydı da ölecekti çünkü memelerinde süt yoktu; yedikleri süt yapmıyor.

Bebeğin doğup da ölü olduğunu gördüğünde, anne onu kucağına aldı ve iki gün öyle kaldı. Bugün ayağa kalktı anne, yalpalıyor. Son bebek, bir yıl önce doğan, bir hafta yaşadı. Kadının gözleri uyurgezer insanların gözleri gibi donuk, uzaklara bakıyor.

Kadın artık giysilerini yıkamıyor. Temizlenme dürtüsünü yitirmiş, zaten mecali de yok. Koca bir zamanlar yarıcıydı ama yürütememiş. Şimdi içinden konuşmak bile gelmiyor.

Adam doğrudan size bakmıyor, irade gerektirir bu ve irade de güç. Aynı nedenden dolayı, iyi bir ırgat da değil. Kafa-

sını toplaması uzun zaman alıyor, bu yüzden her zaman geç davranıyor ve tarlalara da geç kalıyor. İş bulabilirse şayet, ki çoğu zaman bulamıyor, aldığı en yüksek ücret günde 1 dolar.

Çocuklar artık söğütlerin arasına gitmiyor bile. Nereyi bulurlarsa oraya çömelip yapıyor ve üzerine ayaklarıyla bir parça toprak atıyorlar. Baba nehir kıyısı boyunca çamurlarda kıl kurdu olduğunun biraz farkında. Çocukların çıplak ayaklarıyla onlardan kaçamayacağını biliyor.

Ama direnmek için ne iradesi ne de enerjisi var. Başına o kadar çok şey geldi ki. Bu aile kampın alt sınıfından.

Altı ay içinde çadırdaki adama olacak olan da bu; evi su içinde kalıp çocukları hastalandıktan ya da öldükten, kendine saygısını ve moralini yitirip insan öncesi bir tür yaratığa dönüştükten sonra, kartondan çatısı kapalı bir evi olan adam da bu hale gelecek.

Yardımsever yabancılar bu kampta hoş karşılanmıyor. Yörenin şerifi aranan birini bahane ederek her an bir baskın yapabilir ve hele etrafta grev falan varsa gözcüler çöp evleri ateşe verebilir. Sosyal görevliler aileler hakkında dosyalar tutuyor.

Bu insanların hepsi kayıtlı, isteyen açıp inceleyebilir. Ailelere defalarca nereden geldikleri, ölü ve sağ kaç çocukları olduğu gibi sorular sorulmuş.

Bilgi alınmış ve dosyalanmış. O kadar. Bu çok sık olmuş ama neredeyse hiçbir şey değişmemiş.

Onların dikkat çekmek için bir başka yolları daha var. Örneğin tifo ya da kızıl, bir salgın patlatmak; o zaman bölgedeki doktorlar kampa gelir ve hastalığın bulaştığı vakaları hemen karantinaya alır. Ama ne yazık ki, çocuklar arasında neredeyse kural haline gelen kötü beslenme de dizanteri de bulaşıcı hastalıklardan sayılmıyor.

Bölge hastanesinde kabakulak, boğmaca, kızamık için oda yok ama bu hastalıklar zaten açlığın zayıf düşürdüğü çocuklar için öldürücüdür. Ve yoksullara parasız bakan klinikler olduğunu duymamıza rağmen, bu insanlar nasıl yardım alabileceklerini bilmiyor, sonuçta da almıyor. Ayrıca, yetki-

lilerle ilişkileri onlar için tam bir eziyet olduğundan, şanslarını denemeyi de tercih etmiyorlar.

İşgal kampı işte bu. Bazıları daha iyi, bazıları çok daha kötü. Üç örnek aileyi anlattım. Kampların bazılarında sayıları üç yüzü bulan benzer aile var. Bazıları suya o kadar uzak ki, damacanasına 5 sent verip su almak zorunda kalıyorlar.

Ve bu insanlar çalarsa, içlerinde temiz giyimli, karnı tok insanlara karşı bir kuşku, bir nefret gelişirse, sebep ne geldikleri yerde ne de karakterlerinin bozukluğunda aranmalıdır.

Portakal Ağaçları Altında Açlıktan Ölmek

Bu yıl bahar Kaliforniya'ya bolluk ve yeşillik getirdi. Tarlalarda yabani otlar otuz santime kadar uzadı, meyve bahçeleri ve üzüm bağlarında otlar kök tutmuş ve toprağın sürülme zamanı neredeyse gelmiş; toprak altüst edilecek, zenginleşecek. Çiçekler açmaya başlamış. Kısa bir süre sonra, petrol şirketlerinden biri bu kır çiçekleri bölgesine insan ekecek. Güzel bir bahar.

Kaliforniya'da savaş yok, salgın hastalık da, kasabalar ve yolları bombalanmıyor, kentler de top ateşi altında değil. Güzel bir yıl yani. Ama binlerce aile Kaliforniya'da açlıktan ölüyor. Bölge yöneticileri kayıtlarda "ölüm nedenleri" sütunlarını "kötü beslenme" ile dolduruyor. Nedendir bilinmez, adli hekim cılız bir çocuk bir çadırda öldüğünde "açlıktan" diye yazmaya çekiniyor.

Çünkü yolların kenarında gördüğünüz çadırlarda ve çerçöp malzemeden yapılmış barakalarda olan açlıktır, kötü beslenme değil. Bunun adı da açlıktan ölümdür. Kötü beslenme bazı temel gıda maddelerini alamamak ve bunun uzun vadede ölüme yol açmasıdır ama açlıktan ölüm söz konusu olduğunda gıda denen bir şey yoktur. Yeşil otlar neredeyse çadırların kapısına dayanmış ve portakal ağaçları yerlere kadar eğilmiş. Pamuk tarlalarında, siyah köklerde birkaç tutam pamuk kalmış, o kadar. Ama pamuğu, şeftalileri ve kayısıları toplayan insanlar, gün boyu marul ve fasulye balyalarına tırmanan insanlar aç. Kaliforniya'da hasadı kaldıran insanlar, bütün gün gece yarılarına kadar konserve fabrikalarında ayakta çalışan kadınlar ve kızlar açlıktan kırılıyor.

Nipomo'da iki yıl önce de böyleydi, şimdi de, ve Kaliforniya'nın zengin ürünleri aptallık ve açgözlülük dışında başka bir temelde ekilip biçilene kadar bu sürecek.

Bu konuda ne yapılmalı? Federal hükümet doğrudan gıda yardımı yapmaya çalışıyor ama yeterince çabuk olamıyor çünkü doldurulacak formlar, sorulacak sorular var, yoksa gerçekten açlıktan ölmeyen birileri bir şeyler alabilir. Eyaletin yardım örgütleri bir yıldan beri eyalet sınırları içinde olmayanları geldikleri yere geri göndermek istiyor. Güya Kaliforniya çiftlikleri adına konuşan ve toz toprak içindeki bu ırgatlardan banka zincirleri, iktisadi kuruluşlar, demiryolu şirketleri ve zirai işletmeler dedikleri o devasa holdingleri kuran Birleşik Çiftçiler adlı bu finans kurumu bir krizle karşılaştığında Amerikancılık mitingleri düzenliyor ve kızıllar ya da yabancı kışkırtıcılar hakkında palavralar atıyor. Geçmişten beri, ne zaman bu Birleşik Çiftçiler denen finans tayfası eski özgürlüklerimiz ve yabancı ajanlar hakkında ortalığı velveleye verse, birileri bir şeylerini kaybetmek üzeredir.

Böylesi saf Amerikancılık kampanyaları ardından şaşmaz bir biçimde ücret kesintileri gelmiştir. Ve kuşkusuz, böylesi bir ücret kesintisine karşı duyulan herhangi bir öfke yabancı kışkırtıcıların eseri olarak gösterilmiştir. Her halükârda, ürünlerini kaldıran insanların açlık ve sefaletine Birleşik Çiftçiler'in yaptığı tek yardım budur.

Birleşik Çiftçiler'e üye olmayan ve sağacak inek peşine düşmeyen küçük çiftçilerin elinden hiçbir şey gelmiyor. Kavşaklardaki ve küçük kasabalardaki esnaf iflas noktasına gelinceye kadar çalışan insanların hesaplarını açık tutuyor.

Ve Tulare County'de bin aile, Kings'te iki bin aile, Kern'de bin beş yüz aile var, ve sayılar böyle devam ediyor. Bu arada, aileler ortalama üç kişiden oluşuyor. Az bir bezelye toplama işi hariç, üç aydan beri bölgede çalışılacak hiçbir iş yok.

Çadırlarda insanlar hastalıktan kırılıyor; bronşit, kızamık ve verem kol geziyor. Gözleri koruyacak hiçbir önlemin ol-

madığı çadırlarda kızamık demek bir çocuğun ömür boyu gözlerinin bozulması anlamına geliyor. Ve açlıktan dolayı çeşitli hastalıklar, raşitizm ve pellagra başlangıcı görülüyor.

İnsanların onda birine dahi yetişemeyen bölgedeki sağlık görevlileri kendi başlarının çaresine bakıyor; iyi de çalışıyorlar ama daha işin başındalar. Sağlık personelini federal hükümet ve eyalet sağlık servislerinin tayin ettiği hemşireler, okulların sağlık personeli ve bölge hemşireleri ve kadın örgütleriyle bir kilise örgütünün desteklediği birkaç hemşire oluşturuyor. Onları gördüm; gözleri kan çanağına dönmüş, uzun saatler boyu çalışmaktan bitap düşmüşler ve hasta izlenimi yaratmamaya çalışıyorlar.

Bu insanların neden bu eyalete geldiklerini ve neden açlığa mahkûm edildiklerini tekrarlamak ilginç olabilir. Buradalar çünkü onlara ihtiyacımız var. Buraya beyaz Amerikalı göçmenler gelmeden önce, Kaliforniya'da çok büyük sayılarda Meksikalı, Filipinli, Japon işçi ithal etmek, onları ayrı tutmak, sürü gibi gütmek ve herhangi bir huzursuzluk anında ise liderlerini sınır dışı etmek ya da hapse tıkmak âdettendi. Bu çalışma sistemi bugün yabancı kışkırtıcılardan ödü kopan işverenler için bir cennetten farksızdı.

Ama sonra toz bulutu ve traktörler Oklahoma, Teksas, Kansas ve Arkansas'taki ortakçıları hallaç pamuğu gibi attı. Yıllardır küçük "ortakçı topraklar"da yaşamış aileler yersiz yurtsuz kaldılar çünkü toprak bankaların ve finans kurumlarının eline geçti, çünkü toprak sahipleri bir traktörle bir adamın genellikle ortakçı ailelerin yaptığı işi yapabileceğini gördüler.

Ya açlıktan ölmek ya da göçmek ikilemiyle yüz yüze gelen bu mülksüz aileler batıya geldi. Bu insanlar bir dereceye kadar Kaliforniya'dan gelen kâhyaların dağıttığı el ilanları ve reklamlarla harekete geçtiler. Şirketleşmiş bir tarım işletmesi için emek gücü ne kadar fazla olursa o kadar iyidir çünkü bu durumda ücretlerle istediği gibi oynayabilir. Aç insanlar hayatta kalmaya ancak yeten bir ücret için işveren yerine birbirini yemeye başlayacaktır.

Eğer atak ve çevikseniz ve karınızla çocuklarınız da bahçede, tarlada çalışıyorsa, yılın dokuz ayı yiyecek ve mazot parası kazanabilirsiniz. Ama sonra ölü üç ay gelip çatar, ne yapabilirsiniz? Bir göçmen işçi hiçbir şey biriktiremez. Varını yoğunu ailesini beslemeye ve bir sonraki işe yetişmek için arabasının mazotuna harcar. İnanmıyorsanız, önümüzdeki sezon pamuk tarlalarına gidin. Bütün gün çalışın ve bakın bakalım 35 sent alabilecek misiniz? İyi bir ırgat kazanabilir elbette, ama siz yapamazsınız.

Büyük hasatların biri için toplama emek gücü yöntemi dedikleri bu işte. El ilanları dağıtılır, reklamlar basılır. Onları gördünüz. Bakersfield ya da Fresno ya da Imperial Valley'de pamuk toplayacak işçiler aranıyordu. Ardından ne kadar göçmen varsa oralara doluştu. Geldiklerinde paraları yoktu, yiyecekleri bitmek üzereydi. Elde avuçta ne varsa oraya ulaşmak için harcanmıştı.

Ücretler biraz düşmüş olsa da, mecburen yapacaklardır işi. Pamuk toplanır toplanmaz, yerel ahali mahsullerini kaldıran bu insanları başından atmaya çalışır. İsterler ki, hemen toz olsunlar.

Bölge hastaneleri onlara kapalıdır. Onlar rahat yüzü görmez, buna hakları yoktur. Önce karınlarını doyursunlar bakalım. Bir sonraki hasat zamanına kadar yerleri yoktur.

Hatırlanacaktır, iki yıl önce kışkırtıcı denen bazıları katran ve tüye bulandı. Göçmenler de tam şerbetçiotlarının olgunlaştığı günlerde bölgeyi terk etti. O zaman yerli ahalinin feryatlarını duyacaktınız. Hatta ordunun ve yerel otoritelerin zoruyla ürünlerini toplatmaya bile kalkıştılar.

Ocak ayının 15'ine doğru ölü sezon başlar. İş yoktur. Önce mazot biter. Ve mazot yoksa, bulunsa bile işe gidilemez. Ardından yiyecek biter. Sonra yağmur altında, yetersiz beslenen çocuklar üşütür, hasta olur çünkü çadırların zemini ıslaktır.

Geçen hafta on gün içinde iki çocuğunu zatürreeden kaybeden bir adamla konuştum. Bakışları sertti ve acı doluydu, çok konuşmadı zaten. Kucağında bebeği bir kızla konuş-

tum, bir sigara tuttum ona. İki nefes aldı ve sokağın ortasında kustu. Utandı bundan. Sigara içmeyi denememeliymiş çünkü iki gündür ağzına bir şey koymamış.

Bebeğin emdiğini ama annenin memelerinden süt gelmediğini gözleri dolarak anlatan bir adamı dinledim. Utana sıkıla küçük kızının okula gidemediğini çünkü okula yürüyecek mecali olmadığını, ayrıca öteki çocukların beslenme saatlerinin kızcağızı mutsuz ettiğini söyleyen biriyle konuştum.

Bir adamı dinledim, tekdüze bir ses tonuyla, büyük oğlu zatürreeden ölürken bir doktor getirtemediğini ama çocuk ölür ölmez doktorun hemen geldiğini anlatıyordu. Bir cesede bakması için doktor getirtmek kolay, ama canlı bir insana bakması için doktor bulmak hiç de kolay değil. Bir ölüyü gömmek kolay. Bir kamyonet gelir ve ölüyü alıp gider. Devlet nasıl yaşadığınızdan çok nasıl öldüğünüzle ilgileniyor. Bunu oğlunu kaybeden baba keşfetmişti ama buna inanmak istemiyordu. Bir sonraki yıl, ondan sonraki yıl, sonraki yıl açlık yine gelip kapıya dayanacaktı, ta ki bu komadan çıkıp da ürettiği onca ürüne karşı, tarımımızın tam bir fiyasko olduğunu fark edene kadar.

Eğer bir at satın alır ve onu yalnızca çalıştırdığınız zaman beslerseniz, hayvan ölür. Hiç kimse de kalkıp çalışmayan bir atı niye beslemiyorsun diye şikâyet etmez. Ama topraklarımızda çalışan insanların beslenmesinden söz ediyoruz burada. Bu eyaletin, topraklarımızı dünyanın en mümbit arazisi yapan bu insanları besleyip giydiremeyecek kadar aptal, kör, aç gözlü olması mümkün mü? Bir şey yapmak için, açlığın öfkeye, öfkenin de isyana dönüşmesini mi bekleyeceğiz?

Taraf Tutan Yazarlar'dan

Kaliforniya'nın tarım alanlarına yaptığım kısa bir geziden yeni döndüm. Orada kendi faşist gruplarımız var. Henüz kasabalarımızı bombalamadılar ama geçtiğimiz yıl, Salinas'ta, bir sendikanın toplantı salonuna ve işçi evlerinin pencerelerinden içeriye göz yaşartıcı bombalar atıldı. Bu yeterince açık, değil mi?

Bana Franco'dan yana olup olmadığımı sormanız da yeterince aşağılayıcı. Gözünü hırs bürümemiş birinin Franco'dan yana olduğunu gördünüz mü hiç? Hayır, ne Franco'dan ne de onun Faslıları, İtalyanları ve Almanlarından yanayım. Ama bazı Amerikalılar öyle, biliyorum. Bazı Amerikalılar devrimci ordumuza karşı gönderilen İngiliz askerlerinden yanaydı. Onları destekledi çünkü onlara bir şeyler satıyorlardı. Bu bazı Amerikalıların torunları yine zengin ve yine Amerikan Yolu ve "eski özgürlüklerimiz" konusunda çok hassas. Ben bir insanın ya da bir grubun öteki insanlar ya da grupları sömürme, eziyet etme ya da katletme özgürlüklerinin olduğuna inanmayacak kadar ihanet içindeyim. Ben paranın ve mülkiyetin özgürlüğüne karşı insan hayatı ve mutluluğunun despotizmine inanıyorum.

Ben Bir Devrimciyim

Geçen gün hakkımda yazılmış bir makale okudum, okurlarımı benim bir devrimci olmadığıma temin ediyordu. Aynı günlerde Komünist Parti de aynı şeyleri söyleyerek bana cephe aldı. Hemen hem aşırı sağa hem de kendisine solcu diyen sahte sağa yanıldıklarını bildirdim. Ben çok tehlikeli bir devrimciyim.

Günümüz komünistleri Amerikan Devrimi'nin Kızları kadar devrimcidir. Darbelerini yapmış ve imparatorluklarını kurmuş olduklarından, devrim onların karabasanıdır. Onlar en ufak bir devrimci eğilim taşıyanları, hatta kendi devrimlerinin tamamlanmasına yardımcı olanları bile, avlayıp ortadan kaldırmak zorundadır. Mutlak iktidarda oldukları yerde, dünyanın en gerici yönetimini kurdular ve başkaldırıdan o kadar korkuyorlar ki, herkesi yakınlarının muhbiri haline getirmek, toplumlarını gizli polisle sindirmek gereği duyuyorlar. Ve kendine zerre kadar güveni olmayan örgütler gibi, yozlaşmış oldukları gerçeğinin üzerindeki örtüyü sürekli olarak kalınlaştırıyorlar. Kendi kalıplarını izleyen herhangi bir başka gruba da emperyalist diyorlar.

Beni ve eserlerimi sevmez onlar ve iktidarda oldukları her yerde yok ederler. Kitaplarımın Sovyet merkezlerine girmesi yasaklandı, devrimci olmadıkları için değil, oldukları için. Aslında eleştiri, gericiliğin iki büyük kanadı tarafından da bir başkaldırı olarak anlaşılıyor.

Marksist hareketin yemi, bir kere burjuvazinin boyunduruğundan kurtulduğunda, kitlelerin bireyler olarak kendilerini gösterecekleri masalıdır. O zaman otorite ve iktidar sö-

nüp gidecektir. Bu hayal, yemi yutmuş alanlar dışında tamamen terk edildi artık. Bırakın ortadan kalkmayı, iktidar ve baskı arttıkça arttı. Sözde kitleler her zamankinden daha çok lümpen artık. Bireyin ortaya çıkışına yönelik en ufak bir girişim anında bastırılıyor, devlet ve parti öğretisi her şeyin önüne geçiyor, özgür insanlar teorisinin yerini alıyor.

Bu vahşice uygulanan sistemin kurbanıdır birey. Bireysellik yok edilmelidir çünkü o bütün gerici planlar için tehlikelidir, çünkü birey yaratıcıdır ve statükonun dar kalıplarını aşan yaratıcılığa tahammül edilemez. Yaratıcılığın temeli sorgulama, eleştiri ve değişimdir ve bunların hepsi gericilik için küfürdür. Bireyin ayrıksı mülkü olan düşünceye yasak damgası vurulmalıdır. Kendi başına çalışan bireysel insan beyni doğadaki tek yaratıcı organdır. Grup, bazen bireyin yaratımına imkân sağlamakla birlikte, hiçbir şey yaratamaz. Gericilik seçimini yapacaktır; soru ve eleştiriyi tehlikeli şeyler sınıfına sokup yok etmelidir çünkü böyle sistemler kendilerini meraklı gözlerden korumak zorundadır. Ama onlar, bireyi yok ederek, bireyin eserlerinden de vazgeçmeye mecbur kalıyorlar. Edebiyattan, müzikten, sanattan vazgeçmeleri gerekiyor. Ama aynı zamanda çeşitlilikten de vazgeçiyorlar. Onlar, sorgusuz sualsiz itaat eden, kişisel amacı olmaksızın çalışan, kendiliğindenciliği aklı almayan gerçek lümpen insanı yaratıyorlar. Böylesi sistemler, kendilerini korumanın doğası gereği, her tür büyüklük ya da kalıcılık olasılığını tahrip ediyorlar.

Benim isyanım buna. Ben bireyin ne yönden olursa olsun hiçbir baskıyla karşılaşmadan birey olarak yaşama hakkına inanıyorum ve bunun için mücadele ediyorum. Ben yaratıcı akla her türlü müdahalenin amansız düşmanıyım. Yanlış olabilir ama bildiğimiz bütün hakların kaynağında o var. İster benim ülkemde isterse başka bir ülkede olsun, ben bu baskılara ve sınırlamalara karşıyım. Bu gerçek isyandır, beyni yıkanmış alıkların içi boş tekrarları değil. Beyin yıkama zorunluluğunu fark ediyorum. Düşüncenin zerresine izin verilmemelidir çünkü düşünce gericilik için mevcut tehlikedir ve kaçınılmaz olarak gericiliğin mezar kazıcısıdır.

Bildiğimiz en büyük ve en sürekli devrim, bütün insanlar sonunda bireysel ruhlar olduklarını ve birey olarak önemli olduklarını keşfettiğinde gerçekleşmiştir. Bu kavrayış dünyanın çehresini kalıcı olarak değiştirdi. Ama bir başka adım daha atmalıyız. Bireyin zihnini yalnızca kendi değerine değil biricik olduğuna da açmak, daha büyük bir değişimin kapılarını açacaktır. Böylesi bir devrim bekliyor bizi. Hiçbir polis ve koşullandırma sistemi uzun süre yaşayamaz. Ve ben kendimi bu devrimci davaya adadım. Bireysel insanın aklı özgür olmalıdır ve olacaktır.

Silahsız Düello

Karım ve ben İtalya'daydık, kiliseleri ve tarihi yerleri geziyor ve bir kısmı, umuyorum, arada bir *Collier's*'te yayımlanacak bir kitabım için malzeme topluyorduk.

Floransa'da adamın biri bana eski eserlerin bir ülkenin sahip olabileceği en iyi şey olduğunu söyledi. Anlamlıydı. Öncelikle, yükleme ve taşıma sorununuz yoktu; turistler ayağınıza geliyordu. İkincisi, turistler onları alamıyordu, en azından onlara sahip çıkarsanız. Üçüncüsü, ürününüz gün geçtikçe daha da eskiyip, değerleniyordu. Size sadece güneşte oturup, parayı toplamak kalıyordu. Böylece ülkeyi kirleten turistlerin sayısının bolluğundan şikâyet etmeniz için bolca zamanınız oluyordu. Temiz iş doğrusu.

Ne karım ne de ben İtalyanca konuşabiliyoruz. Ama tek bir hareketten oluşan turist işaret dilini kaptık. Eğer İtalyancadan başka bir dil bilmeyen birine İngilizce bir şeyler anlatıyorsanız, tane tane ve yüksek sesle konuşun ve konuşurken suratınızı buruşturun. Aynı zamanda da işaretparmağınızla başparmağınızı birleştirip aşağıya doğru, yavaşça, sanki avcunuza bir fareden süt sağıyormuş gibi bir çekme hareketi yapın. Bunun ne anlama geldiğini bilmiyorum ama herkes böyle yapıyor.

Floransa'dan Roma'ya bir Citroën'le gittik; sağlam, akıllı, ucuz, tam anlamıyla bir Fransız otomobili. Motoru, bir yamaca gelinceye kadar çok güçlü ve seri, bir kişiliği var. Bazen burnundan duman çıkarıyor, bazen gırtlağını sıkmazsam kendi kendine hızlanıyor, bazen de eşek inadı tutuyor, hiç gitmiyor. Orasını burasını kurcalamak, hatta küfürler edip teh-

ditler savurmak hiçbir işe yaramıyor. Böylesi durumlarda onu görmezden gelecek, basıp gideceksin. Bir de bakmışsın, yeniden çalışıyor.

Roma şaşırtıcı bir kent, ben de kolaylıkla şaşıran bir adamım. Kentin kenar mahallelerine girdiğimizde, bu iki şaşkınlık bir araya geldi ve biz gerçekten bunları yaşadık. Doğrusunu söylemek gerekirse, kaybolduğumu söyleyemem çünkü kaybolmak için bildiğin bir yer olması gerekir. Nerede olduğumuz hakkında en ufak bir fikrim yoktu. Sıcak bir öğleden sonraydı ve Romalıların trafiği motosikletler, bisikletler, otomobiller, yayalar ve at arabalarının belli belirsiz kıpırdayıp kıvrandığı bir karmaşaydı. Yol kavşaklarında, güzel giyimli polisler kürsülerine çıkmış, biraz daha fazla yavaşlatmak dışında, trafik üzerinde hiçbir etkisi olmayan bale figürleri yapıyordu.

Sonunda, bir saatten fazla trafikte boğuştuktan sonra, otelimizi bulduk. Marşı kapatmama gerek kalmadı, motor hırladı ve kendiliğinden durdu. Garaja kadar itmek zorunda kaldılar onu. Sanırım, bir sinir krizi geçiriyordu. Fatura 50.000 liretti ve, belki biraz sakinleştirmek dışında, arabaya yapılan herhangi bir şey göremedim.

Bizim sinirlerimiz de perişandı. Yorgunluğun getirdiği bir huysuzlukla ufaktan birbirimizin başının etini yiyorduk. Arabadan sürünerek çıktım ve bir oda hizmetçisi bulmak için pelte gibi kendimi otele attım. Geldiğimde, bir fotoğrafçı karıma, benimle birlikte bir fotoğraf çektirip çektiremeyeceğini soruyordu. "Korkarım, seni şuracıkta öldürür" dedi karım. Kimseyi öldüremeyecek kadar yorgundum oysa.

Otelin önündeki meydanda, hepsi tepeden tırnağa silahlı, birçok ülkeden gelmiş askerler kaynıyordu. Biz askerlerin burada ne işi olduğu sorusuna yanıt ararken, trafik tıkanıklığının nedenini bulduk. NATO askeri güçlerinin Avrupa'daki komutasını alacak General Ridgway Roma'ya yeni gelmiş. Komünistler onun şerefine bir ayaklanma hazırlığı yapmış. Ayaklanma olmamış ama İtalya'da herkes, belki olur diye, seyretmek için meydana toplanmış.

Dahası General ve karısı bizim otelimizde kalıyordu. Karım (İtalya'da, insanlar eşlerinden bahsederken *moglie* diyor ve bazı gazeteler eşimden de zarif *moglie*'si diye bahsettiler, bilmem neden, benim hoşuma gitti) hiç vakit kaybetmeden Bayan Ridgway'le sosyal ilişki kurdu. Asansöre birlikte binmiş aşağı iniyorduk. Bayan Ridgway cılız bir sesle, "Merhaba" dedi.

"Merhaba!" dedi, benim *moglie*'m.

Generalin *moglie*'si, "Sıcak, değil mi?" diye sordu.

"Kesinlikle" dedi, benim *moglie*'m ve asansör alt kata vardı.

Karım hemen, "Çok nazik, çok sevimli ve serinkanlı görünüyor" diye görüşlerini bildirdi. İyi bir tespitti doğrusu, çünkü o gün serinkanlı olan bir ikinciyi görmedim.

Ben büyük bir pencereden-dışarıya-bakma hastasıyım ve odamızda tam meydana bakan bir pencere vardı. Bir bardak bira alarak karargâhımı hemen pencerenin yanına kurdum ve günün geri kalan kısmını orada geçirdim. Otelin etrafı askerler tarafından tamamen kuşatılmıştı ve bunların çoğu da General Ridgway'i komünistlerden korumakla görevlendirilmiş İtalyanlardı. Hayatımda kendimi bu kadar güvende hissettiğim bir başka zamanı hatırlamıyorum. Sanki sağanak yağış altında yürürken çaktırmadan tam önümdeki adamın şemsiyesini paylaşıyordum.

Gece geç vakte kadar karargâhtan ayrılmadım ve tahmin ediyorum, askerler arasında Amerikalılar da vardı çünkü epey sonra, "Down by the Old Mill Stream" parçasının berbat mı berbat bir yorumunu dinledim. O tenoru, her kimse, kurşuna dizmeli.

Sabah saat dört sularında, meydanda bir patlama oldu. Yatağımdan anında fırlayıp pencere kenarına konuşlandım; İtalyan askerler lastiği değiştirmeye başlamıştı bile.

Ertesi gün General Ridgway ayrıldı, tek bir gösteri dahi olmamıştı. Daha önce, Paris'e gittiğimizde, General'in şerefine büyük, başarılı bir gösteri düzenlenmiş ama Fransız hükümeti şaşırtıcı bir biçimde sert müdahale etmişti. Hükümet yalnız-

ca göstericileri değil, gösteri hayali kuran büyük başları da içeri tıkmıştı. Bu alışılmadık bir şeydi ve centilmenliğe aykırı bulundu. Normalde, bir gösteride birkaç yoksul insan ve bir iki polis yaralanır, liderler de oturup sayıyı tutar, durum değerlendirmesi yapardı. Fransız hükümetinin tepkisi İtalya'da tasarlanan gösteri için soğuk duş etkisi yaptı. Komünistler kendileri ayaklanmadığı gibi, kendileri için ayaklanacak kimseyi de bulamadılar. Büyük bir hayal kırıklığıydı bu.

Fransa'dan yola çıktığımızda, İtalya'da meşhur olduğumu biliyordum. Yani, demem o ki, kitaplarım çevrilmiş ve basılmış, büyük bir okur kitlesi tarafından okunmuş ve romanlarımdan uyarlanan filmleri çok daha fazla sayıda insan izlemişti. Hoştu doğrusu. İnsanlar bana karşı çok nazikti; eğer param tükenmiş olsa kredi bile açabilirlerdi. Garsonlar ve komiler imzalamam için kitaplarımı getiriyorlardı bana. Güzel bir duyguydu.

İtalya'da yazarlar ciddiye alınır ve onlara büyük saygı duyulur; bizim ülkemizde ancak Lana Turner'ın bacakları bu kadar saygı görüyor. İlk karşılaştığımda şaşkına döndüm ve umarım bu ilginin müptelası olmam, çünkü bunu kesinlikle evime götüremem. Hatırlıyorum, New York'ta, bir gece bir kulüpten çıkıyordum. İki yana dizilmiş kalabalığın arasında imza avcısı iki velet konuşuyordu. "Kim bu?" dedi birisi. Öteki, "Hiç kimse değil o, bak Gregory Peck orada!" dedi. Düşündüm de, bu da hoşuma gitmişti doğrusu.

Neyse, İtalya'daki sıcak karşılama kendimi iyi hissetmeme neden olmuştu. Venedik ve Floransa gazetelerinde ben ve eserlerim hakkında güzel yazılar çıkmıştı; bu yüzden, Roma'da bir arkadaşım bana *L'Unità* adlı bir gazeteyi getirip adımın çok sık geçtiği uzun bir makaleyi gösterdiğinde şaşırmadım. İtalyanca anlamam ama başlıklardan bunun "John Steinbeck'e Açık Mektup" olduğunu anladım. Hoşuma gitti ve bunu benim için yapma gereği duymaları koltuklarımı kabarttı.

Bunu arkadaşıma söylediğimde şaşkınlıkla yüzüme baktı ve, "Dalga mı geçiyorsun?" diye sordu. "Bu İtalya'nın en

büyük Kızıl gazetesi. Ve yazı da övgü yazısı değil." Sonra mektubu bana tercüme etti.

Mektubu kaleme alan Ezio Taddei adlı şahıs bana Sevgili Steinbeck diye hitap ediyor ve ardından beni yerden yere vuruyordu. Yalnızca beni olsa iyi. Benden General Ridgway'e katil dememi, biyolojik savaşa ilişkin çok ağır laflar etmemi ve Amerikan askerlerinin yozluğu, canavarlığı hakkında konuşmamı istiyordu. Öyle bir Kore manzarası çizmişti ki, orada bizim askerlerimiz düzenli olarak küçük çocukların bedenlerini tanklar için yol yapmakta kullanıyordu. Amerikan askerleri geceleri ortaya çıkıyor ve Koreli bebeklerin yüzlerine zehirli örümcekler ve böcekler atıyordu. Mektubun sonunda, yazarı, bana seslenerek, eğer bu konularda bir şey yapmaz ve kendi ülkemi inkâr etmezsem, kimsenin artık beni bir yazar olarak sevmeyeceğini söylüyordu.

Taddei, "(Kore hakkında) sızan haberler bütün uygar dünyanın utanç ve öfke duyması için yeterlidir. Bunlar birkaç kişinin işlediği, sınırlı sorumluluk gerektirecek, suç vakaları değil, örgütlü suçlardır; bir general ve genel kurmay başkanı tarafından emredilmiş ve yönlendirilmiş suçlardır" diye yazıyordu.

Önce, bu mektubun baştan sona saçmalıklarla dolu olduğunu görmek hoşuma gitti. Hayatta ben hiçbir eleştiriye yanıt vermedim. Bu oyunu kaybetmek demektir. Bir köşe yazarına bir kere yanıt verebilirsiniz, ama o köşesinde her gün yazar. Bu mektubun da yanıt vermeye değer olmadığına karar veriyordum ki, deliye dönmek üzere olduğumu fark ettim. Bu Taddei benim adımı yalnızca bana saldırmak için değil, okurlarının dikkatini benim çirkin bir amaç olarak gördüğüm şeye çekmek için de kullanıyordu.

Biraz araştırdım ve *L'Unità*'nın üç yüz bin okuru olduğunu öğrendim. Gazete ve dergilerin "ikincil okurları" denen okurlarını da hesaba katarsak, demek ki, kabaca bir milyon insan, belki daha da fazlası, Taddei'nin Amerika'ya saldırısını okumuştu.

Sonra aklıma başka şeyler de geldi. Biraz gazetecilik yap-

mıştım. Biliyorum, ortalama okur her şeyi yakından takip etmez. Bir hafta içinde, o bir milyon kişinin önemli bir bölümü bunları benim söylediğime inanacaktı. Eğer yanıt vermezsem, eminim, Kızıllar ya korktuğumu ya da sükûtun ikrardan geldiğini düşüneceklerdi. Ayrıca, kendi tecrübelerimden, onların oldukça çirkef kavgacılar olduğunu biliyordum.

Giderek çılgına dönüyordum. Öfkem karıma, nezaket ve anlayış biçiminde döndü. Bu tepki onu oldukça şaşırttı. Delirdiğimi ya da hastalandığımı düşünüyordu. Önce beni yatıştırmaya çalıştı ve önüme ilaçlar koydu.

Açık mektubu yanıtladım. Yanıt asil duygularla kaleme alınmadı. Sadece beni kirli politikaya alet etmek isteyen bu adama kızmıştım. On sayfalık bir yazı yazarak, onun mektubuna paragraf paragraf yanıt verdim; herkesin bildiği kaynaklarla kolaylıkla çürütülebilecek yalan yanlış alıntılar yapma hatasına düşmüştü.

"Merak ediyorum" diye yazdım, "çocukların toprağa gömülüp tanklara yol yapıldığına, evlerin havaya uçurulduğu ve mültecilerin kurşuna dizildiğine kendin inanıyor musun? Ama belki de sen inanman emredilen her şeye inanıyorsun. Bu yüzden, talimat almamış okurlarına soruyorum: Eğer biz mültecilere bu kadar acımasız davranıyorsak, neden hep komünistlere değil de, bize geliyorlar? Zora düşmüş insan zulme koşmaz, ondan kaçar."

Uzunca bir bölümde biyolojik silah kullanıldığı iddialarını ele aldım ve bir ulusun bu silahları kullanmasına ilişkin ilk örneğin II. Dünya Savaşı'nda görüldüğüne ve Rusya'nın resmi olarak "her türlü düşmana karşı biyolojik silahları kullanmaya" hazır olduğunu ilan ettiğine değindim. Sonra şöyle devam ettim:

"Birleşmiş Milletler'in Kore'ye attığı bakteriler küçük bildirilerdir. Bu kâğıtlar dünyanın en tehlikeli ve bulaşıcı mikrobunu barındırıyor, gerçeği. Bu Sovyetler'in dünyada en çok korktuğu mikroptur... Bu gerçek mikrobunu Kore'ye bulaştırdığımızı kabul ediyorum. Bundan da gurur duyuyoruz."

Sonunda onun Amerikan askerlerine ilişkin keskin ifade-

lerini yanıtlayarak, yalan mı doğru mu yaklaşımını bir kenara attım. Bu yetmezdi.

"Taddei" diye yazdım, "sen Amerikan askerlerinin kim olduğunu biliyor musun? Onlar bizim çocuklarımız, ulusumuz ihtiyaç duyduğunda yüreklerimizden çekip çıkardığımız sevgili oğullarımız. Onlar bizim çiftçilerimizin, madencilerimizin, fabrika işçilerimizin, tüccarlarımızın, bankacılarımızın, yazar ve sanatçılarımızın çocukları. Benim de altı ve sekiz yaşlarında iki oğlum var. Zamanı geldiğinde, ulusumuz ihtiyaç duyduğunda onlar da Amerikan askerleri olacak.

Şimdi, eğer sen, kişi olarak, Amerikan askerlerinin hain, yoz ya da zalim olduğunu söylüyor, ima ediyor ya da kastediyorsan, sen, Ezio Taddei, bir yalancısın."

Nihayet, bu yaklaşımı da terk ettim ve birçok cümlede ona doğrudan yalancı dedim.

Karım, bir düelloya çağrılacağıma inanmış, yara bantlarını hazırlıyordccğuu. Bu arada ben de o kadar kızmıştım ki, bu fikir benim de hoşuma gitti. (Bu bakımdan, benim oldukça makul –ya da, bazılarının dediği gibi– korkakça yaklaşımım kendince meyvelerini veriyordu. Şöyle düşünüyordum: Eğer beni düelloya davet ederse, doğal olarak silahları ben seçecektim. Ve Abraham Lincoln'ün düelloya davet edildiği ve beş adımdan inek gübresi atışını seçtiği hikâyesini hatırladım. Lincoln'ün anısına, ben de bu silahı seçmeye karar verdim.)

Yanıtımın sonunda Taddei'ye, bu mektubu yayımlama hakkını *L'Unità*'ya verdiğimi bildirdim; ama eğer yayımlamaz, keser ya da herhangi bir biçimde değişiklik yaparlarsa, mektubu başka yerde yayımlatmayı deneyeceğimi ve bunun da büyük bir ihtimalle gerçekleşeceğini ekledim. Mektubumu İtalyancaya çevirtip *L'Unità*'ya yolladım.

Karım ve ben hafta sonunu kilise ve tarihi yerleri gezerek geçirdik. Colosseum'a tepeden baktım ve aklıma okul kitaplarındaki Roman Forum'una ilişkin anılarım takıldı. Çiçerocu bir tonla ve kötü bir Latinceyle, Roma senatosundaki Catilina'yı azlediyorduk. Ayrıca, süslemeleri de seyrettik; kırık mermerler ve başsız heykellerden sonra Roma'nın en büyük

zenginliğinin süslemeler olduğunu tahmin ediyorum. Aziz Petrus ve Sistina capella'larını de ziyaret ettik. Tarihi eserler ve kiliseler konusunda o kadar uzmanlaşmaya başlamıştık ki, eserlerin tarihleri ve olaylara ilişkin sert tartışmalara girmeye hazırdık. Tatlı, yumuşak halim kayboldu ve benim *moglie*'m buna pek sevindi ve hasta ya da deli olmadığıma emin oldu.

Pazartesi sabahı *Unità*'dan birileri telefon ederek, beni yatağımdan kaldırdı. Hem benim hem de onların adına, konuşma nezaket ve ikiyüzlülük içinde geçti.

Mektubumu aldıklarına sevinmişler. Ben de onların sevindiğine sevindiğimi söyledim. Basmak istiyorlarmış. Memnun olacağımı söyledim. Yer darlığı yüzünden bazı kesintilere gitmek zorunda kalabileceklermiş, yalnızca uzunluğuymuş sorun, anlaşılacakmış.

Bu tavrı centilmence buldum. Ama onlara gereksiz sözcüklerden kaçınan bir yazar olduğumu söyledim. Kalbimi kırmışlardı ama yer darlığı mazeretini kabul edemezdim.

O halde, dedim, mektubu başka yerde yayımlatabilir miyim? Yayımlatabilirmişim.

Bu sahte nezaket alışverişi üzerine, kapattık. Ben uykuma döndüm. Yarım saat sonra, tekrar aradılar ve beni ziyaret etmek istediklerini söylediler. Bundan şeref duyacağımı söyledim.

Telefonu kapatır kapatmaz, bu buluşmadan kaygı duymaya başladım. Eğer Rus tekniklerini kullanacak olurlarsa, gelenlerden hiçbiri İngilizce konuşmayacaktı. Ayrıca, kimse yalnız da gelmeyecekti. Sonuç olarak, her şey bir çevirmen aracılığıyla yürüyecek ve ben neler olup bittiğini hiçbir zaman öğrenemeyecektim.

Derken, aklıma iyi bir fikir geldi. Reynolds Packard *New York Daily News*'un Roma temsilcisiydi. Packard'ı kısaca anlatmak mümkün değil. İri kıyım, sessiz, İrlandalı bakışları olan birisi Packard ve ben her zaman meşum bir sükûneti ve tehlikeli bir masumiyeti olduğunu düşünürüm. Silah arkadaşları olarak, savaş sırasında Cezayir'de Aletti Hotel muharebesine katılmıştık. Birlikte, bazen ateş altında, bazen de suyun altında, plajlarda fırtına gibi esmiştik. Birbirimizi yete-

rince tanıyorduk ve muhtemelen ömür boyu birbirimize karşı nezaket ve anlayışı koruyacaktık. Packard kelimenin tam anlamıyla bir Amerikalı gazeteciydi. Ve İtalyancayı iyi biliyordu. Ona telefon ettim ve bize katılıp katılamayacağını sordum. "Yop!" dedi, bu onun için çok şey demekti.

Buluşmamız âlemdi doğrusu. Komünistler, Los Angeles polisleri gibi, her zaman çift dolaşıyorlar sanki. Bu defa, İngilizce konuşan biri vardı, diğeri bilmediğini söyledi. Ve her zaman yarı uykudaymış gibi aldatıcı bir izlenim bırakan Packard vardı ve elbette, bir de ben vardım.

İşe koyulduk. Açılışı onlar yaptı; buna mecbur kaldılar çünkü ben hiçbir şey söylemedim. Sözcü, Taddei'nin yazdığı mektubun benim düşündüğüm nedenlerle yazılmadığını söyledi. Bir saygının ifadesi olarak mektup doğrudan bana hitaben yazılmış.

Başımı eğdim ve gülümsedim. Packard gözlerini kapattı ve serçeparmağıyla yavaşça karnını kaşıdı. Sözcü devam etti. Ne yazık ki, ben açık mektubun niyetini yanlış yorumlamış olduğumdan, gazete, yine bana duyduğu saygıdan dolayı, yanıtımı yayımlamak istiyordu. Yine başımı öne eğdim, söz sıramın gelmesini bekledim. Gecikmeden geldi de. Yanıtımın uzunluğu onları şaşırtmış. Gazetenin boyutlarıyla ilgili bir sorunmuş bu. İtalya'da zaman kıymetliymiş. Gazeteler yazıları kısa tutmak zorunda kalıyormuş. Bu yüzden, benden yanıtımı kısaltmamı, belki de yarısını atmamı istiyorlardı. Bunu en iyi benim yapacağımı biliyorlarmış.

Bana verdikleri değeri yürekten takdir ettiğimi söyledim ama onlara kendi güçlüklerimi anlatmak istiyordum. Taddei'nin mektubuna yanıt vermeyi istememiştim, her şeyden önce onun böyle bir mektup yazmasını istememiştim. Ama mademki yazılmıştı, artık geri çağrılamazdı. Dedim ki, benim yanıtım yazabileceğim en kısa yanıt. Ben sözcükleri boşa harcamayan biri olarak tanınırım. Yazıda kısaltma en zor iştir. Bu iş için zaten gereğinden fazla vakit harcamıştım. Kısaltma işi iki gün daha kilise ve müzelerden uzak kalmam anlamına geliyordu ve ayrıca, kesip çıkarabileceğimi hissettiğim bir şey

gelmiyordu aklıma – elbette, bunu Bay Taddei'ye saygıdan yapıyordum.

Artık konuşma bıçak sırtında ilerlemeye başlamıştı. İtalyan yasalarına göre bir editörün bir yazıyı istediği gibi kısaltmaya hakkı olduğunu biliyor muydum? Hayır, bilmiyordum, ama madem böyle bir yasa vardı, bu konuda yapabileceğim bir şey yoktu. Eğer kısaltma gereği duyuyorsanız, dedim, kısaltmanız gerekir.

Bu şekilde düşünmeme memnun oldular. Ve eğer kısaltma işinde titiz ve becerikliyseler, doğal olarak benim de mektubu başka yerde yayımlatmak gibi yersiz bir tehdidi sürdürmeme gerek yoktu.

Bunun bir tehdit olmadığı konusunda onları temin ettim. Bu bir kaçınılmazlıktı.

"Ama mektubunuz Taddei'ninkinden iki misli uzun."

"Bunun için üzgünüm. Yazması da iki misli vakit aldı sanırım."

Mektubumu yayımlamak üç nüshada mümkün olacaktı. İtalya'da hiçbir gazete bu kadar uzun bir yazıyı tek nüshada yayımlayamazdı.

"Ne yapalım, bekleyip göreceğiz" dedim. Onlara pratik olarak İtalya'daki komünist olmayan her gazetenin mektubun tamamını, değiştirmeden, yayımlamak istediğini söylemedim.

İngilizce konuşmayan adam hızlı hızlı İtalyanca bir şeyler söyledi ve arkadaşı da aynı hızla yanıt verdi. Packard'ın gözleri şöyle bir açılır gibi oldu, sonra yeniden kapandı.

Birlikte ayağa kalktık. Tavrımı makul bulmamışlardı. Başka bir seçeneğimin olmadığını söyledim. Tutup herkese bir şeyi yapacağımı söylesem, sonra da yapmasam, garip kaçmaz mıydı?

Odada gerçek bir soğukluk vardı. El sıkıştık ve tanıştığımıza ne kadar mutlu olduğumuzu söyledik ve sert adımlarla odayı terk ettiler. Pek memnun kalmamışlardı benden.

Packard gözlerini hafifçe açtı ve, "O diğer adam İngilizce biliyor" dedi.

Ertesi sabah *L'Unità* yanıtımı yayımladı ama komünistçe kısaltılmış olarak. Yani, bilgi adına ne varsa atılmış ve paragraflar yeniden öyle bir düzenlenmişti ki, yazının anlamı kayboluyordu. Feci bir iş çıkarmışlardı. Ama üstte, Taddei benim kısaltılmış yanıtıma bir yanıt yazmıştı. Onun mektubu üç sütundan daha uzun bir yer tutuyordu. Hiç vakit geçirmeden büyük bir memnuniyetle mektubun orijinalini, mükemmel bir sicile sahip bir Roma gazetesi olan *Il Tempo*'ya gönderdim. *Il Tempo* hiç yer kıtlığı çekmiyordu besbelli. Mektubumun tamamını yayımladı.

Ertesi gün ortalık biraz karışmıştı. *L'Unità* benim bir faşist olduğumu ve bir faşist yayın kuruluşu adına çalıştığımı ilan etti. Komünistler ayrıca *Collier's*'in bilinen bir Nazi-faşist-emperyalist-Wall Street yamyam grubunun bir parçası olduğunu ve işçi sınıfını yok etmek için örgütlendiğini söylüyordu. Dahası, benim kitaplarımı yeniden irdelemişler ve hiçbirinin beş para etmediğini görmüşlerdi.

O günden sonra, Roma'da kaldığım süre içinde, telefonum hiç susmadı. Herkes benden bir açıklama bekliyordu; benim tüm istediğim ise kiliselere ve tarihi yerlere geri dönmekti.

Bu olayın tek eğlenceli yanı son perdesiydi. Bir fotoğraf makinesiyle bana muhabirlik yapan karım yazdığım bu yazıya Taddei'nin bir resmini koymanın iyi olacağını düşünmüştü. *L'Unità*'ya telefon etti, telefona İngilizce bilen bir kız çıkınca, Taddei'nin bir fotoğrafını istedi ondan. Kız ofisin kapalı olduğunu ve beş buçuğa kadar açılmayacağını söyledi.

Saat beş buçukta, karım tekrar aradı ve telefona İngilizce bilmeyen biri çıktı. Ama adam İtalyanca çabuk çabuk bir sürü şey anlattı ve söyledikleri iyi şeyler olmalıydı ki, karım telefondan adamların gülmekten kırıldığını duyabiliyordu. Karım telefonu kapattı ve beş dakika sonra tekrar aradı. Bu defa, telefona biraz İngilizce konuşabildiğini söyleyen biri çıkmıştı. Karıma göre, bu ses biraz önce İngilizce bilmediğini söyleyen adamın sesiydi. Kim olduğunu ve *Collier's* için Taddei'nin bir fotoğrafını istediğini söyledi. Telefondaki adam bunu Taddei'ye sormak zorunda olduğunu söyledi.

Maalesef, Bay Taddei şu an yerinde değildi, adam daha sonra arayacaktı.

Tabii, aramadı.

Buna da nokta koymuş olduk, umarım bu kargaşa da bir son bulur. Olaylara böyle balıklama dalmayı sevmem. Keşke, aklım başımdan gitmeseydi. Kendi ülkemde de bazı şeyler beni çılgına çeviriyor ve koca ağzımı kapalı tutamıyorum. Bunu öğrenebileceğimi de sanmıyorum. Bir gün İtalya'ya geri dönecek ve eski eserleri, kiliseleri gezecek, vitrayları seyredeceğim. Ayrıca Positano'ya doğru inip, balıkları ve insanları görmek istiyorum. Zaten orada bir anma yapmalıyım.

Savaşın bir döneminde bir eğitim botuyla İtalya kıyılarını kolaçan ediyorduk. Mürettebattan biri bir esmer güzelinin o eşsiz modern mimarisini yakından gözlemek üzere kıyıya çıkmıştı. Bu görev gezisi sırasında, Alman aksanıyla konuşan, etli butlu esmer bir piliç görür. Doğal olarak, sorgulamak üzere pilici gözaltına almak ister. Piliç direnir, üstelik bir de bizim adama bıçak çeker, bizimki de kendini korumak zorunda kalır. Kavgada kuş yaralanır ve kan kaybından ölür.

Bottaki bizler uzun zamandır küflü sandviçler yemekteyiz. Küçük bir plaj bulduk ve merhuma bir tören düzenlemek istedik. Tam o sırada, bazı kötü adamlar 88 milimetrelik silahlarla üzerimize ateş açtılar. Hepimiz denize kaçmak zorunda kaldık. Ertesi gün bir kere daha zavallı pilice mütevazı bir tören yapmayı denedik, aynı şeyler oldu. Üçüncü gün iş işten geçmiş, piliç kokmuştu.

Bir gün, o plaja yine gidecek ve bu olayın anısına küçük bir ateş yakıp kıyısına oturacağım. Kim bilir, belki etrafta dolaşan tehlikeli bir pilice de rastlarım. Benim güzel *moglie*'m çok güzel barbekü sosu yapar.

Arthur Miller'ın Duruşması

Arthur Miller'ın Kongre'yi aşağıladığı gerekçesiyle yargılanması hepimizi, bir halkın ve bir hükümetin karşılaşabileceği en garip ve en korkutucu ikilemlerden biriyle yüz yüze bıraktı. Bu türünün ne ilk duruşması ne de, muhtemelen, son duruşması olacak. Ama Arthur Miller bir yazar, hem de en iyilerimizden biri. Onun başına gelenler her yazarın başına gelebilirdi, benim başıma da gelebilirdi. Kolay çözümü olmayan bir sorunla karşı karşıyayız. "Bir bulmaca!"

Kimse verili durumda onun ne yapabileceğini bilemez ve kuşkusuz çok insan eğer Arthur Miller'ın yerinde olsam acaba ne yapardım diye düşünüyor. Acaba ben ne yapardım?

Varsayalım ki, Kongre'ye hakaretten ben yargılanacağım. Şöyle düşünürdüm:

Kuşkusuz, hukuka göre, Kongre'nin bana her şeyi sorma hakkı vardır ve yanıt vermeyi reddedişimi Kongre'ye hakaretten cezalandırabilir. Kongre'nin neredeyse akla gelebilecek her şeye hakkı var. Bir durumu ya da bir eylemi kamu güvenliği, kamu ahlakı ya da kamu sağlığı için bir "açık ve yakın tehlike" olarak tanımlaması yeter. Eğer Kongre elmalı turtanın kamu sağlığı için bir tehlike olduğunu –ki muhtemelen öyledir– karara bağlarsa elmalı turta satmak ya da yemek bir suç olabilir. Birçok ana baba çocuklarını kötü yetiştirdiğinden, anne sevgisi kamunun esenliği için bir tehlike olarak görülebilir.

Kuşkusuz, Kongre'nin her konuda bana her şeyi sorma hakkı vardır. Sorun şudur: Kongre bu hakkını kötüye kullanmalı mıdır?

Diyelim ki Kongre'nin Soruşturma Komitesi, Komünist Parti ve onunla –bazen rastlantıyla– bağlantılı birçok grubun ülke için açık ve yakın bir tehlike olduğunu düşünüyor. Fiili olarak, kendi adıma bir şeylere katılmaktan uzak duruşum ne bir erdem ne de iyi bir muhakemenin sonucudur. Ben doğal olarak katılımcı biri değilim, o kadar. Ne yavrukurt oldum ne de okul korosuna katıldım. İçimden bir yerlere ait olmak gelmiyor. Ama varsayalım ki, katıldım. Ve yine varsayalım ki, tehlikeli damgası yiyen bu grupların biri ya da birkaçıyla ilişkilerim oldu. Bir yazar olarak, her şeyle ilgilenmek durumundayım; her tür insanı ve grubu tanımayı, anlamayı mesleğimin ayrılmaz bir parçası olarak görüyorum ben. Bu ilişkimi kabul ettim ya, şimdi Komite bana bu gruplarda karşılaştığım insanların isimlerini soruyor. Umuyorum, bu noktadan sonra şöyle akıl yürütürüm:

Tanıdığım insanlar, tahminime göre, vatan haini değildiler ve şimdi de değiller. Öyle olsalardı, anında ilişkimi keserdim. Eğer onların adını verirsem, adı verilen kişiler çok büyük bir ihtimalle çağrılıp sorgulanacak. Bazı durumlarda işlerini kaybedecek bu insanlar ve her durumda toplum içindeki yerleri sarsılacak ve adları kötüye çıkacak. Ve unutmayın ki, bu insanlar masum olduklarına yürekten inandığım insanlar. Muhtemelen, buna hakkım olmadığını düşünürüm. Onların isimlerini vermek sadece sadakatsizlik değil, ahlaksızlıktır da. Komite benden kamu yararı için ahlaksızlık yapmamı istiyor.

Eğer kabul edersem, temel davranış kurallarından birini çiğnemiş olacağım, reddedersem de Kongre'ye hakaretten suçlu bulunup hapis ya da para cezası yiyeceğim. Biri benim dürüstlük anlayışıma sığmaz, öteki benim bir hain olarak damgalanmama neden olur ve bu damga da silinmez.

Diyelim, çocuklarım, biraz malım mülküm ve toplum içinde bir yerim var. Hakaret suçlaması tehdidi sevdiğim her şeyi tehlikeye atar. Varsayalım ki, kaygı ya da korku belasına, benden istenen şeyi yaptım. Hayatım boyunca derin bir utanç içinde yaşarım.

Komite'nin geçmişte yaptıkları bana güven vermiyor. Yıllardır her gün gazetelerde, sicilli yalancıların ve düzenbazların tanıklığıyla tanımadığım insanların huzuru ve mutluluğunun yerle bir edildiğini okuyorum. Birçok insanın hayatı, yargılanmadığı halde, karardı.

Hangi yolu seçmeliyim? İki durumda da, hapı yuttum. Bana öyle geliyor ki, dostlarına ihanet eden biri ülkesine de ihanet eder. Ahlak kurallarını işinize geldiği gibi bölüştüremezsiniz. Erdem evde başlar. Erdem bir mahkeme salonunda da erdemdir, yeter ki korku baskısı olmasın.

Ama eğer iki korku arasında sıkışıp kalmışsam, Kongre de sıkışmıştır. Hukuk, yaşayabilmesi için, ahlaki olmalıdır. Bir insanı ahlaksızlığa zorlamak, kişi olarak onurunu zedelemek kamu ahlakını baltalar. Eğer Komite beni yeterince korkutursa, sorguculari tatmin etmek için olayları abartmam da olasıdır. Bunun örnekleri var, biliyoruz. Ahlaka aykırı bir yasa uzun ömürlü olamaz ve ahlaksızlığa göz yuman ya da destek olan bir yönetim gerçek anlamda açık ve yakın bir tehlikedir.

Kongre'nin Vatana İhanet ve Anayasa'ya Karşı Eylemler Yasası'nı çıkarmaya hakkı vardı tabii, ama kamuoyunun tepkisi yüzünden bu yasa teklifi geri çekildi. Kaçan Köleler yasaları da, bağımsız eyaletlerin halkı onları ahlaka aykırı bulduğu için, kaldırılmıştı. Alkollü içkilerin yasaklanmasıyla ilgili yasalarla herkes o kadar dalga geçti ki, sonuçta bütün yasalar bundan nasibini aldı.

Sovyetler Birliği'nin ajanlık ve muhbirliği cesaretlendirmesini, çocukların ana babalarını, eşlerin birbirlerini ihbara yöneltmesini görüyoruz ve tepki duyuyoruz. Hitler Almanya'sında, dostlarını ve akrabalarını yetkililere ihbar etmek yurtseverlik olarak görülüyordu. Ve Amerika'da biz bu gibi şeylerin bize uzak olduğunu, onları aştığımızı düşünüyoruz. Öyle mi gerçekten?

Kongre üyeleri de kendi berbat ikilemlerinin bilincindedir herhalde. Yasal hakları açıkça güvence altına alınmış ama ahlaki sorumluluklarını da düşünmeleri gerekmiyor mu? Ülke-

yi tehlikeden koruyalım derken, ülkenin son savunma hattı olan kişisel ahlakı zedelemiş olmuyorlar mı? Arthur Miller'le birlikte Kongre de yargılanıyor.

Yine, Arthur Miller'ın yerinde ben olayım. İnsanların isimlerini vermeyi reddettim, suçlandım, suçlu bulundum ve hapse gönderildim diyelim. Eğer suçlama cinayet, hırsızlık ya da gasp olsaydı, cezayı hak edecektim çünkü herkes gibi ben de biliyorum ki, bu gibi şeyler yanlıştır. Eğer doğduğum günden beri bana iyi bir şey olduğu öğretilen bir şeyden dolayı hapse atılırsam, cezaevine büyük bir haksızlığa uğradığımı düşünerek girerim ve haksızlık bulaşıcı bir hastalık gibidir, mutlaka yayılır. Masum olduğuna inandığım insanlara acı vermek pahasına kendimi kurtarmak yerine, ilkelerim uğruna acı çekmeyi göze alabilecek kadar cesursam, bana öyle geliyor ki, benden çok hukuk zedelenmiş ve bu durumda yasa değil ama hukukun ve Kongre'nin ruhu yara almış olur.

Yaşaya göre, Arthur Miller suçludur. Ve o aynı zamanda cesur biri de. Kongre, imtiyazını korumak için, ona karşı suçlamasında ısrar etme gereği duyuyor. Ama temsilcilerimizin ikilemleriyle yüzleşmelerini umamaz mıyız? Yasaya saygı ancak yasa saygınsa anlamlıdır. Burada açık ve yakın bir tehlike var, ama Arthur Miller için değil bu, bizim değişen ve evrilen hayat tarzımız için.

Eğer ben Arthur Miller'ın yerinde olsaydım, ne yapardım bilemiyorum ama kendi adıma ve çocuklarım adına bir dilekte bulunabilirim. Dilerim ki, ben de onun gibi kişisel ahlakımı koruyup savunabilecek kadar cesur olurum. Kişisel cesaret ve ahlaklı tutumla ülkemize, Dr. Johnson'ın, "sahtekârların son sığınağı" dediği güvenli ve genel yurtseverlikten daha iyi hizmet edebileceğimize yürekten inanıyorum.

Babam, her şanslı insanın babasının olması gerektiği gibi, büyük bir adamdı. Sinirli ve histerik zamanlarımda bile çiğnemeyi düşünmediğim kurallar öğretti bana. Bu yasalar iptal edilemez, onlar davranış kurallarıdır. Babam bana Tanrı'ya şükretmeyi, ailemle gurur duymayı, arkadaşlarıma sa-

dık olmayı, yasalara saygı göstermeyi, ülkemi sevmeyi, ister okul bahçesinde bir kabadayıdan, ister yabancı bir diktatörden ve isterse yerel bir demagogdan gelsin, zulüm karşısında anında ve açıktan başkaldırmayı öğretti.

Ve eğer bunlar ihanetse, beyler, bol bol ihanet edelim.

Atque Vale

Zencilerde aradığımız vasıflara hep şaşırmışımdır. Hiçbir ırk bir diğerine bu kadar ilgi, alaka göstermez. Zencilerden bizden akıllı, hoşgörülü, cesur, bizden onurlu ve disiplinli olmalarını, kendilerini bizden daha çok kontrol etmelerini bekleriz. Hatta onlardan bizden daha yetenekli olmalarını isteriz. Eşit tanınması için bir zenci bir beyazın on katı becerikli olmalıdır. Zencilerin atletizmde daha dayanıklı, yenilgide daha metin, dansta ve müzikte daha kıvrak ve daha tempolu olmalarını, tiyatroda duygularını daha iyi kontrol etmelerini bekleriz. Kısacası, bir yandan zencilerin bizden aşağı yaratıklar olduğunu savunurken, öte yandan da sorgusuz sualsiz onlara atfettiğimiz şeylerle birçok alanda, hatta öyle bir şey olmadığı halde bizim eğitimli ve koşullanmış olduğumuzu saydığımız alanlarda bile, onların daha üstün olduğunu kabul ettiğimizi kanıtlamış oluruz.

Birkaç örnek vereyim.

Alabama'daki otobüs boykotu sırasında zencilerden kaynaklanan bir şiddet olmayacağını biliyorduk, olmadı da. Tek şiddet beyaz şiddetiydi.

Çirkinlik ve kabadayılık yapanlar bizler olduğumuz halde, sokaklarda nezaketi yine zencilerden bekledik.

Paralı dövüş ringinde bir zencinin dövüşken olacağını ve hiç şikâyet etmeyeceğini biliriz.

Little Rock'ta her türlü kabalığın beyazlardan geleceğini de biliyorduk.

Uzun zamandır beyazlar, kaybedecekleri korkusuyla zencilerle yarışmıyor. Deniyor ki, onların eşgüdümü –buna hay-

vani eşgüdüm diyorlar– daha iyi ve fiziksel tepkileri daha çabuk.

Irksal sorunlar patlak verirse, ilk darbenin zencilerden gelmeyeceğine eminiz, bu inancımızın temelinde de yaşanmış olaylar var.

Zencilerden her koşulda iyi huylu ve kendilerine hâkim olmalarını bekleriz.

Ama en büyük beklentimiz ise dürüst, şerefli ve samimi olmalarıdır. Bu herhangi bir kişiye ya da gruba yapabileceğimiz en esaslı komplimandır. Ve bunun kanıtı da, bir zencinin normalde kafamızdaki tabloya uygun davranmadığında duyduğumuz öfkedir.

Her Allah'ın günü binlerce hırsızlık, yankesicilik, dolandırıcılık olur, ama biz bir zencinin birçok beyazın hep yaptığı bir şeyi yaptığını duyduğumuzda altüst oluruz.

New York'ta, kamusal hırsızlık, dolandırıcılık, kamunun parasına karşı politik ve mali saldırılar ve kamu mallarının talanı sıradan haberlerdir; ama birçok beyazın yaptığı bu gibi şeyleri bir zenci yapmayagörsün, ruhumuz kararır ve gazeteler bu haberi manşetlere taşır. Bir halka ne büyük bir kompliman bu!

Son olarak, bunu da örneklere dökelim.

Çocuklarım var, bu yazıyı okuyan birçok beyazın olduğu gibi. Çocuklarınızın, her gün hakarete uğrayacaklarını, nefretle karşılanacaklarını, tartaklanacaklarını, hatta yüzlerine tükürüleceğini bile bile Little Rock'ta okula gitme hevesi, cesareti ve sorumluluğu taşıyabileceğini ve bunu sessizce, hiçbir öfke, huysuzluk göstermeden ya da şikâyette bulunmadan yapabileceğini düşünüyor musunuz? Ve diyelim bunları yaptılar, peki iyi bir karne de getirebilirler mi eve?

Şimdi ben yetişkin, oldukça iyi bir eğitim almış –umarım, akıllı– bir beyaz adamım. Şiddetin hiçbir biçimde iyi bir etki yaratabileceğine inanmıyorum. Ama buna rağmen, eğer çocuğumun yüzüne tükürülse ve o aşağılansa, elime bir kriket sopası geçirip birkaç kişinin beynini dağıtıp dağıtmayacağım

konusunda kendime güvenemiyorum. Ama zencilere güveniyorum, onlar da güvenimi boşa çıkarmıyor.

Little Rock'taki okul çocukları hiç aklımdan çıkmıyor; milyonların irade ve vicdanını, umutlarını ve geleceğini ellerinde taşıyan o bir avuç çocuk hep aklımda. Onlar halklarının aşağılanmasına imkân vermiyor. Düşünüyorum da, bu çocukların torunları ne büyük onur duyacaklar onların soyundan gelmekten.

Ve ardından onları okula almayan çapulcuların yüzlerini, nefret akan yüzleri, lanet okuyan lanetli yüzleri, sadece kalabalıkken kahramanlık taslayan yüzleri, zehirlerini çocuklara kusan yüzleri görmek istiyorum. Ve bu yüzlerden maskeli bazı yüzleri, gecenin karanlığına sinmiş bir bomba yerleştiren, bir korkağın son silahını kullanan yüzleri düşünüyorum. Onların torunları atalarıyla ne diye övünecek? Ama elbette, onlar yaptıklarını unutacak ya da yalan söyleyecekler, ya da ikisini birden yapacaklar.

Martin Luther King histerik bir kadın tarafından bıçaklandığında, belki biraz öfke, acı ve umutsuzluk duymuştu. Ama anestezinin etkisinden çıkıp ayıldığında, ilk söylediği şu olmuştu: "Kimse canını yakmasın. Yardıma muhtaç o."

Zencilere duyulan öfke, belki derinden derine onların üstünlüğünü anlamaktan, ve belki de onların üstünlüğü bir davalarının, cesaret, metanet ve amaç duygusundan oluşmuş benzersiz bir yöntemlerinin olmasından geliyor.

Sevgili Adlai

Camelot'tan döndüm ve gazeteleri okudum, iyi mi ettim hiç bilmiyorum. İlk izlenimlerimden ikisini yazayım sana. Önce, anaokulundan başlayıp hem şirketlerin hem de hükümetin en yüksek katlarına erişmeden durmayan her yere yayılmış bulaşıcı bir ahlaksızlığın sinir gazı. İkincisi, bilinmeyen bir şey, belki ahlak için bir açlık, susuzluk, özlem, sinirli bir huzursuzluk. Sonra, gereğinden çok şeye sahip bir insanın tipik dertleri olan şiddet, acımasızlık ve ikiyüzlülük, son olarak da yalnızca korkmuş insanlarda görülen bir huysuzluk.

Adlai, iki tür Noel vardır, bilir misin? Evde yapılan, yalnızca sevgiyi değil fedakârlığı temsil eden küçük bir hediyenin verildiği bir tür vardır. O küçük tek paket usulca, merakla ve neredeyse hürmetle açılır. Bir keresinde, bütün canlı şeyleri seven küçük oğluma Noel hediyesi olarak cüce, şeftali suratlı bir papağan vermiştim. Paketi çözdü, sonra sanki biraz utanmış gibi geri çekildi ve uzunca bir süre küçük kuşa baktı. En sonunda, fısıltıyla, "Kimin aklına gelirdi ki, benim şeftali suratlı bir papağanım olacak?" dedi. Bir de başka türlü Noel var, suçlu ana babaların verebilecek başka şeyleri olmadığından rüşvet olarak yığdıkları hediyelerin bol olduğu Noeller. Paketler aceleyle yırtılır, hediyeler birbirinin peşi sıra havalarda uçuşur ve sonunda çocuk, "Hepsi bu mu?" diye sorar. Bana öyle geliyor ki, Amerika şimdilerde bu ikinci tür Noel'i yaşıyor. Paralarını ve zamanlarını harcayıp o kadar çok ŞEY'i doldurdukları ev bir ruh arıyor. İnsanoğlu garip bir tür. Tanrı'nın ve doğanın bize verdiği her şeye razıyız, yeter ki bol olsun... Eğer bir milleti yok etmek istesem, ona

her şeyi bol bol verir ve onu dizlerinin üzerine çökertip mutsuz, açgözlü ve hasta yapardım... Ve sonra Somerset'teki, sana yemek hazırlayan "Daily" geldi aklıma. Torunumuz için kendi elleriyle oyuncak ayı yapardı. Kırmızıya boyadığı eski bir banyo havlusundan yaptığı o ayıcık ne güzeldi. "Bazen bir parça tavşan kürkü bulduğumda, çok daha sevimli oluyorlar" derdi. Şimdi hediye var. Ve o hiç tartışmasız erkek oyuncak ayıya bundan sonra hep BAYAN Hicks denecek.

Bruton'dan ayrılırken, beş köyde tek başına, silahsız ve bir bisiklet üzerinde dolaşarak huzuru sağlayan Memur Arris'e uğradım. Bize karşı çok nazik davranan bu adama bir şişe Burbon viski götürdüm. Ama verirken, "Noel eğlencesi olsun diye, memur bey, sakın bir rüşvet olarak alma çünkü hiçbir şey istemiyorum, zaten gidiyorum" deme gereği duydum. Yüzü kızardı ve "Teşekkür ederim, efendim, ama hiç gerek yoktu" dedi. Dedim ki, "Gerek olsaydı, zaten vermezdim."

Sözün kısası, Adlai, ülkemdeki umursamazlık ve ahlak yoksunluğuyla başım dertte. Bu böyle gitmez diye düşünüyorum ve bir tür felaket gelip bizi bulmadıkça, aklımız başımıza gelmeyecek. Ama bu tavırlarımızla, felakete kendimiz davetiye çıkarıyoruz. Doğada yendiğimiz şeyleri, kendi içimizde zaptedemedik.

Birileri sistemimizi yeniden gözden geçirmek zorunda, hem de hemen. Kent, eyalet, devlet ve şirketler yalan ve yolsuzluğa gerçek ve dürüstlükten daha çok değer veriyorsa, çocuklarımızın iyi ve onurlu insanlar olarak yetişmelerini bekleyemeyiz. Her düzeyde, bu böyle, Adlai. Belki bu konuda hiçbir şey yapılamaz ama ben denemek gerektiğine inanacak kadar aptal ve safım. Senden ne haber?

Sevgiler,
John

G.O.P. Delegelerinin Daha Büyük, Daha Güzel Rozetleri Var

San Francisco, 20 Ağustos – Haydi bakalım.

İnekler dışarı, delegeler içeri. San Francisco sokakları kaynıyor. Çin mahallesi çete savaşlarından beri bu kadar canlılık yaşamadı.

Çok sayıda dost akraba, New York dikiş atölyelerinde üretilen "hakiki Çin kimonoları" giyecek.

Cumhuriyetçilerin rozetleri Demokratlarınkinden çok daha büyük ve güzel. Chicago'da, yakama küçük, eski bir plastik kart takmışlardı.

Burada, San Francisco'da, keskin nişancılara verilen madalyalarla şövalyelik fermanlarının bir karışımı, beyaz ipek üzerine şahane bir bronz madalya taktılar bana. Bunu yakamdan hiç çıkarmamalıyım ve benden sonra da çocuklarım takmalı.

Şimdilik hiçbir sorun yok. G.O.P. halkla ilişkiler tayfası beni krallar gibi ağırlıyor. Televizyondan uzakta, bir kapı aralığı için yalvarmak zorunda kalmadım.

Bu toplantı almış başını gidiyor; gösterişli olduğu kadar kontrollü ve sevimli. En iyi şovmenler burada, İnek Sarayı'nda hünerlerini sergiliyor.

Duanın sözleri yazıldı ve ezberlendi. Bu toplu dua Tanrı'nın bir Cumhuriyetçi olduğuna işaret ediyordu. Sürüyle Demokrat hayal kırıklığına uğrayacak.

Görünüşe bakılırsa, ana mesele Richard Nixon. Duyumlarıma göre, iki parti de onun adaylığı için can atıyor. Demokratların kendi aralarındaki bir muhabbete tanık olmuştum. Oradaki havaya göre, Nixon, Dulles ve Benson Demok-

rat demirbaştılar. Doğal olarak, Cumhuriyetçiler ayrı havadan çalıyor.

Dürüst Len Hall herkesin mutlu olduğunu bir kere daha ilan ediyor. Kızaklar yağlandı, Devlet Gemisi kayarak politik sulara iniyor.

Tıpkı Chicago'da olduğu gibi, burada da cesaret ve erdemin her şeyden önce geleceğini tahmin etmiştim, doğru çıktı. Ama son gece bir maşrapayla biraz samimi olduk, sanırım onu birkaç günlüğüne alacağım.

San Francisco Belediye Başkanı, Dürüst George Christopher başka yerde olsa bir emlak muhabbeti sanılabilecek bir açılış konuşması yapıyor.

Dürüst Ethel Merman az sonra şarkı söyleyecekmiş. Perle Mesta masaya bütün parasını sürüyor.

Şimdiye kadar Kongre'de olağanüstü bir gelişme yaşanmadı. O kadar iyi işliyor ki, bir kayıp çocuk bile yok. Bir *hot dog* standı bile görmedim. Eleştirmeyi hiç sevmem ama bu tür şeyler önseçim kurumunu tahrip edebilir.

Kavga yok, *hot dog* yok – kim ne yapsın böyle Kongre'yi?

Cumhuriyetçiler Kremlin'den bir şey öğrenmiş. Kürsünün arkasındaki duvarda devasa Eisenhower ve Nixon resimleri var. Stalin kültünün alaşağı edilmesinden beri böyle büyük portreler görülmüyordu.

Şu sırada, Kaliforniya Valisi, Dürüst Goodwin Knight iyi yönetim için korkusuzca meydana çıktı.

Fikir kargaşası ve farklılık bulmak için uğraşan ve bulunca da mutlu olan genelde gazeteciler ve özel olarak ben eğer bir şeyler olmazsa, göründüğü kadarıyla, dört gün sıkıntıdan patlayacağız. Bir şeyler olmalı, ama olacak gibi görünmüyor.

Oyuna hareket getirecek bir grup oyuncuyu kendim bizzat örgütlemek zorunda kalabilirim. Bu kadar huzur ve bolluk da fazla.

Yazımı bitirip yollamam için baskılar başlayabilir diye okurlarımı uyarıyorum. Bir boşluk hakkında ancak bu kadar uzun yazılabilir.

Bu yazı için beni suçlamak haksızlık olur; bu toplantının

üzerinde öyle bir sıkıntı gazı var ki, beyni uyuşturuyor ve daktiloyu durma noktasına getiriyor.

Yarın, kendim uydurmak zorunda kalsam da bazı haberler vereceğim. Belki Skid Row'da bir şeyler oluyordur. Gidip bakacağım.

Düşünebiliyor musunuz? *Hot dog* yok!

L'envoi

Bu anlatı bir fırtınayla, Donna kasırgasıyla, bir keşif gezisinin görüp görebileceği en büyük uğurlama töreniyle başladı ve ben o zaman bu işin biraz abartıldığını düşündüm. Ve doğal olarak bir fırtınayla son bulacaktı, buldu da. Ama yine ben işin ölçüsünün kaçtığını düşünüyordum. Benim Charley gezilerim basit, neredeyse kimsenin dikkatini çekmeyen işlerdi. Ne telaşa ne de bir yığın bilgiye gerek olurdu. Geriye dönüp baktığımda, bundan bir ders çıkardıysam bile, ne olduğunu bilmiyorum. Bu yüzden sondaki fırtına çok küçük bir drama için kurulmuş çok büyük bir sahneye benzedi. Kuşkusuz, ben orta boy bir fırtına ya da uygun ölçülerde ufak çaplı bir deprem yaratabilirdim ama bu anlatıda inatla, belki de aptalca, gerçeğe sadık kalacağım. Yararlanmam gereken fırtına sahip olduğum tek fırtına, içimdeki fırtına.

Sayın bayan eşim *New York Times* gazetesini indirdi ve gözünü dikip o kadar uzun süre bana baktı ki, hemen şu yakınlarda yaptıklarımı gözden geçirdim.

"Yemin törenine davetlisin" dedi.

"Hani sabahları şaka yok kuralı koymuştun."

"Burada törene davet edildiğin yazıyor."

"Kim söylüyor bunu, Allah aşkına!"

"Başkan, başka kim olacak?"

"Ama onu tanımıyorum ki. Nedir bu?"

"Dört ressam, dört şair ve dört romancı. Sen romancılardan birisin."

"Saçmalık bu" dedim, "herkes hükümetin sanatçılar hakkında iyi düşünmediğini bilir. Onlar hükümeti zorla ve şid-

det yoluyla devirme konusunu irdelerler ancak. Eminim, davet resmi değildir. Bu yeni herif otursun işine baksın. Hem *western* filmleri nesine yetmiyor? Kim takar onu?"

"Ben hiç yemin töreni görmedim" dedi.

"Ben de."

Ve biz de oraya gittik.

Bir huyumdan asla vazgeçmedim. Geç kalmaktan hoşlanmam. Tiyatroya daha gündüz matinesinin çöpleri yeni temizlenirken giderim. Bir gemiye daha kıyıdan açılmak gibi bir niyeti yokken damlarım. Bir kokteyl davetini nazlanarak kabul edip, genellikle ev sahibesi banyodan çıkmadan orada olurum.

Kennedy'nin yemin törenindeki tarihsel kar fırtınası sürüyle soruna neden oldu. Devletin bazı büyük başları geç kaldı, bazıları hiç ulaşamadı. Bizde bunlar olmadı. Zamanında vardık ve Georgetown'da hoş bir evde yerimiz ayarlandı ve ilk kar düştüğünde biz oturmuş uzun kadehlerde soğuk içkilerimizi yudumluyor ve kar tanelerinin yavaşça süzülüşünü ve sonunda bütün kentte hayatı felç edişini, yolda kalmış otomobilleri beyaz bir örtüyle kaplamasını seyrediyorduk. Bu durum burnundan soluyan bazı sorumlu kişilerin hiç hoşuna gitmemiş olabilir ama bizim için kar Washington'ı dünyanın en güzel kenti, sakin bir yer haline getirmişti. Kentlerde, motor seslerinin uğultusuna o kadar çok gömülürüz ki, bunu sessizlik sayarız. Tüm motorlar sustuğunda, etki öylesine şaşırtıcıdır ki, inanamazsınız. Rahat koltuklarımıza gömülerek pencereden, kalma niyeti her halinden belli iri kar tanelerinin her yeri kaplamasını seyretmek çok hoştu doğrusu. Ve örtü kalınlaştı. Her heykel uzun beyaz bir şapka taktı ve her mermer buruna gergedanınki gibi bir boynuz eklendi. Sokaklar terk edilmiş arabalarla dolup taştı ve kaldırımlar iki tarafı yüksek duvarlarla örülü dar patikalara dönüştü. İnsanlar, sanki hız ve duruş karı ayakkabılarından temizleyebilirmiş gibi, parmaklarının ucunda uzun ve yüksek adımlar atarak yürüyorlardı. Büyük tören hazırlıklarını düşündüm; güzellik salonlarında saatler harcayan bayanlar, binlerce dolarlık yeni ve hoş balo kıyafetleri, her geçtiği yerde derin izler bırakabilecek uzun to-

puklu kadife ayakkabılar. Binlerce dişinin yüreklerine nasıl bir kasvet çöktü, kim bilir. Doğrusu, yemin töreni yalnızca bir kişinin, kısa bir yeminle bildiği dünyadan elini eteğini çekerek ulvi meselelere dalacak ve bir daha asla o dünyaya dönmeyecek birinin umurundaydı. Ama aynı şekilde, kıyamet günü duyurulmuş olsaydı bile, bütün kadınların ilk ve tek düşüncesinin, "Ne giysem acaba?" olacağı da doğruydu. Ve melekler mahkeme odasını hazırlar, cennetlikler harp çalar ve cehennemlikler de ateşte yanarken, bayanlar ellerinde kıyafetler çılgınlar gibi bir kabinden diğerine koşuşturuyor olacaktır.

Derken, karın kalınlığı giderek artıp hareket etmek önce imkânsız, sonra da komik hale gelirken, insanlar değişti. Her şey bir anda unutuldu ve kent neşeye boğuldu. Trajedi bir bayrama dönüştü. Hava durumunu Demokratik zaferin ilahi gazabı gibi gören Cumhuriyetçiler bile eğlenmeye başladı.

Dualarımız kabul edildi. Davet edildiğimiz kokteyl partilerin hepsi kolayca yürüyebileceğimiz bir mesafedeydi.

Sabah Noel şarkısı gibiydi – "Kar her yeri kaplamış, derin, yumuşak ve pürüzsüz." Ve kar güneşin altında göz kamaştırıyordu. Gece askerler ana kavşaklardaki karı küremişti. Ve yine bekleneceği gibi, Capitol'ün platformunun altındaki yerimizi törenden çok önce aldık, o kadar önce ki az daha donuyorduk. Mark Twain, kadınları, sırt ağrısı çeken sevimli yaratıklar olarak tanımlıyordu. Diğer, tek kesin ortak özelliği nasıl unuttu merak ediyorum: Soğuk ayaklı tanrıçalar. Sıcak ayaklı bir kadın tuhaf bir yaratık olurdu.

Sanırım, yemin törenini takip edenler arasında karısının ayaklarını kucağına almış, var gücüyle ovan tek insan bendim. O bitmez duanın her cümlesinde, ayak ovuyordum. Ve dualar ilginçti, bir de kısa olsalardı. Hele biri tören yürüyüşü temposuna uydurularak okunan Tanrı'ya verilmiş genel siparişler gibiydi. Bir duada Tanrı'dan güncel olaylara eğilmesi ve olayların iyiye gitmeleri konusunda görüş bildirmesi isteniyordu. Bir duanın ortasında, kürsüden bir duman yükseldi ve ben bir an çok ileri gitmiş olabileceğimizi düşündüm ama anlaşıldı ki, bir kısa devre sorunuymuş.

Bir makamın ettiği ve ona edilen basit, yalın yemini dinlemek ne şaşırtıcıydı. Nasıl duygulu, nasıl içtendi o yemin öyle. Daha önce hiç yemin töreni görmemiştim, güzeldi ve ben mutluydum.

Tek bir olay kaldı anlatacağım ve Charley gezimi bitireceğim. Ve biz bu sahneye kesinlikle tanık olmadık ama buna rağmen bu konuda yalan da söylemedik. Hani yabancı bir yeri ziyaret edersiniz de, bir kısım başka ziyaretçiler, "Şurayı, şurayı gördünüz mü?" diye sorarlar. Hayır derseniz, bir çığlık atıp, "Ne? Niçin? En güzel yer orasıydı. Madem şurayı, şurayı görmeyecektin, neden gittin ki" derler. Biz bu soruya, "Şahane!" ya da "Olağanüstü!" demeyi öğrenmiştik. Bu sözü edileni gördüğümüz ya da görmediğimiz anlamına gelmez, sadece vaziyeti kurtarır.

Neyse, Yemin Töreni Balosu'na davetliydik, binlerce kişinin toplanacağı, bütün yeni giysilerin, kadife ayakkabı ve saç biçimlerinin sergileneceği en büyük ve en sabırsızlıkla beklenen yere. Kaldığımız konuk evinde, öteki davetliler hazırdı; parmaklar huzursuz bir biçimde tül elbiselerin orasını burasını düzeltiyor ya da saçlarla oynuyordu ve her ayna şöyle bir uzunca kendini süzme yeriydi. Her saniye kıyafetler yeniden kontrol ediliyordu. Radyo yol koşullarının çok kötü olduğunu söylüyordu. Güzel giyimli bir insan sürüsü kar serpintileri arasında ilerlemeye çalışırken, kocaman siyah resmi araçlar yol boyunca bir zincir oluşturmuştu. Birlikte son bir şampanya içtik. Sonra herkes çıktı, ev sessizliğe gömüldü, ışıklar yumuşak, oda sıcak ve yastık da rahattı. Her şey kendiliğinden oldu. Planlamamıştık. Birer bardak şarap daha içerken pencereden karlı dağları seyrettik ve sessizce odamıza süzülüp gece kıyafetlerimizi giydik. Mutfakta kendimize sandviçler yapıp tepsiye dizdik. Sonra büyük ve önemli balo davetiyesini televizyonun üzerine koyup aleti açtım. Başkanı ve eşini yakından gördük ve aşağıda üzerinde kar lekeli balo elbiseleriyle birbirini çiğneyen binlerce insan vardı. Sandviçlerimizi ısırdık ve içkilerimizi yudumladık. Ve sonra, Yemin Töreni Balosu'nu nasıl bulduğumuz sorusuyla karşılaşınca,

"Sevdik. Şahane. Olağanüstü!" dedik. Doğruydu. Ve biz bizzat orada olanlardan çok daha fazlasını görmüştük. Sanırım bu benim davet edildiğim, ve üstüne üstlük eğlendiğim, en iyi baloydu.

Ertesi sabah kar durmuştu ve biz de yola çıktık.

Bunu biliyorum ama yine de söyleyeceğim: Kocaman ve gizemli Amerika benim düşündüğümden daha kocaman. Ve daha gizemli.

III.
ÇEŞİTLİ MAKALELER

JOHN STEINBECK hemen her konuda yazmaya istekli, aslında heveslidir ve bu onun meslek hayatının hem bir uğraşı hem de son derece aydınlatıcı bir gerçeğidir. Steinbeck, roman ve öykü yazarı olarak, hiç durmaksızın her şeyi dener. Yüksek modernistlerle aynı dala nadiren konmasına rağmen, o modernistlerin durmak bilmez "yeni bir şey yap", biçemle oyna, mitik bağlamları kurcala ve modern zamanların kıvrımlarını çıkart anlayışını paylaşır. Yabancı ülkelere gidip yerleşmesi ve I. Dünya Savaşı'na katılması için yaşı çok gençti; F. Scott Fitzgerald'dan altı, Ernest Heminway'den üç yıl sonra doğan Steinbeck, "Altın Kelepçe" adlı makalede (bkz. I. Bölüm) yazdığı gibi, "Şanssız Kuşak"tan biriydi, "çünkü ne bir kuşağa aittik ne de bir tane icat etmeye niyetimiz vardı. Bizden önceki Kayıp Kuşak tüm borçlarını ödemişti ve artık kayıp değildi. Beat Kuşağı ise uzak bir gelecekteydi." Oyuncul bir biçimde bir eşikte doğduğunu belirtir Steinbeck ve aslında onu tanımlayan da budur. Realist, natüralist, sembolist, fabülisttir o. Oyun yazarı, romancı, gazeteci de. En acı gerçeklerin de, müzikal komedilerin de yazarı. Steinbeck kategorileştirilmeye karşı çıkar. *Fareler ve İnsanlar*, *Ay Battı* ve *Burning Bright* birer "oyun-kısa roman", kendi yarattığı bir biçimde yazılmış eserlerdir. *Gazap Üzümleri*, kapsamlı bölüm araları ve mistik anlatımıyla belgesel filmlere öykünmüştür. *Cennetin Doğusu*'ndaki iç gözlemler, yakın tarihli kritiklerin belirttiği gibi, ilk üst-kurgu örneklerinden biridir. "Şanssız Kuşak"ın gönüllü yurttaşı olan Steinbeck bu sanatsal belirlenimsizliği bir avantaja dönüştürür. Kurguda deneysellik hakkından asla vaz-

geçmez; düzyazılarında ise, "Alicia'ya Mektuplar"da olduğu gibi, ilgisini çeken her konuyu inceleme hakkından.

> Geçmişte hikmetinden sual olunmaz bazı eleştirmenlerimiz beni bir karınca yuvası seçip orada oturmadığım için fena halde haşladılar. Benimki iflah olmaz bir dert. On üçüncü yüzyıl elyazmaları kadar, modern otomobiller de beni ilgilendiriyor. Süreçleri seviyorum ve bir izleyici olarak ben belki de dünyanın en kolay tavlanan insanıyım.
>
> Bir markette turptan gül oyan bir aleti tanıtan bir kız, koca mağazada bir tek beni yakaladı ve gösterisini bana yaptı. Kaldırımda çantasına açıp, "Şu gördüğünüz..." diye başlayan bir adam görmeyeyim, çanta kapanana kadar ben oradayım. (*Daily Mail*, 7 Ocak 1966)

Steinbeck'in "dağınık" ve "çizgi dışı" ilgi alanlarını gösteren en iyi örneklerden biri, kendisinden spor hakkında bir makale isteyen *Sports Illustrated* dergisi için kaleme alınmış olan "Derken Kolum Koptu" yazısıdır. Bu yazı işleri müdürü Ray Cave'e hitaben yazılmış bir mektuptur aslında. Tutkulu bir muhabir, dergilerin müdavimi olan Steinbeck düzyazılarında, ister bir kitap, bir oyun hazırlıyor isterse çok sık olduğu gibi bir deneme kaleme alıyor olsun, belli bir okura –genellikle bir arkadaşına– hitap etmeye bayılırdı. Mektup ona geniş bir fikirler yelpazesi içinde dolaşma özgürlüğü veriyordu; adı geçen makalede olduğu gibi, yazar Salinas günlerinden bir anıyla başlar, *Oxford English Dictionary*'den (başucu kitabı) bir alıntı yapar, avcıların, balıkçıların ve beysbol oyuncularının spor alışkanlıklarına değinir (balıkçılık, *Le Figaro*'da yayımlanan "Balıkçılık Üzerine" adlı makalede görüleceği gibi, onun gözde uğraşlarından biridir), tohum yarışması gibi tam anlamıyla aptalca ama eğlenceli bir önerinin ardından kısaca tarihsel bağlam anlatılır ve makale boğa güreşleri üzerine, cesaretin anlamına ilişkin görüşler ileri sürdüğü, ciddi, derin bir fikir yazısı olarak sona erer. Steinbeck'in

ufku çok geniştir; ciddiden aptalca olana, tarihselden ahlaki olana, düşünselden öğretici olana uzayıp gider. Ve bütün bunların gerisinde başka, tipik bir Steinbeck'çi "düzey" vardır. Bir spor dergisi için yazması istendiğinde, Steinbeck dört dörtlük bir yazar-sporcu havasına girer ve bir bakıma, 1930'lu yılların başından beri Steinbeck'in sanatsal rakibi olan, boğa güreşi hastası, avcı ve balıkçı Ernest Hemingway'la tatlı tatlı dalga geçer.

Konu sınırı yoktu. 1954'te, II. Dünya Savaşı'nda İtalyan sahillerinde görev yapan Navy Task Group 80.6'te Steinbeck'le birlikte olan arkadaşı Henry Ringling North'un isteğiyle Steinbeck, Barnum and Bailey Circus programı üzerine eğlenceli bir makale yazdı. Aslında, Steinbeck sık sık ve ateşli bir biçimde, köpekler konusunda olduğu gibi, sanatçının ilgisini çeken her şey hakkında yazma özgürlüğünü savunuyor, tarihin yürüyüşünde yaptığı gibi zekâsını konuşturuyor ya da her türden yenileştirme projesinde yaptığı gibi yenileşme arzusunu dile getiriyordu.

Steinbeck sık sık, sevgiyle ve genellikle hayal gücünü zorlayarak, köpekler hakkında yazdı: *Tortilla Flat*'te Korsan'ın kraliyet bandosu; yolda ölen Joads'ın köpeği; *The Winter of Our Discontent*'ta, "ağır adımlarla yürüyen, vakur, arada bir kamyonlardaki yolcuların listesini koklamak için duran" banker köpeği Red Baker'ın havalı yürüyüşü. Ve elbette Charley. Steinbeck'in II. Dünya Savaşı'nda bombardıman uçağı personeline ait "tuhaf karışım" dediği köpeklere ilgisinde sevgi ve şefkat vardır. Ya da "Alicia'ya Mektuplar" dizisinin bir mektubu (19 Ocak 1067) Saygon havaalanında çalışan izci ya da bekçi köpekleri konusuna ayrılmıştır. Ne var ki, en iyi yazılarının köpeklerle ilgili oluşunun, çoğu yazısında olduğu gibi, kişisel bir nedeni vardır. Örneğin, 1935'te, arkadaşı Wilbur Needham'a yazdığı bir mektupta seyretmekte olduğu özel bir Meksika köpeğini anlatır:

> Tamazunchale köyünde bir kapı eşiğinde yatan bir köpek vardı. Evin iki domuzu ve dört de tavuğu bulunu-

yordu. Ve hepsi öteki domuzlar, köpekler ve tavuklarla birlikte çakıl taşı döşenmiş bir sokakta bir arada yaşıyordu. Şimdi Corazón del San Pedro Martín de Gonzáles y Montalba olarak çağıracağımız bizim köpeğimiz kendi domuzlarının evin önündeki çöpleri yemesinden hoşnuttu ama yabancı bir domuzun, diyelim yan komşunun domuzunun, bölgesine girmesine izin vermiyor, ne zaman böyle bir teşebbüs olsa bizim Corazón vs. keskin dişlerini konuşturuyordu. Gürültü patırtının ardından Corazón ayrıcalık ve özel mülkiyet duygusuyla halinden memnun kapı eşiğine geri dönüyordu. Ama bir sabah ben kendi kapımda, Corazón da kendi kapısının önünde otururken, tahminen aşağı mahalleden tamamen yabancı bir domuz sınırı geçerek atılmış bir top lahanaya sulandı. Ve bu yaşlı koca bir domuzdu. Corazón del San Pedro Martín de Gonzáles y Montalba'nın yerinden fırlamasıyla domuzun buduna dişlerini geçirmesi bir oldu. Ama domuz da hızla dönüp Corazón'un kulağından bir parça kopardı. Corazón önce feryadı bastı, sonra da süklüm püklüm eşiğine döndü. Ve kafasını şöyle bir çevirip benim olanları fark edip etmediğime baktı. Benim her şeyi gördüğümü anlayınca, tuttu kendi tavuklarından birinin kafasını kopardı. (Benson 322)

"Başıboş Köpekler Üzerine Başıboş Düşünceler" yazısında anlatılan İngiliz seteri olan Toby de aynı oranda acımasız ve aynı oranda oyuncul bir metnin konusu olabiliyordu. 1936'da, Steinbeck *Fareler ve İnsanlar* üzerinde çalışırken, yavru Toby "bir gece yalnız başına kalınca, hazırlamakta olduğum kitabın yarısını konfeti yapmıştı. İki aylık çalışmam parçalanmıştı. Tekrar başa döndüm. Başka bir taslak da yoktu elimde. Deliye döndüm ama zavallı küçük dostum eleştirel davranıyordu" (Benson 327) diye anlatır. Ve son köpeği, "türünün mükemmel bir örneği" olan Angel, bir İngiliz teriyerdi. 1965

yılında, daha yavruyken Steinbeck'e gelmiş ve "Frank Loesser'ın yeni müzikalinin provası boyunca hiç sesini çıkarmadan yerinde oturmuştu. O bir müzikal provası izleyen tek köpekti." (*SLL* 814-15)

Steinbeck birçok yirminci yüzyıl yazarından daha büyük bir iştahla tarih ve bilim okuyordu; bu bütün düzyazılarında tarihsel şahsiyetlere ve olaylara yaptığı göndermelerden de kolayca anlaşılır. 1940'ların sonuyla 1950'lerde, özellikle, Steinbeck tarihsel konulara ilgi duymuş ve önemli şahsiyetler hakkında filmler yapmayı ve oyunlar yazmayı, kahramanlar ya da örnek hayatlar etrafında dönen öğretici parçalar kaleme almayı düşünmüştü. 1946 yılında, Elia Kazan'la *Viva Zapata* filmini bitirdiklerinde, "Yeni bir film, Kutsal Kitap'ın dört bölümünden hareketle İsa'nın hayatını anlatan bir film" yapma isteğini dile getirmişti (*SLL* 343). Ne film bitti, ne 1946 tarihli "Salem'in Cadıları" adlı film senaryosu taslağı meyvesini verdi ne de Columbus üzerine bir oyun ve Vikingler (Ibsen'in ilk oyunlarından biri olan *Vikingler Helgoland'de*'nin değiştirilmiş bir hali) üzerine bir başka oyun sahneye konabildi. Ölü doğmuş "The Last Joan" taslağı, Burgess Meredith'in belirttiği gibi, "cadılıkla ilgili olacaktı. Ve modern bir anlamda bu Jan'ın bize atom bombası hakkında söyleyeceklerine kulak versek iyi olacaktı çünkü son kez bize neler olacağını söyleyen bir Jan'ımız olacaktı" (Benson 588). Jan Dark hikâyesi, özel olarak, onu cezbediyordu –bunu ilk kez *Le Figaro*'da yayımlanan "Hepimizin İçindeki Jan" yazısında görebiliriz– çünkü onun hayatında kendi hayatına ilişkin önemli şeyler bulabileceğine inanıyordu. Aslında, Steinbeck her ne şekilde olursa olsun, vicdana duyduğu saygıyı asla yitirmemiştir: Tom ve Ma Joad, "Doc", *Cennetin Doğusu*'ndaki Çinli Lee ya da Sam Hamilton, Steinbeck'in *Journal of a Novel*'da yazdığı gibi, "küçük ve korkmuş insanları karanlıktan aydınlığa çıkaran o ateşin bekçilerinden biri"dir. "Günümüz yazarları, hatta ben bile, ruhun tahrip edilmesini kutlamaya eğilim duyuyorum ve Allah bilir, yeterince tahrip edildi zaten. Ama öyle yol göstericiler,

Plato, Lao Tze, Budha, Mesih İsa, Paul ve büyük Musevi peygamberler gibi büyük insanlar var ki, inkâr ya da ret için hatırlanmıyor yalnızca... Yazarın görevi kaldırmak, genişletmek, yüreklendirmektir" (JN 115). Jan'ın bir asker, politikacı, teolog olarak hayatı çok basit olarak, tarihte, Steinbeck'in belirttiği gibi, belki de "hepimizin içinde" yaşayan bir "mucize"yi arayan o yol göstericilerden birinin hayatıdır. Yenisiyle paralellikler bulmak için Eski Ahit'i satır satır didikleyen Püritenler gibi Steinbeck de tarihte çağdaş meselelerin habercisi "tipler" araştırıyordu. Bu tipoloji tutkusu hayatının sonlarına doğru Kral Arthur destanlarına olan ilgisini açıklar; bu hikâyeler kendimize dair çok şey anlatır.

Hayatının son dönemlerinde Ben Franklin'in yaptığı gibi, Steinbeck de makale, deneme ve mektuplarında, bazıları ciddi bazıları şaka yollu, bir dizi öneri ve proje sunmuştur. Buluşları harikadır, özellikle aynı zamanda bir mucit de olan Bayan Richard Rodgers'a anlattığı birkaç buluşu: "Bir kum saati gibi yapılmış bir plastik kavanoz" (*SLL* 489), içine su, kokulu sabun ve kadın iç çamaşırları atılıyor ve "bir kokteyl gibi sallanıyor" (*SLL* 489) (bu fikir daha sonra, *Travels with Charley*'de ülkeyi boydan boya geçerken karavanda çamaşır yıkamaya uyarlanacaktır). Steinbeck'in buluşları arasında "koyu bir takım elbisenin yakalarına onu bir gece kıyafetine çevirecek sökülüp takılır ipek kaplamalar" ya da "açılmalarını önlemek için kadınların uzun gece elbiselerinin altına giyilen özel çoraplar" (*SLL* 493) vardır. *Louisville Courier-Journal* için yazdığı bir makalede en saçma buluşlarından birini, bir otomatik golf makinesi öneriyordu.

> Bu golf-mobilin yanına takılan, çeşitli ağaç ve demirlerin bağlandığı bir dizi koldan oluşan bir alettir. Bu aletin içi boş basınç tüpleri ve bir otomatik ayar düzeneği vardır. Bütün yapacağınız Univac'a ya da büyük IBM hesap makinelerinden birine bütün tıbbi bilgilerinizi, kan sayımını, psikiyatri raporunu, gittiğiniz kulüpleri, okul derecelerini, ev içi sorunlarını, en son

kan basıncınızı, sinirlendiğiniz olayı, polis sicilinizi ve kandırma standardınızı kaydedin.

Univac kadranından golf makinenizi otomatiğe ayarlayın, golf-mobili çalıştırın ve rahat bir koltuğa yerleşip keyfinize bakın. Ve kurulmuş düzenek sizin yerinize oyunu oynar, kesme atacağınız yerde kesme atar, falso vereceğiniz yerde verir, en zor atışları bile zorlanmadan yapar, hatta göstermelik bir öfkeyle golf-mobilin tamponlarında sopa bile kırar.

Sonra size skoru bildirir ve tekrar canınız oynamak isteyene kadar motoru susar. Buna en hakikisinden tuşlu golf denir. (17 Nisan 1957)

Steinbeck sık sık bazılarının anlamakta güçlük çektiği eğlencelik yazılar yazıyordu. Neden yere göğe sığdırılamayan bu yazar şöhretini korumakta hiç titiz davranmaz, küçük denemeler yapar, hep en iyi eserler vermeye çalışmazdı? Hep batılı kalan Steinbeck kendi keşfettiği entelektüel uğraş alanının sınırlarını da belirlemeye hakkı olduğunu iddia eden biriydi.

Steinbeck aynı zamanda eline ne geçirirse kurcalar, arabalar ve silahlar gibi mekanik şeylere bayılırdı.1951'de, "Bana bir kutu ıvır zıvır, hurda metal ve ağaç parçaları verin, istediğiniz yere bir baraj kurayım" (Benson 674) diye yazıyordu. Evindeki buluşlar bu kategoriye girer. "Biri bir keresinde Washington Anıtı'nı bana verseler onu deriyle kaplamaya başlayacağımı söylemişti" ("Alicia'ya Mektuplar", 11 Aralık 1965). Steinbeck ağaç oymacılığı yapardı ve Floransa zanaatkârları konusunda bir heykel yapmayı planlıyordu. "Makinesiyle bütünleşmiş" ve "aşırı yüklü eski Hudson'ını" hep yürüten Al Joad gibi, ya da *Cannery Row*'da T Model'i tamir eden "tamircinin Allah'ı, dönen, sarsılan, patlayan her şeyin peygamberi" Gay gibi makineleri bilen insanlar onu hep çekmiştir. *Sea of Cortez*'de şeytani makine "Deniz İneği Hansen" önemli karakterlerden biridir. Gazeteciliği boyunca teşekkür yazıları çoğu kez Steinbeck'in insani vasıflar at-

fettiği arabaları üzerine yazılmıştır. Kiraladığı bir Land Rover, "dört tekerlekli çekişi ve ölümsüzlük iradesiyle kamyon benzeri, ağır, çirkin ve yüksek bir yaratık"tır (Daily Mail, 7 Ocak 1966:6). Bir Citroën "Sağlam, akıllı, ucuz tam bir Fransız otomobili. Motoru, bir yamaca gelinceye kadar çok güçlü ve seri, bir kişiliği var." Ve eski bir Rolls-Royce'un "küçümseyici bir kibarlığı vardır ve Stonehenge'den biraz daha genç, ondan biraz daha iyi durumda"dır (Benson 728). Bu araba sevdası "'O' Dediğimiz Bir T Model" makalesinde açıkça bellidir.

Steinbeck'in bütün düzyazılarında, bir mizah ve eğlence duygusu vardır; hatta en "ciddi" kurgularında bile, zekâ, espri ve alay öğeleri yanında komik durumlar da bulabilirsiniz.

Onlarca yıl, büyük oranda esprileri yüzünden, Mark Twain ciddiye alınmamıştı. John Steinbeck o kadar çok Twain'den bahseder ki, daha yaşlı yazar genç için neredeyse kesin olarak bir modeldir. İkisi de hayatlarının son dönemlerini Amerika'nın doğusunda geçiren batılı yazarlardır ama hayatları boyunca batılı dik başlılığı bırakmamışlardır. İkisi de sıklıkla "popüler" yazarlar olarak, yani bilerek sıradan okura bir şeyler anlatmaya çalışan ve bunu başaran –ikisi de çok satan kitaplar yazmıştır– yazarlar olarak küçümsenmiştir. Başarılarının bir sonucu olarak, iki yazar da ulusal kahramanlar haline gelmiş, gülerek ve ağıtlar yakarak, yozlaşma, akılsızlık ve bağnazlığa karşı vicdanın sesi olmuşlardı. Ahlakçı olmakla birlikte, iki yazar da zenginler ve güçlülerle ve özellikle kendilerini aşırı ciddiye alanlarla dalga geçmeyi seven put kırıcılardı. Çok katı, espri yoksunu ve genellikle kerameti kendinden menkul genel-geçer ahlaka karşı çıkarlar. İki yazar da, genellikle mizahi bir dille, Huck Finn ya da *Cannery Row*'daki Mack gibi toplumu karşısına alan ve daha insancıl ve makul olan kendi ahlak kurallarına göre davranan kişileri, "serseri" tipleri anlatır. Ve hem Twain hem de Steinbeck arkalarına yaslanıp kendileriyle dalga geçebilir; onları bize sevdiren de bu özellikleridir.

Steinbeck'in ölümünden birkaç ay sonra arkadaşı hakkın-

da yazan Nathaniel Benchley onun özgün mizah anlayışını belki de herkesten daha iyi anlatıyordu:

> Ölümü ardından yazılanları okuyunca, onun eserleri hakkında çok sayıda analitik yazıya rastladım, gazetecinin biri utangaçlığına verdiği kişisel bir anısını anlatmış; ama hiçbir yerde onun karakterinin en görkemli yanına, mizah anlayışına ilişkin tek kelime edildiğine tanık olmadım. İyi mizah analize gelmez (E. B. White bunu incelenmek üzere kesilen bir kurbağanın ölmesine benzetir) ve John'un mizahı analize hiç gelmez çünkü onunki uyduruk bir mizah değil, onun çılgın hayal gücünün, hayret verici bilgi birikiminin ve sözcükleri seçişindeki titizliğinin eseri olan bir mizahtır. Sözcüklere gösterilen bu saygı ve titizlik onun hiçbir biçimde bayağılığa düşmemesini sağlamıştır; birçok insanın öfkelerini edepsizlik yaparak kustuğu yerde, o bir yandan sıkışan hava boşalsın diye iğneyi batırırken aynı zamanda da usulca konuyu değiştirirdi. Bir örnek vereyim, yeter: Yaklaşık üç yıl önce, Paskalya zamanı, Sag Harbor'da Steinbeck'leri ziyaret etmiştik. John ve ben hanımlardan önce kalkıp kahvaltı hazırlıyoruz. John yeni bir tost makinesi icat etmekte olan bir adam havalarında mutfakta kendi kendine homurdanıp duruyor, mutfaktan dert yanıyor. Birden kahve makinesi taştı, her yana kahve püskürttü ve mutfağı buhar kapladı. John bir yandan düğmeyi kapatmak için yerinde sıçrarken, bir yandan da bağırıyordu: "Bıktım! Tabii, ben bir baş belasıyım! Tabii, evde kimse elimi bir şeye sürmemi istemez! Bıktım artık!" Bir süre sonra hem o hem de kahve makinesi fokurdamayı kesti ve John yeniden su doldurdu içine. Sanırım o gündü, John ısrarla akşamdan kalma olduğunu reddetti ve sonra bir an düşündü ve ekledi: "Elbette, başımda ense kökümden başlayan bir ağrı var..." John bir protesto olarak o sabahın geri kalanını Paskalya yumurtası boyayarak geçirdi. (*Paris Review* 164)

Derken Kolum Koptu

Sevgili Ray Cave,

29 Ağustos tarihli mektubunu aldım ve benim bir sporcu, belki alışılmışın dışında ama yine de sporcu olduğumu düşündüğünü öğrenmek hoşuma gitti. Biliyorsun sanırım, sık sık şöyle teklifler alıyorum: "İkinci sınıf İngilizce dönem ödevini yazacaksın yoksa takımda seni oynatmayız." Bu bir kriz. Eğer dönem ödevini yapmazsam, spor hayatım bir daha geri gelmemek üzere bitecek. Öte yandan, ben öğretmene verilen türden iyi bir dönem ödevi yazabilecek kadar iyi bir yazar değilim. Bir keresinde, hatırlıyorum, bizim spor düşkünü okullarımızdan birinde bir hocanın İngilizce kompozisyon sınıfında, çim sahadaki mükemmelliği diğer yeteneklerini tüketmiş bir futbolcu vardı ama zalim okul yönetmeliği onun bir makale yazmasını şart koşuyordu. O da yazdı ve benim dostum olan hoca hayretler içinde kaldı. Bu Emerson'ın en iyi parçalarından biriydi ve bizim futbolcunun yaklaşımı o kadar saftı ki sözcükleri bile doğru hecelemişti. Ve çocuk hocanın bunun kendisinin eseri olmadığını söylemesine çok şaşırmıştı.

Eskiden tüylerimi diken diken eden bir gölge yazarlık deneyimim olmuştu, bunun etkisini hâlâ taşırım. Kaliforniya, Salinas'ta, dördüncü sınıf öğrencisiydim, en iyi arkadaşım Pickles Moffet adlı bir oğlandı. Neredeyse mükemmel bir çocuktu çünkü herkesten daha hızlı ve isabetli taş atardı, elma çalmakta ya da Episcopal kilisesinin bodrumundaki kek bölümünü talan etmekteki cesareti dillere destandı; misket ve alt

mı üst mü oyununda becerikliydi ve Allah vergisi bir dövüş ustasıydı. Pickles'ın bir tek kusuru vardı. Tek bir İngilizce cümle yazmak, şimdi bizim dizlerinin bağı çözüldü dediğimiz duruma çok benzer bir şoka sokuyordu onu. Düşün şimdi, Salinas'ta, Fransızların dediği gibi, tomurcuklanan bir bahar, sokaklarda şahane su birikintileri, çimenler, yaban çiçekleri ve mantarlar boy vermiş ve her yerde beyaz duvarlara atıp yapıştırmak için top yapacak tam kıvamında çamur bulabiliyorsun ki, kimse bu işte Pickles Moffet'ın eline su dökemezdi. Tıpkı tatlı ve masum bir dünyaya doğmak gibi, salt esrime devriydi.

İşte tam o günlerde bizim hoca kâbus gibi tepemize bindi. Bize bir ev ödevi verdi. Hepimiz a b a b veznine göre birer dörtlük yazacaktık.

Pickles'ın işi bitti diye düşündüm. Gözleri kaydı. Avuç içleri terlemeye başladı ve adaleli vücudu zangır zangır titriyordu. Onu sakinleştirip rahatlattım biraz ama Pickles'ın içinde bulunduğu durumu göstermek için söylüyorum, Bayan Warnock'un yeni boyanmış bembeyaz evine bir çamur topu attı ve koca evi ıskaladı, düşünün.

Sanırım, Pickles'ın hayatını ben kurtardım. Ona iki dörtlük yazacağımı ve birini ona vereceğimi söyledim. Eminim, bu hikâyede ahlaki bir sorun var ama neresinde? Pickles'a verdiğim dizeyle o A aldı, kendime yazdığımla ben C aldım.

Bu haksızlığın beni ne kadar kötü etkilediğini söylememe gerek yok. Hiçbir şiire bu kadar düşük bir not verilmemişti, en azından onlar aldıkları not kadar kötüydüler. Ve, tahmin ediyorum, haksızlık duygusu dikkatimi dağıtmış olmalı ki, öğretmene gittim ve "Nasıl oluyor da, Pickles A alırken ben yalnızca C alıyorum?" diye itiraz ettim.

Öğretmenimin yanıtını hayatım boyunca unutmadım. Dedi ki, "Pickles'ın yazdığı Pickles için takdir edilmeye değer. Senin yazdığın ise yeteneğinle bağdaşmıyor." Görüyor musun? Spor her şeyde var, dize yazmada bile; ve ne zaman bir başarı kazanmakta olduğumu düşünsem, bu hikâye aklıma gelir.

Başında da dediğim gibi, makale yazmam için çok teklif alıyorum ve bazen ret mektubu normalde makalenin olabileceğinden daha uzun oluyor.

Her zaman sporla ilgilendim ama bir katılımcı olmaktan çok bir gözlemci olarak. Bana öyle geliyor ki, her spor, belki bilinçdışı olarak, bir tür ölüm kalım savaşı pratiğidir. Takım sporlarımız, stratejisi, taktiği, lojistiği, kahramanlığı ve/veya korkaklığıyla, savaşı taklit ediyor. Her tür bireysel rekabet kuşkusuz tek bir kavganın, milyonlarca yıl süren hayatta kalma kavgasının izlerini taşıyor. Gerçekçiliği bulan ve piyasayı oldukça köşeye sıkıştıran Yunanlılar bir askerin eğitimine ona dans öğreterek başlardı. Danstaki ritim, incelik ve eşgüdüm bir acemi askeri dört dörtlük bir savaşçı yapabilir. Bu bağlamda, Girit'in dağlılarının erkek erkeğe yaptığı danslarda, hareketlerin kılıç kalkan kullanma, savunma ve saldırma, hamle yapma ve çekilme hareketleri olması ilginçtir. Onların bunu bildiğini sanmıyorum ama yaptıkları bu.

Spor sözcüğünün kendisi de ilginçtir. "Disport" (OED: "Dikkatini üzücü şeylerden uzaklaştırma, boş verme, dolayısıyla hoşça vakit geçirme ve eğlenme") sözcüğünden geliyor. Eski devirlerden beri insanlar ölümcül ya da ciddi şeyleri hafife alarak onlara dayanabilmiştir: Yunanlılar hariç; onlar yarışmalarında kendilerine dayanıklılık, güç ve cesaret vermesi için tanrılara armağanlar sunuyordu. Belki de, bizim değerlerimiz ve tanrılarımız değişti, kim bilir?

Benim spor hayatımda anlatılacak bir şey yok. Ben bir zamanlar umut vaat eden bir ciritçiydim; kolum kopana kadar cirit savurdum. Boksta da oldukça iyiydim bir zamanlar, nedeni de asıl olarak bokstan nefret etmemdi; bir an önce bitirip çıkmak istiyordum. Biliyorum, bu boks değil, dövüş.

Avcılıkla ilgili fikirlerim yüzünden epey çok tepki aldım. İhtiyaç varsa, hayvanların öldürülmesine hiçbir diyeceğim yok. Muhtaç olduğum ya da yemek istediğim her şeyi, akrabalarım da dahil, öldürürüm, öldürebilirim ve her zaman öldüreceğim. Ama vahşi hayvanları sırf bunu yapabileceğimizi kanıtlamak için öldürmek, bana göre, hayvanlardan üstün olduğumuzu

kanıtlamıyor, tam tersine derinden derine öyle olmadığımız duygusu yaratıyor. Doldurulmuş, donuk saydam gözlü hayvan başlarıyla dolu bir oda bana sahibi adına üzüntü verir; adamcağız o kadar kendisinden kuşku duymaktadır ki, sürekli kendini kanıtlamak ve başkaları görsün diye kanıtları saklamak zorunda kalmıştır. Benim saygı duyduğum ve hayran olduğum, avlanmanın ülke ekonomimizin büyük bir kısmını oluşturduğu zamanların anısıdır. Günümüzde avcılar arasında ölüm oranı spor müsabakalarındakinden daha yüksek olmasına rağmen, biz o geçmişin anısını hâlâ canlı tutuyoruz.

Mumyalanıp muhafaza edilen canlı türlerinden, halka açık iki örneğin hoşuma gittiğini kabul etmek zorundayım. Bunlar Moskova'da Kızıl Meydan'da sergileniyor ve binlerce insan onları görmeye gidiyor. Yakınlarda bu ikiliden daha tehlikeli olanı kaldırıldı ama yanlış bir gerekçeyle.

Kan sporları denen tilki avı gibi sporları çekici ve bazen de vahşice güzel buluyorum. Ayrıca, tilki avı asil sınıf içinde nüfus patlamasını engellemek ve saf kan atların sayısını artırmak gibi faydalı işlevler de görüyor. Tilki nüfusu, görünüşe bakılırsa, bundan bir biçimde etkilenmiyor.

Spor denen diğer şeylerden çok ben belli bir tür balıkçılığı seviyorum. Gizli kapaklı işler çevirme, bir günah işleme kuşkusu yaratmadan yalnız başına kalabilmenin neredeyse tek yolu balık tutmaktır. Balıklar tarafından rahatsız edilmemek için yemsiz avlanmak bile mümkündür. Psikanalist kardeşlik grubunun balık avlamaya saldırmamış olmasına şaşırdım çünkü, bana sorarsanız, aralarında bir rekabet olmalı. Bir balık oltasıyla iki saat, hasta divanındaki on saate değer, hem de daha ucuza gelir.

Benim balık avlama merakımın büyük balıkçılık oyunuyla ilgisi yoktur. Bu işi iyi yapan insanların kuvvetine, becerisine ve dayanıklılığına hayran olmakla birlikte, gördüğüm kadarıyla dev deniz yaratıklarını tekneye çekme çok ağır bir işçiliğe dönüşüyor. Ve üst kattaki sobaya bir kova kömür taşımaya ölümüne direnen nice kişi, öldüreceği ve fotoğrafını çektikten sonra denize atacağı bir balıkla boğuşurken kal-

bine yenik düşüyor. Balıklar üzerine hem zoolojik hem de ekolojik olarak araştırma yaptım ve yıllar önce bir keresinde Kaliforniya Balıkçılık ve Avcılık Komisyonu için çalıştım; orada milyonlarca alabalığın yetiştirilmesine yardım ettim. O zaman balıklara hayran olmayı öğrendim ama zekâlarına saygı duyduğum söylenemez. Ve bana öyle geliyor ki, balıkçılığı aklına koyan biri bundan iyi para kazanabilir ama bilgisi balık tutmayla sınırlı kalır. Bu bilgi pazar pikniğinde ya da okul aile birliği toplantısında pek işe yaramaz.

Bildiğimiz hemen bütün spor dallarının bir tarihi var görünüyor ve bir biçimde hepsi hayatta kalmamız için çok büyük önem taşıyan olayların törensi bir biçimde yeniden canlandırılmasıdır. Örneğin, on altıncı yüzyılda at üstünde yapılan mızrak dövüşü Roma İmparatorluğu'nun son dönemlerinde ağır zırhlı süvari birliği taktiklerinin pahalı ve kurallı bir taklidiydi. Makineli tüfekler ve zırhlı araçlar sayesinde, bir zamanların asil şövalyelerinin yerini tankçı birlikleri aldı. Sembollerin inatçılığı ilginçtir. Tankçı subaylar, en azından birkaç yıl öncesine kadar, resmi üniformalarına mahmuz işaretli apoletler takıyordu.

Sporlarda yalnızca eski zaferler anılmaz, ortaçağa özgü korkuların bazıları da sporda yaşatılır. Tarihte bütün balıkçıların baş belası kesilmiş köpekbalıklarına karşı duyulan nefret ve korku köpekbalığı avının çok popüler olmasına neden olmuştur. Köpekbalığı avında neredeyse bir zafer şenliği ve kurban ederek cezalandırma vardır. İnsan bu büyük ve ilginç hayvanları yalnızca eğlenmek için değil, hain ve zalim bir düşmana karşı adaleti sağlama duygusuyla da öldürür. Balıklar genellikle fotoğraf çektirildikten sonra denize atılır. Köpekbalıklarının nazik ekolojik dengenin unsurları olabileceğine ilişkin en ufak bir anlayış yoktur. Yenebilir köpekbalıkları, örneğin, mavi, beyaz ve leopar köpekbalıkları nadiren yenir ve hiç düşünülmez ki, köpekbalığı sayısındaki artışın köpekbalığı dinamizmiyle hiçbir alakası yoktur; artışın nedeni her geçen gün denizlere köpekbalıklarını besleyecek daha fazla çöp atmamızdır.

Görüyorsun, benim spora ilgim çok genel ama mesafeli. Bir keresinde postayla timsah güreşi kursuna yazıldığımı ve pratik yaptığımı söylesem inanmazsın, dolayısıyla anlatmayacağım.

Evet, benim spora ilgim sessiz ve derinden. Ben özellikle bizim beysbol dediğimiz rounders'a bayılıyorum. Buna spor demeye bin şahit ister. Oyuncuların da bu oyunu gerçek bir sporcu gibi yaptıklarını düşünmüyorum. Asıl olarak kazanmak istiyorlar; kazanırlarsa daha çok para kazanacaklar. Beysbolda ben oyundan çok seyircilerden hoşlanıyorum. Herhalde bu nedenle bir Met fanatiğiyim. Ama yıllardır evimiz bu yüzden duygusal çalkantılar yaşadı. Karım, bir Dodger çiftliği olan Fort Worth'ta doğup büyümüş biri olarak, bir Dodger fanatiğiydi. Her yıl ateşlenir, umutlanır, dualar eder, gözleri parlar, bağırır çağırırdı ve sonunda, sezonun bitimiyle, bahardaki yeni sezon hazırlıkları başlayıncaya kadar sürecek olan ölümcül bir hüzün çökerdi eve. Sanıyorum, bizim aile herhangi bir dinsel örgüte vermediği manevi enerjiyi Dodger'lara verdi. Bu, kuşkusuz, onların batı ligine ilticaları öncesiydi. Karım her tür hileyi ve dangalaklığı hoş görebilir, hatta savunabilir de, ama ihaneti asla. O da şimdi bir Met fanatiği ve yuvamız yeniden huzura kavuştu.

Önceleri, durumu kurtarmak için söylüyorum, ben bir Oriole fanatiğiydim, hatta o kulüpte küçük bir hissem bile vardı. Başka bir takımı tutarsanız, söyleyecek bir şeyleriniz olar ama eğer Oriole fanatiği olduğunuzu söylerseniz, size gülerler ve yüzünüze bakmazlar bir daha. Onların dipte kalacaklarına garanti gözüyle bakıyordum ama şimdi yukarılara tırmanarak beni iki kere şaşırttılar. Neredeyse Senators taraftarı oluyordum çünkü onların kazanmasını yasaklayan bir federal yasa var. Sonra Met oldu da, ben de rahatladım.

Beysbol yabancılarda bir tür hırçın ketlenme hali yaratıyor. Bir keresinde, Londra'da, çok eski ve can ciğer bir dostumun evinde konuktum, Lordlar Kulübü'nde sıkıcı ve önemli bir kriket maçını izliyorduk. Oyuncunun biri hızlı bir topu kaçırınca, karım yaygarayı bastı, "Tut şunu be! Ne yani,

donuna mı girsin?" Oturduğumuz bölümde bir ölüm sessizliği oldu, belli ki ev sahibimiz bütün kulüplerinden bir süre uzak kalacaktı. Karıma nazikçe bir uyarıda bulunmak istedim. "Sevgilim" dedim, "böyle yapma."

"Süt çocuğu, tutsaydı topu" dedi, benim kibar *moglie*'m.

"Bana beysbolu anlatma" dedi ev sahibimiz, "o bizim rounders dediğimiz oyun işte, ve onu da iyi bilirim. Unutma, ben de *Egbert's Field*'de oynadım." Beysbolun bir spor ya da oyun ya da müsabaka olmadığını anlatmanın bir yolunu bulamadım. Beysbol bir zihinsel durumdur, öğrenilmez.

Şimdi benim neden *Sports Illustrated* için spor yazıları yazamıyor olduğumu anladın sanıyorum. Benim ilgi alanlarım çok dağınık ve çok kuralsız. Ama gençlik, şiddet ve altın madalya konusundaki Amerikan kültünü biraz anlamsız buluyorum. Bana öyle geliyor ki, "hayatın gölgeleri uzarken" bizim sevgili yurttaşlarımız yarışmacı sporlara daha çok eğilim duyuyor ama bu tempo düşürülmeli. Kaplumbağa yarışı olmaz, olsaydı sıkıcı olurdu. Ama, tembel biri olarak, yıllar önce benim egomu ve rekabet hırsımı tatmin eden ve eğilimlerime uyan bir spor keşfettim. Adı asma yarışı. Her yarışmacı belli bir yükseklikteki bir direğin etrafına birer üzüm asması tohumu ekiyor ve direğin tepesine ulaşan ilk asma yarışı kazanıyor. Ama günde otuz santim uzadığı bilinen bazı çılgın asmalar var ve bu bazı yarışmacıların yüreğini ağzına getirebilir. Bu hırslı insanları düşünerek –onlardan biri de benim– daha sakin ve sağlıklı bir yarışma buldum ve bazı temel kurallar koydum. Bu meşe ağacı yarışması. Hevesli oyuncuların her biri bir meşe palamudu ekiyor. Bu yarışmanın bariz üstünlüğü, kararlaştırılan bitiş yüksekliğine bağlı olarak, nesiller boyu sürebilecek olmasından geliyor. "Yarış başlasın!" haykırışıyla birlikte, bitiş bayrağının üç yüz yıl sonra inmesine kadar, büyüme ve yenilenmenin her türünü yaşama zevki tadılabilir. Bu süre zarfında, başlangıçtaki yarışmacıları bir sürü torun temsil ediyor olabilir zira ağaç yarışı insanlara başka sporlarla da uğraşma fırsatı verir, örneğin sevgililer bulma.

Yalnızca Anglosaksonların spor dediği, nefret ettiği halde sürüler halinde katıldığı bir başka faaliyetten, boğa güreşinden bahsetmek istiyorum. Bu konuda eksiksiz bir eğitim aldım, okudum, araştırdım, seyrettim. İlk dehşetin ardından ölümcül güzelliği, ilk *Verónica*'dan son *faena*'ya kadar olan mükemmel biçimi ve inceliği gördüm. Birçok büyük boğa güreşi seyrettim (İngilizcede yalnızca güreş deniyor). Hatta Manolete'yi Ernest Heminway'den daha çok seyrettim. Arenalarda birkaç büyük ve güzel şey de gördüm. Ama sadece birkaç kez çünkü büyük bir olaya tanık olmanız için çok fazla boğa güreşine gitmelisiniz. Ama ben dünyada büyük olan her şeyin çok az olduğunu düşünüyorum. Kaç tane büyük sone var dünyada? Kaç tane büyük oyun? Yeri gelmişken, kaç tane büyük üzüm asması var?

Toromaki denince akla gelebilecek duyguların hemen hepsini yaşadığımı düşünüyorum; sonunda matadorun kıyaslanamaz cesaretinin az da olsa izleyicilere de cesaret verdiği görüşüne vardım. Hayır, bu öyle kör ve cahilce bir kutlama değil. Arenalarda cirit attım ben. Eksik kilolu boğaları, karına sarılan kum torbalarını, güdükleştirilmiş boynuzları ve kapı açılırken boğanın omzuna yapılan barbütrat iğnesini bilirim. Ama hakikat anı dedikleri bir an, bir yücelme anı, insan ruhunun yenilmezliğinin ve anlatılamaz müthiş cesaretinin taçlandığı an da vardı arenada.

Ve sonra kuşkular birikmeye başladı. Tanıdığım matadorların ruhu boğalar için Toledo çeliğinden yapılmış bir kılıç gibiydi ama hepsi emprezaryolarından korkuyorlardı, eleştirmenlerinin elinde oyuncak olmuşlardı ve inanılmaz açgözlüydüler. Belki seyircilere belli türden bir parça cesaret aşılıyorlardı ama seyircilerin ve dünyanın ihtiyaç duyduğu ve duyacağı türden bir cesaret değildi bu. Tehlikeli bir politik tutum takınmış, boğanın boynuzlarına hiç dokunmadan ahlaki bir kavga veren bir boğa güreşçisini ne gördüm ne de duydum. Ve giderek öyle bir kanıya kapıldım ki, matadorun o harika cesareti, öğleden sonraları törenle boğa katliamından daha hayırlı işlerde kullanılabilirdi. Öfkesi burnunda McCarthy'nin

suçlamalarını yanıtlamak için ayağa dikilen bir Ed Murrow, Alabama'da seçim sandığına giden çelimsiz bir zenci, ölümüne uçan ve bunu bilen bir Dag Hammarskjold olabilirdi örneğin; bu muhtaç olduğumuz cesaret türü çünkü nihayetinde yenmemiz gerekenler boğalar değil, korkarım, kendi sefil, ödlek ve haris benliklerimiz.

Ya işte böyle, Ray Cave, spor hakkında bir makale yazmamı istemen bir hataydı. Allah kahretsin, ben daha Eddie Kranepool'un ortalama vuruş sayısını bile bilmiyorum.

John Steinbeck

Balıkçılık Üzerine

Ben dünyada başka insanların balık tutuşunu izleyen ilk ve tek gözlemciyim. Bana göre, balık tutma biçimi ve balık tutmaya yaklaşımlar belli ulusal karakter özelliklerini gösterir. Bu görüşle, yıllarca balıkçıyla balığın ilişkisi üzerine kafa yordum. Dolayısıyla, bir pazar öğleden sonra Parisli balıkçıları en iyi gözlemleyebileceğim Oise'ın yolunu tutmamdan daha doğal bir şey olamazdı.

Belki Fransız balıkçılığına ilişkin vardığım sonuçlarla tezat oluşturur diye önce bu konudaki Amerikan ve Britanyalı tavırlar ve yöntemler üzerine bazı tespitler yapmalıyım.

Amerika'da balık tutmanın birkaç özelliği var ve ben bunlardan sadece ikisine değineceğim. Birincisi, bütün Amerikalılar analarının karnından balıkçı doğduğuna inanır. Birinin balık tutmaktan hoşlanmadığını söylemesi anne sevgisinin inkâr etmesi ya da ay ışığından nefret etmesiyle birdir.

Amerikalı balık tutmayı bir spordan öte bir şey olarak kavrar; o doğaya karşı kişisel savaşıdır. Yığınla malzeme, hepsi de son derece pahalı kamışlar, misinalar, oltalar, yemler, yalancı yemler satın alınır. Aslında balıkçılık malzemelerinin üretimi ve satışı Amerika'nın en büyük iş kollarından biridir. Ama iş malzemeyle de bitmez. Balıkçının balığa uygun özel giysileri olmalıdır ve yine çok pahalı kıyafetler alınır. Sonra, eğer gücü yetiyorsa, bir ameliyat odası cerrah için neyse bir balıkçı için de aynı anlama gelen özel bir balıkçı teknesi satın alınır ya da kiralanır.

Balıkçı binlerce mil yol kat etmeyi, kendini sıkı bir disiplin altına almayı, özel bir dil öğrenmeyi ve bir tür balıkçılar

dinine girmeyi gönüllü olarak kabul eder. Bütün bunların amacı balıklar üzerinde üstünlüğünü göstermektir. O, büyük zahmet ve küçük besin değeri demek olan denizlerin kocaman ve güçlü sakinlerini tercih eder. Bir kere düşmanına bağlanmış olan balıkçı kendini dişçi koltuğu gibi rahatsız bir sandalyeye çivileyerek bedenine fiziksel işkence yapar ve kolları kopana kadar saatlerce bekler. Ama balıktan daha iyi olduğunu kanıtlamıştır. Ya da rakiplerin yan yana fotoğraf çektirebilmesi dışında hiçbir değeri olmayan çeşitli balıkların savaşçı niteliğini kutlayabilir. Balıkçı balığa büyük zekâ ve dillere desten bir kuvvet bahşeder ki, sonunda onu yenerek kendisinin daha zeki ve güçlü olduğunu göstermiş olur.

Amerika'da ikinci ama önemli bir balıkçılık alanı politikadır. Hiçbir aday önce bir balık yakalayıp onunla bir fotoğraf çektirmeden herhangi bir mevki için seçim yarışına girmeyi aklından bile geçiremez. Balıkçı olmayan biri başkan seçilemez. Bu Fransız okurlarıma bizim politikacıların neden derelerde ve ırmaklardâ bu kadar vakit geçirdiklerini açıklayabilir. Golf politik önem açısından balıkçılık yanında solda sıfır kalır ama bu durum belki bugünlerde değişiyor.

Britanyalı balıkçının tavrı farklıdır; balıkçılık kendisinde mazur görebildiği bütün kaba duyguları açığa çıkarır. İngilizlerin özel mülk tutkusu, dere ve ırmaklarda balık tutma hakkı ve bu hakkın müzakeresi konularında zirveye ulaşır. İdeal bir Britanyalı balıkçı hikâyesi şöyle bir şeydir:

Güzel bir çayırın ortasından geçen bir derede suya gömülü bir kütüğün altında, yıllardır karşısına çıkan en iyi rakiplerini alt etmiş dillere destan, büyük bir alabalık yaşarmış. Bütün ülke onu bilirmiş. Ona isim bile takmışlar. Duruma göre Yaşlı George ya da Yaşlı Gwyndolyn diyorlarmış. Yaşlı George'un bu kadar uzun ömürlü oluşu alabalıkla İngilizler arasındaki yerleşik centilmenlik kurallarına atfedilebilir. Kuşkusuz, ucunda bir solucan takılı bir oltayla küçük bir çocuk ya da yarım sandık dinamit lokumuyla herhangi biri Yaşlı George'un işini bitirebilirdi ama bu tıpkı tavuk hırsızı bir tilkiyi vurmak gibi Britanyalı olmayan bir davranıştır; has Britanya-

lı yirmi beş atlıyı ve elli tane toplumsal bakımdan ehil köpeği, bizim Yaşlı Wilbur diyeceğimiz, tilkinin peşine takar. İngilizler "Yaşlı" sözcüğünü aşırı duygusallık sınırında bir sevgi ifadesi olarak kullanırlar. Kocasını gerçekten deliler gibi seven bir Britanyalı kadın onun adının önüne "zavallı" sözcüğü ekler ve böylece koca Zavallı Yaşlı Charley olur ama bu hoşlanmama sınırında bir tutkudur.

Bizim ideal balık hikâyemizde, balıkçı felsefi arka planını sağlama almak için Izaak Walton'ı yeniden okur, sürüyle pipo tüttürür, bütün dili bir dizi balık hırıltısına indirger ve sonunda bir akşam Yaşlı George'a doğru yola koyulur.

Sürünerek batık kütüğün yakınına gelir ve üstünkörü bağlanmış yalancı sinek yemli oltasını kütüğün üstüne gelecek şekilde sallar, yem sanki Yaşlı George'un ağzına girecektir. On ya da on beş yıldır bu neredeyse her gece Yaşlı George'un başına gelmektedir. Ama o akşam belki Yaşlı George ağzı açık uyumaktadır, belki de sıkılmıştır artık. Kanca gelir ağzına takılır. Sonra balıkçı, gözlerinden yaşlar akarak Zavallı Yaşlı George'u çekerek çimenlerin üzerine yatırır. Büyük askeri başarılara imza atmış Yaşlı George oracıkta çırpınarak ölür ve bütün ahali üzüntüye boğulur. Balıkçı George'u yer, yanında haşlanmış Brüksel lahanası vardır; balıkçı ceketinin koluna siyah bir kurdele diker ve sonraki yıllarda yerel pub'da insanların kafasını ütüleyecek kadar konuşma gücü kazanmış olur.

Şimdi bir yaz günü, pazar öğleden sonra sevimli Oise'ın kıyısını düşünün. Bu çok farklı bir balıkçılık. Herkesin kendine ait bir yeri var ve oradan kımıldamıyor, ara sıra geçici olarak bir kayığın direklerin arasına, bazen de ona ayrılmış sevgili küçük istasyona bağlandığı oluyor. Balıkçılar yerlerinden kımıldamadığına göre, balıkların da kımıldamadığı akla geliyor. Statüko evrensel olsa gerek. Kıyıda bir yeri olan bir adam gördüm, üzerinde koca bir şemsiyesi, şemsiyenin altında bir kamp sandalyesi, yanında bir şişe şarabı vardı ve kamışlardan, alçak, sağlam bir çit yapılmış ve kenara bir sıra sardunya ekilmişti.

Balıkçı malzemesi basit ve değişmez. Pahalı olmayan ama genellikle süslü, maviye, kırmızıya, bazen de şeritler halinde birçok renge boyanmış bambudan bir olta takımı. Topluiğne başı kalınlığında bir olta ve ucuna takılmış küçük bir ekmek topağı. Parisli artık balık tutmaya hazırdır.

Burada duygu yok, rekabet yok, ihtişam yok, ekonomi yok. Ara sıra küçük aptal bir balık yavrusu oltaya takılabilir ama çoğu zaman sanki balıkla balıkçı birbirlerine kesinlikle bulaşmayacaklarına dair karşılıklı şeref sözü vermişlerdir. Ayrıca, belli ki, konuşma konusunda da bir kural var. Balıkçının gözleri rüyadaymış gibi bakar, kendi düşüncelerine dalmıştır, sessizce kendisini ve dünyayı gözden geçirir. Balık tutuyor ya, kimse onu rahatsız edemez. Kendi hayatının ya da başkalarının hayatının her türlü geriliminden ve baskısından uzaktır. Amerika'da, iki haftalık bir tatilin yükünü atmak için üç hafta dinlenmek gerektiği söylenir. Oise için bu geçerli değil.

Paris usulü balıkçılığı çok takdir ettiğimi anladım. Bu kutsal uğraştan, bir insan dinçleşmiş ve ruhunu kontrol altına almış olarak çıkar. Aylak değildir. Balık tutmaktadır o.

Bir bambu kamış, olta ve misinalar ve bir kutu ekmek kırıntısı almak için daha fazla bekleyemem. Bir insana onurlu bir biçimde ve huzur içinde tek başına kalma fırsatı veren bu pratiğe katılmak istiyorum. Öyle geliyor ki, bu eşsiz bir tecrübe olacak.

Sirk

Hey gidi günler! Ben büyüme çağındayken Salinas'ta, Noel, Bir Mayıs ve benzeri, çok sayıda güzel tatil günlerimiz vardı ama bunların hiçbiri baharın sonlarına denk düşen belli bir günle boy ölçüşemezdi. Misket sezonu bitmiş ve topaç sezonu da sıkıntı vermeye başlamış olurdu ki, birdenbire yol kenarındaki bahçe duvarları bir gecede kaplanlar ve fillerle, palyaço ve atların üzerinde ayakta duran hoş kadınlarla dolardı.

İçimiz kaynamaya başlar, topaçları bırakır ve gözümüzü ufka diker bakardık. O zaman büyüklerimiz bize muhtemelen bir şurup içirirlerdi, bilmezlerdi ki biz sadece sirkin nasıl bir şey olduğunu hatırlamaya çalışıyoruz. Ve hatırlayamazdık çünkü geçen yılki sirk iz bırakmadan bir rüya gibi gelip geçmiştir.

O GÜNÜN gecesi uyumazdık. Trenin sesini duymadan uyanmamak kuraldı. Sirk treninin düdüğü bildik trenlerden farklıydı. Günün ilk ışıklarıyla birlikte Yİİİ-HUU, Yİİ-HUU, Yİİ-HUU diye öterdi o.

Üçüncü tekrardan önce yataktan tamamen giyinik halde fırlar, kapıyı çarpar ve Stone Street'ten Depo'ya doğru koştururduk. Koşarken çocukların oluşturduğu akıntılar ve girdaplara kapılırdık. Katolik kilisesine vardığımızda bir çocuk seli olurduk ve Castroville Street'in köşesini dönerken, bir girdap oluşurdu. Ve işte orada, kenarda, kafes vagonlar, bagaj ve bilet vagonları, atların ve fillerin kapalı büyük vagonları, gösteri ekibinin yolcu vagonları, hepsi de baş döndürücü sirk renklerine boyanmış, sarı, mavi ve kırmızı.

Onca çocuk ayak altında dolaşırken koca sirk çadırını nasıl dikmişlerdi, bilmiyorum. Demircilerin çekiçlerini, çekiçlerin çınlamalarını ve kızaklar üzerinde kafeslerin çağlayan gibi yere kayışını hatırlıyorum. Aslanın, keçinin, kurdun ve çiğnenen otların kokusunu, mutfak çadırından gelen kahve kokusunu hatırlıyorum. Bazılarımızın, şanslı olanlarımızın, su taşıma, at tutma gibi işlerde yardım etmesine ve hatta bazı hayran olduğumuz hayvanların başında geçit törenine katılmasına izin verilirdi ve sanki bunları yapmak tek başına yeterli değilmiş gibi, bu şanslı çocuklar mutfak çadırda bir kahvaltı ve bedava giriş biletiyle ödüllendirilirlerdi. Herkes görebilsin diye yukarıya kaldırılan bedava bir giriş biletinden daha büyük bir ödül olabilir miydi?

O günlerde benim Shetland ve Cayuse kırması bir midillim vardı ve şimdi fark ediyorum da, bu büyük bir şeymiş. Her yıl bu sevimli sirk insanları midillimi satın almayı istiyor ve bana inanılmaz paralar teklif ediyordu. Bu haftalar boyu kulaktan kulağa yayılır ve hem bana hem de midilliye bir tür kutsallık kazandırırdı. Çocuklar sadece midillimin ensesine dokunmak için küçük bir ücret ödüyordu. Sık sık, eğer satmaya razı olsaydım, bu sirk insanları ne yaparlardı acaba diye merak etmişimdir.

Sirk daha sonra hafızaya bir girip bir çıkan düşler gibiydi. Akşam yemeşil, ve sosisli sandviç ve keten helvası yemekten şişmiş bir yüzle eve geldiğimizde, büyüklerimiz otomatik olarak bir hap yutturup bizi yatağa yatırırdı ve biz direnemeyecek kadar kendimizden geçmiş olurduk.

Ama hikâye bunlarla da bitmiyordu. Sirki izleyen haftalarda köpeklerimizi neredeyse canlarını alana kadar terbiye etmeye çalışırdık. Kedilerimizi sergilenmek için bir kuş kafeslerine sokmaya çalıştık. Midillim benim onu diz çöktürtme çabalarıma amansızca direndi. Sirkin etkisinden kurtulmak uzun zaman alıyordu. Palyaço mu, akrobat mı yoksa at cambazı mı olacağımıza karar veremiyorduk ama çağrılacağımızdan zerre kadar kuşkumuz yoktu. Sirk bizim geleceğimizdi. Başka hiçbir iş onun yanına bile yaklaşamıyordu.

Kısaca, sirk tek tek bireyler olarak kanımıza böyle girdi.

Ama sirk bir duygular yumağı ve onun, bildiğimiz her şeyden daha uzun bir geçmişi vardır. Roma daha çocuktu sirk yaşlandığında. Filler, kaplanlar ve gümüş takımlı eğitilmiş Tesalya atları bizim antik dediğimiz şeyler doğmadan önce Kartaca, Nîmes, Arles ve Roma'nın dar sokaklarından geçerdi.

Roma döneminde, kazanılan muhteşem zaferin ardından, köleler ve ganimetler, nadir bulunan güzel hayvanlar, palyaçolar geçmişteki her şeyle dalga geçerek gösteriler yaptılar. O zaman bile küçük köpek bir fil başlığı, ev kedisi aslan yelesi takıyordu. Şimdi çok komik olan şeyler o zaman da komikti: Küçücük bir arabaya binmiş dev gibi bir adam, uzun sopaların üzerinde yürüyen adam, başından aşağı bir kova su boşalacağından habersiz palyaço ve hepsi de sanki, "O kadar böbürlenme çünkü gülünç olmana az var" diyen kral ve kahraman parodileri.

Sirk belki o zaman şimdikinden daha vahşiydi ama öz olarak aynı sirkti. Çok az değişti çünkü insanlar değişmesini istemiyor. Sirk bizim en eski ve en köklü eğlencemiz.

Ve bunun nedeni sirkin, gündelik hayatın çirkinliklerine karşı güzellik, sıkıntıya karşı heyecan yaratarak, hayatın ritmini değiştirmesidir. Aslan terbiyecisi ve akrobat, korkaklığımız ve şapşallığımıza karşı cesur ve beceriklidir ve palyaçolar, bencil trajedimizin komik görünmesini sağlar. Her erkek, her kadın ve her çocuk sirkten zindeleşmiş, yenileşmiş ve hayat mücadelesine hazır çıkar. Hangi doktor bunu yapabilir ki?

Başıboş Köpekler Üzerine Başıboş Düşünceler

Bir süre önce türümüzün ortaya çıkışı ve gelişmesi üzerine yazan bilge biri, köpeğin ehlileştirilmesinin ilk insanın ateşi kullanmasıyla aynı önemde olduğunu ileri sürüyor. Bir köpekle kurduğu dostluk sayesinde insan algı gücünü ikiye katlıyordu, ayrıca bu köpek, tarih öncesi insanın ayaklarının dibinde uyuyarak, onu öteki hayvanların saldırısından koruyup rahat bir uyku çekmesini sağlamıştı. İngilizcede köpekler üzerine ilk denemeleri bir başrahibe büyük bir manastırda yazmıştır. Bu kadın bekçi köpeği, tazı, İspanya'dan gelen spanyel dedikleri ve yaralı kuşları bulup getiren köpek, *venerie* köpekleri vs. şeklinde bir liste yapmış ve en sonunda, "bayanların pireleri uzaklaştırmak için kucaklarında taşıdıkları beyaz küçük köpekler" olduğunu eklemişti. Ne zengin bir düşünce! Kucak köpekleri bir süs değil, bir mecburiyet.

Günümüzde köpeğin işlevi değişti. Kuşkusuz, takip için av köpekleri, yarış için tazılar, zağarlar, seterler ve akıl almaz işler yapan spanyeller bugün de var ama genel köpek nüfusu içinde bu saydıklarım artık bir azınlıktır. Birçok köpek süs olsun diye besleniyor ama şimdiye kadar en büyük sayıya yalnızlığa çare olan yoldaş köpekler ulaşmıştır. Bir kadının ya da bir erkeğin güvenilir dostu. Utangaç birine bir izleyici. Çocuksuz birine bir çocuk. Sabah yediyle dokuz arasında New York sokaklarında köpeklerle sahiplerinin kaldırımdan ağaç diplerine, oradan çöp kutularına gidip geldiklerini görürsünüz. Bunlar apartman köpekleridir. Günde iki kere dışarı çıkarılırlar ve klişe olsa da, sahibiyle benzerlikleri gerçekten insanı şaşırtır. Adımları benzer, kafa yapıları benzer.

Amerika'da hayat tarzları ve köpekler değişiyor. Birkaç yıl önce Airedale çok meşhurdu. Şimdi Cocker meşhur ama Poodle yükselişe geçti. Bin yıl önce, hatırlıyorum, her yerde Pug vardı.

Biz Amerika'da çalışmayan köpekleri çok abartılı bir biçimde dejenere ettik. Öyle uzun ve dar kafalı Collie'ler yetiştirdik ki, artık evin yolunu bulamıyorlar. İdeal Dachshund o kadar uzun ve alçak ki, omurgası ortadan bel veriyor. Dobermanlarımız paranoyak. Boston Bull'ların kafası artık o kadar kocaman ki, yavrular anne köpeklerin karnından ancak sezaryenle alınabiliyor.

Apartman köpekleri için üzülmek boşuna. Kırdaki köpeklerden iki kat daha uzun yaşıyorlar. Kuşkusuz kat be kat daha fazla sıkılıyorlar ama olsun. Bir sabah bir taksi tuttum ve şoföre bir hayvan mağazasının adresini verdim. Şoför, "Bir köpek mi arıyorsunuz? Ben size bir tane verebilirim. Benim köpeklerim var" dedi.

"Hem bir tane de değil, öyle mi? Peki nasıl oluyor bu?"

"Şöyle" diyerek, taksi şoförü anlatmaya başladı. "Bir apartmanda bir cumartesi gecesi bir kadınla bir erkek oturmuş içkilerini yudumluyor. Gece yarısına doğru tartışma başlar. Kadın, 'Senin şu lanet köpeğin. Kim onun pisliğini temizleyecek, yürüyüşe çıkaracak ve besleyecek, söyler misin, ve eve gelir gelmez onu başımıza çıkardın' der. 'Köpeğime katlanamıyor musun?' 'Ondan nefret ediyorum.' 'Peki öyleyse' der erkek, 'istediğin bu demek. Gel, Spot' ve adamla köpeği sokağa çıkar. Adam bir banka oturur, kuçusunu kollarına alır ve ağlamaya başlar. Sonra ikisi birlikte bir bara giderler ve adam herkese dünyada kimsenin dostuna böyle davranamayacağını anlatır. Bir süre sonra bar kapanır, geç olmuştur, içki etkisini göstermeye başlamıştır ve adam eve gitmek istemektedir. Bir taksi tutar ve köpeği taksi şoförüne verir. Bu her cumartesi gecesi başıma gelir."

Benim bazı acayip köpeklerim oldu. Bir keresinde, hatırlıyorum, kocaman bir İngiliz seterim vardı. Sizin göremeyeceği-

niz şeyler görürdü. Bir ağaca saatler boyu havlardı, bütün ağaçlara değil, tek bir ağaca. Üzüm zamanı bağlardan tek tek kopardığı üzümleri yerdik ikimiz de. Armut zamanı rüzgârın düşürdüğü armutlarla karnını doyururdu ama elmaya ağzını bile sürmezdi. Yıllar ilerledikçe dünyadan elini eteğini çekti. Sanırım, sonunda insanlara güvenmez olmuştu. Düşüncelere dalıp gidiyordu. Bütün komşu köpekleri toplar ve onlara nutuklar çeker, vaaz verirdi; sonunda bir gün beş dakika gözlerini üzerime dikti, baktı, baktı ve yürüdü gitti. Eyaletin farklı yerlerinde dolaştığını duydum. İnsanlar onu yanlarında tutmayı denemiş ama bir iki gün sonra bizimki tekrar sırra kadem basıyormuş. Kanımca o bir kâhindi ve misyoner olmuştu. Adı T-Dog'du. Çok sonraları ve binlerce mil uzakta bir yerde, bir bahçe duvarında üzerinde "T-God" yazan bir tabela gördüm. Bana göre, bu oydu ve adının bazı harflerini değiştirmiş ve bütün köpeklere mesajını iletmek için dünyaya geri dönmüştü.

Her cins köpeğim oldu ama bir cins var ki, hep istememe rağmen hiç sahip olamadım. Hâlâ var mı acaba? Dünyada bir zamanlar bir beyaz İngiliz Bull Terrier vardı. Topluca ama çevikti. Burnu benekli ve gözleri üçgendi, öyle ki görseniz umursamadan gülüyor sanırdınız. Cana yakındı ve kimseye dalaşmazdı ama mecbur kalırsa kavgada da çok iyiydi. Kendi halinde, uysal bir köpekti ama asla korkak değildi. Düşünceli, içine dönük bir cinsti ama muazzam meraklıydı da. Ensesinde ufak bir boğum olurdu. Kulakları bazen kesilirdi ama kuyruğu asla. Yürüyüş için çok iyi köpekti. Birlikte uyumak için mükemmel bir köpekti. Duygularını dışa vururdu. Her zaman bir tane bu cinsten bir köpeğim olsun istedim. Dünyada hâlâ var mı, bilmiyorum.

Yakalanmış Ateşböcekleri Gibi...

On bir yaşındaki oğlum geçenlerde yanıma geldi ve acı çeken bir hastanın sesiyle, "Daha ne kadar okula gitmek zorundayım?" diye sordu.

"Yaklaşık on beş yıl" dedim.

"Aman Tanrım" dedi umutsuzca, "buna mecbur muyum?"

"Korkarım, mecbursun. Biliyorum, berbat bir durum ve sana berbat olmadığını anlatmaya çalışmayacağım. Ama sana şunu söyleyebilirim: Eğer şansın yaver giderse, bir öğretmen bulabilirsin ve bu şahane bir şeydir."

"Sen buldun mu, peki?"

"Hem de üç tane" dedim.

Yetişkinler genel olarak okulun ne kadar zor, anlamsız ve uzun olduğunu unutur. İnsanın bilmesi gereken her şeyi ezberleyerek öğrenmesi en güvenilmez ve nafile bir çabadır. İnsan beyni için okumayı öğrenmek belki de en zor ve en devrimci şeydir, inanmıyorsanız, okuma yazma bilmeyen yetişkinlerin sonradan öğrenmekte ne kadar zorlandıklarına bakın. Okul kolay olmadığı gibi, çoğu zaman eğlenceli de değildir; ama eğer şansınız varsa, bir öğretmen bulabilirsiniz. Hayatta üç tane gerçek öğretmeniniz olmuşsa, sizden şanslısı yok. Benim birinci öğretmenim lise fen ve matematik öğretmenimdi, ikincisi Stanford'daki yaratıcı yazma hocam ve üçüncüsü ise ortağım ve dostum Ed Ricketts'ti.

Ben öteden beri, büyük bir öğretmenin büyük bir sanatçı olduğuna ve sayılarının büyük sanatçılar kadar az olduğuna inanırım. Hatta, ortaçağdan beri en büyük sanat, insan aklı ve ruhuyla ilgili olanıdır.

Bu üç öğretmenimin ortak bir yönleri vardı: Hepsi de yaptıkları işi seviyordu. Onlar anlatmaz, yakıcı bilme arzusuna katalizör olurdu. Onların etkisiyle ufuklar genişler, korku azalır ve bilinmez olan bilinebilir haline gelirdi. Hepsinden önemlisi, hakikat, o tehlikeli şey, güzelleşir ve eşsiz bir şey olup çıkardı. Yalnızca ilk öğretmenimden söz edeceğim çünkü o başka şeyler yanında, keşif duygusu da aşılamıştı.

Bizi bağırmaya, kitapların havada uçuştuğu tartışmalar yapmaya teşvik ediyordu. Okulun en şamatacı sınıfı onunkiydi ve bundan haberi bile yoktu sanki. Hiçbir zaman konuya, geometriye ya da ezbere dua okumaya saplanıp kalmazdık. Fikir jimnastiğimizin sınırı dünyaydı. O ciğerlerimize merak üflemişti, öyle ki bir ateşböceği gibi olguları ya da gerçekleri avcumuzun içine almayı öğrendik.

İşten atıldı, belki de haklı olarak, çünkü bize temel bilgileri öğretmeyi başaramamıştı. Öğrenilmek zorunda olan bilgiler vardı. Ama o bizim içimizde salt bilinebilir dünya tutkusu yarattı ve bende hiçbir zaman yakamı bırakmayan bir merak duygusu uyandırdı. Basit aritmetik problemlerini çözemiyordum ama onun sayesinde yüksek matematiğin müziğe çok benzediğini hissetmiştim. Kovulduğunda içimizi bir üzüntü kapladı ama ışık asla gitmedi. Üzerimizde imzasını bırakmıştı, zihinlere kazınan öğretmenin edebiyatıydı bu. Sonraları bana çoktan unutulmuş gerçekleri anlatan birçok öğretmenim oldu. Ama içimde yeni bir şey, yeni bir tavır ve yeni bir açlık yaratan sadece üç öğretmenim vardı. Sanıyorum, ben büyük oranda o lise öğretmenimin imzalanmamış elyazmasıyım. Böyle bir insanın ellerinde ne ölümsüz bir kudret vardır!

Önündeki on beş yıllık angaryanın korkusuyla titreyen oğluma şunu anlatabilirim: Tozun, karanlığın içinde bir yerlerde yıllarını aydınlatacak bir büyü gerçekleşebilir... eğer şansı varsa.

Hepimizin İçindeki Jan

Jan Dark üzerine uzun uzun, özlemle düşünmemiş yazar bulmak zordur, hangi dilde olursa olsun. Her zaman onun hakkında dört yeni oyun olur. Hikâye birçok yönden yeniden yazılır. Biri onun çıkardığı seslerin gerçek sesler mi yoksa yeniyetme bir genç kızın iç konuşmaları mı olduğu üzerinde durur; öteki yazar onun itirafı ve yenilenmiş imanıyla, inancıyla ortodoksluk arasındaki seçimiyle ilgilidir.

Jan ve dönemi üzerine yazılmış tarihlerin, tanıklıkların, romanların ve oyunların çoğunu okudum ve sanıyorum bütün zamanlardan yazarlar için onun hikâyesini bu kadar çekici kılan şeyin ne olduğunu biliyorum. Bu hikâyede kesinlikle evrensel bir yan var. Herkes Jan'ın hikâyesinde kendinden bir parça, her ne olursa olsun, kendi inancının bir onayını bulabilir. Bu konuda yazılanların muazzam çokluğu ve çeşitliliği bunu kanıtlar. Ama acaba diyorum, belki çok açık olduğu için söylenmemiş başka ve daha temel bir niteliği mi var bu hikâyenin?

Jan'ın hikâyesi belki olmayabilirdi, ama oldu. Bu mucizedir; insanı kaygılandıran, rahatsız eden gerçek. Jan'ınki o kadar akıl almaz bir peri masalı ki, eksiksiz tarihsel kayıtlar ve kanıtlar olmasa, kimse böyle bir şeye inanmazdı. Eğer bir yazar kurgulamış olsa böyle bir şeyi, hikâye yerden yere vurulur, insan zekâsına hakaret sayılırdı. Aklı başında hiç kimse, her satırı uydurma, yalan ve doğallıktan uzak olan böyle bir öfkeli, duygusal romansla vaktini boşa harcamazdı.

Hikâyeyi eleştirenler duyulan sesleri yorumlamakta hiç zorlanmaz. Birçok duyarlı çocuk gündüz düşlerinde sesler duyar; ama o noktadan sonra tarihsel saçmalık başlar.

Jan'ın zamanında bir köylü kızı bir hayvandan az daha değerli bir şey sayılırdı. Yöre eşrafından kimsenin onun sesine kulak vermesi beklenemezdi. Politika onun sınıfından birine açık bir alan değildi; aslında, toplumsal merdivenin en üst basamağındakilerin politik fikirlere erişme imkânı vardı. Ve Jan'ın ileri sürdüğü fikirler basitti. Bütün ömürlerini Avrupa'daki iktidar oyunlarının inceliklerine harcamış insanlar için bu fikirlerin ne gibi bir geçerliliği olabilirdi?

Okuma yazması olmayan ve politik olarak mevcut bile olmayan bir sınıftan gelen bu kız, iktidar zincirlerini bir bir tırmanmış, ince oyunlar ve kararsızlıklar içinde bocalayan bir veliaht prense ulaşmış ve meslekten danışmanlarının bilgi ve tecrübesine rağmen onu ikna etmeyi başarmıştı. Bu komik, ama olmuş.

Ayrıca bu daha ilk mucizedir. Onun zamanında uygulanan askerlik bilimi en titiz elemelerin geçerli olduğu bir faaliyet alanıdır. Komutan olmak için kabul edilmiş bir kan bağının olması yetmez, ayrıca çocukluktan itibaren eğitim görmek de gerekirdi. Bir asker beşikten itibaren işini öğrenmeye başlardı. Yeni yeni yürüyen çocuklar için yapılmış zırhlı elbiselere bakın. Savaş dikkatlice sistematikleştirilmişti ve bale gibi biçimselti. Saldırı ve savunma belirlenmiş hareketlerle yapılıyordu ve bunlar değişmezdi. Savaş amatörlerin işi değildi. Komuta etmek köylülerin işi hiç değildi. Bir orduyu yöneten, hareketlerine yön veren, devrimci taktikleri hayata geçiren bir kız çocuğu –tecrübesi ufak bir koyun sürüsünü gütmekle sınırlı bir kız– hikâyenin en az inandırıcı olan kısmıdır.

Ama komutan olmuş, taktikleri hayata geçirmiş, ve kazanmıştır bu kız. Rüzgârın değiştiğini önceden görmüş, askeri önyargıları elinin tersiyle itmiş ve zafer kazanmıştı. Bir düşünün, komutanları nasıl bir korku ve telaş almış olsa gerek... bu tıpkı Parisli bir çamaşırcı kızın Majino Hattı'nın korunmasız olduğunu ileri sürmesi ve genel kurmayın onun sözünü dinlemesi gibi bir şeydi. Günümüzde hale bir kasa havuç getirmiş bir köylü kızının arabasını orada bırakıp, Ulusal Meclis'e gitmesi ve orada meslekten parlamenterleri, par-

tilerinin kafalarında tali bir yer işgal etmesi gerektiğine ikna etmesi gibi bir şeydir. Bu o zaman olduğu gibi bugün de mümkün değildir.

Jan'ın akıbeti belki de hikâyenin en inanılmaz parçasıdır. Eğitim almadan asker ve politikacı olabilmesi yetmezmiş gibi, bir aziz ya da bilge kişi gibi yaşadığı hayatın gizli ödülü olarak teolog haline geliyordu. Bu zorluklar içinde yetişen, yoksul çocuğun bir düş ve bir mucize olacağına kim inanırdı ki?

İşte, bence, hikâye gerçeklik duygularını zedeliyor olsa da, yazarları Jan'a çeken şey budur. Hayatın bize sundukları ışığında, nelerin olabileceğini ve olması gerektiğini biliriz. Ama aramızda kuralların bir tarafa atıldığı düşler görmeyen kimse yoktur; ve düş gerçek olur. Mucizelere dayalı geleneklerimiz vardır ama genellikle tanıkları azdır, kayıtlar çelişkili ve belirsizdir ve gerçek zamanla ve "olay sonrası" tutulan keyfi kayıtlarla bulanıklaşmıştır. Ama Jan'ın mucizesinde tanıklar sürüyle, kayıtlar eksiksiz ve olgular yerli yerindedir. Bu gerçekten olmuş bir mucizedir ve kurallar bir kenara atılmıştır. Kafalarımızda, Jan sayesinde, o zaman olduysa, şimdi de olabilir inancı taşıyoruz.

Bu belki de en büyük mucizedir; hepimizin içinde Jan'dan bir parça yaşıyor.

"O" Dediğimiz Bir T Model

Tahmin ediyorum, bıraksak, T Model Ford'lar sonsuza kadar gider. Ödemeye gücümün yetebileceği bir fiyatı –50 dolar– olan bir T'yi ilk gördüğümde delikanlıydım. Yaşı neredeyse benimki kadardı ama benden fersah fersah çok görmüş geçirmiş olmasına rağmen muhtemelen yola çıkmaya benden çok daha fazla hazırdı. Vites ve fren pedalları gümüş gibi parlatılmıştı ve meşe kaplama döşemesinde eski sahiplerinden kalma derin topuk izleri vardı; belli ki sürüyle sahibi olmuştu.

Üzerinde tente yoktu, gezi arabası denen türdendi ve üzeri örtülü olsaydı belki aklımda bile kalmazdı. Koltukları oldukça eskimişti ama hem koltuk yayları bir yerinize batmasın diye hem de birkaç kuşak piliçlerin şoför mahallinde tünediklerine ilişkin tartışmasız kanıtları gizlemek için üstleri kaplanmıştı. Hoş bir kokusu vardı, hâlâ hatırlıyorum; petrole bulanmış ağaç ve güneşte kızarmış boya, mazot, egzoz gazı ve bobin kutusundan gelen ozon kokusu birbirine karışıyordu.

Bu araba geceleri sürmek için güvenli değil ama biz onu da yaptık. Aküsü olmadığından elektriği bir jeneratörden almak, dolayısıyla yeterli ışığı sağlamak için hızlı gitmek zorundasınız ama hızlı gitmek demek frene basmamak, aynı zamanda da görmek istediğin şeyleri kaçırmak demekti.

Sanırım, sahip olduğum arabalar içinde en çok onu sevdim. Beni anlıyordu. Zekiydi ve kötü niyetli de değildi ama şakayı seviyordu. Örneğin, tekmeyi geçirip radyatörünü yamultmadan ne kadar süreyle manivela kolunu döndüreceği-

mi ve lanet okuyacağımı çok iyi biliyordu. Blucin giydiğimde çok iyi çalışıyor ama en iyi takım elbisemi ve beyaz gömleğimi giydiğimde, üstelik yanımda da bir kız varsa, şaşmaz bir şekilde çalışmamak için elinden ne geliyorsa yapıyordu. Ona hiç isim takmadım. "O" diyordum sadece.

T Model'in motorunu çalıştırma sorunu çok karmaşıktır. O konuyu başka bir çalışmamda ele aldım. Ama motor bir kere çalıştı mı, artık dişli çark sistemi olarak bilinen T Model Ford vitesiyle ilişkiye giriyordunuz.

Bu vites kutusunda her zaman olağanüstü durumlar ortaya çıkıyordu. Diyelim, bir randevunuz, 50 sentiniz ve üç çeyreklik yakıtınız var. Bu, vitesin yüksekten düşüğe geçerken takılması için ideal bir zamandı. Şimdi sorun hiç yüksek vitesten düşük vitese geçmeden sürekli ileriye gitmeyi başarmaktı. Değiştirme işlemi hep aynıydı. Kaportayı kaldırıp vites kutusunu çıkarıyordunuz. Metal çok yağlı olmakla kalmıyordu, kaygandı da. Çatalları, garip somut ve cıvatalar bir arada tutuyordu. Ne zaman çatalları yerli yerine oturtmaya çalışsanız, bir cıvata düşüyordu, hem de hiçbir elin erişemeyeceği motor aksamının altındaki siyah mazot gölünün içine. Arka koltuğu kaldırıp altından bir tel parçası alıyor, bir balık oltası gibi ucunu kanca haline getiriyordunuz. Düşen cıvatayı bu yöntemle çıkarmak bazen iki ya da üç saat alıyordu. Bu çok hassas bir operasyondu ve bazı büyük kasa hırsızları buradan yetişmiş olmalı.

T Model'i tamir etmenin belli standart uygulamaları vardı. Örneğin, radyatörde çatlak mı var, suyun içine bir avuç mısır ya da yulaf atarsın. Kaynar suda pişen taneler lapa haline gelir, tüplerden geçer ve çatlağı sıvar. Uzun yıllar sonra, yine yaşlı ve vakur başka bir arabam vardı. Annem beni ziyarete geliyordu ve ben onu tren istasyonunda karşılayacaktım. Radyatör fena halde akıtıyordu ve ben, kuşkusuz, otomatik olarak, bir avuç yulaf attım radyatöre, unutmuştum zamanın değiştiğini. Biliyorsunuz, T Model suyu yarı sihir, yarı rastlantı ve yarı fizik kurallarına uygun olarak deveran ettiriyordu ama bu arabanın bir su pompası varmış, ne bile-

yim – gereksiz ve aptalca bir yenilik işte. Bu araba o kadar sakin çalışıyordu ki, yulafı pişirmesi uzun zaman alacaktı. İstasyona gittim ve vakur annemi ön koltuğa oturtup eve doğru yola koyuldum. Doğal olarak radyatör kapağı yoktu; biz böyle şeyleri gereksiz buluruz çünkü nasıl olsa kaybolacaktır. Aniden bir lapa patlaması oldu ve yulaf ezmesi bir atom bombası mantarı şeklinde havaya yayıldı. Bir kısmı ön cama yapıştı ama büyük bir parça annemin çiçekli şapkasına isabet etti.

Her tarafımız yulaf lapası içinde, annem gözlerinin etrafını temizlemeye çalışırken, Los Angeles sokaklarından geçtik. O kadar çok lapayı bir arada hiç görmemiştim. Annemin bu kadar çıldırdığını hiç görmemiştim. T Model kullanmak bu tür alışkanlıklar yapıyor.

Kızların O'na tavrı hoyratçaydı ama gerçekçiydi. İmkân olsa başka bir şeyle gitmeyi tercih edeceklerdi ama asıl olarak gitmeyi isterlerdi. Bir âşığın dikkatinin dağınık olduğunu bilmeleri gerekirdi diye düşünüyorum; yılışık bir sesle, "Seni çok sevimli buluyorum" diyebilirdi ama içinden, "Acaba, şu ses ne? Aman Tanrım, yoksa yine tepesi mi attı?" diye geçirecekti. Bir T Model ile yola çıkan bir kız sonunda aşkı mı yoksa tamirciyi mi bulacağını asla bilemezdi ve diyelim ki, ikisini de buldu, ama beyaz bir elbisenin üzerinde krank yağı hiç iyi durmazdı. Romans için T Model kadar kız da önemliydi. O'nunla biz hiçbir zaman kızları görmezden gelmedik.

Amerikan huzursuzluğu yeni bir ivme kazanmıştı; kimse bulunduğu yerden hoşnut değildi; herkes başka bir yere ulaşma derdinde, yoldaydı; oraya erişir erişmez saat yeniden kuruluyordu. Kapı zilinin pillerine de hiç güvenilmiyordu. Ve bütün bu şeyler önemliydi ama en önemlisi çocuklarla motorların ruhsal ortaklıklarıydı.

O'nu çalışır halde tutmanın ne kadar zamanımı aldığını düşündüğümde, acaba başka şeye vaktim kalır mıydı bilmiyorum, belki kalmazdı. T Model şimdi bildiğimiz anlamda bir otomobil değil, kaprisleri ve huysuzluklarıyla, neşesi ve şaka-

larıyla bir kişi. Tam siz kendinizi öldürmeye karar vermişken, O hiç yakıtsız beş mil yol alabilir. Ben O'nu anlıyordum ama daha önce söylediğim gibi, O da beni anlıyordu. Bazı hatalarımı abartıyordu, bazılarını da düzeltiyordu. Bazı günahlardan esirgedi beni, örneğin sabırsızlığımı yendi, zevk ve sefa sürmemi kesinlikle engelledi. Ve Doğu'ya özgü neredeyse tam bir tevekkül felsefesi benimsememde yardımcı oldu.

O'nunla birlikte olduğum yıllarda, hiçbir tamircinin eli değmedi O'na, hiçbir garajın gölgesi düşmedi üzerine. O'nun için yeni bir parça satın aldığımı bile hatırlamıyorum. Duygusal bir ilişkiydi aramızdaki. Elbette, biliyorum, her şey bir biçimde yaşar. Yüksek fırında metalin bileşimi değişebilir ama bütün atomları bir yerde kalır, yaşar; acaba O'nunkiler nerede? Belki özü bir bombada ya da bir çekirdekte muhteşem bir gürültüyle patlamıştır. Belki de mütevazı bir biçimde üzerinden trenler geçerken gıcırdayan köprü kirişlerinde yatıyorlar. Belki de New York'taki BM binasını destekleyen ince demirlerin bir parçası O'na aittir. Ya da bir tarla kıyısında otlar ve sarı papatyalar başka yerde olduğundan daha uzun ve daha yeşildir ve eğer kazarsanız köklerin altında paslı bir metal parçası bulursunuz ve bu belki de O'dur; toprağı zenginleştirmiş, anasına, doğaya kavuşmuştur.

IV.
YAZMA ÜZERİNE

YAZAR olmak, Steinbeck için, bir meslek sahibi olmak değildi sadece; yazmak onun tutkusu, hayatı, neşesiydi. Sık sık eseri hakkında kaygı duymakla ve kendine olan güvenini kaybetmekle birlikte, yazarken ondan mutlusu yoktu. "Benim mantıksal temelim, yazmayı sevmem olabilir" diyordu, "Mantıksal Temel" yazısında. "Yazarken, yazmadığım zamana göre daha iyi hissediyorum kendimi. Sözcüklerin ve tümcelerin dokusunda, tonunda ve ritimlerinde neşe buluyorum." Gerçekten de, onun yazmakla ilişkisi zamanla saygılı bir tutkunluğa yaklaşıyordu: "Yazmak benim için son derece kişisel, hatta kutsal bir işlev ve ürün elimden çıkıp benden uzaklaşınca artık onun benim olduğu duygusu taşımam. Çocuk doğurmanın neye benzediğini hatırlamaya çalışan bir kadına benzer bu, asla bilinemez." (*SLL* 360)

Steinbeck genelde sabahları çalışmaya ısınmak için gazete yazıları ve mektuplar yazar ve uzun gazete yazılarında (bunların ikisi basılmıştır: *Journal of a Novel: The "East of Eden" Letters* [1969] ve *Working Days: The Journal of "The Grapes of Wrath"* [1989]) iç dökmelerden sözcüklerin köken araştırmalarına kadar çeşitli konulara değinir; yazma süreci ve sorunlarına kafa yorar; bir önceki gün yazdıkları ve bir sonraki gün yazacakları üzerine düşünür ve üzerinde çalıştığı şeyle fiziksel ve duygusal durumunun bağlantısını kaydeder. *Gazap Üzümleri* üzerinde çalışırken, Steinbeck yazmanın hem coşku hem de umutsuzluk verdiğini söylüyordu: "Bu iyi bir kitap olmalı. Olacak. Başka çaresi yok. Bu zamana kadar giriştiğim şeylerin en güzeli olmalı – yavaş ama emin adımlar-

la ilerleyecek, bir manzara ve bir yaşantı ortaya çıkana kadar ayrıntı üzerine ayrıntı yığılacak. Tekmeleyen şey tamamen ortaya çıkacak. Ve bunu yapabilirim. Bunu yapacağımı yürekten hissediyorum. Bugün, örneğin, tabloya akşam ve tavşanların pişirilmesi girecek..." (WD 25). Hayal gücü son derece görsel işliyordu ve bütün yoğunluğunu yazmaya verdiğinde, bazen bir tükenmez bazen de bir kurşunkalemle, kargacık burgacık harflerle yazar, arada bir sözcüklerin üzerini çizer ve kendini tamamen işine verirdi. Yazmak aynı zamanda içini kurutuyor, kendine dair kuşkuya kapılıyordu: "Kendi yetersizliğim yüzünden bu kitap bir ıstırap haline geldi" diye yazıyordu daha sonra, *Gazap Üzümleri* üzerine yazdığı bir yazıda. "Ve korkuyorum, başka şeylerin telaşı içinde bu kitabı kaybediyorum" (WD 76, 77). Ama hem gazete yazılarında hem de destan gibi uzun mektuplarında düşünce ürünü ve felsefi çok sayıda bölüm vardır; hepsinde de yazılı sözcüklerin önemini bıkıp usanmaksızın tekrarlar.

Belki de her zaman imkânsızı başarmaya çalışması, kendi başarıları hakkında her zaman alçakgönüllü oluşu yüzünden, kendi güvensizliklerini sürekli beslediğinden, eleştiriye karşı son derece duyarlıydı, hatta olumsuz eleştiri alacağını önceden kestirerek kendini tutardı. İlk kitaplarından biri, *To a God Unknown* için ağır eleştiriler aldıktan sonra, defterine, "Eleştirmenler bana bağıracak, utanmıyor musun diyecek..." diye yazıyordu. Steinbeck'in bütün meslek yaşamı boyunca bir sorunu da hep bir deney adamı olmasıydı ve eleştirmenlerin yaptığı şeyi takdir edeceklerinden kuşku duyuyordu. "Critics, Critics, Burning Bright" yazısında şöyle diyordu: "Benim yazma deneyimim neredeyse değişmez bir biçimde tek bir kalıbı izlemiştir. Bir kitap yazma sürecinde o kitabı yarattığım için ve yazmayı sevdiğim için, birbirine benzer iki kitap yazmadım hiç." Kendi ifadesiyle, "elindeki araçla yaptığı bu sonsuz deney" eleştirmenlerin yazarları belli bir sınıfa sokma ve her zaman o temelde yargılamayı sürdürme eğilimleriyle çatışıyordu ve bu konudaki şikâyetini sık sık dile getiriyordu. *Gazap Üzümleri* ona zorla toplumsal ve politik bir aktivist

gömleği giydirmişti. Bu eserin basımından altı yıl sonra *Cannery Row*'u yayımladı (1945) ve Edmund Wilson gibi eleştirmenler bu eserin yeterince ciddi olmadığını yazdılar. Wilson, "Hayatın gözlemcisi bu sanatçı görüşüyle bizi yücelere çıkarması gerekirken, o oturmuş dalgasını geçiyor" (McElrath 278). *New York Times*'tan Orville Prescott da, *Gazap Üzümleri*'nin zaferinden beri Bay Steinbeck sığ sularda geziniyordu. Hâlâ sığ sularda" (McElrath 277) diyordu.

1950'de, *Cannery Row*'un yayımlanmasından beş yıl sonra, eleştirmenler belki de yazdıkları içinde en deneyseli olan *Burning Bright* oyunu için Steinbeck'i topa tuttu. O zamana kadar bu yeni şeyi objektif bir biçimde ele almaya yanaşmayan eleştirmenlerden kendisine gına gelen Steinbeck, oyununa yönelik yanlış olduğuna inandığı tepkilere karşı oldukça dengeli ve mesafeli bir karşılık vermek için "Critics, Critics, Burning Bright" makalesini yazdı. Sonra, 1955'te, Pascal Covici gazete ve dergilerden derlediği, Steinbeck'in, "Bir kitabıma dair eleştirilerin tamamını ya da neredeyse tamamını içeriyor" dediği ("Eleştirmenler – Bir Yazarın Gözünden" 20) bir dosyayı yazara verdi ve ondan genelde eleştiri ve eleştirmenler üzerine bir kere daha düşünmesini istedi. Steinbeck'in eleştiriye karşı duyarlılığı, sık sık belli eleştirmenlere tepki göstermesine ve onların karşı saldırılarına neden olmadı; muhtemelen, karısı Elaine'in her zaman tavsiye ettiği gibi, akıllı bir yol izlemişti. Ama yanıt verdiğinde de kısmen öfke saçıyor, kısmen dalga geçiyordu. "Eleştirmenlere yanıt verilen ve herkesin eğlendiği bir zaman, neşeli günler vardı." Ve ekliyordu: "Ben iyi kavgayı severim. Sağlıklı bulurum" (aktaran, Benson 814). İşin aslı Steinbeck'in çoğu romanı iyi eleştiriler almıştı, hatta en az popüler olan kitaplar baş tacı edilmişti. Ve nadiren Steinbeck'in kendisi bir eleştiri yazısı kaleme aldığında, bunu çok dürüst bir biçimde ve zekice yapardı.

Steinbeck'in özellikle gurur duyduğu bir şey, oyun-roman biçimini buluşuydu; üç eserini bu biçime uygun olarak kaleme almıştı: *Fareler ve İnsanlar*, *The Moon is Down* ve *Burning Bright*. Nisan 1936'da, *Fareler ve İnsanlar*'ı kurgular-

ken ajansına yazdığı bir mektupta, "Şimdi üzerinde çalıştığım eser ne bir roman ne de bir oyun, bir tür oyunlaştırılabilir roman. Roman tarzında yazılmış ama öyle kurgulanmış ki, olduğu haliyle bile sahneye konabilir. Bu öteki oyunlara benzemeyecek çünkü biçimsel olarak birbirini izleyen sahnelerden oluşmuyor ama bölümler perdelere göre düzenlenmiş... Oyunları okumak zordur ama bu hem bir roman olacak hem de bu haliyle sahnelenebilecek" (Shillinglaw xv-xvi). Steinbeck bu biçimin üstün yanlarına ilişkin, 1938'de bir *Stage* dergisinde (orijinal olarak "The Novel Might Benefit..." adını taşıyan ama burada "Oyun-Roman" olarak basılan makale) ve diğeri de *Burning Bright*'ın kısa roman basımına eklediği "Yazarın Önsözü" olmak üzere, iki yazı kaleme almıştır.

Bütün yazarlar gibi Steinbeck, "Türümüzün yarattığı az sayıdaki sahici sihirlerden biri" dediği kitaplara çok düşkündü. Kitabın kaybolabileceğini, yerine "ucuz, kolay eğlence biçimleri"nin geçebileceğini düşünmüyordu. "Kitaplar Üzerine Bazı Rasgele ve Kaba Görüşler" makalesinde, "Hiçbir televizyon şovu bir kitap kadar dost olamaz... hiçbir başka biçim, müzik hariç, bir kitap kadar alıcısını katılmaya çağırmaz" diye yazıyordu. Ancak Steinbeck fiziksel olarak varlıkları hatırına kitap toplamıyordu. "Hiçbir zaman yazarların kendi elyazması olan bir kitap ne aradım ne de istedim." Gerçekten de, Steinbeck nadir kitaplara ya da özel baskılara servetler ödemeye hazır insanlara hayret ediyor, bu insanların kitapların içeriğiyle pek alakası olmadığını düşünüyordu. Editörü Pascal Covici ise kitapların fiziksel varlığını seven biriydi ve Steinbeck'in meslek hayatı boyunca yazarla defalarca konuşmuş ve ondan özel baskılar için izin vermesini istemişti. Kütüphaneci ve eleştirmen Clark Powell'a yazdığı bir mektupta, Steinbeck şunları söylüyordu:

> *The Red Pony*'nin fiyatı konusunda yaygara koparmam bekleniyor. Ben bir Gutenberg İncil'ine 10 dolar ödemem. Bu örnekte de olaya böyle bakıyorum. Covici güzel kitapları sever. Bunlar yeniden basılmış eski hi-

> kâyeler ve ne yaparsan yap fazla bir şey tutmaz, dolayısıyla Covici bunlardan hoş bir derleme yapmak istiyorsa, neden olmasın? Komik olan bunların yaklaşık beş yüz tanesinin imzalı kopya olması. Dünyada bu kadar aptalın, 10 doları olan aptalın yani, olduğunu sanmıyorum. Covici'nin nasıl yazacağım konusunda bana tek bir sözcük dayatmasına izin vermem ve nasıl basacağı konusunda da ona tek bir söz söylemem. (*SLL* 139)

Steinbeck hiç tartışmasız ucuz, ciltsiz baskıdan, "25-sentlik-kitap"tan yanaydı.

Oyun-Roman

Fareler ve İnsanlar kitabı bir deneydi ve yapmayı istediği şeyde başarısızlığa uğradı. Bu makalenin amacı bu deneyin doğasını açıklamak ve böyle bir şeyin, büyük bir özen ve tecrübeyle, başarılı olup olamayacağını sorgulamaktır.

Basitçe ifade edecek olursam, *Fareler ve İnsanlar*, olduğu haliyle oynanabilir bir roman ya da okunabilir bir oyun yazma girişimiydi. Oyunları okumak özel bir okuma biçimidir ve oyunları okuma tekniğini kazanmanın bazı zorlukları vardır. Araçlar ise görsel bir hayal gücü ve dramatik sembollerin bilinçdışı bir farkındalığıdır ve bu araçlar öyle bir bütün oluşturmuşlardır ki, bunlara tepki otomatiktir. Bu iki araca birden sahip olanların sayısı azdır; ya da, bu araçlar geliştirilebilir olsa bile, henüz geliştirilmiş değildir. Okunması amaçlanan oyunların az sayıda basılıp dağıtılması, çoğu insanın bunları okumaktan neredeyse nefret ettiği anlamına gelir.

Fiziksel roman tekniğiyle yazılmış bir oyunun bir sürü avantajı olacaktır. Oyun tarzından daha inandırıcı olacak böyle bir tarz, oyun sembollerini sindirmeyi öğrenemeyen ve öğrenmeyecek olan insanlar için, oyunu okunması kolay bir şey haline getirmekte büyük yol kat edecektir. Ortalama okur, romanın "dedi" şeklindeki anlatım tarzını, oyunun "karakter, kolon, parantez, zamir, kapa parantez, diyalog" tarzına göre, çok daha kolay özümleyecektir.

İkinci olarak, romanın sahneleri ve insanları betimleme yetisi okura daha iyi bir görsel malzeme sağlamakla kalmayacak, yönetmen, sahne tasarımcısı ve oyuncu için de çok faydalı olacaktır çünkü bu kişiler ortam ve karakterler hak-

kında daha çok şey bilecektir. Dahası, oyun yazarı bu yöntemle kendi üslubunu, oyunun sınırlı zaman, yer ve sahne yöntemiyle yapabileceğinden, çok daha güçlü bir biçimde yansıtabilecektir. Ve bu üslup son derece önemlidir. Shaw, bir yere kadar, bu amaç için giriş bölümünü kullanır. Ama roman tarzı üslubu ve oyunu bir kimlik altında bütünleştirecek ve okurun, ister oyuncu, yönetmen isterse sıradan okur olsun, bütünü mevcut oyun tarzında olduğundan daha eksiksiz kavramasını sağlayacaktır.

Dramada böyle bir yöntemin değeri için şimdilik bu kadarı yeter. Ama romanın kendi yapısına böyle bir yöntemle ancak bir yolla müdahale edilebilir ve o yol da romanın kısa olmasıdır. Aslında, disiplin, temaya bağlı kalma (daha doğrusu, temanın ne olduğunu bilme) zorunluluğu, kısalık ve izleyiciyi yakalama zorunluluğu romanı olsa olsa iyi yönde etkiler. Bir oyunda, fazla duygusal şeyler yazmanın imkânı yoktur çünkü izleyici oturup sonuna kadar beklemez. Konudan konuya atlamak, tartışmak ve denemeler yapmak da imkânsızdır çünkü izleyici huzursuz olacaktır. Benim bu yöntemi bütün roman alanında savunduğum sanılmasın. Böyle bir şey savunmuyorum. Düşünce romanı, çözümlemeler yoluyla karakterlerin çizilmesi, felsefi tartışma bu tarzdan hiçbir biçimde etkilenmez.

Sorunun çözümü günümüzde çok daha kolaylaşmıştır. Roman son yıllarda dramanın giderek daha fazla özelliğini kendine mal ediyor. Dolayısıyla, modern romanın yöneldiği çarpıcı sonlar ve gerçekçi tarz drama yönündeki bir eğilime işaret etmekle kalmıyor, sanki bilinçdışı bir biçimde drama amaçlanıyor. Gerçekçi bir roman okumak, insanın kafasında küçük bir oyun canlandırmasıdır. O halde, onu bir sahnede görebileceğiniz bir biçimde neden yazmayalım ki? Bu deney, kısaca, romanın bazı zamanlarda bilinçdışı bir biçimde yöneldiği bir sonuçtan başka bir şey değil aslında.

Böyle bir tarzdan yana son argümanı anlatmak biraz zor. Hangi nedenle olursa olsun –bir neden söylemek bir argümanı savunmaya başlamak olacaktır– yazarların yakın dönem-

deki eğilimi, insan grupları tarafından en iyi anlaşılan ve takdir edilen temalarla ve sahnelerle ilgilenmek olmuştur. İnsanın tek başına anlayamayacağı birçok deneyim vardır. Savaş bir kişi tarafından anlaşılamaz, birçok dinsel deneyim biçimi de öyle. Bir kalabalık, bir koltukta tek başına oturan bir insan tarafından anlaşılamaz; ama o kalabalık içindeki aynı kişi tarafından anlaşılabilir. Bir maçı radyodan dinleyen bir adamın ayağa fırlayıp bağırdığını nadiren görürsünüz ama aynı adam maçtaysa tam da bunu yapacaktır. Radyoda bütün sesleri duyarsınız ama olmayan şey maçtaki öteki insanlarla yakın, neredeyse fiziksel temastır.

Tek başına okuma lambasının ışığı altındaki biri, *Waiting for Lefty*'yi, hangi sahne olursa olsun, etrafındaki tüm izleyicilerin kendini bu oyuna verdiği zaman duyumsayabileceği kadar duyumsayamaz. Hatırlıyorum, San Francisco'da Theatre Union'ın bir doğaçlama oyununu izlemiştim. Sahnede olanları okusak saçma olurdu çünkü homurtular, hafif çığlıklar ve yarım yamalak tümcelerden ibaretti her şey; ama aynı şeyleri gören çevredeki insanlarla birlikte onu görmek, tüylerinizin diken diken olması ve oynayan grubun içine çekildiğinizi hissetmeniz demekti.

Şimdi, eğer modern romancının en iyi bir grup tarafından anlaşılan temalarla uğraştığı doğruysa, ki ben doğru olduğuna inanıyorum, romancı grupların eserine açılmasını imkânsız kılarak anlaşılabilirliğini sınırlar. Bir roman okumasında, yalnızca yazar, roman ve okur vardır; ama bir oyun izlerken, yazar, oyun, oyuncular ve tüm izleyici kitlesi vardır ve bunların her biri yaratılan bütünsel etkiye hayati bir katkı sunar.

Fareler ve İnsanlar kitabı bu planlar, düşünceler ve öncüller ışığında yazıldı. Başarısız oldu çünkü oyun olarak oynanmadı; ve oynanmayacak çünkü sahne işinde yeterli deneyimim ve bilgim yoktu. Zamanlama düşünülmemiş, perdeler kötü seçilmiş, bazı sahneler karışmış ve romanda normal olarak kullanılan ve benim bu kitapta kullandığım birçok yöntem sahnelenmeye uygun değil. Kitap oyun olarak yeni-

den yazılmak zorunda ama yine de oynanıp oynanmayacağını bilmiyorum.

Ancak bu deneyin başarısız olması, yazmayı istediğim gibi bir kitabın yazılamayacağı anlamına gelmez. Baştan sona yeniden denemek niyetindeyim. Eğer başarılı olabilirsem, şimdi roman okumayı tercih eden insanlar arasında tiyatroya ilgi kesinlikle artacaktır.Ve eğer böyle bir deney, deney olmaktan çıkar, pratiğe dökülüp geçerli bir tarz haline gelebilirse, romanın drama disiplini ve yalınlığından yararlanması bir yana, dramanın da daha fazla açıklık, özgürlük ve çeşitlilik kazanacağını gayet doğal olarak düşünebiliriz.

Kısa Romanlarım

Daha önce hiçbir kitabıma bir önsöz yazmadım çünkü eserin, eklem yerleri biraz oynak olsa bile, kendi başına ayakta durması gerektiğine inanıyorum. Bu ciltteki altı kısa romanım hakkında bir yorumda bulunmam istendiğinde, ilk tepkim reddetmek oldu. Ve sonra, yazıldıkları tarihten beri bu hikâyelerin başından geçenleri düşünerek, bir kitabın başına gelenlerin pekâlâ bir insanın da başına gelebileceği fikrine vardım.

Bu hikâyeler hayatımın uzun bir dönemini kapsıyor. Her biri bittiğinde, hayatımın o dönemi de bitiyordu. Bir eserin yaratılma sürecinde yazarla kitabının bir bütün olduğu doğrudur. Bir kitap bittiğinde, bu bir tür ölümdür; yazarı için bir acı ve üzüntü kaynağı olur. Sonra yazar yeni bir kitaba ve yeni bir hayata başlar ve eğer yazar olgunlaşıyor ve değişiyorsa, tamamen yeni bir hayat başlar. Yazar, hoppa bir sevgili gibi, eski aşkını unutur. Artık onun değildir o; mahremiyet ve sürpriz kalmamıştır aralarında. Bunları biliyordum ama kendi yollarını çizmeleri için düşman bir dünyaya atılmış bu küçük hikâyeler üzerine pek düşünmemiştim. Onlar da çok şey yaşadı; büyüdüler ve değiştiler ya da sararıp soldular ve öldüler, hepimiz gibi. Dostlar ve düşmanlar kazandılar ve bazen ihmalden telef olup gittiler.

The Red Pony uzun zaman önce, üzerimizde kara bulutların dolaştığı bir dönemde yazıldı. Ailemizden biri ölmüştü. Bu ilk kez oluyordu. Ve her çocuğun ölümsüz olduğuna inandığı aile parçalanmıştı. Bu belki de her erkeğin ve kadının ilk olgunlaşma deneyimidir. Önce o içimizi yakan "Neden?" sorusu, ardından kabullenme ve sonra çocuk bir de bakmışsın adam ol-

muş. *The Red Pony* bu kaybı, kabullenişi ve büyümeyi anlatma çabasıydı; siz isterseniz deneyi deyin. O tarihte üç kitabım basılmıştı ve hiçbiri hiçbir yerde ilk baskıdan öteye geçmiş değildi. *The Red Pony* bir yayıncı bulamadı. Defalarca geri geldi, ta ki cesur bir editör onu *The North American Review* için satın alana ve bana bu dünyada olabileceğini düşünemeyeceğim kadar büyük bir meblağ, tam 90 dolar ödeyene kadar. Ne görkemli bir kutlama partisi yapmıştık!

Bir yazarın ayağa kalkıp yoluna devam etmesi en ufak bir cesaret almasına bakar ve hiç almasa bile, bazen başarısızlığın acı sütüyle beslenmeyi öğrenir.

Tortilla Flat benim Kral Arthur destanları üzerine çalışmamdan doğdu. Doğduğum kasaba Monterey'in hikâyelerini alıp onlardan bir tür destanlar yazmayı istiyordum. Ortaya *Tortilla Flat* çıktı. Kitap bilinen kalıbı izledi. Yayıncı üstüne yayıncı onu reddetti, en sonunda Pascal Covici bastı. Ama onun öbürlerinde olmayan ayrı bir özelliği var: O görmezden gelinmedi. Aslında, Monterey Ticaret Odası, turizme balta vuracağından korkarak, kitabın yalan olduğunu ve yörede böyle şerefsiz insanların kesinlikle yaşamadığını resmen ilan etti. Ama Ticaret Odası belki de benim için çok iyi bir reklam yapmış oldu çünkü kitap iki baskı yaptı ve bu aklımın hayalimin alamayacağı bir teşvikti. Halktan gelen böyle bir densizliğe alışabileceğimden korktum ama bunun sürmeyeceğini de biliyordum. Bir film şirketi *Tortilla Flat*'i satın aldı ve karşılığında 4.000 dolar ödedi. Benim payıma 3.600 dolar düşüyordu. Bu bir servetti. Ve, birkaç yıl sonra, aynı şirket editörünü işten attı, nedenlerden biri de *Tortilla Flat*'i satın almasıydı. Bunun üzerine adam eserin film hakkını ilk fiyatı olan 4.000 dolara şirketten geri aldı ve birkaç yıl sonra 90.000 dolara MGM'e sattı. Bu benim için bir onay, editör için de bir zafer demekti.

Fareler ve İnsanlar kısım kısım oynanacak üç sahnelik bir roman yazma girişimim sonucu ortaya çıktı. Benim seter bir gece onu yediğinde, kelimenin tam anlamıyla konfetiye çevirdiğinde, kitabı neredeyse bitirmiştim. İlk versiyonuyla ikin-

cisinin ne kadar birbirine benzediğini bilmiyorum. Kitap belli bir başarı kazandı ve her zaman olduğu gibi düşmanlarını da yarattı. Ama yeniden yazarak onu bir oyun haline getirdim ve o da başarılı oldu.

Bu üç kısa roman arasında uzun kitaplar yazdım. Sanırım, kısalar uzunlar için birer alıştırma oldular. Savaş geldi çattı ve ben demokrasinin kalıcılığının bir tür kutlaması olarak *The Moon Is Down*'ı yazdım. Bu kitabın kabul görmemesini aklım almıyordu. Üstün-insan değil, insan olarak Almanları anlatmıştım ve bu çok yumuşak bir tutum olarak değerlendirildi. O zaman bundan pek bir şey anlamadım, şimdi de bana saçma geliyor. Artık Almanları insan olarak, ve dolayısıyla yanılabilir, hatta yenilgiye uğratılabilir insanlar olarak tanıyoruz. Bana savaş hakkında hiçbir şey bilmediğim söylendi ve bu tamamen doğruydu ama ben hâlâ Park Avenue komandolarının beni nasıl bulduğunu anlamış değilim.

Sonuç olarak, bir savaş muhabiri olarak savaşın bir kısmına tanık oldum ve ardından *Cannery Row*'u yazdım. Bu nostaljik bir şey, bir keresinde bana, "Komik bir şey yaz, savaş hakkında olmasın. Bizim okuyacağımız bir şey yaz; savaştan bıktık" diyen bir grup asker için yazılmış bir hikâyeydi. *Cannery Row* çıkınca, her zamanki eleştiri oklarını üzerine çekti. Savaş hakkında yazmam gerekirken, ben vaktimi nafile şeylerle harcıyormuşum. O zamanlar çok savaşçı eleştirmenlerimiz vardı, askerlerden daha savaş delisi.

Meksika'da bir hikâye duydum ve hemen uzun bir atlayış yaparak *Tortilla Flat* zamanına döndüm. Onu bir halk hikâyesi olarak yazmayı denedim; ona bütün halk hikâyelerinde olan, her şeye rağmen ayağa kalk duygusu kattım. Ve adını *The Pearl* koydum. O da ilk başta ilgi görmedi ama görünüşe bakılırsa, etrafında bazı dostlar, ya da en azından tanıdık simalar, toplanmaya başlamıştı. İşte bu ciltteki hikâyelerin listesi bu kadar. Bu kadar çok hayat yaşamış olmak bana garip geliyor. Geriye dönüp baktığımda, hayat sonsuz uzun bir zaman ve aynı zamanda da göz açıp kapayıncaya kadar geçen bir an gibi geliyor.

Mantıksal Temel

Geçenlerde bir üniversite bana eserlerimin tamamındaki mantıksal temelin ne olduğunu sordu. Sözcüğün anlamını bilmiyordum. *Oxford Dictionary* "Rationale"in karşılığında, "1. İlkelerin nedenlerini açıklamak, nedenlerin açıklanması ya da ifadesi, nedenli kurallar ve yönergeler dizgesi; ve 2. Temel neden, herhangi bir şeyin mantıklı ya da akılcı temeli" yazıyor. Demek ki, soru basitçe şöyle oluyor: Ne yazdın ve niye yazdın?

Yazma olgusundan önce yazma nedenlerini sayabilen yazarlar vardır belki. Benim durumumda, korkarım, bir mantıksal temel olgudan sonra girişilen bir temellendirme olacaktır; bir yazardan çok bir eleştirmenin yaklaşımı yani. Bu bir mahkûma, "Cinayeti neden işledin?" diye sormaya benzer. Adamın yanıtı, "Düşüneyim bakalım. Sanırım, o heriften hoşlanmıyordum ve... pekâlâ, delirdim işte" şeklinde olabilir. Neden o işi yaptığına kafa patlatabilir ama elini bıçağa atmasına neden olan duygusal baskıyı gerçekten hatırlayamaz.

Aynı şekilde eserlerim için de, "Şöyle ya da şöyle olmalıydı" diyebilirim ama kesinlikle yazarken ne düşündüğümü hatırlamıyorum. Bir kitap hakkında, "Sanırım, beni öfkelendiren bir şeyler gördüm" diyebilirim. Bir başkası için, "Sadece hoşuma giden bir fikirdi ve yazdım" diyebilirim. Bir diğeri için, "Herhalde bir şeyi açıklamaya çalışmışım, ama neyi olduğunu tam hatırlamıyorum. Onu yazmamın daha iyi anlamama neden olacağını düşünmüş olabilirim."

Benim mantıksal temelim, yazmayı sevmem olabilir. Yazarken, yazmadığım zamana göre daha iyi hissediyorum ken-

dimi. Sözcüklerin ve tümcelerin dokusunda, tonunda ve ritimlerinde neşe buluyorum ve hepsi birleşip dokusu, üslubu, duygusu, tasarımı, mimarisi olan bir "şey" haline geldiğinde, hoş bir duyguya kapılıyorum; güzel ve paylaşılan bir sevişmenin ardından duyulan bir tatmin gibi. Eğer üstesinden gelinecek zorluklar ve yanılgılar varsa, bunlar tatmini daha da fazlalaştırır...

"İlkelerimin nedenlerini açıklama"ya gelince, bu konuda da hayatını yaşayan herkesten farklı olduğumu düşünmüyorum. Herkes gibi, iyi ve güçlü ve erdemli ve akıllı olmak, sevilmek istiyorum. Sanırım, yazına sadece öteki insanlarla iletişimin bir yöntemi ya da bir tekniği olabilir; ve dürtüsü de, yazgılı olduğumuz yalnızlıktan kurtulmaktır. Belki yazarken bir duygudaşlık kuruyoruz. Bazı insanların dinde bulduğunu bir yazar eserinde ya da ne yapıyorsa onda bulabilir; küçük, korkmuş ve yalnızın bütün ve tam içinde eriyip tükenmesi, bir tür aydınlanma.

Tanıdığım bir kadına küçük kızları bebeklerin nereden geldiğini sormuş ve kadın, gerçekten öğrenmek istediklerinden emin olduktan sonra, her şeyi anlatmış. Çocuklar ciddi ciddi dinlemişler ve sonunda anne sormuş: "Şimdi anladığınızdan emin misiniz?"

En büyükleri demiş ki: "Evet, ne yaptığınızı anladık, ama neden yapıyorsunuz?"

Anne bir süre düşünmüş ve yanıtlamış: "Çünkü hoş bir şey."

Ve bu pekâlâ benim de mantıksal temelim olabilir. Yazmak hoş bir şey ve hep öyle oldu. İçimde doyurmak isteyeceğim başka bir açlık hissetmiyorum.

Eleştirmenler – Bir Yazarın Bakış Açısından

Geçenlerde yayıncım, en ufak bir art niyet taşımaksızın, bir kitabıma dair eleştirilerin tamamını ya da neredeyse tamamını içeren bir dosya getirdi bana. Bu derlemeyi ilk okuduğumda şaşırdım. Çoğu durumda bir eleştirmen diğeriyle taban tabana zıt şeyler söylüyordu; yeni eleştirinin yandaşları, benim için anlaşılması imkânsız, kendilerine özgü bir dil kullanıyordu. Bu derlemeyi okuduktan sonra bunalıma girdim çünkü göründüğü kadarıyla, hiçbir eleştiri yasası yoktu. Hepsini okuyunca, insan kendini korkunç bir anarşinin içinde buluyor.

Gelenektendir, bir yazar hiçbir eleştirmene, görüşü ne kadar sert ya da haksız olursa olsun, asla yanıt vermemelidir. Örneğin, *New Yorker*'dan bir eleştirmen oyunlarımdan birini prova aşamasında çıkarılan bölüm ve sahnelerden hareketle eleştiriyordu. Biliyordum, oyunu dikkatlice izlememişti ve basılma aşamasında terk edilen bir taslaktan aklında kalanları yazmıştı. Bunu protesto etmedim. Bu yazı da bir protesto yazısı değil, bir yazarın gözünden günümüz Amerikan eleştirisini irdeleme ve belki de anlama çabasıdır.

Hep unuttuğumuz bir şey var: Eleştirmen her şeyden önce yazarın kendisidir ve bu eleştirmenin ilk düşündüğü şey de kendi kariyeridir. Bu böyleyse, yazarın zekâsını kurtarmak için eserini harcaması garip değil mi? Eleştirmen hemen her zaman yaratıcı bir yazardır ya da olmak ister. Dolayısıyla, şaşmaz bir biçimde biz onu masasında ya da kafasında bir roman ya da bir oyunla buluruz ve eleştiri süreci hiçbir zaman yaratım sürecine taşınmaz. Yavanlıktan nefret eden bir eleştirmen pe-

kâlâ yavan bir kitap yazabilir. Katı kuralların adamı bir drama eleştirmeni kendi koyduğu tüm kuralları çiğneyen bir oyun yazabilir, ve ben böyle bir örnek hatırlıyorum.

Yine hep unuturuz, eleştirmenler de zaafları, takıntıları olan insanlardır. Bir eleştirmen, beni yerden yere vuran bir yazının ardından, bana yazıyı yazarken akşamdan kalma olduğunu anlattı. Elinin erdiği her şeyi yerden yere vurmakla ünlü bir başkası aniden büyük bir hevesle her şeyi ama her şeyi takdir etmeye başladı. Buna bir açıklama getirmek zor. Başarısız üç roman yayımladı ve dördüncü romanda başarıyı yakaladıktan sonra bütün yaklaşımı değişti. Bir diğeri olağandışı koşullardaki doğumundan ve olağandışı anne babasından kaynaklanan nevrozunu kalemini batırdığı bir hokka olarak kullanıyor. Bu arada, kişisel kararsızlıktan mustarip bir başka eleştirmen, konusu eşcinsellik olan bir romana gramer açısından çılgınlar gibi saldırıyor.

Şimdi sıra en çok unuttuğumuz şeye geliyor. Bir insan kendini yazar. Nazik biri nazikçe yazar. Sıradan biri sıradan şeyler yazar. Hasta biri hastalıklı yazar. Ve bilge biri bilgece yazar. Bu kural yazarlar için olduğu kadar eleştirmenler için de geçerlidir, aksini düşünmek anlamsızdır.

Eleştiride kişisel yaşantının etkilerine kadar gidilebilir. Kişi olarak sevilmeyen bir eleştirmenin yazılarında bir sevgi ışığının parlamasını beklemek yersizdir; çocuksuz eleştirmen çocuklara karşı hoşgörüsüz olacaktır; başarısız başarıdan nefret edecektir; bekâr evliliği hor görecektir; yorgun ve bitkin, genç ve hevesliye katlanamaz; ve muhafazakâr deney görünce küplere binecektir.

Günümüz Amerika'sında eleştirmenler dünyasına bir baktığımızda, şu gerçeği de hesaba katmalıyız: Eleştirmen çok nadir olarak eleştiriyi bir meslek olarak yapmak niyeti taşır. Eleştiri, birçok durumda, eleştirmen romancı, oyun yazarı ya da şair olana kadar hayatta kalmanın bir yoludur ve eğer yıllar içinde eleştirmen bunların hiçbirinde başarılı olamamışsa, ne kadar direnirse direnşin, içinde başarılı olanlara karşı bir öfkenin kabarmasına engel olamaz.

Aklıma gelen bir başka konu da şu: İnsanlar, her ne olursa olsun, yaptıkları işten bıkıyor. Hayatını kazanmak için kitap üstüne kitap okumaya mecbur kalan bir adamın kitaplardan iğrenebileceğini ya da, dostlarıyla özel bir akşam geçirecek yerde, oyun üstüne oyun seyretmek zorunda kalan birinin tiyatroya karşı şiddetli bir düşmanlık besleyebileceğini pekâlâ düşünebiliriz. Bu ihtimal oldukça yüksektir.

Ama biz şimdi eleştiride başarı ne demektir, onu görelim. Bu büyük, olabildiğince büyük, bir okur kitlesi yaratmak demektir. Bunu yapmak için eleştirmen dikkatleri üzerinde toplamalıdır. Bilir ki insanlar sükûnet yerine şiddetle, olaysız bir gün yerine cinayet ve kazalarla, evlilik yerine boşanmayla daha çok ilgilenir, dolayısıyla övgüyü değil büyük bir iştahla tahripkâr saldırıyı okur. Gerçekten de, bir eleştirmen bütün şöhretini Dante, Goethe ve Shakespeare'i kiralık kalemler olarak suçlayarak yapmıştı. Yıllarca bundan geçindi. Fikirleri orijinal bulundu.

Bir eser üzerine yazılanları çok okumaktan kaynaklanan bazı genel eğilimlerden bahsedebiliriz.

Bir eleştirmen bir yazarın bir önceki kitabını ya da oyununu daha çok sevmeye yatkındır ama bir öncekini de zaten ondan bir önceki kadar sevmemişti. Bir eleştirmenin belli bir dönemde yazdığı eleştirileri okuyunca, yazar, bir hiçten başlayıp hiçe gittiği fikrine kapılır. Aslında, yazılanlar sürekli olarak bir geriye kayma durumunu yansıtır. Tiyatro eleştirmenleri, göründüğü kadarıyla, bir oyunun yaşayıp yaşayamayacağını belirleme açısından büyük bir güce sahip. Öte yandan, kitap eleştirmenlerinin bir kitabın başarısı ya da başarısızlığıyla çok az ilgisi var. Yıllar önce bir yayıncı dağıttığı her kitabın içine pullu ve adresli bir anket kartı koymuştu. Gelen yanıtlar kitapların yüzde üçünün reklam, yüzde ikisinin değerlendirme yazıları ve yüzde doksan beşinin ise ağızdan ağıza dolaşan görüşler nedeniyle alındığını gösteriyordu. Ulusal bir derginin kitap sayfası, bir dönem yıllar boyu, her kitabımı görev duygusunun ve hatta nefretin ötesinde bir hışımla yerden yere vurdu. Bu derginin muazzam bir

tirajı vardı ama kampanyası kitaplarımın satışına hissedilebilir hiçbir etki yapmadı.

Bir yere kadar olumsuz eleştirilerden söz ettim. Sanırım, bir yazar olumlu bir eleştiriden, eğer eleştirmen ana fikri kaçırmışsa, çok daha fazla rahatsız olur. Baştan sona övgüler dolu bazı değerlendirme yazıları hatırlıyorum, eleştirmen neden söz ettiğimi zerre kadar anlamamış olduğundan bana büyük üzüntü vermişti.

Bir yazarın bakış açısından, eleştirinin işlevi nedir? Bazı eleştirmenler kendini yazarların yönetmeni gibi görüyor. Onlara atmaları gereken adımı gösteriyor ve eğer atmazlarsa ceza kesiyor. Bunun bir yazar için pek değeri yoktur çünkü o söz konusu kitabı çok büyük ihtimalle tekrar yazmaz.

Öyleyse, eleştirmen okurla yazar arasında bir tür arabulucu mu olmalıdır? Bilmiyorum ama eğer bir yazar kendini okura anlatamamışsa, eleştirmenin daha iyi anlatabileceğinden kuşku duyuyorum. Eleştirmen edebiyatın bir tür trafik polisi midir? Koyunları keçilerden ayıran bir çoban mıdır? Bir yorumcu mudur? Belki de farklı eleştiri yazıları farklı roller üstleniyor. Belli ki yüzyıl dönümü öncesinde Almanya'da hoşça vakit geçirmiş bir tiyatro eleştirmeni o tarihten beri hiçbir şeyden zevk almaz olmuş. Bir dergiye yazan bir başka eleştirmen önce Fransızca yazılmış her şeyi diğerlerine tercih ediyor.

Bu kadar çok eleştirmenin ölümsüzlükle o kadar yakından ilgili olmaları bana ilginç geliyor. Yazarı ölümlülükle tehdit ediyorlar. Hatta yaşayan en iyi yazarlarımızdan bazılarını eserlerinin ölümsüzlüğünün önemli olduğuna o kadar inandırmışlar ki, bu yazarlar çocuklar gibi mezar taşlarına neyin yazılacağının telaşına düştüler. Bu durum, edebi ölümsüzlüğün önceden kestirilmesi imkânsız bir geleceğe bağlı görece bir mesele olduğunu bilmeleri gereken parlak beyinler için üzüntü verici. Geçmişte çok olmuş ve gelecekte de olmaması için bir neden bulunmayan bir gerçek de şudur: Ölümünden elli yıl sonra en çok okunanlar arasına giren bir yazar ya-

şadığı süre boyunca bilinmeyen ya da kabul görmeyen biri olarak kalabilir. Gelecekte ölümsüzleşecek olan belki de günümüz eleştirmeninin hakkında hiçbir şey bilmediği ya da önemli görmediği biri olacak.

İyi ve zeki bir eleştirmenin, ustalığını meslektaşı eleştirmenlerin eserlerinde göstermeyi denemesi çok ilginç sonuçlar verebilir. Eğer bu yapılabilirse, sanırım, bir eleştirmenin ürününün hiç de nesnel olmadığı, aksine başka alanlardan birçok yazarın bütün kusurlarını ve erdemlerini taşıdığı görülecektir. Eleştirmenlerin değişeceklerini düşünmüyorum, ancak bizim onlara karşı tutumumuz değişebilir. Zavallılar, kimse eleştirmiyor onları.

Kitaplar Üzerine Bazı Rasgele ve Kaba Görüşler

Çağımız paketleme çağı. Giydirilip kuşatılmış böceklerden lokomotiflere kadar her şey paketlenmiş. Ve yavaş ama kararlı bir süreç içinde, paket, içindekinden daha önemli hale geliyor. Mademki modern, sizin tüketiciniz de neden paketle almasın?

Amerikan kitapları paketler oluşturuyor ve ilaç kutularıyla konserve yiyeceklere uygulanan kuralların kitaplar için de geçerli olması gerektiğini düşünüyorum. Tıpkısının aynısı hapları sarı kutulara ve beyaz kutulara koyarsanız, tüketicilerin sarı kutuları alacakları belli görünüyor.

Kitaplar için üç tür paketimiz var; çiçeklerin sinekleri çekmesi gibi çekici olanlar, tekdüze ve sert ifadeli kapaklarıyla kendi derinliklerini kendi kuranlar (çünkü derinliğin genellikle tekdüze olduğuna inanılır) ve nihayet kapaktaki çizim ve resimlerle içerik hakkında bilgi verenler ya da yalan söyleyenler. Bütün bunlar bir kelebek avı işidir. Yayıncılar genel olarak eğer tezgâhta yarım kiloluk bir kitabın yanına bir kiloluk bir kitap koyulursa, daha ağır ve kalın olanın istendiğini anlamıştır. Her çocuğun şu ya da bu fırsatla hafif ve küçük 10 peniyle büyük ve parlak nikel 1 peniyi değiştirmesinde de aynı içgüdü geçerlidir. Kalın ve ağır kitaplar, içerikleri ne olursa olsun, ince ve hafif kitaplara göre daha çok talep edilir.

Bu gerçekten hareketle bir keresinde yayıncılarıma iki öneri götürdüm ama onlar aptalca bu önerilerimi soğuk karşıladılar. Eğer kurşun kapak kullanırsak, ağırlik sorunu çözülebilirdi. Ve eğer kitaplar dilimlenmiş yulaf ekmeğine ba-

sılırsa, çok daha kalın olurlardı. Dahası, ekmek kitaplar iki sorunu birden çözecekti. Okur her bitirdiği sayfayı yiyecek olduğundan, kaldığı yeri asla kaybetmeyecek, ayrıca ödünç verilen kitap kaybı sorunu da ortadan kalkacaktı. Ve insanlar yerken okumaktan hoşlanır, kesinlikle. Birkaç yıl önce, İngiltere, Birmingham'dan bir halk kütüphanesi yetkilisi, üyelerinden, ayraç olarak jambon ya da çiroz kullanmamalarını özellikle rica ediyordu çünkü yağ sayfalara işliyor ve kitabın kokusu daha sonraki okurlara itici geliyordu. Kitap işinin layıkıyla yapıldığından kuşkuluyum doğrusu; örneğin kapakların içine marmelat ya da balık ezmesi naylon torbaları yapıştırılabilir.

Pratik bir mesele olduğundan bu konuya tekrar döneceğim. Geçenlerde Fransa'dan kitabımın çevirmenleri geldiler. Kapaklarda cilt bezi yerine siyah mukavva kullanmışlardı ve şekiller parlak, canlı ve çekiciydi. İlk tepkim, "Bunu Amerika'da neden yapamıyoruz?" oldu. Yanıt, kimsenin bunları satın almayacağı şeklinde geldi. Biz halkımızı bir şey satın alırken başka değerlere bakmaya şartlandırmıştık.

Temel üretim maliyetleri o kadar yükselmiş ki, ancak piyasada gelip geçici bir yayıncı yenilikler yapma şansına sahiptir. Hacim yayıncılıkta zorunlu bir unsur. Tek başına bu yayıncılarımızın çarpıcı bir deneye kalkışmasını engelliyor. Kabul etsinler ya da etmesinler, kitap kulüplerinin kendilerini sıkıntıya sokmasına gerek yoktur. Bu kulüpler milyonlarca üyesiyle ortalamanın dışına çıkarak onları şaşırtmama konusunda bir tür sözleşme yapmış bulunuyor. Ve nihayet tek başına bir kitabın maliyeti herhangi bir yeniliğe meydan vermiyor. Bir kitap almak için 3.5 ya da 4 dolarınız olmalı. Eğer vergiler ve zorunlu ihtiyaçlardan sonra kitaba harcayacak 4 dolarınız kalmışsa, en azından geçici olarak zengin sayılırsınız. Eğer bir süreliğine de zengin olmuşsanız, muhtemelen muhafazakâr olacaksınız ve eğer muhafazakârsanız yeni moda fikirlere ya da deneylere güvenmezsiniz. Yukarıda sözünü ettiğim Fransızca kitaplar öteki kitaplara benzemiyor. Belli ki, sağlıklı değil.

Herhangi bir değişikliğin kısa zamanda gerçekleşeceğine inanmıyorum. Sizin tarihsel romanınızın, cinselliğin bugünlerde daha iyi ve yaygın olduğuna işaret eden kapak yazısı ve çizimleri olmalı. Sizin "sağlıklı" romanınız okuru yoğun okuma uğraşından çelecek uçukluğu olmayan donuk renklerle kaplanmalı. Sizin mizah kitabınızın kapağında gülen bir adam, bir kadın ya da kedi olmalı. Bu demektir ki, H. Allen Smith komiktir ve siz onun komik olduğunu biliyorsanız, güleceksiniz.

Belki kapak yazısı kitabı kurar. Bir kitap hatırlıyorum, içindeki metinde sadece, "Sonra birlikte yatağa girdiler" ifadesi vardı ama kapakta, "Bir fırtınalı aşk gecesi" diyordu. Kitapların okunmak zorunda kalınmayacağı günler gelecek belki de. Eğer kapak yazıları ayrı olarak satılmış olsaydı, iyi ve kârlı bir iş alanı açılmış olurdu ve kapak yazılarını sindirmişsek, kitaptan alabileceğimiz her şeyi almış olurduk.

Ben bir kapak düşmanıyım. İçimden onları hemen yırtıp atmak gelir. Onlar buruşur, katlanır, yoluma çıkarlar. Sanıyorum, başlangıçta kapaklar bir sargı olarak ve muhtemel okurların kirli elleriyle yeni kitapları pisletmesini engellemek için kullanılıyordu. Sergilenmek üzere selofan kaplı bir kapak neden olmasın? Kapak maliyeti artırmak dışında bir kitaba ne katar ki? Ne kattığını görmek ilginç olurdu. Ve cilt neden zorunludur? Duyduğuma göre, üretim maliyetini olağanüstü artırıyormuş. İşlenmiş bir metal levha daha kalıcı ve ucuz olmaz mı? Kitapların maliyetini yükseltmek satın almayı caydırıcı bir etken değil mi? İki buçukluk kitap şimdi 4 dolara.

Öyle zamanlar olmuştur ki, metinle aramda durduğu için kapağı yırtıp atmışımdır; doğrudan yazarın anlatımına geri dönmek istemişimdir. Kitabın kalıcı bir parçası madem, kitabın içine konamaz mı bu?

Kendi adıma, ben 25 sentlik kitap teorisini gönülden destekliyorum. Tek nedeni de, ticari baskı maliyetinin bencilliği artırmasıdır. Pahalı bir kitap hazine gibi saklanmalı ve raflara yerleştirilmelidir. O artık mülk haline gelmiştir ve mülk ko-

runmalıdır. O kitabı kime verdiğimi ve geri getirilip getirilmediğini bilmeliyim. Birçok dostluk geri verilmeyen kitaplar yüzünden kayalara çarpıp dağılmıştır. Ucuz baskılarda, tam tersi geçerlidir. Arkadaşınızın koluna kitaplar sıkıştırırsınız. "Bunları okuyunca, başkalarına ver" dersiniz. Bu çok iyi bir şeydir.

Kaç yazar kitaplar hakkında benim gibi düşünür, bilmiyorum. Kitapları kendileri için sevmiyorum. Başvuru kaynağı olarak bazı kitapların çevremde olmasını isterim ama yalnızca içeriklerinden dolayı. Fiziksel varlıkları nedeniyle hiçbir zaman kitap toplamadım. Hiçbir zaman elyazması bir kitap ne aradım, ne de istedim. Elbette, iyi ciltlenmiş kitapların sevimli sırtlarıyla kaplı bir kütüphane odasını severim ama bu benim için edebiyat değil, dekordur. En sevimli ciltler açılmamış, en değerli ilk baskılar okunmamış olanlardır. Kendi adıma benim plaklar gibi kapalı kutulara sırayla dizilmiş binlerce ucuz, kapakları köpek kulağı gibi bükülmüş kitabım var. Kitap isimlerinin yazılı olduğu kartlara bakmak, yeşil olduğunu hatırladığınız belli bir kitabı bir sandalyeye çıkarak aramaktan çok daha kolaydır. Onun üst rafta olduğunu sanıyorsunuz. Halbuki bir de bakmışsınız kitap kahverengi ve ilginiz kaybolduktan çok sonra onu en alt gözde ve her zaman dönüp bakmayı düşünmüş olduğunuz bir *London Illustrated* sayısının altında bulmuşsunuz. Hayır, bu bana göre değil. Ben kitaba ulaşma açısından, kartoteksi tercih ederim.

Çok az sayıda oldukları ve çok zengin ya da çok bilgili insanların elinde oldukları devirlerde, kitap kendi sihirli, kutsal ve otoriter karakterine bürünmüştü. O zaman kitap, aklın uzak yerlere ve altın düşünceye erişmesinin tek yoluydu. Kitabın büyülü yolu dışında, insanın kendi benliğinin dışına çıkmasının başka yolu yoktu. Ve bugün bile, plaklar, radyo, televizyon ve sinemanın bütün rekabetine rağmen, kitap bu eşsiz karakterini korumaktadır. Bir kitap bir biçimde kutsaldır. Bir diktatör insanları öldürebilir ve sakat bırakabilir, her türlü zalimliği yapabilir ve o zaman ondan nefret edilir

ama kitaplar yakıldığında zulmün son noktasına gelinmiştir. Bu bağışlanamaz. Kitabın propaganda olarak kullanılması bütün diğer araçlardan çok daha güçlü ve etkilidir. Bir radyo yayınının otoritesi küçüktür ama bir kitap yalan söylemez. İnsanlar otomatik olarak gazetelere güvenmez. Ama otomatik olarak kitaplara inanır. Bu tuhaftır ama böyledir. Mesajlar dünyanın kontrol altındaki ve sansürlü alanlarının ötesinden gelmektedir ve onlar radyoları, gazeteleri ve broşürleri istemez. Onlar şaşmaz bir biçimde kitapları ister. Hiçbir şeye inanmadıkları zamanlarda kitaplara inanırlar. Bunun doğru olduğunu düşünürsek, hükümetler kitaplardan neden daha çok faydalanmazlar acaba? Kitap korunabilir ve başkasına verilebilir. Gerçekten nefret etmedikçe bir insan kitabı çok nadir olarak tahrip eder. Kitap tahribatı cinayetle eşdeğerdir. Ve insanların sorunlu yanlarına ilişkin artan sansür ve kontrol eğilimi düşünülürse, kitaplar kurtulma şansı en yüksek olan birimdir. Bir filmi kesip şeritler haline getirebilirsiniz ama bir kitaba getirilecek herhangi bir kısıtlama girişimi sonuna kadar gitmedikçe sonuç alamaz.

Kitapların geleceğini çok merak ediyorum. Ne okumayı ne de düşünmeyi gerektiren çabuk, ucuz ve kolay biçimlerle rekabeti sürdürebilecek mi? Sürdürmeli. Bazıları tam da bunu yapmaya çalışıyor. O kadar çok kitap film olma şansı dikkate alınarak yazılıyor ki! Bazı yayıncıların sinema filmi yapılma şansı olmayan bir kitabı basmayacağı söyleniyor. Ve hatta birçok örnekte yazar, kısmen yazar kısmen de satıcı olarak görülüyor. Yazarın bir kitapçıda, adını taşıyan ürününü pazarlaması gerekiyor. Televizyon şovlarına çıkıp gösteri maymunu haline gelmesi de. Yazar özel hayatını, cinsel hayatını, adalelerini, hatta kıllarını muhtemel okurların iştahlı bakışlarına açmak zorunda. Bunlar yapmazsa kitabının ilgi görmeyeceği söyleniyor yazara. Eğer sinema dergilerinden birinin parlak kuşe kâğıt üzerine kahvaltı masasında karısıyla ya da kadınlarıyla resmini basmasına izin vermezse, yazar antisosyal oluyor.

Bir kitabın, rakipleriyle, onların koşullarında rekabet edebileceğine inanmıyorum. Öte yandan, onlar da kitapla, kita-

bın koşullarında rekabet edemez. Müzik dışında hiçbir başka biçim "zihni ve duyguları böylesine işin içine katamaz." Hiçbir sinema filmının sevilen bir kitabın olduğu kadar kişisel olabileceğini düşünemiyorum. Hiçbir televizyon şovu bir kitap kadar dost olamaz. Ve hiçbir başka biçim, yine müzik hariç, bir kitap kadar alıcısını katılmaya çağırmaz.

Format sorununu aşmak için ne kadar uzun yol kat etmek gerekti! Ben kitabın üretim sorunu hakkında çok şey bilmem. Bana sorarsanız, fiziksel kitabınız mümkün olduğu kadar soyut kitap olmalı. Sıcak kitaplar ve soğuk kitaplar, şen kitaplar ve tasalı kitaplar olmalı. Eğer bir kitap acı yüklüyse, bırakalım renk ve tasarım olarak da acı yüklü olsun; güzel ve çarpıcıysa kapağı da öyle olsun. Nasıl bir başlığın bir kitabın özünü yakalaması gerekiyorsa, format da yakalamalıdır.

Sarı ilaç kutusu teorisi uzun vadede kitaplara çok az katkı sağlayacaktır çünkü kitaplar bir biçimde sahici olmalıdır ama pazarlama büyük oranda sahici değildir, olamaz da. Sarı kutu incelikli bir biçimde bir tüketiciyi ekmek hapı yutmaya zorlayabilir ve belki bunun faydası da olur. Ve belki de bir kitap da aynı işi yapmaya zorlanabilir ama ben bundan kuşkuluyum. Bir kitap çıplak yazıdır. Bir kitap ancak yalnız olduğunuzda okunur. Hiçbir izleyici kitlesi gülmeye başlamaz ya da sizin için gözyaşı dökmez. Bu ikili bir bütünleşmedir ve böylesi bir deneyim eşsizdir.

O halde, bir kitap ele iyi gelmeli, göze hoş görünmeli. Şekli ve boyutu öyle bir tasarlanmalıdır ki, hem tutmaya hem de görmeye uygun olmalıdır. Fiyatı, satın alınırken ekonomiye karşı hiçbir suç işlenmeyecek kadar düşük olmalıdır. Burada sinema filmi olma yolunda sadece bir ara durak olan kitaplardan değil, başka bir şey değil kitap olacak şekilde yazılmış kitaplardan söz ediyorum. Bir kitapta çevrilemez bir şey vardır. O kitabın kendisidir; türümüzün yaratmış olduğu çok az sayıdaki sahici büyülerden biridir o.

Nobel Ödülü'nü Kabul Konuşması

Eserlerimi bu en yüksek onura layık bulan İsveç Akademisi'ne teşekkür ediyorum. Yüreğimde saygı ve sevgi duyduğum diğer yazın insanları arasından Nobel Ödülü'ne layık görülmem konusunda bir kuşku taşıyabilirim ama bu ödülü almış olmamdan dolayı duyduğum sevinç ve gurur kuşku götürmez.

Bu ödülü alanların edebiyatın doğası ve yönü üzerine akademik ya da kişisel bir konuşma yapmaları âdettendir. Ancak ben bu özel anda edebiyat insanlarının yüce görevleri ve sorumlulukları üzerinde durmanın daha iyi olacağını düşünüyorum.

Nobel Ödülü'nün ve bulunduğum şu yerin prestiji öyle yüksek ki, şükran duyan ve özür dileyen bir fare gibi cıyaklamak yerine, mesleğimden ve bunu asırlardır yapmış olan büyük ve iyi insanlardan biri olmaktan duyduğum gururla aslan gibi kükremek geçiyor içimden.

Edebiyat, boş kiliselerde ilahiler okuyan ruhsuz ve kısır eleştirel rahipler tarafından var edilmediği gibi, kapalı kapılar ardında seçkinlerin, düşük kalori derdine düşmüş sefil dilencilerin oynadığı bir oyun da değildir.

Edebiyat, konuşma kadar eskidir. Edebiyat, insanların ona duyduğu ihtiyaçtan doğmuştur ve her geçen gün edebiyata daha çok ihtiyaç duyulmaktadır. Halk ozanları, saz şairleri, yazarlar ayrı ve özel varlıklar değildir. Başından beri onların işlevlerini, görev ve sorumluluklarını insan türü tayin etmiştir.

İnsanlık mahzun ve umarsız bir şaşkınlık döneminden ge-

çiyor. Benden önce bu kürsüye çıkan büyük insan William Faulkner buna evrensel fiziksel korkunun bir trajedisi demişti; bu o kadar sürdü ki, artık manevi sorunlar diye bir şey kalmadı. Sanki yazılmaya değer yalnızca kendi içinde çatışmalı insan yüreği vardı. Faulkner, çoğu insandan daha çok, insanın zaafları kadar güçlü yanlarının da farkındaydı. Biliyordu ki, korkuyu anlamak ve çözmek yazarın asli varlık nedenlerinden biridir.

Bu yeni bir şey değildir. Yazarın eski çağlardan beri süregelen görevi değişmedi., Yazar, iyileştirme amacıyla ışığı buluncaya kadar karanlık ve tehlikeli hayallerimizin derinlerine inerek, insanların çok sayıdaki hata ve yanılgılarını sergilemekle yükümlüdür.

Bundan başka yazar, insanın kanıtlanmış gönül ve ruh yüceliğini –yenilgide asaleti, cesareti, şefkati ve sevgiyi– gösterme kapasitesini ilan etmek ve kutlamakla görevlidir. Zayıflık ve umutsuzluğa karşı girişilen sonsuz savaş içinde, bunlar umudun ve gayretin parlak sancaklarıdır. Ben, insan mükemmelliğine yürekten inanmayan bir yazarın edebiyata ne tutkun ne de bağlı olduğunu savunuyorum.

Mevcut evrensel korku fiziksel dünyadaki belli tehlikeli unsurlara dair bilgimiz ve onları manipüle edişimizdeki atılımın sonucu ortaya çıkmaktadır. Doğru, kavrayışımızın öteki yüzleri bu büyük hamleye henüz yetişebilmiş değil ama onların da aynı hizaya gelemeyeceğini ya da gelmeyeceğini varsaymak için bir neden yok. Aslında, onların bunu başarmasını sağlamak yazarın sorumluluğunun bir parçasını oluşturur. Bütün doğal düşmanlarına karşı insanlığın dimdik ayakta duruşunun uzun ve onurlu tarihi ışığında, bazen neredeyse kesin yenilgi ve yokolma tehlikeleriyle karşılaştığımız düşünülürse, olası en büyük zaferimizin arifesinde alanı terk etmek korkaklık ve aptallık olacaktır.

Anlaşılacağı gibi, bugünlerde Alfred Nobel'in hayatını okuyorum; kitap onun yalnız ve düşünür olduğunu söylüyor. Nobel, yaratıcı iyi ve tahripkâr kötü olma kapasitesi taşıyan ama seçim şansı olmadığından, vicdanın ya da yargının hük-

müne tabi olmayan patlayıcı güçleri açığa çıkarmakta mükemmelleşmişti.

Nobel buluşlarının zalimce ve kanlı bir biçimde kötüye kullanıldığını gördü. Yaptığı çalışmaların nihai sonuçlarını –şiddetin son noktasına ve nihai yıkıma erişildiğini– önceden tahmin etmiş bile olabilir. Bazıları onun artık umursamaz hale geldiğini söylüyor ama ben buna inanmıyorum. Ben onun bir kontrol mekanizması, bir güvenlik supabı bulmaya çalıştığını ve nihayet bunu ancak insan zihni ve ruhunda bulduğunu düşünüyorum.

Bana göre, onun düşüncesinin ne olduğu bu ödül kategorilerinden bellidir. Ödüller, insan ve dünyası hakkındaki bilginin artırılmasına ve sürdürülmesine –edebiyatın işlevleri olan kavrayış ve iletişime– veriliyor. Ve bütün bunların zirvesi olarak, barışı sağlama çabalarına ödül veriliyor.

Onun ölümünden elli yıla yakın bir süre geçtikten sonra, doğanın kapıları açıldı ve korkutucu bir seçme yükümlülüğüyle karşı karşıya kaldık. Biz artık bir zamanlar Tanrı'ya atfettiğimiz birçok gücü kullanıyoruz. Korkuyla ve hazırlıksız bir biçimde, biz tüm canlılar dünyasının ölüm ve kalımı üzerinde efendilik yapma gücüne eriştik. Tehlike ya da saadet, seçim son tahlilde insanın ellerinde. En iyi seçimi yapma sınavı bizi bekliyor.

Tanrı'ya özgü bir gücü aldıktan sonra, biz bir zamanlar bazı tanrılar sahip olsun diye dua ettiğimiz sorumluluk ve aklı artık kendimizde aramalıyız. İnsan artık kendisi için en büyük tehlike ve tek umut haline geldi. Bugün yaşasaydı, Aziz John muhtemelen şöyle derdi: Son olarak söz vardır ve söz insandır ve söz insanla vardır.

V.
ARKADAŞLAR

JOHN STEINBECK'İN çok, ama çok arkadaşı vardı. Sıradan insanlar kadar Edward Ricketts, Robert Capa ve Arthur Miller gibi sıradışı insanlar da hayatına renk katmıştı. Steinbeck arkadaşlarına günübirlik mektuplar yazıyor ve bir yazar olduğundan, onların hikâyelerine ortak oluyordu. Yazmaya, "dünyadaki en yalnız işe" çok zaman ayırsa da, dostluğa ve muhabbete değer veriyordu.

Yazarın en yalnız dönemi belki de, zamanının çoğunu odasında okuyarak ve hikâyeler üzerinde çalışarak geçirdiği lise yıllarıydı. Ama üniversitede durum değişti. Stanford'da çok sayıda arkadaşı oldu ve yıllarca mektuplarla da olsa çoğuyla bağlantısını koparmadı – oda arkadaşı Carlton Sheffield, İngilizce sınıfından arkadaşları Webster Street ve A. Grove Day. Birkaç üniversite hocası, özellikle kısa hikâye yazma konusunda bir ders veren Edith Mirrielees, onun düşünce ve yazma biçiminin şekillenmesinde yardımcı oldu. Sıkı bir sınıf öğretmeni olan Mirrielees genç Steinbeck'i, hocasının *Story Writing* [Hikâye Yazma] adlı kitabına yazdığı önsözde belirttiği gibi, şımartmadı: "Her yönüyle ne kadar mükemmel olduğumun keşfedilmesini beklediysem de, verdiğiniz notlar beni hemen hayal kırıklığına uğratmıştı" (vii). Steinbeck bir tür formül, gizli bir bileşim ummuştu ama hocası hiçbirini vermemişti ona. Buna karşılık açık eleştirellik ve cesaret kazanmıştı; bunlar daha sonraki yıllarda fikrini soran genç yazarlara vereceği şeylerdi. Mirrielees'in dersine katılan arkadaşlarından biri hocasını şöyle anlatıyordu: "John'un anlaşabilmesinin imkânsız olduğu tuhaf, titiz, eski moda küçük

kadınlardan biriydi ama John ona büyük hayranlık duyuyordu ve yazdığı şeylere ilişkin ne söylemişse hepsini benimsiyordu." (Benson 58)

Ama Steinbeck yine de en yakın, hayatını en çok etkileyen arkadaşıyla, Edward Flanders Ricketts'le üniversiteyi bitirdikten sonra karşılaştı. Dostlukla ilgili birçok anlatının esin kaynağı Ricketts olmuştu; roman ve hikâyelerindeki Lenny ve George, Mack ve Jim, Tom ve Casy, Mack ve çocuklar, Adam Trask ve Lee gibi karakterlerin arasındaki dostluklar bu ilişkiden esinleniyordu. Erkekler arası dostluk bağına ilişkin bütün bu hikâyelerde, ya arkadaşlardan biri ya da dışarıdan bakan bilge biri olarak, sakin tavırlı ve engin bir kavrayışı olan bir şahsiyet vardı. Bu karakter her zaman Edward Flanders Ricketts'i model alırdı. Ricketts, Steinbeck'in doğal bir ilgi nesnesiydi. Kibirli olmadan halinden memnun biriydi Ricketts; bir denizaltı biyoloğu olarak işinde son derece başarılıydı; müzik, bilim, şiir ve felsefe gibi Steinbeck'in yeterince bilgi sahibi olmadığı alanlarda yetkindi; sessizdi ama partileri, muhabbeti ve yeni fikirleri severdi; bilinçli olarak rahatına düşkün biri değildi, enerji doluydu. Steinbeck, onun 1948 yılında zamansız ölümü ardından, birkaç yılda kaleme aldığı "Ed Ricketts Hakkında" adlı yazısında, "Zihni sınır tanımazdı" diye yazıyordu.

Hayran olduğu başka dostları da bazı kısa yazılarının esin kaynağı olmuştu. Dust Bowl göçmenleri hakkındaki "The Harvest Gypsies" [Hasat Çingeneleri] (1936) adlı gazete dizisi için araştırmalar yaparken tanıştığı göçmen kampı yöneticisi Tom Collins'e de, Ricketts gibi, rahat batıyordu; Steinbeck'i her zaman çeken türden sıradışı, yaratıcı bir kişiydi. Hem Ricketts hem de Collins engellenmiş yazarlardı ve Steinbeck bu iki dostunun çeşitli eserlerinin basılması için çaba sarfetmişti; Collins için, (Collins'in Windsor Drake takma adıyla yayımlanan) *Bringing in the Sheaves* adlı kendi hayat hikâyesinden esinlenen romanına, bu kitapta bulacağınız bir önsöz yazmıştı. Woody Guthrie ve Henry Fonda ile dostluğu da *Gazap Üzümleri* üzerine çalışmalardan doğdu. Dust Bowl balad-

larının şarkıcısı Woody, "The Ballad of Tom Joad"ı bir New York yardım gecesinde okudu. Ve Tom Joad rolünde oynayan Fonda ile yazar arasında uzun bir dostluk başladı.

Steinbeck, ilk kez 1941'de ikinci eşi Gwyn ile ve daha sonra 1950'de Elaine ile New York City'ye taşındığında, temsilcileri McIntosh ve Otis ve hayat boyu editörü Pascal Covici ile yakınlaştı. Ama başlangıçtan beri temsilcilerinden biri olan Elizabeth Otis, bütün film uyarlamalarıyla ilgilenen Mavis McIntosh, ya da kocası II. Dünya Savaşı'nda İngiltere'den uçan Mary Ruth bombardıman uçağında pilotluk yapmış ve sonraki yıllarda Sag Harbor'da kendisi de yazarla birlikte balığa çıkmış Shirley Fisher gibi sadık kadınlar hakkında Steinbeck çok az şey yazmıştır. Bir keresinde, *Pipe Dream* müzikalindeki rolü nedeniyle ona bir mektup yazmış ve ona ve başkalarına derin dostluğun ve sadakatin niteliği üzerine görüşlerini açıklamıştı:

> Olası farklılıklarımıza gelince, bundan bir daha bahsetmeyelim. Seni çok seviyorum ve bunu şimdiye kadar hiç gösteremedim; belki bunun nedeni ikimizin de garip bir biçimde utangaç ve ketum oluşumuzdu. Ama ben her şeyi, HER ŞEYİ hatırlıyorum ve bütün bunlar için sana teşekkür borçluyum. Ve şimdi ben ikimizin de yaşadığı küçük çekingenlik evine kapanacağım. (Benson 779)

Steinbeck bu "küçük evinden" en yakın arkadaşlarına jestler yaptı. Pascal Covici'ye, kendi eliyle işlediği bir tahta kutu içinde *Cennetin Doğusu*'nun elyazmalarını verdi. Üzerine de, "Yılların özel olarak kutsanmış birlikteliğinden süzülen hayranlık ve sevgiyle sana armağan ediyorum" diye yazdı (*SLL* 437). Ve Covici'nin ölümü üzerine kısa bir veda yazısı kaleme aldı: "Pat Covici bir dosttan çok öteydi benim için. Büyük bir editörün nasıl hem baba, hem ana, hem öğretmen, hem de kişisel şeytan ve kişisel tanrı olduğunu ancak bir yazar anlayabilir." ("Anısına" 19)

Steinbeck hayatının büyük bir bölümünde "küçük evini"

korudu ve yalnızca birkaç çok yakın arkadaşına yazdı. Ama yazılanlar karakteristik olarak Steinbeck'i, kişi olarak genellikle dışa vurmadığını sözcüklerle dışa vurabilen duygusal biri olmakla suçlanan bir yazarı, yansıtan belli bir duygu derinliği yansıtıyordu. Fotoğrafçısı ve çalışma arkadaşı Robert Capa 1954'te öldüğünde, Steinbeck Paris'teydi ve şaşkın, dumura uğramış bir halde saatlerce şehirde yürüdü; *Le Figaro* için yazdığı bir makalede bunu anlatır. Daha sonra Capa üzerine *Photography* dergisine, elinizdeki derlemede bulacağınız, bir yazı kaleme aldı (1954). İlk kez savaş döneminde kurulan bir başka dostluk da yorulmak nedir bilmeyen gazeteci Ernie Pyle ile ilişkisidir; bu, onun muhabirlik tutkusuna duyulan hayranlık üzerine kurulmuş bir bağdı. 1943 yılında, Cezayir'de ilk kez bir otelde karşılaştıklarında, bir *Collier's* muhabiri olan Quentin Reynolds'un anlattığına göre, "Birbirlerine kur yapan muhabbetkuşları gibi" davranıyorlardı. Pyle, Steinbeck'e göre, "Editörlerin nezaketi nedeniyle değil, salt yorgunluktan eriyip biteceğinden korktukları için" dinlenmesi için evine gönderilmek üzereydi. ("Alicia'ya Mektuplar", 21 Mayıs 1966)

Steinbeck'in üzerine titrediği biri de, 1952 ve 1956'da iki kere başkanlık için Demokrat Parti'den aday olmuş Adlai Stevenson'dı. Illinois'in görece tanınmamış eski valisi Stevenson'ın herkesin taptığı Dwight D. Eisenhower'a karşı yarışmak gibi bir açmazı vardı. Steinbeck ilk kampanyasına bir Eisenhower yandaşı olarak katılmıştı; bütün Amerikalılar gibi o da Eisenhower'ı savaş yıllarından tanıyordu ve ona hayrandı. Ancak, burada yeniden yayımladığımız, Stevenson'ın seçim konuşmaları derlemesine yazdığı önsözde belirttiği gibi, "tamamen bu konuşmalar nedeniyle", Stevenson'ın fikirleri ve fikirlerini açık ve seçik olarak ifade edişi nedeniyle düşüncesini değiştirmişti. 1956'da, Steinbeck müzikallerin bestecisi Alan Jay Lerner tarafından Stevenson kampanyası için fikirler vermesi ve konuşmalar kaleme alması için listeye konmuştu. Steinbeck o yılki Demokrat Parti önseçim toplantısında Stevenson'la tanışma ve belli bir süre konuşma fırsatı buldu ve arkadaş oldular.

Ed Ricketts Hakkında

1948'de, bir Nisan akşamı hava kararırken Ed Ricketts Cannery Row'daki laboratuvarında işini bitirdi. Aletlerin üzerini örttü ve kâğıtlarıyla not aldığı kartları bir kenara koydu. Dirseğine kadar kıvırmış olduğu yün kazağının kollarını indirdi, kendisine biraz dar gelen ve hayli yıpranmış paltosunu sırtına geçirdi.

Akşama biftek yemek istiyordu ve New Monterey'deki pazar yerinde yumuşak ve az yağlı et bulabileceğini biliyordu.

Resmi olarak Ocean View Avenue adı verilmiş ama Cannery Row olarak bilinen sokağa çıktı. Külüstür çift kişilik arabası toz içindeydi. Yeni bir arabaya ihtiyacı vardı ve başka şeylerden kısmadan bu mümkün değildi.

Paslı motor çalışmaya başladığını göstermek için bronşite yakalanmış bir hasta gibi öksürüp tıksırıncaya kadar Ed marşa basmayı sürdürdü ve zar zor vitese geçirip sokakta ilerlemeye başladı.

Ed Güney Pasifik Demiryolu'nu kesen yamaca saptı. Hava neredeyse kararmak üzereydi ya da görmeyi güçleştiren türden bir ışık ve karanlık karışımı vardı. İkinci vitese, en gürültülü vitese taktı ve bayırı tırmanmaya başladı. Motorun sesi diğer bütün sesleri bastırıyordu. Solunda bir oluklu demir deposu vardı ve görüşünü kapatıyordu.

San Francisco'dan gelen akşam treni, Del Monte Express, aniden deponun arkasından çıkarak makası geçmekte olan eski arabaya çarptı. Lokomotifin önündeki mahmuz yandan arabaya bindirdi, önüne kattı, ezdi ve tren duruncaya kadar beş yüz metre sürükledi.

Arabadan çıkarılıp çimenlerin üzerine yatırıldığında Ed'in bilinci yerindeydi. Kuşkusuz, büyük bir kalabalık toplanmıştı başına; trenden inen ve tren yolu kenarındaki evlerden koşup gelen insanlar.

Neredeyse anında bir doktor çıkıp gelmişti. Ed'in kafatası ezilmiş görünüyordu ve gözleri kayıyordu. Ağzının kenarlarında kan vardı ve vücudu ters bir mercekten bakılıyormuşçasına ezilmiş, kırılmış ve çarpılmıştı.

Doktor bir dizinin üzerine çömeldi ve hastaya eğildi. Etrafında insan halkası sessizdi. Ed, "Çok mu kötü?" diye sordu.

"Bilmiyorum" dedi, doktor. "Kendini nasıl hissediyorsun?"

"Hiçbir şey hissetmiyorum" dedi Ed.

Doktor onu tanıdığı ve ne tür bir insan olduğunu bildiğinden, "Elbette, şok bu" dedi.

"Elbette" dedi Ed. Bakışları donuklaşmaya başladı.

Onu bir sedyeye koyup hastaneye götürdüler. Keskiler ve demir makaslarıyla araba mahmuzun önünden söküldü ve kenara atıldı ve Del Monte Express hattın sonu olan Pacific Grove istasyonuna doğru yavaşça yola koyuldu.

Birçok doktor Ed'in başına üşüştü, birçoğu da telefondaydı, yardım etmek istiyorlardı çünkü hepsi onu seviyordu. Doktorlar durumun çok ciddi olduğunu biliyordu, eter verip bayılttılar ve ne kadar kötü olduğunu görmek üzere karnını açtılar. İşleri bittiğinde durumun umutsuz olduğunu hepsi biliyordu. Ed tam anlamıyla haşat olmuştu; dalağı parçalanmış, kaburgaları kırılmış, ciğerler darbe almış ve kafatası ezilmişti. Ayıltmadan onu kendi halinde ölüme bırakmak daha iyi olabilirdi ama doktorlar vazgeçemezdi, bekleme odası ağzına kadar doluydu. Durumu bilenler mucizelerden, her şeyin olabileceğinden bahsetmeye başladı. Birbirlerine hiçbir mantıklı açıklaması olmadığı halde iyileşen insanları örnek gösteriyorlardı. Cerrahlar Ed'in karın boşluğunu olabildiğince temizlediler ve kapattılar. Ne zaman bir doktor bekleme odasına girecek olsa, sanki bir jürinin karşısına çıkıyordu. Çok insan vardı oturmuş bekleyen ve hepsinin gözünden aynı soru okunuyordu.

Doktorlar şöyle şeyler söylüyordu: "Elimizden geleni yaptık" ve "Bir süre için kesin bir şey söylememiz imkânsız ama iyiye doğru bir gidiş hissediliyor." Doktorlar gereğinden fazla konuşuyor, bekleşen insanlar hiç konuşmuyordu. Onlar sadece gözlerini dikmiş bakıyor, anlamaya çalışıyordu.

Santral kan vermek isteyen insanların çağrılarına yetişemiyordu.

Ertesi sabah Ed'in bilinci yerine geldi ama son derece bitkindi, eter ve morfin yüzünden zihni bulanıktı. Gözlerinin feri kaçmıştı. Büyük bir zorlukla konuştu ama ilk sorusunu tekrar etti.

"Çok mu kötü?"

Odadaki doktor tam saçma bir şey söyleyecekken kendini tuttu, Ed'in arkadaşı olduğunu, onun gerçekleri sevdiğini ve gerçek hakkında da çok şey bildiğini hatırladı. Sonunda doktor, "Çok kötü" diye yanıtladı soruyu.

Ed bir daha soru sormadı. Ed iki gün yaşamla ölüm arasında gidip geldi çünkü büyük bir yaşama enerjisi vardı. Aslında yaşamla ölüm arasında o kadar uzun süre kaldı ki, doktorlar da böylesi bir olasılığın saçma olduğunu bildikleri halde, mucizeler hakkında anlattıkları şeylere inanmaya başladılar. Biraz daha güçlü bir kalp atışı kaydettiler. Sargıların altında, yanaklarının renginde bir parça düzelme gördüler. Ed ölümle yaşam arasında o kadar kaldı ki, bekleme odasındaki bazı insanlar evlerine gidip uyumaya bile cesaret etti.

Ve sonra, hayata sımsıkı sarılan insanlarda sık sık rastlandığı gibi, enerji ve renk ve nabız ve nefes alış sessizce ve çabucak kayboldu ve Ed öldü.

O zamana kadar Monterey'de hüküm süren şokun yerini koyu bir kasvet aldı. Ed artık ölüydü ve bir an önce bu ölüden kurtulmak gerekirdi. İnsanlar onu çabucak ve vakur bir biçimde gömmek istediler çünkü ancak o zaman onu düşünebilecek ve zihinlerinde yeniden canlandırabileceklerdi.

Lighthouse Point yakınlarında, Great Tide Pool'a yakın küçük bir tepenin üzerinde küçük bir kilise ve kremator-

yum vardır. Ed'in kefene sarılmış ölü bedeni bir öğleden sonra kısa bir süre bu kilisenin katafalkında bekledi.

Doğal olarak kimse çiçek koymadı ama en büyük korku birilerinin çıkıp bir konuşma yapması ya da onun hakkında –iyi ya da kötü– bir şeyler söylemesiydi. Şansına, her şey o kadar çabuk olup bitti ki, normal olarak her fırsatta konuşmalar yapan insanlar hazırlıksız yakalandılar.

Çok sayıda insan kiliseye akın etti, kısa bir an kefene baktı ve yürüyüp gitti. Hiç kimse yanında birisi olsun istemiyordu. Herkes yalnız olmak istiyordu. Bazıları Great Tide Pool plajına gitti, kuma oturdu ve boş gözlerle kayalara tırmanan ve yosunları karıştıran dalgaları seyre daldı.

Ed Ricketts'i tanıyan insanlar bir tür narkozun etkisine girmişti. Gerçekte yas yoktu, daha çok kafa karıştırıcı sorular vardı: Ne yapacağız biz şimdi? Hayatlarımızı yeniden nasıl kurarız? Onu tanıyan herkes içine kapandı. Bu tuhaf bir şeydi, sakin ve tuhaf. Kaybolmuştuk, kendimize gelemiyorduk.

Ed Ricketts hakkında yazılması gerekenleri kâğıda dökmek, varlıkları birbirinden ayırmak zordur. Ve onu tanıyan herkes için de bu zor bir şeydir. Belki bazı olaylar hayal edilir. Ve belki de çok küçük bazı ayrıntılar zihinde tüm boyutlarıyla canlanır. Ve ardından kişisel izlenimler ortaya çıkar. Eminim ki, bu yazıyı okuyan birçok insan şöyle diyecek: "Niçin, bu doğru değil. Bu hiç de onu anlatmıyor. O şöyle ve şöyleydi." Ve konuşmacı bu yazarın hiç bilmediği bir kişiyi betimlemeyi sürdürebilir. Ama onu tanıyan hiç kimse Ed Ricketts'in gücünü ve etkisini inkâr etmeyecektir. Yakınındaki herkes ondan derinden ve kalıcı olarak etkilenmiştir. O bazılarına nasıl düşünüleceğini, bazılarına da nasıl görüleceği ya da duyulacağını öğretti. Plajdaki çocuklara orada olabileceğini akıllarına bile getirmedikleri dünyanın en güzel hayvanlarını nasıl arayacaklarını ve bulacaklarını öğretti. O herkese öğretiyormuş gibi görünmeden öğretti.

Onu tanıyan hemen herkes onu tanımlamaya korkardı. Onun hakkında şöyle şeyler duyardınız: "O yarı İsa yarı keçi." Ed büyük bir öğretmen ve büyük bir zampara, kadınla-

rı seven bir ölümsüzdü. Kuşkusuz orijinal biriydi ve karakteri eşsizdi ama öyle ki, herkes şu ya da bu biçimde onunla ilişkideydi. Nazikti ama hain, adi ve üçkâğıtçı olma kapasitesi de vardı; öküz gibi kuvvetli, sadık ama güvenilmezdi; cömertti ama az verir çok alırdı. Hayatı gibi düşünceleri de çelişkilerle doluydu. Bir mistik gibi düşünür ama mistisizmden nefret eder, hatta iğrenirdi. Kendi halinde, denizlerdeki nadir canlı türleri üzerinde çalışan bir bireyciydi o.

Hepimiz Ed Ricketts'i tanımlamaya kalkışırdık, ama kimse başarılı olamazdı. Belki de belleğimizden bir sürü malzemeyi, anekdotu, alıntıyı, olayı ortaya yığmak en iyisi. Hiç kuşkusuz, bazı şeyler diğerleriyle çelişecek ama o böyleydi işti. Öz bir yerlerde olmalı, onu bulmanın da bir yolu.

Son olarak, Ed Ricketts'i kâğıda dökmenin bir nedeni daha var. O ölmeyecek. O, kendisini tanıyan insanları yalnız bırakmıyor. O kaybını en çok duyduğumuz anlarda bile hep yanımızda.

Ölümünden çok kısa bir süre sonra, bir miktar arkadaşla toplanmış laboratuvarda bira içiyorduk. Güldük ve Ed hakkında hikâyeler anlattık, sonra aniden içimizden biri acıyla, "Bırakalım gitsin artık! Mecburuz, bırakalım gitsin" dedi. Ve Ed için değil, bizim için doğru olacaktı. Onu alıkoyamazdık ama o hâlâ gitmedi, bizimle.

Belki onun hakkında hatırladığım her şeyi yazarsam, hortlak gidecek. Denemeye değer, nasıl olsa başka çare yok. Doğruları yazmalıyım, yoksa büyü işlemez. Yazı onun erdemlerinin kutlanması olmamalı çünkü başka biri hakkında söylendiği gibi, o erdemlerinin hatasıydı. Bir formül bulmak imkânsız. En basit ve en iyi yol sadece hatırlamak olacak, elimden geldiğince hatırlamaya çalışacağım.

Ed Ricketts üzerine yapılan bir istatistikte şunları buluruz. Chicago'da doğdu, sokaklarda oynadı, devlet okuluna gitti, Chicago Üniversitesi'nde biyoloji okudu. Pacific Grove, Kaliforniya'da küçük ticari bir laboratuvar açtı. Monterey, Cannery Row'a taşındı. Aldığı dereceler: Bilim doktoru; kulüpleri, yok; nişanları, yok. Askerlik durumu: Her iki Dünya Sava-

şı'na da katıldı. Elli iki yaşında bir trenin altında kalarak öldü. Bu çerçeve içinde uzun bir yol kat etti ve derin bir iz bıraktı.

New Monterey'de bir dişçinin bekleme odasında, içimden dişçinin ölmesi için dua ederek, oturuyordum. Dişim fena ağrıyordu ve ona harcayacak çok param yoktu. En büyük umudum dişçinin çok fazla para istemeden ve çok fazla çürük diş bulmadan ağrımı dindirmesiydi.

Mezbaha kapısı açıldı ve dışarı sakallı, ince uzun biri çıktı. Elinde tuttuğu şey yüzünden ona dikkatlice bakamadım, kanlı bir azıdişi ve tutunduğu çene kemiğinin oldukça büyük bir parçası duruyordu adamın elinde. Kapıdan çıkarken nazikçe lanet okuyordu. Şaşkınlığıma aldırmadan, "Şu lanet olası şeye bakar mısın?" dedi.

"Dişten çok çene gibi mübarek" diye karşılık verdim ben de.

"Sanırım sabrı tükendi. Ben Ed Ricketts."

"Ben de John Steinbeck. Canın yandı mı?"

"Çok değil. Adını duydum."

"Ben de seninkini. Bir şeyler içelim mi?"

Bu onu ilk görüşümdü. Kasabada ticari bir laboratuvar işleten ilginç bir adamın olduğunu, adamın iyi bir müzik koleksiyonu ve omurgalı canlılar dışında çok geniş ilgi alanları olduğunu duymuştum. Bir süre bu adamla karşılaşmayı istemiştim.

O zamanlar kendimizi yoksul görmüyorduk. Sadece paramız yoktu o kadar. Yiyeceğimiz, balıkçılık, planlama ve asgari bir hırsızlık sayesinde, oldukça boldu. Eğlencelerimiz doğaçlama olmak zorundaydı. Zevklerimiz muhabbet, yürüyüşler, oyunlar ve bizim gibi züğürtler takımıyla partiler yapmaktı. Gerçek bir parti 39 sentlik bir galon şarapla süslenen partiydi ve biz 39 sent için kırk takla atmaya hazırdık. Hiç zengin tanıdığımız yoktu ve bu yüzden de zenginlerden hoşlanmaz, onlar gibi yaşamadığımız için gurur duyar, sevinirdik.

Ed Ricketts'in aramıza girişi bir tedirginlik yaratmıştı, çünkü o bizim standartlarımıza göre zengin biriydi. Yani ayda

100-150 dolar kazanabiliyordu, üstelik bir de arabası vardı. Bu bizim için hayaldi ve birinin bu kadar parayla ne yapabileceği hakkında hiçbir fikrimiz yoktu. Ama öğrendik.

Ed Ricketts'i tanımak anlık bir şeydi. İlk andan itibaren onu tanıyordum ve sonraki on sekiz yılda onu herkesten çok tanıdım, belki de hiç tanıyamadım. Sanırım, bütün arkadaşları aynı şeyi hissediyordu. O herkesten farklıydı ama herkes Ed'de kendinden bir şeyler buluyordu ve ölümünün böylesine derin bir etki bırakmasının bir nedeni belki de buydu. Ölen Ed değil, her birimizin büyük ve önemli bir parçasıydı.

Onunla tanıştığımız günlerde, laboratuvarı Cannery Row'da eski bir evdi, evi satın almış ve amacına uygun değişiklikler yapmıştı. Giriş bir tür sergi salonuydu, duvardaki raflarda içleri denizaltı canlı türleriyle dolu cam kavanozlar vardı. Bu odanın bitişiğinde küçük bir bürosu vardı ve burada, her nedendir bilinmez, kasa ile dosya dolaplarının arasındaki bir cam kabın içinde çıngıraklı yılanlar besliyordu. Kasanın üstüne kırtasiye malzemeleri ve kartlar yığılmıştı. Ed kâğıdı ve kartları severdi. Ismarladığında çok ısmarlar, her tarafı doldururdu.

Binanın okyanusa bakan tarafında iki oda daha vardı, biri beyaz fare kafesleriyle doluydu; yüzlerce beyaz fare, ve çılgınca üremeye devam ediyorlardı. Hiç aksatmadan düzenli olarak temizlenmediğinde –ki asla böyle bir şey olmuyordu– bu oda kokudan geçilmez oluyordu. Arkadaki odada mikroskoplar, lam ve lameller ve laboratuvarın gelirinin büyük bir kısmını sağlayan mikroorganizmaları üretmek, saklamak ve işlemek için gerekli alet edevat vardı. Bodrum katında kavanozların, daha büyük hayvanların bulunduğu su tankları, ayrıca okulların biyoloji deneylerinde kullandıkları kedi, köpekbalığı, kurbağa ve öteki hayvanları uyutmak ve özel sıvılar içinde muhafaza etmek için gerekli malzemeler vardı.

Bu küçük eve Pasifik Biyoloji Laboratuvarları Ltd. deniyordu ve Kaliforniya şirketler hukukuna sığmayacak kadar garip bir iş yapılıyordu. Ed'in ölümü ardından, şirketin tasfiyesi zorunlu hale geldiğinde, stokların kime ait olduğunu,

miktarı ve değerinin ne kadar olduğunu bulmak mümkün değildi. Ed laboratuvarına giren her şeyi büyük bir titizlikle kaydediyordu ama bazen bir iş mektubunu haftalar boyu açmadığı da oluyordu.

Kimse bu işin yirmi yıl nasıl yürüdüğünü bilmiyordu ama, arada bir sallantıya girmesine rağmen, yürüdü işte. Zaman zaman sistem ve etkililikte bir atağa kalkıyor, sonra bitkin düşüp birkaç ay yerlerde sürünüyordu. Siparişler masanın üzerine yığılıyordu o zaman. Şirketin bitap düştüğü anların birinde, birisi Ed'e postayla bir paket içinde peynirli kek göndermişti. Ed bunun bir tür dayanıklı malzeme olduğunu düşünmüştü ve nihayet üç ay sonra paketi açtığında, üzerine iliştirilmiş, "Bu peynirli keki hemen ye, çok lezzetli" notu olmasaydı, hiçbirimiz içindekinin ne olduğunu bilemeyecektik.

Bazen masanın üzerine açılmamış mektuplar öyle yığılıyordu ki, bazıları beklemekten bıkıp kendini yere bırakırdı. Ed, zarfı bir hafta açılmayan bir mektuba genellikle yanıt vermeye gerek olmadığı teorisine yürekten inanıyordu ama o bir adım daha ileri gitti: Bir ay açılmayan bir mektup zarfını açmak gerekmez.

Bunun gibi kesin kuralların her zaman istisnaları da vardır. Ed bir sürü insanla çeşitli konularda mektuplaşıyordu. Bu mektuplara anında ve uzun yanıtlar veriyor, yerden tasarruf için seçkinlere özel bir daktilo kullanıyordu. Daktilosunu uzun araştırmalar sonucu satın almıştı çünkü tuşların çoğunda ticari işaretlerin biyolojik işaretlere dönüştürülmesi gerekiyordu, ayrıca Ed daktilosunda, İspanyolca için tilde, Fransızca için vurgu işareti ve çengel ve Almanca için umlaut gibi, yabancı dillerin bazı işaretleri olsun istiyordu.

Laboratuvar günleri iki döneme ayrılabilir. Yangın öncesi ve yangın sonrası. Yangın birçok bakımdan ilginçti.

Bir gece bütün okyanus kıyısının elektrik şebekesinde bir şeyler ters gitti. Her şey 220 volta göre düzenlenmişken, o gece birdenbire şebekede 2000 voltluk akım dolaşmaya başladı. Daha sonra görülen davalarda elektrik şirketi suçsuz bulunduğundan, bu olsa olsa Tanrı'nın işi olabilirdi. Bir anda

Cannery Row'un büyük bir kısmı alevler içinde kalmıştı. O sırada Ed uyanmış ve laboratuvarın alev alev yandığını görmüş. Daktilosunu kaptığı gibi bodruma inmiş ve tam zamanında, bina tam bodrum katın üzerine çökmek üzereyken, arabasıyla dışarı çıkmış. Pantolonu yoktu ama ulaştırma ve yazma araçlarına sahipti. Bu tercihleriyle her zaman gurur duymuştur. Büyük bir sabırla oluşturulan bilimsel kitaplık gitmişti, üstelik kitapların bazılarını yeniden bulmak imkânsızdı. Bütün hassas aletler, mikroskoplar, kavanozlar ve stoklar, hepsi yanıp kül olmuştu. Daktilo ve otomobil dışında, bir şey daha kurtarılmıştı yangından.

Ed'in son derece zarif bir kasası vardı. O kadar göz alıcıydı ki, yanlış istihbarat almış ve romantik bazı hırsızların içinde değerli bir şey olduğunu düşünüp onu açmaya çalışmalarından, incitmelerinden ve güzel mekanizmasını bozmalarından ödü kopuyordu. Bu yüzden, kasayı asla kilitlemiyordu, üstelik kilitlenemesin diye de anahtar deliğine bir tahta parçası sokmuştu. Yetmezmiş gibi, bütün bu bileşimin üstüne kasanın kilitli olmadığını temin eden bir not asmıştı. Sonunda o hale geldi ki, kasanın içine hiçbir şey konmaz oldu. Böylelikle kasa Cannery Row sineklerinin ilgisini çekebilecek yiyeceklerin dolabı haline geldi. Balık işleme yerlerinin artıklarına üşüşen sinek bulutları vardı ama başka tür yiyeceklere konmaya da hayır demiyorlardı. Ve itiraf etmeliyim ki, hiçbir sinek kasaya girmeyi başaramadı.

Ama biz yangına dönelim. Küller soğuduktan sonra, Ed baktı ki kasa zemin katın bir köşesindeki yatıyor. Tavan çökünce üst kattan buraya düşmüş. Düşünün, kasa o kadar mükemmeldi ki, açıldığında içinde yarım turta, yüz gram kadar Gorgonzola peyniri ve açık bir sardalye kutusu duruyordu; sardalyeler dışında her şey gayet iyi durumdaydı. Sardalyeler biraz kurumuştu. Ed kasaya hayran kaldı ve ondan sevgiyle bahsetmeye başladı. Derdi ki, içinde değerli bir şey olmuş olsaydı onları da mutlaka koruyacaktı. "Düşün, Gorgonzola ne kadar lezzetli. Demek ki, kasanın içi o kadar sıcak olmamış. Peynirler hâlâ taze" diyordu.

Bu kadar çok şey bilmesine rağmen, belki de tam bu nedenden dolayı, Ed'in bazı saf tarafları vardı. Yangından sonra, elektrik şirketine karşı çok sayıda dava açıldı; davalar, sonradan yanlış olduğu kanıtlanan, eğer yangına şirketin hatası ya da ihmali neden olmuşsa, zararı da şirketin ödemesi gerektiği teorisine dayanıyordu.

Pasifik Biyoloji Laboratuvarları Ltd. bu davadaki davacılardan biriydi. Ed hakkını aramak için Salinas'taki Üst Mahkeme'ye gitti. Olabildiğince açık ve ayrıntılı olarak gerçeği anlattı. O doğruları sever, onlara inanırdı. Sonra mahkeme ve jüri ilgisini öyle çekti ki, çoğu zamanını mahkeme salonunda geçirmeye başladı; yeni bir tür deniz hayvanını nasıl inceliyorsa aynı nesnel titizlikle hukuk sistemini inceliyordu.

Her şey olup bittiğinde, sakin ve biraz da şaşkın, şunları anlattı: "Görüyorsun, basit bir konuda tamamen yanlış bir sonuca varmak ne kadar kolay. Ben hep hukuk sisteminin insan ve mülkiyet ilişkilerindeki meselelerde hakkaniyet aramak ve bulmak için düzenlendiğini sanmıştım, daha doğrusu benim izlenimim böyleydi. Bir şeyi unutmuşum ya da hiç hesaba katmamışım. İki taraf da kazanmak ister ve bu unsur ilk amacı kapı dışarı eder, o kadar ki ortada nesnel doğru denen bir şey kalmaz. Şimdi bu yangın vakasını alalım. İki taraf da kazanmak istiyordu ve hiçbirinin doğruyu bulmak gibi bir niyeti yoktu, aslında tarafların ikisi de doğrudan dehşetle kaçıyordu." Bu onun için şaşırtıcı bir keşif olmuştu, üzerinde düşünmesi gerekiyordu. O doğru şeyleri sevdiğinden, her doğru üzerine kafa yorardı. Tezinin yanlış çıkması onu üzmezdi. Sadece ilgisini çekerdi. Ve Ed karınca özeniyle laboratuvarını ve kitaplığını yeniden kurmaya koyuldu.

Ed'in sözcükleri kullanışı alışılmışın dışındaydı ve onu tanıyıncaya kadar, bir biçimde anlaşılmazdı. Bir keresinde, bir kataloğu hazırlarken, elinde bol miktarda bir tür yılanbalığı olduğunu anlatmak istiyordu. Bu yılanbalıkları hem görünüş hem de doku olarak en iğrenç hayvanlardan biriydi, bazı huyları insanın midesini ağzına getiriyordu. Tam bir dehşet hayvanıydı. Ama Ed böyle düşünmüyordu çünkü bu balıklar

ilginç bazı işlevler görüyordu. Hazırladığı kataloğa, "Bol miktarda, sevimli ve güzel yılanbalığı bulunur" diye yazdı.

Ed her çeşit solucana hayrandı ve onları o kadar çekici bulurdu ki, sevdiği kıza hitap etmek için bir lakap aradığında, "Kurtlu"yu bulmuştu. Kız, Ed'in bunu sıfat değil küçük solucan anlamında bir isim olarak kullandığını fark edinceye kadar, alınganlık göstermişti. Ed bu sözcüğü onu sevimli, ilginç ve güzel bulduğunu anlatmak için kullanıyordu. Ama kıza her zaman sözcük biraz da sıfatmış gibi geliyordu.

Ed yiyeceklere bayılırdı ve kullandığı sözcüklerin birçoğu yeme üzerineydi. Bir kızdan, bir deniz canlısından ve bir şarkıdan aynı şekilde, "leziz" diye söz ettiğini duymuşumdur.

Hayal gücü sınır tanımazdı Ed'in. Her şeyle ilgilenirdi. Ve hoşlanmadığı şeylerin sayısı bir elin parmaklarını geçmezdi. Belki de hoşlanmadığı şeyleri saymak iyi olur. Bunlar onun kişiliğini anlamak için bir anahtar işlevi görebilir belki, ama bana sorarsanız böyle bir anahtar yok.

Nefret ettiği şeylerin başında ihtiyarlık gelir. Başka insanlarda gördüğünde bile nefret ederdi ihtiyarlıktan ve onu asla kendine yakıştıramazdı. Yaşlı kadınlardan nefret ederdi ve onlarla aynı odada oturmazdı. Onların kokusunu aldığını söylerdi. Hayranlık uyandıran bir koku alma duyusu vardı. Bir odadaki farenin kokusunu duyabilirdi ve bir keresinde bir çalılıkta koklayarak bir çıngıraklıyılanın yerini bulduğuna gözlerimle şahit oldum.

İnce dudaklı kadınlardan nefret ederdi. Derdi ki: "Eğer dudaklar inceyse, hiçbir yeri dolgun olmaz." Kuşkusuz tespiti fizikseldi ve tartışmaya açıktı ama onun gibi ben de bunun doğruluğuna inanıyorum; belki ben bu fikrin biraz daha az ateşli bir taraftarıyım.

İnce dudaklı olanlar dışında bütün kadınları çok seviyordu ama bir kızın dudağını dolgun gösterecek şekilde boyaması, onun için yeterliydi. "En azından niyeti iyi" derdi. "Psişik dolgunluk denen bir şey vardır ve bazen bu çok hoş olabilir."

Ed kaynar çorbadan nefret ederdi ve nefis bir balık çorbasına soğuk suyu boca ederdi.

Ed başının ıslanmasına kesinlikle dayanamazdı. Çekilen denizin ardından havuzcuklardaki hayvanları toplarken, dalgalar kaşlarına kadar ıslatırdı onu ama başı kesinlikle örtülü olur ve korumaya alınırdı. Duş alırken kafasına su geçirmez bir başlık geçirirdi; komik bir görüntü.

"Yaşlı cırlak top kafa" dediği bir profesörden nefret ederdi. "Yaşlı cırlak top kafa"dan neden nefret ettiği hiçbir zaman anlaşılamadı.

İyi bir neden olmaksızın acı çekmekten nefret ederdi. Bir gece sokakta arabasıyla ilerlerken, bir adamın bir tırmık sapıyla kırmızı bir seteri dövdüğünü gördü. Ed arabayı durdurup İngiliz anahtarıyla adamın üzerine atıldı. Eğer adam kaçmasaydı onu öldürebilirdi.

Ed çelimsizdi ama kızdığında korku nedir bilmez, gözü hiçbir şeyi görmezdi. Bir keresinde gece yarısı polislerimizden biri bir sarhoşun kafasına silahının kabzasıyla vuruyordu. Ed yumruklarını sıkıp polise daldı. Öfkesi öylesine büyüktü ki, polis sarhoşu bırakmak zorunda kaldı.

Bu nefret ancak nedensiz zulme karşı duyuluyordu. Acı çekmek zorunlu olduğunda, katlanmasını bilirdi. Buhran günlerinin birinde, 3 dolara canlı bir koyun alabileceğimizi fark ettik. Bu şimdi inanılmaz bir şey gibi gelebilir ama o zamanlar öyleydi. Bir koyun bol yiyecek demekti, hatta o günler için bile iyi bir alışveriş sayılırdı. Koyunu aldık ama hiçbirimiz onu kesemiyordu. Ama Ed hiçbir duygu belirtisi göstermeden koyunun boğazını kesti, hatta altüst olmuş bizlere, eğer korku yoksa kan kaybederek ölmenin hiçbir canlıya acı vermediğini açıklıyordu. Eğer alet keskinse, damarın açılması sırasında duyulan acı hafif olurmuş ve Ed hayvanı korkutmadan şah damarını büyük bir ustalıkla kesti, öyle ki belki bizim tali ya da eşduyum nedenli acımız koyununkinden daha büyüktü.

Normal insanlardaki psişik acı hakkındaki duyguları da felsefiydi. İnsanların başına gelen hemen her şeyin yalnızca bugün olmadığını, milyonlarca yıldan beri olduğunu söylerdi. "Bu yüzden, olabilecek her şey için insanda onunla baş ede-

bilecek bir kanal ya da mekanizma –tarih öncesinde oyulmuş ve genlerle nesilden nesle geçmiş bir kanal– vardır" derdi Ed.

Bir gözlemin ya da bir deneyin parçası değilse, zamanla arası hiç hoş değildi. Randevularına hiç şaşmaz bir biçimde ve bilinçli olarak geç kalırdı. Söylediğine göre, eskiden demiryollarında çalışmış. Orada bütün hayatını saate göre düzenlemek zorundaymış ve bu yüzden saate uymaktan tiksinmeye başlamış. Bildiğim kadarıyla, bir tek o zaman demiryollarıdeneyimine dair ağzından bir laf çıktı. Ona saat yedide buluşup akşam yemeği yiyelim desen, saat dokuzda gelir. Öte yandan, eğer suyun çekilme zamanı 6:53'te olacaksa, o tam 6:52'de havuzunun başında olacaktır.

Konuya daldıkça, hiçbir kuralın belirleyici olmadığını daha iyi anlıyorum. O kendisine ait hiçbir davranış kuralının bilincinde değildi ama başkalarının davranış kalıplarını büyük bir zevkle gözlerdi.

Yıllarca sakal bıraktı; çok uzun değildi sakalı ama yarıkeçi, yarı-İsa görünüşünü pekiştirecek biçimdeydi. Sakal bırakmıştı çünkü hoşlandığı kızın biri çenesinin zayıf olduğunu düşünüyordu. Çenesi zayıf değildi ama o öyle düşündüğü sürece sakal bırakılacaktı. Bu muhtemelen reklam sayfalarında güçlü ve çıkık çeneli Arrow Collar erkeklerinin boy gösterdiği günlerde oluyordu. Sonra hayatına birçok kadın girdi ama o hâlâ sakal bırakıyordu çünkü artık alışmıştı. Sakalı, arada bir sorun yaratsa da, II. Dünya Savaşı'nda Ordu kesinceye kadar kaldı. Küçük çocuklar sık sık Ed'in peşine takılır, arkasından koyun gibi melerlerdi. Buna karşı mükemmel bir savunma taktiği geliştirmişti. Geri dönüp o da onlara mee derdi ve çocuklar her zaman öyle şaşırırdı ki, yüzleri kızarır, utanıp kaçarlardı.

Hiçbir zaman bir köpeği olmamasına ya da olsun istememesine rağmen, köpeklerle garip ve samimi bir ilişkisi vardı. Sokakta yanından geçen bir köpeği büyük bir ciddiyetle selamlardı; eğer araba sürüyorsa, genellikle şapkasını çıkarır, gülümser ve yolun kıyısındaki köpeğe sallardı. Ve karşılığında köpekler de gülümsemezse, basardı küfrü. Öte yandan,

kediler onda en ufak bir heyecan yaratmıyordu. Yine de bir kediyi her zaman hayranlıkla anıyordu. Bu, yangından önceki dönemde, Ed'in babası hâlâ hayattayken ve laboratuvarda garip işler çevirirken oluyordu. Söz konusu kedi Ed'in babasından hiç hoşlanmıyordu ve duygularını ifade etmek için Ed'in hayran olduğu bir taktik geliştirmişti. Kedi bir rafa tırmanıyor ve Ed'in babası tam yanından geçerken üzerine işiyordu; kedi bunu bir değil, birçok kere yapmıştı.

Ed babasını sevgiyle yad ederdi. "O bir dâhiydi" derdi. "Her zaman yanlışı bulur. Eğer bir adam bir milyon karar verse, rasgele birtakım yargılarda bulunsa, matematik olarak bunların yarısının doğru yarısının yanlış olduğu savunulabilir belki, değil mi? Ama alın babamı, o her zaman, her konuda yanlıştır. Bunun şansla falan alakası yok, bu bir tercih meselesi. Bunu becerebilmek için dâhi olmak gerekir."

Ed'in babası oldukça sessiz, utangaç ama sıcak biriydi; baş ağrısı için o kadar aspirin alıyordu ki, bu onda kronik bir asetanilit zehirlenmesi ve dikkat dağılmasına neden oluyordu. Yıllarca alt kattaki depoda çalışmıştı, postalanacak numuneleri paketliyor, hatta bu koca, biçimsiz paketleri arabaya yüklüyordu. Ama gurur duyduğu şeylerin başında müzelik bir kavanoza koyduğu bir insan cenini gelmekteydi. Bu bir zenciyle bir Çinlinin evlilik dışı ilişkisinden olan bir şeydi. Anne, âşıkların aralarındaki bir kavgada yaralanmış ve birisi ya da birileri kadına yüksek dozda arsenik vermişti. Otopsi kadının sırrını ortaya çıkardı ve bu sırrı da Pasifik Biyoloji keşfetti. Bu üzerinde çalışılamayacak kadar değerli bir şeydi ve bu yüzden Ed onu babasına verdi. Babası ceninin küçük ayaklarını Buda pozuna soktu, ellerini dua eder hale getirdi ve bu şekilde sıkıca bağlayarak onu bir kavanozun içine koydu. Şaşırtıcı bir görünüşü vardı çünkü yüz hatları zencileri andırsa da, koruyucu sıvı onu donuk fildişi rengine dönüştürmüştü. Bu Baba Ricketts'in gurur kaynağıydı. Çocuklar, hatta birçok yetişkin alt kata bunu görmek için geliyordu. Cenin Cannery Row'da meşhur olmuştu.

Bir gün bir İtalyan kadın yolunu şaşırıp alt kata inmiş.

Kadın tek kelime İngilizce konuşmamasına rağmen, Baba Ricketts doğal olarak onun hazinesini görmeye geldiğini düşünmüş ve onu kadına göstermiş. Bunun üzerine kadın, adamın kızaran yüzü ve şaşkın bakışları altında, karnındaki sezaryen izini göstermiş.

Kediler Pasifik Biyoloji Laboratuvarları'nın hiç de hafife alınamayacak bir gelir kaynağıydı. Kanları boşaltılan kediler kloroforma yatırılıyor, atar ve toplardamar sistemlerine koruyucu renkli bir sıvı şırınga ediliyordu. Bu işlenmiş kediler anatomi dersinin malzemesi olarak okullara satılıyordu.

Sipariş geldiğinde, diyelim yirmi beş kedi, bunları elde etmenin tek yolu vardı çünkü şirketin, laboratuvarlar için kedi yetiştirmesine izin verilmiyordu. Ed çevredeki küçük çocuklar arasında kedi başına 25 sent ödeyeceği sözünü dolaşıma sokuyordu. Monterey'in kedi seven küçük çocuklarının nasıl içten yaralandığını görmek Ed'i biraz üzüyordu elbette. Çocuklar kendi kedilerini, halalarının, komşularının kedilerini satıyordu. Birkaç gün süreyle çocuklar sessiz ve aceleci adımlarla çuvalların içindeki kedileri gizlice alt kata getirirdi. Sonra temiz, masum yüzlü küçük yumurcaklar bir çeyreklerini alır ve şeker ve su tabancası almak için Wing Chong'un dükkânına koşardı. Ne olmuşsa olmuş, Wing Chong bu işten kârlı çıkmıştı.

Bir keresinde kedileri, eğer cins kediyseler, seven bir kadın Ed'e, "Elbette, bu gibi şeylerin zorunlu olduğunun farkındayım. Ben açık fikirli biriyim. Ama, Tanrı'ya şükür, siz kayıtlı ev kedileriyle uğraşmıyorsunuz."

Ed kadını temin ederek, "Madam, benim aldıklarım tek bir cins. Alley kedileri çok hızlı ve akıllı. Ben zengin ve düşkünlerin sarsak aptal kedilerini alıyorum. Yine de alt kata inip sizinki var mı bakabilirsiniz" dedi. Açık fikirlilik temelindeki bu arkadaşlık pek uzun sürmedi.

Eğer bir şikâyet ve bir tanıma olursa Ed her zaman kediyi geri verirdi. Bir seferinde, mutlaka dünyanın en eski hilesini okumuş iki küçük çocuk, fark edinceye kadar, bunu Ed'e iki kez yaptı. Çocuklardan biri bir kedi sattı ve parası-

nı aldı, öteki ağlayarak geldi ve kediyi geri aldı. Üçüncü keresinde başka bir kedi getirmeliydiler. Eğer akıllı ve sabırlı olsalardı, bir servet kazanabilirlerdi ama Ed kuyruğu kırık, açık sarı renkli kediyi tanımış olmasına rağmen, onu satın aldı.

Cannery Row'da hayat garip, hoş ve çılgındı. Pasifik Biyoloji'nin karşı tarafında Monterey'in en büyük, en kibar ve saygın genelevi vardı. Müessesenin sahibi ve işletmecisi, erdemlerinin sınırlılığı yüzünden yargıları sakatlanmış birkaç kişi dışında, tanıyan herkesin sevip saydığı çok büyük bir kadındı. Çok geniş bir kalbi vardı ve bir tanesi dışında bütün yasalara uyan iyi bir yurttaştı; fahişeliği yasaklayan zaten müphem yasaları çiğniyordu. Ve polisin aldırmaz görünmesi yüzünden, bu konuda en ufak bir rahatsızlığı yoktu, hatta işi çeşitli yerlere hediye paketleri yollamaya kadar vardırmıştı.

Buhranlı yıllarda Madam, Cannery Row'un çoğu yoksul ailesinin pazar masrafını karşıladı. Ticaret Odası bir nedenle para topladığı ve işadamlarından 10 dolar istendiği zamanlarda, Madam'a her zaman 100 dolar düşüyordu. Aynı şey herhangi bir yardım kampanyası için de geçerliydi. Polis ve itfaiyecilerin dul yetimleri için toplanan paranın yarısını Madam vermişti. Kendisini yok sayan yurttaşlar sürüsüne düşen ortalama miktarın her zaman on katı bekleniyordu ondan ve o da veriyordu. Ayrıca Madam her türlü kötü kader hikâyesi için akıllı ve hoşgörülü bir yemlikti. Herkes onu söğüşlerdi. İşin içinde üçkâğıt olduğunu bilse bile, çaktırmaz, parayı verirdi.

Ed Ricketts Madam'la bir dostluk ve saygı ilişkisi sürdürüyordu. Evde patronluk taslamazdı. Onun cinsel hayatı bu iş için çok karmaşıktı. Ama Madam sorunlarının çoğunu Ed'e açardı ve Ed de hem bilimsel hem de sıradan tüm düşüncesi ve bilgisiyle onun hizmetindeydi.

Böylesi bir evde kızlar arasında histeriye bir eğilim görülür. Histeri eğilimi olan tipler mi bu işe giriyor yoksa işin kendisi mi histeri yaratıyor, bilmiyorum. Ama Madam sık sık bir kızı Ed'le konuşması için laboratuvara gönderirdi. Ed büyük bir

dikkatle dinler ve kızların nadiren karmaşık olan sorunlarıyla ilgilenir, sonra kızı teselli eder, pikaba en sevdiği parçalardan birini koyup çalardı. Kız genellikle gücünü toplamış olarak geri dönerdi. Ed asla ahlak hocalığına kalkışmazdı. Çok büyük bir ihtimalle sorunu kulağını dört açıp dinler, sakin ve açık bir biçimde irdeler ve korkuları dışarı çıkarırdı. Kız aniden yalnız olmadığını, birçok insanın da aynı sorunla boğuştuğunu keşfederdi; yani o dertten mustarip olan tek kendisi değilmiş. Ve sonra kız genellikle kendini daha iyi hissederdi.

Ed'le Madam arasında örtük ama güçlü bir çekim vardı. Madam'ın dışarıya içki satma ruhsatı yoktu. Ed çok sık gecenin geç vakti, Madam'ın evi hariç her yerin kapalı olduğu bir saatte birasız kalırdı. Bunun üzerine iki tarafın da baştan sona bayıldığı bir tören başlardı. Ed sokağı geçer ve Madam'dan kendisine birkaç şişe bira satmasını isterdi. Madam da her seferinde içki satma ruhsatının olmadığını açıklayarak, onu reddederdi. Ed başını eğer, özür diler ve süklüm püklüm laboratuvara geri dönerdi. On dakika sonra merdivenlerde bir hışırtının ardından kapının önünde tok bir ses ve ardından hızla uzaklaşan yumuşak ayak sesleri duyulurdu. Ed makul bir süre bekler ve kapıyı açardı. Ve merdivenlerin başında, bir kâğıt torba içinde, altı şişe soğuk bira bulurdu. Bundan Madam'a asla söz etmezdi. Bu, oyunun kurallarını çiğnemek olurdu. Ama Ed bunu, ne zaman yardım istese Madam'a saatlerini harcayarak öderdi. Ve yardımları hiç de azımsanacak şeyler değildi.

Bazen, en sıkı genelevlerde bile olduğu gibi, bir cumartesi gecesi kavgası çıkardı; aşk ve şarap bir araya gelince genellikle olan şeylerden biriydi bu. Madam kendi küçük sorunuyla polisi ve bir doktoru rahatsız etmeyi istemeyecek kadar duyarlı biriydi. O zaman kesik yüzleri, yırtık kulakları ve patlamış dudakları dikecek olan iyi dostu Ed'den başkası değildi. Ed iyi bir cerrahtı ve hakkında hiçbir şikâyet duyulmamıştı. Ve doğal olarak kimse ağzını açıp bu konuda tek laf etmezdi çünkü Ed tıp doktoru değildi ve insanları sevmek dışında herhangi bir pratiğe ehliyetli değildi. Madam ve Ed birbirle-

rine çok büyük bir saygı duyuyorlardı. "Ne dehşetli bir kadın o" derdi Ed. "Keşke bütün iyiler onun kadar iyi olabilse."

Madam ne kadar her yorgun soyguncunun hedefiyse, Ed de Cannery Row'un bazı hemşehrilerinin kazık atma içgüdüleriyle kalkıştığı her türlü karanlık faaliyetin o kadar kurbanı oluyordu. Row halkı Ed'i gerçekten seviyordu ama bu sevgi onu akıllarına gelen her türlü kirli işe kurban etmelerini engellemiyordu. Neredeyse her seferinde daha başlamadan oynanacak oyunu bilirdi ve elleri daha para istemeye sıra gelmeden cebine giderdi. Ama parayı çıkarmadan dikkatlice golün atılmasını da beklerdi. "Oyunu kazanmak onları o kadar mutlu ediyor ki" derdi sonra.

Hiçbir zaman fazla vermezdi. Zaten hiçbir zaman fazla parası olmazdı. Her türlü hile dolap konusunda engin bir deneyimi olmasına rağmen, ara sıra hassas bir soruna özellikle kurnaz ya da yaratıcı bazı yaklaşımlar karşısında şaşırıp hayranlık duyardı.

Bir akşam alt katta küçük bir köpekbalığına enjeksiyon yaparken, iyi tanıdığı müşterilerinden biri neşeli bir yüz ifadesiyle içeri girer.

Düzenbaz, "Ben mutlu bir adamım" der ve doğru bir huzur ve mutluluk felsefesine nasıl eriştiğini anlatmaya başlar.

Adam Ed'e ders vermeye başlar. "Biliyorsun, hiçbir şeyim yok" der. "Ama dışımdaki basit şeylerin içimde neler uyandırdığını bilmezsin."

Ed huzursuzca kımıldar, tuzağın kapanmasını bekler.

"Zihin huzuruna eriştim, Eddie. Uyuyacak bir yerim var artık, belki bir saray değil ama rahat. Çok sık aç kalmıyorum. Ve en iyisi dostlarım var. Sanırım, dostlarından yana benden mutlu insan yoktur."

Ed tetikteydi. Geliyor işte, diye düşündü.

"Bu yüzden, Ed" diye sürdürdü müşteri, "bazı geceler yatağıma uzanıp verdiği nimetler için Tanrı'ya şükrediyorum. Bir insanın neye ihtiyacı vardır Eddie, –yiyecek, barınak ve içki ve kadın gibi birkaç küçük şey dışında– tabii tütüne."

Ed başına patlayacak kabağı hissedebiliyordu. "İçki mi yok?" dedi.

"Beni içki içmiyorum" dedi müşteri, vakur bir edayla, "duymadın mı?"

"Ne kadar?" diye sordu Ed.

"Sadece bir çeyrek, Eddie. İki paket tütüne ihtiyacım var. Paketlerde kahverengi kâğıtların kullanılacağı aklıma hiç gelmezdi. Ben kahverengi kâğıtları severim."

Ed ona bir çeyrek verdi. Adam sevinmişti. Sonra, "Kıçı kırık bir çeyrek için bu kadar özen, düşünce, sanat ve duygu gösterisi yapan bir adamı dünyanın neresinde bulabilirsin?" dedi. Ed'e göre bu bir çeyrekten daha fazlasını hak ediyordu ama müşterisine bunu söylemedi elbette.

Başka bir seferinde, birkaç şişe bira almak için Wing Chong'un dükkânına doğru gidiyordu. Bir başka müşterisi dükkânın önündeki tezgâha rahatça kurulmuş oturuyordu. Adamın gözü Ed'in taşımakta olduğu boş şişelere takıldı.

"Söyle doktor" dedi adam, "biraz işeme sorunu çekiyorum. En iyi idrar sökücü nedir?"

Ed yemi kaptı. "Bira dışında aklıma bir şey gelmiyor" dedi.

Adam Ed'in elindeki bira şişelerine baktı ve çaresiz bir biçimde omuzlarını indirdi. Ve ancak o zaman Ed elindeki şişeleri fark etti. "İçeri gel" dedi ve ona da bira aldı.

Daha sonra, "Düşünebiliyor musun" dedi, "bira yüzünden adamın ne sıkıntılara göğüs gerdiğini? Önce idrar sökücü sözcüğünü bulacaksın, sonra da ben bira almak için gelirken tam zamanında orada olmayı planlayacaksın. Ve bir parça aklımdan geçenleri de okumak zorunda. Eğer planın küçük bir parçası aksarsa, bütün plan suya gider. Bunun takdire şayan olduğunu düşünüyorum."

Bu planın takdire şayan olmayan tek parçası Ed bira almaya giderken orada olmayı hesaplamaktı. Çünkü Ed çok sık bira almaya giderdi. Bazen fazla aldığı ve biraların ısındığı zamanlarda, Wing Chong sıcak biralar karşılığında ona soğuklarını verirdi.

Zekâlarıyla ve vakit buldukça balık işletmelerinde yaptıkları bazı işlerle hayatlarını kazanan üçkâğıtçılar acayip bir tayfaydı. Ed onlara hayranlığını hiçbir zaman gizlemezdi.

"İnce bir matematik denklemi çözer gibi benim kişiliğim ve direniş noktalarım üzerine çalışıyorlar. Beni benden daha iyi tanıyorlar, karmaşık biri olmadığımı biliyorlar. Benim olası tepkim üzerine yaptıkları analizler her seferinde doğru çıkıyor."

Ed bu küçük zaferlerin biri yaşandığında genellikle sevinirdi. Bunlar ona asla çok pahalıya patlamazdı. Cebine yapılacak muhtemel bir saldırıdan önce her zaman bir rakam belirlerdi kafasında. En azından sonucu her zaman biliyordu. Sevimli düşmanının cüreti, düşünce zenginliği ve buluşları karşısında her seferinde ağzı açık kalıyordu.

Ed ara sıra hayvan toplamak için çocukları tutuyor ve onlara sabit bir ücret, kurbağalar için şu kadar, yılanlar ya da kediler için bu kadar, ödüyordu.

Toplayıcılarından birine biz Al derdik. Adı bu değildi. İlk zamanlar Al'la yaşadığı bir olay üzerine, Ed çocuğun zekâsına hayran kalmıştı. Ed'in kedilere ihtiyacı vardı, hem de hemen. Ve Al tuttu getirdi, hem de hemen; hepsi iyi durumda yetişkin kedilerdi ve, ancak operasyonun sonunda Ed'in fark edeceği gibi, hepsi de erkekti. Al velinimetiyle uzun süreden beri birlikte olduğundan ve artık kediye de ihtiyaç kalmadığından, sırrını söyleyebilirdi.

"İkili bir tuzak kurdum" diye anlatmaya başladı. "Büyük bir kafesin içine küçük bir kafes. Küçük kafese kızışmış sevimli bir dişi kedi yerleştirdim. Ve, Eddie, bu yöntemle bazen gecede on kedi yakaladığım oluyordu. Allah kahretsin, Ed, her cumartesi gecesi aynı tuzağa kendim düşüyorum. Neden kediler de düşmesin dedim."

Al o kadar iyi bir toplayıcıydı ki, bir süre sonra laboratuvarda tuhaf işler yapmaya başladı. Ed ona köpekbalıklarına enjeksiyon yapmayı, renkli ilaç hazırlamayı ve pek sevimli olmayan bazı hayvanları muhafaza etmeyi öğretti. Al işinden dolayı abartılı bir gurur duyuyordu, yarım yamalak bilimsel sözcükleri kullanmaya başladı ve bir profesör havasına gir-

di. Bu Ed'in hoşuna gitmişti. İflah olmaz bir alkolik olduğunu bildiği halde Al'a güveniyordu.

Bir keresinde büyük bir parti köpekbalığı geldiğinde, Ed enjeksiyon yapması için hepsini Al'a verdi ve kendisi bir partiye gitti. Gecenin geç saatlerine kadar süren bir partiydi bu. Ed döndüğünde alt katın bütün ışıklarının yandığını fark etti. İçeri girince tam bir harabeyle karşılaştı. Kırılmış bardaklar her yana saçılmış, bir formaldehit fıçısı devrilmiş ve içindekiler dökülmüş, kavanozlar raflardan düşmüş ve kırılmıştı. Sanki bir hortum geçmişti laboratuvardan. Al ortalıkta yoktu ve pantolonu duruyordu ve bir de nereden ve niçin geldiği asla açıklanamayan bir araba koltuğu vardı.

Öfkeden deliye dönen Ed kırılan bardakları süpürmeye başladı. Al, uzun bir palto üzerinde ve uzun lastik çizmeler ayağında, içeri girdiğinde Ed neredeyse işleri bitirmişti. Ed'in öfkesi burnundaydı. Al'ın üzerine yürüdü.

"Seni orospu çocuğu, seni" diye bağırdı. "İşini bitirinceye kadar ayık kalabilirsin diye düşünmüştüm."

Al senatörlere özgü bir asaletle elini kaldırdı. "Devam et, Eddie" dedi. "İstediğini söyleyebilirsin bana, seni bağışlıyorum."

"Beni bağışlıyor musun?" diye parladı Ed. Neredeyse katil olacaktı.

Al üzgün ve tepeden bakan bir jestle onu susturdu. "Bunu hak ettim, Eddie" dedi. "Devam et, bana istediğini söyle. Sadece bunlar duygularımı incitmeyeceği için üzgünüm."

"Neler saçmalıyorsun sen!" dedi Ed sabırsızca.

Al döndü ve paltosunun düğmelerini açtı. Lastik çizmeler dışında anadan doğma çıplaktı.

"Eddie, dostum" dedi Al, "bu şekilde dışarıda milletin arasında dolaştım. Şimdi, Eddie, eğer bunu yapabilmişsem, çok duygusuz biri olmalıyım. Bana söyleyebileceğin hiçbir şey bu kalın derinin içine işlemeyecektir. Ve seni bağışlıyorum."

Ed'in öfkesinin yerini şimdi merak almıştı. Daha sonra, "Eğer Al o eşsiz dehasını içki dilenmekten başka bir alana yöneltse, yapabileceklerinin sınırı yok" dedi. Ve devam etti,

"Ama hayır. O zor ve insan kaynayan bir alanı seçti ve bunda da başarılı oldu. Ne olursa olsun her iş, uluslararası bankacılık mesela, Al için çocuk oyuncağı olurdu."

Al evliydi ama karısı ve ailesi onun üzerinde kısıtlayıcı bir etki yapmıyordu. Karısı sonunda çareyi, Al güzellerinden birinin üzerindeyken onu yakalatıp hapse attırmakta buldu.

Al bir keresinde, "Monterey'de yeni bir polisi işe alırken onu bir sınava sokarlar. Onu Cannery Row'a yollarlar ve beni yakalayıp getirebilirse işe alınacağını söylerler" demişti.

Al kırmızı taştan eski Salinas hapishanesinden tiksiniyordu. Karanlık ve sağlıksız olduğunu söylerdi. Ama sonra bölge idaresi yeni ve güzel bir hapishane yaptı ve ilk keresinde altı gün yatan Al bu kez yetmiş beş gün içerde kaldı. Monterey'e canlanmış olarak döndü.

"Eddie" dedi, "hücrelere radyo veriyorlar. Ve yeni şerif altmış altı oyununda tam bir keklik. Zamanım dolduğunda şerif bana 86 dolar borçlanmıştı. Oyunu bırakıp gidemezdim. Bir şerif bu durumda insanın burnundan getirebilir. Kasıtlılığı fazla belli olmasın diye parayı kaybetmem tam on beş günümü aldı. Bir şerifin parasını alamazsın, Eddie, hele oraya geri dönme ihtimalin varsa kesinlikle alamazsın."

Karısı nihayet uyanıp da Al'ın hapishaneyi eve tercih ettiğini anlayıncaya kadar Al sık sık hapse girdi. Kadın Ed'den yardım istedi. Gözleri ağlamaktan kızarmış, burnu akan, saçları dağılmış küçük bir kadındı Al'ın karısı.

"Çok çalışıyorum ama iki yakamı bir araya getiremiyorum" diyordu acıyla. "Ve Al her zaman yeni hapishanede rahatına bakıyor. Artık hapse girmesine izin vermeyeceğim. Bundan hoşlanıyor." Kadın Al'ın çocuklarına bakmaktan perişan olmuştu.

İlk defa Ed'in verilecek yanıtı yoktu. "Ne yapabilirsin bilemiyorum" dedi. "Aklım durdu. Onu öldürebilirsin, ama sonra, sonrası senin için hiç eğlenceli olmaz."

Ed Ricketts hakkında bu anlattıklarım tarih sırası takip etmiyor, dağınık. Başlarken onu bir sınıfa sokma niyetinde değildim

ama şimdi bu sanki iyi bir yöntemmiş gibi görünüyor. O kadar karmaşık ve çokyönlüydü ki, belki de en iyi yöntem onun bir özelliğinden bir diğerine ilerlemek olacak; böylelikle parçaların hepsi bir araya getirildiğinde başkaları için olduğu kadar kendim için de bütünlüklü bir portre çıkabilir ortaya.

Ed'in neredeyse tanıdığım herkesten daha çok eğlencesi vardı ama, biraz sonra anlatacağım, derin kaygıları da yok değildi. Söz içmekten açılmışken, yine içme konusuyla kapatalım bu bölümü.

Ed içmeyi seviyordu ve her fırsatta içiyordu. Onu hiçbir zaman sarhoş denebilecek durumda görmedim ama iki kez bana evin yolunu nasıl bulduğuna dair belleğinde hiçbir izin olmadığını söyledi. Ve o gecelerde bile etkilendiğinin farkına varmanız için onu çok iyi tanıyor olmanız gerekirdi. İçtiğinin kanıtları belli belirsizdi. Yüzüne daha geniş bir gülümseme yayılırdı. Sesi biraz daha yüksek çıkardı ve ayak başparmakları üzerinde birkaç adımlık, tuhaf bir güvercin ayaklı fare adımıyla, dans ederdi. Her içkiyi severdi, yeter ki içinde alkol olsun ve genellikle viskinin cilası olarak içtiği kahve hariç, alkolsüz her türlü içecekten uzak dururdu. Bir keresinde, hesap etti, tam on iki senedir ağzına saf halde su sürmemişti.

Bir ara çürük bir dişle sorunlu bir gönül ilişkisi üst üste gelmiş ve mide ağrıları çekmeye başlamıştı; sonradan ülser teşhisi kondu. Doktor süt içmesi ve alkolden uzak durması gerektiğini anlattı. Laboratuvara kasvetli bir hava çöktü. Berbat bir dönemdi. Birkaç gün Ed çaresiz kalakaldı, ağzını bıçak açmıyordu. Ardından kötü kaderine karşı isyan başlattı, bunu kendisine yapamazdı. Suyu sadece sevmiyordu, güvenmiyordu suya ama süte karşı içinde aktif ve şiddetli bir nefret vardı. Rengini çirkin ve tadını iğrenç buluyordu. Süt ve sütlü her şeyden tiksiniyordu.

Birkaç gün yana yakıla midesine bir parça süt sokmaya çabaladı ve sonra doktora gitti yeniden. Sütün tadından hoşlanmadığını söyledi doktora ve bunu bir travmaya yol açan bilinç öncesi bir şokla açıkladı. Ed, süte karşı nefreti yüzünden denizaltı biyolojisi alanına yönelmiş olabileceğini düşünü-

yordu çünkü balinalar ve onların familyasından suaygırları dışında hiçbir deniz hayvanı süt vermiyordu ve Ed hiçbir zaman deniz memelilerine en ufak bir ilgi bile duymamıştı. Maalesef mide ağrısı tedavisinin, hastalığın kendisinden daha fazla acı verdiğini söyledi ve sonunda süte yalnızca iğrenç tadını kırmak için birkaç damla yıllanmış rom katıp katamayacağını sordu. Doktor belki de kaybedilmiş bir savaşı yürütmekte olduğunu biliyordu. Yalnızca birkaç damla roma izin verdi.

Biz de o günden sonra tedavi sürecini ilgiyle izlemeye başladık. Oran günden güne değişiyordu ve bir ayın sonunda Ed artık roma birkaç damla süt katar olmuştu. Ama mide ağrıları geçmişti. Sütten asla hoşlanmadı ama ondan sonra ülsere karşı birebir gördüğü sütten hep saygıyla bahseder oldu.

Laboratuvarda, bazıları günlerce süren, büyük partiler verilirdi. Ne zaman bir partiye ihtiyaç duysak, hep yoksul olduğumuz bir zamana denk gelirdi. Biriktirdiğimiz bozuklukları bir araya getirirdik ama çok tutmazdı. Monterey'de bir galonu 39 sente satılan bir şarap vardı. Hoş kokulu bir üzümden yapıldığı söylenemezdi şarabın ve bazen kabın dibindeki tortunun içinde garip şeyler bulduğumuz olurdu ama yine de bu şarap bize yetiyordu. Bir partiye neşe katıyordu ve kimseyi de öldürmedi. Eğer dört çift birleşip her biri birer galon şarap almışsa, parti uzunca bir süre devam edebilirdi ve sonuna doğru Ed gülümsüyor ve ayak başparmağı üzerinde fare dansını yapıyor olurdu.

Sonraları, bu kadar yoksul olmadığımız zamanlarda, bira içerdik ya da, Ed'in tercih ettiği gibi, bir damla viskiyle ağız dolusu birayı yudumlardık. Bu iki tadın birbirini tamamladığını söylerdi Ed.

Benim bir doğum günümde, laboratuvarda dört gün süren bir parti vermiştik. Gerçekten bir partiye ihtiyaç duyuyorduk. Oldukça kalabalıktı parti ve romantik amaçlar dışında kimse yatağa girmemişti. Dördüncü günün sonunda, sabahın erken saatlerinde mutlu grubun üzerine tatlı bir yorgunluk çöktü. Fısıltıyla konuşuyorduk aramızda çünkü ses tellerimiz şarkı söylemekten harap olmuştu.

Ed yatağının kenarına, döşemenin üzerine yarım şişe birayı dikkatlice koyduktan sonra biraz kestirmek üzere uzanmıştı. Anında uyudu. Partinin başlangıcından bu yana belki beş galonu kendi başına tüketmişti. Yaklaşık yirmi dakika uyudu, sonra silkindi ve gözlerini açmadan elleriyle yerdeki bira şişesine uzandı. Buldu şişeyi, yatakta oturdu ve büyük bir yudum aldı. Yüzüne tatlı bir gülümseme yayıldı ve iki parmağını havada mutlulukla salladı.

"Hayatta biradan alınan ilk yudum gibisi yok" dedi.

Ed içkiyi sevmekle kalmıyordu. Dahası da vardı. İçkiyi sevmeyen herkese büyük bir kuşkuyla bakıyordu. Eğer içki içmeyen biri çenesini tutup kendi işine bakıyor ve bu aczini mesele yapmıyorsa, Ed ona karşı nazik davranabilirdi. Ama ne yazık ki, Yeşilaycılar arasında "bırakın içsinler" tutumuna pek rastlanmıyordu. Birisi zehrini akıtmaya başlar başlamaz Ed hiç duraksamadan horgörme ve aşağılama salvolarına başlardı. Ona göre, içkiyi sevmeyen biri ya hastaydı ve/veya deli ya da karanlık emelleri olan kötü biriydi. Ed içki içmeyen birinin ruhunun kuruyup ölmüş olduğuna, böyle birinin erdemli havasının da bazı bilinmeyen ve iğrenç niyetlerinin maskesi olduğuna inanıyordu.

Ed cinselliği sevmeyenler ya da sevmez görünenlere karşı da benzer duygular beslerdi ama konuyla sonra ilgileneceğiz.

Eğer ısrar ederseniz, Ed size dünya tarihindeki büyük insanların, büyük zihinlerin, büyük yüreklerin ve yaratıcı dehaların adlarını sayardı ve bunların içinde bir tane Yeşilaycı bulamazdınız. Hatta Ed içmeyen ve içmeyi sevmeyen az çok yetenekli tek bir kişi ismi hatırlamak için uğraşır, ama aklına tek bir tane bile gelmezdi. Bu tartışmaların hepsinde Shaw'un adı öne sürülür ve yanıt olarak Ed sadece gülerdi ama gülmesinde bu perhizkâr yaşlı beyefendi için hayranlığın zerresine rastlanmazdı.

Ed'in müziğe ilgisi derin ve ateşliydi. Ona göre, müzik yaratıcı matematiğe eşti. Müzik zevki garip değildi ama çok mantıklıydı. Gregoryen tarzda şarkıları seviyordu ve sesleri bir-

birine karışan perilerin söylediği kilise şarkılarıyla doluydu bütün kütüphanesi. William Byrd ve Palestrina ayinlerini severdi. Buxtehude'yi kendinden geçmiş bir halde dinlerdi ve bir keresinde bana Bach'ın *Füg Sanatı*'nın belki de günümüze kadar yapılmış en iyi müzik olduğunu düşündüğünü söyledi. Her zaman "günümüze kadar." O her şeyi bitmiş ya da tamamlanmış değil, her zaman devam eden, gelişen ve dönüşen bir şey olarak görürdü. Bu eleştirel yöntemini belki de biyoloji eğitimine ve gözlemlerine borçluydu.

Ed Monteverde'nin seküler tutkusunu ve Scarlatti'nin haşinliğini severdi. Onunki çok geniş bir değerlendirmeydi ve aynı merakla çamurlu topraklarda eşsiz solucanlarını aradığı gibi müziği de araştırıyordu. Müziği, sanki melodilerin boğazından içeri girmesini istermiş gibi, ağzı açık dinliyordu. Yanda işaretparmağı gizlice kımıldar, ritim tutardı.

Ed şarkı söyleyemezdi, bir melodiyi aklında tutamaz ya da sesiyle doğru notayı çıkaramazdı ama dinlerken notaların doğru olup olmadığını bilirdi. Şarkı söyleyememesi onun için bir üzüntü kaynağıydı.

Bir keresinde bir diyapazon alıp kurduk ve unuttuğumuz matematiksel sırayı yeniden öğrenmeyi denedik. Ed'in kulağı hassastı ama sesi bir felaketti. Islık çaldığını hiç duymadım. Acaba, çalabiliyor muydu, bilmiyorum. Dudakları kapalı olarak melodileri mırıldanmaya çalışır, tereddüt geçirir, notaları şaşırır ve sonra kulağı ona ağzında gevelediği şeyin ne kadar berbat olduğunu söyleyince, çaresizce gülümserdi.

Ed müziğin hiçbir şeyle kıyaslanamayacak kadar değerli ve sahici olduğunu düşünürdü. Bir keresinde, beni pençesine almış olan duygusal bir bunalımla boğuştuğum günlerden birinde, yalnız kalmamak için laboratuvara gittim. Şoktan ve acıdan serseme dönmüştüm, ağzımdan tek kelime çıkmıyordu. Bana ilaç gibi müzik tedavisi uyguladı. Normalde uykuda olması gereken gecenin geç saatlerinde, büyük bir gramofonda benim için müzik çaldı; yatıştırıcı etkisinin benim karanlık ruhumu etkileyeceğini bildiğinden, ben uykuya daldığımda bile çaldı. Huzur veren ve sağaltıcı, uzak, serin ve ki-

lise şarkıları çaldı, ardından tekrar kişisel duygu ve düşüncelerimi kazanmaya hazır oluncaya, kendime tahammül edebilecek hale gelinceye kadar Bach'ın birbirini tekrarlayan kalıplarını çaldı. Ve tam kıvamına geldiğimde, bana Mozart verdi. Bana göre bu, şimdiye kadar yapılmış en titiz ve sevecen ilaç tedavisiydi.

Ed'in okuma alanı çok genişti. Elbette, kendi alanında, yani denizaltı omurgasızları üzerine, çok okuyordu. Ama muazzam bir yelpazeye uzanan başka şeyleri de. Nasıl zaman buluyordu bilmem. Nelerden hoşlandığını ancak başucu kitaplarından –bütün aşk şiirleri içinden en iyileri olan Li Po ve Tu Fu çevirileri, *Black Marigolds*– ve *Faust*'tan, hepsinden önce de *Faust*'tan anlayabildim. Tıpkı *Füg Sanatı*'nın günümüze kadar yazılmış en büyük müzik olduğunu düşündüğü gibi, *Faust*'u da bu zamana kadar yazılmış en büyük edebiyat eseri olarak alıyordu. Bilimsel Almancasını o kadar geliştirdi ki, *Faust*'u okuyabiliyor ve yazıldığı dilde sözcüklerin tınısını duyabiliyor, anlamlarını tadabiliyordu. Ed'in, bana öyle geliyor ki, zaman kavramı yoktu, ne modern ne de antik zaman. Layamon ve Beowulf'u yüksek sesle okumayı seviyordu; okurken sözcüklere sanki dün yazılmışlar gibi canlı bir hava veriyordu.

İman ya da öğreti anlamında hiçbir dinle alakası yoktu. Aslında hiçbir resmi dine güvenmiyordu; hepsinin ekonomi, iktidar ve politikaya bulaşmış olduğundan kuşku duyuyordu. Ed herhangi bir grup ya da kültün kabul ettiği anlamda hiçbir tanrıya inanmıyordu. Muhtemelen onun tanrısı genişleyen bir evrenin matematiksel simgesiyle ifade edilebilirdi. Elbette, kimyasal maddeler hariç, ölümden sonra hayat denen bir şeye de inanmıyordu. Ölümden sonra hayat vaatlerine kuşkuyla yaklaşıyordu, onların umut ya da korkularımız için ağzımıza çalınmış bir parmak bal olduğuna inanıyordu.

Sonu gelmez tartışmalar, okumalar, gözlemler ve deneyler yaparak Ed'le birlikte sayısız tartışma yaptık ve sonuçlandırdık. Birlikte çalıştık, o kadar birlikte ki bazı örneklerde bir fikri

kimin ortaya attığını bilmiyorum bile çünkü sonunda varılan düşünce tek kişinin değil, iki aklın ortak ürünüydü.

Eğlence olsun diye adını spekülatif metafizik koyduğumuz bir oyunumuz vardı. Gözlenen gerçekliğin küçük bir dalını alıp fikir jimnastiği yaparak ondan kökleri, gövdesi, dalları ve yaprakları olan tam bir ağaç kurardık. Büyük bir hoşnutluk içinde düşüncenin dallarının dış gerçekliğin gövdesinden çıktığını tespit ederdik. Bizden bekleneceği gibi, düşünce yasalarının şeylerin yasalarına paralel olduğuna inanırdık. Bizim oyunumuzda haklı çıkmak diye bir şey yoktu. Bir tema üzerine fikirlerimiz, doğaçlamalarımız ve çeşitlemelerimiz kendi başına hoş alıştırmalardı ve bu bize müzikle aynı zevki ve heyecanı veriyordu. Nasıl kimse, "Bu müzik sadece bir müziktir" diyemezse, biz de, "Bu düşünce sadece bir düşüncedir" diyemezdik; biz daha çok, "Bu bir düşüncedir, belki iyi belki de kötü ifade edilmiş, ama doğadaki gerçek bir şeye denk düşen bir düşüncedir" derdik.

Bir tema tayin edilir edilmez, biz onu gözlenebilir doğayla sınardık. Şimdi size oyunumuzun bir örneğini, uzun yıllar önce geliştirdiğimiz bir örneğini sunuyorum.

Düşündük ki, belki de türümüz, gevşek kuralların ve yarı denenmiş törelerin hüküm sürdüğü, yarı anarşi ortamında daha iyi ve daha yaratıcı gelişme gösterecektir. Buna, insan gruplarının aşırı bütünleşmesinin, aşırı kuşanma ya da aşırı süslenmenin çürüme ve yokolmanın belirtileri olduğunu söyleyen paleontoloji yasasına göre anlaşılabileceği öncülünü ekledik. Aslında, bize göre, aşırı bütünleşme insani çürümenin göstergesi olabilir. Yine, tek başına çalışan birey dışında insanda yaratıcı bir birimin olmadığı sonucuna vardık. Sanatta, müzikte ya da matematikteki yaratıcılıkta, hakiki bir elbirliği yoktur. Yaratıcılık tek başına bireye özgü bir ilkedir. Grup elbirliği yapabilir, araştırabilir ve inşa edebilir ama tek bir şeyi yaratmış ya da icat etmiş hiçbir grup yoktur. Aslında, görünüşe baktığımızda, grubun ilk dürtüsü yaratılanı ve yaratıcıyı yok etmektir. Ama bütün ya da tasarlanmış grup, yine görünüşte, son derece zayıf, savunmasızdır.

Şimdi, bu düşünceler zinciri yapısıyla biz, örnekler yardımıyla grafik kâğıdı üzerine çizimler yapardık.

Düşünün, örneğin, Üçüncü Reich ya da Politbüro kontrolündeki Sovyetler. Yirmi beş anahtar kişinin bu sistemlerin birinden birdenbire silinip gitmesi sistemi öylesine felç eder ki, yeniden ayağa kalması, eğer kalkabilirse, çok uzun zaman alacaktır. Kendini güvenceye alabilmesi için böyle bir sistem kendisine muhalif ya da tehlike gördüğü her şeyi yıkmak ya da yok etmek zorundadır. Ama muhalefet yaratıcıdır, kısıtlama ise yaratıcılığı öldürür. Böylece gelişmeyi besleyen damarlar kesilmiş olur. Artık sürekli olarak daha fazla bütünleşmek gerekir. Ve bu bütünleşme süreci bütün doğaçlama eğilimlerini yok etmek, yaratma alışkanlığını ortadan kaldırmak zorunda kalır çünkü bunlar sistemin çarkları arasındaki kum taneleridir. O halde, eğer bizim düşünce zincirimiz doğru ilerliyorsa, sistem zorunlu olarak yavaşlayacak ve çatırdayarak çökecektir. Düşünce ve sanat zorla bastırılacak ve her şeyin üzerini koyu bir gelenekçilik kaplayacaktır. Düşüncelerle oynayarak böyle ilerlerdik. Aşırı bütünleşmiş bir sistem ya da toplum yokolma tehlikesiyle karşı karşıyadır çünkü tek bir birimin işlevsiz hale getirilmesi bütünü işlevsiz hale getirebilirdi.

Şimdi bir de Amerika'nın kaynayan anarşik sistemini, bazı kanun yapıcıların aptallığını, şiddetli tepkileri, değişme kabiliyetindeki zaafları düşünün. Yirmi beş anahtar adamın yok edilmesi Sovyetler Birliği'ni felce uğratabilirdi ama biz Kongre üyelerimizi, Başkanımızı ve Genel Kurmayımızı kaybederdik o kadar, sistem olduğu gibi kalırdı. Demek ki, biz doğru yoldayız. Aslında, daha iyisini de yapabiliriz.

Bu oynadığımız oyunlara bir örnek. Düşüncelerimiz her zaman, "Şöyle de olabilir!" sözüyle başlardı. Sık sık bütün gece, düşüncemizin ateşböceklerini izlerken, bir noktada takılıp kaldığımız olurdu.

Ed'in bilimsel defterleri çok ilginçti. Aldığı notlar ve zoolojik gözlemleri arasında, başka bir tür araştırma konusu ola-

bilecek çok açık saçık ve nahoş mevzular vardı. Ölümünden sonra, Ed'in vasiyetine uyarak, bu defterleri Stanford Üniversitesi'nin bir bölümü olan Hopkins Marine Station'a teslim etmeden önce baştan sona okumak zorunda kaldım. Maalesef bu defterlerden çok büyük sayıda başlığı çıkardım. Bunu söz konusu başlıkların ilginç bulunmayacağı için yapmadım kesinlikle ama, bana öyle geldi ki, omurgasız hayvanlar üzerine bilgisini artırmak için Ed'in defterlerine gömülen bir öğrenci, burada Monterey'deki kadın nüfusunun yarısına şantaj yapabilecek malzeme bulurdu. Ed bu gibi şeylerde ketum değildi, o kadar. Bu notları çıkardım defterlerden ama imha etmedim. Bence bunlar, adı geçen kişilerin ötesinde, ilginç. Gelecekte bir gün, bu notlar sayesinde, adından söz edilen bir kadın yaşadığı olayları sevgiyle anabilir.

Ed'in arabasının arkasında, bir zamanlar kırmızı olan ama kullanılmaktan ve güneşte durmaktan kirli pembeye dönmüş antik bir battaniye dururdu. Bu savaş yaralarıyla dolu yaşlı bir battaniyeydi; dağda, kırda ve plajda sayısız kez yerlere serilmişti. Ot tohumları ve yosun parçaları artık battaniyenin içine işlemişti. Ed'in arka koltukta battaniyesi olmadan akşam bir yerlere çıktığını sanmıyorum.

Aşkın oku yüreğini dağladığı ve görüşünü bulandırdığında, Ed'in bir kadın bulmak için iyi ve seçici gözleri vardı. Hevesle kalın dudaklı bir ağzı, şişkin bir göğsü, sıkı ve tombul bir kalçayı kaydeder ama başka incelikleri de ihmal etmezdi; etli başparmak, ayak şekli, el ve ayak parmaklarının şekli, dolgun kulak memesi, düzgün dişler, bacaklar ve zarif yürüyüş. Ed için bunlar neşe kaynağı, Tanrı'nın bir lütfuydu. Aşkın ve kadınların oldukları gibi olmasından ya da hayal ettiği gibi olmalarından her zaman hoşnuttu.

Ama Ed'in bütün hoşnutluğuna ve samimiyetine rağmen, aşk hayatında fazlaca hüzün vardı; kayıp ya da istenen bir şey, bazen paniğe yaklaşan bir arayış. Arayıp da asla bulamadığı şeyin ne olduğunu bilmiyorum ama onu her zaman aradığını ve hiçbir zaman bulamadığını biliyorum. Aşklarında hep onu arıyor, dinliyor, kokluyordu. Onu bir parça müzik-

te bulduğunu düşünüyorum. O sanki derin ve sonsuz bir özlemdi; "eve gitmek" için duyulan bir açlık ve tutkuydu.

Ed, "aşma", aynanın arkasından çıkıp hayatı düşe çeviren bir gerçekliğe geçme felsefesi üzerinde çalışmak için çevresiyle arasına biraz duvar örüyordu. Bu onda bir takıntıydı. "Aşma" sembollerini *Faust*'ta, Gregoryen müzikte, hüzünde ve Li Po'nun esrik şiirinde buluyordu. *Füg Sanatı* hakkında şöyle derdi: "Bach da neredeyse bunu yapıyordu. Şimdi bak ne kadar yaklaşmış ve dinle bak yaklaşamadığı zaman ne kadar öfkeli. Ne zaman dinlesem, bu defa her şeyi parçalayıp ışığa erişecek diye düşünüyorum. Ama şimdiye kadar hiç olmadı, henüz."

Ve kuşkusuz, aşıp ışığa erişmeyi o kadar umutsuzca isteyen bizzat kendisiydi.

Uzun yıllar öylesine yakın olduk ve birlikte çalıştık ve düşündük ki, bende onun bilgisine ve araştırma tutkusuna bir bağımlılık gelişti. Sonra ben ülkenin başka bir bölgesine taşındım ama hiçbir şey değişmedi. Haftada bir ya da ayda bir itinayla yazılmış uzun bir mektup alıyordum ondan. Mektuplarında konuşma üslubunu o kadar koruyordu ki, daktilosunun küçük harfleriyle dolu sayfanın her satırında onun sesini duyabiliyordum. Sanki yanı başımdaydı. Ve şimdi bazen postacı geldiğinde, düşünmeden, bir zarfın üzerinde onun küçük harflerini arıyorum.

Ed, bu kitabın [*The Log from the "Sea of Cortez"*] son bölümünde anlatılan küçük yolculuktan büyük zevk almıştı ve bunun yazıya dökülmesi hoşuna gitti. Sık sık bir ruh halini ya da bir şakayı hatırlamak için bunu okurdu.

Ed'in bilimsel ilgisi öz olarak ekolojik ve holistikti. Zihni her zaman en küçük bir ayrıntıyı büyüterek koca bir tablo çıkarmak üzere çalışırdı. Bir keresinde şöyle dediğini hatırlıyorum: "Biliyorsun, ilk bakışta çıngıraklıyılanın ve kanguru faresinin birbirinin en büyük düşmanı olduğunu düşünürsün çünkü yılan fareyi avlar ve onunla beslenir. Ama genel anlamda baktığında onların çok iyi dostlar olduğunu görürsün. Fare yılanı besler, yılan fare nüfusunu seyreltir ve ge-

nel olarak iki türün de varlıklarını sürdürebilmeleri için gereğinden fazla çoğalmalarını engeller. Çok büyük bir ihtimalle, biri diğeri olmadan yaşayamaz." Ed besin değeri olan hayvanları severdi, özellikle de tüm canlı türlerinin varlıklarını sürdürmelerine katkıda bulunan birkaç türü. Onlar sanki kendisi için yaratılmış türlerdi.

Ne zaman yeni bir yiyecek ya da hayvan bulsa, bakar, hisseder, koklar ve tadardı. Bir keresinde, gelgit havuzunun başında oturmuş denizanalarının, güzel, parlak renkli, iştah kabartıcı, yumuşak ve korunmasız görünmelerine rağmen, onları dayanılmaz bulması gereken öteki hayvanlar tarafından neden asla yenmediklerini tartışıyorduk. Ed elini suya soktu ve sevimli küçük bir denizanasını ağzına attı ve atmasıyla da yüzünün değişmesi, tükürmesi ve öğürmeye başlaması bir oldu. Ama en azından balıkların neden bu hazır yiyecekleri kendi hallerine bıraktıklarını anlamıştı.

Bir başka seferinde, Ed yüzen bir tür anemonia'nın tadına bakmak istemiş ama dilini hayvanın dikenli hücreleri öyle kötü sokmuştu ki, yirmi dört saat boyunca ağzını zor açabilmişti. Ama eğer bir şeyi öğrenmek söz konusu olsaydı, aynı şeyi bir sonraki gün yine yapardı.

Zayıf, hatta çelimsiz de olsa, Ed'de mucizevi bir kuvvet ve dayanaklılık vardı. İyi bir gelgit zamanı yakalayacağı verimli bir toplama sahasına erişmek için saatler boyu direksiyon sallar ve deniz yükselene kadar taşları kaldırır, havuzları kontrol eder, deliler gibi çalışırdı ve ardından hiç vakit geçirmeden topladıklarını depoya yetiştirirdi. Hiçbir yorgunluk belirtisi göstermeden yumuşak ve kaygan kumlar üzerinde ağır yükleri taşıyabilirdi. Muazzam bir direnme gücü vardı Ed'in. Onu ancak bir tren öldürebilirdi zaten. Daha azı kurtarmazdı.

Koku alma duygusu son derece gelişmişti. Yemeden önce bütün yiyecekleri, yalnızca kaşığına ya da çatalına aldığını değil, bütün bir tabağı, koklardı. Havuzdan çıkarır çıkarmaz her hayvanı koklardı. Farklı hayvanların kokuları hakkında konuşurdu ve ona göre, belli ruh hallerinin, hatta düşüncelerin

kendilerine özgü kokuları vardı. Sık sık insanların kokularına başvurarak, ne kadar birey olduklarını ve ne kadar değişikliğe yatkın olduklarını anlatırdı. Aşkta kokuya bayılırdı.

İnce ayar koku aygıtı düşünülürse, onun berbat kokulardan iğreneceği akla gelebilir ama bu doğru değildi. Hiçbir tiksinti duymadan bozulmuş bir dokuyu burnuna dayar ya da bir kedinin iç organlarına eğilip koklardı. Onun bir keresinde, kuyruğundan asılmış bir köpekbalığının karaciğerini ışıktan etkilenmeden almak için kelimenin tam anlamıyla hayvanın kendi karanlığı içinde sürünerek tırmandığını gördüm. Ve bu benim bildiğim en berbat kokudur.

Ed alet edevatı severdi, buna karşılık kötü aletlerden alabildiğine uzak dururdu. Sıklıkla "tüketim malları" –göze batmak, boya ve cilayla ilk bakışta göze hoş gelecek şekilde, kullanılmak değil satılmak üzere yapılmış şeyler– hakkında aşağılayıcı konuşurdu. Öte yandan, iyi bir mikroskobun dürüst işçiliği onu zevkten dört köşe ederdi. Bir keresinde ona İsveç'ten en incesinden bir bisturi takımı, cerrah makasları ve pensleri aldım. Onları sevdiğini hatırlıyorum. Ed'in laboratuvarı pırıl pırıldı ama yaşadığı bölümler temiz sayılmazdı. Sık sık insanların gerçekte istemedikleri şeyler için çok fazla para verdiklerini, çok emek ve zaman harcadıklarını ve kafa yorduklarını söylerdi. "Eğer süpürülmüş bir döşeme sana yeterince zevk veriyor, onu süpürmenin karşılığını ödüyorsa, o zaman süpür onu. Ama döşemeyi kirli ya da tozlu görmüyorsan, onu süpürmek karşılıksız bir bedel olacaktır."

Sanıyorum Ed bütün kurallarını ya da çalışma biçimlerini bir gerilim zamanı tayin etmişti. Kendini, bakmak zorunda olduğu üç çocuğu olan gayet yoksul biri olarak görüyordu. Gayet bilgiç havalarda, çocuklara nasıl kendi başlarının çarelerine bakmaları gerektiğini anlatıyordu.

"Üç şeyi unutmayın" diyordu onlara. "Bunları önem sırasına göre sayacağım. Bir numara ve en önemlisi, elimizdekilerle ne kadar alabiliyorsak o kadar hayattan zevk almalısınız. İki numara, mümkün olduğu kadar yiyin çünkü yemezsek hayattan zevk alacak kuvveti ve sağlığı bulamayız. Ve üç

numara, önem sırasında üçüncü ve son sırada olan şey, evini makul bir oranda düzgün tut, dişlerini fırçala ve benzeri şeyler işte. Ama bu sonuncusunun öbür ikisine müdahale etmesine izin vermeyeceksin."

Ed'in giysilere ilişkin yaklaşımı ilginçtir. Antilop derisi renginde ve son derece pahalı Bass mokasenleri giyerdi. Kalın yumuşak yün çorapları ve başkalarının kaşıntıyla hemen sırtından çıkarıp atacağı yün gömlekleri severdi. Bu ikisi dışında ne giyerse giysin fark etmezdi. Elbiseleri oldukça yıpranmış olurdu, özellikle de dirsekler ve dizleri. Tuvaletinde cart yeşil ve buruşuk bir kravatı asılı dururdu ama taktığını gören olmamıştır. Elbiseleri bedenine zor sığar, paltoları da büyük bir ihtimalle hiç olmazdı. Elbiselerinden en ufak bir utanma duymazdı. Aynı giysilerle her yere girip çıkardı. Ve her zaman garip bir biçimde doğru düzgün giyinmiş görünürdü. Bunu kendisini kötü giyinmiş göstermeyen bir güven duygusu sağlayabilirdi ancak. Sıklıkla çevresinde insanlar aşırı giyinmiş gibi görünürdü. Şapkayı yalnızca kafasının ıslanma ihtimali olduğu zamanlarda giyerdi, genellikle de kafasına naylon bir başlık geçirirdi. Ama ne giyerse giysin, gömleğinin cebinde her zaman küçük bir zincirle tutturulmuş bire yirmi kuvvetinde Bausch and Lomb marka bir cam büyüteç bulunurdu. Bunu her zaman kullanırdı, onun ayrılmaz bir parçasıydı bu cam; onun görme yöntemlerinden biriydi.

Bu konuda ortada her zaman çelişkili bir durum vardı. İncelikli şeyleri sever ama onlara hiç özen göstermezdi. Banyo yapmayı severdi ama laboratuvardaki ısıtıcı bozulduğunda, tamir ettirene kadar bir sene boyunca soğuk suda yıkanmıştı. Tuvaletin akıtan sifon tankını en sonunda bir parça sakız yapıştırarak onarmıştı; eminim hâlâ oradadır. Kırılan bir pencere camı yerine yıllarca gazete kâğıdı kapatıldı ve hiçbir zaman yenisi taktırılmadı.

Rahatına düşkündü ama laboratuvarındaki sandalyeler sertti ve dökülüyordu. Karyolası kendir iplerle süslenmiş kızılağaçtan yapılmıştı ve üzerine ince bir şilte atılmıştı. Ve bu yatak iki kişiye dar geliyordu. Bayanlar hep bu yataktan şi-

kâyet ederdi; dar ve rahatsız olsa neyse, üstüne üstlük en ufak bir harekette protesto gıcırtıları yükseliyordu yataktan.

Cannery Row adlı kitabımda laboratuvarı ve Ed'in kendisini anlattım. Daktiloya çekilmiş haldeyken canını sıkan yerler olup olmadığını görmesi ve bir değişiklik önerisi varsa yapması için yazdıklarımı ona getirdim. Taslağı dikkatlice okudu ve bitirdiğinde güldü ve dedi ki, "Olduğu haliyle bırak. İncelikle yazılmış. Böyle bir şey kötü olamaz."

Ama kitap birkaç bakımdan, ikimizin de önceden fark edemediği kusurlar taşıyordu. Kitap piyasaya çıkıp okunmaya başladığında, turistler laboratuvara gelmeye başladılar, önce tek tek sonra sürüler halinde. İnsanlar arabalarını durduruyor ve film yıldızlarından alışık olduğumuz anlamsız gözlerle Ed'e bakıyorlardı. Yüzlerce insan soru sormak ve etrafı kurcalamak üzere laboratuvara geldi. Bu Ed'i rahatsız etmeye başladı. Ama bir bakıma da hoşuna da gitti. Kendi dediği gibi, "Uğrayanlardan bazıları kadın ve kadınların bazıları çok güzel." Ama adı çıkmışlığın ya da tanınmışlığın küçük heyecanları geçtiğinde, memnun oldu.

Aklıma Ed'e hiç aile geçmişi ya da çocukluğu hakkında soru sormak gelmemişti. Hayattayken konuşacak o kadar çok şey vardı ki, ve şimdi – neyse. Elbette, Ricketts adının nereden geldiğine ilişkin sorularla karşılaştığını biliyorum. "Hayır, sandığınız gibi raşitizm geçirdiğim için bu adı almadım; bu adın sorumlusu akrabalarımdan biri" diye yanıtlardı.

Studs Lonigan kitabı çıktığında, Ed çabucak iki kere okudu onu. "Bu kitap doğru" dedi. "Ben Chicago'nun bu bölgesinde doğdum ve büyüdüm. Bu sokaklarda oynadım. Hepsini bilirim. İnsanlarını tanırım. Bu kitap doğruyu yazıyor." Ve elbette, Ed için, bir şey doğruysa güzeldi. O günden sonra bunu Farrell'in bir dizi kitabı izledi ve ancak hemşehrisi New York'a taşındıktan sonra, ilgisini kaybetti. Çünkü Ed New York hakkında neyin doğru olduğunu bilmiyordu.

Laboratuvar işine olabilecek en basit yolla ortak olmuştum. Birkaç yıl önce, Ed günden güne borca batmış ve bankadan

aldığı kredi laboratuvarı sağmal inek haline getirmişti. Biraz üzülerek küçük işyerini tasfiye etmeye ve bağımsızlığından –geç saatlere kadar uyuyup geç saatlere kadar çalışma ve kendi kararlarını verme hakkından– feragat etmeye hazırlanıyordu. Laboratuvar verimli bir şekilde işletilmese bile, kendini ayakta tutacak kadar kazanıyordu ama ek olarak banka faizini ödeyemezdi.

O tarihte bir kenara koyduğum biraz param vardı. Banka borçlarını devraldım ve faizi yok denecek bir noktaya kadar düşürdüm. Paranın bir biçimde eriyeceğini biliyordum. Borcun karşılığı olarak şirketten hisse almayı kabul ettim; bu zamana kadar aldığım en değerli hisseler, ve mülk üzerinde ipotek hakkı. Bu işlemin ne anlama geldiğini pek anlamadım ama verdiğim para laboratuvarın on yıl daha çalışmasını sağladı. Böylelikle ben de imkânsız bir işin ortağı olmuştum. İtiraf etmeliyim ki, şirketin kârlılığı üzerinde hiçbir etkim olmadı. Kurumun ayakta kalmış olması ancak bilmediğim birtakım mucizelere bağlanabilir. Yönetim kurulu toplantısı diğer partilerden sadece daha çok bira içilmesiyle farklılık gösteriyordu. Çetin bir iş konuşması bir yolunu buluyor, birleşik alan teorisi üzerine bir hipotezin değerlendirilmesine varıyordu.

Aşağı Kaliforniya Körfezi'ne yaptığımız gezi verimlilikte bir patlama, bir mucizeydi. Niyet ettiğimiz yere gitmiş, istediğimizi almış ve üzerinde çalışmıştık. Savaş nedeniyle bölge sivillere kapatılmadan önce Aleut Adaları zincirine bir araştırma gezisi yapma ve çalışmayı sürdürme niyetindeydik.

Ed'in öldüğü tarihte plan aşaması tamamlanmış, biletler alınmış, Pasifik Okyanusu'nun ortalarına uzanan Queen Charlotte Adaları'na uzun bir gezi için tanklar ve toplama takımları hazırlanmıştı. Uzun ve dar bir çıkışı olan derin bir koy vardı, orada özel hayat koşulları ve uzun bir dönem yalıtılma sonucu hayvanların geçirdiği değişimleri inceleyebileceğimizi düşünmüştük. Ed bir ay içinde yola çıkacaktı ve ben kendisine orada katılacaktım. Belki birileri bu küçük adaların etrafında bir araştırma yapar. Bende heves kalmadı.

Bu anlatının sonuna yaklaşıyorum artık. Ed'in eşleri ve üç

çocuğuyla ilişkileri hakkında hiçbir şey yazmadım. Zamanı değil, üstelik ben bu konuda çok şey de bilmem.

Söylediğim gibi, Ed'i tanıyan herkese bu anlattıklarım yetecektir. Onlar sayısız başka Ed tanıyor olacaktır. Düşünüyorum da, Ed'in ne kadar arkadaşı varsa, o kadar da Ed vardı. Ve acaba o da benzer şeyler düşünüyor muydu ve kendisini tanıyan insanları etkilemesinin nedeni var mıydı? Acaba, doyurucu olacak bir tür genelleme yapabilir miyim?

Ed Ricketts'in meziyetlerini saymayı ve anlatmayı denedim; bunlar nedeniyle herkes onu seviyor, ona ihtiyaç duyuyordu ve aynı nedenlerle şimdi öldükten sonra onu özlüyor. Ed'in ilginç ve çekici bir adam olduğundan kimsenin kuşkusu yoktu ama bir özelliği daha vardı ki, bunların çok ötesine geçiyordu. Herkesten her şeyi kabul etmesi, şükranla ve hürmetle kabul etmesi ve armağanın armağan gibi görünmesini sağlaması, bana göre, onun en büyük meziyetiydi. Bu nedenle herkes Ed'e bir şeyler –bir armağan, bir düşünce, ne olursa– verdiğinde kendini iyi hissederdi.

Erdemler listesinde belki de en çok abarttığımız verme erdemidir. Verme, verenin egosunu güçlendirir, onu alandan daha üstün, yüksek ve büyük yapar. Neredeyse her zaman verme bencil bir zevktir ve birçok durumda doğrudan doğruya yıkıcı ve kötücüldür. Bunun için bizim kurt bankacılarımızı hatırlamak yeter; hayatlarının üçte ikisini insanların kanını emerek servetler yapmak, kalan üçte birlik bölümünde de aldıklarını geriye itelemek için harcarlar. Onların bu yardımseverliğinin bir tür korku belasına olduğunu ya da ceplerini yeterince doldurunca değiştiklerini düşünmek hatalıdır. Böylesi bir tabiat doymak bilmez ve insan tabiatları da öyle hemen değişmez. Bence, iki durumda da dürtü aynıdır çünkü vermek de almak kadar üstünlük duygusu verebilir ve yardımseverlik başka türden bir manevi açlık olabilir.

Vermek çok kolaydır ve ödülünü hemen alırsın, fazlasıyla. Öte yandan, almak, layıkıyla yapıldığında, nazik bir kendini bilme ve nezaket dengesi gerektirir. İlişkide tevazu, incelik ve anlayış gerektirir. Aldığında, layıkıyla yaparak akıllı-

lık etmiş olabilirsin ama verenden daha iyi, daha güçlü ya da daha akıllı görünemezsin, kendine bile.

Almak için kendine saygı gerekir; kendini sevmek değil kendiyle barışık olmak gerekir.

Ed bir keresinde bana, "Uzun yıllar kendimi sevmiyordum" dedi. Bunu kendine acıma ifadesi olarak değil, talihsiz bir olguyu anlatmak için söylemişti. "Çok zorlu bir dönemdi ve büyük acı veriyordu. Bazıları gerçek, bazıları ise sırf hayal ürünü olan birçok nedenden dolayı kendimden hoşlanmıyordum. Sonra zaman içinde, şaşarak ve sevinerek, birçok insanın benden hoşlandığını fark ettim. Ve düşündüm, eğer onlar beni sevebiliyorlarsa, ben neden kendimi sevemeyeyim? Bunu sadece düşünmek başarmak değildi elbette ama yavaş yavaş kendimi sevmeyi öğrendim, o zaman her şey yoluna girdi."

Bu kendini sevme kötü anlamda değil, kendini bilme anlamında söylenmişti. Tamı tamına başka insanları sevdiği gibi "Ed" denen kişiyi de kabul etmeyi ve sevmeyi öğrendiğini anlatmak istiyordu. Bu ona büyük bir avantaj sağlıyordu. Çoğu insan kendini hiç sevmez. Kendilerine güvenmezler, maske takıp hava atarlar. Kavga ederler, övünürler, rol yaparlar ve kıskançtırlar çünkü kendilerinden hoşlanmazlar. Ama asıl önemlisi, bu insanlar kendilerini doğru bir sevgiyi biçimlendirecek kadar tanımazlar. Doğru bir sevgiyi geliştirecek kadar göremezler kendilerini ve yabancılardan otomatik olarak hoşlanmadığımız ve korktuğumuz için biz kendi yabancı benliklerimizden hoşlanmaz, korkarız.

Ed kendini sevmeyi başardığında, kendini küçük görmenin gizli hapishanesinden de kurtulmuştu. Artık vermek dahil, herhangi bir sıradan yönteme başvurarak üstünlüğünü kanıtlamak zorunda değildi. Ed artık alabilir ve anlayabilirdi ve başkalarına bakarak değil, gerçek anlamda mutlu olabilirdi.

Ed'in kabul ederek/alarak verdiği armağan onu büyük bir öğretmen yapan şeydi. Çocuklar ona deniz kabukları getirir ve kabuklar hakkında bilgiler verirdi. Ve onlar, Ed'e anlatabilmek için önce öğrenmek zorundaydılar.

Konuşma esnasında kendinizi ona bir şeyler –düşünceler,

önermeler, tezler– anlatırken bulurdunuz ve sonra hoş bir sürprizle düşünebildiğinizi ya da bilebildiğinizi fark edemediğiniz bazı sonuçlara varırdınız. Bu o kadar güzel bir katılım duygusu verirdi ki, gerçekleşen mucize için ona hediye verebilirdiniz.

O zaman Ed, "Evet, öyledir. Öyle olmalıydı, ayrıca..." der ve açıklamaya başlardı ama neyse söylediğiniz, onu sizden almadan yapardı bunu. O sadece kabul ederdi.

Yaratıcılığının almakta olması kesinlikle bir şeyleri mülk olarak tuttuğu anlamına gelmiyordu. Ondan bir şey aldığınız zaman, aldığınız onun sahip olduğu, kendinden feragat ederek size verdiği bir şey değildi. Diyelim ondan bir fikir, bir müzik parçası, 20 dolar ya da bir akşam yemeği aldınız, aldıklarınız onun değildi, zaten sizindi, Ed sadece onları size doğru yönlendiren kafa ve eldi. Bu nedenle kimse ondan kopup uzaklaşmazdı. Onunla ilişkiye girmek, rekabet değil bir katılımdı.

Keşke hepimiz böyle olabilseydik. Eğer kendimizi sevmeyi bir parça öğrenebilsek, belki de hasetlerimiz ve öfkelerimiz dinerdi. Belki o zaman egomuzu dimdik tutmak için birbirimizi kırmazdık.

İşte böyle. Ed Ricketts hakkında söyleyebileceklerim bu kadar. Belirgin bir resim çıktı mı ortaya, bilmiyorum. Geçmişi düşünmek ve hatırlamak umduğum sonucu doğurmadı. Hayaleti tanımlayamadı.

Geriye kalan ise hiç gözümün önünden gitmeyen bir resim. Hava kararmak üzeredir. Ed'in laboratuvardaki işini bitirmek üzere olduğunu görebiliyorum. Aletlerin üzerini örtüyor ve kâğıtlarını yerli yerine koyuyor. Yün gömleğinin kollarını indiriyor ve eski kahverengi paltosunu sırtına geçiriyor. Onun dışarı çıktığını ve külüstürüne bindiğini ve akşamın içinde ağır ağır yol aldığını görüyorum.

Tahmin ediyorum, bu manzara hayatım boyunca gözümün önünden gitmeyecek.

Ernie Pyle

Size ölü gibi gelmeyen bir ölünün ardından yazmak zor iş. Ernie Pyle savaşa geri dönmek istemiyordu. Fransa'yı terk ettiğinde, tiksinti, korku ve çaresizlik içindeydi. Biraz dinlenebileceğini düşünmüştü, ama olmadı. İnsanlar ona ne yapacağını ve ne yapması gerektiğini anlatmaya başladı. Sorumluluk duygusunun üstesinden gelebilirdi ama gelemedi. Ordudaki her askerle kendini özdeşleştirir hale gelmişti. Ernie her ölen kişiyle öldü, küçücük bedeni her yaralanan kişiyle sarsıldı. Bu o kadar sık oluyordu ki, muhtemelen ölümü bir tekrardan başka bir şey değildi. Afrika'dayken, "Başarı yüzdesini aşağı çekiyorum ben. Sen uzun süredir ateş hattında bulunuyorsun ve belki bir gün vurulacaksın. Bu rakamları etkileyecek" demişti. Ve bundan sonra İtalya ve Fransa'ya gitti. Ve başarı şansı giderek düştü. Pasifik'e gitmeden önce, San Francisco'da felce uğramış gibi görünüyordu. Geriye kalanlar ona rahat yüzü göstermemişti. Gözleri yuvalarına kaçmıştı, bitkin ve huzursuzdu. Elinde bir bardak viskiyle oturdu, çene kemikleri kilitlenmişti sanki. Hastaydı. Sürekli telefonu çalıyordu. Konuşması, şunu bunu yazması gerekiyordu. Ve onun parmağını oynatacak mecali kalmamıştı. "Neden geri dönmek zorunda olduğumu bilmiyorum ama dönüyorum" diyordu. "Bu benim işim." Yeni bir üniforma giymiş, şapka takmıştı. "Bu para israfından başka bir şey değil. Bana ihtiyaç duymayacaklar." Başarı şansı kalmamıştı ve bunu biliyordu. Ve bundan nefret ediyordu. Askerlerle, son bir şey dışında, yapmadığı şey kalmamıştı. "Artık yazabilir miyim, bilmiyorum" diyordu. "Dinlenirim sanmıştım, ama

dinlenemedim. Neyse, Filipinler'de sıcak olacak." Her zamanki gibi her şeyi inceden inceye ayarladı; telefon edilecek ya da yazılacak eski arkadaşların listesi çıkarıldı. Hediyeler yollandı ya da verildi. Bunu hep yapardı, hoşuna gidiyordu. Fransa'dan döndüğünde, heyecanla elinde bir eşarp, içeri girmişti. "Gerçek bir Fransız ipek mendili. Şehir alındıktan hemen sonra Paris'ten satın aldım bunu." Eşarp kötü bir suni ipekliydi. Fransız satıcı erken işbaşı yapmıştı demek. "Bu çok güzel, Ernie."

"Hastane gemisinde yalnızca tek bacağı olan bir asker vardı" demişti. "Merdivenlerde bir çekirge gibi zıplıyordu. Şahaneydi. Ben insanlara kıyamam. Albuquerque'e gidiyorum ve bütün bu lanet şeyleri unutacağım. Yazacak bir şey kalmadı. Tekrar tekrar aynı şeyler. Doldum. Belki kendi kafama göre ülkeyi dolaşacağım."

"Her tarafta ölü insanlar yığılı" diyordu, "milyonlarca." Ve bu çılgınlık, çünkü savaş bitti artık. Kazanamazlar. Yapabilecekleri tek şey daha fazla insanı öldürmek olur. Tanrım, yoruldum." Sonra Başkan'ı, Stevenson ve Forrestal'ı, birçok Kongre üyesini gördü. Herkes onun dönmesini bekliyordu. Ernie dışında herkes Ernie'nin yıkılmaz olduğunu düşünüyordu. Ama o vaktin geldiğini biliyordu. Bu mektuplarında ve son makalelerinde belliydi. Öylesine bitkindi ki, ölümü neredeyse sevinerek karşılamıştı. San Francisco Hotel'da, kendisine kalitelisinden sert bir içki koymuş ve "Şimdi gitmeli" demişti. "Onlar bana yeni ilaçlar verecek. Şimdiden damarlarımda yarı kan, yarı serum dolaşıyor." Otelden çıktı, kadının biri bağırdı: "Ernie Pyle burada!" Etrafına bir kalabalık birikti. O, başarı şansı sıfırı tüketmiş yorgun küçük adam, insan kalabalığı arasından kendisine yol açmaya çalıştı, ölü bedenini büyük yığının üzerine fırlatmaya gidiyordu.

Tom Collins

Windsor Drake'i ilk gördüğümde akşamdı ve yağmur yağıyordu. Göçmen kampından içeri giriyordum, arabamın tekerlekleri çamurlu sular sıçratıyordu sağa sola. Su çekmiş, damlayan çadırların oluşturduğu sıralar karanlıkta uzayıp gidiyordu. Geçici büro üstü başı su içinde kadın ve erkeklerle doluydu, ayakta öylece dikiliyorlardı ve döküntü bir masanın başında oturan Windsor Drake'ti, ıslanmış, rengi uçmuş elbisesiyle küçük bir adam. Toplanmış insanlar gözlerini ondan ayırmıyordu. Sadece ayakta durmuş ona bakıyorlardı. İnce bir bıyığı vardı, başında yer yer ak düşmüş siyah saçları korkmuş bir kirpinin dikenleri gibi kalkmıştı ve iri, kara gözleri uykusuzluğun ötesinde öylesine yorgundu ki, vaktiniz ve bir yatağınız bile olsa o gözler uyumanıza izin vermezdi.

Windsor Drake'ten bir mektup almıştım. Kalabalık elden ele mektubu ona ulaştırdı, çünkü onların arasından sıyrılıp geçmem söz konusu bile değildi. Mektubu okudu, ayağa kalktı ve, "Benim kulübeye gidelim, kahve içeriz" dedi.

Kalabalık yarıldı ve ona yol verdi ve yağmurun altında küçük kulübesine doğru yürüdük. Kahve gayet iyiydi ama doyasıya içilemedi çünkü akıtan çadırlardan haberler gelmeye başlamıştı. Kampta, çamur ve su deryası içinde yüzen kampta bir salgın baş göstermişti. İki bin canın yaşadığı kampta, her tür kış hastalığı cirit atıyordu: Kızamık ve boğmaca; kabakulak; bronşit ve boğaz enfeksiyonları. Ve bu küçük adam her şeyi yapmaya çalışıyordu. Yapmak zorundaydı. Kamptaki insanlar, bir de kendisi vardı. Bu insanlar yardım etmek isteseler bile edemezlerdi, bilgileri yoktu.

Kahveyi içmeye çalışıyorduk. Bir adam koşarak geldi. Dikiş odasında isyan. Bunun üzerine kendimizi dışarı attık. Dikiş odası kızamık odasıydı. Kırk benekli çocuk yere serilmiş battaniyeler üzerinde yatıyordu. Çocukların gözünü gün ışığından korumak için pencereler kumaş parçalarıyla kapatılmıştı. Binanın önündeki çamurda küçük bir hücum gerçekleştiğinde, kapıda, iriyarı, kolları çıplak bir kadın dikiliyordu. Windsor hastalık bulaşmamış ziyaretçileri içeri sokmama emri vermişti ve kadın, hasta insanları her zaman ziyaret eden ailelerin ve komşuların öfkelerine karşın, emri yerine getiriyordu. İsyan bastırıldı, salgın hakkında bilgi verildi. Kahvemizin başına döndük, yeniden ısıttık ve bardaklarımızı doldurduk. Ama bir sağlık biriminde arbede çıkmıştı. Yeni gelmiş bir kadın, kurallara aykırı bir biçimde, klozetin üzerinde ayağa dikilmişti; etrafı, oturaklar üzerinde çıkmamak gerektiğini yeni öğrenen kızgın bir kadınlar grubu tarafından sarılmıştı. Ve Windsor Drake meseleyi çözdü.

Kahvemizin başına döndük ve onu yeniden ısıttık. Ve bütün gece bu böyle sürüp gitti. Bir adam karısını dövdü. Kızamıklı yeni çocuklar geldi, onlar da ana babalarından ayrı bir yere, dikiş odasına konmalıydı. Bardaktan boşanırcasına yağan yağmurun altında, sinirler kopma noktasına gelmişti. Hiç yoktan kavgalar çıkıyor ve bazen kan dökülüyordu. Ve Windsor Drake oradan oraya koşuşturuyor, anlatıyor, yalvarıyor, ara sıra tehdit ediyor ve gün ağarana kadar iliklerine kadar suya batmış bu sefil viranede barışı korumaya çalışıyordu. Beyaz pantolonu dizlerine kadar çamura batmış, iri gözleri uykunun ötesinde, bitkinlikten kızarmıştı. Gece yarısına doğru kamp yavaş yavaş yorgunluktan bitap düştü ve sakinleşti. O zaman Windsor küçük sobanın üzerine bir tava koydu ve içine bir iki et parçası attı. Ben sandalyenin üzerinde uykuya yenik düşmüştüm. Yakınlarda bir bebeğin ağlaması uyandırdı beni. Windsor dışarı çıktı. Çok geçmeden döndü ve yanmış etlerin tersini çevirdi.

"Ne oldu?" diye sordum.

"Bebek memeyi kaybetti. Anne uyanık kalamayacak kadar yorgun."

"Peki, sen ne yaptın."

"Memeyi buldum ve bebeğin ağzına geri koydum."

"Anne yine uyanmadı mı?"

"Hayır, öyle yorgun ki. Yağmurun altında bütün gün çalışıyor."

O yıl, daha sonra, Windsor'la birlikte yolculuk yaptık, göçmen işçilerle su kanallarında oturduk, onlarla yedik, onlarla yaşadık. Bin bir sefalet hikâyesi, bin bir şaka dinledim. Yağlı hamur, domuz işkembesi yedik, açlarla, hastalarla çalıştık birlikte, şikâyetleri ve küçük zaferleri dinledik.

Ama ben Windsor Drake'i düşündüğümde, aklıma önce yorgun gözler, sonra da gece memeyi kaybeden bebek ve uyanamayacak kadar yorgun anne gelir.

Robert Capa

Fotoğraf hakkında hiçbir şey bilmem. Capa'nın eserleri hakkında söyleyeceklerim tam anlamıyla yoldan geçen birinin görüşleri olacak. İşin uzmanları bana tahammül etmeli. Bana öyle geliyor ki, Capa kameranın soğuk bir mekanik alet olması gerekmediğini hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak bir biçimde kanıtlamıştır. Kalem gibi o da insanın kullandığı oranda iyidir. Kamera zihnin ve yüreğin uzantısı olabilir.

Capa'nın çektiği resimler önce onun kafasında oluşur, kamera bunları ancak tamamlar. İyi bir ressamın tuvalini nasıl tanırsanız, onun resimlerini de öyle tanıyabilirsiniz. Capa neyi aradığını ve bulduğunda ne yapacağını biliyordu. Örneğin, biliyordu ki, savaşın resmini çekemezsiniz çünkü savaş büyük oranda bir duygudur. O bu duyguyu savaşın içine girerek fotoğrafına aldı. Capa bir çocuğun yüzünde bütün bir halkın dehşetini gösterebilen biriydi. Onun kamerası duyguyu yakaladı ve öylece tuttu.

Capa'nın eserleri büyük bir yüreğin ve muazzam bir sevginin resmidir. Kimse onun yerini alamaz. Zaten kimse iyi bir sanatçının yerini alamaz ama biz onun fotoğraflarında bu sanatçının kalitesini görme şansına sahibiz.

Capa'yla birlikte çok seyahat ettim ve çalıştım. Capa'nın belki yakın arkadaşları vardı ama onu çok seven kimse yoktu. Görünüşte, kendi çalışmalarıyla ilgili rahat davranmak ve hiçbir şeyi umursamamak hoşuna gidiyordu. Ama aslında hiç de öyle değildi. Fotoğraflarının hiçbiri tesadüf eseri çekilmedi. Onlardaki duygu rastlantı değildi. O hareketin, neşenin ve hüznün fotoğrafını çekebilirdi. O bir dünya kurdu, bu dün-

ya Capa'nın dünyasıydı. Dikkat edin, uzun bir yol ve tek bir adamla Rusya bozkırlarının sonsuzluğunu nasıl da yakalamış. Bakın, onun mercekleri nasıl gözlerden geçerek insan zihnini yansıtabilmiş.

Capa bütün o rahatlığına rağmen kaygı dolu biriydi. Rusya'da, filmlerini banyo için Sovyet hükümetine göndermek zorundaydı. Negatifler geriye gelene kadar içi içini yiyor, korku içinde bekliyordu. Ve sonra bakıyordu ki, hiçbir şey yolunda gitmemiş. Ya aşırı fazla ya da aşırı az ışık verilmiş, tonlar yanlış. Böylesi durumlarda şakaklarını ellerinin arasına alıyor ve acı içinde kıvranıyordu. Umurundaydı, hem de çok.

Capa'nın büyüklüğü iki yönlüydü. Fotoğrafları vardı, bir sanatçının gözünden zamanımızın –güzel ve çirkin– doğru ve canlı bir kaydıydı bunlar. Ama Capa'nın belki de daha önemli bir başka eseri daha vardı. Gençleri çevresine toplamış, onları yüreklendirmiş, eğitmiş, beslemiş ve hatta giydirmişti ama onlara en iyi sanatlarına saygı göstermeyi ve yaptıkları işten onur duymayı öğretmişti. Onlara, bir insanın hem sanatla yaşayabileceğini ve hem de kendisine karşı dürüst olabileceğini kanıtlamıştı. Ve hiçbir zaman onları kendisi gibi fotoğraf çekmeye teşvik etmemişti. Bu yüzden, Capa'nın etkisi birlikte çalıştığı insanlarda görülecektir. Onlar hayatları boyunca Capa'dan bir parça taşıyacak ve belki de bunu kendilerinden genç kuşaklara aktaracaktır.

Capa'sız bir dünya düşünmek çok zor. Bunu kabul edemedim henüz. Ama sanıyorum, ondan bize kalan çok şey olduğu için şükretmeliyiz.

Adlai Stevenson

Bay Roosevelt'le tanıştığımda birkaç yıldır başkandı. Ona "Bay Başkan, ben hükümetten iş istemeyen bir Amerikan vatandaşıyım" dedim. Güldü ve, "Bu görevde bulunduğum süre içinde, sen ilksin" dedi.

Bay Stevenson, ben hâlâ hükümetten iş istemiyorum.

Bir buçuk yıl önce, Stevenson adını bile duymamıştım. Bir yıl önce adını duydum ve garip ilk adı nedeniyle aklımda kaldı sadece. Önseçim toplantısına kadar Stevenson'un tek bir sözünü ne duydum ne de okudum. Ve şimdi biz onu radyoda dinlemek ya da televizyonda görmek için birbirimizle yarışıyoruz. "Tam metni" veren sabah gazetesini kim önce kapacak diye kavga ediyoruz. Ve ben bir politik konuşmayı zevkle okuduğumu hatırlamıyorum; bazen saygı duyduğum konuşmalar olmuştur, evet, ama zevk aldığım bir konuşma, asla.

Delegelerin başkan adayını seçeceği Kongre zamanı ben Avrupa'daydım. Avrupa neredeyse istisnasız, kesin olarak Eisenhower'ı destekliyordu. Dolayısıyla, ben de kesinlikle onu destekliyordum. Sonra zaman içinde İngiltere, İtalya ve Fransa gazeteleri Stevenson adlı birinin demeçlerini yayımlamaya başladı, önce bir sözcük, sonra bir cümle, derken tam bir paragraf. Kısa bir süre sonra İngiltere'den ayrıldığımda, neredeyse her gazete birinci sayfadan günlük olarak bir Stevenson haberi geçiyordu. Avrupa Stevenson'a kaymıştı. Dolayısıyla, ben de. Ve beni çeken yalnızca konuşmalarıydı. Kendi deneyimlerimden bildiğim ve dinleyicilerin tepkilerinden gördüğüm kadarıyla –ben yalnızca televizyondan takip ediyordum– eşsiz konuşmalardı bunlar ve herkes için yeni bir

deneyimdi. Dinleyiciler hiçbir şamata çıkarmıyordu. Konuşmacının sözü, olur olmaz alkışlar ve duygusal tezahüratlarla kesilmiyordu. Halk alkışlara kızıyordu sanki çünkü gürültü arasında bir şey kaçırabilirim diye korkuyordu. Mitinglerin sessiz sakin geçtiğini çünkü dinleyicilerin etkilenmediğini okudum gazetelerden. Sonra ona doğru uzanan insanları seyrettim, gözlerini konuşmacının yüzünden ayırmayan ve dikkatlerini dağıtan her gürültüye sinirli bir biçimde bakan insanları. Onlar dinliyor, nasıl mı, bir izleyici iyi bir tiyatro, iyi bir konser ya da iyi bir düşünce karşısında nasılsa öyle dinliyor.

Bizim pek hayranlık duyamayacağımız bir özelliğimiz var, "halk"ın zekâsını her zaman hafife alırız. Konuşmacı asla kendini "halk"tan biri olarak görmez. O daima başkasıdır. Bir film yapımcısıyla ilgili bir hikâye anlatılır: Adam önceden gördüğü bir filmin bir kısmını halkın anlamayacağını savunuyordu. Dokuz yaşındaki oğlu söze karışmış ve, "Baba, ben anladım" demiş.

Yapımcı hışımla oğlana dönüp bağırmış: "Biz burada dokuz yaşındaki çocuklar için film yapmıyoruz."

Şimdi muhalif basından Stevenson'ın halkın anlamadığı bir dille konuştuğunu okuyorum. Bu konuşmaları okudum, hem de defalarca. Sözler kısa ve doğrudan, fikirler berrak. Onları anlayabiliyorum ve "halk" denen insanlardan daha akıllı olduğumu da düşünmüyorum. Dolayısıyla benim vardığım sonuç şu: Stevenson'ın rakiplerinin asıl korktuğu şey halkın onu anlamıyor oluşu değil, anlıyor oluşu.

Bütün tarihimiz boyunca biz espriden yana olduk. Mizaha karşı olmak anne sevgisine karşı olmaya benziyordu. Ama şimdi bakıyorum da gazetelere, mizah resmi bir günah haline gelmiş. Etkili olan her şey rakibiniz açısından bir günahtır. Geleneksel olarak, politik mizah belli bir kalıbı izlemiştir. Konuşmacı, tartışmak istediği konuyla en ufak bir ilişkisi olmayan, dikkatlice seçilmiş bir fıkra anlatır. Küçük, alakasız fıkra bir kahkaha tufanı yaratır ve konuşmacı dinleyicilerin ısındığını bilir. Dinleyicilerinin başka bir fıkraya

kadar birkaç cümleyi dinleyeceğini umarak, hemen konuşmak istediği konuya atlar. Ama dinleyiciler çok uyanıktır ve nadiren bu yöntemle avlanır.

Stevenson bu tekniği değiştirdi. O mizahını konusundan çıkarıyor. Anlattığı fıkralar, bırakın vereceği mesajı bulandırmasını, konuyu aydınlatıyor. Rakipleri için bu ikili bir tehlike yaratıyor çünkü onun dinleyicileri dinlemekle kalmıyor, hatırlıyor ve tekrarlıyor da. İnsanları düşündüren ve düşündürdüğü kadar da huzursuz kılan başka bir konuşma hatırlamıyorum. Biz bir şey insanın kendi sözcükleriyle anlatılsın isteriz.

Bir yazar olarak, şurada burada bazı sorunlarla karşılaştığım olur ve deneyimlerimden bilirim, ne zaman özel olarak bir aşırıya kaçma günahı işlemekle suçlansam, beni suçlayan sırtından hançerlendiği hissine kapılmıştır. Muhaliflerinin Bay Stevenson'ın mizahından neden nefret ettiklerini anlayabiliyorum. Onlar yaralarını yalamakla meşgul. Bütün politik tarihimizde mizahı yerli yerinde kullanan tek kişiyi biliyorum. Bu kişi Abraham Lincoln'dü ve o da rakipleri tarafından çarmıha gerilmişti. Onun zamanında mizah bir günahtı.

Stevenson tarzı konuşmanın, rakiplerinin kabul etmeye yanaşmadığı kahredici bir başka etkisi daha vardır. Stevenson muhaliflerinin karalama kampanyalarını öyle anlamsız, kaba ve yetersiz kılıyor ki, başka seçimlerde mükemmel iş gören küçümseyici alaylar, ahlaki suçlamalar, sulusepken vatanseverlikler ve belden aşağı sataşmalar bu seçimlerde gri bir toz bulutuyla kaplandı. Sahne ışıkları sönmeye yüz tuttuğundan artık büyük gösteriyi izlemek zor.

Yer yer bir dizi soru ortaya atılıyor: Stevenson konuşmalarını kendisi mi yazıyor? Bilmiyorum ama bir yazar olarak biliyorum ki, bu konuşmaları yazacak tek kişi var. Fikir üretimi ya da örgütlenme gibi konular üzerine çalışan insanlar vardır mutlaka ama ben konuşmaların her sözcüğünü Stevenson'ın ya da yine her sözcüğünü başka bir tek kişinin yazdığına eminim. Bu konuşmaların taklit edilebileceğine inanmam.

Buraya kadar sadece Bay Stevenson'ın konuşmaları üzerinde durdum çünkü onun hakkında bütün bildiğim bu. Bir

insanı tanımak için sadece dört yol var. Neye benzer? Ne yapar? Ne söyler, yani düşünür? Ve son olarak, en önemlisi: Bana ya da benim için ne yapmış?

Bay Stevenson'ı sadece fotoğraflarından, görüntülerinden ve okuduğum hikâyesi ve konuşmalarından tanıyorum. Önceden, hakkında bir şeyler bildiğim ve hoşlandığım Eisenhower'ı destekliyordum. Elbette, kara kaşı kara gözü için Stevenson'ı desteklemeye başlamadım. Bu bakımdan hiçbir adayın şansı yok. Geçmişteki başarıları yüzünden de fikrimi değiştirmiş olamam çünkü bu konuda kimse Eisenhower'ın eline su dökemez ve ne yapmış olursa olsun Illinois Valisi'ni gölgede bırakır. Benim taraf değiştirmemin tek nedeni o konuşmalardır.

Bir insan karışık kafayla net yazamaz. Gün geçtikçe, Eisenhower'ın konuşmaları bana daha biçimsiz, karışık ve belirsiz gelmeye başladı. Neden bilmiyorum. Belki de birbirlerinin ayağını kaydırmaya çalışırken, adayı mahveden sürüyle karşıt danışman Eisenhower'ın aklını karıştırıyor, sersemletiyordu. Eisenhower, sendeleyerek köşesinden çıkan ve ilk yumruğu hakeme patlatan şuuru bulanık bir boksöre benziyor. Yine, Eisenhower her konuda belli bir tavır koyma becerisini kaybetmiş görünüyor. Hepimiz eminiz ki, o yine çocuklardan ya da köpeklerden yana ama belki de hepsini eyaletlere devredecek, karar almaktan kaçmak için ne gerekiyorsa yapacak. Eisenhower sanki bazı meseleleri Tanrı'ya havale etmiş, etmedikleriyle de uğraşmıyor ve bu onu rahatlatıyor.

Stevenson ise açık ve kesin bir tutum almadığı hiçbir politik, ekonomik ya da ahlaki meseleye değinmiyor; o kadar ki bencil grupların ağızlarının payını verebileceği halde susuyor.

Başkan adaylarının üzerindeki baskıyı bilmiyorum ama tahayyül edebiliyorum. Korkunç olmalı ama bu iki aday açısından da aynı oranda korkunç olmalı. Aynı basınçlar altında, birkaç ay içinde Eisenhower'ın zihninin dağılıp belirsizliklere, genellemelere boğulduğunu, dostluklarda tökezlediğini ve müttefiklerini aldattığını görüyoruz. Stevenson ise bu süre zarfında sakince ilerliyor, tutumunu netleştiriyor,

çizgisini belirginleştiriyor ve genellemelere sığınmayan fikirlerinden geri adım atmıyor.

Ve eğer bir adayın üzerindeki baskılar ağırsa, bir de bir başkanın üzerindeki baskıları düşünün. Ben bu baskılar karşısında en iyisini yapabileceğini ve yükümlülüklerini yerine getirebileceğini, dostlarının ya da ölü hayvanların –kediler ya da albatroslar– beklentilerini karşılayacağını düşündüğüm kişiden yanayım. Kısaca, Stevenson'ın sosyal, politik ve ahlaki bakımdan daha istikrarlı olduğunu düşünüyorum. Adayların hiçbiriyle kişisel ilişkim olmadı, olacak gibi de görünmüyor. Ve iki adaya da ne faydam ne de zararım dokunur. Bir yazar olarak Stevenson'ın açık, temiz yazısını seviyorum. Bir insan olarak onun zeki, espri dolu, mantıklı ve aydın kafasından hoşlanıyorum. Ve Kasım ayına kadar sonucun ne olacağını muhtemelen bilemeyeceğiz. Ama sanıyorum, daha iyi bir insan ve potansiyel olarak daha büyük bir başkan olduğunu düşünerek Stevenson'dan yana geçen benim gibi milyonlarca insan var.

Henry Fonda

Hank Fonda hakkında bir makale yazmayı öylesine büyük bir hevesle kabul ettikten ve bundan kurtulmak için artık çok geç kaldığımı fark ettikten sonra, belli bir sıkıntıyla, böyle bir makalede anlatılması beklenebilecek hiçbir şey bilmediğimi fark ettim. Köşe yazarlarının işlediği ve okurların beklediği türden, iyi ya da kötü, hiçbir kişisel malzemem yoktu. Fonda hakkında bildiklerimi, onu sahnede ya da filmlerde izleyen herkes bilebilirdi.

Kuşkusuz insanların bir konu olarak çok iyi olmasa bile, hiç yoktan iyi olduğunu düşündüğü söylentilerini ben de duymuştum. Duyduklarıma göre, Fonda kaprisli, içedönük, zor ve düşünceli biriydi. Ama, canı cehenneme, ben kendimin geçimli, iyi, nazik ve belki biraz da güzel biri olduğumu bildiğim halde, aynı şeylerin benim için de söylendiğini duymuştum. Kendi hakkımda yanlış olduğunu bildiğim bir şeye Hank hakkında olunca neden inanacakmışım ki!

Ben Henry Fonda'yı bir oyuncu, mükemmelliği şiddetle arzulayan, işine tutkuyla sarılan, sıkı çalışan ve sorumlu biri olarak bilirim. Yakınlarda bir arkadaşım, yirmi küsur yıl önce yapılmış, *Gazap Üzümleri* filminin on altı milimetrelik versiyonunu ödünç verdi. Filme bakma konusunda son derece isteksizdim. Zaman geçiyor; biz değişiyoruz; acil şeyler öne çıkıyor ve buna da "zamanlama" deniyor. Ama ben filmi evdeki makineme taktım, oturup izlemeye başladım. Derken ışıkla birlikte ince, sırım gibi, kara yüzlü biri ekranda belirdi ve o bendim. Kendi hikâyeme bir kere daha inandım. Bu yeni, birdenbire olan bir şeydi ve iyiydi. Hank yapabilirdi bunu.

Kendisiyle birlikte sonradan öğrenilmeyen –birçoğu gibi, istese de istemese de, bir aktörde bulunan– bir heyecanı taşıyordu sahneye ama o bu meziyetini besliyor, namuslu çalışma ve kendinden kuşkulanmanın verdiği acıyla pekiştiriyordu.

Fonda hakkında açık olması gereken öteki şey, belli bir tipe bağlı kalmamaya gösterdiği özendir. Afişlerde onun adını gördüğünüzde, filmin konusunun ne olduğunu bilmenin hiçbir yolu yoktur. O görünürde hiçbir çaba sarf etmeden *Gazap Üzümleri*'nden çıkıp *Mister Roberts*'a, ardından da *Point of No Return*'e girebilir. Görünürde hiçbir çaba lafını bilerek kullandım çünkü biliyorum ki, onun kolay ve rahat rolleri muazzam çaba ve özen gerektiriyor.

Bir keresinde, sahneye aktarılması düşünülen kısa, bana göre eğlenceli bir roman üzerinde çalışıyordum. Bu konuyu Hank'le tartıştım. Bana bu oyunda oynamayı istediğini söyledi, ardından, "Ama o bir müzikal ve ben şarkı söyleyemem" dedi ve hemen ekledi: "Boş ver, şarkı dersleri alacağım." Ve yaptı da, tam bir yıl ders aldı. Bu arada, ben şarkı söylemeyi çok iyi öğrenmemesi için dualar ediyordum çünkü Walter Huston'ı hatırladım, o da şarkı söyleyemiyordu ve "September Song"da herkesten daha başarılı olmuştu. Ve *My Fair Lady*'de Harrison da şarkı söyleyemiyordu.

Şarkı derslerinin alındığı bir yılın sonunda, Hank parçası için ses kontrolünü yaptı ve anlaşılacağı gibi müziğini ciddiye alan besteciye selamını verdi. Şov tam bir fiyasko oldu ve biz Fonda tarzı bir büyünün mü bunu başardığını asla bilemeyeceğiz. Ama bir şeyi biliyorum. Oyun kesinlikle inandırıcı ve sonuç daha iyi olacak.

Sanırım, bir insan asla bir başka insan hakkında çok şey bilemez. Benim Hank'e dair izlenimlerim, onun ulaşan ama ulaşılmaz, nazik ama aniden vahşileşebilen ve tehlikeli olabilecek kadar şiddet kullanan, başkalarını acımasızca eleştiren ama kendisini de affetmeyen, kafeste parmaklıkları yumruklayan ama ışıktan da ürken, dıştan gelen dayatmalara amansızca karşı duran ama kendini zincire vurup köleleştiren biri olduğudur. Onun yüzünde çatışan karşıtların resmini görürsünüz.

Woody Guthrie

Emekçi insanların şarkıları her zaman onların en keskin duyurularıdır ve bastırılamazlar. Kitapları yakabilir, gazeteleri satın alabilir, bildiri ve el ilanlarını yörenize sokmayabilirsiniz ama şarkı söylemeyi engelleyemezsiniz.

Bir nedenle her zaman şarkı söyleyen insanların mutlu insanlar oldukları düşünülür. Bundan daha yanıltıcı bir şey yoktur. En büyük ve en kalıcı halk ezgileri mutsuz insanların dillerinden –"Burada umut yok, belki cennet daha iyi olacak" diyen kölelerin ruhlarından– dökülür. Cumartesi gecesinin hiç zevki olmadığını söyleyen ağır yük hamallarının inleyen şarkılarını dinleriz. Kovboy şarkıları yalnızlıktan yakınır.

Emekçi insanlar umutlarını ve dertlerini şarkılara dökerler ama ritimleri çalışma temposundadır; bocurgat ya da iskotaların tempolarıyla denizci şarkılarının uzun ve kısa haykırışları, kaldırma ritimleri, döndürme ritimleri ve yürüyen bir atın toynak patırtılarına uygun güneybatının yavaş, yuvarlanan şarkıları. Çalışma ezgidir ve ezgi de halk.

Acıtan bir şeyi dile getirmek büyük rahatlık sağlar. İlk kez berbere götürülen küçük bir çocuk hatırlıyorum. Dehşet içindeydi ve gözleri yaşarmıştı. Kaldırımın kenarında şarkı söylüyordu:

Sanıyorlar, korkacağım.
Hepsi korkacağımı sanıyor.
Ama korkmayacağım
Hayır ağlamayacağım
Ay! Aman! Ağlamayacağım.

Şarkılar halkın duyurularıdır. Her şeyden önce insanların şarkılarını dinleyerek onlar hakkında çok şey öğrenebilirsiniz çünkü bütün umutlar, acılar, öfkeler, korkular, istekler ve özlemler şarkılara işlemiştir.

Birkaç yıl önce, her tarafta açlığın kol gezdiği bir dönemde Dust Bowl'dan gelen insanların yerleştirildiği kamplarda kalırken, şarkılar dinledim ve insanlarımızın büyüklüğünü öğrendim çünkü bu şarkılarda yalnızlık ve dert kadar metanet ve direnme azmi de vardı. Bir adam şarkısında, "Gidiyorum bu yolda gönlüm kırık" diyebilirdi ama bir sonraki mısra, "Bana bunu bir daha yapamazlar" oluyordu.

Pamuk işçilerinin bir grevinde bir kadın konuşuyor ve bir şarkının sözlerini tekrarlıyordu:

Adamım grev yüzünden hapiste –
Yasaya karşı gelmedi.
Oğlum grev yüzünden hapiste –
Yasaya karşı gelmedi.
Ben diyorum – Suçsuz!
Yıkılsın hapishaneler.

Yaşamdan yana bu duyuruya her zaman kulak verilmiyor, ne yazık ki.

Bu şarkıları dikkatle dinlemek, çalışmanın ritmini dinlemek ve bu şarkılardan öfkenin ve yaşama arzusunun sesini duymak iyi bir fikir olabilir.

Woody Woody'dir, o kadar. Binlerce insan onun başka bir adı olduğunu bilmez. O bir ses ve bir gitardır. O halkın şarkılarını söyler ve o, bana göre, bir biçimde halkın kendisidir. Paslı bir ispite takılı tekerlek demiri gibi asılı gitarı, acıyla sertleşmiş sesiyle, Woody'ye hiç de sevimli denemez, söylediği şarkılar da sevimli değil. Ama onu dinleyenler için çok daha önemli bir şey var. Baskıya karşı direnen ve savaşan bir halkın iradesi söz konusu. Ben buna Amerikan Ruhu derim.

VI.
DIŞARIDA GAZETECİ

JOHN STEINBECK Charley'le gezilerine çıkmadan çok önce de yerinde duramayan biriydi. Büyüme çağında, doğduğu renksiz kasaba Salinas'a çakılıp kalmıyor, midillisi Jill'le iki bin beş yüz kişilik bu küçük gri kasabayı çevreleyen tepelerde keşif gezilerine çıkıyordu. On sekiz yaşında Stanford Üniversitesi'ne gitti ve ancak kısa aile ziyaretleri için kasabaya döndü. Diploma almanın şartlarını yerine getirmeyi hiç düşünmüyor, okula arada sırada uğruyordu. Bir gün bir tüccar gemisiyle Çin'e gitmeye kalkıştı. 1925'te, Stanford'u son kez terk etti ve New York City'ye ve özgürlüğe yelken açtı ama birkaç ay sonra Kaliforniya'ya dönmek zorunda kaldı. Bir kitabından, *Tortilla Flat*'ten, iyi bir para kazanınca ilk karısı Carol'la birlikte, sevdiği ve kısmen düzenli olarak ziyaret ettiği bir ülkeye, Meksika'ya gitti. Monterey'deki arkadaşlarına yazdığı bir mektupta, "Burada benim ihtiyacım olan bir mantıksızlık var" diyordu. Her iki yılda bir uzun geziye çıkmayı yıllar yılı âdet haline getiren çift, ilk gezilerinden iki yıl sonra İskandinavya ve Rusya'ya gittiler. 1940'larda, Steinbeck daha sık aralıklarla gezilere çıktı: Sea of Cortez, savaş muhabiri olarak deniz aşırı ülkeler, *İnci* filmini çekmek ve Emiliano Zapata'nın hayatını araştırmak için Meksika, savaş sonrası Robert Capa'yla birlikte Rusya. Aralık 1950'de, üçüncü eşi olan cesur, akıllı ve aynı oranda da gezme delisi Elaine Steinbeck'le evlenince Avrupa, İngiltere ve Karayipler ve Asya'ya aylarca süren geziler yaptı. Aslında, 1940 ortalarından –dışarıya son gezinin yapıldığı– 1967'ye kadar, hem kitapları neredeyse dünyanın bütün ülkelerinde okunduğu hem de

ABD'de geçirdiği kadar da dünya ülkelerinde vakit geçirdiği için, aslında John Steinbeck bir dünya vatandaşıydı. Evliliklerinin birkaç ay öncesinde, 1949 yılında, Elaine'e şöyle yazıyordu: "Burasının [Pacific Grove'daki ev] benim memleketim olduğunu söylüyorsun ama bu konuda derin derin düşündüm de, sanırım benim asıl memleketim yok. Memleket insanlar ve iyi çalışabildiğim her yer. Her yerde evim var benim ve birçoğunu henüz görmedim. Belki de bu yüzden yerimde duramıyorum. Bütün memleketlerimi görmediğim için." (*SLL* 382)

Bu yerinde duramama hali Steinbeck'in belki de en az anlaşılan ve en az değerlendirilen yanıdır. Thoreau'nun bakış açısından olaya yaklaşan bazı okurlar, keşke Steinbeck "Kaliforniya'da daha çok gezseydi" ve doğduğu yerlerin toprağını ve insanlarını besleseydi diye düşünür. Ama yalnızca Mississippi'yi mesken edinen William Faulkner'ın ya da heyecan nerede yüksekse oraya postu seren Ernest Hemingway'in aksine, Steinbeck hem köklü hem de köksüzdü. Kendi kişiliğinin derinlerine inen anlatımları bu iç gerilimi yakalar, Elaine'e yazdığı ilk mektupta olduğu gibi: "Bu benim trajedim; fiziksel talihsizliğim yüzünden, başıma al renkli opera şapkası geçirip belime küçük bir kılıç kuşanacak, her zaman yollara düşeceğim" (*SLL* 357). Mektuplarının sonuna ya da kitaplarına bastığı kişisel lastik damgasında, "Pigasus", kanatlı domuz kazınmıştı ve altında Latince, "Bir domuzun kanatlarında yıldızlara" yazıyordu. Steinbeck haki elbiseli bir asker, eli tornavidalı bir tamirci, bahçeyi kazan bir bahçıvandı, aklı St. Peter's ve Peloponnez Savaşı'ndaydı. Çekildiği inzivasından okulda oda arkadaşı olan Carlton Sheffield'e, "Senin hayatın bana iyi geliyor" diye yazıyordu. "Gıpta etmiyorum ama kılımı da kıpırdatmıyorum. Çok kıyıda ve sinirliyim. Ama yine de her içgüdüm beni böyle bir hayata doğru itiyor. Sanırım, dört şeyi birden istemek bana annemden kaldı" (*SLL* 457). Bu Kaliforniyalı romancı belki de bu yüzden yön değiştirmek zorunda kaldı ve Fitzgerald'ın Nick Carraway'i gibi, yeni bir sınıra, Doğu Kıyısı ve daha ötesine,

yürüdü. Belki de Steinbeck, yetiştiği toprakları o kadar çok terk etmedi, romanlarında anlattığı "batılılaşan" ruhu –özgürlük, hareket ve kendi kaderini tayin etme– hep taşıdı. O belki de öz be öz batılı bir yılkı atıydı.

1952'de, Kaliforniya'da büyüme dönemini anlattığı *Cennetin Doğusu* kitabını bitirdikten sonra, Elaine'i ilk Avrupa gezisine çıkardı. Altı aylık Avrupa gezisini karşılamak için, Elaine fotoğrafçı, o da yazar olarak orta sınıfa hitap eden popüler bir dergi olan *Collier's*'e çalışacaklardı. Televizyonun gelişi ardından, *Collier's* okur kitlesini kaybetmemeye çalışıyor ve meşhur bir yazarın kısa makalelerini basma şansını kullanıyordu. Ve iki kişinin karnını doyurma, çocuklarına bakma ve kendi masraflarını karşılama derdine düşmüş Steinbeck de para karşılığı yazma fırsatına sıcak bakıyordu. Ama iş pek iyi gitmedi. İlk iki makalesi geri çevrildikten sonra, Elizabeth Otis'e kırgın bir şekilde, "... Bir başkası için yazarken, öncesinde, yazıyorsan ve sonrasında, daktilonun üzerinde oturmuş tehditle parmağını yüzüne doğru sallayan görünmez bir editörü aklında tutmalısın" (*SLL* 447) diye yazıyordu. Yeri ve zamanı kendisinin belirlemediği buluşmalar üzerine aynı hayal kırıklığını önceleri de dile getirmişti: 1944 yılında bir Meksika gezisindeyken Pascal Covici'ye yazdığı mektupta, "[*Herald*] *Tribune* için bazı makaleler yazmam gerek ama içimden gelmiyor" diyordu. "Dikkatimi toplayamıyorum. Gazete işi benim doğama aykırı. Ve bu arada birkaç kelime yazabilsem bile, benim uzaklarda yazdığım çoğu yazım gibi, basılmaya değer olmayacak" (Benson 534). Gazete ve dergilere sayısız makale yazmış bir adam için, bu biraz garip bir tutum görünüyor. Aslında, sipariş üzerine yazmak bazen çok kolayına geliyordu; savaş zamanında gazetenin zaman sınırlamalarına hiç sesini çıkarmadan riayet etmişti ve sonunda *Collier's*'e de Avrupa üzerine şahane üç makale yazmıştı: "Fransa'nın Ruhu ve Bedeni", "Silahsız Düello" (Bölüm II'de yayımlandı) ve "İrlanda'ya Dönüyorum." Zamanla daha kişisel bir dil bulunca, makale yazmak da daha az külfetli olmaya başladı. Steinbeck, 1950'lerin sonları ve 1960'lar-

da, gazete makalelerini çoğu kez mektuplar olarak yazdı ve onlara daha çok yaratıcı emek harcadı. 1930'larda ve savaş boyunca tarafsız bir tutum almış, Sea of Cortez gezisinde Carol'ın da tayfadan biri olduğundan hiç söz etmediği gibi, kendinden çok az bahsetmiş bir yazar olarak Steinbeck artık daha sıkça kendi yaptıklarından ve bir İtalyan gazetesinin betimlediği gibi, "şirin *moglie*"si Elaine'den söz eder olmuştu. Onlar bir takımdı, Capa'yla olduğu, Charley'le olduğu gibi. Elaine'in –sevgi ve mizahla hep andığı– eylemleri ve fikirleri, cazibesi ve havası yazarın düşünceleri için bir sıçrama tahtası işlevi görüyordu. Steinbeck'in 1950'lerdeki gazeteciliği onun benliği ve dünyayla artık barışık olduğunu yansıtır.

Steinbeck'in dışarıdan yazdığı en iyi makalelerinin bazıları Fransa, özellikle de zamanının büyük bir bölümünü geçirdiği Paris hakkındadır. Güzel sanatlara büyük yer ayıran ve belli bir tarzı olan günlük gazete *Le Figaro* için yazdığı az bilinen, on yedi makalelik 1954 dizisi Fransız okurlara şehri "turist" gözüyle anlatıyordu. "Paris'te bir Amerikalı" adını verdiği ve basılmak üzere Fransızcaya çevrilen dizinin ilk makalesinde, "Size, belki olduğu gibi değil, benim gözümden bir Paris sunacağım" diyordu. Makaleler şehirde gördüklerinden tutun da iki genç oğluyla yaşadıklarına, başına gelenler ve o an ne düşündüğüne kadar, serbestçe konudan konuya geçiyordu. Israrla şunu söylüyordu: "Bir uzmanın dikkatini çekmeyen şeyleri gören eğitilmemiş bir gözüm ben... Benimki Paris'e tam anlamıyla naif bir bakış, ama hoş bir bakış." Aslında yazarlığı için bu yeni alanı ondan iki yıl önce, en yoğun gezi yazılarından biri olan "Fransa'nın Ruhu ve Bedeni"ni kaleme aldığında açmıştı: "Fransız halkının ne düşündüğünü bilmiyorum ama Poligny adlı küçük köyün çiftçilerinin, bağcılarının, öğretmenlerinin ve çocuklarının ne düşündüğünü ve neleri konuştuğunu biliyorum. Bu bana önemli geliyor. Böyle insanlar Fransa'nın ruhu ve bedenidir."

Steinbeck en iyi yazılarını sıradan insanlar ve onların gündelik yaşantıları hakkında yazmamıştı sadece, o ne zaman sevdiği ve kendini çeken bir hayat alanına yaklaşmışsa en iyi

yazılarını üretmişti. 1952'de, Covici'ye, "Fark ettim ki, ben küçük şeyler hakkında yazmalıyım. Büyük şeyleri yazamıyorum ben. Hiç güzel bir şey çıkmıyor ortaya" (Benson, 724) diye yazıyordu. *Le Figaro* dizisi aslına düzenli bir seyir izlememişti. Bunun nedeni kısmen Steinbeck'in her zaman kendisini çeken "küçük şeylere" –Paris civarı, hoşuna giden mekânlar, Ile de la Cité'de balık tutma– takılıp kalmamasıydı. Ayrıca, inatla ve üstüne basarak söylediği gibi, belki de, her şeyden önce insanlar aynıdır. Gezi yazılarında sık sık notlar düşüyor ve büründüğümüz ulusal kimliklerimizin –cömertlik, cesaret, hayal kırıklığı ve umut– benzer olduğu yolunda "sonuçlar" çıkarıyordu. Joad'lar ve Rus köylüleri ve Poligny'deki Fransız öğretmen öz olarak birdir. Steinbeck'in durmaksızın tekrarladığı umut ve inanç mesajı da şudur: "İnsanlar ve fikirler ölümsüzdür."

İtalya'nın bir sahil köyü hakkındaki "Positano", gezi yazılarının en iyi örneklerinden biridir ve Steinbeck'in en karakteristik özelliklerini yansıtır: Sahil, otel ve yerleşim biriminin özlü bir tasviri, yörenin "dikkate değer geçmişi" hakkında bir iki hikâye, neşeli "Deneyimli Rehber" Sinyor Bassano ve "döküntü bir şort, bir tişört ve terliklerle" dolaşan Positano belediye başkanı gibi bir çift Steinbeck türü eksantrik ve sonunda doğru olması imkânsız, genellikle de doğru olmayan, dayanılmaz bir küçük hikâye. Steinbeck'in yaratıcı düzyazılarının tamamında bu küçük fantezilerden vardır: İki ya da üç hortlak hikâyesi, kaybolan binalarla ilgili bir iki hikâye, Algiers'de otel odasını ziyaret eden bir cüce. Aslında, anlatısına hayal ürünü olaylar ve kişiler serpiştiren Steinbeck bir parça İrlanda tarzı hikâyeciydi. Boğazı kesilmeden önce sakinleşmesi için biraz likör içirilen McKnights'ın Şükran Günü hindisi yaka bağır açık, "Var mı ulan bana yan bakan!" diye posta koyup, bahçeden denize uçabilir miydi? Kim bilir. Hem düzyazı hem de kurgu yazarı olan Steinbeck bazen çelme takarak okurun dengesini bozar, eğlenir. Arada bir gazeteciliği tutar, bazı bilgiler aktarır ama bu genel havayı değiştirmez. 1956 yılında parti kongrelerini anlattığı dizinin bü-

yük başarısı ardından, aynı yıl İtalya, Fransa ve İngiltere gezileri üzerine *Louisville Courier-Journal* için yazdığı gezi dizisi, "yalan dolan ve palavralardan oluşan Avrupa notları" böylesi şakalar ve hoşluklarla bezenmiştir.

1965-66 yıllarında İngiltere, İrlanda ve İsrail'e yaptığı gezinin notları Long Island gazetesi *Newsday*'de "Alicia'ya Mektuplar" adıyla yayımlandı. 1966-67 yıllarındaki ikinci yazı dizisi Elaine'le yaptığı Vietnam gezisini anlatmaktadır. Bu gazeteyle ilişkisi aslında on yıl öncesinde, Kentucky Derby'de *Courier-Journal*'in editörü Mark Ethridge tarafından davet edilen Alicia Patterson ve Harry F. Guggenheim'la tanışmasıyla başlamıştı. Steinbeck'in *Newsday*'deki ilk yazısı 1956'da yayımlandı ve yazarın ilk Derby anılarını anlatıyordu. İzleyen dört yıl içinde Steinbeck *Newsday*'e sadece birkaç makale vermişti. Yayıncı Alicia Patterson, önemli yazarların gazetesiyle çalışmasından hoşlanıyordu; Aldous Huxley yüceltici reklamın tehlikeleri üzerine ("Zihin Üzerindeki Despot", 1958) ve Erskine Caldwell 1960'ların başında ülkeyi bir baştan öbürüne geçişi ("Günümüzde ABD") üzerine yazmıştı. 1963'te, ölümü üzerine gazetenin yönetimini devralan kocası, John O'Hara'ya haftalık yazılar yazdırarak, bu uygulamayı sürdürdü. 1965'te, Guggenheim Steinbeck'ten haftalık köşe yazıları istedi; yazar başta bu teklife sıcak bakmıyordu ama yayıncı ısrarı ve Steinbeck'e "isterse bir mektup rahatlığında", "istediği uzunlukta... istediği şeyi" yazma özgürlüğü tanıması üzerine, yazar yayımlanmış yetmiş yedi mektuptan oluşan "Alicia'ya Mektuplar" dizisine başladı. Her mektup "Sevgili Alicia"ya hitap ediyordu çünkü Steinbeck bir zamanlar bir makalesini, kocası Guggenheim'a yazdığı gibi, "her yıl bir kırmızı gül sözü" karşılığında "sattığı" Alicia Patterson'a büyük hayranlık duyuyordu. Muhatap olarak ebedi istirahata çekilmiş bir kadını seçmesini Guggenheim'a şöyle açıklıyordu:

> Bunun marazi ya da duygusal bir yanı yok. Mektuplar ölü birine değil, yaşayan ve muazzam bir merakla araştıran bir zihne yazılıyor. Bu yüzden zaten Alicia büyük

> bir gazeteciydi. Her şeyi bilmek isterdi o, ama okurlarına da saygı duyardı... Bu mektupları Alicia'yı eğlendirme, bilgilendirme ve aydınlatma (Platon?) niyetiyle yazmış olsam bile, bunlar çok sayıda insan için de aynı işlevi görecektir. Onlarda [mektuplarda] hayatta olan her şey –anlatabildiğim kadarıyla doğrular, nefret, aşk ve alabildiğine kahkaha– olmalıdır... Bunları Alicia'ya yazmamın son bir nedeni de bunun bana bir odak noktası, hitap edecek bir kişi sağlıyor oluşudur. Ben herkese yazamam. Yazacaksanız, siz de birine yazın. (14 Ağustos 1965)

Steinbeck, yine de, zaman zaman izleyici seçimini savunmak zorunda kalıyordu. Gazetenin bazı çalışanları Steinbeck'in Alicia'ya göndermelerini "marazi" ve "duygusal" buluyordu; anlaşmalı olarak bu yazıları yayımlayan birçok gazete selamı kesti. Ama Steinbeck, Guggenheim'ın da tam desteğini arkasına alarak, Alicia'yı ilham perisi olarak korudu; yine de Guggenheim'a buna şiddetle karşı çıkan gazetelerin Alicia adını çıkarabilecekleri ya da yerine başka bir ad koyarak yayımlayabilecekleri önerisini de yaptı. "Bir mektup aslında bütün üslubu değiştirir, onu mahrem kılar ve makaleden çok farklıdır. Bunun birçok kişide dikizleme duygusu uyandırdığını sanıyorum. Onlar başkalarının mektuplarını okumayı sever..." (17 Kasım 1965)

"Alicia'ya Mektuplar" dizisinin ilkinde Steinbeck, 1965'te John Huston'la, onun St. Clerand, İrlanda'daki evinde geçirdikleri Noel'i anlatır. Geziyi planlarken, "Bunu geçen yıl yaptık ve ben İrlanda'nın batısına âşık oldum" diye yazıyordu Guggenheim'a, "bunun nedeni belki de benim oralarla bir kan bağımın olmasıdır. Geçen yıl orada yerel bir halk hikâyesi dinledim, onu yeni bir teknikle ve yerinde yazmayı planlıyorum, John Huston da hikâyenin geçtiği gerçek mekânlarda bir film yapmayı düşünüyor" (Eylül, 1965). İlk dizi içinde Steinbeck'in en iyi yazılarından biri olan "Anthony Daly'nin Hortlağı"nın kaynağı budur. İrlanda üzerine yazdığı önceki

"İrlanda'ya Dönüyorum" makalesine göre daha neşeliydi bu ama her iki yazı da annesinin ata toprağı olan bu ülkeye olan tutkusunu yansıtır: "... Neredeyse tanıdığım tüm İrlandalılar tip ve karakter olarak dayılarıma çok benziyor – becerikli, kavgacı ve yalnız" diye yazıyordu Guggenheim'a, "İrlanda'yla akraba olduğumu hissediyorum. (12 Şubat 1966)

Fransa'nın Ruhu ve Bedeni

Yeniden seçilmek için kampanya yürüten bir Amerikalı politikacı gazeteleri okur, köşe yazarlarına göz atar, parti örgütleriyle toplantı yapar ve ardından, eğer akıllıysa, seçim bölgelerine gider ve çiftçileri dinler. Gazeteler yeterli değildir; eğer politikacı tek başına gazetelerin ağzına bakarsa, çok büyük bir ihtimalle fena halde çuvallayacaktır.

Fransız gazeteleri halktan, bizde olduğundan daha kopuk, nasıl becerebiliyorlarsa. Paris gazetelerini bir gün okumak haftalar sürecek bir şaşkınlığa düşmek için yeter.

Fransız halkının ne düşündüğünü bilmiyorum ama Poligny adlı küçük köyün çiftçilerinin, bağcılarının, öğretmenlerinin ve çocuklarının ne düşündüğünü, neleri konuştuğunu biliyorum. Bu bana önemli geliyor. Böylesi insanlar Fransa'nın ruhu ve bedenidir. Hükümetleri ve orduları çekilip gittikten sonra onlar Almanlarla savaşı sürdürdü. Onların da tıpkı bizim çiftçilerimiz gibi sert mizaçlı ve bireyci olmaları anlaşılır bir şey. Bence Avrupa'nın geleceğini böyle insanlar belirleyecek. Dolayısıyla onların söylediklerine kulak versek iyi olur.

Poligny, Fransa'yı İsviçre'den ayıran yüksek dağların zengin, yüksek eteklerindeki Jura'dadır. Fransa'nın en iyi şaraplarından bazıları bu bölgeden çıkar. İnsanları sıkıdır ve sıkı çalışır. Savaş boyunca çok sayıda erkek işgal kuvvetlerine karşı verilen amansız savaşta yaralanmış ve çoğu toplama kamplarının izlerini taşıyor. Yıkılmamışlar. Hepsi iflah olmaz bireyler olarak kalmış; kimse tam olarak bir diğerinin görüşünü savunmuyor.

Üzüm yetiştiren bir öğretmen, Louis Gibey'den bir davet

aldık. O ve karısı, üç küçük kızlarıyla birlikte, Poligny'nin pis bir sokağında çok eski bir evde yaşıyor. Komşuları bölgenin çiftçileri. Sokak sabah akşam çocuklarla, köpeklerle ve otlaktan gelip otlağa giden ineklerle dolu. Yüz metre ileride üzüm bağlarının tepelere tırmanışı başlıyor. Köy İsviçre'ye uzanan bir geçitte kurulmuş. Yerleşim alanının zengin bir tarihi var. Muhtemelen, Romalılar geldiğinde köy buradaydı. Bir kulesi ve bazı binalarıyla ortaçağı hatırlatan köyün kilisesi on ikinci yüzyıldan kalmış.

Louis'nin evine marangoz eli değmemiş ama şahane bir lüks olarak mutfakta bir tulumba var. Sokaktaki evlerin çoğu sularını belediyenin çeşmesinden taşıyor. Gibey ailesiyle birlikte beyaz bir tavşan, kuyruğu orta yerinden kırılmış, Kuyruk-kuyruğu olarak çağrılan bir Siyam kedisi, avlanma kabiliyeti nedeniyle Diana adı verilmiş dişi bir av köpeği, yine büyük bir avcı olan ve ayrıca kapıları da açabilen Miro adlı kısa bacaklı, uzun bedenli baset tazısı yaşıyordu. Bu hayret verici köpek, siz masada otururken yanınızdan süzülüp, kaldırdığınız çatalınızdaki yemeği mideye indirebiliyordu.

Sokağın köylüleri avlanmayı seviyordu. Her ailenin kendi av köpeği vardı ve Ticot adlı biri biz oradayken oğlunun doğumunu bütün sokağı ayağa kaldırarak duyurmuştu. Avcılar tavşan, ceylan, tilki ve çeşitli kuşlar avlıyordu. İşgalci Almanlara hayatı zehir eden kırmalar kullanıyorlardı.

Köylü evleri, bizim standartlarımıza göre, temizlikten nasibini almamış ve eşyaları pek lüks sayılmaz, ama yiyecekler iyi ve bol, hele şarap enfes.

Bize evin en iyi odasını verdiler, ev sahibimiz yeni boyamış. Gelişimiz şerefine çocuklara yeni ayakkabılar alınmış ama ayakkabılar rahatlığına değil de parlaklığına bakılarak alındığından küçük kızların ayaklarını vuruyormuş. Ayakkabıların hemen hepsi çıkarıldı ama atılmayıp vitrine kondu, böylelikle hem görkem hem de rahatlık sağlanmış oldu.

Poligny'ye yerleşir yerleşmez, Rue de Charcigny'nin –aslında bütün kasabanın– üç önemli etkinliğinde –şarap, avlanma ve politika– bizzat yer aldık.

Şarap, yöre halkının bütün bu meseleleri içinde hiç tartışmasız en önemlisi. Her aile reisinin kendi mahzeni var, ayrıca üzümlerini damıtan, şişeleyen ve pazarlayan bir kooperatifin üyesi.

Bir adamı evinde ziyaret ettiğinizde size toprak altından yıllanmış bir şişe şarap çıkarır. Karısı masaya şahane peynirler koyar. Küçük bir kız neredeyse kendisi kadar bir somun ekmeği kucaklayıp getirir. Ekmek kıtır kıtır, yumuşaktır ve meşhur Fransız ekmeklerinin o ekşimsi tadı vardır. Bu üçlü tamamlanınca, artık işinize bakabilirsiniz.

Ev sahibi tozlu şişeyi sanki bir nitrogliserin kapsülü taşır gibi özenle taşır. Yavaş yavaş şişeyi açarken odayı bir sessizlik kaplar. Mantarın açılırken çıkardığı o özel sesi duyarsınız. Ev sahibi mantara bakar, parmaklarının ucunda çevirir, koklar ve konuklara aktarır. Mantarın kalitesi şarabın kalitesinin ilk işaretidir. Bu şişe, bölgede o zamana kadar görülmemiş bir yıl olan 1947'den kalmıştır.

Ev sahibi birkaç damla şarap döker, mantar kırıntılarından kurtulur. Sonra bardakları doldurur. Sonra bütün bardaklar birbirine vurulur ve her erkek içer. Bir an için bir sessizlik çöker masaya, ardından ev sahibi, "Bir parça sertlik hissettim" der.

Solda oturan komşu, kehribar renkli şaraba bakar. "O sezonu unuttun mu?" der. "Şaraplar çiçek açmıştı."

"Evet, tabii, açmıştı" der ev sahibi ve bize açıklar.

Baharda, bağlar çiçeklenirken ve daha yeni üzümler kurulmadan önce, fıçılardaki ve şişelerdeki şaraplar kendi çiçek açma zamanlarını hatırlar. O zaman şarapta küçük bir kıpırdanma olur ve yeni bir mayalanma gerçekleşir. Tat biraz değişir ama henüz tam kıvamını bulamamıştır. Ve çiçeklenmeden sonra, şarap yeniden durulur. Ama nedeni ne olursa olsun, ister hafıza, ister baharda ısınan havalar isterse salt büyü olsun, şarabın huzursuzluk içinde olgunlaştığı ve çiçeklenme döneminde bir parça huysuz olduğu gerçek anlamda doğrudur.

Artık bardaklar yeniden doldurulur; belki bu arada bir

komşu hissettirmeden ortadan kaybolur ve elinde kendi mahzeninden getirdiği tozlu bir şişe şarapla çıkagelir. Ve şarap konuşulur. Belki bin yıldan beri, bu insanların dedeleri köyün arkasındaki yamaçlarda kendi asmalarını yetiştirmişlerdi ve yavaş yavaş bilgi, his ya da içgüdü birikmişti. Şarap onların hayatlarında en önemli tek şeydir.

Onlar da bütün kırsal kesim insanlarına benziyor. Şaraplarının Fransa'nın en iyi şarabı olmasıyla övünüyorlar ama açtıkları her şişede bir kusur bulmaktan da geri kalmıyorlar. Bu şişede mantar tadı var, bu yeterince serin değil, bu fazla serin, bu şişe masaya getirilirken sallanmış. Tıpkı mükemmel bir aşçı olan Mamie halama benziyorlar. En ufak ayrıntısına kadar şahane yemekler yapar ama şikâyetleri hiç bitmez; fırın iyi değil, yumurtalar yeterince taze değil, tavuk çok sert, maya kabarmış, sevimli yüzlü bisküviler bir hain. Sanıyorum, bütün mükemmeliyetçiler aynı dertten mustarip; hiçbir zaman eserlerinin mükemmel olduğunu kabul etmezler.

Uzun masanın çevresinde oturur, ekmek ve yumuşak yöre peyniri yer, bizim yerli İsviçre peyniri dediğimiz sert gravyerden dilimler atıştırırız. Mandıra sahipleri şarapçıların şarapları için yaptıkları töreni peynirleri tadarken yapar.

"Dünyanın bazı yerlerinde" diyordu adam, "insanların, en iyi peynirin büyük delikleri olan peynirler olduğunu düşündüklerini duydum. Bu doğru değil. İyi peynirin az deliği olur ve delikler küçük ve yusyuvarlaktır."

"Ekmeğe bak!" dedi ev sahibi. "Beyaz değil. Yazık. Mevsim ilerlemiş. Fransız unu azalıyor; ambarın dibindeki un beyaz değildir."

Bu yeme içme faslının böyle sürüp gittiğini, başka konulara sapmadığını sanmayın. Çocuklar içeri girip çıkıyor, ekmek ve peynir taşıyor, babalarının bardaklarından şarap yudumluyordu. Küçük bir it dalaşı başlamış ve bitmişti. Ev sahibemiz diz çökmüş, yerde battaniyenin üzerinde elbise ütülüyordu. Bir inek kapıdan kafasını uzatıp baktı ve geviş getirip durumu değerlendirmek üzere çekildi. Bir anne ördek salınarak içeri girdi, beş tane sarı renkli yavru onu izliyordu.

Büyük avcı Miro, kuyruğunun ucundan başına kadar beyaz tavşanı yalayıp duruyordu. Üç küçük kız ellerinde armağanlarla çıkageldiler; bir sepet dalından yeni toplanmış kiraz, fasulye tanesinden biraz büyük ve çok tatlı bir eşarp dolusu yabançileği ve özenle krallara layık bir buket yapılmış kucak dolusu yabangülleri.

Ve sonra, genelin onayıyla, Fransızların kendilerine has kurallarla oynadığı bir oyun olan politika vakti geldi.

Şarap tatma merasimi boyunca sayımız giderek artmıştı. Kapının kenarında sert bakışlı, yakışıklı bir delikanlı dikiliyordu. Almanlara karşı savaşan büyük maki savaşçılarından biriymiş. Pantolonunun bizim havacılarınkiler gibi yıpranmış göründüğünü söyledim ona.

Güldü ve, "Biliyorsun, sizin askerleriniz savaştan sonra çok şeylerini sattı, elbiseler, battaniyeler, hatta donlarını bile. Sonra hepsi tekrar satıldı, artık biz Fransızlar kendimiz yapıyoruz onları" dedi. Ardından pantolonuna göz gezdirdi ve, "O kadar güzel değiller ama olsun" dedi.

Gergin yüzlü zayıf biri aldı sözü. Savaş sırasında yakalanmış ve Buchenwald'a gönderilmişti. Nazilerin demir bir çubukla dağıttıkları ayakları üzerinde topallayarak yürüyebiliyordu. Dedi ki:

"Eisenhower'ın yerine Ridgway'den daha iyi birini seçseydiniz daha iyi olurdu diye düşünüyorum."

Ridgway'in gelişiyle patlayan komünist ayaklanma sırasında biz de Paris'teydik ve o konuda hâlâ bir parça burukluk hissediyorduk. "Neden?" diye sordum. "O da iyi bir adam. Doğu cephesinde iyi işler yaptı. İyi bir asker ve iyi bir yönetici. Ve ben Fransızların ondan hoşlanacağını düşünüyorum. Özgürlük davası için Fransa'ya gelen ilk büyük Amerikan generaliydi kendisi. Ona neden karşısın ki?"

Kır saçlı bir adam, şarap kooperatifinin başkan yardımcısı, "Pekâlâ, herkes Kore'den bahsediyor, Ridgway'i göndermek kötü bir izlenim doğurdu" dedi.

"Ne konuşuluyor?" diye sordum. "Ciddi olarak virüs kullandığımızı düşündüğünü mü söylemek istiyorsun?"

Şarap kooperatifi başkan yardımcısı yumuşak bir sesle "Kim bilebilir?" dedi. "Her kafadan bir ses çıkıyor. Nasıl bilebiliriz?"

Öfkelenmeye başladığımı fark ettim –taktik olarak bir hata– ve, "Bak!" dedim, "Varsayalım sen bir komünist generalsin ve adamların gerçekten cahil ve varsayalım düşmanların propaganda bildirileri atıyor havadan ve bu adamlarını rahatsız ediyor, soru sormaya başlıyorlar. Adamlarına bildirilerin virüs taşıdığını söylemek ve onları almalarını yasaklamak kolay bir çözüm olmaz mı? Ve eğer zaten birtakım salgın hastalıklar varsa, böyle bir kampanya iki şeye birden hizmet etmeyecek midir? Hem kötü sağlık hizmetlerinin bir bahanesi olacak hem de adamların propaganda yazıları okumamış olacak."

"Nereden biliyorsun?" diye sordu, ak saçlı adam. "O kadar çok şey duyuyoruz ki!"

"Kimden duyuyorsunuz bunları? Yarım yamalak okuryazar, tamamen tahakküm altındaki insanların bu virüs hikâyesine inanmalarını anlayabilirim ama modern bir Fransızın buna inanmasını anlayamam doğrusu."

Şarap öğretmeni Louis Gibey sinirli bir sesle, "Sizin bir sonraki başkanınız kim olacak?" diye sordu.

"Bilmiyorum" dedim.

"Eisenhower seçilebilir mi?"

"Bilmem" dedim. "Ondan hoşlanıyor musun?"

Yaşlı bir köylü söze girdi: "Biz onu çok severiz. O bizi anlar. Dedi ki, yeniden bu kadar hızlı silahlanmamalıyız ki, hayat standartlarımız düşmesin. Bunu sevdik. Yeteri kadar karnımız doymaya daha yeni başladı."

"Diyelim, zaman çok kısa."

Yaşlı köylü, "Alman işgalinde açlığın ne demek olduğunu öğrendik biz. Aç kalmaktan korkuyoruz. Küçük birikimlerimizi silaha yatırmak istemiyoruz" dedi.

"Peki, eğer biraz açlıkla Kremlin tarafından işgal edilme arasında bir seçim yapmak zorunda kalsanız, hangisini seçerdiniz?" diye sordum.

"Biz tehlikenin sizin sandığınız kadar büyük olduğunu

düşünmüyoruz. Küçük birikimlerimizi çarçur etmek istemiyoruz."

"Ben de istemem" dedim. "Benim ödediğim ve bütün Amerikalıların ödediği vergilerin önemli bir kısmını Avrupa'nın yeniden silahlandırılması için harcayacağımızı düşünmüyorsunuz herhalde. Sizin vergilerinizin bir parçası bize gidecek olsa, çıkacak gürültüyü hayal edebiliyor musunuz? Bunu ister miydiniz?"

Beline kocaman bir yün kuşak sarmış, güleç yüzlü bir adam bardağına bakarak gülümsedi, "İstemezdik. Ama siz de kesinlikle bizim için bir şey yapmıyorsunuz. Siz kendiniz için yapıyorsunuz bunu. Kendinizi korumak için bizi kullanıyorsunuz" dedi.

"Az çok doğru bu" dedim. "Salt yardım denen bir şeye inanmayan gerçekçi Fransızlar olarak bu sizi rahatlatıyor olmalı. Ama eğer biz düşersek, siz ayakta kalabilir misiniz?"

"Biz savaş istemiyoruz" dedi Bay Kuşak. "1916'da yaralandım, 1943'te yine yaralandım. Hayır, biz hiçbir savaşı istemiyoruz."

"Hitler geldiğinde de istemiyordunuz, ama istememek onu durdurmadı. Dualarınızın Rusları durduracağını düşünüyor musunuz? Belki bizi burada sevmiyorsunuz, ama eğer biz gelmeseydik siz hâlâ Nazilerin elinde olurdunuz."

"Ruslar da vardı" dedi ak saçlı adam, "Ruslar çok iyi savaştı."

"Bunu biraz düşündüm ben" dedim, "ama bir de şöyle düşünelim. Diyelim biz savaşa girmedik, Britanya da. Ve diyelim, Ruslar Almanları tek başlarına yendiler. O zaman özgür şarap kooperatiflerinizin olacağını, seçimlerinizin, okullarınızın, hatta kiliselerinizin kalacağını düşünüyor musunuz? Kalır mı gerçekten? Yoksa Polonya, Romanya ya da Doğu Almanya gibi mi olursunuz? Hiç Rusların alabilecek gücü olup da almadığı bir ülke biliyor musunuz? Düşünün bir. Ve aldıkları ülkelerin hiçbirinde, özgürlük diye bir şey kalmış mı?"

Kafasında eski bir kasket olan bir adam, ön dişlerinden birinin yerinde kocaman bir boşluk olduğundan zor anlaşılır bir

şekilde, "İnsanın kafası karışıyor cidden" dedi. "Ama bazen bizi kendi halimize bıraksanız daha iyi olacak diyoruz."

"EGA parası istemiyorsunuz yani?"

Gibey söze karıştı: "O işi de öyle kötü yaptılar ki. Neler olduğunu bilmiyorsunuz. Para büyük şirketlere verildi. Onlar da bunu küçükleri piyasadan kovmak için kullandı. Büyükler gün geçtikçe daha da büyüyor, küçükler ise silinip gidiyor. Bu çok tehlikeli. Politikacılar da işin içinde. Artık politikacılara güvenmiyoruz."

"Ayrıntıları bilmiyorum" dedim. "Ama bana öyle geliyor ki, küçük şirketler bir araya gelmedikçe ağır askeri teçhizatın üstesinden gelemez. Gelebilir mi?"

"Biz paranın çoğunun zenginlere gittiğini düşünüyoruz" dedi Gibey.

"Ve yine de ayaklarınızın üzerinde durduğunuzu söylüyorsun. Bizim yaptığımız yardımın bununla ilgisinin olmadığını görmüyor musun? Biz bütün politikacıların kötü olduğuna inanmıyoruz."

Havacı pantolonu giyen genç, "Yolsuzluklar sizde de var, okudum" dedi.

"Elbette var. Ve binlerce dürüst insan da var ve uzun vadede kazanan da bu dürüst insanlar oluyor. Kanıt mı, sistem işliyor. Amerikan hükümeti dağılmıyor."

"Biz politikacıları umursamıyoruz" dedi Gibey. "Savaş sırasında onların ne yaptığını biliyoruz."

Kapıda bir kıpırdanma oldu. İçeriye bir kadın girdi ve "Ticot'nun oğlu ağlıyor" dedi.

Tartışma anında bitti. Herkes masadan kalktı. Aceleyle ahırlarına dönen ineklerin arasında sokakta ilerledik, sonra bir merdiven çıktık ve bir köylünün mutfağına girdik. Büyük bir ağaç şöminenin içindeki sobanın yanında zincire bağlanmış tarifi imkânsız bir dişi köpek korku ve hiddetle hırlıyordu. Ağır bedeninin altından zayıf, ince bir inleme geldi. Üç adam inleyen köpeği tutup zaptetti ve bir dördüncüsü altından kahverengi benekli küçücük bir yavruyu çekip aldı. Yavrunun yüzü kırış kırıştı ve deniz mavisi gözlerinde ışık yoktu.

İnleyen ve kıvranan yavruyu ışığa çıkardık. Burnuna saman kaçmıştı. Ticot'nun oğlunu elinde tutan adam yavrunun burnundaki uzun saman parçasını çekip çıkardı. Ticot'nun oğlu geniş geniş esnedi ve adamın ellerinde uykuya daldı. Çevrede bir daire oluşturan erkekler uyuyan küçük köpek yavrusuna hayranlıkla baktılar.

"O gerçekten Ticot'nun oğlu" dediler. "Gözlerinin arasındaki kahverengi üçgene bakın. Ticot'nun da aynı bunun gibi bir beneği var. Arkasındaki iki yuvarlak lekeye bakın. Ticot'da da var. Ticot en büyük; bütün Jura bölgesinin en büyük avcısı o."

"Nerede şimdi Ticot?" diye sordum.

"Ha, biliyorsunuz, kimse bir haftadır ava çıkmıyor. Ticot'nun da sabrı taştı. Kendi başına avlanmaya çıktı."

Bir adam heyecanla, "Ticot'nun çıkardığı sesten gördüğü şeyin tavşan mı, gelincik mi yoksa ceylan mı olduğunu söyleyebiliriz. Her hayvan için ayrı bir ses çıkarır" dedi.

"Ticot'nun sahibi kim?" diye sordum.

"Sahibi mi? Herkes. Ava giden herkes. Ticot bu sokağın. O özgür bir köpek."

"Peki Ticot'nun eşi?"

"Aman! Bırak onu!" dediler ve konunun bu kadar çabuk kapanmasından Ticot'nun eşinin sözü edilmeye değmez bir köpek olduğunu anladım.

Yavru köpek yeniden yerine kondu ve Bayan Ticot, uyandırmadan, şefkatle yavrusunu yalamaya başladı.

Ak saçlı adam, "Şimdi büyük mahzene inmeliyiz" dedi. "Bu güzel şarapların yapıldığı yeri görmek istersiniz."

Grubumuz gürültüyle merdivenlerden inip sokağa çıktı. Romalılardan beri kullanılan, yer yer otların çıktığı dar sokakta, Daniele ve Lena Gibey küçük kız kardeşleri Jenny'yi üzüm asması kılığına sokmuşlar ve başına da kır çiçeklerinden bir taç geçirmişlerdi.

Küçük Jenny beyaz bir papatyanın yapraklarını birer birer koparıyor ve bir yandan da, "Seni seviyorum (yaprak), seni seviyorum (yaprak), seni tüm kalbimle seviyorum (yap-

rak), seni çok ama çok seviyorum (yaprak), seni deli gibi seviyorum (yaprak), seni hiç sevmiyorum (yaprak)" diyordu. Son yaprak da koparıldı ve Jenny kardeşlerine zafer kazanmış bir edayla bakarken, çiçekten taç kayarak afacanın bir gözünü kapattı.

Şarap mahzeni gotik mimarinin en yalın örneklerinden biri, on ikinci yüzyıldan kalma bir kiliseydi. Fransız Devrimi sırasında kilise saldırıya uğramış ve tahrip edilmişti. Yetkililer kiliseye bakıyorlardı ama onu restore etmek için milyonlarca frank gerekiyordu ve kimsenin bu kadar parası yoktu. İçeride üç sütun yassı taştan kubbeyi tutuyordu. Kenarlardaki kemerlerin altı büyük şarap fıçılarıyla doluydu. Fıçılar serin ve loş kiliseye yanlışlıkla gelmiş gibi duruyordu.

Gruptan birileri, "Burası serin" dedi. "Böylesi uygun bir yeri boşa harcamamak gerek. Kilise isterse, veririz ve bu arada biz de boş durmuyoruz, çatıyı tamir ediyoruz."

Duvarlar ve sütunlar yüzlerce yılın kirini taşıyordu ve mayalanmaları süren şarapların güzel kokusu içerinin havasını doldurmuştu.

Paraşüt Pantolon, "Şurada zemin çökmüştü ve altından yaklaşık iki yüz iskelet çıktı. Bazı kafataslarında ölümlerine neden olan ok başları vardı. Herhalde bir zamanların askerleriydi bunlar" dedi.

Elektrikli bir pompa, şarabı büyük bir varilden ötekine aktararak tortuların ayrılmasını sağlıyordu.

Ak saçlı adam, "Kore'de virüs kullanılmadığından nasıl bu kadar emin olabiliyorsunuz?" diye sordu.

"Çünkü biz böyle insanlar değiliz. Eğer sadece öldürmek gibi bir niyetimiz olsa bu işi öteki silahlarla daha iyi yaparız. Bu silahları kullanmıyoruz. Virüs kullanmak aptallık olurdu" dedim.

"Ama Hiroşima'ya atom bombası attınız" diye karşılık verdi.

"Evet, attık ve ben binlerin hayatı pahasına milyonların hayatını kurtardığımıza inanıyorum."

Ak saçlı adam, "Bunu bilmek zor" dedi. Ve dışarı çıktık.

Kuşaklı adam nazikçe, "Biliyorsunuz, o bir komünist. Değişmesi çok zor" dedi.

"Parti üyesi mi yani?"

"Sanmıyorum. Liderler partiye üye. O lider değil. Çoğumuz burada, Poligny'de değiştik ama o değişmeyi bir türlü kabul etmiyor. O bir idealist."

"Geriye kalanlar nasıl değişti, anlat bana" diye sordum.

"Şöyle, Almanlar buradayken, direnişte en iyi ve en faal olanlar komünistlerdi. Dolayısıyla, çoğumuz onlara katıldık ve kendimizi komünist olarak düşündük. Fransa'nın kurtuluşu için savaşıyorduk. Hatta Komünist Parti'nin bir Fransız partisi olduğunu bile düşündük. Sonra savaş bitti ve liderler çok kötü bir hata yaptılar. Belki hatırlıyorsunuz. Bize Kızıl Ordu'ya karşı asla savaşmayacağımıza dair yemin etmemiz gerektiğini söylediler. O zaman bunun bir Fransız partisi olmadığını anladık ve partiyi terk ettik. Biliyorsunuz, biz Fransızız ve her işgalci orduya karşı savaşırız. Kızıl, Mavi ya da Yeşil olsun, fark etmez. Bu liderlerin yaptığı çok büyük bir hataydı."

"Peki, ak saçlı adam ne yaptı?" diye sordum.

"O insanların birbirine karşı nazik olacağını, mal, mülk ve emeklerini birbirleriyle paylaşacağını hayal ediyordu. Bu onun için bir tür cennetti ve komünistler bunu vaat ediyordu. O cennet hayalinden vazgeçmeyi kendine yediremedi." Adam güldü ve "Ama, korkarım, zayıflıyor. Komünist liderler çok fazla yanlış yapıyor. Moskova'da eğitim görürken, Fransızların neye benzediğini unutuyorlar. Her şeyden önce Fransız olduklarını unutuyorlar. Liderler nefret dolu. Nefreti körüklemekten başka bir şey yapmıyorlar. Ve bizim arkadaşımız kimseden nefret etmiyor. Üzücü bir durum" dedi.

"Eğer bu söylediğiniz bütün Fransa için geçerliyse, komünistlerin bu kadar çok oy almasını neye bağlıyorsun?"

Gibey, "Bence, milyonlarca Fransız, hükümeti protesto etmenin bir yolu olarak komünistlere oy verdi. Biz her zaman hükümeti protesto etme gereğine inanırız. Sanırım, sizin Thomas Jefferson bunu hükümete verdiği sözleri hatırlatmanın bir yolu olarak savunurdu."

Varile aktarılan şarap havalandırılmalı ve süzülmeliydi. Daha eski varillerden bardaklarımıza şarap doldurduk ve bitmemiş şarabın tadına baktık; mükemmel değillerdi ama olacaklardı.

İnce bıyıklı ve sert ifadeli yaşlı adam, "Belki siz Amerikalılar Fransızları anlamıyorsunuz. Unutmamanız gereken şey, biz her şeyden önce Fransızız. Bunu hiç unutmayın. Biz hiç kimsenin, Amerika da dahil buna, kölesi olmayız" dedi.

"Ne demek istiyorsun?" diye sordum.

"Hükümetimiz, 'Biz Amerika'dan yanayız. Bize oy verin yoksa Amerikan parası alamazsınız' diyor. Bu bir baskı ve biz hiç baskıya gelmeyiz. Bu hükümetimizin Amerikan güdümünde olduğunu ve bir Amerikan sömürgesi haline geldiğimizi düşünmemize neden oluyor. Fransızlar bunu sevmez. Birçok insan bu yüzden komünistlere oy verdi. Ben de verdim."

"Belki iki tarihsel gücün arasında kaldınız ve birini seçmeniz gerekiyor. Belki üçüncü bir yol yok. Ama şöyle düşünün: Biz size topraklarınızı nasıl ekeceğinizi, neyi okuyup neyi okumayacağınızı, kime oy vereceğinizi söylemiyoruz. Sınırlarınız kapalı değil. Fransa içinde seyahat edebilirsiniz ve hatta Fransa dışına da çıkabilirsiniz. Zorla sizi çalıştıran yok. Ürünleriniz elinizden alınmıyor. Toplama kampları, gizli infazlar, konuşmalarınızı dinleyen gizli polis yok. Geceleri kaybolan insanlar yok. Ama Polonya ya da Romanya, Çekoslavakya, Bulgaristan bu kadar şanslı mı? Macar bir turist görmeyeli kaç yıl geçti? Bütün bu ülkeler protesto ederek komünistleri istediler. Ama komünistler bir kere geldiğinde, protestoları dinlemediler. Bunu bir düşünün."

Ön dişi olmayan adam heyecanlı bir sesle, "Bizim bütün istediğimiz barış. Şimdi barış içindeyiz ve bunu korumak istiyoruz. Başka bir şey istemiyoruz ama sizin de bizim için bir şey yapmanızı istemiyoruz çünkü bu savaşa neden olacak. Biz savaştan bıktık! Hem de öyle bir bıktık ki! Tek düşündüğümüz şey bu."

"Bütün Fransızların böyle düşündüğünü mü sanıyorsun?" diye sordum.

"Evet" dedi, "ama kuşkusuz, emin değilim."

Louis Gibey, "Peki, Amerikalıların tavrını anlatın bize" dedi.

"Her konuda ne düşündüklerini bilemem çünkü herkesin görüşü farklı ama bazı genel konularda, sanırım, bir şeyler anlatabilirim. Biz de en az sizin kadar savaşa karşıyız. Ama Amerika'nın kendisini koruyacak bir Amerika'sı yok. Kurumlarımızı korumak zorundayız. Eğer değiştirileceklerse, biz istediğimiz için, istediğimiz zaman ve istediğimiz biçimde değişir. Sanırım, özgür dünyanın geri kalanı da aynı şekilde düşünüyor ama tarihin ve ekonominin bir cilvesi olarak, istesek de istemesek de, hepimizi yok edecek güçleri yönlendirmek, cesaretlendirmek, örgütlemek ve yönetmek bize düştü. Biz yapmazsak, kim yapacak? Britanya mı? İtalya mı, yoksa İskandinavya mı?"

"Kuşkusuz, kendinizi savunabilirsiniz. Ve düşman bir kerede ulusal gururun ve muhalefetin olgun meyvelerini dalından koparmayı her şeyden çok sever."

"Gelirlerimizin büyük bir bölümünü, dünyanın şimdiye kadar görmediği büyüklükte barajlar inşa etmek, parklar yapmak, senfoni orkestraları kurmak ve okullar açmak için harcayabilecekken, silaha harcamaktan hoşlandığımızı mı düşünüyorsun gerçekten? Kendimizi bunlardan mahrum bırakmayı sevdiğimizi mi sanıyorsun? Bunları yapabilirdik. Sanma ki, yapamayız. Kendi yarıküremize çekilip, dünyanın geri kalanına gözlerimizi kapayabilirdik.

Ya sonra, Avrupa günden güne sendeler ve düşerdi. Ve bir de bakmışız, savaş kapımıza gelmiş, ve bize karşı kim savaşacak biliyor musun? Sizin çocuklarınız, beyinleri yalanlarla uyuşturulmuş ve kandırılmış, Kremlin'in tuttuğu iplerin ucunda hareket eden ve savaşan çocuklarınız.

Unutmayın, bu liderleri halk seçmiyor. Halka dayatılmış onlar. Bunu istemiyoruz ama bu bir gerçek, bundan kaçamayız. Ve Tanrı'ya şükür, bunu kabul edecek kadar bezgin, şaşkın ya da vurdumduymaz değiliz. Sen bizim yardımımıza burun kıvırıyorsun, bir düşün. Bizim çiftçilerimiz de istemiyor

kimseye yardım etmeyi ama bir kere denemeden vazgeçmek olmaz. Benim fikrim böyle."

Poligny'nin şarap üreticisi köylüleri bardaklarından birer yudum aldılar ve gözlerinde Fransız bakış, umursamaz, eleştirel, muzip, kavgacı, çok sert bakış, birey bakışı okunuyordu. İkna edebildim mi, bilmiyordum.

Louis Gibey, "Size bir paradokstan söz etmek istiyorum. Biliyorsunuz, biz her zaman Katolik Kilisesi'ni gericilik sembolü olarak görürüz, aşırı sağın kalesi. Ama biliyor musunuz, bütün bir genç rahipler kuşağı bugün bizim aşırı solun projeleri olduğunu sandığımız toplumsal değişimler için çalışıyor. Evet, bu bir paradoks. Komünistler gerici, katı, şekilci, değişmez ve değiştirilemez oldular. Solu yönlendiren şimdi din adamları; belki kardinaller ya da piskoposlar değil ama genç, gözü pek papazlar."

Poligny'nin elleri nasırlı köylüleri şaraplarından birer yudum aldılar ve kıkırdadılar. Paradoksu seviyor bu insanlar.

Açık kapıdan Jenny'nin sürekli aynı şeyleri tekrarlayan ince sesi duyuluyordu: "Seni seviyorum, seni biraz seviyorum, seni tüm kalbimle seviyorum."

Albert Guérard'ın Fransa tarihi kitabından kısa, güzel bir şiir hatırladım.

Yalnızca o, fatihi bağrına bastı.
Yalnızca o, bütün insanlara ortak bir ad taktı;
Bir kraliçe değil bir ana olarak, uyruklarını yurttaş yaptı;
Uzak toprakları hürmet bağlarıyla birbirine bağladı.
Barışa tutkunluğu sayesinde, yabancılar kendi yurtlarında olduklarına inandı.
Böylece tek bir halk haline geldik.

Bu sanki Amerika için yazılmış bir şey gibi geliyordu ama aslında milattan sonra beşinci yüzyılda yaşamış Rutilius Namatianus adlı bir Fransız tarafından Roma için yazılmıştı. Ve Roma düşüyordu.

Aynı kitapta, daha sonra Guérard, Virgilius'un dört yüz yıl

önce Roma'ya yaptığı çağrıyı aktarıyordu: "Senin kaderin halklara hükmetmektir." Buradaki "hükmetmek" kelimesinin yerine "yönetmek" kelimesini koyun, aynı şey günümüz Amerika'sı için de söylenebilir.

Hava serindi ve bu antik kilisede barış hüküm sürüyordu ve köylülerin kırışmış yüz hatları yarı karanlıkta belli belirsiz seçiliyordu.

Arkadaki uzak tepelerden bir tazının havlaması duyuluyordu.

Paraşüt Pantolon yumuşak bir sesle, "Ticot bu" dedi.

"Seni deli gibi seviyorum" diye cırlıyordu Jenny, kilisenin dışında.

Paris'te Bir Amerikalı

(dördüncü makale)

Paris hakkında yeni ya da orijinal bir şey yazmak bana komik geliyor. Dünyada hiçbir şehir bu kadar sevilip, bu kadar kutlanmamıştır. Gerçekten de, gezgin bu şehrin kendisini başka bir şehirden çok daha kısa sürede kollarına aldığını hisseder. Ben birçok Amerikalının restoranları, eğlence hayatı ve güzelliği için Paris'e geldiğini düşünürüm. Bana gelince, ben Paris'e döndüğümde her zaman kendimi evime gelmiş hissederim. Leziz yemeklerini, güzelliğini ben de seviyorum ama ben her gelişimde şaşmaz bir şekilde kendimi, kargolarını bütün dünyaya göndermiş Seine'in taştan gemisi Ile de la Cité'de buluyorum. Bu adacığı, taşın, Notre Dame'ın müziğini seviyorum. Başka bir çağdan somut anılar içeren dar sokakları ve evleri dolaşmaya bayılıyorum. Ama aramızdaki ilişki daha ötelere uzanıyor. O kutsal bir toprak. Batı düşüncesi, Roma ve Yunan'ın soylu yıkıntıları üzerinde haşmetle yükselmiş düşünce burada doğmuş. Burada büyük insanlar geçmişin parçalarını ayıklamış, geçerli olanları seçmiş, işe yaramayanları bir kenara koymuş, kendi yeni parçalarını eklemiş ve soğuk dünyayı yeni ateşin sıcaklığına çekmiş. Ve kuşkusuz O, kıyılarını silip süpürdü ve uzaklara taştı ama burada, tam burada, fiziksel olarak ayaklarımın altında, bir mucize gerçek oldu, birdenbire değil elbette, inanılmaz doğum ve büyüme sancılarıyla. Fransız gotiğinin yüzleri gökyüzüne çevirdiğini, çekim yasalarını ve taşın sınırlarını inkâr etmese bile onlara meydan okuduğunu okudum. Bana öyle geliyor ki, Notre Dame ve kardeşleri bu sağlıklı düşüncenin sembolleridir.

Ama büyük kiliseler yalnızca bir semboldür; insanın insanla ilişkisinin dokusu ayıklanıp yeni bir sorumluluk ipliğiyle örüldüğünde, benim kendi düşüncem de bu küçük adacığın ürünlerinden başka bir şey değildir. Özgürlük düşüncesi burada doğdu; yalnızca politik özgürlük değil, birey olarak insan aklının dünyaya biçim verme ve gökyüzünü keşfetme hakkına sahip olmakla kalmayıp bunun aklın görevi de olduğu yolundaki muhteşem anlayış da burada doğdu. Bu ada gökyüzünün ağır kapaklarını kaldırdı ve kapalı ufukları parçaladı. Burası gerçekten kutsal bir toprak.

Benim oğlanlar soyutlama yapmak için henüz çok küçükler ama birlikte O'nu ziyaret edebilir ve bu sevimli hayaletlerden zevk almalarını sağlayabilirim. Tam Caesar'ın dikildiği yerde dikiliyorsun; Aslan Yürekli Richard burada zırhlı atını kayalara sürdü. Tam burada I. Francis, belki bir yanında Leonardo'yla, yürüdü ve Abelard burada başındaki kukuletayı atıp sesini yükseltti. Oğullarım bu geçit törenini seviyor. Sonra birlikte nehir boyunca yürüyoruz ve taşların üzerine oturup bacaklarımızı suya sokup, sallıyoruz. Sabırla bazı balıkçıların bir balık yakalamasını bekliyor ve oltaya küçük bir şey takıldığında hemen incelemek ve tebrik etmek için koşuyoruz. Bu küçük istavrit büyük balık avcılarının kazanamayacağı kadar büyük bir zafer anlamına geliyor. Yine ayaklarımızı sallandırıyor ve güvertelerinde çamaşırların kuruduğu mavnaların geçişini seyre dalıyoruz; hoş ve yavaş bir hayatları olmalı bu mavna insanlarının. Bazen büyücek bir tekneden kaynayan çorbanın kokusu geliyor burnumuza ve pencereden kollarını sıyırmış, ocaktaki tavayı karıştıran sert yüzlü bir kadın ilişiyor gözümüze. Sonra yeni bir heyecan dalgası sarıyor hepimizi, bir başka balıkçı serçeparmağı iriliğinde bir balık çekiyor.

Burada oturduğumda dehşetli, adi ve kötücül bir düşünce alıyor beni. Bunu bir Fransız arkadaşa anlattım.

"Eğer bir akvaryuma gitsem ve otuz santim uzunluğunda canlı bir alabalık alsam, sonra kimseye göstermeden onu buraya getirip oltanın ucuna taksam ve yine kimseye göster-

meden suya bıraksam, ve sonunda onu büyük bir cesaretle yakalayıp kenara alsam, ne olur?" diye sordum.

Arkadaşım, "Ah, dostum!" dedi, "Bu düşünceyi at kafandan ve bunu asla yapmayacağına söz ver."

"Ama ne olur?"

Arkadaşım ciddi bir ifadeyle, "Seine balıkçılarının gülü, fazilet ve ciddiyet timsali elli balıkçı intihar eder" dedi.

Kuş pazarından geçiyoruz. Her zaman bir kuş almanın kıyısından dönüyoruz; bunun tek nedeni hangi kuşu en çok istediğimize karar veremeyişimiz oluyor, çünkü hepsini istiyoruz...

Bu adacık, bu büyülü gemi kendisinden uzakta olduğumda beni nasıl da çağırıyor. Nasıl da dünyanın yokolmadığına, insanların ve fikirlerin ölümsüz olduğuna inandırıyor beni. Ve bu ada, ilelebet akan ırmağıyla, küçük olduğumu kanıtlıyor ama aynı zamanda önemli olduğuma da inandırıyor beni.

Ve ben alabalık yakalamayacağım.

Paris'te Bir Amerikalı

(on üçüncü makale)

Figaro Littéraire için yazmayı tasarladığımız bu kısa makaleler dizisinde yarı yolu geçmiş bulunuyorum. Bunları yazmak hoşuma gitti ve okurlardan aldığım cömert tepkilere de sevindim. Diziye çekinerek başladım çünkü Fransız zihinsel ortamını bilmediğim gibi, yakın dönem Fransız tarihini de bilmem. Parislilere yazmaktan dolayı biraz utandım doğrusu. Aldığım güzel tepkiler nedeniyle bu utangaçlık artık geçti. Tarihsel Fransız dürüstlüğünü ve âlicenaplığını biliyordum ama bunu bana kişisel olarak göstermeleri çok farklı bir şeydi. Fransız tarzı yazdığımı söyleyen mektuplar aldım. Bu doğru olamaz. Ben kendi tarzımca yazıyorum ama bu mektuplar, bütün dünyanın en bireyci insanları olarak tanınan Fransızların, bireyin en seçkin özelliklerinden birini de taşıdığını kanıtlıyordu: Hoşgörü.

En titiz planlarımızın ne kadar nadiren hayat bulduğunu düşünün! Bütün Paris'i dolaşıp yazacaktım. Bilmeliydim. Burada, New York'ta olduğu gibi, oturduğum bölge benim şehrim haline geldi. Başka bölgeleri ziyaret ettim ama ailem için ekmek ve şarap aldığım yer benim köyümdür. Köşedeki jandarma artık polis değil, benim jandarmamdır, bir bireydir benim için. Mahallenin insanları artık benim komşularım. Ne ben onlar için yabancıyım, ne de onlar benim için yabancı artık.

Önce genel bir manzara görürsünüz, bütün bir tasarımdır bu ama ayrıntılar işlenmemiştir henüz. Sonra yavaş yavaş detayların hatları belirginleşmeye başlar ve büyük resim sönükleşir. Bunun kaçınılmaz olduğunu sanıyorum ve iyi bir şey ol-

duğuna da eminim. Paris benim gözümde bir birimler şehri haline geliyor ve bu birimler insan. Tıpkı yabancı bir dil öğrenirken sözcüklerin yavaş yavaş tümcelerden ayrılıp ortaya çıkışları gibi, yabancı bir şehirde bireyler de kalabalığın arasından sıyrılıp tanıdık hale geliyor.

Yaşadığım evin köşesinde el arabasıyla bir çöpçü durur. Bu adam sokağı temizler ve parktaki yaprakları toplar. Rahat ve başarılı bir hayat sürüyor. Geceleri arabasının altında uyuyor ve yağmur yağdığında arabanın kollarına su geçirmez bir muşamba sererek kendine bir barınak yapıyor. Arabasının altında dostlarını kabul ediyor, bazen kâğıt oynuyorlar. Postacı çöpçüye mektup getiriyor. Adamın omzuna asılı çantada her zaman bir şişe şarap, bir parça ekmek ve dostları için biraz peynir bulunuyor. Gözleri neşeyle ışıldıyor, burnu da morarmamış. Büyük dünyada bu adam bir başarısızlık örneği, bazen de bir serseri olarak görülür çünkü mülkiyet dünyası bir şeye sahip olmamayı bir günah telakki eder. Ama onu gözledikten sonra, şimdi onu tanıyorum ve önünde saygıyla eğiliyorum. Bana göre o, dolu cüzdanları ve maddi şeylerin baskısıyla çalışma yarışına girmiş, kan çanağına dönmüş gözleri olan endişeli insanlardan çok daha başarılı bir varlıktır. Benim adamım, onun için başka şeyler daha önemli olduğundan, belli ki olmazsa olmaz gördükleri dışında her şeyden vazgeçmiş. Ona hayranım.

Ne çok şey öğreniyoruz. Bu kendi çıkarlarının peşindeki soğuk, yaban insanlar; Descartes'ın, duygusuz aklın insanları dediği insanlar. Tam bir saçmalık! Madam karıma kendisinden almamasını, üç blok öteye gidip aynı şeyleri belki daha ucuza bulabileceği başka bir yerden alışveriş yapmasını tavsiye ediyor. Bu gişe bize istediğimiz gazeteleri ayırıyor. Onlar nasıl bizi ayrı bir yere koyuyorlarsa, biz de onları ayrı bir yerde tutuyoruz. Biz artık turistler değil, bireyleriz. Tekrar tekrar öğrenmek durumunda kaldığımız bir ders de şu: İnsan ve kişi iki ayrı şeydir. Komşularımızın nezaketi bize yardımcı oldu, hayatımız kolaylaştı. Belki de bu yüzden onları çok seviyoruz.

Biliyorum, modern bir yazarın yaşadığı çağda iyi bir şey

bulması pek alışıldık bir şey değil. Ayrıca Paris'te müthiş bir sefalet olduğunu, yoksulluk içinde kıvranan bölgeler olduğunu ve öfkeli grupların ve aynı şekilde bencil, vurdumduymaz grupların da bulunduğunu biliyorum, çünkü gözlerimle gördüm. Buna rağmen Parislilerin dikkatini, belki gündelik hayatın zevkleri yüzünden belki de akıllarında yer etmeyecek kadar yakın ve sıradan oldukları için, unutmuş olabilecekleri bazı şeylere çekmek istiyorum.

Konumu ne olursa olsun bireye nasıl eşsiz bir saygı gösterdiğinizi biliyor musunuz? Kişinin kişiye gösterdiği nezaketin ve özenin farkında mısınız? Beni en çok etkileyen şeylerin başında, bir kişinin hiçbir müdahalede bulunmadan kendisi gibi olmasına imkân vermek geliyor. Parisli taksi şoförlerinin laf anlamaz olduğunu duyarım hep. Ne büyük bir yanlış! Bir sigara ikram edin, havadan sudan birkaç laf edin, o güya meşhur huysuzluklarından eser kalmıyor. O zaman karşınıza zeki, keskin gözlemleri olan ve dahası şehrin en bilgili insanları çıkıveriyor. Taksi şoförleri her şeyi bilir ve bu yüzden derin düşüncelere dalmış, sessizce otururlar koltuklarında.

Siz Parisliler yardım isteyen yabancılara ne kadar nazik davrandığınızın farkında mısınız? Ne zaman Paris'te bir yabancı olarak bir yer sorsam, yönümü göstermek için o tarafa doğru yürümekle kalmaz, gideceğim yere kadar götürürler beni. Bilmediğim bir lokantada akşam yemeğine oturduğumda, âdetimdir, garsona benden daha iyi bildiği mahzenden hangi şarabı tavsiye edeceğini sorarım. Sonuçta hep enfes bir şarap gelir, hem de en pahalısından olmayan. Bir ev için elzem çok küçük şeylerden birini istediğimde, eğer yoksa, dükkân sahibi ya bana bulabileceğim bir dükkânı tarif eder ya da beni oraya bizzat götürür.

Penceremden, parktan dönmekte olan benim oğlanları görüyorum. Trafiği idare eden memur onları tanıyor. Trafiği durduruyor ve onlar motorlu araç seli arasından sağ salim karşıya geçtikten sonra, gülümsüyor ve beyaz değneğiyle bizimkilere selam veriyor.

Bizim tanıdığımız soğuk ve bencil Fransızlar bunlar. Ne sevgili insanlar onlar öyle!

Çok yakında gideceğim, önce İtalya'ya, ardından Yunanistan'a ve sonra New York'a. Ama Paris'in esnek bağlarının beni bağladığından ve hayatımın geri kalan bölümünde Paris'i bir daha ziyaret edebileceğimden kuşkuluyum. Başka yerleri ziyaret edeceğim kuşkusuz, ama Paris ziyaret edebileceğim bir yer değil artık, o çok özel bir yuva oldu benim için.

Positano

Positano adını ilk kez Alberto Moravia'dan duydum. Roma çok sıcaktı. Moravia, "Neden Amalfi kıyısındaki Positano'ya gitmiyorsun? Orası İtalya'nın en güzel yerlerinden biridir" dedi. Daha sonra ABD İstihbarat Servisi'nden John McKnight da aynı şeyleri söyledi. Bir kitap yazarken orada bir yıl geçirmiş. Beş on kişiden aynı şeyleri duydum. Positano sanki içimize yer etmişti ve kendimizi Napoli yolunda bulduk.

Bir Amerikalı için, İtalya trafiği her şeyden önce saçmadır. Histerik görünür, hiçbir kural yoktur. Önünüzdeki, yanınızdaki ya da arkanızdaki sürücünün ne yapacağını kestiremezsiniz, her şeyi yapabilir, yapar da. Sürme teknikleri yanında başka tehlikeler de vardır. Binlerce küçük motosiklet sivrisinek gibi her yandan geçip gider. "Topolino" ya da "fare" dedikleri, bütün arabaların önüne saklanan çok küçük otomobiller var; İtalya'nın neredeyse çoğu yükünü taşıyan dev kamyonlar ve tankerler var; ve nihayet her çeşit evcil hayvan, saman vagonları, bisikletler, başına buyruk dolaşan atlar ve eşekler ve bütün bunların başında otoyollarda cennet bahçesindeymiş gibi dolaşan, kesinlikle sağına soluna bakmayan yayalar var. Bu çılgınlığa biraz da ses katmak için, herkes her zaman korna çalıyor. Bu kulakları sağır eden, bağırıp çağıran, birbirine giren, tekerlek gıcırtıları bol çılgın kargaşa İtalyan otoyollarının sıradan manzarasıdır. Venedik'ten Roma'ya yaptığım sürücülük gözümü korkutmuştu bir kere.

Beni Positano'ya götürecek bir şoför tuttum. Sicili iyi, ehliyetli bir şofördü adam. Arabasında, "Senyor Bassani Bas-

sano, Tecrübeli Rehber –bütün İtalya– ve Throt Avrupa" yazısı vardı. Gönlümü kazanan "Throt Avrupa" ibaresiydi.

Bir şeyi başarmıştık sonunda. İtalyan trafiğinin küçük bir parçasını alıp ön koltuğumuza oturtmuştuk. Sinyor Bassano'ya hayran olmamak elde değildi. Adam yüz kilometrelik yolu korna çalarak, lastikleri öttürerek, eşekleri ağaçların arasına kovalayarak bir saatte alabiliyor ve aynı zamanda da arkaya dönüp el kol hareketleriyle ve bağırarak İtalya'nın ve Throt Avrupa'nın güzelliklerini ve tarihi zenginliklerini anlatıyordu. İnsanın aklı almıyor doğrusu. Neredeyse öldürecekti bizi. Ama, hakkını yemeyelim, kimseye ya da hiçbir şeye çarpmadı. Tek hasar ayaklanan, gerilen sinirlerimizde oldu. Sinyor Bassano'yu herkese tavsiye ederim. Belki konuştuklarının çoğunu anlamazsınız ama garanti veriyorum, sıkılmayacaksınız.

Döne kıvrıla Napoli'yi arkamızda bıraktık, Pompei'yi geçtik, Sorrento'nun sırtını dayadığı dağlara vurduk. Biz kendi kendimize, "Sorrento'ya geri geldik" diyorduk umutsuzluk içinde. Sorrento'ya geri gelebileceğimiz aklımızın ucundan geçmiyordu. Meteor gibi uçarak kıyıya ulaştık. Kıyı boyunca yüksek, denizden çok yüksek, sanki denizden dimdik yükselen yamaca raf gibi takılmış ve vidayla tutuşturulmuş, iki arabanın yan yana geçemeyeceği dar bir yola girdik. Ve bu yol, yetmezmiş gibi, otobüsler, kamyonlar, küçük motosikletler ve her türlü evcil hayvanla doluydu. Biz yolu pek göremedik doğrusu. Karım ve ben arka koltukta birbirimizin koluna sıkıca yapışmış, histerik bir biçimde "hii!" çekerken, önde Sinyor Bassano iki elini de sallayarak mutlu mesut bize bilgi veriyordu: "Ina da terd sieglo da Hamperor Hamgousternos coming tru with Leeegeceons" (Az önce bir tavuğa çarpıp öldürdük). "Izz molto lot old heestory here. I know. I tall." Böylece Sinyor Bassano bizi döndüre savura "Throt İtalya"dan geçirdi. Ve aşağımızda ve bazen altımızda, üç yüz metre aşağıda mavi Tyrrhenian bizim için iştahla ağzını şapırdatıyordu.

Adam sonunda bizi sağ salim ama pelte halinde Positano'ya attı.

Positano insanı derinden yakalıyor. Oradayken sanki gerçek değilmiş gibi olan ama ayrıldıktan sonra hiç gözünün önünden gitmeyecek kadar gerçeklik kazanan bir hayal âlemi Positano. Evler denizin üstünde öyle dik bir yamaçta tutunmuş duruyor ki, içine merdivenler oyulmuş kayalık sanıyorsunuz. Dünyada çoğu ev dikine yükselir, değil mi, ama Positano'da evler yataydır. Küçücük bir koyun inanılmaz mavi ve yeşil suları kumsaldaki küçük çakıl taşlarını usulca yalıyor. Tek bir dar sokağı var Positano'nun ve o da deniz kenarına kadar inmiyor. Başka her şey merdiven. Yürüyerek bir dostunuza gidemezsiniz, ya tırmanacak ya da kayacaksınız.

Positano kadar güzel bir yer bulduğunuzda hemen her zaman önce içgüdüsel olarak onu gizlemek istersiniz. Şöyle düşünürsünüz, "Eğer anlatırsam, burası turist dolacak ve tahrip edilecek, yol geçen hanına dönecek, sonra yöre halkı da turistik olacak ve bu güzelim cennet parçası cehenneme dönecek." Positano'da buna imkân yok. Bir kere, yer yok. Positano'da yaklaşık iki bin insan yaşıyor ve yaklaşık beş yüz insanı ağırlayacak kadar da oda var. Geri kalan her yer dik kayalık. Yarı yıkılmış yüksek evlerin dışında, kullanılmayan bir santim alan göremezsiniz. Ve Positano'lular ağız birliği etmişçesine yer satmayı reddediyor.

Yine, Positano, elinde içki kadehleri, sırtında beyaz tişörtleri olan turist türüne kesinlikle cazip gelmeyecektir. Takıp takıştırmış hantal turist bayanların ellerinde kokteyl bardağıyla Positano merdivenlerini tırmanması imkânsızdır. Kadıncağız bir oğlanlar kampındaki sabun bezine döner. Bir yere gitmenin tırmanmak dışında çaresi yok. Tek başına bu, bir tür turisti, gösterişçi turisti eler. Büyük turist akını için üçüncü caydırıcı güç Positano'luların mizacıdır. Adamların hiçbir şey umurunda değil. Kendilerini bildiklerinden beri burada yaşamışlar ve değişmeye hiç mi hiç niyetli değiller. Çok şeyleri yok ama sahip olduklarının değerini biliyorlar ve fazlasını da istemiyorlar.

Biz birinci sınıf bir otele dönüştürülmüş eski bir aile evi olan, tertemiz ve serin, dışarıya açılan yemek odaları üzüm asmalarıyla örtülmüş Sirenuse'ye yerleştik. Her odanın küçük bir

balkonu var ve masmavi denize bakıyor, ileride üzerinde deniz kızlarının şarkılar söylediği adaları görüyorsunuz. Hotel Sirenuse'nin sahibi bir İtalyan soylusu, Marki Paolo Sursale aynı zamanda Positano'nun belediye başkanı. Elli yaşlarında, yakışıklı bir adam olan Marki çoğu zaman bir sünger avcısı gibi giyiniyor ve belediye başkanı olarak işini iyi yapıyor.

Positano on beş kişiden oluşan bir kasaba meclisi seçiyor. Sonra bu meclis kendi içinden birini belediye başkanı olarak seçiyor. Positano halkı hemen her zaman politik olarak kralcı bir adama oy veriyor. Bu genellikle bütün Güney İtalya için doğru ama Positano için kesinlikle doğru. Balıkçılar, ayakkabıcılar, marangozlar ve kamyon şoförleri bir kraldan, özellikle de Savoy Sarayı'na mensup bir kraldan yana. Mevcut belediye başkanı seçildiğinde de bu böyleydi. Marki Paolo Sursale seçildi çünkü o kasabanın tek komünistiydi. Onu bu kralcı seçmen kitlesinden ayıran tek özelliği buydu. Sursale'nin atalarından biri 1571'de, Müslüman güçlerin sonunda mağlup edildiği ve Avrupa'da Hıristiyan kontrolünün sağlandığı Lepanto Savaşı'nda bir kalyonun komutanıydı. Bana neden komünist olduğunu anlatmadı ama 1947'de öfke nedeniyle değil, bir tür tiksinti sonucu partiden ayrıldığını söyledi. Kasaba halkı onun bu farklılığının silinmesine biraz üzülmüştü ama buna rağmen onu yeniden seçtiler.

Positano belediye başkanı bir arkeolog, bir filozof ve bir yönetici. Positano'da düzeni sağlamak için bir tek polis memuru var, ona da pek iş düşmüyor. Başkan, "Neredeyse bütün Positano'lular birbiriyle akraba. Bir sorun çıktığında, bu aile içinde bir kavga gibi görülür ve ben asla aile içi kavgalara karışmanın doğru olduğunu düşünmedim" diyor. Başkan ayağında terlikler, üzerinde eski bir şort ve bir tişörtle kasabada aşağı yukarı dolaşıyor. İster denize tepeden bakan bir kayanın üzerinde otururken, ister bir barın kenarına tutunurken, isterse denizde yüzerken ya da kumsalda uzanırken olsun, başkan neredeyse kararlar orada alınır. Belediye binasında çok az iş görülür. Polis gücünün o kadar boş vakti vardır ki, fazladan para kazanmak için garip işler yapar.

Positano'nun zengin, uzun ve biraz da çılgın bir tarihi vardır. Ama bir şey kesindir, bu tarih uzun bir zamanda yazılmıştır. Roma'da seveni kalmadığı için İmparator Tiberius Capri'ye taşındığında, kimseye güvenmiyordu. İnsanların onu zehirlemeye çalıştığını düşünüyordu ve muhtemelen haklıydı. Ülkenin kendisine ait kısmında yetişmiş buğdaydan yapılan ekmekleri yemiyordu. Kalyonu Positano kıyılarına kadar uzanıyor ve hâlâ dağ tarafında sapasağlam ayakta duran bir değirmenden un alıyordu. Değirmen kuşkusuz korundu ve yenilendi ama bugün bile Positano'luların ununu öğütüyor.

Bu küçük kasaba, dokuzuncu, onuncu ve on birinci yüzyıllarda Amalfi Cumhuriyeti'nin bir parçası olarak, denizcilerin haklarını belirlemesiyle bilinen ilk denizcilik yasasının hazırlanmasına yardım etti. Onuncu yüzyılda, Venedik'le yarışan, dünyanın en önemli ticaret kentlerinden biriydi. Limanı olmadığından, büyük kalyonlar kasaba halkının kas gücüyle kumsala çekiliyordu.

Çoğu İtalyan kasabası gibi Positano'nun mucizevi bir tablosu var. Bu Bizans döneminden kalma bir Bakire Meryem tablosu. Uzun yıllar önce, Arap korsanlar kasabayı talan etmiş ve tabloyu alıp götürmüş. Ama korsanlar denize açılır açılmaz bir görüntü hepsini öyle bir taşa çevirmiş ki, hemen tabloyu geri getirmişler. Her yıl 15 Ağustos'ta bu olayın anısına büyük bir şenlik, şamata yapılır, biraz kan dökülür. Gece yarısı yarı çıplak korsanlar, zırhlara bürünmüş tepeden tırnağa silahlı Positano'lu erkekler tarafından korunan, kasabaya saldırır. Bu kapışmaların bazıları gayet ciddi olur. Sonra korsanlar kiliseye girer ve gecenin karanlığında kutsal resmi dışarı çıkarır. Derken, büyük an gelir. Korsanlar karanlıkta kaybolur kaybolmaz gökyüzünde bir meleğin ışıklar içindeki görüntüsü geceyi aydınlatır. Şimdilerde bu mucizenin sponsoru General Mark Clark. Kasabaya Hava Kuvvetleri'nin ihtiyaç duymadığı bir balonu hediye etmiş. Çok geçmeden korsanlar kayıklarıyla geri döner ve resmi kilisedeki yerine koyar. Herkes yürüyüşe katılır, şarkılar söyler ve eğlenmeye başlar.

On altıncı ve on yedinci yüzyıllarda Positano çok zengin-

leşiyordu. Gemileri her yere gidiyordu; Orta ve Yakındoğu'yla ticaret yapılıyor, baharat, ipek ve Batı'nın ihtiyaç duyduğu şeyler getiriliyordu. O yıllarda arkalarını dağa yaslayan geniş ve güzel barok evler inşa edilmiş ve dünyanın çeşitli yerlerinden getirilen ganimetlerle süslenmişti. Yaklaşık yüz yıl önce kasaba bir trajedi yaşadı. Buharlı gemiler okyanusların altını üstüne getirmeye başladı. Positano rekabet edemezdi; yıldan yıla kasaba yoksullaştı ve umudunu yitirdi. O tarihe kadar sekiz bin kişilik nüfusu vardı kasabanın. 1860 ile 1870 yılları arasında altı bin kişi Amerika'ya göç etti ve büyük evler boşaldı. Bu evlerin duvarları çatladı, boyaları döküldü ve tavanları çöktü. O günden beri nüfus iki bini hiç geçmedi.

On yıl önce Positano'ya bir Müslüman gelmiş, kasabayı sevmiş ve yerleşmiş. Bir süre kendi geçimini sağlayabilen adam zamanla nesi var nesi yoksa kaybetmiş ama kasabayı terk etmemiş. Kasaba bakıyormuş adama. Nasıl belediye başkanı kasabanın tek komünistiyle bu adam da tek Müslümanıymış. Halk, adamın buraya ait olduğunu düşünüyormuş. Bir gün adam ölmüş ve tek arzusunun ayakları Mekke yönünde gömülmek olduğunu biliyorlarmış. Ve Positano'lular bunu yapmış. Aradan dört yıl geçtikten sonra, meraklının biri bir şey keşfeder. Ölçüp biçtikten sonra Müslüman'ın ya yanlış pusulaya bakılarak gömüldüğünü ya da haritanın yanlış olduğunu söyler. Adamın yönü 28 derece kaymıştır. Bu, deniz kurdu olarak bilinen bir kasabaya hakarettir. Bütün kasaba toplanır, Müslüman'ı mezarından çıkarır, yeni doğrultuya göre mezar kazılır ve adam yeniden gömülür.

Positano'da endüstri denebilecek çok şey yok. Geceleri balıkçı tekneleri güvertelerinde güçlü ışıklarla denize açılıyor. Bütün gece balıkçılar hamsi ve mürekkepbalığı yakalıyor; teknelerin ışıkları kıyıdan seçilebiliyor. Ama balıkçılıkta, Positano'nun bir rakibi var, beş mil ileride küçük bir kasaba olan Praiano. Rekabet öylesine güçlü ki, bir avlanma kuralı belirlenmiş. Bir balık sürüsü göründüğünde, tekneler bir yarışa tutuşuyor. Sürüye ilk yetişen tekne ağlarını atarak sürünün çevresini sarıyor. Bu arada öteki kasabanın tekneleri

sürü için yarışmaktadır. Eğer ilk tekne ötekiler yetişmeden daireyi tamamlamışsa, sürü ona ait oluyor. Değilse, yakalananlar iki kasaba arasında paylaştırılıyor.

Kıyıda küçük çaplı ayakkabı imalatı, marangozluk işleri, biraz oymacılık ve zanaatkârlık yapılıyor. Turistleri bir endüstri olarak görmek zor çünkü yeteri kadar turist yok ortalıkta. Ama yine de turistler kasabalıların bir parça lüks şeyler almasını sağlıyor.

Yukarıda, dağın eteklerindeki manastır denize tepeden bakıyor, burada küçük kızlara rahibeler oya ve dantel işleme, kumaş süsleme ve boyama öğretiyor. Kızlar yaptıkları işleri satıyor ve okul harçlıklarını çıkarıyor. Yüzlerce bobinle çalışan küçük kızların durmamacasına işleyen parmakları insanın başını döndürüyor ve çocuklar bu mahir parmakların büyüsünün farkında bile olmaksızın bir yandan çalışırken bir yandan da bize bakıp gülüyor ve konuşuyorlar. Bazı işler inanılmaz bir güzellikte. Bir örümcek ağı gibi örülmüş büyük bir masa örtüsü gördük ki, düşünmesi bile zor. Bu elli kızın bir senede yaptığı bir işmiş.

Bir sürü yazar yazmak üzere Positano'ya gitmiş. Bunların bazıları Amerikalı, bazıları ise Britanyalı. Bu küçük kasabada hiçbir şey düşüncenizi dağıtmıyor, yeter ki düşünceniz olsun. Bu münzevilerden biri de şimdi ABD Dışişleri Bakanlığı için çalışan ve Vatikan'ın tarihi üzerine uzun ve titiz bir çalışma olan *Papacy*'nin yazarı John McKnight'tı.

O ve karısı kasabanın güney ucunda, tam denizin üstünde bahçeli küçük bir evde bir sene yaşamış. McKnight ailesi Kuzey Carolina'dan gelmiş ve Positano'ya Chapel Hill'e yerleştiği gibi yerleşmiş ve kasabanın hayatına karışmış. Sonra zaman geçmiş ve Şükran Günü yaklaşmış.

Dışarıda uzun yıllar yaşamış bir Amerikalı her şeyi tamamen unutmuş olabilir ama Noel, Dört Temmuz ya da Şükran Günü yaklaştıkça içinde bir şeyler kıpırdanmaya başlar ve kendini bir şeyler yapmaya mecbur hisseder.

Johnny ve Liz McKnight akıcı İtalyanca konuşuyor ve okuyor, İtalyan gibi yiyip İtalyan gibi yaşıyorlar. Ama Şükran

Günü Positano'ya yaklaştıkça, McKnight'lar kızılcık soslu kızarmış hindi, meyveli pasta ve buzlu, naneli şurup hayali görmeye başlamış. Geceleri rüyalarına giriyormuş bunlar, başka bir şey düşünmez olmuşlar.

Hindi bir otobüsün tepesinde bir kafeste getirilmiş. İyi, güçlü ama biraz histerik bir hindiymiş bu ve bir hafta boyunca, sinirleri yatışıp normale dönünceye kadar kendisi için bahçede ayrılan çitli bölmede kabarmış, bağırıp çağırmış.

Johnny Kuzey Carolina'da yaşayan dedesinden bir parça bir şeyler kapmış. Dedesine göre, şiddetli ölüm, ister bir insan ister bir hindi olsun, sinirleri altüst eden ve moral bozucu bir deneyimdir. Kaslar muhtemelen gerilecek ve bazı istenmeyen özsular sisteme karışacaktır. Dedesi bunun insan tadını nasıl etkilediğini bilmiyor ama hindinin tadını nasıl bozduğunu biliyormuş, hindi eti o zaman biraz sert, tadı da ekşiye kaçıyormuş. Bunu önlemenin bir yolu varmış. Eğer infazdan iki saat önce, hindiye birkaç duble iyi konyak verilirse, sinirleri yatışırmış, hindinin zihni açık ve sağlıklı olur ve mutlu bir biçimde, hatta şükran duyarak canını teslim edermiş. Bu yapıldığında, korkunun ve şokun verdiği acı tat yerine ette konyağın nefis lezzeti olurmuş.

Johnny Kuzey Carolina'daki âdeti yerine getirmeye karar verir. Ama sonra konyak olmadığını fark eder, tek sahip olduğu alkollü içecek bir şişe Grand Marnier'dir. Bu konyaktan daha iyi diye düşünür. Hindiye rahatlık vermekle kalmayacak etine de portakal tadı katacaktır.

Hindi önce bu fikre karşı çıkar. Ama uzun uğraşlar sonucu Johnny onu yakalayıp sıkıca koltuğunun altına alır ve gagasını açık tutarken Liz de kuşun boğazından aşağıya dört ya da beş damla Grand Marnier boca eder. Önce hindi biraz aksırıp tıksırır ama bir iki saniye içinde başı düşer, gözlerine tatlı ama hınzırca bakışlar oturur ve hayvan kafasının içinden geçenleri yansıtırcasına başını usulca sallamaya başlar. Johnny hayvanı nazikçe çitli bölmeye bırakır. Bir parça kabarır hindi ama sonra rahatça yatıp uykuya dalar.

Johnny , "Bunu onun iyiliği için, iyi uyusun diye yaptım"

diye düşünüyordu. "Nasıl olsa ne olup bittiğini bilmeyecek." Ve buzdolabını açarak naneli şurubun nasıl olduğuna baktı. İyiydi. Birlikte bahçeye çıktılar ve Liz Şükran duası yaptı.

Ne olup bittiğini bilmeyen birileri varsa, McKnight'lardı. Sadece naralar duymuşlardı. Johnny hindinin kötü bir düş gördüğünü düşündü. Oysa hindi bir sıçrayışta çitin üzerinden aşmış ve zafer çığlıkları atarak denize uçmuştu.

Şimdi Amalfi sahilindeki denizcilik yasalarına dönelim. Positano ve rakibi Praiano kasabalarının tepelerinde gözcüler her an tetikte beklerler. Bunlar yalnızca denizde balık sürülerini gözlemekle kalmaz, denizin armağan edebileceği her türlü ganimetin de yolunu gözlerler. Bu gözcüler McKnight'ların kaçak hindisinin denize uçtuğunu, kıyıdan iki mil açığa konduğunu da görmüştür.

Positano ve Praiano'dan tekneler hiç vakit geçirmeden yola çıkarlar. Yarış başlar ve iki taraf da aynı anda hedefe varır. Ama ne yazık ki, hindi boğulmuştur. Balıkçılar hindiyi itinayla alıp dönerler ve kendi aralarında usulca bunun buluntu mahkemesine konu olup olmayacağını tartışırlar. Hindinin kesinlikle sahipsiz olduğuna karar verirler. Johnny McKnight Grand Marnier şişesinde kalan alkolle sorunu kolayca çözer.

O gün hindiyi pişirirler ve akşam yemeğinde masaya getirirler. Ve söylediklerine göre, fazladan bir tutam adaçayı kattıkları halde deniz suyunun tadı tam olarak gitmemiştir.

Floransa: Kulenin Patlaması

Paskalya haftası Floransa'da çok önemsenir. Şimdi bitti ve geriye garip, egzotik bir anı kaldı. Burada her şey geçmişin havasını solur, hem de genel olarak geçmişin değil, Floransa'nın kendi geçmişinin; dolayısıyla o geçmiş gerçekte şimdinin bir parçasıdır. Tarih toprağın altındaki su gibi fışkırır her yerden; ortaçağ bugüne karışmıştır.

Bütün hafta eski kiliselerde neredeyse hiç ara vermeksizin ayin yapılıyordu. Renklerin büyüsüne kapılıp bir kiliseden diğerine gidiyorduk; ilahiler söyleyen büyük korolar, rahiplerin muhteşem giysileri, şehrin ortaçağ havası ve beyaz elbiseler içindeki melek sesli, sokak çocuğu yüzlü binlerce çocuk; ve müzik, Gregoryen ilahiler sanki uzun gotik sütunlara sarılarak yükseliyor ve kubbeden aşağıya salkım salkım dökülüyordu. Bu insanın aklını başından alan bir deneyimdir.

Bu hafta armağan verme haftasıydı; küçük, inceden inceye düşünülmüş armağanlar, altın renkli ambalaj kâğıdına sarılı yumurta şeklindeki çikolatalarla dolu sepetler ve çiçekler. Elimizde küçük bir hediye paketi olmadan bir yere gittiğimizi hatırlamıyorum; işlemeli bir mendil ya da bir çiçek saksısı. Ve dairemiz dostlarımızın bize aldığı hediye paketlerinden geçilmiyordu. Bu hoş, ince bir töre.

Her Floransalının bildiği gibi haftanın en önemli anı Scopio del Carro'dur, yani arabanın patlaması. Önceden hiç görmemiştim. Bir zamanlar Paskalya öncesindeki cumartesi günü öğle saatlerinde yapılıyormuş ama şimdi akşam saat dokuzda oluyor ve çevre halkı bunu görmek için kilometrelerce uzaktan geliyor.

Akşam yedi dolaylarında carro, tekerlekler üzerinde ilerleyen devasa bir ağaç kule, dışarı çıkarılır. Yaklaşık üç adam boyundaki kulenin üzerine boyayla haçlar ve silahlar yapılmıştır ve en tepesinde altın renkli dört yunusun kuyrukları üzerinde duran altın bir taç vardır.

Ayrıca bu kule havai fişeklerle de donatılmıştır. Araba boynuzları ve sağrıları altın rengine boyanmış ve başlarına çiçekten taçlar geçirilmiş bembeyaz dört öküz tarafından çekilerek sokaklarda dolaştırılır. Binlerce insan Arnolfo ve Brunelleschi'nin büyük katedraliyle yakınındaki kubbeli türbe arasındaki meydana kadar tekerlekli kulenin peşinden gelir.

Carro'ya ortaçağdan kalma silahlar ve giysiler kuşanmış bir grup erkek eşlik eder, üstlerinde parlayan çelik zırhlı göğüslükler, başlıklar ve eski Floransa'nın kırmızı beyaz pelerinleri vardır. Muhafız bölüğünün kılıçları ve uzun, çelik uçlu mızrakları göz alıcıdır.

Meydana gelindiğinde, öküzlerin boyunduruğu çözülür ve kuleye bir ip bağlanır; bu iple araba katedralin açık kapısından içeri, yüksek sunağın önüne çekilir. Burada hayal edemeyeceğiniz türden yapma bir güvercin, –fırlatma sistemi olan bir güvercin– ipten sarkar.

Bu arada meydan insanlarla dolmuştur, öyle bir dolmuştur ki, iğne atsan yere düşmez. Biz bunu meydana bakan bir pencereden seyrediyorduk ve insanların kuvvetli bir rüzgârda savrulan buğday başakları gibi dalgalandıklarını gördük. Katedral de ağzına kadar doludur ve sokaklar göz alabildiğinde insan kaynamaktadır, mutlu ve heyecanlı insanlar.

Katedralin içinde ayin devam ediyor, saat dokuzdaki en coşkulu an yaklaşıyordu. Derken, kardinal antik bir meşaleden kutsal ateşi aldı ve güvercinin fitilini ateşledi.

Aslında, güvercin bir tür roketti. İp boyunca duman ve kıvılcımlar ilerledi, büyük kapıları geçti ve kuleye ulaştı ve nihayet en üstteki büyük çarkıfeleği tutuşturana kadar havai fişekler patlamaya başladı. Büyük çark renkli ışıklara boğulurken kalabalık çığlıklar atıyordu.

Eğer her şey yolunda giderse, güvercin kuleye çarpacak ve

ikinci bir patlamayla sunağa geri fırlayacaktır. Tam isabet sağlanmışsa, o yıl bol ürün alınacak demektir. Aksi halde, herkes her şeyi unutur. Bu sefer güvercinimiz başaramadı ama ürün şimdilik çok iyi görünüyor.

Kule havai fişeklerle patlarken, katedralde de müzik patlıyordu; bin ses birden coşkulu bir sesle Gloria in Excelsis'i söylüyordu. Bu, yalnızca Floransa'da görebileceğiniz, heyecanlı ve güzel bir törendir.

Bütün bu tür kutlamalarda olduğu gibi, bunun da arkasında bir hikâye, bir destan, bir tarih –hangisini isterseniz seçin– vardır. Ve hikâye de şudur:

Birinci Haçlı Seferi sırasında, Floransa'nın en büyük ve en soylu evlerinden biri Pazzi ailesine aitti. Bu ailenin bir üyesi, Pazzolino Pazzi Floransa kuvvetlerine seferde önderlik ediyordu ve Kudüs surlarına Haçlı bayrağı ilk diken oydu.

Pazzi Kutsal Mezar'dan üç parça çakmak taşıyla ödüllendirildi ve aile sancağına beş haç ekleme hakkı kazandı. Floransa'ya dönüşte, büyük bir törenle karşılandı ve ailesine şehrin bütün soba ve mumlarına yeni kutsal Paskalya ateşi dağıtma onuru verildi.

Yeni ateş Kutsal Mezar'dan alınan üç çakmak taşının çakılmasıyla yakılıyordu ve hâlâ yakılıyor. Pazzi ailesi, üzerine silahlarını ve tacını astığı boyalı bir kule inşa etti ve bakımını üstlendi. Bütün bunlar aileye büyük bir onur kazandırmıştı, ta ki Lorenzo di Medici'yle aralarında politik sorunlar patlak verene kadar.

O zamanlar politik soruna suikast de dahildi ve Pazzi hem güç gösterisini hem de ayrıcalıklarını kaybetmişti, ailesinden çok kişi de canından olmuştu. Ama bugün bile, ailenin silahları bu patlayan kulede asılı duruyor. Bu ilk başta yapılan kule değil elbette. Arada yanan yıkılan birçok kule yapılmış ve biri sokakta patlamış, birçok insanın da ölümüne neden olmuş. Şimdiki kule 1725 yılında yapılmış ki, bu ülke için bu tarih daha dün gibi kabul ediliyor.

Bu hikâyeyi seviyorum ve inanmak istiyorum. Her şeyi didikleyen tarihçilerin, Pazzolino Pazzi'nin Birinci Haçlı Sefe-

ri'nden yüz yıl önce öldüğü ve Kutsal Mezar'ın içinde çakmak taşı bulunmayan bir kalker tabakası olduğu yolundaki anlatımlarına kulak asma niyetinde değilim.

Hatta bu tarihçiler, Paskalya'da kutsal ateşin yeniden yakılmasının doğrudan doğruya Romalılardan kalma bir gelenek olan, Vesta Rahibeleri Tapınağı'ndan alınan ateşin yeniden yakılması töreninden çalınma olduğunu bile yazıyor. Ama benim için, arabanın patlaması saf, canlı ve hareketli bir gösteridir. O kadar.

İrlanda'ya Dönüyorum

Yaz aylarında İtalya'nın, Almanya'nın, İngiltere'nin ve İrlanda'nın uyuyan küçük köylerinde, yerli halktan birinin soyundan gelen biri kültürünün kaynağını keşfetmek için geri döndüğünde, bir tür endişe yaratıyor olmalı. İrlanda'da bunun başka ülkelerden daha çok yaşandığını sanıyorum. Her İrlandalı, yani İrlandalı kanı taşıyan herkes, er ya da geç atalarının topraklarına kutsal bir geziye çıkar. Burada küçük kulübeleri ya da evcikleri ziyaret eder, hayret ve sevinçten çığlıklar atar, yosunlu kayalara dokunur, tam anlamıyla antika mobilyalar karşısında dili tutulur ve çiftlik hayvanlarının aileyle birlikte yaşamasına hayran olur.

Ona yer verseniz bile burada yaşamayacaktır. Ve yerel halk kendilerinde hiçbir tuhaflık olmadığını, son derece normal olduklarını düşünür. Onlara göre, konuşması garip yankı yapan, Amerikalıdır; özellikle Amerikalıların hep yaptıkları gibi nostaljik bir havaya girdiğinde. Yerliler kutsal toprakları ziyarete gelenlerin çılgın olduğunu düşünüyor olmalı.

Ben de bu tür bir ziyaret yaptım. Ben yarım kan İrlandalıyım ve kanımın diğer yarısı Alman ve Massachusetts İngilizlerinin kanıyla karışmıştır. Ama İrlanda kanı karışmaz, soyaçekim çok güçlüdür.

Ailemin fertlerinin İrlanda'yı yeşil bir cennet köşesi, kahramanlar yurdu olarak düşündüklerini, orada altın insanların topraktan fışkırdığını sandıklarını tahmin ediyorum. Annemin böyle şeyler anlattığını hatırlamıyorum ama bende İrlanda hakkında hoş bir izlenim yaratmış olmalı. Bu Kutsal Ada'dan sadece krallar ve kahramanlar çıkardı ve pa-

rıltılı piramidin en tepesinde bizim sülale, Hamilton'lar otururdu.

Bu kutsal adı taşıyarak bu kutsal topraklardan gelen büyükbabam gerçekten de büyük bir adamdı, tatlı dilli ve güler yüzlü biriydi. Ben daha küçük bir çocukken ölmüştü ama onunla ilgili o kadar çok şey hatırlamam ilginçtir. Yine İrlandalı küçük karısının King City, Kaliforniya'nın sırtını dayadığı tepelerde cinlere süt verdiği, ve sefil bir komşu sütü kedilerin içtiğini ima edince alev saçan kızgın bakışlarıyla adamın burnunu yaktığı anlatılıyordu.

Neyse, biz yarı-İrlandalı oluşumuz yüzünden de hep iyi şeyler dinleyerek büyüdük. Geriye, İrlanda'ya çok az kişi dönmüş, öyle akın falan olmamıştı. Dedem hiçbir zaman doğduğu topraklara yeniden gitmedi. Bunu yapan yalnızca iki akraba tanıyorum. Biri Kaliforniya Yüksek Mahkemesi'nde yargıç olan annemin bir kuzeniydi. Bu adam, bence, asıl olarak Amerikalı hısımlarının ne kadar önemli bir şahsiyet olduğunu İrlandalılara gösterip, onları etkilemek için gitmişti. Havasını söndürmüş olmalılar ki, bu ziyaretinden nadiren bahseder.

Sonra, dayılarımdan biri bu ziyareti gerçekleştirdi. Anlattığına göre, çok duygulanmış ve ziyaret boyunca hep ağlamıştı. Ayrıca, ailenin kökünün kurumak üzere olduğunu da söyledi; büyükbabamın erkek kardeşinin çocukları olan iki kız ve bir erkek kardeşin –Katherine, Elizabeth ve Thomas– üçü de çok yaşlı ve bekârdı. "Yeni ev"de yaşıyorlardı, eski ev birkaç yüz yıl önce yanmış.

Dayım döndükten sonra, ara sıra Elizabeth'ten mektup alıyorduk. Kadın ince, zarif bir el yazısıyla yazmıştı ve on sekizinci yüzyıl yazarlarını anımsatan İngilizcesi olağanüstü süslüydü. Bizde çok iyi bir izlenim bırakmıştı; biz zaten ahmak ya da okuryazar olmayan bir İrlandalının olabileceğine inanmıyorduk, en azından İrlanda'da. Bu ülkede bu türden çok İrlandalı vardı ama belki de biz onların burada yozlaştığını düşünüyorduk.

Bu ziyareti yıllar önce yapmış olmam gerekirdi, ama ol-

madı. Savaş süresince, çeşitli İrlanda havaalanlarına indim ve o zamanlar gidebilirdim ama dedemin doğduğu yerlere yaklaştığım her seferinde tuhaf, güçlü bir tedirginlik kaplıyordu içimi.

Geçen yaz, nihayet, karım ve ben oraya gittik.

Yeşildi, tamam, ama İskoçya da yeşil. Farklı bir yeşilmiş gibi geldi bana ama iki yeşili bir renk testine tutacak halim de yoktu. Belfast'tan Londonderry'ye geçmek üzere bir otomobil kiraladık; bu otomobilin sahibini bile hasetten çatlatan bir hovardalıktı doğrusu. Araba bir Rolls-Royce'tu ve Stonehenge'den biraz daha genç, biraz daha iyi durumdaydı ama çevresine tepeden bakan bir kibarlığı da yok değildi. İrlanda'da yaz almış başını gidiyordu ve buğday tarlalarında altın başaklar yerlere eğiliyordu, hasat vakti gelmişti.

Yolculuğu tamamlayıp Derry'ye geldik. Derry dışarıdan gelen için haşin ve soğuk yüzlü bir şehirdir. Karanlık, köşeli binalar, ıssız sokaklarıyla şehir bir şeyleri bekler gibidir. Sanki County Derry'nin yemyeşil otlaklarına ve Lough Foyle'a kadar uzanan Donegal'in sevimli tepelerine karşı bir protesto gibi durur.

Kendi karanlığına boğulmuş kasvetli otelde bir ev sıcaklığını bulmak imkânsızdı. Resepsiyondaki kız, tavlamak için her numarayı çekmemize rağmen, ne güldü ne de tatlı bir çift laf etti. Barda neşeden eser yoktu. Biz bir içki içmek için içeri girmeden önce ya da biz çıktıktan sonra burada insanların gülüp gülmediğini bilmiyorum ama bizimle bunu paylaşan çıkmadı ve kurallar perdesi yüzümüze çarptı.

Odamıza içki mi istedik? Yasak. Yemek odasına iki dakika geç mi kaldık? Yemek saatleri dışında servis yapmak yasak. Öyleyse, bir Londra gazetesi. Hepsi alındı. Şehrin üzerine çöken sessizlik gibi insanlar da sessizliğe gömülmüştü ve gözlerinizi indirdiğinizde bakışların sizi tepeden tırnağa süzdüğü, kaldırdığınızda ise yere kaydığı hissine kapılmaktan kendinizi alamazdınız. Biz yabancılardık.

Bavulları taşıyan görevli –aceleyle söylediğine göre, gerçek görevli o değildi, gerçek görevli izine çıkmıştı– ertesi gün

bizi gideceğimiz yere götürmesi için, bölgeyi bilen bir şoför getireceğini söyledi.

Bu gerçek-görevli-olmayan bize nazik davrandı doğrusu. Giyeceklerimizi ütüleyemeyeceği için üzgündü; ütü saati geçmişti. Bize içecek bir şeyler getirmek istiyordu. Eline sıkıştırılan bahşişe üzgün gözlerle bakıyordu. Deneyecekti.

Bir süre sonra geri geldi. İçki dolabı kilitliydi ve anahtar yöneticideydi ve yönetici gitmişti. Bir sandviç? Mutfak kapalıydı. Anahtar kimdeydi, Allah bilir. Sabahleyin bir *London Times* gazetesi? Hepsi sipariş üzerine geliyordu ve yeni bir sipariş vermek için çok geçti. Sanki bahşişi geri vermek istermiş gibi baktı yüzümüze; gençti, kara, hüzünlü gözleri vardı. Birden kendimi ona sorular sorarken buldum.

"Girişteki bayan hiç gülmez mi?" dedim.

"Nadiren" dedi.

"Burada hiçbir kural çiğnenmez mi?" dedim.

"Anlamadım" dedi.

"Bak" dedim, "benim ailem buralarda bir yerden göç etmiş. Onlar yasalara saygılı insanlardı ama yasadışı bir damarları da vardı. Annem de bir restorana girdiğinde tabağına çok fazla ketçap doldurup onu ekmekle yiyenlerdendi.

"Ketçap ne?" diye sordu.

"Dayılarımdan birinin üniversite öğrencisiyken tavuk çalmaktan dolayı başı belaya girdi. Diğer bir dayım içi öldürme isteğiyle dolu olduğu için zorla silahsızlandırıldı ve ben, kendim..."

Durdum çünkü gerçek-görevli-olmayan çaresiz gözlerle bana bakıyor, söylediklerimden bir anlam çıkarmaya çalışıyordu. Sesim bir şaşkınlık duvarına çarpıyordu.

"Söylemek istediğim şey şu" dedim. "Bu asi adada üç nesil içinde yasadışılık diye bir şey kalmadı mı yani?"

"Efendim?" dedi.

"Demek istiyorum ki, eğer eline tutarlarının üzerinde –iki katı diyelim– bir para tutuştursam ve senden bir şişe viski, bir ekmek ve sosis almanı istesem, bunları sana satacak bir yasa tanımaz bulabilir misin?"

"Kurallar çok kesindir" dedi. "Üzgünüm. Keşke size yardım edebilsem."

Kalbimi kırmıştı.

"Ben gerçek görevli değilim" dedi. "İyi geceler, efendim, üzgünüm."

Camın kenarına oturduk ve haşin yüzlü taş binaların ve küçük, kapalı dükkânların sıralandığı caddeyi seyre daldık. Cadde terk edilmişti ve biz de terk edilmişlik duygusuna kapıldık. Karıma atalarımın ne kadar yürekli ve açık, ne kadar şehvetli, nazik ve güleç insanlar olduklarını anlatmıştım. Bir kısmı yalandı; sanırım, öyle söylemek zorundaydım. Hafta içi olduğu ve güneş tepesinde parladığında bile karalar bağlayan şehrin üzerine bir de pazar karanlığı çökmüştü.

Şimdi tedirginliğim on kat artmıştı ve kutsal topraklar ziyaretinden vazgeçmeyi, çekip gitmeyi ve her şeyi unutmayı istedim çünkü gerçeklik bana miras kalmış her anıyı kirletiyordu; kendi kendime eğer eski insanlar buradan gitmişlerse, demek ki iyi bir nedenleri vardı demeye başladım.

Bornozumu sırtıma geçirip banyoya giden uzun, ıssız ve yeşil halı döşenmiş yolu tuttum. Koridor üzerindeki başka bir odadan elinde bir süpürge ve uzun saplı bir faraş olan yaşlı bir kadın çıktı. Ona iyi akşamlar dedim, kadının kırışık yüzünde ıssız koridorun karanlık köşelerini aydınlatan bir gülücük parladı.

"İyi akşamlar, efendim" dedi.

Kadının önünde durdum çünkü bu daha önce hiç duymadığım bir ses tonuydu. "Biliyorum, evvelden sordum, ütüler kilitlenmiş" dedim, "ama siz bir ütü çalıp pantolonumdaki kırışıklıkları alabilir misiniz?"

"Hangi oda?" dedi kadın ve ekledi: "Ütülenmiş pantolon giyeceksiniz yarın."

Cephe hattı yarılmıştı. Bir saat içinde kadın pantolonumu geri getirdi, buharı hâlâ üzerindeydi, bağışlanmak için yalvarmasına rağmen bahşişini eline zorla tutuşturdum. Onun sayesinde rahat bir uyku uyuduk.

Sabahleyin şoförümüz, gideceğimiz yerleri bilen bir şoförümüz hazır bekliyordu; eski bir şapka giymiş, bize yemin billah ederek bu dağların her karışını avcunun içi gibi bildiğini anlatan havalı biriydi. Arabası öyle külüstürdü ki, giderken ahlayıp pufluyor, mavi, boğucu bir duman çıkarıyor, her yanı dökülüyordu. Mulkeraugh denen bir yer arıyorduk. İstediğiniz kadar farklı biçimlerde telaffuz edin, haritada böyle bir yer bulamazdınız. Yarım yamalak hatırladığım kadarıyla, Limavady yakınlarında olan Ballykelly yakınlarında bir yerdi ve Mulkeraugh'tan baktığınızda karşı kıyıda Donegal tepelerini görebilirdiniz.

Londonderry'den beri, on sekiz millik yol boyunca gacırtılar arasında ve duman yutarak, toprak damlı kulübeleri ve toplanmayı bekleyen siyah keten demetlerinin yattığı çitlerle çevrili küçük tarlaları geride bıraktık. Kırsal bölge canlı ve sevimliydi ve şehrin karanlık havasından kurtulmuştuk. Uzaktaki Donegal tepeleri suyun karşısında güneşte parlıyordu.

Orada olduğunu bildiğimiz Ballykelly'ye doğru gidiyorduk ama Limavady'de bizi geri çevirdiler. Herhalde ben Ballykelly'yi bir kasaba sanmışım, değilmiş meğer; Teksas'ta yolun genişlediği yer dedikleri türden bir yermiş. İki kilise hariç, geçtiğimiz, etrafında evlerin sıralandığı yoldan farklı değildi burası. Kiliselerin birinin kapısında yaşlı bir adam dikiliyordu. "Mulkeraugh mu?" dedi, "Soldan ikinci yola sapın, çeyrek mil ilerde."

"Hamilton'lardan kimseyi tanıyor musunuz?" diye sordum.

"Hepsi öldüler" dedi adam. "Bayan Elizabeth iki yıl önce öldü. Ama tepenin üzerinde kuzeni Bay Richey'i bulabilirsiniz."

Mulkeraugh bir yerleşim yeri falan değildi. Bir tepe ve çevresinde üç ya da dört çiftlik vardı. Bay Richey kapıya çıktı, sanki bizim sülaleden biri gibi görünüyordu; pembe yanaklar, açık mavi, çakmak çakmak gözler.

"Hamilton'ın yeri satıldı, yok pahasına. Limavady'deki avukatın bürosundan bu konu hakkında bilgi alabilirsiniz" dedi.

"Ben Samuel'in torunuyum, uzun yıllar önce buraları terk etmiş" dedim.

"Duydum, bir erkek kardeşi varmış" dedi adam, "Amerika'ya gitmiş. Ama onun adı Joseph değil miydi?"

Her yerde aynı soruyla karşılaşıyordum; büyükbabam hiç yaşamamıştı. İrlanda'ysa sözü edilen ülke, Samuel Hamilton diye biri yaşamamıştı. Neden hatırlayamıyorlar ki? Kültür ağacımızın kökleri yokmuş meğer. Belki de bilinçdışında bunu biliyordum ve o nedenle buralara gelmekte tereddüt ediyordum. Büyükbabamın kardeşi, evet öyle biri vardı ama bu farklıydı. Onun çocukları da vardı, onlar da farklıydı. Ve onların toprakları da vardı, bu da farklıydı. Ve ne kadar bakımlıydı bu yerler ve satıldığında ne kadar para getirmişti. Bunlar yakın tarihe ait şeylerdi; büyükbabam gibi eski, çok eski bir olguyu kim hatırlayabilirdi ki?

Herkes büyükbabamın kardeşinin üç çocuğunu, Bayan Katherine, Bayan Elizabeth ve Bay Tom'u tanıyor. İyi bir çiftlikleri varmış, yaklaşık iki yüz dönüm, bir de iki katlı güzel bir evleri. Bu kişiler hiç evlenmemiş, iki erkek ve bir kadın, neden acaba? Varlıklı ve iyi eğitimli insanlarmış ve çoğu kişiden fazla toprakları varmış. Gümüş çatal bıçak takımları ve zarif ve küçük çini kahve takımları varmış; fincanlar o kadar inceymiş ki, cam gibi baktığınızda arkası görünürmüş. Ailenin yüzlerce yıldır biriktirdiği resimler, kitaplar, plaklar ve mobilyalar yüzünden bütün bölgede herkes onları kıskanırmış. Ama onlar hiç evlenmemiş. Hepsi iyi tanınıyor ve seviliyormuş. Birlikte yaşlanmışlar.

Bayan Katherine içlerinde en etkili olanmış; neredeyse Tommy'nin annesi gibiymiş ve o ne derse Tommy yaparmış. O söylediğinde çift sürer, o söylediğinde ekin eker ve o söylediğinde de biçermiş Tommy.

Bayan Elizabeth okuma yazmayla ilgilenirmiş ve bir gül bahçesi varmış. Zamanının büyük bir bölümünü çiçek yetiştirmeye ayırırmış. Tommy sessiz ama iyi bir insanmış ve herkes severmiş onu. Bu üçü çiftlikte yaşlanmış ve asla evlenmemiş.

Sonra, yaklaşık on iki yıl önce Bayan Katherine ölmüş.

Yönetici beyin gitmiş. Günden güne, aydan aya çiftlik dağılmış; bu öyle yavaş olmuş ki, kimsenin gözüne bile batmamış. Ne zaman çift süreceğini ve ne zaman tohum atacağını söyleyen kimsesi kalmayan Tommy toprağı ihmal etmeye başlamış, inekleri satmış ve yerine bir şey almamış. Çatı aktığında, tamir etmemiş. Tarlaları yabani otlar sarmış. Arkadaşları uyarınca, gülmüş ve toprağını koruması gerektiği konusunda onlara katıldığını söylemiş ama yönetici beyin gittiğinden ne yapacağını söyleyen kimse de yokmuş.

Komşularının söylediğine göre, Elizabeth kafasını kitaplara gömmüş, gülleriyle ilgilenmiş. O ve Tommy daha çok yakınlaşmışlar. Ve sonra, yedi yıl önce Tommy ölmüş. Ayağına çivi batmış, o hiçbir şey yapmamış çünkü ne yapması gerektiğini söyleyecek kimse yokmuş ve kan zehirlenmesinden ölmüş.

Daha sonra olanları anlatan insanlar, sanki ölmüş insanın arkasından konuşmak istemiyorlarmış gibi, isteksizdi. Bayan Elizabeth, diye anlattılar, Tommy'nin ölümünden sonra bir garip olmuş – "garip" sözcüğünü onlar kullandı. Her zamanki gibi zeki ve çalışkanmış ama şöyle şeyler oluyormuş: Bir komşuyla konuşuyormuş ve aynı zamanda uzaktaki birtakım sesleri dinliyormuş. Ve tamamen normal bir konuşmanın ortasında, "Tom üç tane fide getirecek, şuraya üç ağaç gerekiyor" dermiş.

Komşu kadınlar, neredeyse şeffaf denebilecek, küçük narin fincanlara kahve koyarken, Elizabeth, "Şimdi beni mazur görmenizi rica ediyorum, Tom geliyor ve çok yorgun olacak" diyor ve komşuları kapıya kadar geçiriyormuş.

Ve bir gece çitlerin arasındaki dar yolda yürüyen Bayan Elizabeth'in sesini duymuşlar, kardeşine sesleniyor ve ona geç olduğunu ve yemeğinin soğuduğunu söylüyormuş. O günden sonra birkaç kez geceleri görünmüş, tarlalarda kardeşini arıyormuş. Gece elbiseleri içinde ve ayakları çıplak geziyormuş ama, anlattıklarına göre, uyurgezer değilmiş, hiç uyumazmış ki. Sadece bir garipleşmiş, o kadar.

Ama deli değilmiş. Bunun dışında, herkesle gayet iyi konuşuyormuş, sadece kardeşinin öldüğüne inanmıyor, inan-

mak istemiyormuş. Ve Bayan Elizabeth bir başka garip şey, kendisinden beklenmeyen bir şey yapmış. Kendini bir davaya adamış. Var gücüyle kuzey topraklarının Eire'ye katılmasına direnen partiye katılmış. Parti için çalışmış ve bir vasiyetname bırakarak sahip olduğu her şeyin öldükten sonra Ulster'in Eire'ye katılmasına direnen partiye verilmesini istemiş ve çok geçmeden ölmüş.

Komşular, evin darmadağın edilmesine üzülmüşler. Herkes Hamilton'ların güzel şeylere sahip olduğunu biliyormuş. Mezadın yapıldığı gün yüzlerce otomobil ve fayton gelmiş ve insanlar sadece çerçeveleri için resimler almışlar. Güzelim gümüşler, ince çiniler, kitaplar gitmiş, yok fiyatına ve hepsini yabancılar almış. Çiftlik evini de yabancılar almış. Komşular buna çok üzülmüş.

Evi görmeye gittim ama görülecek bir şey kalmamıştı. Gül bahçesi yabani otlarla kaplıydı ve otların arasından yer yer gül ağaçlarının dalları kendini gösteriyordu ve üzerlerinde geçen yıldan kalma kurumuş gül yaprakları görülüyordu. Sarmaşıklar neredeyse taş yolu tamamen kaplamıştı. Evin yeni sahipleri nazik insanlardı ama yabancıydılar ve daha kötüsü, biz de yabancıydık.

Ballykelly'deki kilisenin zangocu yaşlı mı yaşlı, zayıf biriydi ve tıpkı büyükbabam gibi konuşuyordu.

"Hamilton'ları tanır mısın?" diye sordum.

"Hamilton'lar mı?" dedi. "Nasıl tanımam, mezarlarını kazdım. Hepsini ben gömdüm, hepsini. Bayan Elizabeth sonuncusuydu, iki yıl önce. O parlak biriydi."

Mezarlara baktık, etrafı betonla çevrilmişti. "Bayan Elizabeth mezarların etrafının çevrilmesini vasiyet etmişti" dedi zangoç. Sormadı ama biz merak ettiğini hissettik. "Benim büyükbabam William'ın kardeşiydi" dedim. Usulca başını salladı. "Duydum" dedi, "uzaklara gitmiş, nereye olduğunu unuttum."

"Kaliforniya'ya" dedim.

"Adı neydi, bir daha söylesene?" dedi zangoç.

Yağmur düşmeye başlamıştı. Adam bir süre yanımızdan ayrıldı ve geri döndü, elinde yeni açmış bir kırmızı gül vardı. "Lütfen alın" dedi.

Gülü aldım. Ve o benim kültürümün doğum yeri, varlığımın kaynağı, geçmişimin toprağı ve bin yıllık bir ailenin yeni açmış kanıtıydı. Onu bir kitabımın arasında kurutacaktım.

Anthony Daly'nin Hayaleti

Galway, İrlanda

Sevgili Alicia,

Sadece karmaşık bir hikâye olduğundan değil, yazacağım her cümleye bir sürü insan hiç de öyle olmadığına yemin ederek karşı çıkabileceği ve çıkacağı için, şimdiye kadar sana Anthony Daly'nin hayaleti hakkında yazmaya bir türlü elim varmadı. Ben aynı hikâyenin yarım düzine çeşitlemesini duydum ve eminim, daha da var. Bu arada, Daly'nin uğrak yeri olan St. Cleran's'ın Gri Oda'sında uyuyor ve çalışıyorum. Daly bu odada sık sık görülmüş, hissedilmiş ve duyulmuş ama sıcak karşılanacak olmasına rağmen, şimdiye kadar maalesef karşıma çıkmadı. Belki de, onun tipi değilim. Ve ben ciddiye alınmadığım hissine kapılıyorum çünkü Daly'nin hayaleti 146 yıldır bu evde, özellikle de bu odada geziyor ve şimdi anlatacağım gibi, buna da hakkı var.

1820 yılında, bu ev ve çevresindeki arazi o zamanlar Burgo'lar olarak bilinen Burke'lere aitti. Aile Fatih William'la birlikte İngiltere'ye gelmiş ve sonra İngiliz imtiyazı ve İngiliz askeri gücüyle İrlanda'nın büyük bir parçasına sahip olmuştu. Ta başından beri orada yaşadıkları için, Amerikan yerlileri gibi, bu toprakların kendilerine ait olduğunu düşünen İrlandalılar Burke'lerden nefret ediyordu.

1820 baharında, bir akşam James Hardiman Burke Laughrea'daki mülkünden evine dönerken yol kenarındaki çalıların arasından ateş açılır. James atını mahmuzlar, kaçıp

kurtulur ve hemen bölge garnizon komutanına şikâyette bulunur çünkü bir toprak beyine ateş edilmesi toprak beyleri arasında hoş karşılanan bir şey değildir. Askerler çevreyi tarar ve saldırının sorumlusu olarak Anthony Daly adlı genç, yakışıklı ve atletik yapılı bir İrlandalıyı bulup getirirler. Daly yörede çıban başı olarak bilinmekte ve İrlandalı uyruklar arasında başkaldırıları örgütlediği söylenmektedir. Bazıları Daly'nin St. Cleran's bayanlarının bir ya da birkaçıyla romantik buluşmalar yaptığını da görmüştür. Eğer bu doğruysa, kefenini kendi elleriyle hazırlamıştır.

Dally parayla ya da tehditle elde edilmiş tanık ifadeleriyle mahkemenin karşısına çıkarılır. Başka yerde olduğuna ilişkin muhtemelen aynı oranda doğru olmayan ifadeler hâkim tarafından reddedilir. Mahkemede tek hâkim vardır çünkü İrlandalılar kendi hemşehrilerinden oluşan bir jüri tarafından yargılanmaya layık görülmüyordu, eğer görülmüş olsaydı, bin yıldır hiçbir mahkûmiyet kararı çıkmazdı. Daly'nin savunması, hâkim hariç, herkes için açık ve mantıklıdır. Kendisinin boşa asla kurşun sıkmadığını, Burke'nin hâlâ hayatta oluşunun masumiyetinin kanıtı olduğunu söyler. Bu mantık reddedilir ve Daly ölüme mahkûm edilir, asılacaktır.

Günümüze kadar bütün despotlar korku salmanın uyruklar karşısında en etkili silah olduğuna inanmıştır. Daly'nin idamı, kafasından bir toprak beyine ateş etmeyi geçiren gelecekteki herhangi bir bozguncu tarafından hatırlanacak kadar etkili olmalıydı.

Hikâye burada yedi biçime bürünüyor. Bazıları yöre celladının işini yapmayı reddettiğini ve emir verildiğinde hastalanıp yatağa düştüğünü, celladın emir üzerine emir almasına rağmen işini yapmaması yüzünden Burke'nin bu işi kendisi yapmak zorunda kaldığını anlatıyor. Bazıları, Daly aleyhine tanıklık yapan muhbirlerden birinin, nasıl olsa fazla yaşamayacağını bildiğinden, bu işi yapmayı kabul ettiğini anlatıyor.

Darağacı Seefin's tepesine kurulur. Bu tepe bölgenin en yüksek yeridir ve şimdi oturduğum bir mil uzaklıktaki St. Cleran's'tan görülmektedir. Olayı daha çarpıcı hale getirmek

için, tabut Daly'nin kendi arabasına konur, arabayı kendi atı çekmektedir ve arabanın etrafında toplanan İrlandalıların saldırıp onu kurtarmasını engellemek için çevre askerler tarafından kuşatılmıştır. Ve sonunda Daly, bayanlar titreyerek son kez görsünler diye, St. Cleran's'a getirilir. Bir hikâyeye göre, bayanların dürbünleriyle idamı görebilmesi için evin Seefin's tepesine bakan duvarında bir pencere açılmış ve idamdan sonra bu pencere tekrar kapatılmış. Bir şeyi kanıtlar ya da kanıtlamaz, bilemem, ama John Huston'ın birkaç yıl önce bu evi tamir ettirirken Seefin's tepesine bakan, sonradan tuğlayla kapatılmış bir pencereye rastladığını biliyorum.

Merasimi daha da anlamlı kılmak için, infaz günü olarak 1820 yılının Kutsal Cuma'sı seçildi; bu hem Paskalya'nın ilk günüydü hem de o güne kadar ağaçlar yapraklarını dökmüş olacaktı ve böylece bayanlar idamı seyredebilecekti.

Hikâyenin özelliği yüzünden ileri, geri sıçramak zorunda kalıyorum. Neyse, araba St. Cleran's'ın taş ve demirden kapılarından birinden dışarıya çıkarken, Daly yerinden kalkar ve kurtulmak için prangalarını demire vurur. Ama pranga takılır ve demir bir çubuğun yırttığı elinden fışkıran kanlar kapının taş sütununa sıçrar. Ve Daly, kanlar içindeki eline bakarak, "Öldüğümde, kanımı akıtın ve Dunsandle kapısına sürün, ve bu evde artık hiçbir zaman huzur olmayacak" diye bağırır.

Sonrası hakkında çeşitli hikâyeler var; onu kurtarmak için kaç insan toplanmış, bu insanlar durumun umutsuz olduğuna ilişkin infaz rahibi tarafından nasıl ikna edilmiş. Bir tanesinde, muhafızlar değişirken, Daly celladıyla yarım saat nasıl baş başa kalmış. Bu çeşitlemede, cellat muhbirdir. Yolda albay muhafız birliğini durdurmuş ve Daly'yi arabadan indirmiş ve ona bir bardak içki vermiş ve Daly alaycı bir biçimde içkisini cellada satmış ve karşılığında atını almış.

Saatler süren yavaş yürüyüşten sonra, darağacının kurulduğu Seefin's tepesine gelirler. Darağacında platform ve alttaki açılan kapak düzeneği yoktur. Atlı araba ipin altına çekilir ve Daly, büyük başların talimatıyla, yavaş yavaş asılacak ve can verecektir.

Albay yaklaşır ve, "Eğer bize işbirlikçilerinin adını verirsen hayatını bağışlama yetkim var" der. O zaman Daly'nin annesi, "Anthony, oğlum, sen erkek doğdun" diye bağırır. Ve Daly bağırır: "Ve erkek öleceğim."

Hikâye, beklenebileceği gibi, garip ayrıntılar ve tuhaflıklarla doludur. Bütün bağışlama umudu tükenince, albay mahkûma son bir isteği olup olmadığını sorar. Ve Daly, "Var" der. "Eskiden Seefin's tepesine gelip atlama denemeleri yapardım. Ölmeden önce son bir defa daha yapmak istiyorum."

Ve bu tuhaf karşılanmaz çünkü Daly'nin atlama dalında meşhur olduğunu herkes bilir. Daly iki kişinin kolunda arabadan indirilir ve el ve ayak bileklerindeki zincirler çözülür. Ama her tarafı o kadar tutulmuştur ki, kan dolaşımını sağlamak için eklemlerini ovmak zorundadır. Sonra dikkat kesilmiş askerlerin arasında, Daly koşar ve muazzam bir atlayış yapar, bunu da yaptıktan sonra artık hazırdır. Hamile karısı ileri çıkar ve Daly karısını öper. Kadın, "Eğer bir oğlumuz olursa, babasının öcünü alma kutsal görevi vereceğim ona" der. Daly bundan sonra arabaya atlar, bilekleri zincirlenir ve ip boynuna geçirilir. Daly aniden cellada bir tekme geçirir ve arabadan aşağı yuvarlar. Ardından iki adım atar ve büyük bir atlayış daha yapar, boynu kırılır ve anında ölür.

Ve Kör Rafftery seyredenler arasındadır ve Daly için bir ağıt yakar. Bu ağıt bugün hâlâ söylenmektedir ve bir bölümü Daly'nin anısına Seefin's tepesine kazınmıştır.

Hayaleti şimdi kömür sobasının yandığı bu Gri Oda'yı ziyaret ettiği söylenen adamın kalitesini görebiliyor musunuz?

Ama hikâye burada bitmiyor. Daly'yi indirirler, kanını akıtırlar ve malikânenin kapılarına sürerler. Ve hamile karısı konağa dul kadın laneti okur, bu en ağır lanettir. Darağacının kurulu olduğu yerde ot bitmesin, der kadın. Ve ben çukurları kendi gözlerimle gördüm, tepede bir tutam ot yoktu. St. Cleran's korusuna kargalar ne yuva yapsın ne de konsun; konmazlar. Korunun üzerinden bile uçmazlar. Ve kadın, hiçbir Burke rahat yatağında ölmesin, huzur da bulmasın der. Ve bu da gerçekleşmiş görünüyor. Burke'ler başka yerlerde ölür-

ler ve çok geçmeden evi terk ederler. John Huston satın alıp restore ettirene kadar ev yarı harabe halindeydi. Şimdi belki de hiçbir yerde ondan güzel bir Gürcü evi yoktur.

Hikâye bu ve sana daha önce de söylediğim gibi, Alicia, hikâye son bölümü hariç her cumartesi gecesi Galway'deki barda baştan sona tartışılıyor, değiştiriliyor ve yeniden yazılıyor.

Bu hafta Gri Oda'da Daly'yi görmek için bekledim. İki gece önce onu hissettim sanki, ama açık pencereden giren dondurucu rüzgârın etkisi de olabilir bu. Eğer Anthony Daly beni ziyaret etmek isterse sefa geldi hoş geldi ama belki de en iyisi onun zavallı ruhunu kendi haline bırakıp dinlendirmek olacak. Onu göreceğimi sanmıyorum. Belki bir daha kimse göremeyecek.

Bütün bu anlattıklarımdan, İrlanda'nın hâlâ İrlanda olduğunu görebilirsin ve böyle bir hikâye için cebinden para çıkarıp vermen de gerekmez.

Sevgiler,
John Steinbeck

VII.
SAVAŞ MUHABİRİ

AMERİKA 1941 yılında daha savaş bile ilan etmemişken, John Steinbeck pür dikkat Alman saldırısını izliyordu. Meksika'da, 1940 yazında, *The Forgotten Village*'ı [Unutulmuş Köy] filme alırken, Washington, D.C.'deki amcasına endişe dolu bir mektup yazmıştı. "... Bir yerli köyündeki hayat Cumhuriyetin hayatıyla sıkı sıkıya bağlı. Almanlar propagandada müttefikleri tamamen silip süpürüyor. Eğer bu böyle devam ederse, Orta ve Güney Amerika'yı ABD'den bütünüyle söküp alacaklar" (*SLL* 205). Birkaç gün sonra Başkan Roosevelt'e görüşme talebiyle bir mektup yazdı ve yirmi dakikalık bir görüşme kabul edilince, Washington'a uçtu ve Başkan'a, "radyo ve sinema kanalıyla, dünyanın bu tarafını birleştirmeye gayret edecek bir propaganda bürosunun kurulması" önerisinde bulundu. "Yöntem sürtüşme yaratmak yerine karşılıklı anlayışı geliştirmek olacaktır" (*SLL* 207). Bu tavır Steinbeck'in savaşla, hem II. Dünya Savaşı hem de yirmi yıl sonraki Vietnam Savaşı'yla, ilişkisi hakkında çok şey anlatır. O taraf olmak, tavsiyelerde bulunmak ve kendisi için, bir sanatçının yapması gereken neyse onu, yani insanların birbirini anlamasını sağlamak istiyordu. Bundan sonraki tüm çabaları, II. Dünya Savaşı'nda Savaş Enformasyon Bürosu'nda görev alması ve her iki savaş hakkında da kaleme aldığı yazılar, bu amaca hizmet ediyordu.

ABD'nin savaşa girmesinin hemen ardından propaganda yazılarıyla hizmet vermeye başlamış olmakla birlikte, John Steinbeck'in gerçekten can attığı şey cepheye gitmekti. "*Herald Tribune* gibi büyük bir gerici gazeteden iş istedim çünkü

başka türlü ulaşamayacağım yerlere bu sayede ulaşabileceğimi düşünüyorum" (Benson 512). *Herald Tribune*'ün edebiyat eleştirmeni Lewis Gannett'in yardımıyla, Steinbeck muhafazakâr ama son derece saygın bir gazetenin denizaşırı ülkeler muhabiri olarak işe başladı. 3 Haziran 1943 tarihinde, ikinci evliliğinden sadece iki ay sonra, New York'tan gemiyle hareket ediyordu. İlk durağı İngiltere olmuştu, *London's Daily Express*'in yazdığına göre, burada "Sıradan İnsan'ın gözüyle savaşı görecekti" (Simmonds 172). Savaş ve askerlerle ilgili geçtiği ilk yazı *Tribune*'deki editörünün çok hoşuna gitmişti ve editör özel bir kutlama mesajı göndererek, makalesinin "beklediğinden çok iyi olduğunu" yazdı. "Aslında, savaş hakkında bundan daha iyi bir yazı okumadım; harika betimlemeler ya da anlatım güzelliği bakımından bunun yanına yaklaşacak bir başka yazı hatırlamıyorum." (Simmonds 173)

İngiltere'den geçtiği bu ve sonraki yazılar muhabirlerin çoğu kez atladığı şeyleri anlatıyordu; uçuş sırasını beklerken "silah bakımlarını usulca ve şefkatlice, neredeyse bir annenin çocuğuna baktığı gibi" yapan bombardıman uçağı personeli örneğin (*New York Herald Tribune,* 30 Haziran 1943). Ve İngiltere'nin güney sahillerinde Alman uçaklarını gözleyen "kızlar", "bombalanan ve hallaç pamuğu gibi atılan, gökyüzünde dolaşan düşmanlara ateş eden ve sonra dönüp çorap onarmaya koyulan" kızlar (*OWW* 55-56). Ve Steinbeck askere alınan erkeklerle, Piccadilly'de otobüs kuyruğunda bekleyen, Mussolini'nin çekilmesinden bahseden insanlarla, bir restoranda yüzü parçalanmış, iki parmağı kalmış ve görevine tekrar nasıl dönebileceğinin planlarını yapan yaralı bir pilotla yaptığı konuşmaları kaydeder. Steinbeck savaşın kıyısında hayatın sıradan akışı hakkında yazıyordu: "Karmaşık ve özenle bakılan sebze bahçeleri" (*OWW* 47) ya da "Belki de yaklaşan Alman istilasının anahtarı olan Dover halkının niteliği. Bu insanlar zerre kadar etkilenmemiş" (*OWW* 47). Bu yazıların ritmi, bir dereceye kadar, *Gazap Üzümleri*'ni anımsatır; Steinbeck gündelik, samimi konuşmaları kaydeder ve sonra İngiltere'deki savaş çalışmaları gibi geniş bir açıdan konuya

yaklaşır; uçmaya hazırlanan bombardıman uçağı personeli, kuşatmanın etkisini silmeye çalışan Londra ya da Bob Hope'un kültürel etkisi hakkında yazar. İyi yazmaktadır. Çoğu zaman çabucak yazısını bitirir ve hemen her gün New York'a geçer.

Savaşa ilişkin geçtiği yazıların yarısı İngiltere'de geçirdiği bu iki ay boyunca yazılmıştır. Ağustos sonlarında, Steinbeck Kuzey Afrika'ya geçer ama orada yapacak çok iş bulamaz – hiçbir zaman çatışmaya katılmamış, bir mezarlıkta donuk bir suratla poz veren zavallı bir Kongre üyesi; İtalyan mahkûmlar arasında Brooklyn'e getirilen Slog adlı bir asker kaçağı. İtalya'nın işgali üzerine, Steinbeck nihayet cephede çatışmalara tanık olur; Douglas Fairbanks, Jr. komutasındaki bir birliğe verilir ve bu birlikle beraber Palermo'ya ve 9 Eylül'de, İtalya açıklarında küçük bir ada olan Ventotene'yi ele geçirmek üzere Sicilya'ya gider. Burada ve Salerno yakınlarındaki Red Beach'te can attığı çatışmalara katılır; en ufak bir korku duymamış, ürkmemiştir. Karısı Gwyn'a, "Kendi hakkımda bilmem gereken bazı şeyleri bilmiyorum" diye yazar. "Bu işi çoğu insan kadar iyi ve bazılarından daha iyi yapabildiğimi ve bunu bilmenin bana güven verdiğini biliyorum. Ve işin içine girmeden bunu bilmenin yolu yok" (18 Eylül 1943). İtalya işgali üzerine yazdıkları en iyi yazıları arasında sayılır.

Kıdemli savaş muhabirleri popüler bir romancıyı aralarına alma konusunda başlangıçta belli bir direniş göstermişlerdi. *Once There Was a War* [Bir Zamanlar Savaş Vardı] kitabına yazdığı önsözde Steinbeck, "Bu kaşarlanmış profesyoneller tayfasının gözünde ben bir yeniyetme, bir kutsal inek, bir tür turisttim" diye yazıyordu. "Sanırım, onlar benim çetin mücadelelerle elde ettikleri topraklara zorla giren biri olduğumu düşünüyorlardı. Ama onların yaptığını kopya etmediğimi, doğrudan haber yazısı yazmadığımı fark ettiklerinde, bana karşı çok nazik davrandılar, bana yardım etmek için ellerinden geleni yaptılar ve bana bilmediğim şeyleri öğrettiler. Örneğin, bana hiç duymadığım en iyi muharebe tavsiyesini veren [Robert] Capa'dır. Şöyle demişti: 'Olduğun yerde

kal. Eğer vurulmamışsan, seni görmüyorlar demektir'" (*OWW* xvi). Ve Capa muhabirlere getirilen kısıtlamalar üzerine beni uyardı: "Biz kendi yazımızı onlardan çok gözden geçirip düzeltiyoruz. Biz vatan cephesi dedikleri şeye karşı sorumluyuz. Genel bir kanı vardır: Vatan cephesi savaşın neye benzediğine ilişkin eksiksiz bir anlatımdan titizlikle korunmazsa, panik çıkabilir. Yine biz silahlı güçleri eleştiri oklarından korumak zorunda olduğumuzu hissediyoruz yoksa çadırlarına çekilip Aşil gibi surat asarlar." (*OWW* xvii)

Denizaşırı görev yaptığı dört buçuk ay boyunca Steinbeck seksen altı yazı kaleme aldı ve bu yazılar ilk kez 21 Haziran'la 15 Aralık 1943 arasında *Herald Tribune*'de yayımlandı; bunların yirmi üçü aynı anda farklı başlıklar altında *London's Daily Express*'te de yayımlanmıştı. Yazılar ayrıca kırktan fazla gazeteye satıldı, bu da Steinbeck'in ne kadar popüler bir yazar olduğunu gösteriyordu. *The Ladies' Home Journal* ve *Reader's Digest* de 1944'te bu yazılardan bazılarını yayımladı. 1958 yılında, Covici bu yazılarını bir önsözle yayımlaması konusunda Steinbeck'i teşvik etti ve yazar altmış sekiz yazı seçti; bu seçkiye mektupların askerler için önemi hakkında olan yazıyı almadı:

> Ve kişi kendini tuzağa düşmüş hisseder. Eğer bir şeyler ters giderse, bu dünyada onun yapabileceği hiçbir şey yoktur. Hasta karısına gidemez, bir solucandan intikam da alamaz. O buradadır ve çaresizdir ve güzel bir mektup iyi bir askerle hasta bir adam arasındaki farkı yaratan şeydir... Kişiye iyi yiyecekler, eğlence ve sıkı bir iş verilebilir ama dünyada hiçbir şey mektupların yerini tutamaz. Mektuplar tek bağıdır, o bağı koparın, kişinin morali anında çöker. (3 Ağustos 1943)

Steinbeck'in II. Dünya Savaşı sırasında yazdığı gazete yazıları isimsiz ve kişisellikten tamamen uzak yazılar olmakla birlikte, bu yazı Steinbeck'in o dönemde büyük acılar çektiğini akla getirir. Genç karısından seyrek haber aldığı ve o haber-

ler de doyurucu olmaktan uzak olduğu için Avrupa'dan erken ayrılır, Pasifik'te bir iş teklif edildiğinde ise geri çevirir. Red Beach'te bir Alman bombardımanından kıl payı kurtulmuş, iki kulak zarı da hasar görmüş ve savaştan bıkmıştır.

Yirmi üç yıl sonra Steinbeck başka bir savaş hakkında yazıyordu. Steinbeck'in Vietnam üzerine mektuplarını da içeren "Alicia'ya Mektuplar"ın ikinci dizisi Aralık 1966'da başlamıştı. Lyndon Johnson daha önce Steinbeck ve diğer yazarlardan bir Vietnam gezisi yapmalarını istemişti ve bundan bir yıl sonra, 1966'da, hem *Newsday*'in sahibi Harry Guggenheim hem de Lyndon Johnson Steinbeck'i bu gezi için teşvik ettiler. Vietnam yazıları hiç kuşkusuz Steinbeck'in kariyerindeki en tartışmalı yazılardır. 1966-67 yıllarında, ilk yayımlandıklarında öyleydiler. Bugün de öyledirler. Amerika'yı iki kutba bölen bir savaş hakkında yazdığı yazılarda Steinbeck sol politikaya pek de sıcak bakmayan bir tarafta yer aldı, ya da birçok kişiye göre kendi liberal görüşleri doğrultusunda tavır aldı. "Bu yeni gelen barış habercileri bizim Vietnam'a ait olmadığımızı ve kazanamayacağımızı söylüyor. Pekâlâ, biz oraya aidiz ve kazanmak da istemiyoruz. Ama ben Pekin'in de kazanmamasını sağlamaya çalıştığımıza inanıyorum. Bu yüzden oraya aidiz" (18 Aralık 1965). Halk ozanı birden şahince duygular dile getirmeye, protestoculara karşı çıkmaya, Güney Vietnam'daki Amerikan politikasını destekleyen şoven yazılar döktürmeye ve savaş makinesi hakkında ayrıntılı bilgiler vermeye başlamıştı. Steinbeck'in bir angaryayı yerine getirirmişçesine bezgin, silah elde fotoğrafları birçok gazetede yayımlandı. Amerikalılar ezilenlere bir hain gibi gelen, bu yeni Steinbeck'i hazmetmeye çalışıyordu.

Güney Vietnam'ı koruma, 1965 başlarında bombardımanların başlamasıyla Lyndon Johnson yönetiminin yürüttüğü bir politikaydı ve tutum, kuşkusuz, Vladimir Nabokov, John Updike, Ralph Ellison, James T. Farrell ve John Dos Passos gibi, önde gelen başka birtakım edebi şahsiyetler tarafından da desteklendi (Brinkley 27). Ama Steinbeck belki de bu konuda en çok sesini çıkaran ve en çok karşı çıkılan kişiydi;

ve olan biteni kendi gözleriyle görmek için Vietnam'a giden biriydi. Altmış dört yaşında, sağlığı bozuk, bölgeye hiç de uygun olmayan bir adam için, bu cesaret isteyen bir geziydi ve Steinbeck yeni tür savaşa, "önüne gelen her şeyi silip süpüren bir savaş hayaletine" (14 Ocak 1967), bir harita üzerinde gelişmeleri izlemeye imkân vermeyen, "ne cephesi ne de geri hatları belli bir savaşa" (14 Ocak 19667) tanıklık etme görevinde her türlü sıkıntıya katlandı. Steinbeck yeni bir tür askere, "kendisi için düşünen, hayatta kalabilmek için kararlar vermeyi bilen ve olayların gösterdiği gibi, komutayı üstlenebilecek" askerlere ihtiyaç olduğunu belirtiyordu (14 Ocak 1967). Kendisi bu askerlerle Vietnam'daki altı haftasının beş haftasını "arazide" geçirmişti. 10. Batarya'dan bir Huey helikopteriyle çatışma alanına gitmiş, Saygon'u koruyan 23. Topçu Birliği'ni ziyaret etmiş, Bassac Nehri'nde River Patrol Boat 37 ile göreve çıkmış ve Elaine'le birlikte Tan An'daki Delta üssünden ayrılırken yaylım ateşine tutulmuştu. Bütün bunların sonunda, Guggenheim'a Amerikan savaş makinesinin yalnızca küçük bir kısmına tanık olduğunu yazmıştı. Gördüklerini de olduğu gibi yazdı.

Bu anlatıları okurken birkaç noktanın akılda tutulması gerekiyor. Birincisi, Steinbeck komünizmden nefret ediyordu; bu totalitarizmin birey üzerindeki yıkıcı etkileri üzerine yazdıklarında açık olarak görülür. Soğuk Savaş'ın başlamasından yirmi yıl sonra, Steinbeck birçok Amerikalıyla birlikte ağırlık merkezinin Üçüncü Dünya'ya kaydığı görüşüne katılıyordu; bu bölgedeki "büyük plan ABD müdahalesiyle engellenmiş ve etkisiz hale getirilmişti." Steinbeck'e göre, Kuzey Vietnam'a silah satan Pekin ve Moskova Kuzey Vietnam cephesinin arkasında duruyordu; Asya komünistlerin eline düşebilirdi; Güney Vietnam halkı –*The Moon Is Down*'daki Joad'lar gibi– politik baskı tehdidi karşısında sağlam durmalıydı. İkincisi, Lyndon Johnson bir arkadaştı, First Lady Elaine'in Teksas Üniversitesi'nden okul arkadaşıydı; John arkadaşlarına son derece sadık biriydi ve Johnson'ın başkanlığı ve Amerikan demokrasisi ideali söz konusu olduğunda bağlılığı daha da ar-

tıyordu. Üçüncüsü, Steinbeck'in savaş karşıtlarına ilişkin keskin sözleri bireysel sorumluluk ve hesap verebilirlik anlayışını iliklerinde hisseden bir insandan geliyordu; o bütün hayatı boyunca üretmeye adamıştı kendini ve belli bir çözüm önermeksizin barış diye cıyak cıyak bağıranlara hiçbir hoşgörüsü yoktu. Yaklaşık on beş yıl önce, 1958 yılında James Dean hakkında yazarken bir not düşmüştü: "Şu ya da bu zamanda öfkeli olmayan bir genç ya da bir adam hayatını boşa harcamıştır. Hayır, hayır. Öfke düşüncenin, evrimin ve tepkinin bir sembolüdür." Ancak, diyordu, James Dean "karşı olan bir öfkeli genci simgeliyor ama hiçbir şeyden yana olmuyor bu genç. O bir şeylere karşı, ama bir şeylerden yana değil" (Fench 66). İşte 1960 ortalarındaki Steinbeck'in tutumu tam da böyledir. Savaşa karşı her vicdani retçi, ona göre, hastanelerde gönüllü çalışabilirdi, çalışmalıydı da; insani eylemler bunlardı. Dördüncüsü, bu mektuplar 1966'da ve 1967 başlarında, savaş karşıtı hareket ivme kazanıp çok sayıda öğrenciyi ve entelektüeli saflarına katmadan önce yazılmıştı. Ayrıca, Steinbeck savaş makinelerine hevesli biriydi çünkü eskiden beri silahlara –tuhaf silahlar, savaş tarihi, çocuklarıyla birlikte hedef atışları– tutkundu. Edebi mektupları aslında teknolojik ilerlemeye düzülen övgülerle doludur.

Nihayet, belki de en önemlisi, John Steinbeck'in savaşa tanıklık etmesinin nedenleri tamamen kişiseldi. O savaşı görmüştü; savaştan nefret ediyordu; hem 1943 hem de 1945'te en büyük saygı duyduğu şey sıradan askerlerdi; bu arada oğlu John IV de Vietnam'da sıradan bir asker olarak silah altındaydı. Yurtseverlik, ideolojik ve ailesel meseleler iç içe geçmişti. John IV, Kasım 1965 tarihinde babasına, mektuplarını "bizim (askerlerin) izlenimimiz"i de ekleyerek, "nasıl uygun görürseniz", okunması, elden ele dolaştırılması, belki de basılması için geri yollayacağını yazıyordu. Babasına yayımlanmasını dilediği mektuplar yazma niyetini açık ederken, özellikle babasının savaş üzerine temel yaklaşımını benimserken, John IV on dokuz yıldır sevgisini göstermekte pek cömert davranmayan yazar-babanın saygısını ve takdirini kazanmak istiyordu. Eğer

doğruysa, John IV şöyle yazıyordu: "Bir çağa, bir ortama, bir vicdana ve Amerika'ya sadık ve dürüst olacak; en iyi halde durağan ama bizim olan Amerika'ya" (25 Kasım 1965). Oğullarına karşı suçluluğun ve babalık görevlerinin yükü altında ezilen hangi baba burada yapılan çağrıyı kulak ardı edebilirdi? Steinbeck, Vietnam'a giderek, iyi ve vicdanlı bir baba olduğunu göstermek için son ve belki de sonuçsuz bir çabaya giriyordu. Bu diziye yazdığı önsözde Steinbeck, "Ve en iyisi ne biliyor musunuz?" diye yazıyordu. "Vietnam'da oğlumuzu görmeyi umuyorum. Neşeli bir karşılaşma olacak mı acaba?" (3 Aralık 1966)

Steinbeck'in Vietnam Savaşı hakkında yazdıklarını değerlendirirken, yazarın savaşa karşı birtakım çekinceleri olduğu, çoğunu özel konuşmalarda ifade ettiği unutulmamalıdır. Ağustos 1966'da, Harry Guggenheim'a yazdığı bir mektupta, "muhalif şamata"nın çoğunun nedeninin Amerika'nın savaşa –o tarihte elbette savaş denmiyordu– "meyilli tutumu" olduğunu yazıyordu. "Bir ülke, kendi ağzıyla kesinlikle savaşta olmadığını söylediği bir ülkeyle nasıl barış müzakeresi yapar?" (22 Ağustos 1966). Ocak 1967'de, Vietnam'dan Bangkok'a döndüğünde, Guggenheim'a Johnson'ın Ulusal Sesleniş konuşmasının kendisini hayal kırıklığına uğrattığını yazar; nedenini de şöyle açıklar: "Muğlak ifadeler insanları politikamızın ne olduğu konusunda merak içinde bırakır: 'Biz Kuzey Vietnam'ı yenmek istiyoruz, ülkeyi tahrip etmek değil.' Tam bir saçmalık. Ho Chi Minh'ten kurtulmadıkça, savaştan da kurtulamayız. O barış yaparsa, yerinden olur" (19 Ocak 1967). Sonra, Guggenheim'a duyumlarını aktarır; yakında, tahminine göre yazın, ateşkes anlaşması imzalanacağından emindir. Ancak, Elaine Steinbeck üzüntüyle şunları ifade etmiştir: "John Vietnam hakkındaki görüşlerini orada olduğu süre içinde tümden değiştirdi ve yurda bu konuda yazmak için döndü ve hayatının geri kalan kısmını buna harcadı. Bu John için bir özür arayışı değil, gerçeğin ta kendisidir."

Çıkarma Gemisi

20 Haziran 1943, İngiltere'de bir yerler–

Binlerce asker rıhtımda teçhizatları üzerine oturmuş bekliyor. Akşam vakti ve önce kamufle edilmiş ışıklar yanıyor. Miğferlerini başlarına geçirmiş bütün askerler birbirine benziyor, uzun bir mantar sırası gibi dizilmişler. Tüfeklerini dizlerine yaslamışlar. Kimlikleri, kişilikleri yok. Bu insanlar ordunun birer birimi. Miğferlerine tebeşirle yazılmış numaralar neredeyse robotların üzerindeki lisans numaraları gibi duruyor. Teçhizatlarını düzenli bir biçimde paket yapmışlar – yatak denkleri, battaniyeler ve çadır torbaları. Askerlerin bazılarında I. Dünya Savaşı'ndan kalma Springfield ya da Enfield tüfekleri, bazılarında M-1'ler ya da Garand'lar ve bazılarında ise savaştan sonra av tüfeği olarak herkesin sahip olmak istediği sağlam, hafif ve işlek karabinalar var.

Bir ofis binası kadar yüksek ve geniş çıkarma gemisi iskelede yatıyor. Lombozların nerede bittiği ve açık güvertelerin nerede başladığını görmek için kafanızı yukarı kaldırmak zorunda kalıyorsunuz. Bu isimsiz bir gemi ve savaş bitene kadar da böyle kalacak. Gideceği yeri çok az insan, güzergâhını ise daha da az insan biliyor; ve ona komuta edecek olanların yükü dayanılmaz olsa gerek çünkü onu ve taşıdığı yükü kaybeden kişi bir daha asla rahat uyumayacak. Belki şimdi bile uyumuyordur. Kargo paketleri yüklendi ve gemi insan yükünün binmesini bekliyor.

Rıhtımdaki askerler sessiz. Çok az kişi konuşuyor, şarkı söyleyen yok ve alacakaranlığın yerini zifiri karanlık aldığın-

dan artık kimin kim olduğunu ayırmak imkânsız. Başlar yorgunluktan eğilmiş. Bu askerlerin bazıları bütün gün boyunca, bazıları da günler boyunca bu hareket noktasına ulaşmak için yollardaymış.

Bir şapkayı ya da bir kepi giymenin birçok biçimi vardır. Bir erkek şapkasının eğimiyle ya da duruşuyla kendini ifade edebilir ama bir miğferle bunu yapamazsınız. Bir miğferi kafaya geçirmenin tek yolu vardır. Başka bir biçimde takamazsınız onu. Miğfer başın üstüne oturur, gözler ve kulakların üzerine kadar iner ve arkadan ensenizi kapatır. Miğfer başınızdayken, mantar tarlasındaki bir mantardan farkınız kalmaz.

Giriş kapılarından dördü açılmıştı ve askerler yorgun argın ayağa kalkıp sıraya geçtiler. Teçhizatlarının ağırlığı altında ezik duruyorlardı. Kapılardan içeriye girmemek için direnircesine ayak sürüyerek ilerliyorlardı. Ve sonunda askerler birbiri ardına, çıkarma gemisinin büyük kapılarından içeriye girip kayboldular.

İçeride ellerinde listelerle yazıcılar bekliyordu. Miğferlere yazılmış numaralara göre listeden bir kere daha kontrol ediliyorlardı. Herkesin yeri belirlenmişti. Askerlerin yarısı güvertelerde uyuyacak, kalan yarısı da biz zamanlar çok farklı türden insanların oturduğu ve şimdi artık hiç önemi kalmayan çok önemli meseleleri konuştuğu yemek odaları, balo salonlarında kalacaktı. Bazıları güvertede, koridorlarda, kapı aralıklarında ranzalar üzerinde, yer yataklarında uyuyacaklardı. Yarın nöbet değişecek ve güvertedekiler içeriye, içeridekiler de güverteye geçecekti. İninceye kadar bu böyle devam edecekti. Karaya ayak basıncaya kadar kimse üzerindeki giysilerini çıkarmayacaktı. Bu yolcu gemisi değildi.

Güvertelerde, karartılmış ışıkların zayıf mavi alacakaranlığına gömülmüş askerler yatıp uyudu. Hepsi bir yere yerleşir yerleşmez uykuya dalıyordu. Birçoğu miğferini bile çıkarmamıştı başından. Yorucu bir gündü. Tüfekleri yanlarındaydı, sarılmış yatıyorlardı onlara.

Kapılardaki kuyruklar çıkarma gemisini beslemeyi sürdürüyordu – bir tabur siyah asker, başlıkları ve çantalarıyla yüz

askeri hemşire. Hemşirelerin, ne kadar sıkışık olursa olsun, en azından ayrı bir bölmeleri olacaktı. Yukarıdaki 1 numaralı kapıdan bir bombardıman birliğinin yedekleri ve bir bölük askeri polis içeriye alındı. Hepsi de aynı şekilde bitkindi. Yerlerini buldular ve uykuya daldılar.

Yükleme sürüyordu. Neresi olursa olsun, sigara içmek kesinlikle yasaktı. Gemiye alınan herkes sıkı bir yoklamadan geçiriliyor, buraya ait olup olmadığı kontrol ediliyordu ve bütün yükleme işi çok sessiz yürütülüyordu. Merdivenlerde sürünen yorgun ayakların ve fısıltıyla verilen emirlerin dışında ses duyulmuyordu. Kalıcı askeri polis birliği her hareketi biliyordu. Belli ki, bu trafik sorununu çok yaşamışlar.

Üst güvertedeki yarım dönümlük tenis kortlarında şimdi tam teçhizatlı askerler uyuyor. Askeri polis her yerde, merdiven başlarında ve koridorlarda, emirler veriyor, devriye geziyordu. Bu yükleme aksamadan yapılmalıydı çünkü en küçük bir aksilik, tıpkı bir şoförün yoğun bir trafikte bilerek yanlış bir dönüş yapması ve ana caddeyi uzun süre trafiğe kapatması gibi, saatler süren bir gecikmeye neden olabilirdi. Ama kapıdaki kargaşaya rağmen, yükleme büyük bir hızla gerçekleştiriyordu. Gece yarısına doğru son yolcu da binmişti.

Komutan personel odasında, önünde telefon, uzun bir masada oturuyordu. Hemen yanında yorgun yüzlü bir albay raporunu veriyor ve masanın üzerine elindeki listeleri koyuyordu. Komutan başını salladı ve bir emir verdi.

Geminin tamamında hoparlörün sesi duyuldu. Yükleme tamamdı. İskeleler atıldı ve demir kapılar kapandı. Artık kimse gemiye binemez ve gemiden ayrılamazdı, pilot hariç. Köprüde gemi kaptanı yavaşça yürüyordu. Artık geminin yükü onun sırtındaydı. Binlerce kişinin sorumluluğunu almıştı. Eğer bir kaza olursa, kabahat onda olacaktı.

Gemi rıhtımdan uzaklaşırken sanki nefes alırmış gibi derinden hafif bir ses geldi. Askerler artık, belki de birkaç yüz adım uzakta olan, evlerinden ve yurtlarından kopmuştu. Üst güvertede birkaç kişi parmaklıklara yaslanmış rıhtıma ve arkasında uzanan şehre bakıyordu. Üzeri yağ kaplamış deniz çal-

kantılıydı. Artık gitme vakti gelmişti. Eskiden geminin tiyatrosu olarak kullanılan personel odasında, komutan masasında oturuyordu. Yorgun yüzlü sarışın yardımcısı da yanındaydı. Telefon çaldı, komutan telefonu kaldırdı, bir şeyler söyledi ve ahizeyi yerine koyduktan sonra yardımcısına döndü.

"Her şey hazır" dedi.

Bekleme

4 Temmuz 1943, İngiltere'de bir bombardıman uçakları üssü –

Uçaklar ayrıldıktan sonra alanda kimse kalmamıştı. Yer personeli biraz uyumak için barakalara çekildi çünkü bütün gece çalışmışlardı. İdare binasının üzerinde bayrak usulca salınıyor. Hangarlardaki bakım ve tamir ekibi yaralanmış uçaklar üzerinde çalışıyor. Bomb Boogie tepeden tırnağa bakıma alınacaktı ve uçağın personeli nefretle yataklarına dönüyordu.

Yer personelinin birkaç köpeği var. Cinsi belirsiz, en azından tartışmalı olan bu köpekler kimseye ait değil. Genellikle her uçağın kendi köpeği var ve personel onunla gurur duyuyor. Şimdi alanda tek tük bu köpekler dolaşıyor, üzgün. Bombardıman uçaklarının üssünde hayat çekilmiş. Sabah ağır ilerliyor. Normal koşullarda, filo 9:52'de hedefin üzerinde olacak, 12:43'te de dönecek. Saat 9:50'de ve sonrasında herkesin aklı uçaklarda. Şimdi uçaksavar ateşi altındalar. Belki de bir sürü avcı uçağı tepelerine üşüşmüştür. Aklınızdan bunları geçirirsiniz. Şimdi, her şey yolundaysa ve hiçbir aksilik çıkmamışsa, bomba kapakları açılıyor ve hedef üzerine bombalar düşmeye başlıyor. Şimdi dönüyorlar ve pozisyonlarını bozmadan, uçaksavarlardan kurtulmak için sürekli yükselerek, evin yolunu tutuyorlar. Saat 10, dönüşe geçmiş olmalılar; 10:20, şimdi denizi görmüş olmalılar.

Dün akşam havacılar bir Fortress'in düşüşüne ilişkin bir hikâye anlattılar, aklıma geldi.

Çok güzel bir günmüş, masmavi gökyüzünde bulut kümelerinin yer aldığı kartpostal resimlerinde ve turizm şirketlerinin reklam afişlerinde görülen türden bir gün. Filo St. Nazaire'e doğru uçuyormuş ve görüş mesafesi açıkmış. Anlattıklarına göre, aşağıda küçük köyleri görüyorlarmış. Sonra uçaksavar ateşi başlamış ve ufukta birkaç Messerschmitt görünmüş. Saldırı başlamış. Bizimkiler önlerindeki Fortress'in nerede vurulduğunu görmemiş. Mekanik bir arıza olabilir, çünkü hiçbiri uçağın vurulduğunu görmemiş. Hepsi ne olmuşsa, yavaş yavaş olmuş diye düşünüyor. Fortress yavaşça burnunu yukarı dikmiş, dikmiş ve bitap düşünceye kadar tırmanmış ama kuşkusuz uzun süre bunu sürdüremezdi. Sonra hareketsiz kalmış, düşen bir yaprak gibi havada yalpalamaya başlamış, bir süre dengesini sağlamış ama sonra burnu eğilmiş ve tepe üstü yere inmeye başlamış.

Pırıl pırıl gökyüzü ve beyaz bulutlar, güzel bir manzara oluşturuyormuş. Bombardıman uçağının makineli tüfekçisinin çıkmaya çalıştığını gözleriyle görmüşler, atlamış da, ve aşağıda paraşütü açılmış. Sonra diğeri, o da atlamış. Bombacı ve hedefçi ve ardından öteki personel uçaktan atlamış. Mary Ruth'un mürettebatı bağırıyormuş: "Çıkın, pilotlar, çıkın!" Sonuncu kişi atladığında uçak zaten çok aşağılardaymış. Bizimkiler kaptan pilotla yardımcısının vurulduğunu düşünmüşler. Çünkü pilotlardan çıkan olmamış ve artık uçağı gözden kaybetmek üzereymişler. Uçak neredeyse yere çakılıyormuş ki aşağıda iki küçük paraşütün açıldığını görmüşler, önce birincisi ve ardından diğeri. Bizimkiler derin bir oh çekmiş, sevinç çığlıkları atmışlar. Ve uçak yere çakılmış ve patlamış. Sonu yalnızca arkadakiler görmüş. Bizimkiler durumu telsizle rapor etmişler.

1 numaralı hangarın yanında küçük bir toprak yığını var, üzeri kısa ama sık otlarla kaplanmış. 12:45'te, yer personeli onun üzerinde toplanmaya başlıyor ve ecel terlerini dökerek dönüşü bekliyor. Personel şefiyle birlikte son durum raporu da geliyor ama henüz her şey söylenti. Eğer kulakları aşağıya doğru sarkmasa ve kuyruğu yanlış bir kıvrım yapma-

sa bir gri Scottie olabilecek küçük bir köpek bu küçük tepeciğe gelip oturuyor. Ön ayaklarını geriyor ve başını ayakları üzerine uzatıyor, gözleri açık ve kulaklarını dikmiş bekliyor. Bütün yer personeli şimdi artık uçaklarını bekliyor. Bu akla gelebilecek en uzun dakikaların yaşandığı anlar.

Birden küçük köpek başını kaldırıyor. Bütün bedeni titremeye başlıyor. Personel şefinin bir dürbünü var, köpeğe bakıyor ve dürbününü güney yönünde çeviriyor. "Henüz görünürde bir şey yok" diyor. Küçük köpeğin titremesi sürüyor ve derin bir inilti çıkarıyor.

Ve işte geliyorlar. Güney tarafta havada küçük noktalar beliriyor. Filo iyi ama bir uçak tek başına ve önde uçuyor. "Numarasını görebiliyor musun? Hangisi?" Filonun önündeki uçak alçalmaya başlıyor ve doğrudan alana yöneliyor. Yanında, biri kırmızı diğeri beyaz iki küçük roket rampası var. Ambulans hızla geliyor. O uçakta yaralı biri var.

Filonun ana bölümü meydanın üzerine geliyor ve inişe geçmek için bir yarım daire çizerken tek uçak doğrudan alana inişe geçiyor ve koca bombardıman uçağı iri bir tahtakurusu gibi meydana konuyor. Ama tekerleklerin yere değdiği anda keskin, sert bir havlama sesinin ardından gri bir ok fırlıyor tepecikten. Meydana inen uçağa doğru seğirten küçük köpeğin ayakları sanki yere değmiyor. Bunun kendi gemisi olduğunu biliyor. Bombardıman uçakları birbiri ardından inişe geçiyorlar ve yer personeli inen uçakları tek tek sayıyor. Mary Ruth burada. Tek bir uçak yok ortalıkta ve o da, yakıtı tükenince, güneyde bir yerlere inmiş. Tepeciğin üzerindeki insanlar derin bir oh çekiyor. Bu görev de tamamlanıyor böylece.

Blitz Hikâyeleri

10 Temmuz 1943, Londra –

Londra'da size blitz'in neye benzediğini anlatan insanlar söze yangın ve patlamayla başlar ve ardından hemen her zaman bazı çok ince ayrıntılara geçerler; onlar için her şeyin simgesi bu ayrıntılardır. Konuşmalarda tekrar tekrar yaşanır bu. Sanki insanlar küçük, anlaşılabilir ve sıradan şeylere sımsıkı sarılarak, yaşanan dehşeti, bombaların gürültüsünü ve genel korkuyu uzak tutabiliyorlar. Blitz zamanı Londra'da yaşayan herkes o günleri dehşet günleri olarak anlatmak, sırf kendisi için bile olsa, tarihe kazımak ister.

"O sabahın erken saatlerinde süpürülmekte olan kırılmış cam parçalarının sesi, uğursuz ve biteviye öten bir zil" diyordu adamın biri. "Bu sesi hiç unutmam, kaldırımların üzerine dökülmüş camların süpürülmesi. Geçen gün köpeğim bir cam kırmıştı, karım camları hiç durmaksızın süpürürken her yanımı bir titreme aldı. Neden böyle olduğunu bilmiyordum, daha sonra fark ettim."

Küçük bir lokantaya gidiyorsunuz, akşam yemeği yiyeceksiniz. Lokantanın karşısında yıkık dökük taş bir binanın harabesi duruyor. Arkadaşınız, "Binanın isabet aldığı akşam bir bayanla orada akşam yemeği için sözleşmiştik. O beni orada bekleyecekti. Ben erken geldim ve o binaya bomba isabet etti" diyor ve parmağıyla harabeyi gösteriyor. "Sokağa çıktım. Her şey gözümün önünde oluyordu. Bütün şehri yangınlar sarmıştı. Ön cephe duvarı yola indi. Taş yığını altında bir taksinin ön tarafı görülüyordu, arkası yığının altında kal-

mıştı. Kapıdan dışarı fırladığımda, tam önümde savrulmuş koyu mavi bir gece ayakkabısı duruyordu. Ayakkabının burnu bana dönüktü."

Bir başkası bir duvarı gösteriyor; binanın yerinde yeller esmekte ama bir duvar ve duvarda her kattaki ocak yerleri görülüyor. En üsttekini gösteriyor, "Bu çok etkili bir bombaydı" diyor. "Biliyorsun, işe giderken yolum buradan geçer. Altı ay bir çift uzun çorap şu şöminenin üzerinde asılı kaldı. Sanki kurutmak için asmışlar."

Bir adam, "Hyde Park'tan geçiyordum, büyük bir saldırı başladı. Kendimi su kanalına attım. Bir sığınak bulamazsam, hep bunu yaparım. Bir ağaç gördüm, şunun gibi, havaya kalktı ve tam yanıma devrildi. Ve sonra bir kırlangıç düştü kanala. Havada ölmüştü. Nedense, bomba kuşları anında öldürüyor. Bilmem neden, kuşu sudan aldım ve uzun süre elimden bırakmadım. Ne kan ne de bir yara izi vardı. Kuşu eve kadar getirdim. Komik, onu orada atmam gerekiyordu oysa" diyor.

Bir gece, bombalar ıslık çalıp patlarken, sonunda Londra'ya ulaşıncaya kadar oradan oraya sürülmüş ve her yerde eziyet görmüş bir mülteci artık yaşadıklarına dayanamaz. Boğazını keser ve yüksek bir pencereden aşağıya bırakır kendini. O gece bir ambulansı sürmekte olan bir kız şunları anlatıyor: "Ona çok öfkelendiğimi hatırlıyorum. Şimdi onu biraz anlıyorum ama o gece ona öyle kızmıştım ki. O gece o kadar yaralı vardı ve yardım edemiyorduk. Ona bağırdım, inşallah ölürsün dedim, öldü.

İnsanlar öyle garip şeyler kurtarıyor ki, bilsen. Yaşlıca bir adamın evi bombardımanda tamamen yanıp kül olmuştu. O yangından eski püskü sallanan sandalyesini kurtarmıştı. Her yere onunla gidiyordu, onu bir an olsun yanından ayırmıyordu. Bütün ailesini kaybetmişti ama o sallanan sandalyeye tutunmuştu. Oturmuyordu sandalyeye, yanında yere oturuyordu ama yanından da hiç ayırmıyordu onu."

İki gazeteci blitz'e Savoy Hotel'de, moral tazelemek için satranç oynarken yakalanır. Bombalar yakınlarına düşmeye başlayınca onlar da bir masanın altına girerler. Gazetecilerden

biri, "Ben ya da arkadaşım arada bir başımızı çıkarıyor ve bir taşın yerini oynatarak küçük bir hile yapıyorduk" diyor.

Yüzlerce hikâye var ve hepsi de akılda yer etmiş küçük bir olay, basit bir ayrıntıyla son buluyor.

Bir adam, "Sabahleyin işlerine gitmekte olan insanların gözlerini hatırlıyorum" diye anlatıyor. "O gözlerdeki yorgunluğu hiç unutamam. Bu öyle hayal edebileceğiniz bir yorgunluk değildi; dinlenme umudunu yitirmiş gözlerden çaresizlik ve bezginlik akıyordu. İnsanların gözleri derin görünüyordu, kafaların içinde derinlere gömülmüştü, ve sesleri çok uzaktan geliyordu. Bir saldırı sırasında yolun kıyısında, değneğiyle yere vuran ve kendisini karşıya geçirecek birini bekleyen, kör bir adamı hatırlıyorum. Ama o sırada trafik diye bir şey yoktu, her tarafta yangınlar vardı sadece ve o, birileri onu alıp sığınağa sokuncaya kadar orada bekledi."

Bütün bu küçük hikâyelerde daimi bir dekor oluşturan bombardımanın içinde sıradan, bildik bir şey ya da bir olay vardır.

"Yaşlı bir kadın çok güzel küçük lavanta çiçekleri satıyordu. Şehir bombalar altında sallanıyor ve yanan binaların alevleri geceyi gündüze çeviriyordu. Havada tek bir patlamanın büyük uğultusu vardı. Ve küçük bir delikte bu uğultunun arasından onun incecik sesi duyuldu. 'Lavanta!' diyordu, 'lavanta alın, şans getirir.'"

Bombardımanın kendisi bulanıktır ve kâbus gibi çöker insanların üzerine. Ama bu küçük kesitler ilk gün olduğu kadar canlı durur belleklerde.

Lilli Marlene

12 Temmuz 1943, Londra –

Bu bir şarkının hikâyesidir. Adı "Lilli Marlen" ve 1938 yılında Norbert Schultze ve Hans Leit tarafından Almanya'da yazılmış. O zamanlar yazarlar hikâyeyi yayımlatmak istemişler ama iki düzine yayıncıdan ret yanıtı almışlar. Sonunda hikâyeyi bir kadın şarkıcı, İsveçli Lala Anderson almış ve bu hikâyeden kendi adıyla birlikte anılan şarkıyı yapmış. Lala Anderson'ın, Hildegarde tipi diyebileceğimiz, boğuk bir sesi var.

"Lilli Marlene" çok basit bir şarkı. İlk dizesi şöyle: "Fenerlerin altında, barakaların köşesinde, Marlene'e rastlamıştım ve o genç ve güzeldi." Bir şarkı bu kadar basit olabilirdi. Şarkı önce şeritlerden ve sonra apoletlerden hoşlanan Marlene'i anlatıyordu. Marlene çok ama çok insanla birlikte olur, ta ki hayatta en çok istediği şey olan bir generalle tanışıncaya kadar. Bizim de aynı türden eğlenceli ve umursamaz bir şarkımız var, biliyorum.

Sonunda Lala şarkıyı plağa okur ama henüz pek popüler değildir. Ama bir gece, Afrika'daki Rommel'in ordularına program yapan Belgrad'daki Alman istasyonu, küçük bir bombardıman sonucu, ellerinde sağlam kalan plakların arasında "Lilli Marlene" şarkısını bulur ve bu şarkıyı Afrika için çalar. Ertesi sabah Afrika'daki askerler şarkıyı mırıldanmaya başlar ve şarkının tekrar çalınması için radyo istasyonuna mektup yağar.

Şarkının Afrika'da popüler oluş hikâyesi Berlin'de de du-

yulur ve Madam Göring'in kulağına gider. Bir zamanlar bir opera şarkıcısı olan kadın daldan dala konan "Lilli Marlene"in şarkısını çok seçkin bir grup Nazi subayı önünde okur. Şarkı anında popüler olur ve sürekli olarak Alman radyolarında çalınmaya başlar; ne zaman ki şarkı Göring'in canını sıkmaya başlar o zaman bazı sesler duyulur. Bu şarkıdaki tutarsızlık üst düzey bazı Nazi kulaklarında iyi yankılanmayan nazik bir konu olduğundan, bu şarkının sessizce katledilmesi önerilir. Ama bu arada "Lilli Marlene" alıp başını gitmiştir. Lala Anderson artık "Askerlerin Sevgilisi" olarak bilinmektedir. Resmi artık herkesin cebinde, masasında ya da duvarındadır. Boğuk sesi Afrika çöllerinde taşınabilir gramofonlarda yankılanmaktadır.

Buraya kadar, "Lilli" sadece Almanların bir iç sorunuydu ama Britanya Sekizinci Ordusu Almanları esir almaya başlayınca, "Lilli Marlene" onlara da bulaştı, ordu içinde hızla yayıldı. Avustralyalılar şarkıyı mırıldanmaya başladı ve hemen ona yeni sözler yazdılar. Kuvvet komutanları tereddüt içindeydi, hiç de erdemli olmayan bir kız hakkındaki bir Alman şarkısının Britanya ordusunun gözde şarkısı haline gelişinin iyi bir şey olup olmadığını değerlendiriyorlardı. Bu arada şarkı Birinci Ordu'ya sızmıştı ve Amerikalılar da aynı sorunla yüz yüze gelmişlerdi. Eğer şarkının aleyhinde karar vermiş olsalardı, komutanlar pek de iyi bir şey yapmış olmayacaklardı.

Şarkı sınır tanımıyordu. Sekizinci Ordu bölgede büyük başarılar kazandı ve "Lilli Marlene"in savaş esiri olarak kabul edilmesine karar verildi; ama komutanlar ne düşünürse düşünsün, zaten olan olmuştu. Şimdi "Lilli" Afrika'daki Amerikan birlikleri arasında hızla yayılıyordu. Savaş İstihbarat Dairesi sorunu ele aldı ve melodiye dokunmamayı ama Almanca sözlerinin yerine yeni sözler yazmayı kararlaştırdı. Bunun işe yarayıp yaramayacağı görülecekti. "Lilli Marlene" uluslararasıdır. Şimdi bu genç ve güzel, aynı zamanda iflah olmaz bir biçimde tutarsız kadının asker barakalarından dışarıya çıkıp çıkmayacağı merak ediliyor.

Böyle bir şarkıyı kendi haline bırakmaktan başka bir şey

yapılamaz. Savaşta söylenen şarkıların savaşla ilgili olması hiç gerekmez. Aslında tersi daha doğrudur. Son savaştaki "Madelon" ve "Tipperary"nin savaşla hiçbir alakası yoktu. Bu savaşın meşhur Avusturya şarkısı "Waltzing Matilda" koyun çalma üzerinedir. Amerika'da bazı grupların "Lilli"ye, öncelikle yabancı bir düşman olduğu ve ayrıca hiç de iffetli olmadığı için saldırmaları bekleniyor. Ama böylesi saldırıların etkili olacağını düşünmüyorum. "Lilli" ölümsüzdür. Onun bir generalle tanışmak için duyduğu basit arzu hiç de Almanlara özgü bir şey değildir. Politikalar tahakküm altına alınabilir ve millileştirilebilir ama şarkılar sınır dinlemez, atlar geçer.

Bütün o şamata ve *heil*'lar, o yürüyüşler ve propaganda faaliyetlerinden sonra, Nazilerin dünyaya tek katkılarının "Lilli Marlene" olduğunu görmek, doğrusu eğlenceli olurdu.

Bob Hope

26 Temmuz 1943, Londra –

Savaş döneminde ülkeye hizmet verenlerin ödüllendirilmesine sıra geldiğinde, Bob Hope'un adı listenin üst sıralarında olmalıdır. Bu adam sürüklüyor ve sürükleniyor. O kadar çok şeyi nasıl yapabiliyor, o kadar çok yeri nasıl kaplayabiliyor, o kadar sıkı nasıl çalışabiliyor ve nasıl o kadar etkili olabiliyor, anlamak imkânsız. O çoğu insanı öldürecek bir tempoyla aylarca çalışıyor.

Ülkede kampları, hava üslerini, askeri yatakhane ve depoları, hastaneleri dolaşın, durmaksızın tek şeyden bahsedildiğini duyacaksınız: Bob Hope geliyor ya da Bob Hope buradaydı. Savaş Bakanı denetleme turlarına çıkıyor ama beklenen ve hatırlanan Bob Hope oluyor.

Bob Hope bir biçimde askerlerin hayal gücünü yakalamış. Nerede olursa olsun, gülmeye ihtiyacı olan insanları güldürmeyi başarıyor. Bir karakter yaratmış, çok çalışan ama başarısız olan, kendini öven ama hep yakalanan bir adam. Zekâsı keskin ama hiçbir zaman insanları hedef almıyor, koşullar ve fikirlerle uğraşıyor. Gittiği her yerde insanlar kahkahadan kırılıyor ve bunu o günlerce tekrarlıyor.

Bob günde dört, bazen beş kez sahneye çıkıyor. Bazı kamplarda insanlar vardiya usulü geliyor çünkü hepsinin aynı zamanda onu duymasına imkân yok. Sonra o bir arabaya atlıyor, hızla bir sonraki durağına doğru yola çıkıyor. Şovları radyoda yayınlandığı ve herkes bu yayını dinlediği için, aynı şovu ancak birkaç kez yapabiliyor. Bu koşturmaca

ve şovların arasında, sürekli olarak yeni şeyler yazmak zorunda. Bunu bir süre yapsa ve sonra oturup biraz dinlense bile, takdire şayan olurdu ama o durmak nedir bilmiyor. Ve o bunu savaş başladığından beri yapıyor. Sınırsız bir enerjisi var.

Bütün şovlarında umut aşılıyor. Yalnızca büyük askeri kamplara gitmiyor. Özel görevli küçük grupları ziyaret edin, aynı şeyi duyarsınız. Falanca gün Bob Hope geliyor. Onun geleceği günü haftalar öncesinden biliyorlar. Eğer şovuna çıkamazsa, dehşetli bir şey olmuş demektir. Belki enerjisini biraz da buradan alıyor. Kendisiyle ve insanlarla kimsenin, en azından Hope'un, çiğneyemeyeceği bir sözleşme yapmış sanki. Bu işin önemini ve getirdiği sorumluluğu ne kadar övsek yeridir.

Bir yerden başka bir yere üstü açık kamyonlarla giden, manşetlere taşınmayan, kamuoyunun dikkatini çekmeyen ama zafer için elzem işleri yapan askeri personel hep unutulur, onlar da unutulduklarını hisseder. Ama Bob Hope vardır bu ülkede. Onlara gelir mi acaba, yoksa gelmeyecek mi? Derken bir gün bir haber alırlar, geliyor. Ve hatırlandıklarını hissederler. İşte bu adam böyle bir köprü kuruyor. Mesele sadece onun çok komik olması ya da Frances Langford'un çok güzel şarkı söylemesi değil, daha öte anlamları var yapılanların. Bob Hope'un nasıl sembolleştiğini görmek ilginç.

Hope'u tanımayan bu yazar onun içinden geçenler hakkında ancak tahminde bulunabilir. Korkunç şeyler görmüş ve mizah gücüyle bunlarla baş edebilmiş ve onları dayanılır kılmış; ancak bir insanın böyle bir şeyi yara almadan yapması mümkün değil. Diğer insanlardan, yorulduğunu bile kabul etmekten uzak yaşamak. Bir sembol olarak, bir sembol hayatı sürdürmek zorunda kalıyor.

Bütün bunların içinde muhtemelen en zor ve en sancılı olanı bir hastanede komik olmaktır. Uzun ve alçak binalar saldırıya karşı önlem olarak dağınıktır. Bahçelerde çalışmak ya da dinlenme odalarında okumak ayaküstü sıradan bir kıyafetle yapılabilir şeylerdir. Ama koğuşlarda ve hastane koridorlarında insanlar kendi dertlerine ya da yakınlarının derdine düşmüştür. Bazıları acı içinde kıvranır. Bazıları yavaş-

ça parmağını oynatır ve bazıları da yatakta dönmesine yardımcı olan küçük trapezlere tutunur.

Beyaz önlüklü hemşireler yatakların arasında sessizce dolaşır. Zaman çoktan beri askıya alınmıştır. Mektuplar, her gün gelseler bile, haftalarca uzaktır. Yapılabilecek her şey yapılmıştır ama tıp bir zamanlar gücü yerinde olan insanların güçsüzlüğüne ve yalnızlığına derman olamaz. Hemşirelerle doktorlar bir hastane yatağında sonu gelmeyen tek bir günü kısaltamaz. Bu sessiz, içedönük, ıssız yere Bob Hope ve arkadaşlarının gelmesi, zihinleri incelikle dışa açması, ilgiyi yakalaması ve sonunda bu kasvetli yeri kahkahalara boğması gerekir. Yaptığı bir iş var. Birçoğunun gülerken canı yanar, kemikleri sızlar, dikişleri atar ama yine de gülmek en iyi ilaçlardan biridir.

Bu hikâye, bombardımanlardan korunması gereken o isimsiz hastanelerden birinde anlatıldı. Hope ve arkadaşları işlerini yapmış ve yavaş yavaş donuk gözler parlamaya başlamıştı. Onlar hayata şen kahkahalar katmıştı. Karnından yaralı bir asker kahkaha atmamak için kendini tutmaya çalışıyordu. Bir demiryolu işçisi alkışlamak için sağ eliyle sol elinin yerinde duran kaska vuruyordu. Ve kahkaha bir kere başlamayagörsün, insanlar espri daha bitmeden gülüyordu ve tekrar gülebilsinler diye tekrar ediliyordu.

Sonra sıra Frances Langford'un şarkılarına gelmişti. İnsanlar "As Time Goes By" şarkısını istiyordu. Frances küçük piyanosunun yanında ayakta durdu ve söylemeye başladı. Sesi biraz çatallı ve gergindi. Her gün saatlerce şarkı söylüyordu. Sekiz parça okumuş ve sonuna yaklaşmıştı ki, başından yaralı bir genç hıçkırmaya başladı. Frances durdu, sonra devam etti ama sesi artık ona itaat etmiyordu, bir şeyler fısıldadı ve çıkıp gitti. Yıkılmıştı. Koğuş sessizliğe gömüldü, kimse alkışlamadı. Sonra birden yatakların arasından Hope çıktı öne ve ciddi bir yüz ifadesiyle, "Çocuklar, memlekette ahalinin başı sütle fena halde dertte. Kimse süttozu bulamıyor. Sizin de bildiğiniz o eski moda taze sütle yetinmek zorundalar" dedi.

Sizi düşünen biri var, gerçek bir insan.

Vietnam Savaşı: Ne Cephe Belli, Ne de Gerisi

14 Ocak 1967, Cumartesi
Saygon

Sevgili Alicia,

Vietnam'daki bu savaş yalnızca yaşlı savaş gözlemcileri için değil evlerinde gazetelerini okuyan ve anlamaya çalışan insanlar için de çok anlaşılmaz bir şey. Bunun başlıca nedeni savaşa ilişkin kavrayışımızın binlerce yılda yerleşmiş olmasıdır. Bu savaş bundan önce katıldığımız hiçbir savaşa benzemiyor. Sana, gördüğüm kadarıyla, farkların neler olduğunu anlatmaya çalışacağım.

Cephe savaşlarını, alınan, elde tutulan ve kaybedilen yerleri, çizilen ve belli olan hatlarını, birbiriyle karşı karşıya gelen askeri birlikleri ve bir taraf kazanana kadar yapılan savaşları anlatmak ve anlamak kolaydır. Büyük muharebeler anlaşılır, bir boğa güreşi gibi anlatılabilir. Bütün bundan önceki savaşları haritadan takip edebilirsiniz, cephenin bir tarafında bizimkiler, öbür tarafından düşmanlar vardır. Vietnam buna hiç benzemiyor ve nasıl tasvir edilebilir merak ediyorum. Buradaki basın mensuplarının hoşnutsuzluğunun ve dumura uğrayışının nedeni belki de bu savaşın niteliğini anlatma zorluğudur. Birçok iyi muhabir bu savaşı burada anlıyor ama okurları için aynı şeyi söyleyemeyiz ve editörleri de sıklıkla kendi alışkın oldukları ve rahat ettikleri türden savaşı talep ediyor.

Bunun neye benzediğini anlatamayabilirim, Alicia, ama

ben anlatmayı deneyeyim, sen de hissetmeye çalış. Bu ne cephesi ne de cephe gerisi belli olan bir savaş. Savaş, her deliğe sızan ince bir gaz tabakası gibi, her yerde. Bu mektubu sana, bir zamanlar güzel bir şehir olan ve şimdi yıpranmış bir elbise gibi dökülen Saygon'da rahat bir otel odasında yazıyorum. Ve savaş burada, aşağıda caddede, tavan aralarında, her zaman her yerde. Karımı burada bırakıp kırsal kesimde etrafı kum torbalarıyla çevrili askeri karargâhlara gittiğimde, belki de o en az benim kadar tehlikede çünkü ben her an tetikteyim, o ise medeni bir caddede bir mektup yollamak üzere postaneye doğru yürürken, ölümcül bir çatışmanın tam ortasında kalabilir.

Geceleri çatıda içkimizi yudumlar ve yemeğimizi yerken bütün gece boyu topların gürültüsünü duyabiliyor, fişeklerin ışığını görebiliyoruz ve kulağımıza sık sık otomatik tüfeklerin kısa ve keskin çatırtısı geliyor. İkimiz de havan topunun sesini tanıyoruz ve eğer yakına düşecek olursa, şarapnellerden ve uçuşan cam parçalarından korunmak için bir hamlede yatağı üzerimize çekerek karyoladan atlamayı biliyoruz. Sokakta renkli vitraylar satan güler yüzlü bir adam belki de o resimlerin altında yüksek etkili bir plastik patlayıcı saklıyor, belki de saklamıyor. Sorun şu ki, bu adam sadece resimler satan güler yüzlü bir adamdır. Bütün şehirde aynı duyguyu yaşıyorsun. Her insan, her yer şiddetli bir patlamayla aniden harap olabilir. Her dakika bununla yaşamak zorundasın. Ana caddelerin insan kalabalığından uzak duruyorsun ve neredeyse otomatik olarak yan yollara ve sokaklara sapıyorsun ya da yerinde duruyorsun. Yıllar önce Bob Capa'nın bana ilk talimatı şuydu: "Olduğun yerde kal. Eğer vurulmamışsan seni görmüyorlar demektir." Bundan daha iyi bir tavsiye bilmiyorum.

Bu anlattıklarımdan etrafımızın sanki binlerce düşmanla çevrili olduğu anlamı çıktığını fark ettim ama doğru değil. Silahlı kuvvetler radyo ve televizyon istasyonu sadece iki kişinin otomatik silahlarla açtığı ateş sonucu kalbura döndü. Dünyanın en büyük ve en sıkı korunan havaalanı sayılan ha-

vaalanına geçenlerde ağır silahlarla donanmış on beş çocuk sızmış ve eğer bekçi köpekleri kokularını almamış olsa, büyük bir felakete neden olacaklardı. Görüyorsun, düşmanlar o kadar da fazla değil ama kimin düşman olduğunu bilmiyorsun. Ve modern silahlar kuşanmış üç kişi yüz kişiyi katledebilir. Başının üzerinde taşıdığı bir meyve sepetiyle pazar yerinde dolaşan bir adam bir el bombasıyla oradaki insanların yarısını havaya uçurabilir ve bunu yapmakta da tereddüt etmez. Birçok bölgede, bir yeri gündüzleri tamamıyla kontrol altında tutuyoruz ama geceleri kimse yerinden kıpırdayamıyor. Ve güvenilir yollara mayın döşenmiş. Korkunç bir antipersonel mayın köyün kapısından ilk giren kişiyi havaya uçurmayı amaçlıyor.

Noel günü General Westmoreland beni yanına aldı ve birlikte en uzak karargâhlardan birini ziyaret ettik. 101. Hava Üssü kurulalı daha bir yıl bile olmamış. Özel kuvvetler, Yeşil Bereliler uzak tepelerde siperler kazmışlar. Araziyi gece gündüz tazı gibi tarıyorlar ve yavaş yavaş yılanları bile temizliyorlar. Biz 25. Tümen'in ve Pleiku'daki Sekizinci Piyade Birliği'nin parçası olan Plei Mrong ve Polei Klong'daki özel kuvvetleri, hava üssünü ve Kontum'daki üç topçu karargâhını ve An Khe'deki Birinci Müfreze'yi ziyaret ettik. Generalin damarlarında tavşan kanı dolaşıyor olmalı. Ona ayak uydurmak için koşmak zorundayım. Bu zamana kadar sahip olduğumuz en iyi ordunun bu olduğunu, tarihimizde bundan daha iyi eğitimli, daha tecrübeli askerlerden kurulu bir ordumuzun olmadığını söyledi general. Moralleri yüksekti.

Bu mükemmel askerlerin ve aynı şekilde iyi olan müttefik birliklerinin kolayca bu işi bir zafere çevirememiş olması seni umutsuzluğa sevk ediyor mu? Ben umutluyum ama çabuk bir zaferden değil. Bu kapsamlı bir konu ve bu konuyu bir sonraki mektupta açmaya çalışacağım. Bir tek mektuba sığdıramayacağım kadar çok şey oluyor.

Sevgiyle,
John

Deltada Harekât

21 Ocak 1967, Cumartesi
Can Tho

Sevgili Alicia,

Helikopterle Vietnam'ın Delta bölgesine gittim; bu bölge Kansas'tan daha geniş ve düz bir ova. Bu geniş sulak ovayı büyük Mekong Nehri boydan boya kesiyor, gümüş bir yılan gibi kıvrılarak denize dökülüyor.

Bu bakımdan Nil deltasına benziyor burası ama sadece bu bakımdan. Asya'nın bu muazzam büyüklükteki pirinç kâsesinin içinde bir baştan öbür başa, bazısı zengin yeşil, bazısı toplanmış ve bazısı su altında ekilmeyi bekleyen, düzensiz sınırlarıyla tarlalar uzanıyor. Pirinç her mevsim ekilip toplanabiliyor ve burada yaşayan 5.500.000 insan eğer yılda üç mahsul almak isterse alabiliyor. Bunu yapamıyorlar çünkü bin yıldır delta ellerinden alınmış.

Deltanın potansiyeli insanın aklını başından alıyor. Bazıları doğal, bazıları ise insan yapımı olan, ama hepsinde bir tür su taşıtının işleyebildiği binlerce suyolu deltayı ağ gibi sarmış. Nehrin ana kanalları deniz trafiğini Kamboçya içlerine kadar uzatıyor. Ama en küçük suyolunda bile yoğun bir trafik işliyor. Her yer Vietkong kaynıyor çünkü burası bütün Vietnam'ın en zengin pirinç ve dolayısıyla para kaynağını oluşturuyor. Vietkong vergi toplayıcıları bölgede neredeyse ellerini kollarını sallayarak dolaşıyor.

Ben bölgeye silah kaçakçılığına ve Vietkong personeline

karşı nehir trafiğini denetleyen bir devriye botuyla geldim. Bu uzun süren, insanı çaresizlik içinde bırakan bir iş ve şimdiye kadar umulabilen en iyi şey, silah ve insan hareketini yasaklamak ve zorlaştırmaktan öteye gitmemiş.

İki bot bir devriye ediyor. Öndeki denetim ve arama tarama işini yaparken, ikincisi ani saldırılara karşı etrafı kolaçan ediyor. Ben River Patrol Boat 37 (PBR) ile Bassac Nehri'nde on mil içeriye girdim. Botlar su itmeli ve on metre uzunluğunda. Gövdesi zırhlı değil ama dümenci çelik panellerle güven altına alınmış ve kıç taraftaki iki çelik panel kıyıdan açılan ateşe karşı belli bir koruma sağlıyor. Bot önde .50 kalibrelik iki makineli tüfek ve kıçta .50 kalibrelik bir makineli tüfek taşıyor. Ayrıca botta .30 kalibrelik bir M-70 makineli, iki M-16 makineli tüfek ve iki M-79 roketatar bulunuyor. New Bedford, Mass.'te birinci sınıf bir makineci olan 37'nin kaptanı Harold Chase'in kıpkırmızı saçları ve fıldır fıldır dönen gözleri var. Makineli tüfekçilere ve mürettebata ek olarak, sorgu ve denetim için yanımıza bir de Vietnamlı nehir polisi alarak gün ortasında, kızgın güneşin altında yola çıktık. Nehir yatakları sürprizlerle dolu. Havadan bakınca düz ovada sonsuza kadar uzanan pirinç tarlalarından başka bir şey görünmüyor ama şimdi suyollarının yüksek ve sık palmiye, muz ve her türden meyve ağaçlarıyla çevrili bulunduğunu ve ağaçların üstlerine küçük kulübeler oturtulmuş olduğunu görebiliyorsunuz. Kıyıya yarı gizlenmiş girişleri olan birçok küçük kanal açılıyor. Denetimden kaçmak isteyen bir kayık, eğer yeterli zamanı bulursa, görünüşte açık ve temiz olan kıyıda kelimenin tam anlamıyla kaybolup sırra kadem basabilir.

Bizim iki botluk müfrezemiz akıntı yönünde ilerlerken, gün ortası olduğundan yoğun bir trafik yoktu. Kıyıda yüksek ağaçların gölgesinde bağlı yatan yelkenli ve yelkensiz kayıklar görünüyordu. Nehrin orta yerinde yaklaşık yirmi santim yarıçapında siyah bir tüpün suda batıp çıktığını gördük. Akıntı yüzünden ana nehir yoluna mayın döşemek pek mümkün değil ama sık sık bubi tuzaklarıyla karşılaşılıyor.

Bizim bot belli bir mesafeden bu metal kutunun etrafında bir süre döndü. Sonra, ateş menzilinin dışında olduğumuzdan emin olunca, askerlerden biri M-16'sıyla kutuyu açtı ve içine su girmesini sağlayarak batırdı. Her neyse, kutu patlamadı.

Şimdi nehir trafiği iki yönlü olarak işlemeye başlamıştı ama kıyıya yakın seyrediyordu tekneler. Her yerde daha önce hiç görmediğim bir motor kullanılıyordu. Bu, bizim çim biçme makinelerinde kullandığımız türden, tek silindirli bir Briggs gaz motoru. Hareket milinden çıkan yaklaşık iki buçuk metrelik bir boru ateşleme miline bağlı ve ucuna da iki kanatlı bir pervane bağlanmış. Bütün teşkilat kayığın küpeştesine oyulmuş bir deliğe yerleştirilmiş ve suda 360 derece döndürülebiliyor ya da sudan çıkarılabiliyor. Tekneye doğru açı verilirse, önündeki şeyleri kenara çekebilir. Otlar pervaneyi sardığında, temizlemek için çekip sudan çıkarıyorsun, o kadar. Bu benim şimdiye kadar gördüğüm en basit düzenek ve oldukça büyük bir tekneyi şaşırtıcı bir hızla itiyor. Long Island'daki yosunlu iç sularda gezmek için ideal bir şey bu küçük hava soğutmalı makine ve çok az yakıt harcıyor. Eve döndüğümde kendim de bir tane edineceğim.

Artık tekneleri durdurma ve denetleme görevimiz başladı. İşlem her zaman aynı; tiz bir ıslık, sallanan bir şapka ve eğer çağrılan tekne hemen durmazsa, önüne doğru birkaç el atış. Tekneyle yan yana geldiğimizde, iki makineli tüfekli asker tetikte bekliyor. Vietnamlı nehir polisi teknenin güvertesine atlıyor, kimlikleri ve izin kâğıtlarını topluyor ve hepsini dikkatlice gözden geçiriyor. Fotoğraflı ve parmak izli kimlik kartları bot kaptanına veriliyor ve o da arananlar listesi ya da tanınmış Vietkonglar listesiyle karşılaştırıyor. Pirinç yığınları içinde silah aranıyor ve sepetler, kutular çözülüyor, açılıyor. Ve en yoksul görünümlü ve döküntü botlarda ilginç şeyler bulunduğu oluyor; transistörlü radyolar, vazolar, menteşe takımları, Çin malı bir oyuncak bebek, teneke ve metal parçaları. Polisimiz dürüst bir yaklaşım sergilemeli. Tekneler yanımıza geldiğinde, insanlar, kadın ve çocuklar, korku ve en-

dişeye kapılıyorlar, nasıl kapılmasınlar ki? Vietkong onlara bizim onları köleleştirdiğimizi ve çocuklarını çaldığımızı anlatmış. Ama birkaç dakika içinde, ne var ne yok kontrol ederken, polisimiz onları güldürmeyi ve rahatlatmayı başarıyor. Yüzlere yakından baktım. Bu insanlar çok yoksul, elbiseleri lime lime olmuş, yok denecek kadar az şeyleri var. Sığ su teknelerinin çoğunun tavanı var ya da yağmur ve güneşten korunmak için hurda saclarla örtülmüş. Bazı tekneler o kadar eski, yıpranmış ve derme çatma ki, kadınlar içeriye dolan suyu boşaltmaktan kafalarını kaldıramıyor ama bazıları da var güzel ve sağlam; bir tanesine özellikle hayran kaldım çünkü güverte kabini boydan boya düzleştirilmiş Hills Brothers Coffee kutularıyla kaplanmış, boyanmış ve renkler parlaklığını yitirmemiş. Uzaktan bu şey bana astarlı camdan yapılmış gibi geldi.

Ve yanımıza yaklaşan bir sefil tekneyi hatırlıyorum. Tek gözlü bir baba, zayıf ve titrek bir anne ve üç küçük çocuk vardı teknede. Yüzlerdeki acı ve kaygıyı, gözlerdeki dehşeti ve çocukların korkuyla çarpılmış yüzlerini unutamıyorum. Bizim botun yan tarafına, cephane şeritlerine ve kendimizi korumak için bulundurduğumuz, etrafımızı saran silahlara bakıyorlardı. Ve çocuklara hiçbir şey olmadı, kimse onlara ne vurdu ne de bağırdı ve korkunun silinişini ve gözlerin normal bir merakla parladığını gördüm. Ve biraz sonra biri, en büyükleri çekinerek elini botun fiberglas gövdesine değdirdi, ardından bize baktı ve güldü, kardeşleri de güldü çünkü bir yılana dokunmuştu ve yılan onu sokmamıştı. Bir deri bir kemik annesi, tek gözlü babası da güldü. Ve belki bu çok umut verici bir şeydi ama dikkatlice verilmiş belli dozda zehrin bu gülücüklerden silindiğini görmek istiyorum.

Asıl olarak pirinç ve çeşitli meyveler, muz salkımları, benekli papaya desteleri ve adını henüz bilmediğim birçok ürün dahil, her türlü yük taşıyan çeşitli boylardan sekiz tekneyi durdurduk ve aradık. Arama işlemi bittikten sonra polis görevlisi, "Vietkong vergi toplamaya çıkmış. Köylüler pirinçle-

rini kaçırıyorlar" dedi. Charley* her zamankinden daha fazla zorluyor onları, daha fazla alıyor. Hava kararmaya başlıyordu. Ağaç kaplı kıyılar karanlığa gömülmüştü ve suyun üzerine düşen gölgeleri daha da karaydı. Gizlenmiş küçük evlerden sızan sarı ışık parıltıları ateşböcekleri gibiydi. Yavaş yol alan tekneler gece boyunca demirlemek üzere kıyıya çekiliyordu çünkü geceleri suya çıkma yasağı vardı. Geceleri Vietkong'un sularda dolaşma zamanıydı, tehdit ve zorla aldıkları pirinç çuvallarını ve hububat destelerini karşıya geçiriyorlardı.

Karanlık gecede, dışarıya hiçbir ışık sızdırmadan, nehirde sessizce ilerliyor ve radar ekranında hareket halinde bir şeylerin olup olmadığına bakıyorduk. Bazen motorlarımızı susturuyor ve bir pat pat sesi ya da küreklerin suya dalıp çıkışının sesini duymaya çalışıyorduk. Ama hiçbir şey yoktu ya da vardı da biz bilmiyorduk. Çelik grisi nehrin üzerinde ölgün yıldızların ışıkları yansıyordu ve kıyılar sessizlik ve karanlığa gömülmüştü. Arada sırada nehrin yukarılarında bir yerlerden kopup gelen küçük nilüfer adacıkları geçiyordu yanımızdan. Bu karanlıkta her yer ateş kusabilir ve genellikle yerin altına gizlenmiş sığınaklardan üzerimize kurşun yağabilir. Ama bu gece her yer sessiz, sessiz.

Bu ülkeye geleli ancak birkaç hafta oldu ama gittiğim her yerde savaşın getirdiği bir yakınlaşmayı gördüm. Birinci Bölük'ten bir saldırı timinin öncü gemisine bindim. Bir helikopterden, beş ya da altı kilometre uzakta bir B-52 bombardıman uçağının yarattığı volkanı seyrettim. Miğferleri ve çelik göğüslükleri içinde pişen ve piştikleri için de yakınmayan denizcilerin bir ileri harekâtına katıldım. Topların gümbürtüsü ve roketlerin havada bıraktığı izler buradaki hayatın normal bir parçası. Belki de bu yüzden ölgün yıldızlar ve küçük kulübelerin zayıf sarı ışıklarıyla bu karanlık ve sessiz gece beni böylesine derinden etkiliyor.

* Amerikalı askerler arasında Vietkong'a, Kuzey Vietnamlı askerlere verilen ad. – ç.n.

Vaktimiz doldu ve iki nehir karakol botu çatışma ya da herhangi bir vukuat olmadığını üsse bildirmek üzere döndü. Ama bu sükûnet uzun sürmeyecek. Yeniden yazma fırsatı bulduğumda anlatacağım.

Sevgiler,
John

Terörizm

21 Ocak 1967, Cumartesi
Can Tho

Sevgili Alicia,

Sana sakin geçen bir nehir nöbeti, sessiz kıyılar ve nemli hava yüzünden iki misli ölgün yıldızlar hakkında yazmıştım. Saat dokuza gelmeden üsse döndük. Bu büyük operasyonun bir parçası Delta bölgesinin en büyük şehri Can Tho'dan yürütülüyor. Can Tho'da, Vietnamlıların her zaman çocuklarıyla geldiği ve şarkı söylermiş gibi kendi dillerinden konuştuğu birkaç küçük lokanta var. Böylesi yerlerde ışıklar parlak değildir. Enerji sıkıntısı yüzünden çoğu yer gaz lambalarıyla aydınlatılıyor.

Akşam saat on sularında elini kolunu sallayarak dolaşan iki genç hınca hınç dolu lokantalardan birinin önünde durdu ve aniden ardına kadar açık kapıdan içeriye iki el bombası attı. Biri patlamadı. Öteki içerideki sivillerin ve çocuklarının arasında patladı. Lokantada ne Vietnamlı ne de Amerikalı asker vardı. Kazanılacak askeri bir avantaj söz konusu değildi. Amerikalı bir subay içeri daldı ve kucağında yedi yaşındaki bir kız çocuğuyla dışarı çıktı. Onu hastaneye götürürken ağlıyordu ve kız öldü. Ambulanslar bir zamanlar Fransızların olan ve şimdi bize geçen bir hastaneye parçalanmış bedenleri taşıyordu. Ardından ameliyatlar ve vücudun çeşitli yerlerine saplanmış metal parçalarını çıkarma işlemleri başladı. Eter kokusu binayı dolduruyordu. Bazıları hastaneye vardık-

larında ölmüştü, bazıları bir süre sonra hastanede öldü, hayatta kalanlar ise tedaviye alındı, yaraları sarıldı. İnsanlar soru soran gözlerle tahta sıralar üzerinde yatıyordu. Kollarına, eğer yerinde duruyorsa tabii, serum iğneleri takılmıştı. Yerde patlayan el bombasından en ağır yarayı lokantada yere oturmuş oynayan iki çocuk almıştı. Hain, saldırgan ve emperyalist Amerikan ordusuna mensup doktorlar ve hemşireler bütün gece boyunca o soylu vatan savunmasının ürünleri üzerinde çalıştı.

Bu arada el bombalarını atan gençler yakalandı, eylemlerini gururla kabul ettiler, hatta bu eylemi yapmış olmakla övünüyorlardı.

Bu amaçsız terörü anlamam mümkün değil. İnsanlar neden kendi halkını, sözde özgürlükleri için savaştıkları kendi yoksul halkını katleder? Anlamsız bir vahşete tanık olan bu hastaneyi bir hüzün bulutu sarmış. Kendi halkına bunu yapan Vietkong'un, tam kontrolü sağladığında bu insanların iyiliği için çalışacağına kim inanır? Benim aklım bunu almıyor. Bizimkiler ve müttefiklerimiz de askeri bir operasyon yürütürken sıklıkla masum insanları öldürüyor ya da yaralıyor. Vietkong ise hep masumlara saldırıyor. Bir köylünün evinin kapısına makineli tüfeğini yerleştirip çocukları da etrafına yerleştiriyorlar. Biliyorlar ki, sivil insanlara zarar vermemek için ateş açmakta tereddüt edeceğiz. Aynı nedenle sığınaklarını nüfusun yoğun olduğu yerlere kazıyorlar. Ve halk bundan zarar görüyor. Buna rağmen çok özenli davranıldığına tanık oluyorum, elden başka şey gelmiyor.

Can Tho'daki eski Fransız hastanesinin bir bölümü Vietkong'a ayrılmış. Kapılar ve pencerelerde demir parmaklıklar var kuşkusuz ama bizimkiler için ne yapılıyorsa onlar için de aynısı yapılıyor. Ama yaralı mahkûmların gözlerinde bir başka dehşeti; bizden yalnızca işkence, ölüm bekleyen şartlanmış beyinleri ve bunlar olmayınca huzursuz ve kuşkulu bir bekleyişi gördüm. Bu kafalar bir pazaryerine bomba yerleştirme ya da kalabalık bir tiyatroya el bombası atma planları yapmaktan sakat kalmış.

Günlerini BM ve Beyaz Saray çevresinde protesto gösterileri yapmakla harcayan insanların savaştan nefret ettiğine inanmak zorundayım. Ben savaştan nefret etmek için onların hepsinden daha çok nedenim olduğuna inanıyorum. Ama bu insanlar tıbbi yardım da yapamaz mı? Çabucak eğitilebilirler ve kimseyi öldürmelerine de gerek kalmaz. Eğer insanları bu kadar çok seviyorlarsa, hayatlarını kurtarmak için neden gönüllü olmuyorlar. Ülkelerinde tıbbi yardıma büyük ihtiyaç var. Pankart taşımak için harcanan enerjinin bir kısmı sürgülerin boşaltılması ya da mikrop kapmış yaraların temizlenmesi için kullanılamaz mı? Savaş karşısında asıl protesto budur. Kuşkusuz, onlara Vietkong kahramanlarının barışçı amaçlara saygı duymadığı söylenmiş olsa gerek. Onlar hastaneleri bombalıyor ve ambulans yollarına mayın döşüyor. Bu protesto yönteminin sonuçlarını görmek tehlikeli olabilir ve ayrıca, ülkelerini terk ettiklerinde, yardım çekleri de kesilebilir. Ama buna karşılık yalnızca bir şeye karşı olmak yerine bir şeyden yana olmanın vereceği gururu paylaşabilirler.

Ülkemizde sık sık şu soru soruluyor: Ne zaman bitecek bu savaş? Sadece bir tahmin yürütebilirim, Alicia, ama en azından bu ülkenin bir ucundan öbürüne yaptığım gözlemler sonunda bir tahminde bulunuyorum. Bence yakın gelecekte bir ateşkes anlaşmasına varılacak çünkü biz ve müttefiklerimiz karşımıza çıkabilecek her türlü askeri düşmanlığı yenebilecek güçteyiz. Bir ateşkes anlaşmasına varılan Noel'de, yüzün üzerinde ihlal yaşandı ve bunların biri bile bizden gelmedi. Ama savaş sona ermedi henüz. Eğitimli, profesyonel ve şiddet yanlısı Vietkonglar gizlendikleri hücrelerinden ülkeye düşmanlık saçıyorlar. Köyler ve sığınaklar kendilerini koruyamayacak hale gelinceye kadar bu hücreler tek tek ortaya çıkarılmalıdır. Bu bir kuşak alabilir. Bunun başarılabileceğinden kuşku duyan herkes Kore'ye baksın. Bir kuşak içinde insanlar değişti, gururlu, verimli ve kendilerine güvenli hale geldiler. Buradaki askerleri de dünyadaki diğer askerler kadar iyi. Onlar için doğru olanlar burada da olabilir ve olmalıdır.

Eğer çekilmekte çok acele edersek ve ödeyeceğimiz bedeli anlamayacak kadar aptallık edersek, muharebeyi kazanabiliriz belki ama savaşı kaybederiz.

Sevgiler,
John

Püf, Sihirli Ejderha

25 Şubat 1967
Saygon

Sevgili Alicia,

Tayland'daki gezimizi sürdürmemizin zamanı geldi. Bangkok'ta yerlerimizi ayırttık ve arkadaşlarla vedalaştık. Sana gördüğüm her şeyi yazamıyorum, biliyorum. Bu bir ömür alırdı. Ama buraya geleli altı hafta oldu, bunun beş haftasını arazide geçirdim ve belki de yaşadığım onca yılda öğrenemediğim birçok şeyi öğrendim. Eğer bir savaş zorunluysa, gelecekten çok şey bekleyen gençler değil, benim yaşımdaki insanlarca yapılmalı. İşin acı tarafı biz bu işi iyi beceremeyiz. Kemiklerimiz çatlayabilir ve gözlerimiz gerektiği kadar keskin değil. Bununla yüzleşmeliyiz, Alicia, çocuklardan daha çabuk yoruluyorum ve kısa sürede toparlanamıyorum.

Son gecemdi ve onu son bir göreve ayırmıştım. Püf, Sihirli Ejderha'yı hatırlıyor musun, hiç sözünü ettim mi? Yerden geceleri onun neler yaptığını seyrettim ama hiç binip onunla uçmadım. Bu adı bizimkiler değil, onunla tanışan Vietkong takmış. Çılgınca bir kavrayışın ürünü olan Püf aslında bir C-47; II. Dünya Savaşı'nın ilk günlerinden beri dünyanın her tarafında uçan iki motorlu Douglas'tan başka bir şey değil.

Benim uçacağım, yirmi dördüncü yaşını kutlayan yaşlı bir uçak. Püf'ü kim tasarlamış bilmiyorum ama her kimse hayal gücü çok genişmiş. Uçak üç tane altı namlulu Gatling silahıyla donatılmış. Silahların namluları yan taraflardaki pencere-

lerden ve açık kapılardan dışarıya bakıyor. Ve bu üç makineli bir dakikada 2.800 mermi atabiliyor, evet doğru, tam 2.800. Doksan derecelik bir dönüşle, bu üç silah bir futbol sahası kadar alanı tarayabiliyor ve bunu öylesine mükemmel yapıyor ki, bir tek ot bile canlı bırakmıyor. Silahlar sabit. Pilot yan tarafındaki panel sayesinde onları ateşleyebiliyor. Pilotun yan camındaki nişangâh hedefin üzerine geldiğinde, düğmeye basıyor ve mermilerden oluşan bir şelale, çelik bir Niagara şelalesi, hedefin üzerine yağıyor.

Bu uçakların bazıları, geceleri her türlü arazide, hem de bütün gece boyunca uçabiliyor. Bir yardım çağrısı gelir gelmez, çok kısa bir zamanda oraya ulaşabiliyor. Bu uçaklar her gece gökyüzünde gördüğümüz türden bol miktarda aydınlatma fişeği taşıyor ve gecenin karanlığına gömülmüş geniş bir araziyi gün gibi aydınlatabiliyor. Ve bu fişekler mekanik olarak fırlatılmıyor. Uçağın açık kapısından görevli personel tarafından elle atılıyorlar. Tekniği biliyordum ama Püf'le bir gece uçuşuna hiç çıkmamıştım. Bunu Güney Vietnam'daki son geceme sakladım. Hava kararınca uçacağız ve gece yarısı geri döneceğimizi umuyoruz.

Her zaman onurlu tavırlarıyla hayranlığımı kazanmış güzel karım Elaine tek başına Caravelle Oteli'nde kalıp beni beklemeyi istemediğinden, burada üçüncü dönemini dolduran ve kısa bir süre önce yaralanmış, iyileşmeyi bekleyen Johnny Floyd otelin yakınında küçük bir lokantada onu yemeğe davet etti. Dönüşümü birlikte bekleyeceklerdi.

Püf'ün beklediği alana gittim, pilot ve mürettebatla tanıştım ve onlarla bir şeyler atıştırdım. Görevimiz genel bir yoklama değildi. Belli bir kavşak noktasının gece karanlık bastığında Vietkong tarafından kullanıldığı, bizim bilmediğimiz bazı nedenlerle bir yerden bir başka yere malzeme taşındığı gözlenmişti. Bize, daha önceki bir mektupta sözünü ettiğim küçük hava kontrol uçaklarından biri yol gösterecekti.

Hava sıcak olduğundan ve rüzgâr beklenmediğinden, yalnızca hafif ve rahat bir pantolon ve pamuklu bir tişört vardı üzerimde. Hava kararırken uçuşa geçtik ve çok geçmeden

donmaya başladım. Püf sessiz sakin bir uçak değil, kapıları açık, silah yuvaları açık, motorları gürültülü ve üzerindeki her şey takırdıyor. Başıma bir şey takmadım çünkü rahatça hareket etmeyi istiyordum; sonunda aydınlatma fişeği müretteba tından biri, iri bir adam, el kol hareketleriyle bana fazla uçuş giysilerinden birini teklif etti. Dişlerim zangırdıyordu. Teklifi kabul ettim, uzun bir mücadelenin ardından giysiye girmeyi ve fermuarını kapatmayı başardım. Sonra bana bir paraşüt takımı verdiler ve ihtiyaç olursa nasıl kullanacağımı gösterdiler. Düşük irtifada uçtuğumuzu biliyordum ama ihtiyaç duyulması halinde, genç ve çevik olsaydım bile atlamak için çok zaman olmayacaktı.

Silahların ilerisinde ve açık kapının arkasında her biri bir metre boyunda ve on santimetre yarıçapında olan aydınlatma fişeklerinin durduğu özel raflar vardı. Her fişeğin yaklaşık yirmi kilo olduğunu sanıyorum. Bunların iki, üç yüz tanesini kucaklayıp kapıdan fırlatmak bütün bir geceyi alabilirdi. İşaret ışığı ve uçuş panelindeki koyu kırmızı ışık dışında uçak karanlıktı.

Bana kulaklıklar verdiler. Bu silahların sesinin başka hiçbir şeye benzemediğini duymuştum, bu yüzden plastik tıkaçları kulaklarıma yerleştirdim ama sinir bozucu olduklarından çıkardım onları, ateş başladığında ağzımın açık olmasını umuyordum.

Batıda batan güneşin kızıllığı bir çizgi halinde uzanıyordu ama Püf batıya uçmuyordu. Uçak bazen dikiliyor, bazen de tepe aşağı iniyordu. Aletsiz yukarıya mı çıktığımız yoksa aşağıya mı indiğimizi söylemek imkânsızdı ama dönen, kıvrılan uçağın merkezkaç kuvveti ayaklarımı çelik döşemeye yapıştırıyordu. Derken, emir geldi ve bir fişek atıldı dışarıya, ardından biri daha, biri daha. Fişekler havada kıvrılıp inerken parlak ışıklar patlamaya başladı. Tepe üstü dikildik ve sanki bir hayaletin aydınlattığı yeryüzünü seyrettik. Çok altımızda, neredeyse toprağı sıyırarak süzülen, hedefi tayin edip pilotumuza bildiren küçük FAC uçağını görebiliyorduk. Üç tane daha fişek attık, onlar da kıvrılarak indiler. Yerde yol ve kavşak

açıkça görülebiliyordu, orada mikroskop altındaki bir amip gibi kımıldayan, dalgalanan garip bir kütle vardı, hareket ettikçe şeklini ve boyutlarını değiştiren bir balık sürüsüne benziyordu. Püf hemen yan yattı. Ağzımı açmam gerektiğini biliyordum. Bu silahların sesi şimdiye kadar duyduğum hiçbir sese benzemiyordu. Sanki Everest Dağı büyüklüğünde bir kahve öğütme makinesiyle bir dişçinin matkabı birlikte çalışıyordu. Olduğunuz yerde sizi sallayan ve kulak zarlarınızı, rüzgârın kırbaçladığı bayraklar gibi yırtılırcasına titreten mahşeri bir uğultu vardı. Ve açık kapıdan yere doğru sanki bükülen, kıvrılan bir selin, geniş bir ateş nehrinin aktığını görebiliyordum.

Yeniden fişekler atıldı ve ateş açıldı. Karanlığın başladığı bölgede bir görünüp bir kaybolan zayıf ışık pırıltılarını gördük, bize ateş açıyorlardı.

Son beş hafta boyunca savaş alanlarını gezdim ve sanırım tehlikeli koşullarda bulundum. Başını eğerek yürüme ve gerektiğinde yere yatma gibi iyi denebilecek normal korkuları, tehlikenin getirdiği zihinsel yoğunlaşma ve billurlaşmayı yaşadım. Tahmin ediyorum ki, bu korkuydu tamam, ama beraberinde savunma mekanizmalarını da getiriyordu. Ama şimdi, bu son gecede, tamamlanan görev süresince ve peşimizi bırakmayan yerden açılan pırıltılı ateş altında, tam anlamıyla korktum. Sadece korksam iyi, dehşete de kapıldım. Araziyi ve üzerimize oradan açılan rasgele ateşi de görebiliyordum ve bütün uçak her yanı pırıl pırıl yapan fişeklerin altında kocaman bir Roma şamdanı gibi ortaya çıkmıştı. Tam da son gecemde, ne büyük bir aptallık diye düşündüm. Hayatımda ilk kez can derdine düştüm, tehlike içinde bir varlık olarak düşündüm kendimi. Ve çeşitli anılar gözümün önünden sinema şeridi gibi geçti. San Francisco'da Ernie Pyle ile içki içiyorduk. Ernie her zaman karışık salata gibi giyinirdi ama bu kez üzerinde yeni bir Eisenhower ceketi vardı. "Pasifik'e gittiğin için mi, böyle moda defilesine çıkmış gibi giyindin?" diye sordum.

Ernie, "Yeni bu. Almamalıydım. Artık ona ihtiyaç duymayacağım" dedi. Ve cepheye ilk adım attığında alnının ortasına bir kurşun yemişti.

Ve Capa Doğu Asya'daki savaş için Paris'ten ayrılıyordu. Bir hafta önceden Paris'te bir akşam yemeği için sözleşmiştik. Ve Capa, "Bu defa savaşa gitmekten nefret ediyorum" dedi. "Paraya ihtiyacım olmasaydı, gitmezdim. Yeterince savaş gördüm. Söz veriyorum sana, bu son." Ve sözünü tuttu.

Ve daha geçen hafta sığınakta bir çocukla birlikte uzanıyorduk, çocuk, "Beş gün, hayır dört gün on üç saat sonra eve dönüyorum. Dönüş zamanı hiç gelmeyecek diye düşünürdüm" dedi. Ve gelmedi de. Bir sonraki nöbetinde öldürüldü.

Her tarafım buz kesmişti ve kurşunların vızıltısından titriyordum belki de. Ve biraz sonra indik, görev tamamlanmış, erken dönmüştük.

Ona çok az kala otele geldim ve elbette Elaine hâlâ oradaydı. Köşeye onların yanına gittim. O ve Johnny Floyd sessiz sakin oturuyorlardı, beni görür görmez ikisi de üzerime atladı. "Nasıl geçti?" diye sordu Elaine.

Bazı özel şeyleri kendimize saklamasını biliriz ama büyük meselelerde değil.

"Çok korktum" dedim.

"Ben de" dedi Elaine. "Üç martini yuvarladım ama hiç faydası olmadı."

Ve Johnny Floyd, "Sürekli senin iyi olduğunu söyleyip durdum ona, ama sanırım abarttım. Çünkü ben de korktum, doğrusu" dedi.

Zihnin böyle çalışması komik ve tuhaf değil mi? Ama öyle çalışıyor işte.

Kısa süre sonra Bangkok'ta olacağız ve her şey çok farklı olacak.

Sevgilerimle,
John

Şair Yevtuşenko'ya Açık Mektup

Sevgili arkadaşım Genya,

New York Times'ta basılan şiirini yeni okudum. Çevirinin iyi olup olmadığını bilmem imkânsız ama tutkun beni mutlu etti ve göğsüm kabardı.

Şiirinde benden Vietnam'daki savaşa karşı çıkmamı istiyorsun. İyi bilirsin, ben savaştan nefret ederim ama bu defa özel ve kişisel bir nefretim var. Çin güdümlü bu savaşa karşıyım. Savaştan yana olan tek Amerikalı bile tanımıyorum. Ama, sevgili arkadaşım, sen benden savaşın yarısına, bize ait olan yarısına karşı çıkmamı istiyorsun. Gel, bütün savaşı reddedelim birlikte.

Eminim, "pilotlarımızın çocukları bombaladığı"na ve masum sivillerin üzerine ateş açtığımız, bombalar yağdırdığımıza inanmıyorsun. Bu 1953 Berlin'i, 1956 Budapeşte'si ya da 1959 Tibet'i değil.

Sen de benim kadar iyi biliyorsun, Genya, biz petrol tesislerini, ulaşım ağını ve çocuklarımızı öldüren ileri teknoloji ürünü ağır silahları bombalıyoruz. Ve bu petrolün ve silahların nereden geldiğini belki benden daha iyi biliyorsun. Fotoğrafları ve üstlerine kazınmış kiril harfleri her şeyi gösteriyor.

Umarım, yine biliyorsun, eğer bu silahlar gönderilmemiş olsaydı, Vietnam'da savaşa katılmazdık. Eğer Vietnam halkının kendi içindeki bir anlaşmazlık olsaydı, kesinlikle orada olmazdık ama değil ve hiç de o kadar saf olmadığını bildiğimden, senin de bunu bilmen gerektiğini düşünüyorum.

Bu savaş Başkan Mao'nun işi, dışarıdan onun tasarladı-

ğı ve komuta ettiği, Pekin'in tavsiye ettiği ve onu tezgâhlayan yabancıların hiç düşünmeden silah sağladığı bir savaş. Buna da karşı çıkalım, dostum, hatta karşı çıkmaktan daha etkili bir program yürütelim birlikte.

Senden azımsanmayacak oranda olduğunu bildiğim nüfuzunu, Kuzey Vietnam'a Güney'e karşı kullanılacak öldürücü silah ve teçhizat naklini durdurmaları için, kendi halkın, hükümetin ve Sovyetler Birliği'nin ağzına bakanlar üzerinde kullanmanı rica ediyorum. Ben kendi adıma hükümetimi, Güney'den silahlarını ve askerlerini çekmesi, yalnızca ülkenin yeniden inşası için para ve yardım sağlaması yönünde ikna etmek için elimden geleni yapacağım. Ve biliyorsun, Genya, sen kendi payına düşenleri yerine getirirsen, ben de hiç vakit geçirmeden ve otomatik olarak kendi payıma düşenleri yapacağım.

Ama savaşı durdurmak için bu bile zorunlu değil. Eğer Kuzey Vietnam'ı iyi niyetle müzakere masasına oturmaya ikna edebilirsen, bombardıman da anında durur. Silahlar susar ve sevgili evlatlarımız da yuvalarına dönebilir. İşte bu kadar basit, sevgili arkadaşım, bu kadar basit, söz veriyorum. Seni ve sevgili eşini yakında görmeyi umut ediyorum.

Saygı ve sevgiyle,
John Steinbeck

VIII.
AMERİKA VE AMERİKALILAR

JOHN STEINBECK bir yazar olarak yerini ve çapını 1930'larda Kaliforniya göçmenleri üzerine yazdığı üç yürek dağlayıcı kitapla belli etmişti; kariyerine de bu defa marjinal Amerikalılar değil, ana akımdan Amerikalılar hakkındaki aynı şekilde inandırıcı olan üç kitapla noktayı koydu: *The Winter of Our Discontent* (1961), *Travels with Charley* (1962) ve *Amerika ve Amerikalılar* (1966). 1952'de, *Cennetin Doğusu*'nun yayımlanmasını izleyen on yıl içinde, Steinbeck düzenli aralıklarla, geçmişi geride bırakmak, Kaliforniya'daki çocukluğundan ve Monterey, Cannery Row'daki çıraklığından başka şeyler hakkında yazmak istediğini ilan etmişti. Ama bunda ta n olarak başarılı olduğu söylenemez çünkü Salinas'taki çoc.kluk yılları hakkında, hiçbir zaman bitiremediği, kısa öyküler tasarısında olduğu gibi, *Sweet Thursday* hiçbir zaman peşini bırakmadı. Ama Steinbeck artan bir ısrarla geçmişin "modern yazarların hastalığı" olduğunu söylüyordu. "Eğer yaşadığımız bir şaşkınlık çağıysa, çağını yakalamak isteyen her iyi yazarın konusu bu olmalıdır" (Benson 759). Ancak eğer konu şaşkınlıksa, şaşkınlığı anlatacak bir biçimi bulmak da kolay değildir. Steinbeck "oyunun sıkı disiplinine", dramanın "biçime ilişkin çelik disiplinine" yöneldi ve 1950'li yıllar boyunca, hepsi de yarım kalmış, bir dizi oyun yazmaya koyuldu. "Alicia'ya Mektuplar"da görüldüğü gibi, mektubun daha gevşek biçimi onun konudan konuya atlayabilmesine yarıyordu. Kısa gazete yazılarıyla izlenimlerini aktarıyordu. Ama daha uzun eserler –bir seyahatname, Amerika'nın birbirine karışan geçmiş ve bugününün seslerini topar-

layan bir roman ve makalelerinin bir derlemesi– Steinbeck'in bugünü yakalama mücadelesinin en açık kanıtlarıdır.

Steinbeck'in II. Dünya Savaşı sonrası Amerika'yı anlayamadığı doğru değildir; politik olarak sağa kaydığı da doğru değildir; ama Amerika'nın hastalığının kaynağını tespit etme çabası içinde, hoşnutsuzluğunu ifade edebilecek bir biçim ya da inandırıcı bir üslup yakalayamadığı doğru olabilir. Warren French'e göre, "Böylesi bir kitap [*Amerika ve Amerikalılar*] için en iyi anlatım biçimi kendi deneyimini evrenselleştirmek yerine biricik deneyimleri paylaşmaktır" (110). Gerçekten de, *Amerika ve Amerikalılar*'daki makaleler belli bir mizahtan ve cazibeden yoksundur; kurgu değildir o yüzden bir olay örgüsü, karakterler ya da ortam yoktur. Ama bu yazılar ülkesi için derin kaygı duyan bir adamın tutkulu çağrılarıdır. Bunlar Amerika'ya yakılmış ağıtlardır.

Amerika ve Amerikalılar'ın yazılması neredeyse tesadüf eseri olmuştur. On yıllık, Malory'nin *Le Morte d'Arthur*'unu modern İngilizceye aktarma projesinin bir türlü ilerlemeyişi cesaretini kırmıştı. Ajansına "sözcükler yapmacık, ham ve gerçekdışı geliyor" diye yakınıyordu. "Bu beni deli ediyor. Belki de içimdeki ateş söndü" (23 Temmuz 1964). Onu bu çaresizlikten yayıncısının bir teklifi kurtardı. Viking'den Thomas H. Guinzburg, elinde bütün ülkede çektiği bir tomar fotoğrafla ona gelmiş ve yazarın bu albüme bir önsöz yazmasını önermişti. Guinzburg'un amacı, Amerikan ruhunu ortaya koymak; işte ve oyunda, ülkenin her köşesinden Amerikalıları göstermekti.

Ama önce ince bir fotoğraf albümü olarak düşünülen şey sonradan metnin çeşitli yerlerinde kümelenmiş fotoğrafların olduğu bir denemeler derlemesine dönüşüyordu. Ama denemeler fotoğraflardan değil, Steinbeck'in *Travels with Charley* için yakın tarihte çıktığı ülke turundan hareketle yazılmıştı. Söz konusu kitapta, biçimi nedeniyle söylemek isteyip de söyleyemediği çok şey kalmıştı. *Le Morte d'Arthur* çalışmasının verdiği hayal kırıklığı başlangıçta kabul ettiğinden daha düşünce ağırlıklı ve kapsamlı bir işe kalkışmasında teşvik

unsuru oluyordu ama Arthur hakkındaki düşünceleri de *Amerika ve Amerikalılar*'daki denemeleri geliştirmesi için temel oluşturuyordu.

"Caxton'a ait *Le Morte d'Arthur*'un kısaltılmış bir versiyonu" (Benson 21) çocukluğunda Steinbeck'in en sevdiği kitaptı ve *Tortilla Flat*'teki köylülerin hikâyesini anlatırken bu kitabı bir çerçeve olarak kullanmıştı. Bir çocuk olarak onu çeken şey kitaptaki gizem ve macera duygusuydu ama bir yetişkin olarak onu kitabın sahip çıktığı değerler –şeref, görev, güvene layık olma ve cesaret– yanında yuvarlak masanın etrafında toplanan şövalyelerin esinlediği cemaat duygusu çekiyordu. Bu denemelerin sonuncusunda, "Amerikalı hiçbir zaman mükemmel değildi ama bir zamanlar, bana göre, güzel ve paha biçilmez bir niteliğe sahipti, yani kahramandı. Bu niteliği hâlâ yaşıyor olmalı ama kendine acımanın tozu dumanı içinde kaybolmuş" diye yazıyordu. Steinbeck, görünüşe bakılırsa, Arthur'u Amerikan toplumunda yanlış gittiğini düşündüğü şeyler, asıl olarak artan maddiyatçılık ve sadakatsizlik üzerine dolaylı yorumlar yapmanın bir aracı olarak kullanmak istiyordu. Çeviriden hayal kırıklığına uğrayan Steinbeck, Arthur'un kaygılarını Amerika'da Amerikalılara anlatmaya girişti ama Amerikalı olmanın ne anlama geldiğini ve böyle bir kişinin nasıl geliştiğini keşfetmek için daha da ileri gitmeliydi. Taslak ilerlerken Steinbeck John Huston'a şunları yazıyordu: "Ortaya çıktığında ben hayatta olmayabilirim. Burada 'Amerikalı'yı, onu neyin harekete geçirdiğini görmek için bir saat gibi alıyorum ve bazı garip şeyler görüyorum." (*SLL* 807)

St. John de Crèvecoeur'ün Amerikan Devrimi sırasında *Letters from an American Farmer*'ı yazdığı günden beri çok az kişi Amerikalı kimliğini bu şekilde açıklamayı denemiştir. Crèvecoeur, "O halde, Amerikalı, bu yeni adam nasıl bir şeydir?" (63) diye soruyor ve onu üretken, cemaatine ve ailesine düşkün ve geleceğe umutla bakan bir küçük çiftçi olarak idealleştiriyordu. O, diyordu, "yeni bir kıtaya, daha önce gördüklerinden farklı, düşündüğü şeyleri gerçekleştirmesine elverişli, modern bir topluma gelmiş" yeni bir soydur. "Bu top-

lum, Avrupa'daki gibi her şeye sahip büyük toprak sahipleri sınıfı ve hiçbir şeyi olmayan insanlar sürüsünden ibaret değildir" (63). İki yüzyıl sonra, demokrasiyi sağlamak için çiftçilere ve herkesin kendi toprağına sahip olma fırsatına bağlı bir ülke yoktur artık ama John Steinbeck onu yine de eşsiz ve benzersiz bir ülke olarak görmektedir: "Bütün yaşadıklarımızdan, farklılıklarımızdan, kavgalarımızdan, çok sayıdaki çıkarlarımız ve yönelimlerimizden, dünyada eşi benzeri olmayan bir şeyin ortaya çıktığına inanıyorum: Amerika – karmaşık, çelişkili, inatçı, utangaç, acımasız, kaba, anlatılamayacak kadar sevimli ve çok güzel."

Bu iki yazar da eleştirecek çok şey buluyordu. Crèvecoeur için, on sekizinci yüzyıl Amerika'sında merkezi sorunlardan biri vahşi insanlar, bütün medeni kaygıları arkalarında bırakmış başıboş serserilerdir. Kuralları, örnekleri ya da bir ahlak duyguları olmayan "bu insanlar, yakalayabildiklerinde vahşi hayvanların etiyle, yakalayamadıklarında ise tahılla beslenen gelişkin türden etobur hayvanlardan daha iyi değildir" (66). İki yüzyıl sonra, Steinbeck benzer bir ahlak yoksunluğundan mustarip bir toplum görüyordu ama bunun nedeni vahşi hayat içindeki kaynakların kıt oluşu değil, tam tersiydi. Amerikalıların yiyeceği, barınağı, ulaşım ve eğlence imkânları vardı ama değerleri yoktu:

> Çok büyük bir ihtimalle ahlaki ve manevi yozlaşmamız bolluk yaşamamış olmamızdan geliyor... [Bizi] şeyler zehirledi. Çok şeye sahip olmak sanki daha çok şey, daha çok elbise, daha çok ev ve daha çok otomobil arzusu yaratıyor. Çocuklarımızın tavana kadar yığılmış hediye paketlerini birbiri ardına yırtıp sonunda, "Hepsi bu mu?" diye sorduğu Noellerde yaşadığımız o dehşeti düşünün.

Crèvecoeur; başıboş serserilerin, onların aylaklıklarının ve ayyaşlıklarının yerini, sıkı çalışma, kurallar ve sınırlara saygı anlayışı getiren yerleşimcilerin alacağını söylüyordu. Steinbeck

de bu ülkede benzer bir evrimi, biyolojik bir zorunluluktan, hayatta kalma istencinden başlayan bir evrimi öngörüyordu: "Söylenen amaç ne olursa olsun, her çabanın temelinde hayatta kalma, gelişme ve yenilenme yatar." Ama hayatta kalmaya ilişkin kaygılar giderildikten sonra, daha büyük bir amacımız ve inancımız yoksa artık devam etme istencimiz kalmayacaktır:

> Muhtemelen, ahlak –fazilet, etik ve hatta şefkat– bu noktada iflas eder. Kurallar hayatta kalmamıza, birlikte yaşamamıza ve gelişmemize imkân verir. Ama hayatta kalma istencimiz zayıflamışsa, yaşama sevincimiz, kahramanlıklarla dolu geçmişin anılarına saygımız ve parlak bir gelecek inancımız yok olmuşsa, ahlaka ya da kurallara gerek kalır mı? Hatta bunlar bir tehlike haline gelmez mi?.. Şimdi artık atalarımızın sahip olmak için dua ettiği nimetlere sahibiz ve bizi yıkan da bu başarımız.

Ocak 1966'da Harry Guggenheim'a yazdığı bir mektupta, Steinbeck şöyle diyordu: "Bugün yeni kitabımın son düzeltmeleri üzerine çalıştım. Düşündüğümden iyi bir kitap oldu. Ortalığı biraz karıştıracak görünüyor. Her tümcesinde bir tez var ya da olacak, eğer okuyan olursa."

Önsöz

Metin ve fotoğraflarıyla,* bu bir fikir kitabı, kişisel ve sakınımsız. Yüzlerce yıldan beri Amerika ve Amerikalılar Asya, Afrika ve Avrupa kaynaklı kişisel fikirlerin hedefi olmuştur; tek farkla ki bunlara hep eleştiri, gözlem ya da, Allah korusun, değerlendirme adı verilmiştir. Ne yazık ki, Amerikalılar bu yabancı fikirlere yazarlarının onlara verdiği değeri vermektedir. Kendimize gelince, biz kendi ülkemizin ve ülke insanlarımızın özelliklerini, meziyetlerini ya da kusurlarını reddetmiş, hor görmüş, göklere çıkarmış ya da yerin dibine batırmışızdır ama kendi ülkemizi ve insanlarını başka bir gözle, Amerikalı gözüyle incelemiş tek bir yerli eser bilmiyorum.

Bizi değerlendirenler basit yanlış anlamalar ve dokundurmalarla yetindikleri sürece, oyun zararsız, hatta bazen de ilginç oluyordu. Ama 1918'den sonra, kendi yerli *bête blanche*'larını dengelemek için bir *bête noire*'a ihtiyaç duyan sistemler ortaya çıkınca, güçlü bir ülke ve başarılı bir sistem olarak Amerika, bu kadar başarılı olamayan yönetim biçimleri için doğal bir günah keçisi haline geldi. Bu yönetimler sınırlarını kendi halklarına kapattığından, bir gözleme dayandırma gereği duymaksızın istedikleri her tür genellemeyi yapmakta özgürdüler.

Bu deneme bize yönelik sabun köpüğü türünden propagandalara yanıt verme ya da onları çürütme çabası değildir.

* *Amerika ve Amerikalılar*'ın orijinal 1966 baskısındaki fotoğraflar bu kitaba dahil edilmemiştir.

Nesnel gerçeklik iddiası bile taşımıyor. Burada kendi kanaatlerimi, savlarımı ve fikirlerimi sıralıyorum. Başka ne olabilirdi ki? Ama yazdıklarım en azından Amerika bilgisine dayanıyor, Amerika ve Amerikalılar için duyduğum merak, sabırsızlık, biraz öfke ama tutkulu bir aşktan esinleniyor. Çünkü bütün yaşadıklarımızdan, farklılıklarımızdan, kavgalarımızdan, çok sayıdaki çıkarlarımız ve yönelimlerimizden, dünyada eşi benzeri olmayan bir şeyin ortaya çıktığına inanıyorum: Amerika – karmaşık, çelişkili, inatçı, utangaç, acımasız, kaba, anlatılamayacak kadar sevimli ve çok güzel.

Metin ne kadar kişisel görüşleri aktarıyorsa, fotoğraflar da öyle. Kamera bir şeyi olduğu gibi kaydedebilir ama yalnızca onu çalıştıran neyi görüyorsa onu görebilir ve kameraman görmek istediği şeyi –sevdiği, nefret ettiği, acıdığı, gurur duyduğu şeyi– görür. Dolayısıyla, atalarının soyu dünyanın her tarafına uzanan, geçmişleri ve tecrübeleri, tarzları, yöntemleri ve kamera teknikleri kadar çeşitli olan fotoğrafçılar tarafından çekilen bu kitaptaki fotoğraflar da kişisel görüşleri –Amerikan görüşlerini– yansıtıyor. Bir Avrupalı, bir Afrikalı ya da bir Asyalı burada gördüğü ya da göreceği bir Amerikalıda bunları bulamayacaktır. Ama açık ve duyarlıysa, bizim ülkemizin bizim için nasıl bir yer olduğunu, onun hakkında ne hissettiğimizi, başarısızlıklarından nasıl utanç duyduğumuzu, başarılarıyla nasıl gururlandığımızı, büyüklüğüne ve çeşitliliğine nasıl hayret ettiğimizi ve hepsinden önce, ona –her şeyine, toprağına, fikrine ve gizine– nasıl bir tutkuyla bağlı olduğumuzu öğrenebilir.

Elbette, her ülkenin benzer duygu ve düşünceler yarattığını biliyorum. Hiçbir yabancı İngiltere'yi, iki bin yıllık geçmişiyle, bir İngilizin bildiği ya da hissettiği gibi bilip hissedemez. Döndüğünde memleket toprağını öpen bir Polonyalı ve Kopenhag limanında demirden, kaba bir iskele babasını öpen bir Danimarkalı gördüm. Amerikalıların da ülkelerine ilişkin duyguları farklı değil ama bu duygu bütün ülke için nadiren dile getirilmiştir.

E Pluribus Unum

Ülkemizde her türlü coğrafyaya ve iklime rastlayabilirsiniz, ama her türlü –her ırktan, her etnik kökenden– insana da; yine de ülkemiz tek bir millettir ve bu insanların hepsi Amerikalıdır. Karmaşık düş ve istekleri ifade etmenin bir yolu özdeyişlerdir. ABD için söylenen "E Pluribus Unum" bir gerçeği ifade eder. Bu garip ve neredeyse inanılmaz bir gerçektir; ve Amerika denen bir birimin yaklaşık dört yüz yıl –İngiltere'nin Roma lejyonları tarafından işgal altında tutulduğu süredir bu– önce ortaya çıktığını düşünürseniz, bu gerçek daha da ilginç hale gelir.

Konuşmacıların Amerika'dan "eşsiz bir miras" –mirasımız, plastik bir tepside plastik bir torbaya sarılı olarak önümüze sürülmüş bir sandviç gibi bir armağan– diye söz etmesi alışıldık bir şeydir (aslında, ortaöğretimde bu bir gerekliliktir). Sanki atalarımız altın bir vatan davetiyle toplanmışlar ve kutsal sütü ve balı kabul etmişlerdir. Bu doğru değil.

Başlangıçta sürüldük, ürktük, kaçtık, yeryüzünün meskûn ve güvenli köşelerinden isimsiz ve düşman bir kıtaya, yabancı ve düşman yabanın en ücra yerlerine sürüldük. Bazı yöneticiler sahip olmadıkları, hatta adını bile bilmedikleri, haritası olmayan bir toprak parçasını büyük bölümler halinde gözdelerine armağan olarak ya da kurtulmak istedikleri potansiyel düşmanlarına bağışladılar. Bazıları cezalandırmak için suçluları buraya gönderdi. Bize kucak açmak şöyle dursun, bu kıta bize direndi. Yerliler kendilerinin olduklarını düşündükleri bir toprağı kaybetmemek için ellerinden geleni yaptılar. Kayalık topraklar, baş döndüren ormanlar ve çöller

karşı durdu. Bilinmeyen ve bu yüzden dermanı da olmayan hastalıklar ilk gelenleri kırıp geçirdi ve bu huzursuzluk içinde insanlar birbirlerine girdi. Bu topraklar bir armağan değildi. İlkler onun için dövüştü, öldü. Onun için çaldılar, yalan söylediler ve aldattılar ve ne zaman bir küçük parçasını aldılar, haşin bir adamın vahşi bir atı yakaladığında yaptığı gibi, önce okşadılar onu, sakinleştirdiler, temizlediler ve düzleştirdiler ve oturulabilir hale getirdiler. Ve bir toprağa tutundukları andan itibaren, yeni huzursuz, saldırgan ve aç insan dalgalarına karşı ellerindekileri savunmak zorunda kaldılar.

Amerika var değildi. Dört yüzyıllık çalışma, kan, yalnızlık ve korku yarattı bu ülkeyi. Biz Amerika'yı kurduk ve süreç bizi Amerikalı yaptı; yeni bir soy, bütün ırkları içinde barındıran, bütün renkleri taşıyan ve görünüşte etnik bir anarşi yaşayan bir tür çıktı ortaya. Ve sonra kısa, çok kısa bir sürede, böylesine farklılıklardan beklenmeyecek yeni bir toplum haline geldik; büyük değil ama büyük olmak için her türlü kusuru taşıyan bir toplum, *E Pluribus Unum*.

Her şey çılgıncaydı. Yeni ortaya çıkmakta olan ülkede her bir birey güvenliği, çıkarı ve geleceği için kendini bütün ötekilere karşı konumlandırıyordu. Toprağa hiç özen göstermiyordu; onu hırpalıyor, yağmalıyor ve bazı durumlarda tahrip ediyordu. Ormanları kestiler ve yaktılar, ovaları ateşe verdiler ve ektiler, altın için güzelim nehirleri harap ettiler ve arkalarında bir harabe bıraktılar. Ailesi yeteri kadar büyüyenler onu bütün diğer ailelere karşı yetiştirdiler. Cemaatler ortaya çıktığında ise her cemaat kendini öteki cemaatlere karşı savunmaya girişti. Eyaletleri oluşturan bölgelerin her biri sınırlarını kıskançlıkla koruyan, yabancılara karşı angaryalar, görevler ve cezalar uygulayan kuşkulu bir birimdi. Ağır iş ve ucuz ücret için diş bileyerek mecburen yaratılan yeni huzursuzluk, ihtiyaç ve güç dalgaları direnişler ve öfke doğurdu ve ancak üstüne yeni ve farklı bir dalga geldiğinde kabul gördü. İrlandalılar göz koydukları bir yeri aldığında Almanların kendilerini korumak için nasıl bir araya geldiğini düşünün; İrlandalıların nasıl Polonyalılara, Slavların nasıl İtalyan-

lara karşı "Amerikalı" olduğunu düşünün. Batı Kıyısı'nda Çinliler ancak Japonlar gelince düşman olmaktan çıktılar ve Japonlar da Hinduların, Filipinlilerin ve Meksikalıların istilasıyla aynı süreci yaşadı. Hoşnutsuzluk yalnızca yabancıların yarattığı bir şey de değildi. Toz bulutu ve ekonomik felaket Oklahoma'nın yoksul, toz toprak içindeki köylülerini yerlerinden edip, batıya sürdüğünde, öteki göç dalgalarıyla kıyaslanamayacak bir kuşku ve nefretle karşılandılar.

Bütün bunlar doğru ama yine de bir ya da iki –kesinlikle üçten fazla değil– kuşakta her bir etnik grup *pluribus* özelliğini yitirmeden birlik içinde kenetlendiler. "Savaşan İrlandalılar" diye bilinen Notre Dame Üniversitesi futbol takımının oyuncularına bir göz attığımızda, adlarının Polonyalı, Slovak, İtalyan ya da Fijili olmasını komik bulmayız. Onlar Savaşan İrlandalılardır.

Amerika'yı yurt edinmiş dünya halklarının bütün bu parçalarının nasıl olup da bir halk haline geldiği yalnızca bir giz olsa neyse, bu hepsinin başlangıçtaki istekleri ve niyetlerinin tam tersiydi. Amerika'nın doğu kıyılarına gelen ilk Avrupalı yerleşimciler öteki halklarla kaynaşmak bir yana, koydukları kurallar ve savunma sistemleriyle, kaynaşmanın önüne geçmek için her yolu denediler. Massachusetts'e yerleşen Pilgrim Fathers* silahlarını, İngiliz olsun olmasın, kendilerine benzemeyen herkese çevirdiler. Kraliyet izniyle Virginia ve Carolina topraklarını ekenler, özgür ve tehlikeli olmayan köleler ve senet karşılığı satılan hizmetçiler talep ettiler ve birçok durumda tek kaynakları İngiltere hapishaneleriydi; böylece kendi tehlikeli unsurlarını kendi elleriyle getirmiş oldular. İlk yerleşimcilerin her küçük dalgası daha uzağa, uzaklığın koruduğu alanlara gitti ve sonraki dalgalara karşı savunma hatları kurdu. Patates kıtlığından kaçmış yoksul İrlandalılar, Kuzey Amerika'nın düşmanlığı karşısında İrlandalılar-

* Amerika'ya ilk yerleşen ve 1620'de kolonilerini kuran İngiliz Püritenlerine verilen ad. – ç.n.

la, Yahudiler Yahudilerle birleşti. Batı Kıyısı'nda Çinliler kendi Çinli cemaatlerini kurdular. Her büyük şehrin, genellikle "Irishtown", "Chinatown", "Germantown", "Little Italy", "Polacktown" olarak bilinen, kendine has ulusal bölgeleri oluştu. Yeni gelenler dilleri ve âdetleri nerede yaşıyorsa oraya gittiler ve her bir cemaat zaman içinde öteki ulusal grupların kendi içlerine sızmasına karşı önlemler aldı.

Bazı gruplar cemaatleri terk etti ya da şehirlerden uzaklaşmak zorunda kaldılar ve kaderlerini bitmek tükenmek bilmez vahşi topraklarda aramak için yollara düştüler. Kentucky dağlarında bugün bile Elizabeth dönemi İngilizcesini konuşan insanlar var. Dışlanan, öldürülen ve doğuya sürülen Mormonlar Utah'a kadar sefalet içinde süren bir yolculuğun ardından Great Salt Lake etrafında kendi topluluklarını kurdular. Kaliforniya'da Rus cemaatleri vardı; Doğu Oregon'a Basklılar dillerini, koyunlarını ve geçit vermez dağları aşmak için koyun köpeklerini getirdiler. Batı Kıyısı'nda sadece Kornişçe konuşan Korniş cemaatleri vardı. Bu yalıtılmış gruplar bulabildikleri kadarıyla, anavatanlarına en çok benzeyen yerlere gittiler ve eski hayatlarını ve âdetlerini sürdürmeye çalıştılar. Merkezlerde sinagoglar, soğan kubbeli Rus Ortodoks kiliseleri dikildi. Kaliforniya İspanyol, sonra da Meksikalı ve dolayısıyla Katolik olduğundan, okullar din temelli eğitim veriyordu; doğudan gelmiş Protestanlar Protestan eğitimi alsınlar diye çocuklarını Hawaii'ye yolluyordu. Teksas ve Göller Bölgesi'nde Alman kolonileri kuruldu ve kimliklerini, yemek kültürlerini ve dillerini korumaya çalıştılar.

İlk başta kendi azınlıklarımıza, okulda büyük çocukların yeni gelenlere yaptığı gibi, dayılık ettik. Baskı ve eziyetin zincirini çözmek için yeni gelenlerin pısırık, yoksul, sayıca az ve korunmasız oluşları yetiyordu; ayrıca derilerinin, saçlarının, gözlerinin rengi farklıysa, İngilizceden başka bir dil konuşuyorlarsa, Protestan kilisesinden başka bir kilisede ibadet ediyorlarsa, bunlar da işe yarardı. Pilgrim Fathers Katoliklerin peşini bırakmadı, ikisi birlikte Yahudileri sopadan geçirdiler. İrlandalılar, onların ardından Almanlar, Polonyalılar, Slo-

vaklar, İtalyanlar, Hindular, Çinliler, Japonlar, Filipinliler, Meksikalılar sıranın kendilerine gelmesini beklediler. Bütün bu halklara aşağılayıcı sıfatlar taktık: Micks, Sheenies, Krauts, Dagos, Wops, Rag-heads, Yellowbellies vs. Her grup kendi içinde tutarlı, zengin, korumacı ve ekonomik olarak farksız hale gelinceye –her grup büyüklerine katılıp en yenileri haşlamaya başlayıncaya– kadar bu böyle sürüp gitti. Bana öyle geliyor ki, yeni gelenlere karşı takınılan bu acımaz tutum bizatihi etnik ve ulusal yabancıların hızla "Amerikalı" kimliği altında kaynaşmasını da açıklıyor. Kendisi de acı çekmiş olan birinin yeni gelmiş birine acıyabileceğini beklersiniz, değil mi, ama acımıyorlardı; kendilerinden sonra gelen grubun çoğunluğa karışmasını ve kabul gören üstün kastın pratiklerine katılmasını bekleyemiyorlardı.

Muhtemel ki, bu kıyılara ilk ayak basanlar, ayakları yosunlara değer değmez eski vatanlarına dönüp, "Bir daha mı, asla!" diye bağırmıştı. Her bir koloninin yeni gelenlere olağanüstü bir şiddetle direnişi, en sonunda göçmen yasaları yabancı ırmaklarını derelere ve sonra da küçük akıntılara dönüştürene kadar sürdü. Sonra işler tam tersine döndü ve garip ve komik bir durum ortaya çıktı: Göçmen akınını kısıtlayıcı yasaların şampiyonluğunu yapanlar yeni ucuz emek gücünün kabul edilmesini savunmak zorunda kaldılar ve bazı durumlarda yasalara rağmen bunu yaptılar. Aslında, bizim için şu rahatlıkla söylenebilir: Günah keçilerimiz olmasaydı, onları kendimiz yaratmak zorunda kalırdık.

İlk zamanlarda, âcizliği yaratan yabancılık, zayıflık ve yoksulluktu ama yirminci yüzyılda yeni bir şey ortaya çıktı; belki de bunun nedeni Eskimolar ve Avustralya yerlileri hariç, dünya yüzünde yabancı gördüğümüz her şeye saldırmış olmamızdı. Doyum noktasına bir kere ulaşıldığında, azınlıklar sadece azınlıklar olarak bir etkiye sahip olmaya başladılar. Muhtemelen iletişim araçlarının, kamuoyunun, gazetelerin, radyoların, dergi ve kitapların bunda payı vardı ama başka bir unsur da söz konusuydu. Her azınlık yük olmaktan çıkıp para kazanmaya ve bir pazar haline gelmeye başladı ve artık bir şey

satmayı umduğunuz birilerine ters davranamazdınız. Güçlerini hisseden azınlıklar bunu kullanmaya başladılar ve bu büyük oranda iyi bir şeydi; ama kayıplar da vardı, kültür, neşe ve canlılık kayboluyordu; ve bu açıkça talihsizlikti. Bugün herkesin içinde bir Yahudi fıkrası anlatamazsınız ama o Yahudiler, bildiğimiz en komik fıkraların bazılarını yaratmıştır.

Bizim tarihimizde, her tür olasılık yasası işleyerek ortak bir dilin ve komşuları tarafından dayatılmış zorunlu alçakgönüllülüğün bir araya getirdiği etnik grup adacıklarından oluşan bir ülke meydana getirmiştir. Aynı ulustan yerleşimciler bile kendi aralarında dillerine ve âdetlerine göre bölünmüş olabilir, örneğin Lancashire'lılardan ayrı duran Galliler, Somerset ya da Kent'lilerden ayrı duran İskoçlar gibi. Olup biten, insan doğasının garip cilvelerinden biridir, ama belki de tutulması gereken en doğal yol budur çünkü hiçbir çocuk ana babasına uzun süre tahammül edemez. Bu içgüdüsel olarak gerçekleşmiş gibidir. Yaşlı insanların yapabileceği her türlü baskıya rağmen, hangi etnik gruptan olursa olsun çocuklar geçmişlerini ve ana dillerini inkâr etti. Öfke, aşağılama, kıskançlık, kendi grubuna dayatılan getto yaşamı ve ayrımcılığa rağmen, Amerika denen bu topraklarda bir şeyler serbest bırakıldı. Bu insanlar Amerikalıydı çünkü. Yeni nesiller Polonyalı, Alman, Macar, İtalyan ya da Britanyalı olmaktan çok Amerikalı olmayı istiyordu. Bunu istediler ve oldular. Amerika planlanmadı, oldu. Amerika planları bir kenara atıldı, unutuldu. Çok dilli bir ülke yurttaşı olarak Amerikalılar dünyanın en kötü dilcileri olup çıktılar.

Amerika'da yerlerin yalnızca konuşma biçimleriyle değil, fiziksel –mimari, görünüş, davranış– olarak da yöre insanlarına has özellikler taşıması benim için hiçbir sorun oluşturmuyor. Bunun üretilen ürünler ve yaşama teknikleri kadar iklimle de alakası olabilir pekâlâ; her halükârda, bana, birlikte yaşayan insanların birbirlerine benzeyeceği fikri doğru geliyor. Neden olmasın? Eğer bir insanla köpeği görünüş olarak birbirine benzemeye başlıyorsa, neden bir insan komşusuna benzemeye başlamasın ki?

Her birimiz bir yabancıyı, yabancı bir aksanı tanırız. Bir zamanlar konuşmasını duyduktan sonra bir kadının ya da erkeğin nereli olduğunu söyleyebilmekle gurur duyardım. Ama kendimizin de aynı şekilde tanınabildiğimizi düşünmeyiz. Yıllarca önce güneybatıda göçmenlerle birlikte yaşarken, kimin Oklahoma, kimin Arkansas'tan ya da başka bir bölgeden geldiğini bilirdim. Oklahoma'dan gelenler yerel bir ağız kullanırlar, bu doğru ama duruş, yüz ifadesi, yürüme biçimi gibi başka işaretler de vardı. Bir keresinde, gizliden gizliye yeteneğimle gurur duyduğum günlerde, uzun boylu, kaba saba bir Oklahomalı çocuk, "Sen Kaliforniyalısın" dedi bana.

"Bunu nasıl bildin?" diye sordum, biraz şaşırmıştım.

"Kaliforniyalıya benziyorsun" dedi. O zamana kadar Kaliforniyalıların da benzer bazı özelliklerinin olduğunu bilmiyordum.

İskoç-İrlandalı, İngiliz ve Alman kan bağlarımın ortak olduğu yabancı ülkelerde yaşadım ve seyahat ettim. Ayrıca, ayakkabılarım ve şapkam İngiltere'de yapılmış, elbiselerim İtalya'da İngiliz kumaşından dikilmiş, gömleklerim ve kravatlarım Fransa ya da İtalya'dan, yağmurluğum da İskoç malı. Üstelik ben papağan gibiyimdir; bir aksanı, konuşma tarzlarını, birlikte yaşadığım insanların deyişlerini çabucak ve bilinçdışı olarak kaparım. Yüz çizgilerim, iyi ya da kötü, atalarımdan izler taşır. Gözlerim kuzeyli mavisi, kırlaşmadan önce saçlarım kahverengiydi. Kırmızı yanaklıyım ve yanaklarımda küçük et benleri var. Bunlar İskoç ya da Kuzey İrlandalı özellikleri. Ama bütün bunlara rağmen bana kesinlikle Avrupalı denemez. Her duyarlı Avrupalı benim Amerikalı olduğunu anında bilir. Sözünü ettiğim Oklahomalı çocuk bana uzaktan yakından benzemiyordu; gözleri koyu renkliydi, parlak siyah saçları vardı, yanak kemikleri çıkıktı ve esmer teni ondaki Cherokee kanını açığa vuruyordu. Ama eğer bu çocuk herhangi bir Avrupa kentinde yolda yürüyor bile olsa, onun Amerikalı olduğu hemen seçilebilirdi. Bir biçimde bir Amerikan görünüşü vardır. Bunun ne olduğunu bilmiyorum ve yabancılar bunu tarif edemez, ama var.

Amerikan görünüşü Kafkas soyundan gelen insanlarla sınırlandırılamaz. Çocukluğumun geçtiği Kuzey Kaliforniya'da büyük bir Japon nüfus var; birçoğunu tanırdım onların. Anne ve baba kısa, geniş omuzlu, geniş kalçalı, çarpık bacaklı, yuvarlak kafalı, esmer tenliydi ve gözleri bütün Uzakdoğulular gibi çekikti. Ama nasıl olmuşsa olmuş, onların çocukları ve torunları ana babalarından çok uzun, kalçaları dar, bacakları uzun ve düz, tenleri açık ve gözleri, hâlâ Uzakdoğulu havasını yansıtmakla birlikte, daha az çekik ve gözkapakları daha az belirgin olmuştu. Üstelik, çocukların başı yuvarlak değil, çoğu kez uzundu. Bu soylar arası bir karışım sonucu olmamıştı. Beslenme alışkanlıklarındaki bir değişimin bunu yarattığını söylemek kolaydır ama tek unsur bu olamaz. Ve ilginçtir, bu Nisei'lerden biri Japonya'ya gitse hemen Amerikalı olduğu anlaşılır. Bu çocuklar saf kan Japon ama saf Amerikalıdır.

İki ırksal grup anlattığım geliş, önyargı, kabulleniş ve özümleniş kalıbını izlememiştir. Bunlar zaten burada yaşayan Amerikan yerlileri ve kendi iradeleriyle buraya gelmeyen zencilerdir. Başlangıçta, yerliler azınlık değil çoğunluktu. Yerliler zaman zaman yeni gelenlerle bir arada yaşamayı denemiş ama bunun imkânsız olduğu açığa çıkınca –sahip olduğunuz her şeyi elinizden almak isteyen biriyle dost olmak güçtür– kendilerini korumakla kalmamış, yerleşimcilere önemli zararlar da vermişti. Yıllar geçtikçe silahlar gibi oranlar da değişti ama yerliler kendilerini uzun, çok uzun bir süre korumayı sürdürdü; bu, yalnızca onları beyaz kardeşlerinden koparmakla kalmamış, kendilerinin de çok fazla içe kapanmasına neden olmuş bir pratikti. Sonunda beyaz yerleşimciler çoğunluğu sağladığında, en iyi ve en verimli toprakların yerlilerin elinde olduğunu görmüş ve gözlerini bu topraklara dikmişlerdi. Süreç içinde yerliler azar azar, silah zoruyla, kimsenin istemediği çorak topraklara sürüldü. Mazur görülemeyecek kadar uzun ve kanlı bir süreç yaşandı, hatalar yapıldı; örneğin, Cherokee kabileleri Apalaş Dağları'ndan batıya sürüldü

ve Oklahoma'nın hiçbir gelecek vaat etmeyen topraklarına yerleştirildi. Ama o topraklarda petrol bulununca, hata yapıldığı ortaya çıktı; ama bazı yerliler açısından artık çok geçti, petrole sahip çıktılar.

Amerikan yerlilerinin bizi huzursuz eden eğilimlerinden biri hayata sıkı sıkıya sarılmalarıydı. Geçen yüzyılın son dönemlerinde, Apaçiler gibi bazı güneybatı kabileleri yalnızca hayatta kalmakla yetinmeyip fiilen atağa geçtiklerinde, kafa derilerine ödül kondu; bol miktarda kafa derisi toplandı ve ödüller dağıtıldı. Ama bir süre sonra Meksika hükümeti feryat içinde kafa derilerinin Apaçilere değil Meksikalılara ait olduğu yolunda şikâyetlere başladı. Avcılar bir tutam saç ve çirkin bir kafa derisi için sınırı geçiyor, bir Meksikalıyı öldürmek bir Apaçi öldürmekten daha güvenli olduğu için, Meksikalıyı tercih ediyordu. Zaten ne farkları vardı ki! Sonra, anlatılanlara göre, ileri görüşlü işadamlarının kurduğu bir şirket, tütsülenmiş ve kurutulmuş Çinli ve Filipinli kafa derisi ithal etmeye başlamış, böylece kişisel riskler de ortadan tamamen kaldırılmış. Ama işi o kadar ileri götürmüşler ki, ödül piyasası çökmüş.

Bir zaman gelmiş, yerliler tamamen tarihten silinecek gibi olmuştur ama sonra, yaklaşık elli yıl önce bir şey –belki bir dizi şey– yaşandı. Yerliler yok edilme girişimlerine bağışıklık kazandılar. Doğum oranları yükseldi ve ölüm oranları düştü. Bazı gençler rezervasyonlardan çıkıp ormanlarda ağaç budama ya da büyüyen şehirlerde yeni gökdelen inşaatlarında demircilik gibi tehlikeli mesleklere atıldılar; aynı zamanda Yerli kanı taşımaktan dolayı duyulan gizli utanma duygusu silindi ve insanlar, doğru olmasa bile, dedelerinin Cheyenne ya da Cherokee olduğunu söyleyerek övünmeye başladılar. Yakın tarihte ise hiçbir aday, şu ya da bu kabilenin onursal üyeliğine kabul edilmeden ve başında bir zamanlar sınır boylarında gören herkesi korkuyla titreten tüylü savaş başlığıyla fotoğraf çektirmeden başkanlık yarışına girmeyi aklından bile geçirmemiştir.

Yerliler bizim, açıkça belli olan onların kökünü kurutma niyetlerimize rağmen hayatta kalmayı başardılar ve dalga ter-

sine döndüğünden beri, bizim daha da ölümcül olabilen iyi niyetimize sığınmaya bile başladılar. Rakip olarak vahşi, güvenilmez, tehlikeli hayvan, kurnaz, zeki ve kendine yeten yerli miti yerini çocuk, öğrenme kapasitesinden yoksun ve kendine bakamayan yerliye bıraktı. Bu yüzden, yaşı ne olursa olsun yerli, yasa karşısında rüştünü ispat etmemiş bir çocuk kabul edildi. Kuşkusuz, başlangıçta sorun onun kendi başının çaresine bakabilen bir kişi olmasıydı. Ekinleriyle ilk yerleşimcileri beslemişti; avlanma becerilerini özümleyen insanlarımız yaşamlarını sürdürebilmişti; ve savaş taktikleri, öğrenildikten sonra, yalnızca kendilerine değil öteki düşmanlarımıza karşı da dönmüştü. Evet, tabii ki, o başının çaresine bakabilirdi; herkesin üstesinden gelebilirdi, biz hariç.

Kabile insanlarıyla tanıştıktan sonra birçok beyaz, yerlilerin görünüşte iradi olarak nüfuz edebildikleri ikili hayat –gerçeklik ve üst gerçeklik– karşısında şaşkınlığa uğramıştır. İlk günlerin gezginlerinin anlattığı hikâyeler gerçek hayattan geçirgen bir perdeyle ayrılmış başka bir hayata ilişkin olaylarla doluydu; bu, yerlilerin o başka hayata inançlarının gücünü gösteriyordu ve genellikle gezginler de buna inanarak dönüyorlardı, yalnızca kendilerine inanılmayacağından korkuyorlardı. Benim de bir kere yaşadığım bu deneyim, bence, kabile insanlarının iki gerçeklik ve bir kültürle öteki arasında nasıl gidip gelebildiklerini gösterir.

Yıllarca Tahoe Gölü çevresinde bir alabalık çiftliği olan, Kaliforniya Balık ve Av Komisyonu için çalıştım. Bizim işimiz büyük göl alabalıklarını yumurtlatmak üzere akıntının tersi yönde giderken yakalamak, dişilerin yumurtalarını çıkarmak ve erkeklerin spermlerini alarak yumurtaları döllemek, küçük balıklar yetiştirmek ve bunlar Kaliforniya akarsularına bırakılacak kadar büyüyene kadar onları tanklarda beslemekti. Lloyd Shebley adlı bir gençle birlikte Tallac çiftliğinde görevlendirilmiştik ve oldukça uzun bir süre birlikte çalışmıştık. Çiftlik karlar erimeden, baharın ilk dönemlerindeki balık akını için kıştan hazırlanmak zorundaydı. Balık akını başladığında çok meşgul olacaktık; ama yılın geri kalanında

işimiz sadece balık beslemek ve bakmaktı. Hoş ve son derece ilginç bir işti bu ve ayrıca bölgedeki bütün insanlarla tanışma fırsatı veriyordu. Bu insanlar arasında Piute'lerin bir kolu olduğuna inandığım bir kabilenin üyeleri de vardı. Yazları kendi rezervasyonlarının bulunduğu Nevada'dan, dağlarda yaşamaya, avlanmaya ve ekmeklerini yaptıkları çam fıstığı toplamaya buraya geliyorlardı. Bizim ahbaplık ettiğimiz insanlar arasında kabilenin şefi Jimmy de vardı. Jimmy'nin, bırakın vahşi –ya da soylu– olmayı, yüksekokul eğitimi almış bir Amerikalıdan hiçbir farkı yoktu. Reno'da liseyi okumuştu ve herhangi bir Amerikalı gibi konuşuyor ve görünüyordu, sessiz sakin, yakışıklı, dost canlısı, kırk yaşlarında bir adamdı; tek farkı o bir yerliydi. Onu çok sevmiştik.

Yerlilerin yaşadığı topraklarda av yasalarının yerlilere uygulanmaması genel kabul gören bir yaklaşımdır. Beyaz kardeşleri için yasak varken onların avlanmasına ve balık tutmasına izin verilir. Bu herkesin bildiği ve yine herkesin saygı duyduğu bir şeydir. Bahar aylarında bir gün biz tuzak hazırlıyorduk ve gürül gürül akan ırmağın kıyısında kar hâlâ yüksekti. Jimmy ortaya çıkıverdi, yalnız başına, her zaman her yere nasıl gidiyorsa öyle, yürüyerek gelmişti, ayağına bir çift ayı pençesi geçirmişti. Tuzak kurmak için bizden balık istedi. İstediklerinde yerlilere balık verirdik. Birimiz elinde bir kepçeyle havuzun başına gitti, kepçeyi daldırdı, iri bir alabalığı çıkardı sudan, spermlerini aldı ve onu Jimmy'e verdi. Jimmy çırpınmakta olan balığı karın üzerine bıraktı ve dondurucu soğukta elbiselerin çıkardı, ırmağa girdi ve özenle yıkandı, çıkıp elbiselerini geri giydi, balığını aldı ve çok dik yamaçların çevrelediği Tallac Dağı'na doğru yola koyuldu. Yaza kadar onu bir daha görmedik. Ağustos'tu, sanıyorum, Jimmy çiftliğe bizimle muhabbet etmeye ve akşam yemeğine geldi. Ona mükellef bir sofra hazırladık ve ardından kahvelerimizi içip viskimizi yudumlarken, "Jimmy, geçen kış, balıkla ilgili bir mesele vardı, neydi o?" diye sordum.

Sanki uzaklara bakıyordu ve doğal bir ifadeyle, "Hangi balık?" diye sordu.

"Hatırlarsın Jimmy" dedim, "sana verdiğimiz alabalık, balığı alınca suya girip yıkandın ve dağa doğru yola çıktın. Neydi bunun anlamı?"

"Ha, o balık" dedi ve yine sustu.

"Elbette, eğer bu konuda konuşmak istemiyorsan, sorun yok. Sadece ilgimi çekmişti" dedim.

Tekrar söze başlaması oldukça uzun bir zaman aldı. "Evet, sanırım size anlatabilirim, belki" diye söze başladı. "Biliyorsunuz, geçen yaz boyu hastaydım, berbat bir mide sancısı çekiyordum, Reno'da görünmediğim doktor kalmadı, hepsi beni muayene etti, ilaçlar verdi ama hiçbiri işe yaramadı. Sancının nedenini bulamıyorlardı ve dolayısıyla tedavi de edemiyorlardı, perişan haldeydim ve sancılarım gittikçe ağırlaşıyordu, sonunda bizimkilerden birine gittim."

"Sizin büyücü hekimlerden birine mi demek istiyorsun?" diye sordum.

"Evet" dedi Jimmy, "Sanıyorum siz onları böyle çağırıyorsunuz, biz başka bir şey diyoruz. O bana sorunumun ne olduğunu anlattı."

"Pekâlâ, neymiş sorunun?" diye sordum.

Jimmy, "Biliyorsunuz, ben ve benim oğlanlar geçen sezon dört karaca öldürdük ama etleri dilimlerine ayırıp terbiye etmediğimiz için bir kısmı bozuldu, işte buymuş mide sancılarımın nedeni."

"Yani, bozuk et mi yemişsin?"

"Hayır, eti ziyan etmiştim."

"Peki, sana ne önerdi?"

Jimmy, "Dedi ki, git ve bulabildiğin mevsimin ilk alabalığını al, onun yıkandığı ırmakta yıkan, onu Tallac'ın zirvesinin arka yüzündeki Yarımay Gölü'ne götür ve orada onu bir denizkızına ver. Hayır, hayır, bunun resimlerde gördüğünüz o yarı-balık, yarı-kadın yaratıkla hiçbir ilgisi yok. Bu denizkızı başka" dedi ve sustu.

"Ama Yarımay Gölü'ne gitmek için dağı aştın ve balığı bir şeye ya da bir kimseye verdin."

"Evet" dedi, "verdim."

"Balığı verdiğin şeyi ya da kişiyi tarif edebilir misin?"

"Hayır, bu zor. Onu nasıl anlatabilirim, bilmiyorum."

"Bir insan mıydı?" diye sordum.

"Bir bakıma" dedi, "ama insan-olmayan bir şeydi de."

"Kadın mıydı erkek mi?"

"Kadına benziyordu" dedi.

"Ve balığı aldı?"

"Evet" dedi.

"Ve göle girdi?"

"Bilmiyorum, ben arkamı döndüm ve yürüdüm."

"Pekâlâ" dedim, "miden nasıl?"

"Midemden bir şikâyetim kalmadı. O anda her şey yolu-na girdi."

İşte benim yaşadığım buydu, siz istediğiniz gibi yorumlayın. Ama ben bir şeyden eminim: Jimmy yalancı değildi. Ve bir şeyden daha eminim ki, eğer o an yalnız olsaydım, yanımda Lloyd Shebley olmasaydı, bu hikâyeyi asla anlatamazdım.

Paradoks ve Düş

Amerikalılar hakkında çok sık duyduğumuz genellemelerden biri bizim huzursuz, doyumsuz ve hep arayış içinde bir halk olduğumuz şeklindedir. Biz başarısızlık durumunda karşı gelir, üstümüzdekini atarız; başarı durumunda ise doyumsuzluktan çıldırırız. Güvenlik arayışıyla geçer ömrümüz, bulunca da ondan nefret ederiz. Çoğu zaman huysuz bir halkız; yiyebildiğimiz zaman çok yer, içebildiğimizde çok içer, kendimizi duyularımıza teslim ederiz. Güya erdemli olduğumuz zamanlarda bile huysuzuz: Bir Yeşilaycı içmemekle yetinmez, bütün dünyada içki içilmesine son vermek ister; içimizden bir vejetaryen et yemeyi yasaklar. Çok çalışırız ve birçoğumuz işin geriliminden ölür; ve bununla baş etmek için de ölümüne şiddetli oyunlar oynarız.

Sonuçta biz, görünen o ki, hem fiziksel hem de zihinsel olarak sürekli bir hezeyan halindeyiz. Biz bir yandan yönetimimizin zayıf, aptal, baskıcı, yalancı ve etkisiz olduğunu düşünürken, öte yandan da onun dünyadaki en iyi yönetim olduğuna yürekten inanır ve onu herkese dayatmayı isteriz. Sanki cennet hayatının temel kurallarıymış gibi Amerikan Hayat Tarzı'ndan söz ederiz. İster kendi isterse başkalarının aptallığından, aç ve işsiz kalmış biri, acımasız bir polisten dayak yemiş bir adam, kendi tembelliği, iyi para kazanma imkânı, elverişli oluşu ya da çaresizlik yüzünden fahişelik yapmak zorunda kalmış bir kadın; bu tiplerin hepsi Amerikan Hayat Tarzı karşısında huşu içinde secdeye eğilir ama nedir bu hayat tarzı diye soracak olursanız, yüzünüze şaşkın şaşkın bakar ve kızar. Engebeli yolları canımızı dişimize takarak

aşıp güvenlik anlamına geldiğini düşündüğümüz altın küpüne erişmeye çalışırız. Bu yolda önümüze çıkan arkadaşları, akrabaları ve yabancıları ezip geçeriz ve onu ele geçirir geçirmez de psikanalistlerin başından aşağı boca ederiz neden mutsuz olduğumuzu bulup söylesin diye ve en nihayetinde, eğer yeteri kadar altınımız varsa, onu vakıflar ve yardım kuruluşları yoluyla tekrar ülkeye geri vermenin yollarını araırız.

Girmek için savaşırız, çıkmak için de satın almaya çalışırız biz. Teyakkuz halindeyiz, kuşkulu, umutluyuz ve bizi bilinçsiz hale getirmek için tasarlanmış uyuşturucuları başkalarından çok daha fazla alırız. Kendi başımızın çaresine bakmayı biliriz ama aynı zamanda da tamamen bağımlıyız. Saldırganız ama savunmasızız. Amerikalılar çocuklarına aşırı düşkündür ve onları sevmezler; buna karşılık çocuklar da anne ve babalarına son derece bağımlıdır ve onlardan nefret ederler. Sahip olduğumuz şeylerden, evimizden, eğitimimizden çok hoşnutuz ama bir erkek ya da bir kadın bulamazsınız ki, bir sonraki kuşak için daha iyi bir şeyler istemesin. Amerikalılar takdir edilecek oranda nazik ve misafirperverdir, hem konuklara hem de yabancılara kapısını açar ama aynı zamanda kaldırımda ölmekte olan birinin etrafında geniş bir daire oluşturup bakar. Ağaçlardan kedileri indirmek ve kanalizasyon kanallarından köpekleri çıkarmak için servetler harcanır ama sokak ortasında yardım dilenen bir kız çocuğunun kapılar, pencereler yüzüne kapanır, kimsenin çıtı çıkmaz.

İşte size bir dizi genelleme ve her biri bir diğerini geçersiz kılıyor. Amerikalılar sanki bir paradoks içinde yaşıyor, soluk alıyor ve çalışıyor; ama paradoksu kendi mitlerimize tutkuyla bağlılığımızda olduğu kadar hiçbir yerde yaşamayız. Gerçekten hepimiz anadan doğma tamirciler ve elinden her iş gelen ustalar olduğumuza inanırız. Ömrümüz otomobiller içinde geçer ama çoğumuz –en azından içimizden çok büyük sayıda insan– motor stop ettiğinde yakıt tankına bakmayı akıl edebilecek kadar anlamayız otomobillerden. Bu haliyle elektrik olmadan hayatımızı sürdüremeyiz ama çok az insan elektrik kesildiğinde sigortaya bakmayı ve gerekirse değiştir-

meyi bilir. İçten içe hepimiz öncülerin torunları olduğumuza inanırız; kendimize yetmek, başımızın çaresine bakmak, özellikle doğa söz konusu olduğunda, bize atalarımızdan kalmış bir emanettir. Ama bırakın vahşi bir hayvanı, bir ineği ya da bir domuzu kasabın nasıl kesip, etlerini ayırdığını bilen on binde bir kişiyi geçmez. Doğal bir meziyet olarak, hepimiz büyük atıcılar ve büyük avcılarız ama av mevsimi açıldığında, görebilse bile gerçek bir hedefi vuramayan insanların başlattığı bir insan ve çiftlik hayvanı kıyımı vardır. Amerikalılar doğayla iç içe yaşadıklarını bilmekten kıvanç duyarlar ama giderek her gün daha az çiftçi daha çok insanı besliyor; ve paramız yettiği müddetçe konserveler yiyor, donmuş TV yemekleri satın alıyor ve pastanelere hücum ediyoruz. Zenginlik banliyölere taşınmak anlamına geliyor ama Amerikan banliyölerine gidenler kır hayatından çok, kutu gibi dairelerinde elektrik ışığının altında itinayla afrikamenekşesi yetiştiren apartman sakinlerini görebiliyor. Bu kadar çok tohumun, fidenin ve araç gerecin olduğu ve bu kadar az sebze, meyve ve çiçeğin yetiştirildiği başka bir ülke yoktur.

Paradokslar her yerde: Hukuk devleti olduğumuzu haykırırız ve sonra eğer yakamızı kurtarabiliyorsak her türlü yasayı çiğneriz. Gururla politik tutumumuzu somut meseleler üzerine inşa ettiğimizi söyler, sonra da dini, ismi ya da burun şekli yüzünden birine karşı oy veririz.

Bazen kamusal hayatta iffetine, özel hayatta ise zevkine düşkün insanlardan oluşan bir millet olduğumuzu düşünürüm. Ulusal bir kongrede evinden uzak iyi aile babaları kadar aşırıya kaçan kimse kesinlikle olamaz. Biz erkeklerimizin erkekliğine, kadınlarımızın da kadınlığına inanırız ama her birimizin ne olduğunu gösteren doğal kanıtları örtmek için masraftan kaçınmaz, her türlü sıkıntıya gireriz. Ergenlikten itibaren hepimiz seksle meşgul oluruz ama mahkemelerimiz, danışmanlarımız ve psikiyatristlerimiz hep cinsel başarısızlık, soğukluk ya da iktidarsızlık meseleleriyle uğraşır. İş hayatındaki ufak bir başarısızlık gayet normal olarak bir erkeği cinsel bakımdan iktidarsız yapabilir.

Kendimizi katı gerçekçiler olarak görmeye bayılırız ama, özellikle televizyonda, reklamı yapılan her şeyi, hem de ürünün kalitesine ya da değerine bakarak değil, doğrudan o üründen ne kadar konuşuluyor olduğuna bakarak satın alırız. Bir ürün hakkındaki en çıplak yalanlar hiçbir zaman sorgulanmaz. Ayık olmaktan korkarız, yalnız olmaktan korkarız, eğlence adını verdiğimiz gürültü ve şamatasız bir anı yaşamaktan korkarız. Burnu havada sanat ve müzikten hoşlanmamakla böbürleniriz ve konser salonlarına, sanat galerilerine ve tiyatrolara dünyada bizim kadar giden halk yoktur. Soyut sanattan tiksiniriz ve dünyanın geri kalanında üretilenlerin toplamından daha fazla soyut sanat ürünleri yaratırız.

Yabancı bir gözlemciye en şaşırtıcı gelen karakter özelliklerinden biri, Amerikalıların kafalarında taşıdığı güçlü ve sarsılmaz bir düştür. Yakından bakıldığında, bu düşün Amerikan hayatının gerçekleriyle çok az bağdaştığı görülür. Yuva düşünü ve açlığını düşünün. Sözcük tek başına ülkem insanlarının hepsini gözyaşlarına boğar. İnşaatçılar hiçbir zaman ev yapmazlar; onlar yuva yapar. Düş ürünü yuva, küçük bir kasabada olduğu kadar kır manzarasına öykünen çimenlerin ve ağaçların olduğu bir banliyöde de canlıdır. Bu düş yuvası daimi bir mekândır, kiraya verilmez, sahip olunur. Bir erkekle bir kadının şükran duyarak yaşlanacakları, temiz ve sağlıklı çocukların ve torunların nuruyla ısınan bir merkezdir yuva. Her yıl bu yuvalardan binlercesi kurulur; inşa edilir, reklamı yapılır ve satılır ancak ne var ki Amerikan ailesi bir yerde nadiren beş yıldan fazla kalır. Ev ve eşyaları zaman içinde satın alınır ve ağır ipotek yükü altına girilir. Babanın ödeme gücü hemen her zaman sınıra kadar zorlanmıştır, dolayısıyla birkaç yıl sonra borçlarını ödeyemez hale gelir. Bu kaybeden taraftır. Ama düşünelim ki, alıcı başarılı oldu ve geliri yükseldi. Hemen ev dar gelmeye başlar, çevre de uygunsuz. Belki de banliyö hayatı sıkmıştır artık ve aile eğlencenin ve konforun beklediği şehre taşınır.

Bu ileri geri hareketliliğin bazıları, görünüşe bakılırsa,

salt huzursuzluk ve sinirlilik sonucudur. Elbette, yirmi, otuz, hatta kırk yıldır aynı işi yapan insanların olduğunu, armağan olarak altın bir saat aldığını duyarız hepimiz, ancak bu yaşlı ve sadık personelin sayısı günden güne azalıyor. Hareketlilik kısmen yapılan işin doğasından kaynaklanır. Fabrikalarda, süpermarketlerdeki iş, köprüler, evler, kamu binaları ya da daha başka fabrikalar yapmak için sözleşmeli işler genellikle geçicidir; işin yapılıp bitmesi ya da yerel vergilerin ve ücretlerin artması ya da satışların düşmesi işyerinin yeni bir bölgeye taşınmasına neden olur. Ayrıca, büyük şirketlerin birçoğu çalışanlarını kendi bünyesindeki birimler arasında değiştirme politikası izler. Yuva düşü gören çalışan nüfus her yer değiştirmede para kaybettiğini görür. Yuva satanlar kârını, eksik ödeme ve borç üzerine yüklenen faizle elde ederlerken, düş yuvasını satıp yenisini almak isteyen ev sahipleri her zaman zarar ederler. Her şeye rağmen, düş ölmez, başka bir biçim alır.

Günümüzde, yeşil çayırlara bakmak gibi eski bir Amerikan alışkanlığı hâlâ çok canlı olduğundan, taşınır yuvalar yeni bir düş halini alıyor. Bunu bir karavan gibi anlamayın; bu resmen bir ev, uzun ve ince; ve gerekli olduğunda, otoyol üzerinden yeni bir bölgeye taşınabilsin diye dört tekerlek üzerinde duruyor. Böyle bir taşınır evle, biri taşındığında hiçbir kayba uğramaz, evi de kendisiyle birlikte gelir. Yakın zamana kadar, yerel otoriteler Bay Taşınır'a bu tarzının bedelini ödetmenin yollarını bulana kadar, bir karavan parkında kiraladığı yerde yaşayan bir taşınır ev sahibi, Amerikan yerleşim birimlerinin kendi insanları için yaptığı kamu okulları ve bütün öteki hizmetleri kullanırken, yerel vergiler ve yükümlülüklerden sakınabiliyordu. Hareket halinde yaşama tarzı elbette dünyada yeni bir şey değil. İnsanların, bir yere yerleşmeyi akıllarından geçirmeden önce, binlerce yıl bu şekilde yaşadığı neredeyse kesindir; göçerler sürülerinin, avcılar avlarının peşinden ve herkes iklime göre bir yerden diğerine taşınıyordu. Tatarlar bütün bir köyü tekerlekler üzerinde taşıyordu ve zor hayat koşullarına alışkın çingeneler bugün bi-

le karavanlarını terk etmiyor. Hayır, insanlar büyük bir hevesle hareketli yaşama bildikleri bir şey için dönüyor ve eğer iki düşünü de –sembol bir eve ve aynı zamanda hareketli bir yaşama sahip olmak– gerçekleştirebilirse, başarmış olacak. Ve şimdi kentlerimizin kıyılarında bu metal evlerden oluşan çok geniş yerleşim alanları bulunuyor. Çimenler ve çalılar ekiliyor, tenteler geriliyor ve bahçe sandalyeleri ortaya çıkıyor. Çok geçmeden bir cemaat hayatı gelişiyor; Amerika'nın her yerinde olduğu gibi bütün statü işaretleri, başarı ve başarısızlık standartları buralarda da geçerli hale geliyor.

Amerikan hayatının bir değişim süreci içinde olduğu kuşku götürmez ama insan tarihinde her zaman olduğu gibi, geçmişin bazı parçalarını da beraberinde taşıyor; ve taşınır yuvalar da eski bir tuzak üzerine kuruluyor. Otomobil imalatçıları Amerikalıların statü merakını keşfetti ve geliştirdi. Her modelde ufak tefek bir şeyleri değiştirerek, araba sahiplerinin, son derece iyi işleyen otomobillerinin eski moda olduğu ve bu yüzden arzulanmadığı hissine kapılmalarını sağlayabiliyorlar. Çocuklar artık bu otomobillerin içinde görünmekten korkar hale geliyorlar ve bir ailenin dünyadaki başarısı ya da statüsü belli oranda aile reisinin sürdüğü arabanın türüne bağlı olduğundan, ihtiyaç olsun ya da olmasın, adam yenisini almak zorunda kalıyor. Modası geçmiş hareketli yuvalar da aynı dertten mustarip. Her yıl, fiyatı 5.000 dolardan 50.000 dolara kadar değişen, yeni renkler ve desenlerle yeni modeller ortaya çıkıyor; yeni, o halde arzulanacaktır. Eski bir modelde oturan bir aile hemen, evin rahatlığına ve sağlamlığına bakmaksızın, kendini ezik hisseder. Böylece hareketli evler müthiş bir hızla el değiştiriyor ve toplumsal kademeler yeniden oluşuyor: En yukarıda en yeni modele sahip olanlar oturuyor ve aşağıdaki halk daha yenisine parası yetmediği için kullanılmış evleri satın alıyor. Ve karavan kentleri bütün banliyölerde olduğu gibi fena halde züppece bir ortam oluşturuyor; her birinin kendi Sugar Hill'i, üst-orta sınıf bölgesi ve gecekonduları var. Kalıp değişmemiş ve Amerikan yuva düşü de bütün bu gelişmelerden hiçbir şekilde etkilenmemiş; yine kâh

Grandma Moses tablosundaki manzara, kâh bir inek ya da tavuk beslemenin yasa ihlali sayıldığı bir alanda kurulmuş asma katlı çiftlik evi olduğu gibi duruyor.

Kuşkusuz, bu yuva düşü her yerde hayata geçirilebilir. Yıllar önce, New York City'de Doğu Elli Birinci Cadde'de yaşarken, içinde binlerce New York'lunun yaşadığı, yol hizasından küçük bir merdivenle çıkılan, sobalı, küçük eski kırmızı tuğladan evlerin bulunduğu Third Avenue civarında, sabah yürüyüşüne çıktığım her gün bir manzarayla karşılaşıyordum. Her yaz sabahı saat dokuz sularında, bakışlarından iyilik akan ve vakur bir bayan merdivenlerden kollarında bütün kır havasını taşıyarak kaldırıma iniyordu. Kadın açılır kapanır masasını kuruyor ve üzerine –yanında küçük bir kokteyl masası olan türden– bir plaj şemsiyesi yerleştiriyordu, sonra mutlulukla gülümseyen bu iyicil ve sağlıklı bayan sandalyesinin önüne hasır örtüsünü seriyor ve üzerine iki kırmızı sardunya saksısı, yapay bir palmiye, küçük bir buz kovası içindeki soğuk içeceklerini –Coca-Cola, Pepsi-Cola– koyduğu küçük bir kap diziyordu; sonra katlanmış *Daily News* gazetesini masasının üzerine koyuyor, malzemelerini ayarlıyor ve sandalyesine gömülüyordu – ve o artık kırlardaydı. Kadın gelip geçenlere gülümsüyor ve başıyla selam veriyor ve bir biçimde onu gören herkese düşünü aktarıyor ve onu gören herkes de ondan hoşlanıyordu. Neden bilmem, bu doğaya çekilme eylemine bir katkıda bulunma arzusu içimi kaplamıştı ve bir gün kadının bir an içeri girmesini fırsat bilip masasına bir saksı menekşe ve içinde iki kırmızı süs balığı olan bir kavanoz bıraktım. Ertesi sabah, bunların daimi kadroya eklenmiş olduklarını görmek beni mutlu etti. O yaz her sabah kırmızı balıklar ve menekşeler manzaranın bir parçası olarak kaldı.

Yuva düşü, değiştirilemedikleri için milleti birbirine bağlayarak ve bütün öteki milletlerden farklı kılarak, bütünleştirici işlev gören en derin Amerikan yanılsamalarından yalnızca biridir. Bana öyle geliyor ki, uykuda ya da ayıkken görülen bütün düşler gerçek bir şeyin, gerçekten olmuş bir olayın güçlü ve et-

kili anılarıdır. Bu anıların –en azından, bir kısmının– miras kaldığına inanıyorum ben; su ve sıcak, şelale, canavarlar, tehlike ve gelecek habercisi işaretlerle ilgili genel düşlerimiz, tıpkı artık işlevi kalmamış bazı organlarımızın daha önceki süreçlerin fiziksel anıları olması gibi, geliştiğimiz ya da dönüştüğümüz türlerin genetik kodlarında bir biçimde önceden kaydedilmiş olmalı. Amerikalıların ulusal düşü bütün bir düşünce ve hissetme kalıbıdır ve bu pekâlâ çok az çarpılmış tarihsel bir anı olabilir. Dahası, düşü görenlerin fiziksel olarak bu gerçekliği yaşayan insanların soyundan gelmesi de gerekmez. Göçmenlerin Amerika'da doğmuş çocukları bile ulusal karakterdeki bu düşünüş ve davranış kalıbını özümlemiş olabilir ama ne kadar isterse istesinler, göçmenler bunu başaramaz; sanki Amerikan toprağında doğmuş olmak şarttır.

Gerekli olmadığı ya da istenilmediği durumlarda bile ısrarla kendini hissettiren yuva düşünden bahsettim. Çok yakın zamana kadar yuva [*home*] somut bir sözcüktü ve İngiliz dilinde bu sihirli bir sözcüktür. Bu *home* sözcüğünün kökü olan *ham* alçak bir duvarla korunaklı hale getirilebilen, iki nehrin birleştiği üçgen anlamına geliyordu. Önceleri sözcük güvenlik anlamı taşırken, daha sonra rahatlık anlamı taşır oldu. Yakın Amerikan geçmişinde *home* tam da bu iki anlamda kullanıldı; güvenlik, savunma, sıcaklık, yiyecek ve rahatlık cennetleri olan ahşap, hatta kerpiç evler. Dışarıda düşman yerliler ve tehlikeli hayvanlar, iliklere işleyen soğuk ve açlık vardı. Başkan Johnson'ın doğduğu ev de dahil olmak üzere, ancak birkaç kuşak önce inşa edilmiş evlerin kalın duvarları, savunma mazgalları, yemek pişirme ve ısıtma için büyük bir ocak, döşemenin altında bir kiler ve yiyecek depolamak için bir tavan arası, hatta kuşatma durumunda kullanılmak üzere evin içinde bir kuyusu vardır. Bir yuva kadınların ve çocukların güvende olabileceği bir yer, bir erkeğin neşeyle dönebileceği ve yorgunluk ve korkularını atabileceği bir yerdi. Bu güvenlik ve rahatlık sembolü bizim tarihimizde o kadar yenidir ki, hepimize sevimli gelmesinde ve hepimizce arzulanmasında şaşılacak bir şey yoktur.

Büyük avcılar, büyük izciler, ormancılar, tabanca ya da tüfekle attığını vuran büyük nişancılar olduğumuz da bir Amerikan düşüdür; ve bu düşün en ateşli savunucuları silahla bir kere olsun ateş etmemiş ya da ömrü billah karafatmadan daha büyük ve daha tehlikeli bir şey avlamamış Amerikalılardır. Ama merak ederim, ateşli silahlarla derin bağımızın gerçekten de ulusal bir anlamı var mıdır? Yakın bir tarihe kadar, herhalde, iyi avcılardık yoksa açlıktan ölürdük; iyi atıcılardık yoksa hayatımız tehlikeye girerdi. Bu nitelikler mi taşınmıştır bugüne? II. Dünya Savaşı'nın ilk dönemlerinde, Hava Kuvvetleri Eğitim Komutanlığı'nda çalıştım ve zamanımın çok uzun bir kısmını hava silahları eğitimiyle geçirdim. Uzun bir süreden beri savaşta olan Britanya, bizim acemilere B-17 bombardıman uçaklarındaki makineli tüfeklerin nasıl kullanılacağını öğretmek üzere eğitmenler göndermişti ama eğitim küçük silahlarla başlıyordu çünkü bütün atışlar hemen hemen aynıydı. Hatırlıyorum, bir İngiliz bana şöyle demişti: "Bu adamlar ne kadar çabuk öğreniyor, şaştım kaldım. Bazıları eline silah bile almamış ama sanki silah onlara tanıdık geliyor; bizim çocuklardan çok daha çabuk kapıyorlar. Belki de bunlar doğuştan yeteneklidir, kim bilir?"

"Crécy ve Agincourt devrini düşün" dedim ben de, "savaş meydanlarında ok ve yayların hâkim olduğu zamanları. Şimdi, ok ve yayın atası İngilizler değildi, İspanyollardı. Fransızlar ok ve yay yapabilirlerdi ve etkisini biliyorlardı ama asla kullanmadılar."

"Haklısın" dedi. "Bizim çocuklar işi biliyordu, değil mi? Ama kullanmışlar ve alışmışlardı; ok ve yay kanlarına işlemişti. Daha oku eline almadan hepsi okçuydu belki, çünkü onlardan bu bekleniyordu. Sizin sisteminizde de ateşli silah genleri vardır belki."

Bir zamanlar hayatta kalmak için zorunlu olan icat yeteneği de ulusal düşün bir parçası olabilir. Hangimiz bir şarkı aşkına antik bir hurda araba satın almamış ve başka hurda arabaların parçalarıyla birleştirerek çalışan bir araç yapmamıştır acaba? Bu mazide kalmamış; Amerikalı veletler bugün

bile aynı şeyi yapıyor. Bir halkın düşleri ya bir halk edebiyatı yaratır ya da o edebiyat içinde yol alır; ve halk edebiyatı, yine, her zaman olmuş bir şeye dayanır. Bizim en çok tekrarlanan –kitaplarda, sinemalarda ve televizyon şovlarında hep yeniden anlatılan– halk hikâyelerimiz kovboylar, hızlı silah çeken şerifler ve yerli savaşçıları anlatır. Bu halk kahramanları gerçekten vardı; belki anlatıldığı kadar değildiler ama vardılar. Ve bu düş de yaşıyor. Teksas'ta işadamları bile yüksek topuklu çizmeler ve büyük şapkalar giyer, her ne kadar klimalı Cadillac'lar sürüyor ve yüksek topukların anlamını bilmiyor olsalar da. Çocuklarımız kovboyculuk ve Kızılderililik oynuyor; cesareti ve altıpatlarıyla batıya yasayı, düzeni ve medeniyeti getiren kahraman ve dürüst şerif belki de bizim için en tanıdık kahraman; kuşkusuz o da kılıç ve kalkanıyla kötüyle savaşmış ve onu yenmiş kahraman şövalyenin soyundan geliyor. Hatta ayırt edici simgeler aynı: Beyaz şapka, beyaz silahlar – siyah şapka, siyah kalkan. Ve içimize işlemiş bu ahlaki hikâyelerde, erdem akıldan ya da hukuki süreçten süzülerek ortaya çıkmaz, şiddetle dayatılır ve savunulur.

Acaba, bu halk bilgeliği bizim ne yapabileceğimizi de anlatıyor mu? İçten içe ancak şiddet tehdidi barış içinde bir arada yaşamamızı mümkün kıldığı için mi bu hikâyeler kalıcıdır? Bence, bugüne kadar yaşayan halk hikâyeleri doğrudan anılara dayanır. Bunu kanıtlayacak hiçbir tarihsel kayıt olmamakla birlikte, geçmişimizde Kral Arthur gibi bir lider olsa gerek; hikâyenin gücü böyle bir şeyi akla getiriyor. Hızlı silah çeken şeriflerin olduğunu –belki çok değil ama, olduğunu– biliyoruz; ama var olmamış olsalar bile, onlara duyduğumuz ihtiyaç onları yaratırdı zaten. Şehirlerimizde, gerçekte savaştan başka bir şey olmayan "kavgalara" tutuşan ve bunu yasalara ve polisin uygulayabileceği her türlü baskılara açıktan ve doğrudan başkaldırarak yapan gençlik çeteleri ilgimi çekiyor; bu çeteler soylu adlar veriyor kendilerine ve anlatılanlara göre, örgütler birbirlerine karşı bir davranış ve sorumluluk koduna uygun davranıyor ve liderlere itaat tıpkı feodal Avrupa'daki sıkı şövalyelik kurallarına benziyor. Bu

çeteler karşısında yasanın elini güçlendiren eylemler ve tutumlar, eğer ihtiyaç duyulursa, kahramanların bulduğu çözümler olarak görülebilir. Ve aslında, onlar kendilerini kahraman görüyor.

Bir ulusal düşün açık seçik ve kesin olması gerekmez, olmaz da zaten. Fransa düşünü ele alalım; bir anıya dayanan ve yenilgi ve işgal ateşinde pişen, birçok açmaz karşısında Charles-*le-plus-Magne** eski "zafer" sözcüğünü alıp parlatana kadar yaşanan şaşkınlığın ardından canlanan düşü. *La Gloire*** Fransızların gözlerinin parlamasını sağladı; sert ve dik başlı bir savunma içgüdüsü gelişti ve hatta felsefi umutsuzluk onların umutsuzluğunda görkemli ve kudretliydi. Yüzyılların karanlık izleri Paris'te yapılan görkemli binalarla yıkandı. Bu esinlenmiş halk ihtişam örnekleri aradıklarında onları iflasa sürükleyen Güneş Kral'ı ve yenilgi ve yarı anarşiyi miras bırakan İmparator Napolyon'u hatırladılar; ama ihtişam hem insanlarda hem de zamanlardaydı; ve Fransızların buna ihtiyacı vardı çünkü ihtişam biraz şerefe benzer; yalnızca olmadığında eksikliği hissedilir.

Amerikalılar için de yaygın ve genel düşün bir adı var. Ona "Amerikan Hayat Tarzı" deniyor. Kimse onu tanımlayamaz ya da onu yaşayan bir insan ya da grup gösteremez ama o yine de çok somuttur; belki de Rusların komünizm dedikleri eşit oranda uzak bir başka düşten daha somuttur. Bu düşler, olmayı istediğimiz ve olabileceğimizi umduğumuz şeylere karşı belli belirsiz özlemlerimizi anlatır: Akıllı, adil, şefkatli ve soylu. Bu düşü görüyor oluşumuz belki de onun olabilirliğinin bir göstergesidir.

* *Charles-le-plus-Magne*: En büyük Charles. – ç.n.
** *La Gloire*: Zafer. – ç.n.

Halkın Hükümeti

Bizim kendimizi yönetim araçlarımız, kuşkusuz Avrupa ve Asya kaynaklı olmakla birlikte, yalnızca Amerikalı olmayanlar için eşsiz ve bir giz olarak kalmıyor, Amerikalıların kendileri için bile bir mucize olarak görülüyor. Tek başına sistemin işlemesi şaşırtıcı, iyi işlemesi ise tam bir mucize. Amerikalıların hükümetlerine karşı tavırları, belki de en iyi, "Meclisi Pataklamaya Gitmek" ardından "Amerikan Hayat Tarzı" deyimiyle ifade edilebilen bir karışımdır. Sistemimizin nimetlerinden öteki insanların da sebeplenmesini düşünürken, bizimkinin bizim kendi tarihimizin ürünü olduğunu, dünyanın başka bir yerinde kopya edilemeyeceğini unuturuz. Geçmişimizdeki bir dönemden ya da olaydan kalmış olduğu kuşku götürmez olan, ama o geçmişi bilmediğimizde daha da sıkı sarıldığımız bir dizi önyargımız ve tepkimiz vardır.

Örneğin, Amerikalılar hemen hemen istisnasız herhangi bir güç –politik, dini ya da bürokratik– uygulamasından korkar ve nefret eder. Bu endişe ister İngiltere kralı III. George'a karşı bizim kendi devrimimizin anılarından, isterse dünyanın her tarafından gelmiş bütün Amerikalıların kendi aile geçmişlerinden kaynaklansın, her şeyden önce buraya geliş nedeni olan yabancı despotlara karşı uyanık bekleyen bir bellek vardır. Belki de bu iki durumun bir karışımıdır; ama kaynağı ne olursa olsun, bu çok somut bir şeydir. Belirgin bir iktidar yoğunlaşması ya da potansiyel bir gücü eline geçiren bir yetkili Amerikalılarda önce bir huzursuzluğa, sonra kuşkuya ve nihayet –eğer yetkili uzun süre görevde kalmışsa– doğrudan genel bir hezeyana neden olur. Birçok kamu görev-

lisi, başka nedenle değil, sırf görevde fazla kaldığı için seçimleri kaybetmiştir. Başkan Roosevelt'in üçüncü ve dördüncü dönemlerinde, onun ateşli taraftarı olan birçok insan sadece iktidarının uzun sürmesinden duyduğu rahatsızlık nedeniyle karşı oy vermişti. Bu duygunun üzerine başkanlığı iki dönemle sınırlayan yasanın yürürlüğe girmesi çok kolay oldu; çok geçmeden Başkan Eisenhower'ı sırf kazanabileceği için sonsuza dek görevde tutmak isteyen Cumhuriyetçileri utandıran bir yasaydı bu.

Ulusça politikanın kirli, hileli ve şerefsiz bir uğraş ve bütün politikacıların da düzenbaz olduğu kanısı taşırız. Bu tutumun nedeni çok bellidir; yönetimin her düzeyindeki yetkililer vurdumduymaz ve güvenilmezdir. Karıştırdıkları haltlar su yüzüne çıktığında, bunu öyle bir havai fişek gösterisine dönüştürürüz ki, gözlerimiz kamaşır ve hemen sistemimizi çalışır hale getirecek çok sayıda sadık, dürüst ve etkili politikacıya koşarız. Adlai Stevenson'a neden politikaya girdiği sorulduğunda, eşiği yükseltmek ve belki de politikanın adını temize çıkarmak, böylelikle yurttaşların da politikaya katılımını sağlamak istediğini söylemişti. Ama yıllardır bizim politikacılardan kuşku duymamız için her türlü nedenimiz var. Seçim yolu o kadar engebelidir ki –şiddet, rüşvet, hile ve dolaplar– bir kamu görevi için seçime katılmak özel türden bir insanı, derisi zırhla kaplı ve çamur atma savaşında usta birini gerektirir. Bu her düzeyde, bir köyde okul aile birliği için olduğu kadar Başkanlık için de doğrudur. Hayret ederim, meziyetleri ne olursa olsun, utangaç ve duyarlı insanlar tiksinti uyandırır. Böyle insanlar seçimden çekilip atanmayı bekleyecektir.

Ulusumuzun kısa –190 yıllık– tarihinde, ihlal edilemez, derinlere kök salmış ve her türlü kuşkunun uzağında âdetler biriktirmeyi başardık biz. Böylesi geleneksel festivallerden biri, partilerin başkan ve başkan yardımcısı adaylarını belirlediği ulus çapındaki delege kongresidir. Bu kongreler bağlayıcıdır, beklentiler sonsuzdur ve belli işleri yürütmek için komiteler seçilir. Aday konuşmaları bağnazca sadakatlerin sergilendiği vaazlar gibidir. Sonra, yarışa katılan adayların isimleri liste-

ye yazıldıktan sonra, yer yerinden oynar; yürüyüşler, marşlar, kostümler, bayraklar, posterler, her türlü gürültü çıkarıcı araç birbirini izler. Bir coşku pandomimi her yanı kaplar, kulak zarlarını patlatır ve ses tellerini yırtar. Bu tam bir coşku patlamasıdır ve bu kendiliğinden patlamanın prova edildiği, satın alındığı ve karşılığının ödendiği ve aynı kutlama ekibinin yarım saat sonra şapkalarını, posterlerini değiştirip öteki aday için coşkulu gösterilerde bulunacağı gerçeğini herkesin bilmesi, etkisini ne kırar ne de azaltır. İşin garip tarafı, oyun açık seçik ortada olduğu halde, coşku seli sahicidir.

Bu kongreler kısa bir sürede sonuçlanabilirdi ama sonuçlanmıyor. Dört beş gün devam ediyor; partiler veriliyor, gece kutlamaları yapılıyor, içki su gibi akıyor ve Amerika'da evden uzakta yapılabilecek her türlü çılgınlık yapılıyor. Bu sürenin nedeni bellidir ama artık geçerli değildir: İlk kongreler toplandığında, delegelerin çoğu at sırtında günlerce hatta haftalarca yolculuktan sonra kongrenin yapılacağı şehre ulaşabiliyordu ve bu delegeler oylarını atıp, atlarına atlayıp evlerine dönmek istemiyorlardı; biraz da eğlenmek istiyorlardı; ve bugün hâlâ eğleniyorlar, uçakla gelmiş olsalar bile.

Aday adaylarının belirlenmesi ardından, seçim kampanyaları –suçlamalar, çamur atmalar, pis ve zalimce işler– başlar; amaçlar kirlenir, adlar ve unvanlar lekelenir, aileler karalanır, dostluklar ve yakınlaşmalar alaya alınır, suçlanır. Hepsi, tabii ki, muhalefet etmek adına yapılır. Bu arada da herkesin kendi adayı karakter olarak bir aziz, devlet adamı olarak bir Solon, savaşta kahraman, yoksul ve zayıflara karşı merhametli, yanlış yapanlara karşı acımasız, annesinin sevimli ve uysal oğlu, bildiği her şeyi kendisine öğreten ilkokul öğretmenine karşı şükran doludur. İdeal aday parlak ve çok şey vaat eden geleceğe hamle yaparken, ayakları sıkıca altın geçmişe basar, çocuklarına tapar, büyüklerine hürmette kusur etmez ve karısını kısmen anne, kısmen dost ve kısmen de tanrıça olarak göklere çıkarır; o asla yatak arkadaşı değildir. Aslında, saçmalığı belirleyici kurallar, tıpkı dürüstlük ve tevazu gibi, bir başkanlık yarışı sırasında askıya alınır. Chicago'da,

Vali Stevenson başkan adayı olarak seçildiğinde, hatırlıyorum, ilk talebi başkan yardımcısı adayının belirlenmesi için herkese açık bir kongre yapılmasıydı. Bu öneri Mr. Sam Rayburn'ü şaşkına çevirdi ama kısa sürede toparlandı ve Stevenson'a açık ya da kontrolsüz bir kongrenin felaket olacağını ispatlamak için çabaladı. Vali Stevenson direndi ve tartışma gecenin geç saatlerine kadar sürdü ve Mr. Sam karşı tarafın teslim olmayacağını anladığında, üzgün bir ses, bilgece bir nezaketle, "Bak, oğlum, Vali bey, ben yaşlı bir adamım ve yıllardır bu işlerin içinde piştim ve diyorum ki, açık bir kongreyi benim aklım almıyor – göstermelikse o başka!"

Politikanın köy ve kent meclislerinde, bölge, eyalet ve ülke çapında nasıl yapıldığını gözlerimle gördüm ben; ve anlattığım kadar çılgınca ve kirli olduğunu biliyorum. Peki, nasıl oluyor da ortaya çıkan yönetim diğer bütün ülkelerde olduğundan daha istikrarlı, daha sorumlu, daha kalıcı, daha güven verici ve daha saygın oluyor? Bu da paradokslarımızdan bir diğeri. Bu konuda şanslıyız –iyi kalpli ve mizah duygusu olan bir tanrı bizi gözetiyor– ve sistemimizde bir şey bizi kendimizden koruyor. Yeryüzünün bu geniş ve zengin toprak parçası bizim onu çöle çevirme gayretlerimize rağmen varlığını sürdürüyor. Ulus olarak çocukluk yaptığımız günlerde tarih bize iyi davranıyor; bizi silip süpürebilecek saldırgan ülkeler, biz ulus olma derslerini alırken başka işlerle meşguldüler. Aslında, talih yüzümüze gülüyor. Ulusumuz zamanlarının önünde ve bir bakıma bizim zamanımızın da önünde giden bir grup insan tarafından tasarlandı. Onlar değişen koşullara göre kendini yenileme kapasitesine sahip bir sistem, aynı zamanda hem esnek hem de katı bir araç düşündüler. Biz hiç durmadan yönetim sistemimizin mimari çatısının ne kadar mükemmel olduğunu keşfediyoruz. Bu sistem yalnızca yabancı saldırılarına değil, bazen daha tehlikeli olan bizim kendi aptallıklarımıza da geçit vermiyor.

Sahip olduğumuz nimetleri sayarken, liderliğimize de hakkını vermemiz gerekir. Bizim ikinci sınıf adaylar ve birinci sınıf başkanlar istediğimiz söylenir. Kuşkusuz, bütün baş-

kanlarımız büyük değildi ama ihtiyaç büyük olduğunda, büyük insanları bulduk. Onları her zaman takdir etmedik; genellikle yaşarken onları inkâr ettik ve karaladık, ancak öldükten sonra onurlandırdık. Tuhaftır, sıradan başkanlarımız yaşarken onurlandırıldılar.

Amerikalıların başkanlarıyla ilişkileri yabancıları şaşırtır. Elbette, biz makama ve onu dolduran kişiye saygı duyarız ama aynı zamanda iktidardan korkar ve kuşkulanırız. Başkan gurur kaynağımızdır ve biz onu yapmadığı şeylerle suçlarız. Başkanla kendimizi yakın, neredeyse akraba hissederiz; onun her hareketini ve durumunu kuşkulu gözlerle süzeriz. Israrla, başkan konuşurken dikkatli, hareketlerinde temkinli ve kamusal ve özel yaşamında lekesiz olsun deriz; ve dayatılan bu baskılara rağmen, kendi yarattığımız resmi kamusal imgenin arkasına gizlenen kişi hakkında merak ve kuşkudan çatlarız. Ona katı ama yazısız davranış kuralları koyarız ve en ufak bir ihlal, bir suçlama ve taciz fırtınası yaratmaya yeter.

Başkan herkesten büyük olmalıdır ama hiç kimseden daha iyi olmamalıdır. Onu ve ailesini sürekli yakın takibe alırız ve bizim her gün yaptığımız şeyleri o yaptığında kıyameti koparırız. Başkanın bir dil sürçmesi, küçük bir yanlış hükmü –sosyal, politik ya da etik– bir protesto dalgası yaratmaya yeter. Başkana bir insanın altından kalkamayacağı işler verir, sorumluluklar yükleriz ve bir insanın dayanamayacağı kadar baskı yaparız. Onu sık sık suçlar, nadiren överiz. Onu giyip eskitir, kullanıp atar ve yiyip bitiririz. Ve bütün bunların yanında, Amerikalılar başkanlarını sadakatin ya da parti kimliğinin ötesinde sever; o bizimdir ve onu mahvetme hakkını tepe tepe kullanırız.

Halkın armağan ettiği bu en büyük makama layık görülen bütün diğer ödüllere bir de suikastı ekleriz. Başkanlarımızın birçoğu yaşarken suikast teşebbüsüne uğramıştır, dördü de öldürülmüştür. Başkanlarımızın hayatını yabancıların saldırılarına karşı korumak görece kolay olurdu ama onları Amerikalılardan korumak neredeyse imkânsızdır. Ve sonra matem, aileden birini kaybetmenin o korkunç acısı. Lincoln

öldüğünde, Afrika tamtamlarının bir kurtarıcının öldürüldüğü haberini Kara Kıta'nın merkezine ilettiği anlatılır. Bizim hayatımızda, lafı açıldığında orada bulunan herkesin haberi duyunca ne yaptığını dün gibi hatırladığı iki olay vardır: Pearl Harbor ve John F. Kennedy'nin öldürülmesi. Bizim topraklarımızdan onu öldürebilecek bir sapığın çıkmasından bir parça olsun suçluluk duymayan tek bir kimse bilmiyorum.

Amerika Birleşik Devletleri Başkanlığı'nın dünyadaki en güçlü makam olduğu söylenir. Söylenmeyen, hatta genellikle anlaşılmayan şey, en üst yetkilinin yaratılması, idare edilmesi ve uygulanması son derece zor bir gücü olduğudur. Bu kaba, yıpratıcı bir güç olmadığı gibi, istendiği gibi kullanılabilen bir güç de değildir. Yürütme gücünü kullanmayı deneyen birçok yeni başkan onun parmakları arasından kayıp gittiğini hissetmiş ve başkaldıran bir Kongre, iflah olmaz kamu kurumları, saygıda kusur etmeyen yarı itaatkâr bir ordu, kuşkulu bir Yüksek Mahkeme, zehir zemberek bir basın ve suratsız bir seçmen kitlesiyle karşı karşıya kalmıştır. Açık ki, eğer programını bir nebze olsun hayata geçirmek istiyorsa, başkanın yalnızca kendi makamının değil, yönetimin bütün diğer kollarının tam ve hassas bilgisine sahip olması gerekir. Başkanın gücü büyüktür, eğer kullanabilirse; ama bu bir moral gücüdür; ikna ve tartışmayla, her biri kendi başına zayıf ama birlikte olduklarında yürütmenin haklarını gasp etmesine karşı donanımlı, küçük ama saldırgan birçok grubu yanına çekerek harekete geçirilebilecek bir güçtür. Ulusal yönetim başkanın yürütme gücü arkasında sıraya geçse bile, geriye haklar, önyargılar, eyaletlerin alışkanlıkları, bölgeler, kasabalar, özel sektör, sendikalar, kiliseler, doktorların, hukukçuların mesleki örgütleri, localar, birlikler ve örgütler kalır. Bunların hepsi başkanın başına bir dert açar; ve eğer, iktidarın aşırı ya da kötüye kullanımı şüphesiyle, birlikte ayağa kalkarlarsa, bir başkan kendini çaresiz, deli gömleği içinde eli kolu bağlanmış halde bulur.

Amerikalılar sistemimizde kazılmış çukurlar olduğunu gayet iyi bilir. Hareket etmek, yeni koşulları ve tutumları kar-

şılamak isteriz, ama mevcut geleneksel hukuku değiştirmeye pek yanaşmayız. Kâğıtlarda uzun uzadıya yazılmış ne varsa bizim yüreklerimize kazınmıştır ve böylesi izleri silmek çok güçtür. Böylesi bir bağlantı ve şaşkınlık ağı sayesinde, federal haklar önüne eyalet hakları gibi garip bir tuzak kurduk.

Anayasa yazıldığında, yalnızca kendi ekonomik, toplumsal, dinsel ve coğrafi kimlikleri olmakla kalmayan, aynı zamanda –uzaklık, iletişimin, yolların yokluğu vb. nedenler yüzünden– zorunlu olarak kendi ayrı politikalarını da yürüten on üç ayrı topluluk vardı. Orijinal eyaletler eğitim, sağlık, liman hizmetleri, doğal facialar, yollar, demiryolları ve iletişim kontrolü alanlarındaki federal yardım için cazip gelmiş olabilirdi. Bazı eyaletlerin, New England ve Güney'de olduğu gibi, gevşek birliktelikler olduğu da doğrudur; ne olursa olsun, bunlar on üç birey ya da kendi yağıyla kavrulan on üç küçük devlet olarak kaldılar.

Hayatta kalma mücadelesi bu durumu değiştirdi ama en büyük değişiklik, federal hükümetin bütün yurttaşların sağlık ve esenliklerinin sorumluluğunu üzerine almasıyla, Büyük Buhran döneminde oldu. Bu hakiki bir ikinci devrimdi. Bugün eyaletlerin hakları, büyük oranda, miyadını doldurmuştur. Anayasa açıkça federal hükümete ait olduğu özel olarak belirtilmemiş bütün yetkilerin eyaletlere ait olduğunu söylüyor olsa bile, eyaletler arası ticaret, eğitim, sağlık, bankacılık, iletişim, tarım ve daha birçok alanda merkezi hükümet giderek daha fazla kontrol yetkisi üstlenmişti çünkü eyaletlerin bunu yapması imkânsızdı.

Öte yandan, medeni haklar ve genel oy hakkı üç anayasal değişiklik maddesinde özel olarak belirtilmiş ve ayrıca Kongre'nin Medeni Haklar Yasası'nca da desteklenmiştir; buna göre, federal hükümet hiç kuşkuya yer bırakmayacak şekilde yasaları uygulamak ve çiğneyenleri cezalandırmakla görevlendirilmiştir. Ve burada karşımıza Amerika'nın en çarpıcı paradoksları çıkıyor. Niyetleri medeni haklar yasalarını reddetmek olan, özel ya da resmi, kurum ve kişiler, federal yasayı geçersiz kılan eyaletlerin haklarına dayanarak, federal

düzenlemelerin hukuka aykırı olduğu yaygarasını koparıyor. Bu gibi durumlarda, ya şiddet suçları ihmal edilir ya da, suçlular mahkemeye çıkarılsa bile –bu çok nadir olarak görülür– aklanırlar. Yasayı ihlal yöntemleri erişemeyeceği bir yerde olduğunda federal hükümet yasayı uygulayamaz. Mahkeme kararlarının ve uyuşmazlık davalarının cezasız kalmış bir yasa ihlali karşısında gücü yoktur. Hükümetin tek yapabileceği şey, düzeni sağlamak için askerleri kullanma ise her zaman faydasından çok zararı dokunan bir yol olmuştur. Şimdi, yasalarını hayata geçiremeyen bir hükümet kısa sürede bir hükümet olmaktan çıkar. Beyaz Amerikalı bir çoğunluktan da destek alan zencilerin baskı gücü, medeni hakları anayasa değişikliklerinin yüz yıldır kafalarını gömdüğü Araf'ta bırakmamıza izin vermeyecek. Tek alternatif, medeni hakları inkâr ya da ortadan kaldırma amacıyla işlenmiş her türlü suçu, federal yargıçların ve federal jürilerin yargılayacağı bir federal suç haline getiren, ayrıca yerel otoritelerin yasayı hiçe sayması durumunda yargılama mahallini de değiştirme seçeneği tanıyan bir federal yasadır. Böylesi bir yasanın getireceği büyük tehdit etkili olabilir ve belki eyaletler bu yasadan kurtulmak için kendi düzenlemelerini yapma zorunda kalabilirler. Son yirmi yılda meydana gelen değişimler muazzam ama biz gele gele, yaşamaya değer bir gelecek için yola çıkmadan önce ortadan kaldırılması gereken, müstahkem bir direniş odağıyla yüz yüze geldik. Kökleri çorak topraktaysa, hiçbir toplum iyi büyümez.

Yaratılmış Eşit

Bugün hepimiz köleliğin bir suç, bir günah, aynı zamanda mevcut sistem içinde ekonomik olarak da verimsiz olduğuna inanırız. Dahası, bir zamanlar göz ardı edilmiş bile olsa, köleliğin her zaman bir suç ve her zaman bir günah olduğuna inanırız. Hiçbir şey şu gerçeğin önüne geçemez: Bizim kölelik karşısındaki şimdiki tavrımızın düşünsel temelleri atılalı iki yüz yıl bile olmadı. Köleliği insan kişiliğinin inkârı olarak görürüz; ama insan kişiliği hiçbir zaman Altın Çağ süresince Yunanistan'da olduğundan daha önemli ya da değerli olmamıştır ama aynı dönemde köle sahibi olmayan Atinalılar köle almaya gücü yetmeyen yoksul Atinalılardı ve sonuç olarak kendileri de köle haline gelebilirlerdi. Yazılı tarihin başlangıcından beri, büyük imparatorluklar tamamen köleleri kullanarak büyüdü, ülkeler zapt etti, kalıcı anıtlarını dikti ve ölümsüzlüklerini tarihe kazıdı. Ve Kuzey ve Güney Amerika ikiz kıtaları dünyaya açıldığında, bu düşman iklimlerde geçit vermez topraklarını hazırlamak, temizlemek ve ıslah etmek için köle emeğinin kullanılacağı gün gibi açıktı. Latin Amerika'da mümkün olduğunca yerli nüfus kullanıldı ama Kızılderilileri köle olarak kullanmak her zaman içinden çıkılmaz bir mesele olmuştur; bu onların ülkesiydi ve onu tanıyorlardı; çevre koşulları ve kabile arkadaşları nedeniyle, her zaman ayaklanmaya hazırdılar ve kendilerini koruyabiliyorlardı. Afrika'nın köle ticaretine açılması sorunu çözdü; kadın erkek, çoluk çocuk siyahlar toplandı, kıyıya sürüklendi, yüzlercesi ambarlarda zincire ve prangaya vuruldu ve hayatta kalanlar yeni topraklara taşındı. Bu süreç içinde,

yalnızca ülkelerini değil, kimliklerini, adlarını, ailelerini ve geleceklerini de yitirdiler.

Amerika'nın köle emeği kullanmanın kârlı olduğu bölgelerinde köle sayısı hızla artarken, kârlı olmayan sonuçlarından biri kendini gösterdi. Spartalılar, Helot'ların sayısı kendi sayılarını aştığında, her zaman ayaklanma tehlikesiyle karşı karşıya kaldılar; Amerika'nın güneyinde zencilerin sayısı her türlü direnişi yapabilecek düzeye gelir gelmez kontrol sorunları kendini gösterdi. Bir insanın köleliğe hınç duymasını engellemenin yolu yoktur; köle sahiplerinin yapabileceği en iyi şey kölelere, direnmenin fayda etmeyeceğini göstermektir. Bunu yapmanın bir yolu çocukluktan itibaren kölenin beynini yıkamak ve onu kendisinin aşağılık, aptal, zayıf ve sorumsuz olduğuna inandırmaktır. İkinci bir yöntem direnişi bastırmak ve acımasızca cezalandırmaktır; üçüncü bir yöntem, aileleri ve arkadaşları birbirinden ayırmak ve böylece kurulabilecek her türlü kabile birliğinin önünü kesmektir ve; dördüncüsü, ve belki de en önemlisi, her ne pahasına olursa olsun köleleri eğitimden ve onun kaçınılmaz soruları ve iletişiminden uzak tutmaktır. Bütün bu yöntemler kullanıldı ama köle ayaklanmalarının önü yine de alınamadı, bazıları ciddi boyutlara ulaştı.

Beyin yıkama yandaşları, bu yöntemin bilincin derinliklerine işlemediği ve baskı ortadan kalktığında etkisinin de kaybolduğu düşüncesini paylaşır. İşi, tutumu ve eylemiyle sürekli olarak, "Zenciler, sizden korkmuyorum, çünkü siz manevi ve zihinsel olarak aşağı bir ırksınız" diyen köle sahibi, bana göre, karanlıktan korkmadığını haykıran birine benzer, halbuki korkmasa bunu yapmayacağını bilmez. Güneyde, zenci korkusu beyaz nüfusu giderek daha fazla sarıyordu ve sürekli olarak onların aşağı olduğunu söyleyerek korkuyu derinleştiriyorlardı. Ama köleciliğin paradokslarından biri, doğası gereği, kölenin efendisinden daha güçlü hale gelmesidir. O efendisinin yerine zor, zahmetli, tehlikeli ve pis işi yapmak için oradadır. Üstelik, bir köle sakatlanır, hastalanır ya da zayıf düşerse mülk olarak değerini kaybeder; artık efendisi için

yararsız olmakla kalmaz, satışa çıkarılsa para da etmez. Afrika'da yakalanan ve iğrenç koşullarda kıyılara taşınan zenciler tüccarlara oldukça pahalıya patlamıştı çünkü zayıflar ölüyor, vahşiler öldürüyor ya da karşılık verirken ya da kaçarken öldürülüyordu; manevi bakımdan zayıf olanlar da hasretten ve umutsuzluktan kırıldı. Ardından bu insanlar yeni iklimin ve ülkenin birçok hastalığını gördüler ve sadece bağışıklık geliştirebilen zenciler hayatta kaldı. Ve duygularını saklayacak ve vaktin gelmesini bekleyecek kadar akıllı olmayanlar yok edildi; ve nihayet onlara az miktarda verilen yarı pişmiş, doğal, şekeri ve yağı az gıdalar zaten her doktorun zayıf ve halsiz hastaları için tavsiye ettiği bir şeydi. Bu arada, tıbbi tedavi denen bir şeyin kesinlikle yokluğu kölelerin şifalı otlara ve teskin edici çaylara ve aynı zamanda dinin ruhsal güvenliğine sığınmasına neden oldu. Son olarak, her an etkin ve tepeden tırnağa silahlı bir düşmanın karşısında olmak zencilere bir cemaat ruhu ve birbirine güveni aşıladı; böyle bir şeyi beyazlar ancak savaş zamanları kuşatma altında, o da belli belirsiz, duyar. İç savaş döneminde güneyde, zencilerin genelde fiziksel olarak güçlü ve çevik oldukları ve, çoğu fiziksel olarak güçlü insanlarda olduğu gibi, cinsel yönden kudretli ve faal oldukları kabul ediliyordu. Bu korku kulesine yeni bir kat eklemek anlamına geliyordu; zencilerin tam da öyle –kuvvetli ve seksi– oldukları ve bu kuvvetli, dirençli soyun, güneyli beyazların hiçbir zaman maruz kalmadığı bir ayıklanma sürecinden geçerek geliştiği düşünülüyordu.

Köleliğin on dokuzuncu yüzyılda kuzey eyaletlerinde gelişmemesinin nedeni iyi kalplilik, etik ya da duygusal incelik değil, ekonomikti. Şehirlerde ve büyük çiftliklerde yer yer köleler vardı ve Altın Sahilleri'nden güneyin köle pazarlarına sefil ve korkunç yüklerini taşıyan gemilerin birçoğunun ya sahibi, ya kaptanı ya da tayfası New England'lılardı. Ama New England'ın küçük, çorak, kayalık, verimsiz çiftlikleri köleleri taşıyamazdı. Bir kötülüğün amansız düşmanı olmak, ondan faydalanmamak ya da kâr etmemek demek değildir. Ama köleciliğin kaldırılmasından yana olan Yankiler köleliğin kötü

olduğu fikrine nasıl geldiler? Belki de, atalarının ruhlarına Pilgrim Fathers tarafından derinlemesine kazınan püriten damar güney plantasyonlarındaki sıcak iklim, bol ürün, tembel, rahat ve lüks içinde bir yaşama tahammül edemiyordu. Pilgrim'ler Kilise'de ve İngiltere Krallığı'nda gördükleri bu gibi şeylerden nefret ediyorlardı ve Amerika'da gördüklerinde yine nefret ettiler; ve eğer kölelik böyle bir hayat tarzının temelini oluşturuyorsa, demek ki kötü bir şeydi, hatta günahtı. Buradan kölelerin masum ve iyi olması gerektiği sonucuna varıldı. Güneyde birçok köle sahibi bu kurumun değeri hakkında kuşkuya düşmeye başlamıştı ve daha akıllı bazı toprak sahipleri, ya satarak ya da özgür bırakarak, kölelerinden kurtuluyordu. Ardından, kuzeyin karşı gücü güneyi sarstı. Bütün köle sahipleri kötü, acımasız insanlardı. Hayır, değillerdi, onlar kötü olmadıklarını biliyorlardı. Böylece, güneyliler kendilerini korumak için köleliği de savunmak zorunda kaldılar.

Bu süre zarfında kölelik sorunu halkın kafasında bir mantık ve analiz meselesi olmaktan çok, duygusal bir meseleydi. Savaş öncesi Amerikalı, kuzeyli ya da güneyli, gergin bir ipin üzerinde bir ileri bir geri, dengede durmaya çalışıyordu. Örneğin, benim kendi büyükbabamı düşünün. Massachusetts, Leominster'dan bir Yankiydi, adı da Dickson'dı (ailesi on yedinci yüzyıl ortalarında Leominster'a geldiğinde Dixon olarak yazılıyormuş). Geniş bir aileden geliyordu, geniş fikirliydi de. 1840'larda, karısını ve çocuklarını almış, bir tekneye bindirmiş ve Kutsal Topraklar'a doğru yola çıkmış. Çiftçiydi ve bir Hıristiyandı; amacı Yahudileri Hıristiyanlığa döndürmekti ama İsa'nın aklına gelmeyen bir yöntem düşünmüştü: Yahudilere tarımı öğretecekti. Eşikten içeriye adımını bir kere atarsa, zaman içinde onlara Hıristiyanlığı aşılardı nasıl olsa. Bu oldukça pragmatik bir mantıktı. Eğer ilk kısmı işlerse, Yahudiler ikinci kısma da açık olacak demekti.

İsrail o tarihlerde bir Türk sancağıydı; 1840'ta en ileri yöntemlerle bile yapılsa, tarım yoğun emek gerektiriyordu. Ve tek bir emek türü vardı, köle emeği. Ve Bay Dickson inançlı ve

inatçı bir kölelik karşıtıydı. Bir sorun üzerinde yoğunlaşmış zeki, pratik, dürüst Yanki zihnini kafanızda canlandırabilirsiniz. Bu meseleyi de halletti. Köle satın almadı, ömür boyu çiftliğinde çalışmak üzere bazı adamlarla sözleşme imzaladı; emekçiler sözleşmeleri kendileri imzalıyordu ve böylece özgür iradeleri kanıtlanmış oluyordu; elbette para kölelerin sahibine gidiyordu. Bu büyükbabamın babasını köle sahibi olma günahından kurtarıyordu. Eğer imza sahipleri kaçacak olursa, Türk güvenlik kuvvetlerine onları yakalatabilirdi, kaçtıkları için değil, sözleşmeyi çiğnedikleri için.

Savaş öncesi Amerikan zencileri, eğer kendi çifte imgelerini bilmiş olsalardı, çok şaşırırlardı. Vaazlar, resimler, önyargılar, gezginlerin anlattıkları ve romanlar yoluyla bilgilendirilen Yankilere göre, zenci kötü muamele gören, kaba davranılan, aşırı çalıştırılan ve açlıktan kırılan bir yaratıktı; bazen bir kahraman, bazen de bir aziz olabilirdi ama hiçbir zaman, hiçbir şekilde, öteki insanlar gibi bir insan olamazdı. Korkuları, önyargıları ve disiplini sağlama zorunluluğuyla yaşayan güneylilere göre ise zenci tembel, aptal bir hayvandı, her zaman tehlikeli, zeki, hilekâr, hırsız ve arsızdı.

Zencilerin efendileri hakkında ne düşündüklerini pek bilmeyiz biz. Onlar yalnızca kendi aralarında duygu ve düşünce alışverişi yaparlar ve efendileriyle de çalışılmış, pratik bir nezaket çerçevesinde iletişim kurarlar. Beyazlarla siyahlar arasında sadakat, aşk, nezaket ilişkilerinin olmadığını söylemek istemiyorum. Vardı elbette, ama kendilerinden biri için duyduklarından farklıydı ve kuşaklar boyu süren aradaki bu kalın çizgi hâlâ vardır. Bir arkadaşım, bir güneyli, geçenlerde bana, "Bir zenciyle hiç konuşmadım. İstiyorum ama bir zenciyle ne konuşulur, hiçbir fikrim yok" dedi.

1861'e kadar geçen dönem içinde kuzey ve güney esip kükremiş, tartışmış, uzlaşmış ve yeniden bölünmüş, homurdanmış ve savaşa doğru ağır aksak yol almıştı. Bugünün eyaletlerini hazırlayan yeni sınırlar çiziliyor ve öne çıkıyordu; sınır yeni eyaletlerin köleci mi özgür mü olacakları üzerine sürdü-

rülen çekişmelerle birlikte batıya doğru genişliyordu. Bu aynı zamanda ülke ekonomisinin alacağı şekli de belirleyecekti. Kölelik, taraflara duygusal bir platform sağlaması dışında, önemli değildi. Ve kölelerin, bu duygunun araçları olmanın dışında, zerre kadar önemleri yoktu.

Bu gelişmeleri izleyen korkunç savaşta, köleler hiçbir zaman dikkate alınmadı; ve yıllar süren yıkım ve ölümün ardından büyük Özgürlük Bildirgesi ilan edildiğinde, zamanlama ve duyurulması bakımından amaç özgürlük değil, zaten perişan duruma düşmüş güneyi şaşırtmak ve umutsuzluğa düşürmek için tasarlanmış bir askeri önlemdi. Yaşasaydı, Lincoln'ün bu geçiş sürecinde neler yapacağını ya da yapabileceğini bilmiyoruz. Ama olan korkunçtu. Şaşkın, çaresiz milyonlarca köle gözleri kör eden özgürlük ışığına çıkarıldılar ama onlar buna kesinlikle uygun ya da hazırlıklı değildi; tıpkı bütün ömrünü hapiste geçirdikten sonra karmaşanın, belirsizliğin ve dışarıdaki dünyanın sorumluluklarının içine atılan insanlar gibiydiler. Eğer eğitim, geçiş için zaman verilebilmiş olsaydı; eğer güney değişimin zorunlu ve kaçınılmaz olduğunu anlayabilmiş ve bunu yerel olarak ve yavaşça hayata geçirebilmiş olsaydı, hikâye farklı olabilirdi. Ama özgürlük güneye dayatıldı ve beyaz güneyliler kendilerini, intikam duygusuyla dolu, vahşi ve eğitimsiz bir düşmanla çevrilmiş halde buldular. Artık zenciler için herhangi bir sorumluluk duymuyorlardı. Artık tek düşündükleri şey kendilerini, ailelerini ve komşularını korumaktı.

Güneyliler Amerikan tarihi boyunca askeri maharetlerini kanıtlamış insanlardır. İç Savaş'ta da inanılmaz bir kahramanlık ve özveriyle savaştılar ve sayı, silah ve malzeme bakımından ezici kuzey üstünlüğü karşısında morallerini bozmadan direndiler. Sonunda yenildiklerinde ve köleler onlara rağmen özgürleştirildiğinde, bir asker ulus yenildiği, kuşatıldığı, işgal edildiği zaman nasıl tepki gösterirse, öyle tepki gösterdiler. Yeni tür bir gerilla savaşı icat ettiler ve hemen uygulamaya soktular. Gizli ve disiplinli örgütleri, şaşkın ve öfkeli zenciler üzerine sürekli baskı ve terör uygulamak üzere ha-

rekete geçti. "Kanun ve düzeni" korumak, beyazların kendi seçtiği yasa uygulayıcılarının gücüyle zencileri sıkı ve acımasız bir boyunduruk altında tutmak ve aynı zamanda yasaların –özellikle de siyahları yasa yapma ya da değiştirme süreçlerinin dışında tutan yasaların– hayata geçirilmesini sağlamak demekti. Ve kuzey hükümetine seçilen güneyli temsilciler yasama komitelerine sızarak azınlık kontrolü teknikleri geliştirdiler ve buldukları mükemmel engelleme taktikleriyle neredeyse bütün soruşturma ve değişiklik yollarını tıkadılar.

Güneylilerin gayretleri son derece başarılı oldu; zencilerin özgürlüklerini ve yönetime katılma haklarını garantiye alan anayasa değişiklikleri yerel âdetler, yasa ve yasayı uygulayan görevliler tarafından tamamen yok sayıldı; bu yüzden neredeyse yüz yıldan beri, çoğu kez sayıları beyazlardan fazla olan zenciler ne oy hakkına sahip ne de özgür oldu. Okullar, yerel kurumlar, meslek dalları ve beyazların yararlandığı mal ve hizmetler onlara kapalıydı. Yasadaki çatlaklar zencilere bir tür ceza, beyazlara başka bir tür ceza verilmesini sağlıyordu. Zencilerin kendini koruması için tasarlanan her türlü örgüt acımasızca ezildi ve imkân varsa yasayla dağıtıldı, yasa izin vermediğinde ise gizli terör taktikleri uygulandı. Kölelik kalkmış; yerine borcun, ihtiyacın, cehaletin ve zencilerin aşağı ırk olduğunu sürekli hatırlatan şeylerin esareti geçmişti. Doğru, zenciler eğer isterlerse ve güçleri yeterse gitmekte özgürdüler ve birçoğu gitti de, ama özgürlükleri için mücadele etmiş kuzeyin onları kabul etmediğini, etse de güneyle aynı koşullarda kabul ettiğini gördüler.

Yeniden kuruluş döneminde, birçok zencinin güneyde eyaletin yasama organlarına seçildiği zamanlarda, zenciler hiçbir zaman sahip olmadıkları şeyler için oy kullandılar; bunlardan biri de eğitimdi. Güneyin yeniden kuruluşunda zenci katılımının olduğu birkaç yıllık süre içinde, o tarihe kadar görülmedik oranda okul yönetmeliği kaleme alındı. Ancak siyah temsilciler, beyazların artan gücüyle görevlerinden uzaklaştırılıp oy hakları ellerinden alındığında, bu yönetmeliklerin hepsi çöpe atıldı. Beyazların öfkesi öylesine keskindi ki,

"okul" sözcüğünün kendisi sanki yasaklanmıştı ve böylelikle bir zamanlar çok iyi olan birçok güney okulu bugün bile içinden çıkamadığı bir karanlığa gömüldü. Ne çılgınlıktır bu; bir başkası da yiyecek korkusuyla beyazlar kendilerine şekeri yasaklıyordu.

Savaş bittiğinde, Yahudileri Hıristiyanlığa döndürmek için Filistin'e gitmiş olan aynı Dickson'ın kızı, korseler içinde incecik bir kadın olan büyük halam Carrie, Massachusetts, Leominster'da elinde küçük çantasıyla yörede yardım toplayan o minik kadın güneye gitmiş ve zenci çocuklar için bir okul açmış. Sanki babasının yaptığını yapıyordu. Okulu açmasından ve çocuklardan bir sınıf oluşturmasından kısa bir süre sonra Ku Klux Klan okulu yerle bir etmiş; o ise başka bir okul daha açmış ve çocukları geceleri okulda barındırmaya başlamış ve beyazlar giyinmiş atlılar çocuklar ve büyük halam Carrie içeride yatarken okulu ateş yağmuruna tutmuşlar. Küçüklerin de yardımıyla halam binanın içini kum torbalarıyla desteklemiş, okulun ocağında yulaf ezmesi pişirip kendisini ve çocukları beslemiş. Kendisi asla vazgeçmemiş ama parası yetmemiş; ve çavdar da tükenmiş; zenciler ellerinde olan yiyecekleri toplayıp geceleri geç saatlerde okula getiriyorlarmış ama Klan çok geçmeden o deliği de kapatmış ve nihayet açlıktan bitap düşen ve bir deri bir kemik kalan Carrie hala teslim bayrağını çekmiş. Kabul edilmelidir ki, güneyin centilmenleri onun silahlarını elinden alamamıştı; o silahlarını yanına alarak çekildi; bir İncil, *Pilgrim's Progress* ve *McCuffey's First Reader*'ı.

Şimdi, yüz yıl sonra, Amerikan zencileri onlara 1867'de vaat ettiğimiz ama vermediğimiz eşitlik için ayağa kalkıyor ve bu uyanışı başlatan dört şey var; üçünü Carrie hala yanına alıp çekilmişti: Din, sanat ve eğitim. Onda olmayan ama şimdi zencilerde olan dördüncü şey ekonomik önem ve etkiydi. Zenci liderlerin çoğu eğitimli, okuryazar, düşünceli ve tecrübeli insanlar. Din temelli hareketin itici gücü, dinin kendi disiplini ve gücünden geliyor. Ve zenciler şimdi servet edinebiliyor ve dağıtımını yapabiliyor; bütün ülkedeki işadamla-

rı nihayet gördüler ki, zenciler için kötü olan şey sonuçta tüm iş âlemi, ve dolayısıyla Amerika için de kötüdür.

Zencilerin sürekli basıncı bazı kafasız insanların şöyle sorular sormasına neden oluyor: "Ne istiyor bunlar, neyin peşindeler?" Çok basit. Öteki Amerikalılar ne istiyorsa, onlar da onu istiyor: Barış, huzur, güvenlik ve sevgi. İnsan, aklının aldığı her şeyi ister ve eğitimle kavrayışı genişleyeceğinden, daha çok ve daha farklı şeyler, hatta belki de daha iyi şeyler, isteyecektir.

Zencilerin –yasa önünde– eşitlik haklarını alacakları kesin; olması gerektiği kadar çabuk değil belki ama karamsarların inandığından daha yakında. Ama yasal eşitlik eşit olmanın küçük bir parçası sadece. İnsanın pek de sevimli olmayan özelliklerinden biri herkesin başkalarına tepeden bakmak, başkasından iyi olmak istemesidir; ve bu güvensizliğin bir belirtisi olduğundan, genelde insanlar çok güvende değil gibidir. Zencilerin acısı ve beyazlara duyduğu derin kuşku ancak beyazların korku ve kuşkularıyla kıyaslanabilir; ve bu gibi duyguların zerresi bile gerçek eşitliğin yaratılmasına engel oluşturur.

Yıllar önce, çok zeki bir zenci New York'ta yanımda çalışıyordu. Bir öğleden sonra, pencereden bu adamın dükkândan eve doğru gelmekte olduğunu gördüm. Tam köşeyi dönerken, sarhoş, şişman bir beyaz kadın yalpalayarak bir bardan dışarı çıkıyordu; kadın buzlu kaldırımda kaydı ve düştü. Bizim adam birden ters yöne döndü ve caddenin karşısına geçerek, kadından olabildiğinde uzaklaştı. Eve geldiğinde, "Gördüm olanları" dedim. "Neden öyle davrandın?"

"Ha, şu. Pekâlâ, sanırım, eğer ona yardıma koşarsam, o kadar sarhoş ve kendinden geçmiş ki, 'imdat, bana tecavüz ediyor' diye bağırabileceğini düşündüm" diye cevap verdi.

"Çok çabuk bir tepki oldu bu" dedim.

"Belki" dedi; "ama ben uzun zamandır bir zenci olmanın pratiğini yapıyorum."

Bu sorun üzerine oldukça uzun yazdım çünkü günümüz Amerika'sını her tasvir çabası, çoğu düşüncemizin ve günde-

lik tavırlarımızın etrafında döndüğü ırklar arası eşitlik meselesini dikkate almak zorundadır. Sokakta konuştuğumuz insanın beyaz mı yoksa zenci mi olduğunu hatırlayamayacağımız güne kadar, köleliğin toplumumuz, kuzey ve güney üzerindeki travmasının üstesinden gelemeyeceğiz.

Genus Americanus

Sınıfsız bir toplumun üyeleri, böylesi düzeylerin olmadığı inancına zarar vermeksizin, statü düzeylerindeki değişimlerle baş etmenin bir yolunu bulmalıdır. Aristokraside bu sorun çözülmüştür ve değişiklikler kâğıt üzerinde kalmamış, hayata geçirilmiştir. Amerika'da, ve belki Rusya'da da, tersi doğrudur. Kâğıt üzerinde biz sınıfsız bir toplumuz ama pratikte sınıfsal yapı narindir, sürekli değişir.

Amerikan Devrimi, ayaklanan Amerikan kolonilerinin yeni bir yönetim biçimi istememeleri bakımından Fransız Devrimi'nden ve sonraki Rus Devrimi'nden farklıydı; onlar başında kendilerinin olması koşuluyla, aynı yönetim biçimini istiyorlardı. Eğer birleşik ve tutarlı bir politik yapı olmuş olsalardı, belki bir kral, ama kendilerinin olacak bir kral isteyebilirlerdi. Amerika'da ortalama vatandaşın yönetimi teorisi birdenbire ortaya çıkmadı; bu gelişme aşamalıydı ve hâlâ sürüyor. Biz ortalama bir aday, ama göreve geldiğinde ortalama olmayan bir yetkili istiyoruz.

Amerikalılar yeteneğin soydan gelen bir şey olmadığını dünyanın büyük kısmından çok önce keşfetti. Kuşkusuz, her zaman yaptığımız gibi, bunu da biraz abarttık; bir ulusal liderin eski kütük evlerin birinde yetişmiş olması şarttır ama bu da yetmez, atalarının da yoksul olduğunu, yoksul bir aileden geldiğini keşfetmelidir. Burada yine bizim paradoksal eğilimimiz ağır basmaya başlar: Miras kalmış konum, mülk ve paraya güvenmeyiz biz, ama birisi kendisi elde etmişse aynı şeylere hayranlık duyarız. Eski ülkeye karşı başkaldırıp kendi kurumlarımızı yarattığımızda, aristokrasinin nefret et-

tiğimiz simgelerini –unvanları, payeleri, miras yoluyla geçen ayrıcalıkları– titizlikle ortadan kaldırdık. Ama herkes hayran olunmayı ve belki biraz da kıskanılmayı istediğinden, hayranlık ve kıskançlık uyandırmak için para ve mülkten başka bir şeyimiz kalmadı. Amerika'nın ara döneminde zenginler belki lanetleniyor ve küçük görülüyordu ama onlar kendilerini saydırmanın yolunu bulmuştu.

Atalarımızın hatırladığı ve hep nefretle andığı aristokratlar konumlarını korudular ve karşılığını da toprak sahibi olarak ödediler. Aristokrat ne kadar büyükse, toprağı da o kadar genişti. İlk yerleşimcilerin hoşlanmadıkları ve belki de kıskandıkları insanlarla rekabete girişmeye çalışması doğaldı. Açık, meskûn olmayan Amerika'da, kraliyetin bağışladıkları dışında bazı insanlar el koyarak, satın alarak ya da kılıfına uydurarak muazzam genişlikte toprakların sahibi haline geldi. Pamuk gibi bazı ürünlerin toprağı zayıflatıcı etsinden dolayı, hatırı sayılır gelirler elde etmek için toprağın geniş olması gerekiyordu. Zaman içinde, tarım makinelerinin gelişmesiyle, çok az sayıda insan çok geniş bir toprak parçasını işleyebilir duruma geldi. Tek sorun artan vergiler, makine ve gübre maliyeti ve dünyada yeni bir şey olan aşırı üretimdi. Fiyatların düşmesi sonucunu getiren fazla gıda maddesi büyük çiftliklerin kâbusu oldu. Borç alma ihtiyacı ve şirket şeklinde örgütlenmenin avantajları nedeniyle muazzam büyüklükteki çiftliklerin çoğu, bankaların ya da borsa şirketlerinin sahip olduğu fabrikalara dönüştü. Bir kişinin ya da ailenin elindeki büyük işletme sayısı giderek azaldı; öyle ki, bir zamanlar koca bir nahiye büyüklüğünde birçok malikânenin bulunduğu topraklarda şimdi az sayıda tarım işletmesi bulunuyor. Ayakta kalmayı başaranlar neredeyse müzelik oldular.

Dünya, Amerikalı kapitalist figürünü –işçilerin kanını damıtıp şampanya yapan o lanet haydut baronu, Bay Paragöz'ü– çok sever. Çizgili ceketi ve büyük dolar işaretli göbeğiyle korkulan ve ürkütücü Sam Amca acımasız, neredeyse canavardır. Demir ve bambu perde ülkeleri bu figürü özellikle çok sever. Bazen "Kapitalist", elinde bombalar ve tanklar

taşır ve savaş delisi, ruhsuz bir yıkım imalatçısı ve satıcısı olarak imajını daha da pekiştirir. Amerika karşısındaki her coşkulu protesto gösterisi bir figürü kukla ya da pankart olarak taşımaya mecburdur. Gösterinin ilerleyen bölümünde bu figür yakılır ya da asılır. Ama ne yazık ki, bu figürün kendisi artık yok ve biz onu özledik. Şişman, su gibi para harcayan, zalim, kafasında şapka ve parmaklarında değerli taşları göz kamaştıran yüzükler olan o büyük haydutlar –güzel kadınları, hızlı atları ve şanlarına layık malikâneleriyle Elmas Jim Brady'ler, Şanslı Baldwin'ler, Leland Stanford'lar– zengindi ve bundan gurur duyuyorlardı ve dünyaya ne kadar zengin olduklarını göstermekten zevk alıyorlardı. Geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısında bu canlı, şamatacı şahsiyetler bizim hem baş belamız hem de süsümüzdü; ve bir şeyler oldu, onlar da kayboldular. Demiryolu baronları, petrol baronları, demir ve bakır baronları devleşti, nefret topladılar, hayranlık kazandılar; ve ortadan kayboldular.

Bu para babaları genellikle yaşadıkları sefalet ve zorlukların anısıyla canını dişine takıp büyük servetler yapmış yoksul insanların çocuklarıydı. Gayet doğal olarak bu insanlar çocuklarının da aynı şeyleri yaşamasını istemiyordu ve hükümetin onayını ya da ailelerin desteğini alamayan ikinci kuşak zenginler kural olarak zayıflık, zevk ve sefa ve aptallık içinde dağılıp gitti. Bir avuç aile parayla iktidar sürdürebildi ama bunların sayısı azdı. Zenginliklerini koruyan genç kuşaktan çoğu kişi büyük şirket fonları ve hisse senetleriyle korundu; bu eski ülkedeki devredilemez mülklerin yarattığı sonuçlara benzer bir sonuç yarattı ve oğulların kirli küçük ellerinin babalarının çanağından uzak durmasını sağladı. Hatta eskinin sıfırdan milyoner olmuş kişilerinden azımsanmayacak bir kesimi hanedanlık nosyonlarını kullanıyor. Hepsi de mazgalları, surları, gözetleme ve ok atma delikleri olan taş binaları mesken tutmuş Hudson River bankalarından San Francisco'daki Nob Hill'e kadar, düşmanı uzaklaştıramadığı gibi içten içe sinsice çürümeye karşı da önlem alamayan bu çabaları görebiliyoruz hâlâ. Kurucunun ateşi söndüğünden geri-

ye sadece için için yanan bir ateş kalmış, banka fonlarının sıkı koruması da kalmayınca o da sönüp gitmiş.

Bugün eskiden olduğundan daha çok, hem de çok fazla zenginimiz var; ama onlar bırakın zenginlikleriyle övünmeyi, neredeyse kaçaklar gibi gizlenerek, utana sıkıla yaşamlarını sürdürüyor. Kuşkusuz, gelir vergisi ve çeşitli kuşatma yolları onları çekingen yapıyor. Bazen ipin ucunu kaçırdıklarında ancak karunlarımızı öğreniyoruz ve genellikle armağanlar ve vakıflar yoluyla paralarını vergi memurlarına kaptırmaktan kurtuluyorlar.

Eski, son derece göze batan kapitalistler yerine, günümüzün en garip organizmalarından biri olan korporasyonumuz var artık. Bir korporasyon satmak için mal üretebilir, maden işletebilir, parayla oynayabilir, petrol kuyuları kazabilir, bir ürünü parçalayıp satabilir, çelik, bakır, nikel, tungsten üretebilir, çiftlikler işletebilir, hatta öteki korporasyonların ürünlerini satabilir ve dağıtabilir; ama amaç her zaman para kazanmaktır.

Bir korporasyonun korporasyon olabilmesi için etkili olması, kendi ürünlerini üretmesi ve asgari maliyet ve azami kâr esasına göre iş yapması şarttır. Her türlü iş ortamında girdiler son derece pahalı olduğundan, ilk korporasyonlar emek maliyetlerini asgaride tutmaya çalıştılar. Kendi içindeki rekabet yüzünden emeğin ucuz olduğu yerlerde kurdular işletmelerini. İşçiler örgütlenmeye, işveren ajanlarına karşı grup tavrı koymaya başlayınca, korporasyonlar dişini tırnağına takıp, büyüyen işçi örgütlerine karşı savaş açtı. Örgütlü emeği alt etmek ve devre dışı bırakmak için akla gelebilecek her yol denendi; umutsuz ve cahil insanlar tutuldu, işçi sendikalarına karşı lokavt ilan edildi, hatta silahlı korumalarla müdahale edildi; kısaca iş dünyasında bir tür iç savaş yaşandı.

Hepimiz bu savaşı hatırlarız; şirket çeteleriyle sendika manyakları karşı karşıya; ayaklanmalar, cinayetler, iflaslar; ve özellikle gürültülü ve ağır suçlamalar; bir yanda emek cephesi işine ihanet ederken, öte yanda ise kalbi yağ bağla-

mış ve donmuş kapitalizm, işçileri sömürüyor ve amaçları için zoraki yoksulluk yaratıyordu.

İlk korporasyonlarda hisseler genellikle birkaç yatırımcının elindeydi ve bunlar finans kesiminin en üst tabakasını işgal ediyorlardı. Hisse sahipleri kuşkusuz sosyalizme karşıydı; ama onlar hissedar olmayanlara daha çok düşmandı. Örgütlü emeğe karşı savaş, bütün savaşlar gibi, pahalıya patlıyordu; ve dahası, verilen ücrete ve koşullara razı olan işçiler öylesine cahil, vasıfsız ve verimsizdi ki, üretim maliyetleri artıyor, kâr düşüyordu. Ayrıca, Amerikalılar genel olarak daha çok para kazandıkça, verimli korporasyonların hisselerini satın almaya başladılar; öyle ki, bütün mülkiyet yapısı değişti ve geniş bir tabana yayıldı. Zaman içinde şişkin karnı üzerinde dolar işareti olan kapitalizm karikatürü gerçek olmaktan çıktı. Hisse sahipleri giderek aktif Amerikalıların timsali haline geldi. Ve ilk günlerde her biri yüz hisseye sahip on bir kişinin bin hisseye sahip bir kişiyi oylamada yenebileceği anlaşıldı. Hisse sahipleri basit tek bir soru soruyor: Korporasyon para kazanıyor mu, kazanmıyor mu?

Ekonomideki gücü, ekonomi yoluyla eyaletler, merkezi hükümetler ve uluslar üzerindeki etkisiyle, büyük korporasyonlar eleştiriye karşı neredeyse hastalık derecesinde duyarlıdır. Bir ürünü ya da bir uygulamayı eleştiren birkaç mektup yönetim kurulunun sinirli ve korkulu bir toplantı yapmasına ve kılı kırk yaran bir soruşturmaya geçilmesine neden olabilir, çoğu kez oluyor da. Basında çıkan kötü bir haber ya da yazı, her korporasyon yöneticisinin iyi bildiği gibi, satışlarda ani bir düşüşe yol açabilir; bu da otomatik olarak hisse sahipleri sürüsünü ürkütür.

Amerika'da Korporasyon İnsanı gelişti. Bu insanın hayatı, ailesi, geleceği –hatta sadakati– korporasyonuyla birlikte vardır. Eğitimi, sosyal hayatı, kullanacağı arabanın markası, kendisinin ve karısının giyecekleri, yaşayacağı çevre, evinin ve içindeki mobilyaların türü ve fiyatı, hepsi korporasyon statüsü tarafından dayatılır. Yönetim piramidindeki yeri, aldığı ücret ve primler tarafından tamı tamına belirlenmiştir. Lüks

bir hayat baskısı az hissedilir ama hep vardır zira pozisyonu ve daha yüksek mevkilere yükselme umudu; aldığı görevleri başarıyla yerine getirmesi, faaliyetleri ve hatta şirketi başarılı kılan tavırlarına bağlıdır. Yönetim, satış ve halkla ilişkiler alanlarında Korporasyon İnsanı'nın yeri ancak bir hissedarlar toplantısından diğerine sağlamdır; başarılı bir isyan bütün o hevesli insanlar kadrosunu silip süpürebilir ve yerine başkalarını koyabilir.

Amacındaki basitlik –para kazanmak– nedeniyle, korporasyon her tür hükümetten daha başarılıdır. Dostum Ed Ricketts'in dediği gibi, "Eğer General Motors, Du Pont ya da General Foods bir ordu kursa, hiçbir ulusal ordu karşısında bir gün bile dayanamaz." Oldukça büyük bir oranda, ulusal bir ordunun amacı sadece varlığını korumaktır. Geçmişte, çatışmalara girdiğimizde, profesyonel ordunun çok iyi hazırlanmadığına tanık olduk. Bir büyük korporasyon ise, amacı savaşı kazanmaksa, bütün enerjisini azami hız ve etkililikle ve asgari zaman kaybıyla bu amaca yöneltecektir. "Hangi halk ordusu" diyordu Ricketts, "böylesi şahbazlık ve tek amaçlılıkla baş edebilir ki!"

Bir petrol şirketi ulaşım alanına el atabilir ya da bir gıda işleme firması kârını dergiciliğe yatırabilir ama bir korporasyonun yapamayacağı tek şey vardır: Bireysel yaratıcılık alanına girdiğinde, korporasyon başarısız olmakla kalmaz, yaratıcıyı da dumura uğratır. İyi kitaplar ve oyunlar yazılması, büyük tablolar yapılması, seçkin müzik eserleri bestelenmesi için sipariş veremez. Böylesi alanlara girdiği her yerde başardığı tek şey ürünü iğfal ve sonuç olarak üreticiyi de tahrip etmek olmuştur. Gıda maddeleri, giyecek, barınma, eğlence ve her türlü konfor alanında, korporasyon ihtiyaçlarımızı karşılamakla kalmaz, bazen yaratır da. Çare bulamadığı tek şey bizim büyüklük arzumuzdur.

On dokuzuncu yüzyılda zenginlerimiz daha da zenginleşir ve biz hepimiz kıt kanaat geçinirken –hepimiz eşit, ortak, demokratik, çoğumuz Protestan, materyalist ve ayakları yere

basan bir hayat sürerken– reddedip attığımız gösterişe, süse, törenlere, eğlenceli isimlere, pozlara ve toplu ayinlere derin bir özlem duyuyor olmalıydık. Seçilenler arasında resmi olmayan kastlar, krallıklar, sancaklar ve nişanlar, karmaşık süreçler ve gizli tanınma biçimleri yarattık. Küçük, sefil kasabada şömineli toplantı salonu kılıktan kılığa girerdi; bir gece Süleyman'ın tapınağı, ertesi gece seçkin ve iyi kalpli cadılar ayin yeri, bir sonraki gece nişanları, parlayan kılıçları ve devekuşu tüyleriyle şövalyelerin yuvarlak masalarını topladıkları bir barınak olurdu. Haftanın bir gecesi hepimiz asil olurduk. Hatırlıyorum, Salinas'ın iyi kalpli kasabı, yuvarlak ve kırmızı yüzlü, her zaman kanlı bir önlükle dolaşan Louis Schneider, başına altın bir taç, sırtına imitasyon bir incili kaftan geçirmiş, elinde iktidar sembollerini tutarken, eminim anlamını bilmediği, eğer bilmiş olsaydı gülmekten katılacağı Latince dualar okumuştu. Sağlam çarıkları kaftanının incileri arasından başını çıkarmıştı ama hiçbir şey sarkık sarı bıyıklarını, kırışık ve kıpkırmızı ensesini değiştiremiyordu. Muhteşemdi. Her geçit töreninde, asil şövalyeler biraz utangaç, hiç de askerce olmayan bir edayla yürürdü ama başlarına taktıkları tüyler dalgalanır, gümüş kaplama kılıçları parlardı.

Amerikalılar, eğer mecbur değillerse, yürüyüşü çok sever. Her tatil günü, güneş altında terleyen, bazıları düşen ve hastanelere taşınan milyonlarca yürüyüşçüyü kendine çeker. Zorluklar ve az da olsa tehlikelerle dolu bu yürüyüşte insanlar akla gelebilecek her türlü garip giysileri giydiği gibi, her türlü ağır nişanı da takar. Saint Patrick Günü'nden Grandmothers of America, Inc.'e kadar, hemen her bahaneyle yürüyüşe çıkan bu insanları ordu toplasa ve yürüyüşe zorlasa, hepsi dalgaların kıyıya yığdığı molozlar gibi umutsuzca yere uzanacaktır. Onları asker yapmak olağanüstü bir sabır ve muazzam bir kararlılık gerektirir. Bir kere teslim olduklarında, çok iyi asker olurlar ama şikâyetlerinden ve başkaldırmaktan asla vazgeçmezler. Bu kuşkusuz bizim görece az sayıdaki profesyonel askerler sınıfı için geçerli değildir; onlar her ordudaki profesyonellere benzer. Ama bazen yurttaş askere ihtiyaç duyulur ve

görünürde o vardır ama öküz gibi inatçıdır, her zaman direnir, huysuzluk yapar, yine de eğitilir ve gerektiği gibi silahlandırılırsa çok iyi savaşır. Üniformayı sırtından çıkarınca gününü yaşar ve askerlik bittikten sonra hayatını askerlik arkadaşlarıyla buluşmalarla, toplantılarla ve yürüyüşlerle geçirir, bu arada da üniforması giderek daha düzgün, gömlekleri daha çok kolalı olmuştur. Sonra o lanet okuduğu savaş hayatının büyük bir bölümünü kaplar ve vicdanı hiç sızlamadan çocuklarını ve eşini savaş hikâyeleriyle canından bezdirir.

Emekli asker örgütleri yanında Amerikalılar sürüyle dernekler, localar, kamplar, kulüpler geliştirmiştir; basit bir sigorta örgütü, bir gömülme anlaşması, bir yardım kuruluşu alın, basit şeyler ama hepsi, hepsi asildir. Yeterince uzun yaşamış herkes gençlik dönemlerinin bir zenginliği olarak bunlardan bazılarını hatırlayacaktır. Elks, Masons, Knight Templars, Woodmen of the World, Redmen, Eastern Star, Eagles, Foresters, Concatenated Order of Whowho, International; Dünya Almanağı askeri, dinsel, felsefi, akademik, yardım amaçlı, mistik, politik ya da saçma bir nedenle kurulmuş yüzlerce böyle dernek ve topluluk ismiyle doludur. Bunların hepsi aristokratik, çoğu gizli ve bu yüzden özeldi, belki hâlâ öyledirler. Sanki yaşanan sıradan bir geçmişe karşı ihtişam, demokrasinin bağrında aristokrasi ihtiyacına yanıt veriyor hepsi. Belki de bu ritüel Protestanların, reddedilen Katolik Kilisesi'nin ayinlerine ve törenlerine duydukları bir özlemi yansıtıyor. Bu toplulukların katı kuralları vardır; büyük bir kısmı hiçbir Katoliği aralarına kabul etmez. Ve sonra Katolikler de kendi topluluklarını, kendi şövalye cemaatlerini, kulüplerini kurmuştur.

Biz garip bir halkız; örgütleri hem severiz hem de onlardan nefret ederiz. Salinas'ta, Hearst gazetelerinin Japonlara öfke ve kin kustuğu ve okulumuzda –sanırım ben on iki ya da on üç yaşlarındaydım– öğrencilerin en az yüzde otuzunun Japon olduğu günlerde, yaşanan bir olayı hatırlıyorum. Japonların bazıları benim iyi arkadaşımdı ama Hearst kampanyasının yaydığı düşmanlık havasından etkilenerek, Japonlar

aleyhinde bilgi toplamak üzere küçük bir kulüp kurmuştuk. Gizli işaretlerimiz, gizli mesaj yerlerimiz ve şifrelerimiz vardı. Japon çiftliklerinin etrafında turluyor, pencerelerinden içeriyi gözetliyorduk; sonunda hepsinin erkenden yattıklarını ve erkenden de kalktıklarını keşfettik. Ama olsun biz bu detektiflik işini seviyorduk, mutluyduk. Derken, korkunç bir şey oldu. En sevdiğimiz arkadaşlarımızdan biri olan Takasi Yatkumi de bize katılmak istedi. Dehşete kapıldık çünkü bu bütün o ırkçı düşmanlık yapısını yerle bir ediyordu. Takasi'ye onun buna layık olmadığını, düşman olduğunu ve Japonlara karşı kurulmuş bir örgüte katılamayacağını söyledik. Bir süre düşündü ve eğer kendisini alırsak, annesi ve babası hakkında bilgi toplayıp bize getireceğini söyledi. Ve bizim arkadaşımız olduğundan onu almak zorundaydık ama bu örgütümüzün saf, kindar niteliğini zedelemişti; Katolik locaların bir biçimde Protestan grupların husumetini yerle bir etmesine benziyordu bu.

Fitne, iftira, tehdit ve cezalandırma arzusu ve isteği, genel bir Amerikan eğilimi olmasa bile, azımsanmayacak sayıda Amerikalıyı sarmıştır. Benim yakından gözlemlediğim örnekler orta yaşın hemen üzeri, kaderin kendilerine oyun oynadığını ya da artık onlardan geçtiğini düşünen kadın ve erkeklerdi; bu duygunun yaş dönümüyle ilgili olduğunu sanıyorum. Bu insanlar sanki kendi mutsuzluklarının sorumlusunun içinde yaşadıkları toplum olduğuna inanıyorlardı. Cinsel doyumsuzlar gençliğin ölümsüzlüğünden dehşete kapılır. İş hayatında bir baltaya sap olamayanlar ya da başarısız kalanlar ekonomimizi yönetenlerin büyük hatalar yaptığını düşünür. Sosyal yetersizlik toplumdan nefret olarak baş gösterir.

Bütün bu marazi şahsiyetler vurmak için bir hedef tahtası bulmak zorundadır; ve hedef tahtasında mutlu, başarılı, etkili ve tanınmış olanlar vardır. Saldırgan genellikle, yüce bir ahlaki ve dinsel amaç peşinde olduğuna inandırmıştır kendini. O bir şeye saldırmıyor, bir şeyi koruyordur. Güzel kadınlar, eğer herkes onlardan söz ediyorsa, orospudur; çekici er-

kekler de sapık ya da zamparadır. Saldırının niteliği ve yönü saldıranın başarısızlığı ya da hastalığının ne olduğunu gösterir. Politikacılar ve devlet adamları birincil hedeflerdir; ve herkesten önce başkanlar vurulacak kekliktir. Beyaz Saray'a gönderilen itham ve tehdit mektupları çoğu zaman öfke ve kıskançlık histerisiyle kaleme alınmıştır. Washington'dan Johnson'a, hiçbir başkan bu kıyametten yakayı sıyıramamıştır. Başkan Kennedy'nin yaptığı bir şey yüzünden değil, katilinin yapamadığı ya da olamadığı bir şey yüzünden öldürüldüğüne kesinlikle inanıyorum; güzel ve sevimli bir karısı olan, yüksek bir mevkide oturan ve ülke insanlarının saygısını ve hayranlığını kazanmış biri, kalkıştığı her şeyde –evlilikte, politikada ve içini yakan kabul ve saygı görme arzusunda– başarısızlığa uğramış biri tarafından bağışlanamaz.

Yazarlar kişisel yaşamları kamuya mal olmuş insanlar kadar ateşe maruz kalmazlar ama hayatım boyunca beni hem satılmışlık hem de sorumsuzlukla suçlayarak nefret ve kin kusan bazı mektuplar aldım. Hiç unutmadığım bir tanesi, öfke ve kin dolu birkaç sayfanın ardından, "Bu dünyadan asla sağ çıkamayacaksın" gibi hoş bir tehditle son buluyordu.

Bizi özellikle güzel sanatlara yönelik zevk, yargı ve kendine güven karşısında korumak için, bu Amerikalı tür belki de dünyada eşi benzeri olmayan bir spor icat etmiştir. Biz onu tanıyoruz ve "Mom" diyoruz ona. Örümcek ve akreplerle akraba bir türe benziyor. Bu dişi yaratık *Latrodectus mactan*'lara, çiftleşme âdetleri bakımından da *Salticidae* ve *Lycosidae*'ye benziyor. Bu türlerin erkekleri genellikle, dişiler çiftleşmeye hazır hale getirilene kadar saatlerce dans eder, ama bazen *Pisauridae*'de olduğu gibi, dişi ipek iplere sarılmış bir sinek gibi bir hediyeyi kabul eder. Çiftleşmeden sonra, tabii ki, dişi erkeğini yer. Bizim bunlara denk düşen örneğimiz, bazen "Haywire Mother" olarak da bilinen *Moma Americana,* çocuklarını edebiyatın yıkıcı etkilerinden korumak için ağzından ateş ve lanet saçar. Günahkârın ruhundan şeytanı çıkarır gibi, kültür evimizden uğursuz kitapları lanetleyerek kovar. Kurbanları, aslında, kitaplar değil çocuklardır.

Garip olan, bu Çılgın Yenge'nin ne çocuk sahibi olmak ne de kitap okumak gibi bir derdi vardır; genellikle ikisinin yanına da yaklaşmaz. Onun şiddet oklarının hedefi biraz muğlaktır; bazen ahlak işin içine girer, bazen politika, bazen de ikisinin bir karışımı. Ona göre, kendi başlarına normal ve heyecan verici düşüncelerle ve kendi cinsel potansiyellerine uygun deneyimlerle meşgul olan normal çocuklar, şimdi belli kitapları okuyarak yaptıkları şeyleri zaten öğreneceklerdir. Yine, bu yılmaz savaşçı anne, geçtiğimiz yüzyılın abartılı politik söylemine maruz kalacak çocuklarının orgazma yakın, kontrol edilemez bir devrimci şevkle yanıp tutuşacakları inancıyla panik içinde sağa sola saldırmaya başlar. Çocukların okudukları her şeye başarıyla direndikleri bu annenin aklına hiçbir zaman gelmez ve asıl kendisi, eğer onlara ilişkin bir şeyler duymuşsa, Marx, Engels ya da Lenin'den iki paragraf bile okuyamaz. Ona göre, zehir romanlar içinde bile masum yüzler arkasına saklanabilir.

Bu tuhaf yaratığın eylem alanı devlet okullarının kütüphaneleri, ilk kurbanları öğretmenler, okul yöneticileri ve bazen her tür eleştiri karşısında sinirlenen eyalet ya da devlet görevlileridir. Bu asil varlık okula sızar ve belli kitapların kütüphane raflarından kaldırılmasını talep eder. Eylemi tepki doğurur. Reddedilen kitabı savunanlar ayaklanır, gazeteler işin içine girer, hikâyeler yazılır, fotoğraflar çekilir. Birçok durumda, öyle olur ki, kimse, ne müfettiş, ne okul müdürü, ne öğretmen, ne öğrenci, hatta Demir Anne'nin kendisi, söz konusu kitabı okumamıştır. Sonuçta, okul yetkilileri hiç gereği yokken suçlanan kitabı okumak zorunda kalırlar ve çocukların bazıları sırf yaramazlık olsun diye bir süre bu kitaplara dadanır. Bu Aziz Georgius'ların çok zararlı olduğunu sanmıyorum. Sık sık görüldüğü üzere, benim kitaplarımdan biri ya da birkaçı bir okulun ya da kütüphanenin raflarından temizlendiğinde, ilk olarak o cemaat içinde kitaplarımın satışı artıyor ama belki de yanlış nedenlerle. Bir keresinde, yıllarca önce, bir kasaba suçlanan bir kitabımın yakılmasını istediğinde, korktukları başlarına geldi, yakacak bir kopya bu-

lamadılar. Bu itlaf töreni için on kopya sipariş etmek zorunda kaldılar ki; bu yıllardan beri o kasabada satılan kitap sayısını aşıyordu.

Amerika'nın payına hayli delifişek düşer; bu terim beysbolda bir tür atıştır, top havada öyle bir döner ki vurucu topun nereden geldiğini anlayamaz. Delifişeklerimizin bazıları çekici, orijinal ve teatral olduğu halde, bazıları kötücül ve hinoğluhindir; doğrudan tehlikeli olanların sayısı azdır. Halkımız arasında, en korkak ve tutkularının esiri olanlar yatırımları karşılığında sabit bir gelir elde edenlerdir; bazıları yaşlıdır, bazıları da emeklilik nedeniyle işsiz güçsüz kalmışlardır. Bunlardan binlerce vardır ve genellikle kötü bir iklimin, endişelerini daha da ileri bir noktaya götürmeye izin vermediği yerlerde bulunurlar. Güney Kaliforniya ve Florida bu insanların sürüler halinde bulunduğu yerlerdir. Maliyetlerdeki en ufak bir oynama, vergi yasalarındaki bir değişiklik ve borsayı ya da gayrimenkul piyasasını etkileyen herhangi bir uluslararası durum bu insanların gelirini doğrudan etkiler, sonuçta onlar sürekli bir hezeyan içinde yaşarlar. Bu da onları diktatörlük hevesleri olan insanlar ya da gruplar için hazır lokma haline getirir.

Böylesi liderler kesinlikle delifişektir ama korkaklığı kullanırken zekidirler. Hiddetin anası olan korkuyu ortaya çıkarmak için, ne kadar komik ya da saçma olursa olsun, sabit ve kazanılmamış gelir dengesini bozma komplolarına ilişkin suçlamaları sıralarlar birbiri ardına. Güneşin altında yan gelmiş yatan zavallı, aylak insanlar toplaşır ve çılgınca bir savunma konumuna geçer. Onların korkularını besleyen ve ateşleyen liderler, bir yandan korkuları körüklerken öte yandan da bu insanları aidatlarla ve katkı paylarıyla vurabilir. Dev adımlarla ilerleyen dehşet, "Komünizm" ve onun özel servetlere el koyma tehdidi, servetlerini daha aza sahip olanlarla paylaşmak zorunda kalabileceklerini söyleyen "Sosyalizm"dir. Bir kere korku ve telaşla kendilerini korumak için örgütlere sığındıklarında, bu korkuyu yüreklere eken Mesih artık onu kendi çıkarları için kullanabilir. Bu ürkmüş sürü-

nün feryadı basıp harekete geçmesini sağlamak ve onlardan radyo, televizyon programları, çeşitli yayınlar için muazzam miktarlarda para çekmek ve böylece bu yoksul insanların mali dengesini daha da bozmak için bir yetkili, özellikle de herhangi bir reform hareketi aleyhine acımasız, aptalca ve yalan yanlış bir suçlama yeter de artar bile; Joseph McCarthy örneğinin gösterdiği gibi, suçlama komikleştikçe, savunma ihtimali azalır.

Bu gibi liderlerin, kışkırtıcıların ya da katalizörlerin amacı nedir? Muhtemelen, basit bir iktidar arzusu. Ama onlara kalırsa, amaç hep vatanseverliktir; onlar ülkeyi koruma sözü verir ama kullandıkları teknikler şaşmaz bir biçimde ülkeyi yıkıma götürür. Hatta kendilerini üstlendikleri görevin erdemliliğine inandırmışlardır ama yine de, bütün bu faaliyetler, Doktor Johnson'ın, vatanseverliğin bir dolandırıcının son sığınağı olduğunu söylemesine neden olan pis bir koku saçar etrafa.

Vahim bir sorumsuzluk örneği de, bu delifişek örgütlerin, bir ırkı ya da dini bir düşman gibi kullanarak, cahil ve korkmuş halka nefret ve intikam duyguları aşılamasıdır. İnsan gruplaşmalarının, aileden sonra, varlığını sürdüren en eski, en ilkeli totemdir; ve totemin kuralları en başından, hayvan totemlerinin oluştuğu ve cemaatini korkuttuğu günlerden Ku Klux Klan'ın en yeni faaliyetlerine kadar, değişmeden kalmıştır. Totemin belli kuralları, neredeyse doğal kuralları vardır. Totem gizli, dışlayıcı, gizemli, kötücül, korkutucu, tehlikeli ve inanılmaz cahil olmalıdır. Maske, hayvanın da olabilir, post ya da örtü her zaman mevcuttur. Totem üyesi yeni bir ad almalıdır; bu unvan sayesinde kendisinin de iyi bildiği korkmuş, şaşkın şeyin yerini sihirli bir biçimde yeni, kahraman ve parlak bir şahsiyet alacaktır. Gösterişli, yarı anlaşılır semboller kullanılmalıdır; ve korkuyu şiddete dönüştüren uyarıcılar olarak değişmez bir biçimde işkenceye ve insanları kurban etmeye başvurulacaktır. Aşamalar hep aynıdır; eskisi kadar olmasa bile, vahşi geçmişimizin bir anısı olarak ve cadı doktorunun, büyücünün ya da Ku Klux Klan şefinin çıkarı için kullanabileceği bir araç olarak bugün bile varlığını sürdürüyor.

Bunlar Amerikan delifişekliğinin bazı çirkin ve şeytani yönleridir; ama sevincimize yeni sevinçler katan hoş, iyicil ve ilginç delifişeklerimiz de vardır. Bunlardan biri, San Francisco'da yaşayan ve kendisine "Amerika Birleşik Devletleri'nin İmparatoru ve Meksika'nın Hamisi" diyen nazik imparator Norton'dur. Bunlardan bir diğeri vejetaryenlerin haklarını savunmak için başkanlık yarışına katılan adamdır, kapı kırıcı Tek Gözlü Connelly'dir, bayan dövüşçü Zıplayan Lena Levinsky' dir, bütün katıldığı müsabakaları kaybettiği için Marx Kardeşler'in himayesinde yaşayan profesyonel boksör Ördek Cohen'dir.

Uçuşan pelerinler giymiş şairlerimiz, yeni din kurucularımız, hayatlarının her anını dünyanın sonunun yakın olduğu konusunda bizleri uyarmak ve duvarlara yazı yazmakla geçiren insanlarımız vardır. Ekonomimiz ve üretim araçlarımız gün geçtikçe bizi tek bir norma ve yavanlığa mahkûm ederken, böylesi delifişekler bizim için çok değerlidir ve onlar olmasa her şey sıkıcı olurdu.

Eksantriklerin bir türü de, havalı kostümler giyen, beklenmedik hareketler ya da konuşmalar yapan, vakitlerini dikkat çekmek için harcayan gösteriş budalalarıdır; bazıları aptalca ve bazıları da berbat bir biçimde erdemlilik taklidi yapar. Ama bu gibi insanları gözlerken, gerçek bir eksantrikle mi yoksa sadece bir reklam dümeniyle mi karşı karşıya olduğumuzdan emin olmalıyız. Yıllar önce, bir New York gazetesinde çalışırken, polis, bir karacayı tasmasından tutmuş, Park Avenue'da çıplak dolaşan genç ve güzel bir kızı gözaltına almıştı. Kız karakola götürüldü ve zabıt tutulduktan sonra savcının karşısına çıkarıldı; savcı bu davranışı ilginç bulduğunu söyledi ama bunu bir başka yerde, bir şov programında yapsa daha iyi olacağını söyledi; ve gerçekten kız bir şov programına çıkmaya başladı.

Gösteriş meraklılarına, kendilerini toplumdan gizleyen saklanma meraklılarını ekleyebiliriz. Ben ilk gerçek eksantrik deneyimimi on iki, on üç yaşındayken geçirdim. İnsanın, on üç yaşındayken, su götürmez bazı doğruları vardır; lanetli bir

ev lanetli bir evdir ve bunu sorgulamanın anlamı yoktur. Şans ya da kötü şans varır ve bunların ne olduğunu araştırma cezası kötü şanstır. Sonra, nekesler vardır ve nekesler altın istif eder. Bizim bir nekesimiz vardı; ona Bay Kirk diyeceğim. Kirk, karısı ve kızları Salinas'ın merkezinden çok uzak olmayan beş dönümlük bir meyve bahçesinin içindeki küçük, eski, karanlık bir evde yaşarlardı. Kuşkusuz bahçe bir zamanlar kent merkezinden uzaktı ama kent zamanla büyüdü ve meyve bahçesini kuşattı. Kirk'ün yeri kasaba ölçülerine göre elma, armut ve şeftali ağaçlarına bırakılamayacak kadar değerliydi, ayrıca ağaçlar o kadar yaşlıydı ki, iyi ürün de vermiyordu. Kirk'ler kuşaklar boyu bu çiftlikte yaşayan orta halli, mütevazı bir aileymiş ve ben çok sonra neden Bay Kirk'e nekes dendiğini öğrendim.. Adam değerli arazisini satması, kâr etmesi ve demir parmaklıklı, mezar kadar bahçesi olan beyaz bir ev inşa etmesi yönündeki her türlü ikna, rüşvet ve tehdide pabuç bırakmamıştı. Onun istiflediği şey beş dönümlük araziydi; ilginç adamdı doğrusu.

Kirk mavi bir gömlek giyerdi ve herkes bu çiftlik ahalisini severdi ama adam meyve bahçesini yalnızca haftada bir kere terk ederdi. Cumartesi günleri Kirk babamın sahip olduğu küçük zahireciye gelir, 10 sentlik yarma alırdı; sanırım iki, iki buçuk kilo civarında bir şey tutardı. Yarma dediğimiz, yerden toplanan kabuklu buğdaydı, şimdi onlara da buğday deniyor; o zamanlar tavuk ve domuz yemi olarak satılırdı. Kirk'ün bu haftalık alışverişi dikkat çekiyordu çünkü ne domuzu ne de tavuğu vardı adamın. Bayan Kirk ve kızı nadiren ortalıkta görünürdü. Hiçbir zaman çiftliklerini terk etmiyorlardı ama biz meyve bahçesini çevreleyen servi ağaçlarından oluşan çitin boşluklarından çelimsiz, beyaz tenli kadınları görebiliyorduk; birbirlerine öyle benziyorlardı ki, hangisinin ana, hangisinin kızı olduğunu kestirmek imkânsızdı. Herkesin tek bildiği, Bay Kirk'ün satın aldığı tek şeyin 10 sentlik buğday yarması olduğuydu. Önce kızı sararıp soldu, hastalandı ve öldü, çok geçmeden Bayan Kirk de aynı şekilde gitti. Kasaba doktoru açlıktan öldüklerini söyledi; şimdi

biz buna yetersiz beslenme diyoruz; ama ortada şiddet izi yoktu. O zamanlar insanlar kendi işlerine bakardı. Ama onlar öldükten sonra Bay Kirk'ün haftalık 5 sentlik yarma almaya başladığını biliyorum.

Kendi gözlerimle sahici bir nekes görmüş olmanın benim üzerimde ve birlikte takıldığımız öbür üç oğlan üzerinde büyük bir etkisi olmuştu. Karanlık ve uğursuz meyve bahçesi, nemden yosun bağlamaya başlamış küçük boyasız ev bizi kendine çekerdi. Bir gece uzun bir süre orada olduğumuzu hatırlıyorum ama hayatım boyunca oradan ayrılıp kendi evimize nasıl geldiğimi hatırlayamadım. Korkudan ödü kopmuş biz dört velet servi ağaçlarının kara gölgesinde gizlenmiş, ağaçların arasından ölgün bir ışığın göründüğü pencereyi seyretmiştik ve sonunda, birbirimizi gaza getirerek, korkumuzu yenmiş ve usulca meyve bahçesinin içine dalmış, nefeslerimizi tutup perdesiz pencerenin dibine kadar sürünmüştük. Bay Kirk'ün yüzü, sağ eli ve omzu gaz lambasının göz kırpan sarı ışığında, sanki havada asılı duruyordu. Adam kendinden geçmiş bir halde kırmızı deri köşeleri olan koca, eski bir deftere bir şeyler yazıyordu; öyle yoğunlaşmıştı ki, yüzü çarpılmış, çizgileri belirginleşmişti. Ara sıra üst dişleriyle alt dudağını ısırıyordu. Birden başını defterden kaldırıp yukarı baktı, sanırım düşünüyordu, ama ürkek halimizle biz, doğrudan bize baktığını düşündük. Hepimiz geriye sıçradık ama oğlanın birinin ayağı kaydı ve fena halde evin duvarına tosladı.

Bay Kirk ayağa fırladı ve biz karanlıkta donup kaldık. Adam pencereye bakmıyordu; gaz lambasının karşısına dikilmiş, solunda duran biriyle konuşuyordu. Kapalı pencereden sesini duyabiliyorduk; adam Şeytan, İblis ve cinlere bağırıyordu. Tartışıyor, yalvarıyor ve tehdit ediyordu ve bir süre sonra masanın yanındaki sandalyesine çöktü, başını ellerinin arasına almış, korkudan ve esrimeden titriyordu. Doğada, küçük bir kız hariç, küçük bir oğlan kadar düşüncesizce hainlik yapabilecek başka bir yaratık bilmiyorum. Gölgenin karanlığında saklanmış olduğumuzdan, korkumuz geçmişti ve eğlence kaynağımızın bizimle ilgilenmediğini anlamıştık. Son-

ra, içimizden biri, kim olduğunu hatırlamıyorum, eve doğru süründü ve duvara üç kere kuvvetlice vurdu. O an Bay Kirk yine ayağa dikildi, yüzü heyecanla ve bir güç duygusuyla parladı ve Şeytan'a karşı kahramanca ama umutsuz savaşına geri döndü. Ardından yine çöktü ve biz onu yine ayaklandırdık, ta ki adam yere yığılıp bir daha kalkamayıncaya kadar. Şimdi yaptığımız bu haylazlık beni dehşete düşürüyor, ama o zaman adama acıdığımızı hatırlamıyorum.

Bunu takip eden haftalarda her gece meyve bahçesinin karanlığını arşınladık, öyle ki anne babalarımız gündüzleri neden bu kadar sarsak olduğumuzu merak etmeye başladılar ve bunu "büyüme sancıları" dedikleri şeye yordular. Bay Kirk bir nekes olarak tanındığı için, biz de meyve ağaçlarının diplerini kazıp altın aramaya başladık, içimizden biri de onu meşgul etmek için penceresinin dibine çömeliyor ve Şeytan'la mesaisini sağlamak için arada duvara vuruyordu.

Altın bulamadık ama Bay Kirk ortadan kaybolduğunda biz kurbanımızı yeni hezeyanlara salmak için bir sopanın ucuna takılan kâğıttan korkunç maskeler yapmakla meşguldük. Pencerede ışık yoktu ve geceleyin meyve bahçesine garip, tatlı bir huzursuzluk çökmüştü. İki hafta sonra işittik ki, Bay Kirk ölmüş. Evinde ölmüş adamcağız, muhtemelen bizim de payımız vardı bunda ve şerif ve doktor onu dışarı çıkarıp evi ilaçladılar, yüzü korkunç bir şekil almıştı.

Karanlığın basmasını zor ettik; pencereden eve daldık, ceplerimiz mum doluydu. Her delikte altın aradık; kilerin toprak zeminini kazdık, duvarlara parmaklarımızla vurarak gizli bölmeler aradık ve büyük bir günlükten başka hiçbir şey bulamadık. Günlüğü alıp eve getirdim, okumaya başladım: Abuk sabuk şeylerdi; sözcükler ve sesler tekrar ediliyordu, "*read, reed, wrote, rotten*, Robert" ya da "*sea, sky, sin, sister, soon*" gibi. Şimdi bunların hastalık belirtileri olduğunu anlıyorum.

Sonunda talihimiz yaver gitmişti ama o zamanlar bunun iyi bir talih olduğunu bilmiyorduk. Altın bulamadık ama mülk Kirk'ün uzaktan kuzenlerine kalıp, onlar da meyve bahçesini parselleyip satmaya hazırlanırken, lavabonun altın-

daki borunun içinde çadır bezinden bir çanta bulmuşlar, çanta altın para doluymuş, 5.000 dolardan fazla. Eğer çantayı biz bulmuş olsaydık, hepsini harcamaya çalışacaktık; şans yüzümüze gülmüş de bulamamışız.

Bizim eksantriğimiz oydu; her yöreye böyle biri lazım. Tuhaf, sinmiş, korkmuş, yarı deli insanlar her zaman vardır çevremizde. Ancak birilerinin canını yaktıklarında ya da öldüklerinde varlıklarından haberdar oluruz.

Mutluluk Peşinde

Amerikalıların hiçbir özelliği çocuklarına karşı tavırları kadar garip değildir ve dünyada bunun bir başka örneği de yoktur. Çoğu Amerikalı için bu bir hastalık belirtisi değil, hastalığın ta kendisi, bir travmadır; ve Amerikalıların sık sık çocuk yetiştirme biçimleriyle korkutulmasında şaşılacak bir şey yoktur; çocukların kendilerinden bile bu kadar korkmazlar. Aslında Amerika'da çocuk yetiştirme paedosis denebilecek ulusal bir hastalığa neden olmaktadır. Amerikalılar her zaman çocuklarından böyle korkmaz, nefret etmez ya da çocuklarına tapmazdı: Eski devirlerde bir çocuk, muhtaç ve üreme öncesi dönemlerini bir çocuk olarak geçirirdi ve sonra da doğal olarak ergenliğe geçerdi. Bu bütün dünyada geçerliydi. Birçok ülkede –Meksika, Fransa, İngiltere, İtalya ve başkaları– çocukların durumuna ilişkin araştırma yaptım ve Amerikan hastalığına benzer bir olguya tanık olmadım. Bu hastalığı nereden kaptık, çocukların mı yoksa büyüklerin mi bir hastalığıdır bu? Bir şeyi biliyoruz: Çocuklar bu hastalığı atlatabiliyorlar ama anne babaların şansı çok az.

Belki şöyle izah edebiliriz; insanoğlunun var olduğu bilmem kaç milyon yıldan beri, bir çocuğun yetişkinliğe erişmesi önündeki engeller çok büyüktü. Mikroplar, kötü beslenme, kazalar, bulaşıcı hastalıklar yüzünden bir çocuğun yetişkin erkek ya da kadın olması neredeyse bir tür zaferdi. Benim öz dedelerim yaptıkları çocukların yarısını yaşatabildikleri için kendilerini şanslı görüyordu. Meksika'nın bazı bölgelerinde, yakın zamana kadar çocuk ölüm oranları bire beşti. Aşırı çalışma ve çok yetersiz beslenme yüzünden meydana gelen dü-

şükler şimdi olduğundan katbekat fazlaydı; kızamık, boğmaca, kabakulak, difteri, kolera ve kolit gibi hastalıkların neden olduğu ölümlerin haddi hesabı yoktu. Ergenliğe erişinceye kadar yaşanan bu süreçte zayıfların, güçsüzlerin, kronik yetmezliklerin, nevrotiklerin, şansı az olanların elendiği kanıtlanamasa bile, kuvvetli bir olasılıktır; ama yine tarihten biliyoruz ki, bu faktörler bütün salakların kökünü kurutmamıştır. Neyse, Amerikan paedosisi henüz ortaya çıkmadan önce, anne babalar çocuk sahibi olmaktan hoşlanıyordu ve tıpkı kendilerine benzeyen evlatlar yetiştirebilecekleri için mutluydular. Çocukların da buna bir itirazı yok gibiydi. Askerin asker oğlu oluyordu, çiftliklerde çiftçiler yetişiyordu, ev kadınları kızlarını ev kadını olarak eğitiyordu. Nüfus patlamasıyla da savaşlar, salgınlar ve açlık ilgileniyordu.

Görünüşe bakılırsa, büyük değişim geçtiğimiz yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşti; belki çok büyük sayılara varan yoksul ve şaşkın bir göçmen kitlesinin birdenbire düşlerinin ötesinde bir bolluk umudu ve gelişme özgürlüğüyle karşılaşması bu değişimi doğurmuştur. Bizim sözünü ettiğimiz çocuk hastalığı geçtiğimiz altmış yılda hızla gelişti ve, görünen o ki, çocuk öldüren hastalıkların tıbbi fethi ve artan maddi bolluğa paralel olarak yayıldı. Artık bir çocuğun anne babasına benzemesi ve onlar gibi yaşaması kabul edilebilir bir şey değildir; daha iyi olmalı, daha iyi yaşamalı, daha çok bilmeli, daha zengin giyinmeli ve eğer mümkünse babasının işini terk edip paralı bir işe girmelidir. Bu düş hastalıklı bir biçimde ulusal bir düş haline geldi. Çocuktan, anne ve babasından daha iyi olması istendiğinden, gönlü hoş tutulmalı, yönlendirilmeli, teşvik edilmeli, disipline sokulmalı, şımartılmalı ve zorlanmalıdır, hatta çocuğa hayranlık duyulmalıdır. Ama anne ve babalar neyse o oldukları, daha iyi olmadıkları için, koydukları kurallar da kendi tecrübelerinden değil, arzuları ve umutlarından hareketle buldukları kurallardı.

Umutları gerçekleşmezse, ki nadiren gerçekleşiyordu, anne babalar suçluluktan kıvranıyor, yanlış bir şey yaptık ya da en azından doğru olmayan bir şey yaptık diye kendilerini ka-

bahatli buluyorlardı. Temel kuralları yanlış uygulamışlardı. Anne babaların tarafındaki bu kendini suçlu görme duygusu çocukların tarafında sevinçle karşılandı, böylece artık kendi hataları olmaksızın başarısız olabilirlerdi. Çocukların doğal eğilimleri olan ve bir zamanlar, eğer yaşarlarsa, gazlarını alır gibi sırtlarına vurup içlerinden çıkarılan, tembellik, aylaklık, disiplinsizlik, bencillik ve genel bir domuzluk artık ya anne babaların bir suçu ya da, disiplin yerine hastalığı seve seve kabul edecek olan çocukların bir hastalığı haline geldi.

Bu kafa karışıklığı hüküm sürerken, uzmanlar devreye girdi ve zor durumdaki Amerikalı anne babalar sorunlarını ve çocuklarını profesyonellerin –doktorların, eğitimcilerin, psikologların, nörologların ve hatta psikanalistlerin– eline teslim etti. Aslında bugün olduğu gibi o zaman da tek sorun, çok az profesyonelin kendi aralarında uzlaşıyor oluşuydu, bir konu hariç: Çocuklar ilgi merkezi olmalıydı; ve bu çocukların tam desteğini alan bir yaklaşımdı.

Geçtiğimiz elli yıl boyunca her on yılda bir değişen, aşırı karamsarlıktan aşırı disipline kadar, çeşitli tavırlara girdik. Çocukların kestirilemeyen risk unsurları olduğunu düşündük ve onlar da buna tepki verdi. Hatta bir düşünce çizgisine göre, çocuklar iyi doğuyor ve sonradan yetersiz velilerin elinde günden güne bozuluyordu. Bir başka çizgi ise, çocuğun ilk öğrendiği sözcüğün "hayır" ve ikincisinin de "benimki" olduğunu tespit ederek, büyüme sürecinin bir yeniden biçimlenme olduğunu savunuyordu.

Bütün bunlar duygusal bir düzeyde olup biterken bile yeterince kötüydü; ama reklamcılar çocukların ve gençlerin önce giyecek, yiyecek ve kozmetik için bir pazar ve ikincisi anne babalara satış yapabilmenin birer aracı olarak kullanılabileceklerini keşfettiğinde, gerçekten tehlikeli bir durum ortaya çıktı. Anne babalar yavrularının ölümünden korktuklarından, satıcıların çocuklara aşıladığı bir sürü saçmalığın kurbanı olmaya başladılar. Televizyon dizilerini bir akşam izlemek bile dehşet verici sonuçları görmeye yeter. Nelerin yeneceğine, nelerin giyileceğine çocuklar karar veriyor. Televiz-

yonda makarna, çorba ve meşrubat satan bir çocuk var. Küçük bir çocuk babasının dikkatini başında kepek olduğuna ya da çirkin ve iğrenç eğilimleri olduğuna, bu yüzden hep kaybettiğine çekiyor. Birinde genç anne baba çocuklarının şampuan ve deodoranlarla ilgili tavsiyelerini dinliyor, her şey iyi gidiyor, herkes mutlu.

Şimdi, çocuklar ve gençler harçlıkla kandırıldıkları için, artık harcayacak paraları var ve kendi başlarına bir pazar oluşturuyorlar. Kampanyalar, hatta tek başına bir yayın, yeniyetmelere hitap ediyor; her ne kadar fikirlerinin hiç de orijinal olmadığı ve önerilerinin de şaşmaz bir biçimde canlarının istediğini yapmalarına izin verilmediği devirlere ilişkin şikâyetler biçimini aldığı çabucak görülebiliyor olsa da, bu yayınlar onların fikirleri ve önerilerine yer veriyor.

Bu arada yasalar da bu şaşkınlığa ayak uydurmaya çalışıyor. Yeniyetmeler aynı suçu işlemiş olsalar da yetişkinler gibi cezalandırılamıyor. Gençlerin hatalarının suçu anne babaların ve okullarındır. Çocuklara eylemlerinin sorumluluğunu öğretme konusunda ya çok az çaba sarf ediliyor ya da hiç edilmiyor çünkü çocuk yirmi bir yaşına bastığında, otomatik olarak bu sorumluluk duygusunun gökten zembille ineceği sanılıyor. Aslında pediarşi denebilecek bu terör hâkimiyeti her geçen gün artıyor ve yeniyetmelerle yetişkinler arasındaki savaş her geçen gün kızışıyor. Yetişkinler kendileri için geçerli olan savaş kurallarından yararlanamaz; yetişkinler silahsız bırakılmaya, ellerinin kollarının bağlanmasına izin verir. Burada gençliği suçlamıyorum; kimse ona hilelerinin çok açık, düşüncelerinin çocukça, amaçlarının bencil ve çıkarcı, hünerinin komik olduğunu söylememiş. Psikanalistler sürekli olarak küçük hastalarına gerçek "ben"i bulmalarını söylüyor. O gerçek "ben" dediği şey bulunduğunda şaşmaz bir biçimde vahşi, bencil bir küçük canavar oluyor. Aslında, uzmanlar parayı sindirilmiş anne babadan değil de, hastadan alacak olsa, divanları boş kalırdı.

Olup biteni anlatmak kimseyi çarmıha germek değildir; Amerikalıların başına gelen neyse eksiksiz tasvir etmek isti-

yorum. Artık olgunlaşmak zor. Amerikalıların genel olarak gençliğe yaklaşımı yeniyetmeliği o kadar esnetti ki, birçok Amerikalı asla yetişkinliğe erişemiyor. Bunu yaratan nedir?

Bu aslında anne babaların kendi hayatlarındaki doyumsuzluğun, çocuklarına daha iyi ya da en azından farklı bir şey verme arzusunun sonucuysa, iki konuda da başarısızlık gayet açıktır. Çok yakın bir tarihte, küçükler beysbol ligi üzerine yapılan araştırmalara göre, birçok anne baba çocuklarının tanınmış sporcular olmalarını o kadar istiyor ve arzuluyor ki, çocuklarını zihinsel ve fiziksel bir gerilime sokuyor, sağlıklarının bozulmasına neden oluyor. Onların çocuk olmalarına izin vermiyor, yetişkin olsunlar diye ısrar ediyoruz. Sonra da, onlar yetişkinliğe yaklaştıkça, çocuk olsunlar diye tutturuyoruz; bu da bütünüyle Amerikan kişilik yapısının gelişmesini engelliyor.

Elbette, istisnalar var. İlk kez, birçok Amerikan üniversite öğrencisi aktif olarak politikayla ilgileniyor; ırkçı anlayışın terk edilmesine yönelik hareketler giderek daha fazla genç insanların ilgisini çekiyor; Gönüllüler Birliği'ne müracaatlar ihtiyacın çok ötesine geçmiş bulunuyor. Anne babalar ürkmüşse, çocuklar da ürktü ve belki de bütün bu korkular yersiz.

Gelişmeler gösteriyor ki, modern tıp doğal ayıklanma sürecinde belki de yok olup gidecek özürlü çocukları kurtarıyor. Ama bu bilimin doğal denge yasalarına müdahalesinin yalnızca bir yüzüdür. Başka devirlerde belki ölüp gidecek çocukları hayatta tutarken, yeri ve işlevi olmayan milyonlarca insanın da ömrünü uzatıyoruz; ve bunun da Amerika üzerinde derin etkileri oluyor. Hepimiz çok iyi hatırlarız, geçmişte, yaşlılara hürmet edilirdi, hayranlık duyulurdu. Başka yüzyıllardan belli kişileri sadece yaşlı oldukları için hatırlarız. Ama tıptaki gelişmeler sonucunda ortalama ömür katlandı. Bir zamanlar insanlık deyince akla üretken yetişkinler –örneğin, yirmi yaşla elli yaş arası– gelirdi. Bir uçta, gidenlerin yerini dolduracak yeteri kadar çocuk vardı; öbür uçta ise, süs ola-

rak az sayıda yaşlı. Ama bugün çocuklar ve yaşlılar sayı olarak verimli orta yaş grubunu çok gerilerde bıraktı ve henüz bu iki kesimle de ne yapacağımızı bilmiyoruz. Çocukları çocuk bırakıyoruz ve yaşlıları yer açılsın diye emekli ediyoruz. Doğru, bu emekli insanlara "kıdemli yurttaşlar" ve "emektarlar" gibi unvanlar veriyoruz ama henüz onlara bir yer bulamadık. Genellikle bir insanı zihinsel güçlerinin zirvede olduğu altmış beş yaşında emekli ediyoruz ve yerine daha genç olmaktan başka hiçbir vasfı olmayan birini getiriyoruz. Sonuçta, mutsuz, bir işe yaramayan, tatminsiz insanlar büyük bir yük oluşturuyor; bırakın yaşlanma özlemi duymayı, Amerikalıların yaşlanmaktan ödü patlıyor; çocukları daha da fazla korkuyor.

Amerika kurulduğunda, iş, açlık ve hastalık yükü daha çok kadınların omuzlarındaydı. Mezarlıklarda birçok mezar taşı, etrafı kendisinden önce ölmüş birkaç kadınla çevrili bir kocanın ismini taşıyor. Günümüz Amerika'sı bu süreci tersine çevirdi. Eskiden bir erkek, ömrü iş yükü, çocuk doğurma ve yetiştirme yüzünden daha kısa olduğu için, kendinden genç bir kadınla evlenirdi. Amerikan hayatının günümüzdeki basıncı, özellikle de iş dünyasında erkekler üzerindeki basınç, kocanın erken ölümünü neredeyse bir kural haline getirdi; bu ölümler genellikle gerilim ve baskı, belki de kendini alkole, yemeğe vb. verme sonucu ortaya çıkan sorunlar yüzünden oluyor. Ve geriye, çoğunlukla yeniden evlenmeye pek istekli olmayan ya da evlenemeyecek kadar yaşlı olan, aşırı fazla bir dul kadın nüfusu kalıyor. Birçok durumda bu kadınlar kocalarını öldüren nedenlerin bir parçası olan sigorta ya da yatırım gelirleriyle asgari bir geçim düzeyi tutturabiliyor; zira Amerikan erkeklerinin bir görevi de, neredeyse kesin olan, karısının kendisinden çok yaşayacağı bilgisiyle yaşamak ve ona göre davranmaktır. Belki de bu beklentinin ölümüyle bir ilgisi vardır. İnsanlar kendilerinden beklendiği gibi olmaya çok yatkındır. Ve yine, büyük yaşlı kadın nüfusuyla ne yapacağımızı bilmiyoruz.

Elbette, bazıları iş bulmaya çalışıyor ama yaş önlerinde

bir engel. Kuşkusuz, yararlı ve sağlıklı, büyük sayıda erkeksiz kadın olduğunu biliyorum. Birçoğu kendini sosyal, politik işlere ya da yardım işlerine veriyor ama şimdiye kadar ağırlıklı kesim tıpkı kendilerine benzer kadınlarla birlikte tatminsiz ve zevksiz bir sosyal hayat sürdürüyor. Dorothy Parker bu kadınlara ilişkin, yürek parçalayıcı, şahane bir oyun yazdı. Ben onlarla New York'ta, bir bakkalda, yüz gram sosis, bir dilim peynir, akşam yemekleri için küçücük bir tabak patates salatası alırlarken tanıştım. Ama yemek arası atıştırmalar sanki tam bir dul yemeği ve buluşma yerleri de lokantalar; zengin olanlar şık restoranlarda, yoksulları ise küçük, bazen vejetaryen yemekleri yapan yerlerde buluşarak muhabbet ediyorlar ve tanıdık var mı diye ya da meşgul olacak bir şeyler bulmak için parlayan gözleriyle çevrelerine bakıyorlar.

Birçok umutsuz dul hem sosyal hem de cinsel bakımdan eğitimsiz çocuk-kadına göre daha donanımlıdır; hepsinin saçları bakımlıdır ve Amerikan erkeklerini çok heyecanlandıran göğüsleri dolgudur. Aslında gelişmemiş dişilere duyulan cinsel heyecan, Amerikalıların ergenlik çağlarını normalin ötesinde uzatmalarına yeni bir kanıt oluşturur. Ve birçok Amerikan erkeğinde görülen tuhaf ve aydınlatıcı olgunlaşmamışlık semptomları erotik olarak kadın göğsüyle bu kadar meşgul olmalarına bağlanabilir. Bu erkekler kadınları kalça, bel ve göğüs ölçülerine göre, örneğin, 42, 38, 43, sınıflandırır; böylece daha doğru ve sağlıklı hedefi tamamen ıskalar. Aşırı gelişkin bir göğüs bu çocuk-erkeklerin ağızlarının suyunun seller gibi akmasına yol açar. Sık sık şöyle düşündüğüm olur: Başka türler dünyayı devraldıklarında, eğer yok olan soyumuz kayıtlarımıza ve bıraktığımız eserlere ilişkin arkeolojik kazılar yapılacak kadar ilgi uyandıracak olursa, akademi üyesi karıncalar ya da karafatmalar haklı olarak, *Homo sapiens americanus* türünün meme bezlerinden ürediği sonucuna varırdı.

Bu tuhaf saplantı nasıl ortaya çıktı? Dişilerin memeleri güzel bir şeydir; gıda, sevgi ve korumaya ilişkin sıcak ve rahatlatıcı anılar uyandırması gerekir. Bir zamanlar öyleymiş ama

artık erkeklerin meme hevesi yüzünden kadınlarımız bu eşsiz mülkleriyle büyük gurur duyuyor. Memelerin asıl amaçlarına uygun olarak, yani bebekleri emzirmek için kullanılması biraz sarkmalarına neden olur ki, kadınlar kadar erkekler de hoşlanmaz bundan. Bu sorun biberonla çözülür ve memeler kadim görevlerinden kurtularak salt dekoratif ve erotik bir işlev kazanır; böylelikle bir besin ve güvenlik merkezi olarak memeye ilişkin insan deneyimi de ortadan kalkmış olur.

Yıllar önce bir romanımı eskiye dayanan simgesel bir eylemle bitirdim. Ben uydurmadım; simge binlerce yıldır vardı zaten. Kitabımda bebeğini kaybetmiş bir kadın kahraman vardı, memesini açlıktan ölmekte olan bir erkeğe veriyordu. Tepkiler şaşırtıcıydı. Sahne "çirkin", "erotik" ve "iğrenç" bulunmuştu. Bebekken beni annem bakıp beslemiş, memenin benim için öyle bir anlamı yoktu. Şaşkınlıktan ve meraktan, o sahneyi erotik bulan insanlara sorular sormaya başladım ve gördüm ki, benim yazdığım o sahneyle altüst olanların hepsi de biberonla beslenmişti. Tepkileri memeyle ilişkilerinin olmayışının bir sonucuydu ve acaba diyorum, bedenlerinin karmaşık bir uzvunu asıl işlevinden yoksun bırakmak kadınları nasıl etkiliyor?

Bütün bu gençlik, yaşlılık ve kadınlık sorunları iki dönemi bir arada yaşadığımızı gösterir. Varlığımızın bir parçası ileriye sıçramakta, bir parçası ayak diremektedir çünkü sorunlarla sorunlar olarak yüzleşilmiyor ve töreler yöntemler ya da teknikler olarak muhafaza edilmiyor. Gençler yaşlanmaktan, yetişkinler ihtiyarlamaktan ve yaşlılar hastalıktan ve yararsız hale gelmekten korkuyor. Boş vakitlerin kullanılmasına gelince, otomasyon gibi onun da baskısını her gün daha fazla duyuyoruz ve nüfus artışı bize daha çok boş zaman bırakıyor. İnsan tarihinde, bugüne kadar, boş zaman hep başımızı belaya sokmuştur. Amerika için değerli bir yol haritası çizilip, uygulamaya konmadıkça, boş zaman bizim yeni, tehlikeli ve dermansız hastalığımız olabilir.

Belki de ilk yerleşimciler yanlarında dur durak bilmez

hayal güçleri dışında çok az şey getirmiş olduklarından, ilk günlerden beri Amerika ilk ustalarını ve ardından mucitlerini üretmişti. Bazen bir adam, elinde testere, bildiği bir aleti taklit etmeye çalışıyor, bazen de çakısıyla yeni bir tane uyduruyordu. New England'ın ve sonra Middle West'in küçük çiftçileri yalnızca çalışmak için makineleri değil, kullanacakları mobilyaları da yarattılar. Yeni şeyleri yeni tasarımlar, yeni tekniklerle yaptılar; sanki her şeyi unutmuş ve sıfırdan başlamışlardı. İcat ve doğaçlama uzun zaman neredeyse ulusal özelliğimiz olarak kaldı; ancak seri üretim insanların ihtiyacı olan şeyleri ucuzlattıktan –mutlaka daha iyi değil, daha ucuz hale getirdikten– sonra bu özelliğimiz kayboldu.

Yine de, kendin-yap araçlarının muazzam satışının da gösterdiği gibi, el işine olan özlem sürdü. Amerika'da neredeyse tüm garajların kendine göre bir atölyesi vardır; bazen hiç kullanılmaz yalnızca kendine yetmenin anısına korunurlar. Bir tahtanın ucunu testereyle düzgün kesemeyen biri hemen her şeyi yapmaya yarayan karmaşık alet edevatla donatır her yanı. Ve yıllar, yıllar sonra, zor, monoton, sıkıcı işlerden üç beş kuruş biriktirmiş binlerce aile taşraya geri döner ve şaşkın, beceriksiz bir biçimde kendine yeterli bir adayı yeniden yaratmayı dener; bu arada aynı anda hem akıllarını karıştıran hem de cezbeden seri üretimin rahatlığı usulca hayatlarına sızmaktadır.

Amerikalılar ve Toprak

İlk yerleşimcilerimizin bu zengin kıtaya yaklaşımlarındaki vahşilik ve hoyratlık hep ilgimi çekmiştir. Bu insanlar kıtayı düşman gördüler, kuşkusuz bir bakıma öyleydi de. Ormanları yaktılar, yağmur düzenini değiştirdiler; ovalardaki bufalo sürülerini yok ettiler, ırmakları mahvettiler, çayırları ateşe verdiler ve bakir, soylu yurdu pervasız bir orakla biçtiler. Belki bu toprakların sonsuz olduğunu, hiçbir zaman tükenmeyeceğini ve insanın bu yeni mucize topraklarda gittiği yere kadar gidebileceğini düşünüyorlardı. Mutlaka aksini gösteren çok sayıda örnek vardı ama ilk yerleşimciler büyük oranda sanki ondan nefret ediyorlarmış, sanki geçici olarak oraya gelmişler, bir süre sonra sürülüp atılacaklarmış gibi ülkeyi yağmaladılar.

Bu sorumsuzluk birçok bakımdan bugün bile sürüyor:. Nehirlerimiz sorumsuzca dökülen kanalizasyon suları ve zehirli sanayi atıkları yüzünden zehirlendi; kentlerimizin havası kömür, gaz ve benzin yanması sonucu çıkan kontrolsüz ürünler yüzünden kirlendi ve nefes almak tehlikeli hale geldi. Yerleşim alanlarımızın çevresi oyuncaklarımızın –otomobiller ve paketlenmiş zevklerimiz– hurda ve artıklarıyla çöplüğe dönüştü. Bir düşmana dört bir koldan yapılan saldırılar sonucunda, yaşamımızın gerektirdiği doğal dengeleri bozduk. Eğer Amerika ve Amerikalılar yaşayacaksa, bütün bu kötülüklere son verilmelidir; ama birçoğumuz hâlâ ata yadigârı bir tutumla geleceğimizden çalıp bugünün tatlı kârını kovalıyoruz.

Nehirleri kirletenler ve havayı zehirleyenler suçlu, hatta kötü insanlar olmadıklarından, onların da gökyüzünün ve

suyun sahipsiz ve sınırsız olduğu yolundaki kendilerinden eski anlayışı miras aldıklarını varsaymalıyız. Kendi vatanımıza reva gördüklerimize bakarak, en ufak bir kirlenmeye yol açmasınlar diye uzaya gönderdiğimiz araçlara gösterilen özeni büyük bir ilgiyle okuyorum. Güzel ülkemize her gün yaptıklarımızı aya yapmayı aklımızdan bile geçirmiyoruz.

İlk yerleşimciler Amerika'ya geldikleri ve kıyıya çıktıkları zaman, bir taraftan denizle ve öbür taraftan sınırsız ormanlar, Kızılderililer ve en korkuncu, kimsenin nereye kadar uzandığını bilmediği gizemli topraklarla çevrili köylere doluştular. Ve bir süre kimse bu ülkenin ucunu bucağını araştırmaya kalkışmadığı gibi, buna cüret de edemedi. İlk Amerikalılarımız askeri bir teyakkuz halinde örgütlenip, yaşadılar; her topluluk savunma amacıyla birbirine bitişik evlerden oluşan yerleşim birimini kurdu. Yasa gereği erkekler silah taşımak ve silahlarını her an kullanıma hazır tutmak zorundaydı. Birçoğu orada yapılan ya da ithal edilen zırhlar giyiyordu; Doğu Kıyısı'ndakiler miğfer ve göğüslük takarken, Batı Kıyısı'ndaki İspanyollar oklara karşı hem çelik zırh hem de kalın deri kullanıyorlardı.

Doğu Kıyısı'nda, özellikle de New England'da, yerleşimciler topluluğa yakın ve güvenli küçük toprak parçalarını ekiyordu. Her erkek sürekli olarak ailesini ve köyünü korumakla görevliydi; hatta avcı grupları ormanlara avcılardan çok, vur kaç taktiği güden askerler gibi giriyordu ve ardından yerlilerle giriştikleri ve zaman zaman katliamlarla sonuçlanan çatışmalar bize tehlikenin çok somut olduğunu gösteriyor. Bir erkek, toprağında çalışmaya giderken silahını yanına alırdı ve kadınlar kalın duvarlı evlerinde birbirine yakın oturur ve gece gündüz tehlike sinyallerine kulak kabartırdı. Kurdukları kasabalar kalıcıydı ve çoğu Kızılderili saldırılarının, katliamların, kafa derisi yüzmelerin ve öç amaçlı karşı saldırıların izlerini bugüne taşımıştır. Topluluğun askeri lideri sıkıntı baş gösterdiğinde en yüksek otorite haline gelirdi ve bu, tehlikenin savuşturulması ve gizemli toprakların keşfedilmesinden çok önceydi.

Ama bir süre sonra, yürekli ve orman bilgisi olan insanlar avlanmak, tuzaklar kurmak ve nihayet Amerika'nın sat-

mak ve ihraç etmek için ürettiği ilk değerli malı olan kürkleri takas etmek için batıya doğru ilerlediler. Ardından, nehir yollarını takip ederek ve dağları aşarak yeni yerleri keşfe çıkan, karşılıklı yarar esasına göre Kızılderililerle dostluk kuran, vahşi hayatın tekniklerini öğrenen insanların toplandığı merkezler olarak ticaret noktaları kuruldu; zamanla bu tüccar-kâşifler çevrelerinde yerliler gibi giyinmeye, yemeye ve davranmaya başladılar. Kuşku uzun bir süre devam etti ve bazen tam bir savaşa dönüşen çatışmalarla körüklendi; ama o tarihe kadar bu Amerikalılar Kızılderililer gibi saldırıyor ve kendini savunuyordu.

Oldukça uzun bir süre Amerikalılar göçebe gibi yaşadılar, ülkeyi dolaşıyor, değerli neyi var neyi yoksa topluyorlardı ama henüz kalıcı olmakla ilgili en ufak bir fikirleri yoktu; kökleri ve kalpleri doğu kıyıları boyunca büyüyen şehirler ve kasabalardaydı. Kızılderililer arasında yaşayan yerleşik az sayıdaki insan ise onların âdetlerini benimsemiş, bazıları Kızılderili kadınlarla evlenmişti; bunlar tuhaf ve biraz da hain yaratıklar olarak görülüyordu. Yarım kan çocuklara gelince, kabileler bazen onları kabul ediyordu ama doğulu yerleşimciler içinde onlar eşit yurttaş muamelesi görmüyordu.

Sonra göçmen damlaları sele dönüştü; insanlar, yağma edip ayrılmak değil, yaşamak için batıya göç etmeye başladı. Yeni gelenler köylüydü ve kökleri, toprağa hasret oldukları Avrupa'ya uzanıyordu; toprağa sahip olmak daha üst bir sosyal sınıfa girmenin koşulu ve kanıtıydı. Amerika'da onları bekleyen geniş ve verimli topraklar vardı, onlar da aldılar.

Toprak delisi olmak gibi bir endişeleri yoktu çünkü istemediğin kadar toprak vardı. Tarla açmak için ağaçları kestiler ve ormanları yaktılar; yararlılığını korumak için toprağa nazik davranılmasına ilişkin bilgilerini bir kenara attılar. Bir parçayı ekip biçtikten sonra bir başkasına göçerek bir işgal ordusu gibi bütün ülkenin ırzına geçtiler. Köklerin tutunduğu ve düşen yapraklarla kendini tazeleyen humus tabakası bahar yağmurlarına terk edildi, erozyona uğradı, kayalar açığa çıktı ve her yanı çamur kapladı. Ormanların tahribatı yağmur düzenini

bozdu çünkü gezgin bulutlar kendilerini çekecek ve sütlerini akıtacakları yeşillikleri, ormanları bulamadılar. Acımasız on dokuzuncu yüzyıl, sınırsız görünen ganimetleri talan etmek üzere yapılan bir düşman saldırısına benziyordu. Sayısız bufalo öldürüldü, derileri yüzüldü ve çürümeye terk edildi; böylece kalıcı bir besin deposu kurutuldu. Dahası, geniş ovalar sürüler halindeki çiftlik hayvanları tarafından kurutuldu. Ardından pulluk, bufalo otlaklarının altını üstüne getirdi ve zavallı toprağı hızlı sulama ve yavaş kurumaya ve nihayet Amerika'nın geniş ovalarını çöle çeviren hain rüzgârlara açtı. Amerika'da eskiden de gereğinden fazla çöl vardı ama yeni yerleşimciler, bencil ve haylaz çocuklar gibi, yeni çöl alanları yarattılar.

Demiryolları, sürüler halinde toprak için gözü dönmüş insanlar taşıdı bölgeye ve bu yeni Amerikalılar batıda okyanus onlara dur deyinceye kadar bütün kıtayı çekirge sürüsü gibi sardı. Kömür, bakır ve altın çekiyordu onları; toprağa vahşice saldırdılar, nehirleri harmanlayıp çakıl ve çamur yığınına çevirdiler. Heyecana kapılan ve korkan hükümet kamu topraklarının dağıtılması için yasalar çıkardı; bir kişi en fazla yüz altmış dönümlük bir parsel üzerinde hak iddia edebilecekti. Ama bu yasayı delmenin yolları vardı, hem de yasal olarak. Benim kendi büyükbabam bir parsel kendine, bir parsel karısına, birer parsel her bir çocuğuna ve, korkarım, birer parsel de beklediği çocuklarına almıştı. Yalnızca otlak olmaya elverişli kıyıda köşede kalmış topraklar, elbette, çok daha büyük parçalar halinde dağıtılmıştı. Kaliforniya'da en büyük toprak sahiplerinden biri en zengin toprakları bir hileyle ele geçirmişti: Yasa gereği, bir kişi bataklık ve suyla kaplı arazileri istediği genişlikte sahiplenebilirdi. Bu büyük çiftliğin kurucusu olan adam tekerleklerin üzerine bir tekne yerleştirmiş ve atları koşarak bölgenin binlerce dönümlük en iyi topraklarını boydan boya kat etmiş ve sonra da resmi makamlara bu toprakları teknesiyle gezdiğini bildirmişti; adamın dedikleri doğruydu ve tapusu tescil edildi. İsmi lazım değil, torunları hatırlayacaktır bu adamı.

Batıda ismi bugün bile hatırlanan bir diğer üçkâğıtçı ken-

disinden sonra defalarca taklit edilen bir tezgâh düzenlemiştir. Gerekli olan bir yıllık oturma süresi ve bazı ıslah çalışmaları –bir çit, küçük bir kulübe– koşullarını yerine getirdikten sonra toprağın mülkiyetini eline geçiren kişi artık o toprağı satabiliyordu. Bu asil şahsiyet şantiyeleri ve kasaba barlarını taradıktan sonra, gözleri viskiden başka bir şey görmeyen iflah olmaz alkolikler sürüsünü toplar. Adamları sahip olmak istediği topraklara yerleştirir ve toprak üzerinde hak sahibi olunca kadar zaruri ihtiyaçlarını karşılar ve bol miktarda ucuz likörlerini eksik etmez. Sonra tek tek toprakları emanetçilerinden satın alır, adamları topraklarından çıkarır ve kulübelerini de yeni parselinin bekçi kulübeleri haline getirir. Sağlam yapılı bir ayyaş, alkolden ölmeden önce, bu gözü doymaz kahraman için beş ya da altı parseli kapatabilirdi.

Bu kıtanın sonsuza kadar uzanmadığını, ona reva gördüğümüz onur kırıcı davranışların bir sonu olduğunu fark etmeye başladığımızda iş işten çoktan geçmişti. Makineler ve ağır mekanik ekipmanlar kıtayı ateşle, dinamitle ve korsanca ekip biçmeyle yapabileceğimizden daha etkili bir biçimde talan etmemize imkân sağlıyordu. Korumacılık çok yavaş geldi ve hâlâ büyük eksikleri var. Piyasa avcıları, balinaları öldürüp susamuru ve kunduzların kökünü kuruttuktan sonra, zevk için kuş avına çıkıyorlardı; yabankazları ve keklikler bitti, göçmen güvercinler görünmez oldu. Çocukken bir avcı tüfeği görmüştüm, hatırlıyorum, bir kabzaya oturtulmuş üç namlusu vardı ve saçma yerine çiviler kullanılıyordu. Bir göle doğrultup tetiği çekin, gölde canlı bırakmazdı. Pasifik kıyısının sardalyeleri bir zamanlar büyük ve devamlı bir endüstrinin hammaddesini oluşturuyordu. Kaybolup gidene ve balık işletmeleri kapanana kadar onları açık denizde uçakla avlıyorduk. İklimin yılda birkaç kez ürün alınmasına imkân verdiği batıdaki bazı vadilerde yeterli su olmadığı için, kuyular her gün daha derine kazıldı ve sonunda bir milyon dönümlük muazzam bir vadinin suyu yağmurun ve eriyen karın karşılayamayacağı miktarda çekildi ve su yatağının boşalmasıyla birkaç yıl içinde yeni bir çölümüz daha oldu.

Batının dağlarındaki büyük kızılağaç ormanları ilk günlerden beri insanların ağzını sulandırıyordu. Bir zamanlar her yerde yetişen bu asırlık ağaçlar şimdi sadece son Buzul Çağı'ndan kurtuldukları yerlerde kalmış. Ve bu ağaçların değerli olduğu keşfedildi. Kalan iki türü, Semperviren ve Gigentea, yumuşak, düz tahta yapımında kullanılıyordu. İşlemesi kolay olduğu için kereste olarak, çit kazıkları ve demiryolu traversleri yapımında kullanılıyordu; ayrıca eşsiz bir özelliği daha vardı: Hem neme hem de kuru havaya dayanıklıydı ve bünyesindeki bir asit böcekleri uzak tutuyordu. Keresteciler bu ormanların bir ucundan girip, çıplak tepelerde geride en ufak bir filiz dahi bırakmaksızın, bazıları iki bin yaşındaki ağaçları sıradan doğrayarak, öteki ucundan çıktılar.

Birkaç yıl önce, Kaliforniya kıyısındaki küçük kasabamda yaşadığım sırada, bir yabancı geldi ve bazıları yüz metreyi bulan Semperviren kızılağaçlarının yetiştiği küçük bir vadiyi satın aldı. Bu ağaçların arasında yürüyüşe çıkardık biz. Sanki Chartres Katedrali'nin büyük vitrayları güneşi kısıtlıyor ve kutsuyormuşçasına renkler süzülürdü ağaçların arasından. O korulukta içimiz neşe dolar, huşu içinde hayranlıkla dolu bir korku duyardık. Ve bir gün o da gitti, katledildi ve savaştan çıkmış bir ülke gibi geriye kırılmış fidanlar ve kesilmiş köklerden ibaret bir viran kaldı. Hatırlıyorum, önce öfke sonra da keder sarmıştı içimizi ve bunu yapan adamın yanından geçerken bakışlarımızı çeviriyorduk çünkü ondan utanç duyuyorduk.

İlk günlerden beri, Grand Canyon, Yosemite ve Yellowstone Park gibi doğanın fantastik kazalarına imrenerek hayranlıkla bakıyorduk. Kızılderililer buralara, tanrıların ziyaret ettiği kutsal yerler olarak hürmet ediyordu ve biz hepimiz de bir biçimde aynı duygulara kapıldık. Dolayısıyla buraları yüzümüzü kızartan başka yerlerden ayırıp, milli parklar haline getirdik; ve bu belki belli bir oranda oralardan yararlanmanın başka bir yolu bulunamadığı için yapılmış bile olsa, tahrip ettiğimiz şeylerin eşsizliği duygusu Amerikalıların içinde kabarmaya başladığından, giderek birçok toprak parçası zarar verilmeden sadece seyirlik milli parklar ve eyalet

parkları olarak ayrıldı. Birçok insan kızılağaçları seviyordu ve onlara hayrandı; insanlar toplu olarak ya da tek tek bu şahane ağaçların olduğu koruları satın aldılar ve koruması için onları devlete hediye ettiler.

Artık Amerikalılar pervasızca her şeyi tahrip etmek istemiyor ama yeni bulunan enerji kaynaklarımız –çalışmanın ağır yükünü sırtımızdan alan, bizi ısıtan ve serinleten ve aydınlatan, bir yerden bir yere çabucak taşıyan ve kullandığımız, giydiğimiz ve yediğimiz şeyleri yapan güç kaynaklarımız– ülkemizi kirletiyor; ırmaklarımız ve akarsularımız zehirlendi, öldü. Kuşlar besin bulamadıkları için ölüyor; ciğerlerimizi yakan ve gözlerimizi kızartan hain bir bulut kentlerimiz üzerinde asılı kalmış. Koruma yetimiz henüz yaratma gücümüzle orantılı gelişmemiş ama bu yavaş ve umarsız zehirlenme artık ihmal edilemeyeceği gibi haklı da görülemez. Günbegün Amerikalıların öfkesi büyüyor. Artık sevgili vatanımızın tahrip edilmesine göz yumamayız. Yavaş öğreniyoruz ama öğreniyoruz. Kaliforniya'da önüne çıkan kızılağaç korularını düzleyecek bir büyük otoyol projesi gündeme geldiğinde, bu toprakların her bir karışından öyle şiddetli ve sert bir çığlık koptu ki, plan hemen terk edildi. Ve biz artık Amerika'da bir karış toprağı olan birinin o toprağı canının istediği gibi kullanmakta serbest olduğuna inanmıyoruz.

Biz coşkun bir halkız, haylaz çocuklar gibi dikkatsiz ve yıkıcı. Kuvvetli ve yetkin aletler yapıyoruz ve sonra onları yaptığımızı ispatlamak için kullanmak zorunda kalıyoruz. Savaşın baskısıyla sonunda atom bombası yaptık ve o zaman haklı görülebilir nedenlerle Japon şehirlerine iki bomba attık; ve sanıyorum, sonunda kendimiz korktuk. Böylesi şeylerde, insan kendine danışmalıdır, çünkü danışacağı başka bir referans noktası yoktur. Bu bomba hakkında bilgim yok ve kuşkusuz kullanılmasıyla da bir ilgim yok ama dehşet içindeyim ve utanıyorum ve tanıdığım hemen herkes aynı duyguları paylaşıyor. Öfke içinde bağıra çağıra Hiroşima ve Nagazaki'yi haklı göstermeye çalışanlar var; içimizde en çok utanması gereken birileri varsa onlardır.

Amerikalılar ve Dünya

Yabancı uluslara, yabancı halklara ve yabancı şeylere karşı Amerikan tavrı coğrafi konumumuzla ve bu kıtadaki ilk dönem yaşadıklarımızla yakından bağlantılıdır. Topraklarımıza, başlangıçta hepimizin geldiği Avrupa ve Asya'nın uygar kesimlerinden deniz yoluyla aylar süren bir yolculuk sonucu ulaşılıyordu. Yakın tarihe kadar, bu ülkede doğmuş ortalama bir Amerikalının yabancı bir ülkeyi görme şansı çok düşüktü. Fiili iletişimimiz çok az olduğundan oturduğumuz yörenin dilinden başka dilleri öğrenme ihtiyacı da duymamışız. Göçmenler dünyanın her yanından her dili kıyılarımıza taşıdılar ve korumak için de ellerinden geleni yaptılar; ama çocukları Amerikalıydı ve anne babalarının eskiden Amerikalı olmayışından utandılar. İkinci kuşak, geçmiş dilleri de dahil, geçmişlerini unutmak için ne gerekiyorsa yaptı. İlk, kolonyal dönemde, ufukta görünen her gemi potansiyel bir düşmandı; hepsi de –İngiliz, Hollandalı, Fransız, İspanyol, Portekiz, fark etmez– sinsice gözlerini yeni bir toprak parçasına dikmiş, ya yerleşmeye ya da işgale geliyordu. New York iki, New Orleans üç ve Teksas beş kez el değiştirmişti. Kolonyal dönemde, Avrupa'daki güçlerin ve ittifakların değişmesi bizi ilgimiz olmayan savaşların içine sokuyordu. Yeni doğmuş bir ülke olarak, dünya politikasından anlamıyorduk ve bu yüzden de karışmaya korkuyorduk. Washington bize karmaşık ittifaklardan uzak durmamızı söylerken, herkesin hissiyatına tercüman oluyordu. Yalnızca zenginlerimiz ve eğitimli kesimimiz Avrupa görmüştü ve onlar, eğitimleri ve geçmişleri nedeniyle, hemşehrilerinden çok Avrupa'ya yakındılar.

Yalıtılmışlık yıllarımız bilinmeyene duyulan gerçek bir korkuya dayanıyordu ve bu tavra ülkemizi ziyaret edenlerin türü, tavırları ve hakkımızda söyledikleri de tuz biber ekiyordu. Bu ziyaretçiler genellikle üst sınıftandı ve kendilerinin olmayan her şeye burun kıvırmaları anlamında taşralıydılar ve tavırlarımız ve konuşmamızı, zorlu hayat şartlarımızı, onlar hakkındaki cehaletimizi –onların bizim hakkımızdaki cehaletinden aşağı kalmayan cehaletimizi– küçümsediler ancak. Onlar genellikle keskin sınıfsal çizgilerle ayrılmış bir toplumun üst düzeylerinden geldiklerinden, bizim eşitlik ve demokrasi yolundaki acemice çabalarımıza acıyarak bakıyorlardı. Yazılı kayıtlarında, bizimle alay ediyor ve Amerikalıları pasaklı, sarhoş ve cahil vahşiler olarak betimliyorlardı. Tanınmış bir okuldan mezun olmamış, hatta bazen hiçbir resmi eğitim almamış bir adamın onların sefil gördüğü yerlerden gelip Amerikan ulusuna liderlik yapabilmesini akılları bir türlü almıyordu ve bu insanlar bazen bizim bu yoksul ürünlerimizin yetkin, zeki, bilgili ve etkili liderler olduklarını görüp iyice şaşırıyorlardı. Bir Lincoln İngiltere başbakanı, olacak şey değildi.

Görmüş geçirmiş, eğitimli, muazzam bir hayal gücü olan, iyi bir yazar ve yıllarca dünyayı karış karış dolaşmış iyi bir gözlemci olan bir arkadaşımın anlattığı bir hikâyeyi hatırlıyorum. Bir keresinde Londra'da, beş çayında, dünyada yolculuğa çıktığı tek yer muhtemelen her yıl Londra'dan kalkıp gittiği deniz kıyısındaki Dorset olan bir İngiliz leydi benim arkadaşa, "Sen nerelisin, şekerim?" diye sormuş. Arkadaşım da, "Kaliforniyalıyım" demiş. Bunun üzerine İngiliz leydi, "Ah, şekerim, siz taşralılar ne yaparsınız hiç bilmem!" demiş.

Ziyaretçilerin bu kendinden emin eleştirileri bazı Amerikalıları kızdırmış olabilir ama çoğu kez yüzümüzün kızarmasına ve elimizin ayağımızın birbirine dolaşmasına neden oluyordu. Bize, misafirperverliğimizden yararlananların bizi anlamak gibi bir dertleri olamayacak kadar kendi dar dünyalarına kapanmış, incelikten yoksun, huysuz, asalak yaratıklar olduklarını gösterecek bir kıyaslama örneğimiz yoktu. Misafirperverlik sözcüğünü bilerek kullandım; insanların köylerin-

de ya da ailelerin uzak diyarlardaki çiftlik evlerinde oturduğu ve gündelik çalışma hayatları, kiliseleri ve erzak almak için arada bir kasabaya yaptıkları yolculuklar dışında heyecanın yaşanmadığı gelişmekte olan bir ülkede, bir ziyaretçi yeni haberler getiren bir ulak, ufkun ötesindeki dünyanın bir yorumcusu olarak çok sıcak karşılanıyordu. Elimizde en iyi ne varsa konuklara verilir, masalar yiyeceklerle doldurulurdu. Ayrıca, açlığın her zaman rüzgârı ve havayı kokladığı, şiddete maruz kalma, hatta yaralanma ya da öldürülme tehlikesinin kapıda beklediği bir ülkede misafirperverlik, yolu düşen herkese gösterilir, adeta bir görevdir; çünkü bir gün o da muhtaç olabilir. Bir kişi ya da bir aile her zaman en iyi ve en değerli şeyini yoldan geçen bir yabancıya teklif ederdi ve karşılığında yabancının verdiği bilgiyi ve ilgiyi alırdı.

Charlie amcam ıssız ovalardaki misafirperverlikle ilgili bir hikâye anlatmıştı. Kanada-Pasifik Demiryolu projesi için araştırmalar yaparken bir gün ana ekipten çok uzak düşmüş. Ülkenin o bölgesindeki evler, üzeri kesilmiş çimen kalıplarıyla kaplı ama içi sıcak, güvenli ve kuru, yarı mağara yarı kulübeymiş. Akşamüzeri bu çimen evlerden birinin kapısını çalmış. Çok alçak tavanlı ve üzeri çimenle kaplı olduğu için ev bir mezar tümseğine benziyormuş. Ufak tefek, yaşlı bir kadın açmış kapıyı; erkeği avdaymış ama kadın gece burada kalabileceğini söylemiş. Amcam içeriye girmiş, kadın avluya çıkıp bir tavuk yakalamış ve amcam şaşkın gözlerle bu yoksul kulübeye göz gezdirirken, tavuğu pişirmeye girişmiş. Toprak zeminli bu kulübede mobilya namına hiçbir şey yokmuş. Ama birden köşede bir piyano amcamın gözüne çarpmış. Heyecanla kapağı açık piyanonun başına gitmiş ve birkaç notaya basmış, bunun üzerine yaşlı kadın ocak başından kalkıp yanına gelmiş ve büyük bir heyecanla, "Profesör" demiş, "The Maiden's Prayer'ı çalabiliyor musunuz?" Charlie amcam çalabildiğini söylemiş ve çalmış da; ve kuşkusuz piyano çalabilen her yabancı otomatik olarak profesör oluyordu.

Dışarıdan gelen misafirleri ağırlarken aynı şekilde davranıyoruz. Misafirperverliğimizi kabul etmeleri ve ardından

bize sırtlarını dönmeleri bizim kendimizi yetersiz hissetmemize neden oluyor. Onay beklerken, kıçımıza tekme yiyoruz. Konuklarımız halklarının ya da ülkelerinin temsilcileri değil de, bir grup aşırı eleştirel züppe olduğunda aynı şeyler olmuyor. Daha sonraları, iki Dünya Savaşı'nda, daha önce hiç yurtdışına çıkmamış çok sayıda gencimiz denizleri aşıp İngiltere, Fransa ya da İtalya'da konakladıklarında, ortak tepkileri şöyle oluyordu: "Bunlar bizim bildiğimiz İngilizler –ya da Fransızlar, İtalyanlar– değil; bizim gibi insanlar!"

Ve elbette bizim de şapşallarımız var, ama genellikle Amerikalılar ülke dışına çıktıklarında umutsuz bir biçimde sevilmeyi istiyorlar; yüksek bahşiş dağıtır, çok para verir ve her şeye övgüler yağdırır, yeter ki sevilsin. Ve bunlar –ya da bizler diyelim– bu kadar çok sevilmeyi isteyen bir kişinin genellikle sevilmediğini, hatta aşağılandığını henüz öğrenmemiştir – ya da öğrenmedik.

Bence artık adada yaşadığımız devirleri geride bıraktık. Amerikalılar bugün bütün diğer halklardan daha çok seyahat ediyor, ve yolun kurallarını da öğreniyoruz. Sanırım, bugün ortak duygu şu: "İngilizler, Fransızlar ya da Ruslar benden hoşlansın ya da hoşlanmasın, umurumda değil!" Eskiden, eğer o üstün Fransızlardan biri iyi Fransızca konuşamayışım karşısında şaşıracak olsa, utanır ve özür dilemeye hazırlanırdım; şimdi ise duygularım ve yanıtım şöyle oluyor: Üzgünüm, Fransızcam istenilen düzeyde değil ama böylesine soylu ve hızla yayılan bir dil olan İngilizceyi öğrenme zahmetine bile girmeyen bir Fransız düşünebiliyor musunuz, ne kadar acı. Amerikalılar tavırlarındaki bu hissedilir değişim sonucu dışarıda da daha çok seviliyor; bu garip değil, doğru. Artık bütün sanatın, bütün kültürün ve bilginin Avrupa'da doğmadığını biliyoruz.

Amerikan edebiyatı, çoğu ülkede olduğu gibi, iki koldan ilerledi; ilk dönemde, akademik, geleneksel ve gerçek yazarlar zamanın İngilizcesini taklit etti, düşünceleri Avrupalı eğilimleri izledi ve gözleri önünde büyüyen yarı aç, yarı okuryazar organizmaya küçümseyerek baktı. Birçok Amerikalı ya-

zar, özellikle geç dönem göçmenlerinin çocukları olan eleştirmen tayfası, hâlâ bu tutumu sürdürüyor. Öte yandan, yeni kıtanın egzotik doğası, keşfedilmemiş ve gizemli alanlarıyla ve soylu ama vahşi Kızılderililerileriyle bazı Avrupalı yazarların ilgisini çekiyor; bu yazarlar bizi anlatırken, bizim şimdi Afrika ve Amazon'un yukarı bölgelerinden bahsederken yaptığımız gibi, çocukça bir yanılgıya düşüyorlar.

Ama şanslıyız ki, daha ilk yıllardan itibaren bazı gözü gören, kulağı duyan ve tutkulu olgun yazarlar yetişti: Örneğin, Washington Irving insanlarımıza, konuşmamıza, hikâyelerimize ve düşünce kalıplarımıza neşeyle baktı; Cooper Amerikan yerlileri hakkındaki yanlış bilgileri düzeltti; Longfellow Amerikalıların hayatında ve tarihinde Helen etkilerini araştırdı. Bu arada, edebiyatımızın gerçek tohumları dağlarda ve ovalarda hikâye ozanların uzun öykülerinde, kelime oyunlarında, abartılarında ve mizahında yeşeriyor. Yerel gazete ve dergilerde yayımlanan bu ürünler, yerli halkın bir biçimde arızalı olduğunu düşünen Doğu Kıyısı'nın havalı entelektüel beyefendileri tarafından göz ardı ediliyor. Kesinlikle bir Amerikalıdan çok Avrupalı gibi yazan Edgar Allan Poe bile Amerikan yüksek edebiyat camiası tarafından kabul edilmeden önce Fransa'da tanındı. Ama Amerikalılara Amerika'yı anlatan yazarlar yine de varlıklarını sürdürdü ve çoğaldı ve belki de seslerini duyurabilmenin tek yolu zar zor çıkan yerel gazeteler olduğu için, Amerika'da bugün bile geçerli olan özel bir durum yarattılar.

Avrupa'da, bir gazeteci ikinci ya da üçüncü dereceden bir yazar olarak görülür. "Gazeteci", yüksek edebiyat meraklısı bir Avrupalının gözünde, kirli bir sözcüktür. Amerika'da ise, tam tersine, gazetecilik yalnızca saygın bir meslek değil, her iyi Amerikalı yazarın eğitim alanıdır. Gazeteler tarafından yazarlara dayatılan yalınlık ve basitlik gibi disiplinler, bırakın sınırlayıcı ve seviye düşürücü olarak değerlendirilmeyi, haklı olarak, çoğu yeni yazarın ilk eserlerinde görülen süslü laflar kalabalığını temizlemek için bulunmaz nimet olarak savunulmaktadır. İlk çıkış mecrası gazeteler olan ve temel eğitimleri-

ni gazetelerde alan Amerikalı yazarların başarı listesi bize bu konuda bol kanıt sağlıyor, en azından önermemizi savunulabilir hale getiriyor. Alfabe sırasıyla, George Ade, Maxwell Anderson, Benchley, Bierce, Crane, Dreiser, Faulkner, Hammett, Hearn, Lardner, London, Norris, Mark Twain, Artemus Ward, Thomas Wolfe bu yazarlardan sadece birkaçı. Ve ayrıca gazetecilik, disiplinin yanında, başka avantajlar da sağlar. Gazete, yazarları konuşmak, dinlemek, görmek ve anlamak üzere insanlara, her düzeyden, her tür insana ulaştırır. Geçtiğimiz günlerde, Sovyetler Birliği'nde, Amerika gibi kapitalist bir ülkenin nasıl olur da Rusların "proleter yazarlar" dediği türden yazarlar yetiştirdiği sorusuyla karşılaştım. Sovyetler Birliği'nde bir yazarın, Yazarlar Birliği tarafından kabul edildikten –başka bir ifadeyle, devlet tarafından onaylandıktan– sonra yalnızca öteki yazarlarla arkadaşlık ettiğini ve başka insanların üzerinde bir yerde yaşadığını söyleyerek yanıtladım soruyu. Amerika'da ise, hevesli bir yazar açlık tehdidiyle kitlesel medyada çalışmayı ve halkla ilişkiyi koparmamayı öğrenir. Bazıları, kuşkusuz, reklamcılığın esrarlı kulesine kapanır ya da öğretmenliğin yarı pederşahi saflarına katılır; ama bunlar, kendilerinin de kabul ettiği gibi, Amerikan edebiyatının kalıpları içinde başarısızlığa uğramış örnekler olarak değerlendirilir.

Doğu Kıyısı'nın öğrenim merkezlerinde klasik yazının Altın Çağı yaşanırken ve edebi kabul cennetinin anahtarını elinde tutan bir kurumun üyeleri ancak yazar olarak kabul edilirken, Herman Melville ilk baskısı kırk yılda tükenmeyen *Moby-Dick*'i, Stephen Crane de *The Red Badge of Courage*'i yazıyordu; Walt Whitman kendi *Leaves of Grass* kitabını matbaada diziyor ve ahlaksız bir kitap olduğu için işinden kovuluyordu. İnanılmaz bir göz, bir kulak ve biçim duyusu olan Mark Twain klasik çağ Yunanlılarıyla değil Amerikalılarla iletişim kuruyordu. Başardı da çünkü halk onun sadece komik olduğunu ve bu yüzden tehlikeli olmadığını düşünüyordu ve Amerika'nın bir edebiyatı olduğunu ya da olacağını hesaba katmıyordu. Düzenin başarılı üyeleri ayakta kal-

dılar ama kafaları Avrupa'daydı, bazıları fiziki olarak da Avrupa'ya göçtü. Belki birileri Amerikan edebiyatını cılız bir taklit ya da eğlencelik ıvır zıvır olmaktan çıkarıp, üzerinde araştırmalar yapılan ve zaman içinde taklit edilen, bütün bir dünyada bir otorite konumuna yükselten büyük değişimin nasıl gerçekleştiğini biliyor. Her şey çok çabuk oldu. Bir Theodore Dreiser halkının sesini ve kokusunu yazdı; bir Sherwood Anderson kafa avcıları onları keşfetmeden çok önce gizli acıları hissetti ve kaleme aldı. Sonra birdenbire büyükler çıktı: Willa Cather, sonra Sinclair Lewis, O'Neill, Wolfe, Heminway, Faulkner. Elbette daha birçok örnek var; Benchley ve E.B. White gibi şairler, kısa öykücüler, denemeciler. Hepsinin kaynağı aynı; hepsi kendi insanımızdan öğreniyor ve kendileri gibi yazıyor, ve onlar dünyada yeni, büyük bir şey yarattılar: Amerikalılar hakkında bir Amerikan edebiyatı. Bu edebiyat Isaiah'ın Yahudiler, Thukydides'in Yunanlılar ya da Tacitus, Suetonius ve Juvenal'in Romalılar için yazması kadar normal bir şeydi belki ama, onlar gibi, hakikatin tatlı, güçlü kokusunu taşıyordu. Başka çağlarda ve başka halklarda olduğu gibi, Amerikalılar bu görkemi önce kötü, hain ve rezilce bulup reddettiler; ve ancak edebiyatımız dışarıda kabul gördükten sonra, kendi yuvasında sıcak bir ilgi gördü ve yazarları Amerikalılar olarak kutlandı.

Sosyal tarihçiler, kuşaklar boyu, geçmişi, ne olduğu ve neden olduğunu bulmak amacıyla değerlendirmiş ve sınamıştır. Ne olduğunu tespit etmek kolaydır çünkü anlatılanlar ve kaydedilmiş olanlar kayıt tutana kolaylık sağlar, ama neden olduğunu bulmak hemen hemen imkânsızdır. İnsanların eylemleri ve düşüncelerine bir neden bulacak kadar zamanları genelde yoktur; grup eylemleri ve tavırlarında gündeme gelen ne kadar sorusuna yanıt vermek daha da zordur. Nedenler genellikle eylemlerden sonra, bir açıklama ihtiyacı doğduğunda gelir.

Büyüme çağında bir çocukken Salinas'ta kutularla dolu evimizin tavan arasında 1870'ler ve 1880'lere ait *Atlantic Monthly*'nin neredeyse eksiksiz bir arşivini buldum. Eski rek-

lamların çekiciliği bir yana, bu dergilere bayılıyordum. Yayımlandıkları tarihte İç Savaş'ın anıları hatırlanacak kadar taze ve endişe duyulmayacak kadar uzaktı. Sayılar boyunca hem kuzey hem de güneyin yetkilileri yönettikleri eylemleri anlatmış ve birçoğu bir felaketle sonuçlanmış ama hepsi de en iyi nedenlerle alınıp verilmiş kararlarının ve emirlerinin nedenlerini sayıp dökmüşlerdi. Bir komutanın yanıldığı ya da muhakeme hatası yaptığı hiçbir örnek yoktu. Çocukken bile gerçekte ne olduğunu merak ettiğimi ama asla öğrenemeyeceğimi fark ettiğimi hatırlıyorum; ve eğer orada olup her şeyi yaşamış insanlar şaşırıyorlarsa, benim gibi bir çocuğun ya da bir tarihçinin şansı nedir ki? Bugüne kadar o savaş hakkında binlerce kitap yazıldı ve konu uzaklaştıkça tahminler giderek daha iddialı ve daha tartışmalı hale geliyor.

Çoğu zaman için, tarih, olmasını dilediğimiz şeylerden ibarettir. II. Dünya Savaşı'nda bir ortabatı gazetesinin muhabiri olarak İngiltere'ye giden bir arkadaşım yazdığı makaleleri zenginleştirmek için Cornwallis ailesini İrlanda'da ziyaret etmek ve Lord Cornwallis'in Amerikan Devrimi'ndeki rolü ve Yorktown'da teslim oluşu hakkındaki anıları ya da belgeleri toplamak istemişti; bu kuşkusuz ülkemiz tarihinin en önemli kesitlerinden biriydi. Arkadaşım, Lord Cornwallis'in bir heykelini bulmuş; kaidesinde, zamanının Avrupa savaşlarında neler yaptığı anlatılıyormuş ama onun, bırakın Amerikalılara teslim olmayı, Amerika'da görev yaptığına ilişkin ne heykelin kaidesinde tek kelime ne de torunlarının belleğinde tek anı varmış. Bu alanda, bizim zaferimiz yoktu.

Çok eski değil, Rusya'ya yaptığım son geziden sonra, politika alanında son derece yetkin bir Amerikalı ile konuşuyordum. Neler okuduğunu sordum ona, o da tarih, sosyoloji, ekonomi ve hukuk alanında bir şeyler okuduğunu söyledi.

"Peki ya kurgusal şeyler, roman, oyun, şiir?" diye sordum.

"Maalesef" dedi, "onlara hiç vaktim kalmıyor. Okumak gereken o kadar çok şey var ki."

Dedim ki: "Dostum, geçtiğimiz günlerde Rusya'ya üç gezi yaptım. Rusları ne kadar iyi anladığımı bilmiyorum ama

gayet iyi biliyorum ki, eğer yalnızca Rus tarihini okumuş olsaydım, Dostoyevski, Tolstoy, Çehov, Puşkin, Turgenyev, Şolohov ve Ehrenburg okuyarak öğrendiğim Rus düşüncesini zerre kadar anlayamazdım. Tarih yalnızca ne olduğunu, belli yanılgı paylarıyla, söyler. Kurgu ise insanların onu neden yaptığını, yaparken ne hissettiğini ve neye benzediğini anlatır."

Arkadaşım ciddiyetle başını salladı, "Bu şekilde hiç düşünmemiştim" dedi. "Evet ya, neden olmasın; ben her zaman kurgunun olguya karşı olduğunu düşündüm."

Amerika'nın geçmişi söz konusu olduğunda, *Huckleberry Finn, An American Tragedy, Winesburg, Ohio, Main Street, The Great Gatsby* ve *As I Lay Dying*'den yoksun bir bilginin ne kadar yoksul kalacağını siz düşünün. Ve Pennsylvania'nın yüz yıllık tarihini öğrenmek istiyorsanız, ya O'Hara'yı okuyacaksınız ya da hep bir şeyler eksik kalacak.

Burada kurgunun tarihten önemli olduğunu değil, anlamak için ikisinin de gerekli olduğunu söylüyorum. Sanırım, yabancıların zihinlerine kazınan Amerika ve Amerikalılar tablosunun büyük oranda romanlarımız, kısa öykülerimiz ve özellikle de sinema filmlerimizden hareketle çizildiğini söylemek hata olmaz. Bu belli bir oranda talihsizlik olmuştur; Amerika o kadar büyüktür ki, yazarlarımız kendi deneyimleriyle onun ancak küçük bir parçasını bilebilir. Bu yüzden, bölgesel roman denen tür gelişti. Amerikalı romancılar neredeyse istisnasız kendi yöreleri hakkında yazmaktadır ve eğer bu yazar yeteri kadar ilginç ya da güçlü yazmışsa, Avrupalının kafasında çizdiği tablo Amerika oluyor. Batının Kızılderilileri ve kovboyları ilginç ve heyecan verici oldukları için, bu Amerika oldu; öyle ki, yakın tarihe kadar dışarıdan gelen ziyaretçiler New York ve Boston civarında savaş başlıklarını takmış, yüzlerini boyamış vahşiler görmeyi umut ediyordu. Yine, Bin dokuz yüz yirmilerin, Otuzların, hatta Kırkların Amerikan romancıları reform amaçlı bir hiddetle toplumsal adaletsizliklere ve eşitsizliklere saldırdığı için, o günlerden bu yana değişmiş ve iyileşmiş olmasına rağmen, yabancılar hâlâ o koşulların hüküm sürdüğüne inanıyor. Bu Amerikan edebi-

yatı için bir kıvanç kaynağıdır ama ne yazık ki, günümüz gerçeğinin anlaşılmasına yardımcı olmuyor. Son olarak, bir amaca hizmet etmek yerine eğlendirmeyi, heyecanlandırmayı, şaşırtmayı ve dolayısıyla daha çok bilet satmayı düşünen Hollywood'un ilk altın çağlarındaki Amerikan filmleri hiçbir zaman var olmamış, belki de tecrübesizlik ve eksik bilgiden gelen düşler ve özlemlere dayanan bir hayat yarattı.

İlk günlerin filmleri, ortaçağ Avrupa'sındaki büyük katedraller gibi, insanlara hiçbir zaman yaşamamış oldukları bir ihtişamın kapılarını açmıştı. Bir bilet karşılığında, anlamsız, heyecansız, hüzünlü, çirkin ve umutsuz bir hayatı olan bir kişi herkesin zengin ve güzel –ya da kahraman ve kuvvetli– olduğu ve çözülemez görülen her türlü sorunun çözülmesi ardından, kalıcı mutluluğun altın bir güneş gibi doğduğu bir hayal dünyasına girebiliyor ve o dünyanın bir parçası olabiliyordu. Bu filmler yabancıların zihinlerinde son derece hatalı bir tablo, gangsterler, salonlar, yüzme havuzları ve cennetliklere vaat edilen sayısız hurilerle dolu bir Amerika manzarası canlanmasına yardımcı oluyordu. En cahil Amerikalı bile ihtişam, kötülük ya da şiddet dünyasından çıkıp, biraz sonra pırıltılı sokaklara, sakin mahallesine ya da sıkıcı işine döneceğini bilir; ama yoksul göçmenleri, altın hayali ve mutluluk vaadi çekiyor bu ülkeye.

Nahiflik dönemi bitti ama hem burada hem de dışarıda, belki de fark ettiğimizden daha derin olan izi kaldı ve filmlerdeki hayal âleminin bittiği yerden reklamcılar başladı. Televizyondaki reklam programları her gece sıradan, yalnız bir kızı yalancı kirpikler ve çıkıntılarla birlikte, bir saç boyasının sihirli bir biçimde onu çekici, seksi bir fıstığa dönüştürebileceğine inandırabilir ve mutluluk bahçesine gireceği garantisini verebilir.

Bütün bu tatlı sözlere ve tuzaklara aynı anda hem inanılır hem de inanılmaz. Bana öyle geliyor ki, düşlerdeki bu patlama başka bir kaçış olan umutsuzluğa, büyüyen öfkeye ve umursamazlığa katkıda bulunmaktadır. Belki de yiyecek, sıcaklık ve barınak arayışının yerini mutluluk arayışı alıyor, kim bilir.

Amerikalılar ve Gelecek

Amerikalıların, hem bireyler hem de bir halk olarak, karşısına çıkan, en ciddisi değilse bile, en ciddi sorunlardan birinden kaçtığımı ya da en azından onu ertelediğimi fark ettim. Birçok insan için bu sorun anlamsızdır ama herkes ağırlığını hisseder, bazıları için ise dayanılmazdır. Hep onu tartışırız ama henüz adını bile koyabilmiş değiliz. Habis büyümenin genele yayılması ve içerdiği tehlikelerle yüzleşemeyen birçok insan bütünün kendisini kaygılandıran bir parçasını alıp öyle tedavi etmeye çalışıyor. Ama, bana öyle geliyor ki, hastalığı bir bütün olarak teşhis ve tedavi etmeliyiz çünkü kökünü kurutamazsak, yaşama şansımız çok az.

Önce bu nazik ve ölümcül hastalığa bir ad bulmaya çalışalım. Ahlaksızlık onu anlatmıyor, onursuzluk ya da sadakatsizlik de. Buna "etiksizlik" diyelim ama bu, başımıza gelenlerin en tehlikelisi olan bu meseleye fazla akademik bir yaklaşım olacaktır. Bu kötü şey her bünyeye sızıyor, politik, ekonomik, manevi ve psişik hayatımızın en kuytu köşelerini işgal ediyor. Bu kötülüğün tek bir şey olduğunu düşünmeye başladım; ırkçılık, halkımızı panik içinde psikanalistlerin divanına yatıran duygusal hezeyanlar, radyoaktif sızıntı, atom bombası, çocuklarımızın ve gençlerimizin korkakça başkaldırısı, uyarıcılara ve müsekkinlere hücum, her tür dar, çirkin ve kindar kültün doğuşu, politik, dinsel ya da askeri her tür otorite karşısındaki tepki ve isyan, korkutucu ve genel bir ürküntü ve dehşet hali ve bu zamana kadar tanık olmadığımız kadar bela; ben bütün bunların tek bir nedene bağlı olduğunu düşünüyorum.

Belki de insanı bir tür olarak masaya yatırmalıyız; her zamanki gibi mükemmelliğimize gıptayla bakmak yerine, kendimiz dışında her şeye yönelttiğimiz soğukkanlı ve tarafsız yaklaşımı göstermeliyiz. İnsan gerçekten de mucizevi bir yaratık, ve muhtemelen en parlak başarısı da paradokslarına rağmen hayatta kalabilmiş olmasıdır. Sürü hayvanı olmadığı gibi, geviş getiren hayvanlar gibi birlikte otlamak, çiftleşmek, yaşamak ve yabancı türlerin saldırılarına karşı korunmak gibi yapısal özellikleri de yok. İnsan daha çok, kendine alan, sahip çıkan, korkan ve saldıran yırtıcı hayvanlara benziyor. İnsan hem etobur hem de otobur bir yaratıktır, canlı ya da ölü her şeyi yiyebilir; bu iki özellik ancak hamamböcekleriyle farelerde vardır. Bireyliğini saldırganca korur ama kovan gibi şehirlere doluşup gürültünün, patırtının ortasında yaşamaktan vazgeçmez. Düşmanlar saldırıya geçtiğinde, mağaralarına ve kalelerine sığınmak için koşuştururlar ama tehlike geçer geçmez yine hıncahınç dolu metrolara, kalabalık sokaklara, trafik keşmekeşine ve hücre gibi apartmanlarına dönerler. Ve Amerika'da insanın bu eğilimleri tüm çıplaklığıyla kendini göstermeye başlamıştır. Küçük kasabalar her geçen gün daha da küçülüyor ve böylece insanlar zehirli hava soluyor ve şiddetin artık havanın kararmasını bile beklemediği sokaklarda korkuyla yürüyor. Yalnızlıktan korkuyoruz, birlikte olmaktan korkuyoruz. Bize ne oldu? Derin, yaygın ve zorunlu bir şey.

Eski güzel günler edebiyatı yapacak değilim. Günümüzün konfor ölçülerine göre son derece korkunç günlerdi onlar. Bizim bugün kaybediyor olduğumuz ya da kaybettiğimiz ne vardı o zamanlar? Tek bir şey, kurallar vardı; hayatla, bedenle ve mülkle ilgili kurallar, tavırlara, yaklaşımlara, tutumlara yön veren kurallar ve sadakatsizliği, şerefsizliği, suçu ve kabahati belirleyen kurallar. Bu kurallara her zaman uyulmuyordu ama inanılıyordu ve kuralları çiğneyenler vahşice cezalandırılıyordu.

Yırtıcı doğamız yüzünden, bize uygun olan kovan ya da sürü değil, yığın ve kalabalık hayatıdır. İki insan bir araya ge-

lince, birbirlerini soymamaları ya da öldürmemeleri için kurallar gerekir. Bu kurallar, kardeşlikten uzak içgüdülerimizin pragmatik frenleridir sadece. Eskiden kuralları etkili kılmak için, bu kuralların bir tanrının emirleri olduğu öne sürülüyordu ve bu yüzden tartışmaya açık değillerdi. Bu şekilde, kurallara uymayı erdemle ya da iyilikle, uymamayı da kötülük ve günahla eşitlemek basitti. O kadar çok içgüdümüz tecavüz, yağma, talan, yaralama ya da öldürmeye uygun ki, kötülüğü ya da doğal olanı cezalandırmak yetmiyor, kurallara göre barış ve huzur içinde yaşayan iyi insanları da ödüllendirmek zorunludur. Bu ödülleri fiziksel hale getirmenin imkânı olmadığından, ödemelerin çok, çok büyük bir kısmı gelecek bir yaşama erteleniyor.

Birçok eylemimizde, kurallar dünyasındaki zıtlıklar karşı karşıya geliyor. Mahkûmla gardiyan, polisle hırsız birbirine benzer, hatta ikiz kardeştir. Görevleri ne olursa olsun, bütün ordular ölüm ve yıkım getirir ve bu bizi öyle korkutmuştur ki, ordular için konulan kurallar bütün diğerlerinden katıdır, ihlalin cezası da gecikmeden verilir ve vahşidir. Bu şekilde her zaman pusuda bekleyen tehlikenin ayrımında olduğumuzu gösteririz. Binlerce yıldan beri, çoğumuz kurallara uymayı, aksi takdirde kuralı çiğnemenin cezasına katlanmayı öğrendik. Ama en önemlisi, kuralı çiğneyen bile yanlış yaptığını, doğrunun ne olduğunu bilirdi; kurallar anlaşılmış ve herkes tarafından kabul edilmişti. Tarihin belli aralıklarında, genellikle ekonomik olan belli belirsiz değişimler nedeniyle, kurallar ve uygulayıcıları alaşağı edilmiştir. Sonuç kaçınılmaz olarak, kendi kendini tahrip eden vahşi ve dehşet dolu bir kargaşa, çıldırmış çocukların anlatılması imkânsız hırçınlıklarını sergiledikleri bir sarhoşluk hali oluyordu. Ve bu karabasan, kurallar yeniden belirlenip yazılana ya da eski kurallar yeniden tesis edilene kadar sürüyordu.

Bir keresinde, Adlai Stevenson, özellikle karanlık işler çeviren bir politikacıdan bahsederken, "Eğer kötü bir adam olsaydı, ondan korkmazdım. Ama bu adam ilkesiz. Farkı bilmiyor" demişti. Bizim sorunumuz da bu olabilir mi? Günbegün

farkı görme yetimizi yitiriyor muyuz? Kurallar dağılıp parçalandı ve doğan boşluğu bir genellemeyle dolduruyoruz: "Bu doğru, çünkü herkes yapıyor." Bu korkunun getirdiği bir başka feryatla dengeleniyor. Hükümet adil ve dürüst olmadığında ya da düpedüz yolsuzluk yaptığında, "Hakkını Meclis'te ara" deniyor. Bu, tabii ki, nasıl olsa kazanamazsınız anlamına geliyor. Ama başka zamanlarda biz hakkımızı Meclis'te aradık ve genellikle kazandık da.

Amerikalı hiçbir zaman mükemmel olmadı ama bir zamanlar yüce yiğitliğiyle tanınıyordu ve bu, bana göre hoş ve değeri ölçülemez bir nitelik. Bugün de olması gereken bu özellik ne yazık ki, kendine acımanın tozu dumanı içinde görünmez olmuş. Yaşadığım süre içinde en son yiğitlik örneğinin azılı mahkûmların kaldığı bir eyalet cezaevinde, iki kere kaybetmiş müebbetlerin yattığı yerde yaşandığını duydum. Avluda yaşlı ve umutsuz bir mahkûm şöyle demiş: "Bu çocuklar geliyor ve salya sümük suçlu olmadıklarını, tezgâha düştüklerini, suçlunun anneleri olduğunu ya da babalarının sarhoş olduğunu anlatıyor. Biz kıdemliler onlara anlatmaya çalışıyoruz, 'Evlat, Allah aşkına, sen kendine bak, bırak bizi.'" Mevcut kendine acıma, hastalık, profesyonel sahtekârlık, hatanın kimde olduğuna ilişkin feryatla karışık suçlamalar ikliminde, kendine bakan, kendi sorumluluğunu üstlenen ve başkasına yıkmaya çalışmayan insanlar, az da olsa var, duyuyoruz.

Sevdiklerinizi eleştirmek zordur. Bunu yazmanın acı vereceğini biliyorum ama kaygı duyan tek ben değilim. Posta kutum bu türden endişe mektuplarıyla dolu. Gazeteler o kadar bu konudan bahsediyorlar ki, artık gözümüze bile çarpmıyor. Bu üzüntüyle nasıl baş edilir? Yüzüme yine hafif bir tebessüm yayıldı. Ulusal sinirliliğimiz bana bir şeyi, pek ele gelmeyen bir şeyi hatırlatıyor.

Amerikalılar, pek çoğu, gerilim içinde yaşıyor. Sinirler gerilmiş, patlamayı bekliyor. Duygular kabarmış ve genellikle anlamsız ya da doğal olmayan bir şiddete dönüşüyor. Şehirlerde insanlar, ilk gördüğü hedefe huzursuzluğunu yansıtacak şekilde, birbirine öfkeyle bağırıyor. Ketlenmenin getirdiği bü-

yük öfke birikmesi patlamaya her an hazır bekliyor. Trafikte sıkışmış, şaşkın bir taksi, otobüs ya da kamyon şoförü eğer zenci ya da Porto Rico'lu değilse, zenciler ve Porto Rico'lular hakkında atıp tutmaya başlıyor. Zenciler hınç dolu, öfkeleri burunlarında. Psikanalist divanları önünde kuyruk oluşturmuş insanlar o kadar gerilmişler ki, bazı bağlantı telleri kopmuş ve artık zehirlerini doktora simgesel kapsüllerin içinde veriyorlar. Uyku ve enerji haplarının yasal ya da yasadışı dağıtımı astronomik boyutlara erişmiş; bu haplardan birincisi uykuya kaçmayı, ikincisi de sahte bir kişilik, içinde kabaracakları biyokimyasal bir kostüm sağlıyor. Doyumun yerini giderek seğirmeler alıyor. Aşka gelince, çarpılmış ve hırpalanmış, ancak sözcük olarak duruyor.

Bu bana bir şey hatırlattı. Hiç güzel, soylu, eğitimli ve uzman kuş köpeklerinin barınaklarını gördünüz mü? Ya aynı köpeklerin artık işe yaramaz hale geldikten sonraki halini gördünüz mü? Kısa bir sürede becerileri, güvenleri ve yararlılıkları kaybolmuştur. Kavgacı, yağlı, tembel, korkak, pasaklı ve hiçbir özelliği ve değeri kalmamış zavallı yaratıklar olmuşlardır; bunun tek nedeni amaçlarının kalmamış olmasıdır, amaçları kaybolunca onları güzel ve iyi yapan kuralları ve disiplinleri de kaybolmuştur.

Bize olan da bu mu; hiçbir amacı, yön duygusu kalmamış ulusal hayvanlar barınağı haline mi geldik? Bir milyon yıldır, donmaktan korunmak, sığınak bulmak, yiyecek bulmak, ekmek, biçmek ya da öldürmek gibi bir amacımız vardı, sadece hayatta kalmak istiyorduk. Bu güçlü bir itici güçtü. Her türlü düşmandan korunmanın yanında, türümüzün bir tarihi vardı. Ama şimdi yiyeceğimiz, barınağımız, ulaşım araçlarımız ve en kötüsü bol miktarda boş zamanımız var. Ahlaki ve manevi bozulmamızın daha önce hiç bolluk deneyimi yaşamamış olmamızdan kaynaklandığına neredeyse adım gibi eminim. Bir keresinde, bir romanda, çok para istemediğini söyleyen bir kadını anlatmıştım. Sadece yetecek kadar para istiyordu kadın. Kocası, sadece yetecek kadar paranın dünyada olmadığını söylüyordu. Para yoktur ya da ye-

teri kadar para yoktur. Bir milyarderin bile yeteri kadar parası yoktur.

Ama bizi şeyler de zehirledi. Çok şeye sahip olmak, görünüşe bakılırsa, daha çoğuna, daha çok elbiseye, eve, otomobile sahip olma arzusu yaratıyor. Noellerde, çocuklarımızın paketleri birbiri ardına açtıkları ve her yer hediyeler ve kutularıyla doluyken onların, "Hepsi bu mu?" diye sorduklarında yaşadığımız dehşeti düşünün. Ve iki gün sonra, ezilmiş, buruşturulmuş ve atılmış "şeyler" ulusal çöp yığınlarımıza katılır ve belki de o çocuk, başı derde girdiğinde, "Yapacak bir şeyim yoktu" diye açıklar. Ve söylemek istediği tam da odur: Yapacak bir şey, gidecek bir yer, bir yön duygusu, bir amaç ve en kötüsü bir ihtiyaç yoktur. Bir şeyler ister, doğru, ama daha parlak ve kırılabilir "şeyler" ister. Şeylerin tuzağına düştük, şeylerle başımız belada, kurtulamıyoruz.

Büyük büyükannemin zamanında, şeyler önemliydi. Biliyorum, çünkü vasiyetini okudum ve yasal bir belgeyle miras bırakmaya değer bulduğu şeyleri biz kaldırıp atardık: Kurşun ve kalay alaşımından dört kaşık, birinin sapı kırılmış; siyah pamuklu bir kordon. Büyükannemden bana Mount of Olives'ten, yapraklarla dolu küçük bir kutu kaldı; bakmaya kıyamadığım bu kutu damarlı akikten oyularak yapılmış. Ayrıca on iki kitap ve sekiz sayfalık nota çalışması vardı. Bunlar çok değerli şeylerdi.

Muhtemeldir ki, şeylere ihtiyaç duymak ve şeyleri istemek ilerleme dediğimiz o değişimi ve karmaşıklığı getiren en büyük iki güçtür. Ve kuşkusuz, çoğumuz sıfırdan başlayan biz Amerikalılar isteme konusunda payımıza düşeni yaptık. İstemek belki değerli bir insani özellik. İstemek elde etmenin bir yolu ama tehlikeli olabilecek bir şey.

Gazetelerimizin, rüşvet, zimmet ve kamu görevlilerinin konumlarını kendi çıkarları için kötüye kullanmasının birçok başka biçimlerine ilişkin haberler geçmediği gün yoktur. Kuşkusuz, dürüst insanların neler yaptığını duymayız. Ama asıl tehlike çürüklerden değil, bizim onlara davranışlarımızdan geliyor. Giderek yanlış duygumuzu yitiriyoruz. Koca korpo-

rasyonlar aralarında anlaşarak fiyatları sabitlemekten mahkûm oluyor ve belli ki onların yakalanabilen tek kabahatleri bu. Bu bir tür oyun. Öte yandan, bu aynı korporasyonlar, eğer Senato raporları doğruysa, öteki korporasyonların personeline rüşvetler vermekte, dinleme cihazları yerleştirmekte ve birbiri aleyhine her türlü casusluk faaliyetini yürütmektedir. Bu gizli kapaklı işlerin, yanlış bulduğum için değil, pratik olmadıkları için üzerinde duruyorum. Yoksa işadamları sadece rakiplerini gözetlemekle kalmamalı, ihanet etmek için fırsat kollayan kendi insanlarını da sürekli göz altında tutmalıdır. Ve bu normal görülür. Aslında, iş âleminde pahalı ve pek de bir işe yaramayan istihbarat ve güvenlik birimlerinin bu kadar gelişmiş olması sistemin tümden iflası anlamına gelir çünkü kendi insanlarına güvenmeyen her sistemin başı büyük derde girmiştir.

Öğrencilerin sınavlarda kopya çekmeleri, kişi olarak onların ayıbıdır ama toplum açısından bu, diplomaların sahte evraklar sınıfına girmesi ve çok geçmeden evrakların –bu örneğimizde üniversite diplomasının– değersizleşmesi anlamına gelir. Bir askeri okul öğrencisi aynı şeyi yaptığında bu aslında bir tür vatana ihanettir çünkü yapmakla yükümlü olacağı şeyleri yapmayı öğrenmediği anlamına gelir. John Kennedy, "Ülkenin sizin için ne yapabileceğini sormayın, ülkeniz için ne yapabileceğinizi sorun" demişti bir zamanlar ve onu dinleyen halk onaylayarak başını sallamış ve gülümsemişti. Ama bunu bencilliğin başat hale gelebileceğini düşünerek değil, zaten başat olduğu ve giderek de arttığı için söylüyordu. Ve tarihsel bakımdan, koyduğundan çok alan milletlerin parçalanıp yok olacakları da doğrudur.

Peki ya biz neden ahlaki ve dolayısıyla sinirsel çöküş uçurumunun kenarına kadar geldik? Bir tarih okumasının yanı sıra gözleme dayanarak bir şeyler söyleyebiliriz ancak. Bana göre, bunun nedeni yolun sonuna varmamız, kat edecek yeni bir yol, yerine getirecek bir görev, gerçekleştirecek bir amaç bulamamızdır. İnsanoğlunun asli amacı kendisine her zaman dostça davranmayan bir doğal dünyada varlığını sürdürmek

olmuştur. Bizim yazılı, hatırlanan ve hissedilen tarihimizde, her zaman yapabileceğimizden çok işimiz olmuştur. İhtiyaçlarımız her zaman elde avuçtakilerden büyüktü. Düşlerimiz o kadar imkânsızdı ki, onların gerçekleşmesini cennete havale ettik. Acılarımız, dertlerimiz ve sıkıntılarımız o kadar çok ve ciddiydi ki, onları ya kaçınılmaz olarak ya da kendi uydurduğumuz günahlarımızın bedeli olarak kabul ettik.

Başımıza gelenler sessizce ve çabucak, her yönden geldi ve daha tehlikeliydi çünkü yüzünden iyilik akıyordu. Neredeyse sınırsız yeni güç gergin kasların ve bükülmüş bellerin yerini aldı. Makineler omuzlarımızdan ağır yükleri kaldırdı. Tıp ve hijyen çocuk ölümlerini yok denecek kadar azaltırken, insan ömrünü de uzattı. İşçilerin yerini otomasyon aldı. Bir zamanlar halkın büyük çoğunluğunun çalıştığı tarlalarda, makineler, kimyevi maddeler ve çok az sayıda insan ihtiyacımızdan ya da tüketebileceğimizden fazlasını üretmeye başladı. Yine cennette vaat edilen boş zamanı, daha onunla ne yapacağımızı öğrenmeden kazandık ve bizi hazırlıksız yakalayan bütün bu iyi şeyler kâbus gibi üzerimize çöktü.

Şeylere sahibiz ama onlar hakkında düşünmenin bir yolunu geliştirmek için vaktimiz yok. Hayatlarımızı günümüzün zorlukları içinde sürdürüyoruz ama pratiklerimiz uzun ve içimizde yer etmiş bir geçmişin ürünü. Ateş fikrine alışmamız bir milyon yılımızı almış ve atomun parçalanması sonucu ortaya çıkan yararlı-zararlı radyoaktif dalgaya sadece yirmi yılda kendimizi hazırladık. Tüketebileceğimizden çok yiyeceğimiz var ve bunu dağıtmanın yolunu bulamıyoruz. Bebeklerimiz artık yaşıyor ama bizim onlara sunacak işimiz yok. İnsanları sadece gençlere yer açmak için, en verimli çağlarında emekli ediyoruz. Artık geçerliliği kalmamış işlevleri yüklenmek için hazır bekleyen tayfa olduğumuz hayaliyle kendimizi avutuyoruz. İhtiyaç duymadığımız mallar üretiyor ve sonra yalan ve hınzır reklamlarla onlara ihtiyacımız olduğu duygusu yaratmaya çalışıyoruz. Boş zamanımızı değerlendirmenin genel olarak doyurucu bir yolunu bulamadık. Tekrar edecek olursam, maruz kaldığımız şeylerin bizim için ne an-

lama geldiğini öğrenmeye vakit bulamadık. Ve son olarak ahlaka gelelim.

Etik, ahlak, davranış kuralları geçmişte, bireyler, gruplar ya da ulus olarak, yaşamak için ihtiyaç duyduğumuz katı kurallardı. Şimdi ise, sözde yine yaşam mücadelesi yürütüyor olsak da, kendi sayılarımızla kafamız karıştı, boğulmaya başladık. İstatistik mucitleri ve âşıkları olan Amerikalılar, bizim birer istatistikçi olduğumuz ileri sürüldüğünde genellikle şaşırır ve sinirlenirler. Ama ne uyku hapları, ne Kilise, ne de psikiyatristler ekonominin yasalarının bizim için de geçerli olduğu, arz fazlalaştıkça değerin düşeceği, halihazırda fazla nüfusumuz olduğu ve çok fazla ürettiğimiz gerçeğini daha fazla saklayabilirler. Batılı koku alma yetimizi kullanarak, Çin'de hayat ucuzmuş dediğimiz günleri hatırlıyor musunuz? Hayatın ucuz olabileceğini hiç düşünmemiştik, böyle bir şey başımıza gelmemişti çünkü. Ahlak dediğimiz o davranış kuralları, nadir olduğu ve ihtiyaç duyulduğu için bir insan hayatının önemli olduğu bu seyrek nüfuslu kıta için geliştirildi. Kadınlar neredeyse tapınma derecesinde korundu çünkü soyun sürdürülebilmesi onların doğurmasına bağlıydı. Bir yardım çağrısı Amerikalıların arılar gibi koşuşturmasına yetiyordu. Eşcinsellik cemaatlerin tepkisini üzerine çekiyordu çünkü anlamsız bir israftı. İlan edilen amacı ne olursa olsun, her girişim temel amaca, hayatta kalma, büyüme ve soyun sürdürülmesi amacına hizmet ediyordu.

Bir toplumun sağlığıyla ilgili olarak, belki de ona karşı işlenen suçların doğasına olduğu kadar oluş biçimine bakarak da karar verilebilir. Bugün, yalnızca büyük şehirlerde değil küçük kasabalarda, hatta köylerde yaşayan insanlarımızı düşünün. Elbette, mülkiyete karşı birçok suç işleniyor ama giderek bu suçlar o mülkü elde etmek değil, tahrip etmek için işleniyor. Ama en büyük artış insanlara, insanların fiziki varlıklarına karşı işlenen suçlarda. Tecavüzün cinsellikle pek ilgisi kalmadı, tecavüz vakaları artık daha çok cinayetle, yok etmeyle ilgili. Sokaklardaki gasp olaylarının ve parklarımızı vahşi ormanlara dönüştüren saldırıların soygunculukla alaka-

sı yok ama, cinsel ritüelin eklendiği modern tecavüzde olduğu gibi, gasp olaylarında da soygun vardır ama asıl amaç ve dürtü yok edicidir, can yakma, yaralama ya da öldürme arzusu başrol oynamaktadır. Para ihtiyacının şiddete yol açtığı yerde, neden yine zavallı, hastalıklı ve yok edicidir, bu kez kendini yok edicidir; bilinci yok etmek için uyuşturucu ihtiyacı, şizoid bir ikize şekil ve içerik kazandırmak için uyarıcılara duyulan ihtiyaç, nefret edilen bu dünyanın yerini alacak hayali başka bir dünya yaratmak için alınan ilaçlar. Bu da bir tür cinayettir ve nihayet seğirme olarak bilinen, isteksiz sinirlerin kamçılanması ve ortaçağdaki sulu gözlü cadıların bile uyandıramayacağı vahşi hayaletlerin ayağa kaldırılması; bu da sorumluluğu üstlenmesi beklenen benliğin öldürülmesinin başka bir biçimidir.

Bu gibi şeyler günümüzün ölüm tacirleri için doğru ama ya kenardan seyredenler? Gece yarısı sokakta yardım için yalvaran bir kızın yüzüne kapanan pencereleri hatırlayalım. Bir şiddet eylemini gören ya da duyan insanlar gözlerini başka yere çeviriyor, yürüyüp gidiyor, polise konuşmayı reddediyor. Hayat gerçekten de ucuz ve dahası artık nefretle doluyor. Sanki birbirimizden nefret ediyormuş gibi davranıyoruz ve içimizden birinin öldürülmesini sessizce onaylıyoruz.

Bunun nedeni, bilincin derinliklerinde, insanlarımızın Amerika'nın Amerikalılar tarafından çekirge sürüsü gibi istila edilme tehlikesini sezmeleri olabilir mi? Bir zamanlar başımızın belası kesilen açlık, bulaşıcı hastalıklar ve kargaşa artık sona erdi. Peki, ya savaş? Geçen savaşta, bütün katliamlara rağmen, dünya nüfusu arttı. İnsanlar sahiden bombadan korkuyorlar mı yoksa doğanın elinden aldığımız işi bombanın mı yapmasını istiyorlar? Yetkililer ilk atılacak karşılıklı bombalar sonucu yüz milyon Amerikalının öleceğini söylediğinde, kimse korkmuş gibi görünmüyordu.

Belki de ahlakın –etiğin, şerefin, hatta yardımseverliğin– iflas ettiği yer tam da burasıdır. Kurallar hayatımızı sürdürmemize, birlikte yaşamamıza ve çoğalmamıza imkân sağlıyor. Ama ya bizim yaşama istencimiz zayıflamışsa, ya yaşam sev-

gimiz, yiğit geçmişe dair anılarımız ve parlak gelecek inancımız kalmamışsa; ahlak kurallarına ya da herhangi bir kurala gerek kalır mı? Hatta kurallar o zaman bir tehlike haline gelir.

Yolumuzu bütünüyle kaybetmiş değiliz. Geçmişin yolları sona erdi ve henüz geleceğe açılan bir yol bulamadık. Sanırım, bir tane bulacağız ama şimdiden bu yolun yönünü kestirmek zor görünüyor. Yol belirmeye başladığında ve biz harekete geçtiğimizde, ancak o zaman yönü tayin edebileceğiz; ama bir amaç olmalı, seyahat geleceğe yönelmenin neşesiyle yapılmalı çünkü dünyadan nefret eden günümüz genci nefret dolu bir dünya yarattı ve şimdi onu, bazen kendisiyle birlikte, yok etmek istiyor. Babalarımızın duaları kabul oldu, başardık, ve şimdi bizi mahveden de bu başarımız.

Eğer halkımı sorguluyor, irdeliyor ve eleştiriyorsam, bu kendim kadar onları da sevdiğim içindir çünkü asla onlardan ayrılamam ve kendi hakkımda ne kadar tarafsız olabiliyorsam, onlar hakkında da ancak o kadar tarafsız kalabilirim. Genç değilim ama yine de geleceğimi merak ediyorum. Bundan daha çok insanlarımın, genç insanların yarınlarını merak ediyorum. Belki de bu yüzden düşüncelerime biraz korku, biraz umut ve çokça da güven karışıyor.

Ülkeleri yıkan belaların rahatlık, bolluk ve güvenlik olduğunu, bunlardan sıkıntı ve bezginlik içindeki bir adamsendeciliğin ortaya çıkacağını, bu adamsendecilik içinde dünyaya ve kendimize karşı isyanın huzursuz bir doyum arayışı olduğunu söyledim. Ölmekte olan bir halk şimdiye tahammül eder, geleceği reddeder ve mutluluğu geçmişin büyüklüğünde, yarım yamalak hatırladığı ihtişamında bulur. Ölmekte olan bir halk kendini savunma silahlarıyla donatır, geleceğe karşı tankla tüfekle direnir. Büyüklük kaybolunca, büyüklüğe inanç da kaybolur. Ölmekte olan bir halk hep şiirin öldüğünden, güzelliğin solduğundan yakınır. Sonra, dağlar bir zamanlar olduğu gibi göklere yükselmez, kızlar o kadar güzel değildir. Sonra, vecit hali yerini hoşgörüye bırakır, bütün o anlamsız acıların yerini derin bir sızı alır; ardından, bir tiyatro sah-

nesinde olduğu gibi ışık yavaşça azalır... ve dünya biter. Bir şair nasıl ölürse, bir halk da öyle ölür.

Umudum ve güvenim bu çürüme belirtilerini Amerikalıların inkâr etmesinde yatıyor. Henüz doyuma ulaşmadık. Belki de açlık çeken göçmenler olan atalarımızdan bize miras kalan huzursuzluğumuz hâlâ sürüyor. Genç Amerikalılar asi, kızgın, bir tavşan yuvasına yaklaşan av köpekleri gibi araştırıyor. Enerji homurtulara, vurup kırmalara ve davalara dökülüyor, suçta bile böyle ama enerji enerjidir. Boşa harcanan enerji, enerji yokluğuna göre, küçük bir sorundur.

Eğer dünya duvarlarla çevrilse ve bir zamanlar olduğu gibi sınırlar feodal kentlerin sınırları olsaydı, yaratıcı huzursuzluğun elebaşlarını temizleyebilir, canlı suçluyu cezalandırabilir ve sükûneti sağlayabilirdik. Ama dünya hiç olmadığı kadar açık, gökler açık ve insan tarihinde ilk kez bunu değerlendirecek araçlara sahibiz. Dünyanın beşte üçü ve belki dünya zenginliğinin beşte dördü denizlerin altında ve biz ona ulaşabiliriz. Gökyüzü sonunda kapılarını açtı ve oraya çıkmanın yolunu biliyoruz artık. Olana karşı isyan havada –uzun, sıcak yazın şiddetinde; adaletsizlik ve eşitsizliğe, hissedilmesi imkânsız ya da vurdumduymaz kötülüğe karşı duyulan hınçta– asılı duruyor. Gecikmeye, uzun bir seyahat için –belki bütün seyahatlerin en uzunu ve en karanlığı olacak, ama sonunda en büyük aydınlığa çıkacak seyahat için– yapılan uzun hazırlıklara karşı kör bir öfke var.

Şimdi ancak kapılarını usulca aralamaya başlayan tarihöncesinde, gizemi korumaya soyunduk, bilinmeyene kutsallık verdik. Aklın alamayacağı kadar geniş ve gözün göremeyeceği kadar küçük orman ve gökyüzü bizim için erişemeyeceğimiz bir gizemdi; yaklaşmak tabu, irdelemek yasaktı. Kendi kötü, bencil ve ölü düşlerimizi atalarımıza mal ettik ama en yakın, en değerli varlığımızı iyi ya da akıllı olmayan, aksine yararsız, kıskanç ve açgözlü olan, –kendimizin değil kendi yarattığımız çirkin, güvenilmez ve çalıntı şeylerin imgesinden yarattığımız– Tanrı'ya ya da tanrılara emanet ettik. İşte size bilinmeyen, hatta aklın bile alamayacağı bir dünya ya da

bir evren, insanoğlunun geniş ve gizemli zihni ve ruhu; belki sonunda bize kapılarını açıyor.

Amerikalıların gidecek yerleri de, bulacak yeni şeyleri de var, yok değil. Biz savaşı, bir günahken bir yok etme aracı haline getirerek, onun bizi aldatma imkânını ortadan kaldırdık. Huzursuz merakımız bize büyük deneyimlerin kapısını açıyor; bilinmeyen her yerde var ve çekici. Amerikalılar, yeni kurallar gerektiren yeni koşullara nasıl uyacak ve tepki gösterecek? Geçmişimize bakarak, yapacaklarımızdan bazılarını biliyoruz. Birçok hata yapacağız; her zaman yaptık. Akıl karıştıran bir değişme döneminde yaşıyoruz. Sanki her yöne bir anda koşuyoruz; ama koşuyoruz. Ve inanıyorum ki, Amerika'daki tarihimiz, deneyimlerimiz, bizi yaşamakta olduğumuz değişime hazırlamıştır. Biz asla uzun süre oturup beklemedik; biz asla bir yerle, bir binayla –ya da kendimizle– yetinmedik.

Sonsöz

Bu kitapta çizilen manzara alabildiğine açık, verimli ve inanılmaz güzel ve değerli yurdumuzun manzarasıdır. Bu bizim yurdumuzdur ve biz neysek o da öyle olacak; ne eksik ne fazla.

Amerika'da Amerikalıları yaratan bir şeyler oldu. Belki bu toprağın büyüklüğü, –yüce dağlar, gizemli çöller, dehşetli fırtınalar ve hortumlar– bütün dünyadan insanları kendine çeken, onları atalarından uzun, babalarından kuvvetli yapan, huzursuzca devinen bu ülkenin muazzam güzelliği ve haşinliği; Amerikalıları Amerikalı yapan bunlardı.

Belki bu ülkede bir meydan okuyuş var, belki de bu meydan okuyuşu insanlar kendileri yarattı. Anılarıyla ve belgeleriyle bilinen tarihte başka tuhaf ve ani gelişmeler olmuştur. Tiber Nehri kıyısındaki bir köy gücünü ve tekniklerini bilinen bütün dünyaya yaymıştı. Moğolistan'dan esen bir rüzgâr Asya ve Avrupa'yı esip kavurmuştu. Bu irade ve yönelim patlamaları tekrar tekrar yaşandı ve sonra duruldu, söndü, bir süre dumanı tüttü ve kaybolup gitti. Şimdi biz insanlığın bugüne kadar karşılaştığı en yıkıcı şeyle, yani başarıyla –bolluk, rahatlık ve artan boş zamanla– karşı karşıyayız. Bu tehlikelerle bu zamana kadar kimse baş edemedi. Eğer bu tehlikelerimize bir de doyum uyuşturucusu eklenirse, Amerikalılar olarak hayatta kalma şansımız kalmayacaktır.

Başından beri, en azından geri planda, toplumsal yönelimimiz açıktır. Biz birçok halktan tek bir halk olmak yönünde ilerliyoruz. Arada bir, insanlar ya da gruplar, insanlara karşı duyulan korkudan ya da onları kullanma arzusundan,

yönümüzü değiştirmeye, büyümemizin önünü kesmeye ve Amerikalıları ürkütmeye çalışmıştır. Bu yine olacaktır. Bir süre için, sürmekte olan devrimimizi yavaşlatmak ve durdurmak üzere korku ve yersiz duyguları kullanan, Yabancı ve Ayaklanma Yasalarının yürürlüğe girmesine neden olan tepkiler yine yükselecek ve bunlar geçmişte olduğu gibi gelecekte de bu sürecin hızlanmasına neden olacaktır. Bazen başarısızlığa uğradık, yanlış yollara saptık, soluklanmak için durduk, karınlarımızı doyurduk, yaralarımızı sardık; ama asla geriye kaymadık, asla.

KAYNAKÇA

Steinbeck'in eserleri için kullanılan kısaltmalar parantez içindedir.

Benchley, Nathaniel. "The Art of Fiction, XLV." *Paris Review*, Güz 1969: 161-88.

Benson, Jackson. *The True Adventures of John Steinbeck, Writer*. New York: Penguin, 1984.

Brinkley, Douglas. "The Other Vietnam Generation." *New York Times Book Review*, 28 Şubat 1999: 27.

Cousins, Norman. *Present Tense: An American Editor's Odyssey*. New York: McGraw-Hill, 1967.

Crevecoeur, J. Hector St. John de. *Letters from an American Farmer*. New York: Signet Classics, 1963.

DeMott, Robert. *Working Days: The Journals of "The Grapes of Wrath."* New York: Penguin, 1989. (*WD* olarak aktarıldı.)

Fench, Thomas, der. *Conversations with John Steinbeck*. Jackson: University Press of Mississippi, 1988.

French, Warren. *John Steinbeck's Nonfiction Revisited*. New York: Twayne, 1996.

Guggenheim, Harry, mektup. Library of Congress. (Mektup tarihine göre aktarıldı.)

Kaplan, Justin. *Lincoln Steffens: A Biography*. New York: Simon & Schuster, 1974.

Kluger, Richard. *The Paper: The Life and Death of the New York Herald Tribune*. New York: Alfred A. Knopf, 1986.

Lopez, Barry. *Crossing Open Ground*. New York: Random House, 1989.

McElrath, Joseph, Jesse Crisler, Susan Shillinglaw, der. *John Steinbeck: The Contemporary Reviews*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

Parini, Jay. *John Steinbeck: A Biography*. New York: Henry Holt, 1995.

Shillinglaw, Susan. Introduction to *Of Mice and Men*. New York: Penguin, 1994.
Simmonds, Roy. *John Steinbeck: The War Years, 1939-1945*. Lewisburg: Bucknell University Press, 1996.
Steinbeck, Elaine, ve Robert Wallsten. *Steinbeck: A Life in Letters*. New York: Viking, 1978. (*SLL*)
Steinbeck, John. *The Acts of King Arthur and His Noble Knights*. New York: Farrar, Straus & Giroux, 1976. (Acts)
——— Foreword to *Between Pacific Tides*, Edward Ricketts ve Jack Calvin. Stanford: Stanford University Press, 1939.
——— In memoriam. *Pascal Covici, 1888-1964*. Meriden Gravure Company, 1964: 19-20.
——— *Journal of a Novel: The "East of Eden" Letters*. New York: Penguin, 1969. (*JN*)
——— *Once There Was a War*. New York: Penguin, 1994. (*OWW*)
——— Preface to *Story Writing*, Edith Ronald Mirrielees. New York: Viking, 1962.
——— *Sea of Cortez*. New York: Viking, 1941. (SOC)
——— "Some Thoughts on Juvenile Delinquency." *The Saturday Review*, 28 Mayıs 1955: 22.
Street, Toby. Jackson Benson'la mülakat. Benson mektupları; Stanford Üniversitesi'ndeki özel koleksiyondan.

STEINBECK'İN DÜZYAZILARINDAN SEÇME KAYNAKÇA

Birkaç istisna dışında, bütün makalelerin ilk yayımlandıkları gazete ve dergi belirtilmiştir. İstisnalar şunlardır: *Their Blood Is Strong* (bu makaleler ilk olarak "Starvation Under the Orange Trees" adıyla, Ekim 1936'da, *San Francisco News*'ta yayımlandı; *Once There Was a War* (Steinbeck'in 1943'te, II. Dünya Savaşı'nda muhabirlik yaptığı *New York Herald Tribune*'deki yazılarının bir derlemesi); ve ilk kez 1954'te, Fransızca olarak *Le Figaro*'da yayımlanan meşhur yazıların İngilizce versiyonları. Gazete dizileri tek tek yazıların başlıklarıyla değil, dizi adıyla belirtilmiştir.

KİTAPLAR

Their Blood Is Strong. San Francisco: Simon J. Lubin Society, 1938. *The Harvest Gypsies* olarak yeniden yayımlandı. Berkeley, CA: Heyday Press, 1989.

A Letter Written in Reply to a Request for a Statement About His Ancestry. Stanford, CT: Overbrook Press, 1940. 350 adet.

Sea of Cortez: A Leisurely Journal of Travel and Research, Edward F. Ricketts'le birlikte. New York: Viking, 1941.

Bombs Away: The Story of a Bomber Team. John Swope'ın fotoğraflarıyla. New York: Viking, 1942.

Vanderbilt Clinic. Victor Kepler'in fotoğraflarıyla. New York: Presbyterian Hospital, 1947.

The First Watch. Los Angeles: Ward Ritchie Press, 1947. Numaralı 60 kopya.

A Russian Journal. Robert Capa'nın fotoğraflarıyla. New York: Viking, 1948.

The Log from the "Sea of Cortez." New York: Viking, 1951.

Un Américain à New-York et à Paris. Fransızcaya çeviren: Jean-François Rozan. Paris: René Julliard, 14 Mayıs 1956.
Once There Was a War. New York: Viking, 1958.
Travels with Charley in Search of America. New York: Viking, 1962.
Speech Accepting the Nobel Prize for Literature. New York: Viking, 1962.
A Letter from John Steinbeck. San Francisco ve Los Angeles: Roxburghe and Zamorano Clubs, 1964. 150 kopya.
America and Americans. New York: Viking, 1966.
Journal of a Novel: The "East of Eden" Letters. New York: Viking, 1969.
John Steinbeck, His Language. Önsöz: James B. Hart. Aptos, CA: Roxburghe and Zamorano Clubs, 1970.
Steinbeck: A Life in Letters. Der. Elaine Steinbeck ve Robert Wallsten. New York: Viking, 1975.
Letters to Elizabeth. Der. Florian J. Shasky ve Susan F. Riggs. San Francisco: Book Club of California, 1978. 500 kopya.
Your Only Weapon Is Your Work: A Letter by John Steinbeck to Dennis Murphy. Önsöz: Robert DeMott. San Jose, CA: Steinbeck Research Center, 1985. 500 kopya.
Working Days: The Journals of "The Grapes of Wrath", 1938-1941. Der. Robert DeMott. New York: Viking, 1989.

SENARYOLAR

The Forgotten Village. New York: Viking, 1941.
Viva Zapata! Der. Robert Morsberger. New York: Viking, 1975.
Zapata: A Narrative in Dramatic Form on the Life of Emiliano Zapata. Woodcuts by Karin Wickstrom. Covelo, CA: Yolla Bolly Press, 1991. Numaralı 257 kopya. Robert Morsberger tarafından düzeltilip yeniden basılmıştır. New York: Penguin, 1993.

GİRİŞ, ÖNSÖZ VE ÇEŞİTLİ YAZILAR

"The How, When and Where of the High School." *El Gabilan* (Salinas High School yıllığı), 1919: 19.
"Class Will", *El Gabilan*, 1919: 36.

"Student Body", *El Gabilan*, 1919: 43.
"Woodwork", *El Gabilan*, 1919: 50.
"Tortilla Flat", *Famous Recipes by Famous People, Hotel Del Monte*. Herbert Cerwin tarafından derlenmiş ve yorumlanmıştır. Del Monte, CA: Hotel Del Monte, 1936: 18. *Famous Recipes by Famous People* içinde "Of Beef and Men" adıyla yeniden yayımlandı. San Francisco: Lane Publishing Co., 1940: 11.
"Steinbeck's Letter", *Writers Take Sides: Letters About the War in Spain from 418 American Authors*. New York: League of American Writers, 1938: 56-57.
Between Pacific Tides'a önsöz, Edward Ricketts ve Jack Calvin. Gözden geçirilmiş yeni baskı. Stanford, CA: Stanford University Press, 1948: v-vi. *Foreword to "Between Pacific Tides"* adıyla yeni baskısı: Stanford, CA: Stanford University Press for Nathan Van Patten, 1948. 10 kopya.
Foreword to *Burning Bright*. New York: Viking, 1950: 9-13.
"The 'Inside' on the Inside". *The Iron Gate of Jack and Charlie's "21."* Der. Francis T. Hunter. New York: Jack Kriendler Memorial Foundation, 1950: 27.
"About Ed Ricketts." *The Log from the "Sea of Cortez"* için önsöz. New York: Viking, 1951: vii-xvii.
"Un Grand Romancier de Notre Temps". *Hommage à André Gide, 1869-1951*. Paris: La Nouvelle Revue Française, 1951: 30. Gide'in anısına.
Speeches of Adlai Stevenson'a önsöz. New York: Random House, 1952: 5-8.
The World of Li'l Abner'a önsöz, Al Capp. New York: Farrar, Straus & Young, 1953: np.
"An Appreciation". *Elia Kazan's Production of John Steinbeck's "East of Eden"*. Warner Brothers, 1955. Filmin New York City, Astor Theater'daki dünya prömiyeri için hazırlanan broşürden.
Much Ado About Me. Önsöz, Fred Alien. Boston: Little, Brown, 1956: np.
"A Postscript from Steinbeck". *Steinbeck and His Critics: A Record of Twenty-five Years*. Der. Ernest W. Tedlock ve C.V. Wicker. Albuquerque: University of New Mexico Press, 1957: 307-8.
"Rationale". *Steinbeck and His Critics*: 308-9.
Story Writing'e önsöz, Edith Ronald Mirrielees. New York: Viking, 1962: vii-viii.

Letter of tribute to Oscar Hammerstein II. Program for the Oscar Hammerstein II Memorial Festival, 46th Street Theatre, New York City, 8 Nisan 1962.

East of Eden'in Yunanca çevirisinin basımı için yazılan mektup. *John Steinbeck: An Exhibition of American and Foreign Editions*. Austin: Humanities Research Center, University of Texas, 1963: 23. Yeni basım: *Antolica Tis Edhem*. Thessaloniki: Syropoulos, 1955.

"On Learning Writing". *Writer's Yearbook*. Cincinnati: F & W Publications, 1963.

"Robert Capa: An Appreciation by John Steinbeck". *Images of War, by Robert Capa*. Der. Cornell Capa. New York: Grossman, 1964: 7.

"A Letter from Steinbeck". *The Thinking Man's Dog*. Der. Ted Patrick. New York: Random House, 1964: 3-10.

"A President – Not a Candidate". *1964 Democratic National Convention*. 1964: 94-97.

Bir anı. *Pascal Covici, 1888-1964*. [New York:] Meriden Gravure Company, 1964: 19-20.

"John Emery". *John Emery*. Zachary Scott. Özel baskı, 1964. 200 kopya.

Hard Hitting Songs for Hard-Hit People'a önsöz. Der. Alan Lomax. New York: Oak Publications, 1967: 8-9.

The Eddie Condon Scrapbook of Jazz'a önsöz. Eddie Condon ve Hank O'Neal. New York: Galahad Books, 1973: np.

Bringing in the Sheaves'e önsöz. Windsor Drake (Thomas A. Collins). *Journal of Modern Literature*, Nisan 1976: 211-13.

GAZETE VE DERGİ YAZILARI

1936

"A Depiction of Mexico by an Author with No Pattern to Vindicate". *San Francisco Chronicle,* 31 Mayıs 1936: D4.

"Dubious Battle in California". *Nation*, 12 Eylül. 1936: 302-4.

"The Harvest Gypsies." *San Francisco News*, 5-12 Ekim 1936.

"The Way It Seems to John Steinbeck". *The Occident* 29 (1936): 5.

1938

"The novel might benefit by the discipline, the terseness of the drama..." *Stage* 15 (Ocak 1938): 50-51.

"Starvation Under the Orange Trees". *Monterey Trader*, 15 Nisan 1938.
"A Letter to the Inmates of the Connecticut State Prison". *Monthly Record* (Connecticut State Prison), Haziran 1938: 3.
"The Stars Point to Shafter". *Progressive Weekly*, 24 Aralık 1938: 2.

1941
"Steinbeck Lashes Out at Bungled Goodwill Drive in Latin States: A Reply to American Censorship". *Carmel Cymbal* 15, no. 10 (4 Eylül 1941): 3.

1942
" 'Our Best' – Our Fliers". *New York Times Magazine*, 22 Kasım 1942: 16-17, 29. *Bombs Away*'den aktarma.

1943
86 savaş yazısı. *New York Herald Tribune*, 21 Haziran-15 Aralık 1943. Center for Steinbeck Studies at San Jose State University, Robert B. Harmon, *John Steinbeck, World War II Correspondent: An Annotated Reference Guide*. San Jose, CA: Dibco Press, 1997.
"John Steinbeck Writes Appeal for Third War Loan Drive". *Monterey Peninsula Herald*, 17 Eylül 1943.

1946
"This Is the Monterey We Love". *Monterey Peninsula Herald*, 3 Temmuz 1946: Sec. 3: 1.

1947
"The GI's War in a Book Far from Brass". *New York Herald Tribune Weekly Book Review*, 18 Mayıs 1947: 1.

1948
"A Russian Journal". *New York Herald Tribune*, 14-31 Ocak 1948.
"Women and Children in the USSR". *Ladies Home Journal*, Şubat 1948: 44-59.
"Journey into Russia: People of the Soviet". Resimli, 1 Mayıs 1948: 5-22.

1950
"My Ideal Woman". *Flair*, Temmuz 1950:30-33.
"Critics, Critics Burning Bright". *Saturday Review*, 11 Kasım 1950: 20-21.

1951
"Do You Like Yourself?" *New York Herald Tribune*, 21 Ocak 1951: Sec. 7: 2.
"The Naked Book". *Vogue*, 15 Kasım 1951: 119, 161.
"The Farmer's Hotel". Editöre mektup. *New York Times Book Review*, 2 Aralık 1951:40.

1952
"Who Said the Old Lady Was Dying?" *Evening Standard* (Londra), 1 Ağustos 1952.
"Your Audiences Are Wonderful". *Sunday Times* (Londra), 10 Ağustos 1952.
"Duel Without Pistols". *Collier's*, 23 Ağustos 1952: 13-15.
"The Soul and Guts of France". *Collier's*, 30 Ağustos 1952: 26-30.
"For Stevenson: Rivals Contrasted". Editöre mektup. *New York Times*, 26 Ekim 1952: Sec. 4: 9.

1953
"The Stevenson Letter". *New Republic*, 5 Ocak 1953: 13-14.
"The Secret Weapon We Were Afraid to Use". *Collier's*, 10 Ocak 1953: 9-13.
"Ballantine Ale". *Life*, 26 Ocak 1953: 92-93.
"I Go Back to Ireland". *Collier's*, 31 Ocak 1953: 48-50.
"Autobiography: Making of a New Yorker". *New York Times Magazine*, 1 Şubat 1953: 26-27, 66-67.
"Positano". *Harper's Bazaar*, Mayıs 1953: 158, 185, 187-90, 194. Yeniden basım: *Positano*. Salerno, İtalya: Ente Provinciale Per II Turismo, 1954.
"A Model T Named 'It'". *Ford Times*, Temmuz 1953: 34-39.
"My Short Novels". *Wings*, Ekim 1953: 4-8.

1954
"Circus". Ringling Bros. and Barnum & Bailey Circus program, 1954: 6-7.
"Trade Winds: When, Two Summers Ago..." *Saturday Review*, 27 Şubat 1954: S.

"In Awe of Words". *The Exonian*, 3 Mart 1954: 4.
"One American in Paris". *Le Figaro Littéraire*, 12 Haziran - 18 Eylül 1954. On yedi makalelik bir dizi, Fransızca derlemede yayımlanan on sekiz makaleyle birlikte. *Un Américain à New-York et à Paris*, 1956. *Le Figaro* için kaleme alınan makaleler ve bunların elyazmaları San Jose State University, Steinbeck Studies'deki Marlene Brody Collection'dadır.
"Death with a Camera". *Picture Post* (Londra), 12 Haziran 1954.
"Jalopies I Cursed and Loved". *Holiday*, Temmuz 1954: 44-45, 89-90.
"Fishing in Paris". *Punch*, 25 Ağustos 1954: 248-49. Ayrıca "Of Fish and Fishermen" adıyla *Sports Illustrated*'da yayımlandı; 4 Ekim 1954: 45. *Le Figaro*'dan.
"Robert Capa: An Appreciation". *Photography*, Eylül 1954: 48.
"The Miracle of Joan". John *O'London's Weekly*, 19 Eylül 1954: 907. *Le Figaro*'dan.
"Good Guy - Bad Guy". *Punch*, 22 Eylül 1954: 375-78.
"Steinbeck's Voices of America". *Scholastic*, 3 Kasım 1954: 15.
"Reality and Illusion". *Punch*, 17 Kasım 1954: 616-17. *Le Figaro*'dan.

1955
"A Plea for Tourists". *Punch*, 26 Ocak 1955: 148-49. *Le Figaro*'dan.
"The Affair at 7, Rue de M ——" *Harper's Bazaar*, Nisan 1955: 112, 202, 213. *Le Figaro*'dan.
"The Death of a Racket". *Saturday Review*, 2 Nisan 1955: 26.
"Cooks of Wrath". *Everybody's*, 9 Nisan 1955. *Le Figaro*'dan.
"Capital Roundup: Paris". *Saturday Review*, 16 Nisan 1955: 41. *Le Figaro*'dan.
"A Plea to Teachers". *Saturday Review*, 30 Nisan 1955: 24.
"The Summer Before". *Punch*, 25 Mayıs 1955: 647-51.
"Some Thoughts on Juvenile Delinquency". *Saturday Review*, 28 Mayıs 1955: 22.
"Always Something to Do in Salinas". *Holiday*, Haziran 1955: 58-59, 152-53, 156. *Always Something to Do in Salinas* adıyla yeniden yayımlandı. Bradenton, FL: Opuscula Press, 1986. 300 kopya.
"Report on America". *Punch*, 22 Haziran 1955: 754-55.
"Bricklaying Piece". *Punch*, 27 Temmuz 1955: 92.

"How to Recognize a Candidate". *Punch*, 10 Ağustos 1955: 146-48.
"Critics – from a Writer's Viewpoint". *Saturday Review*, 27 Ağustos 1955: 20, 28.
"A Letter on Criticism". *Colorado Quarterly* 4 (Güz 1955): 218-19.
"Random Thoughts on Random Dogs". *Saturday Review*, 8 Ekim 1955: 11.
"... like captured fireflies". *CTA Journal*, Kasım 1955: 7.
"We're Holding Our Own". *Lilliput*, Kasım 1955: 18-19. Şu adla da yayımlanmıştır: "The Short-Short Story of Mankind". *Playboy*, Nisan 1958.
"Writer's Mail". *Punch*, 2 Kasım 1955: 512-13.
"Trade Winds: In a radio broadcast beamed to listeners in foreign countries, John Steinbeck had this to say about New York City". *Saturday Review*, 26 Kasım 1955:8-9.
"Dreams Piped from Cannery Row". *New York Times*, 27 Kasım 1955: Sec. 2:1,3.
"What Is the Real Paris?" *Holiday*, Aralık 1955: 94. *Le Figaro*'dan.
"More About Aristocracy: Why Not a World Peerage?" *Saturday Review*, 10 Aralık 1955:11.

1956
"The Yank in Europe". *Holiday*, Ocak 1956: 25. *Le Figaro*'dan.
"The Joan in All of Us". *Saturday Review*, 14 Ocak 1956: 17. *Le Figaro*'dan.
"Miracle Island of Paris". *Holiday*, Şubat 1956: 43. *Le Figaro*'dan.
"Madison Avenue and the Election". *Saturday Review*, 31 Mart 1956: 11.
"Needles – Derby Day Choice for President?" *Louisville Courier-Journal*, 6 Mayıs 1956: 8.
"The Vegetable War". *Saturday Review*, 21 Temmuz 1956: 34-35.
"Discovering the People of Paris". *Holiday*, Ağustos 1956: 36. *Le Figaro*'dan.
"The Mail I've Seen". *Saturday Review*, 4 Ağustos 1956: 16, 34.
1956 Democratic and Republican Conventions yazıları. *Louisville Courier-Journal*, 12-25 Ağustos 1956.

1957
"Trust Your Luck". *Saturday Review*, 12 Ocak 1957: 42-44. *Le Figaro*'dan.
"My War with the Ospreys". *Holiday*, Mart 1957: 72-73,163-65.
"John Steinbeck States His Views on Cannery Row". *Monterey Peninsula Herald*, 8 Mart 1957: 1.
"Letters to the Courier-Journal". *Louisville Courier-Journal*, 17 Nisan - 17 Temmuz 1957. 23 makaleden oluşan gezi yazıları.
"A Game of Hospitality". *Saturday Review*, 20 Nisan 1957: 24.
"The Trial of Arthur Miller". *Esquire*, Haziran 1957: 86.
"Red Novelist's [Sholokoff's] Visit Produces Uneasy Talk". *Louisville Courier-Journal*, 17 Temmuz 1957.
"Television and Radio". *New York Herald Tribune*, 23 Ağustos 1957: Sec. 2:1.
"Open Season on Guests". *Playboy*, Eylül 1957: 21.
"Steinbeck and the Flu". *Newsday*, 9 Eylül 1957: 37.
"'D' for Dangerous". *McCall's*, Ekim 1957: 57, 82.
"Dichos: The Way of Wisdom". *Saturday Review*, 9 Kasım 1957: 13.

1958
"Dedication". *Journal of the American Medical Association*, 12 Temmuz 1958: 1388-89.
"The Easiest Way to Die". *Saturday Review*, 23 Ağustos 1958: 12, 37.
"Healthy Anger". *Books and Bookman*, Ekim 1958: 24.
"The Golden Handcuff". *San Francisco Examiner*, 23 Kasım 1958.

1959
"Writer Catches Lions by Tale". *Monterey Peninsula Herald*, 3 Ekim 1959:1, 3.
"Adlai Stevenson and John Steinbeck Discuss the Past and the Present". *Newsday*, 22 Aralık 1959: 34-35.

1960
"Have We Gone Soft?" *New Republic*, 15 Şubat 1960: 11-15.
"Steinbeck Replies". *Newsday*, 1 Mart 1960: 27.
"A Primer on the Thirties". *Esquire*, Haziran 1960: 85-93.
"Atque Vale". *Saturday Review*, 23 Temmuz 1960: 13.

1961

"Conversation at Sag Harbor". *Holiday*, Mart 1961: 60-61, 129-31, 133.

"High Drama of Bold Thrust Through Ocean Floor". *Life*, 14 Nisan 1961: 110-18, 120,122.

"In Quest of America", birinci bölüm. *Holiday* 30, no. 1 (Temmuz 1961): [26], 27-33, 79-85.

"The Critic Defined". Editöre mektup. *Newsweek*, 10 Temmuz 1961: 2.

"Sorry – If I had any advice to give I'd take it myself". *Writer's Digest*, Eylül 1961.

"In Quest of America", ikinci bölüm. *Holiday* 30, no. 6 (Aralık 1961): 60-65, 116-18, 120-21, 124, 126-28, 130-31, 134-36.

1962

"In Quest of America", üçüncü bölüm. *Holiday* 31, no. 2 (Şubat 1962): 58-63, 122.

"California: The Exploding State". *Sunday Times Colour Section* (Londra), 16 Aralık 1962: 2.

1963

"To the Swedish Academy". *Story*, Mart-Nisan 1963: 6-8. Nobel Ödülü kabul konuşması.

"Reflections on a Lunar Eclipse". *New York Sunday Herald Tribune*, 6 Ekim 1963: *Book Week* 3.

Berlin Duvarı'na ilişkin alıntı. *Time*, 20 Aralık 1963: 28.

1964

"The Pure West". *Montana, the Big Sky Country: Official Publication of the Montana Territorial Centennial Commission* 1 (1964): 6-9, 30, 35. Metin *Travels with Charley*'den alınmıştır.

Yayıncı Samuel Tankel'a mektup. *Short Story International* 1 (Nisan 1964).

"The Language of Courtesy". *New World Review*, Aralık 1964: 26.

1965

"Letters to Alicia". *Newsday*, 20 Kasım 1965 - 28 Mayıs 1966.

"Then My Arm Glassed Up". *Sports Illustrated*, 20 Aralık 1965: 94-96, 99-102.

1966

"How Steinbeck's Religious Career Ended". *Salinas Californian*, 26 Şubat 1966: 16, 10.

"The Waiter Is Liable to Lose Face". *Newsday*, 28 Şubat 1966: 35.

"America and the Americans". *Saturday Evening Post*, 2 Temmuz 1966: 33-38, 40-41, 44, 46-47.

"An Open Letter to Poet Yevtushenko". *Newsday*, 11 Temmuz 1966: 3.

"Let's Go After the Neglected Treasures Beneath the Seas". *Popular Science*, Eylül 1966: 84-87.

"Henry Fonda". *Harper's Bazaar*, Kasım 1966: 215.

"John Steinbeck's America". *Newsday*, 12-19 Kasım 1966.

America and Americans'tan yedi deneme.

"Letters to Alicia". *Newsday*, 3 Aralık 1966 - 20 Mayıs 1967.

1967

"A Warning to the Viet Cong – Keep New Year's Truce or Else". *Los Angeles Times*, 1 Ocak 1967: C2.

"Challenge to Soviets". *Newsday*, 5 Ocak 1967: 5, 75.

"Steinbeck in Vietnam: Pravda Called Me an Accomplice in a Murder, but Do They Know the Facts?'" *Daily Sketch* (Londra), 6 Ocak 1967: 6.

"John Steinbeck vs. Erie Stanley Gardner" ("Camping Is for the Birds"). *Popular Science*, Mayıs 1967: 160, 204-5.

Alıntı. *Weekly Messenger* (Presbyterian Hospital, New York City), 29 Mayıs 1967.

1969

"The Art of Fiction, XLV". *Paris Review*, Güz 1969: 161-88. Çeşitli kaynaklardan alıntıların derlemesi.

1971

"On the Craft of Writing". *Intellectual Digest*, Haziran 1971: 126-27. *Journal of a Novel*'dan.

1975

"Graduates: These Are Your Lives!" *Esquire*, Eylül 1975: 69, 142-43.

"The Art of Fiction, XLV (Continued)". *Paris Review*, Güz 1975: 180-94.

1992
"Steinbeck on Politics". *The Steinbeck Newsletter*, Bahar 1992: 12.

1994
"Steinbeck on Politics, Part 2". *The Steinbeck Newsletter*, Kış 1994: 5.

1997
"Sag Harbor: Manifesto". *The Steinbeck Newsletter*, Güz 1997: 9.

"Amerika'da Amerikalıları yaratan bir şeyler oldu. Belki bu toprağın büyüklüğü, –yüce dağlar, gizemli çöller, dehşetli fırtınalar ve hortumlar– bütün dünyadan insanları kendine çeken, onları atalarından uzun, babalarından kuvvetli yapan; huzursuzca devinen bu ülkenin muazzam güzelliği ve haşinliği, Amerikalıları Amerikalı yapan bunlardı."

Orta ve ileri yaştaki bir kuşağı çok derinden etkilemiş bir yazar Steinbeck. *Fareler ve İnsanlar, Gazap Üzümleri, Bitmeyen Kavga* gibi romanlarını okumayan, romanlardaki yoksul göçmen Amerikalıların acılarını içinde duymayan pek az kişi vardır. Herkes anlattığı sıradan insanlarda kendinden bir şeyler buluyordu. En büyük eserlerini otuzlu yıllarda veren Steinbeck dünya çapında üne kavuşarak tam bir halk kahramanı olmuştu. İkinci Dünya Savaşı sonrasında bu kez karşımıza tipik bir liberal Amerikalı olarak çıkan yazar bir yanıyla özgürlüklerden yana, demokrat, öbür yanıyla muhafazakâr, milliyetçi ve ahlakçı bir portre çizmişti. Savaş sonrasında Amerikalılık ruhunu keşfe çıkan Steinbeck'in *Amerika ve Amerikalılar*'ı işte bu çabanın ürünü; aynı düşü paylaşmak için topraklarından kopup gelerek yepyeni bir toprağın ruhunu paylaşan insanların öyküsü.

John Ernst Steinbeck (1902 Salinas-1968 New York). Bir memurun oğlu olan Steinbeck 1919-1925 yılları arasında uzun aralar vererek Stanford Üniversitesi'nde doğabilimleri eğitimi gördü, ama mezun olamadı. Sonraki on yıl boyunca çeşitli işlerde çalıştı. İkinci Dünya Savaşı sırasında muhabirlik yaptı.
Gazap Üzümleri adlı romanıyla üne kavuştu. *Yukarı Mahalle, Sardalya Sokağı, Al Midilli, Cennetin Doğusu* ve *Tatlı Perşembe* önemli eserleri arasında sayılabilir.
Sanat yaşamında toplumsal sorunlara karşı duyarlı olan Steinbeck yaşamının son yıllarında Amerikan hükümetinin politikalarını haklı bulmasıyla hayranlarını şaşırtmıştı. Steinbeck 1962'de Nobel Edebiyat Ödülü'nü aldı.

ISBN: 975-458-442-7
OTM: 11027601

KDV dahil fiyatı: 15.000.000 TL